

BONA ESPERO – idealo kaj realo

Roman Dobrzyński

Rozhovory s Ursulou a Guiseppem Grattapagliovými

Vydal Stano Marček, Slovensko

ISBN 978-80-89312-10-8

Bona Espero, dětská vesnička Dobrá Naděje

ideál a realita brazilského dětského domova

kniha vypráví o stavu v roce 2006, v mezinárodním jazyku esperanto,
vyšla v roce 2009,
český překlad 2010 až 2011 Jan Pospíšil, Jindřiška Drahotová

OBSAH:

1. Děti nikoho (Nenies infanoj)
2. Barvy ráje (Koloroj de paradizo)
3. Osobní altruismus (Egoisma altruismo)
4. Válka a co bylo dál (Milito kaj kiel plu?)
5. Když trpělivě vydržíte (Se vi pacience eltenos)
6. Hvězda Dobré Naděje (Stelo de Bona Espero)
7. Pramen, most a hora (Fonto, ponto, monto)
8. Kdy odejdete?! (Kiam vi iros for?!)
9. Samideáni proti dětem (Samideanoj kontra infanoj)
10. Dobro v pekle (Bona infero)
11. Zlato (Oro kaj bonkoro)
12. Pstruzi, pštrosi a dobytek (Trutoj, brutoj, stružok)
13. Dětská rasa (Infana raso)
14. Zelená lokomotiva (Verda lokomotivo)
15. Dobrovolníci dobré vůle (Volontuloj de bona volo)
16. Zde se hovoří esperantsky (Esperanto parolata)
17. Naše děti (Niaj infanoj)
18. Pětset stromečků (Kvincent arbidoj)
19. A teď, Josefe! (Kaj nun Jozefo)
20. Slovo autora knihy Romana Dobrzyńskiego
21. Slovo vnuka tvůrce mezinárodního jazyka Ludvíka C. Zaleski-Zamenhofa

1. DĚTI NIKOHO

Do **Bona Espero** přijel cirkus. Z náklad'áčku plného vánoční hudby vyskákali šašci a za nimi šel s ranečkem na zádech stařec červeně oblečený, kterému tady v Brazílii říkají Otec Noel a v jiných

zemích Svatý Mikuláš, Santa Claus, Děda Mrazík, atd. Tato skupinka bavila děti a nakonec rozdali dárky. Hlavní roli tam hrál Luis Pereira.

Dětský domov **Bona Espero** (=Dobrá Naděje) vznikl po vizionářském snu pana *Arthur Vellozy*: „*Vychovávej nové generace! Dej šanci dětem bez rodinného zázemí! Vyučuj mladé lidi k etice, solidaritě a bratrství! Žij v komunitě lidí se stejnými ideály! Žij s přírodou, z přírody, respektuj ji a živ se přírodními produkty. Příroda bohatě odplácí lidem, kteří ji milují a věrně respektují zákony rostlin.*“

Rozhovor vede pan Roman Dobrzyński, autor knihy z roku 2009, odpovídá paní **Ursula Grattapaglia**, nynější ředitelka dětské vesničky, a její manžel **Giuseppe Grattapaglia**. Vesnička má dnes 10 budov, necelých 10 kilometrů čtverečních, vlastní polní letiště, kde v době před stavbou nového hlavního města *Brasília* přistál také brazilský prezident *Juliscelino Kubíček* (*Juscelino Kubitschek de Oliveira*) českého původu a vyslovil proroctví, že v regionu *Alto Paraíso* bude jednou stát mezinárodní město. Vesnička má 43 trvalých obyvatel, z toho 23 chlapců a děvčat s trvalým domovem v **Bona Espero**, další děti denně dojíždějí do školy na statku v **Bona Espero** z okolních usedlostí. Je to vlastně brazilské občanské sdružení s právní subjektivitou, založené v roce 1957 a v současnosti (2011) s mezinárodním vedením. Mimochodem, hlavní město Brazílie bylo postaveno na základě vizionářského proroctví svatého Jana Boska sto let před tím, než se brazilská vláda rozhodla toto město vystavět. Kniha je strhujícím příběhem italské rodiny pracující po desetiletí pro opuštěné děti ve třetím světě.

Ursulo, prosím představte Luise

Když jsme přišli poprvé, bylo to na Vánoce 1973, v **Bona Espero** bydlelo dvacet pět chlapců a děvčat. Vyšlo najevo, že dva v noci uprchli. Následující den byli nalezeni. Jeden z uprchlíků byl *Luis*. Nyní provádí turisty v národním parku, často používá k tomu **esperanto**, tak proto je teď znám jako *Ludoviko*.

Kolik mu bylo let?

Neexistoval o tom žádný dokument. Neměl otce a když se ptali matky, kdy se chlapec narodil, odpovídala: *Dvacátého třetího května*. Nakonec mu vystavili rodný list s předpokládaným datem, nepochybně nesprávným. Naparoval se, že se ožení, podle vzezření byl dospělým mužem, ale nemohl, protože podle rodného listu byl příliš mladý. *Luis* se pilně učil a dosáhl důstojného povolání a společenské pozice. Je tajemníkem odpovědným za městské zahrady, předtím plnil funkci obecního poradce, a jak bylo řečeno, je oficiálním průvodcem v Národním parku. Ale je znám také pro své lidumilné aktivity. O Vánocích objíždí kraj se svým cirkusem a rozdává dárky chudým dětem. Pochopitelně ve svém cestovním plánu nikdy nezapomene na **Bona Espero**. Obvykle říkává: *Tím že pomáhám dětem na různých místech, tím splácím svůj dluh vůči Bona Espero*.

Blíží se Vánoce 2006. V Bona Espero vládne nezvyklé ticho. Část žáků odešla, vrátí se koncem ledna, kdy v Brazílii začíná nový školní rok. Na místě zůstalo jen osm dětí. Nelson, osmiletý chlapeček mne vytrvale následuje a pořád prosí, abych s ním hrál šachy. Ursulo, řekněte nám, proč i on neodešel za svými rodiči?

Protože jeho rodiče ztratili právo se s ním stýkat, stejně jako s jeho dvěma bratry, *Eliem a Rodolfem*.

Ta žena, která se tu objevila včera večer, to byla jeho matka?

Ano, ale byla tu tajně a brzy pravděpodobně zmizí na dvacet tři let, protože je odsouzena na tak dlouhé vězení. Rozsudek jí zbavuje práva na všech sedm dětí. Důvod vás možná bude šokovat, ale už jsme si přivykli na takové příběhy během více jak tří desetiletí naší činnosti na tomto bodě naší planety.

Co udělala?

Nic! Právě proto byla obviněna a odsouzena jako spoluvinič zločinu svého manžela, protože to trpně snášela. Matka nereagovala, když její manžel znásilňoval vlastní dceru. Nejen že otec jí zneužíval, ale také dopustil, aby jeho opilí kolegové dělali totéž. Tuto hroznou scénu sledovala nejen matka, ale také všechny ostatní děti. Zločin by byl pravděpodobně navždy skryt, kdyby nejstarší syn nezburcoval sousedy. Ti informovali policii. Všichni viníci byli uvězněni. Otec společně se svými kumpány byl odsouzen na dvacet tři let vězení a matka na devatenáct. Jako výsledek odvolacího řízení se její trest zvýšil také na dvacet tři let. Nyní podala odvolání organizace za ženská práva a možná se podaří trest zmírnit. Rozsudek ještě nenabyl platnosti, proto je ta žena ještě na svobodě.

Proč matka nebránila svou trpící dceru?

Bála se, že jí manžel zabije a tak by její děti zůstaly bez jakékoli ochrany. Výsledkem je, že tyto děti formálně už nemají žádné rodiče. **Bona Espero** (=Dobrá Naděje) chtěla přijmout všech sedm dětí, ale to přesahovalo naše možnosti. Hlídáme si naši zásadu mít v domově tolik dětí, na které jsou zajištěny finanční prostředky. Tři z těch dětí byly zařazeny do procedury k adopci. Ubohé devítileté holčičce se dostává zvláštní péče. Během soudního procesu vysvitlo, že holčička byla zneužívána od svých sedmi let a i její dvě ještě mladší sestry. Náš úkol je teď vyvážit psychiku tří bratrů. *Rodolfo*, skutečný hrdina této chmurné události, se chvěje strachem, protože ho dostihly zvěsti, že otec přísahal pomstu. Nebezpečí je reálné. Místní věznice nemá dostatek peněz, aby uživila své vězně. Brzy se může stát, že odpovědný soudce bude muset nařídit, aby propustili vězně pro nedostatek potravin.

A ostatních pět dětí, například *Simon*, proč zůstal v **Bona Espero, přestože je prázdninové období?**

Simonovi je 11 let. Okresní prokurátor požádal, aby ho **Bona Espero** přijalo. Teprve tady chlapec poprvé ve svém životě usedl do školní lavice. Dříve byl svým otcem využíván jako dělník při výrobě dřevěného uhlí. V našem kraji je půda neúrodná, ale je vhodná pro pěstování eukalyptů, které rychle rostou. Hodně lidí se zabývá výrobou dřevěného uhlí, které je potřeba k opékání masa v restauracích a domovech bohatců. *Simon* je moudrý chlapec, pochopil svou šanci a dychtivě se učí, během jednoho roku dosáhl vědomostí, které mají jeho vrstevníci v našem regionu.

Mluví esperantsky.

A zkoušel jste si popovídat s *Pedrem*? Ten přišel sem před pěti měsíci jako analfabet, představte si, ve věku dvanácti let. Byl typickým dítětem ulice, vycházel denně z chatrče svého často opilého otce, vracel se domů, anebo nevracel, žil samostatně. Jak? Nechceme se ho ptát na jeho minulost. Dělá úžasné pokroky, je inteligentní, sympatický, nápomocný. Také *Roberta* a *Naiara* s námi stráví Vánoce a celé volné období. Prokurátor poslal obě dívky do **Dobré Naděje** v září 2006. Podle rodných listů jsou to jedenáctiletá dvojčata, přesto je mezi nimi nápadný rozdíl. Nežrídka se stává, že rodiče nezaregistrují své děti hned po porodu, což je trestné, proto pak obvykle registrují několik dětí jako „dvojčata“. V tomto regionu je narození miminka obvykle problémem matky. Někdy neví, kdo je skutečný otec a i když to ví, moc jí to nepomůže. Muži obvykle ignorují důsledky svého otcovství. Záležitost se stává beznadějná, když i matka je nezodpovědná. Zcela vůbec neznáme rodiče dětí, o kterých teď právě hovoříme. Nedali doteď žádný signál zájmu. S výjimkou té odsouzené matky.

Proč prokurátor poslal ta dvojčata do **Bona Espero?**

Protože mají matku, které nevdal fakt, že je soused sexuálně zneužívá. Nakonec byl zločinec uvězněn, ale problém neskončil, právě uprchl z vězení.

Jsou takovéto drastické případy specifické pro tuto dobu, nebo se to samé dělo v minulosti?

Před naším příchodem státní justice sem často posílala dospívající delikventy. Tehdejší správci dětského domova **Bona Espero**, pro nedostatek finančních prostředků, podepsali dohodu s příslušnou státní institucí. Jak známo, dorostenci byli a jsou využíváni ke kriminálním činům, zvláště ke krádežím. Snadno všude prosáknou a v případě neúspěchu nemohou být trestáni, ale jsou pouze dáni

na převýchovu do polepšovny. **Bona Espero**, jako izolované místo, bylo vhodné tomuto účelu, ale to nebylo dobré pro naši instituci. Podle našich vědomostí, tito "klienti" **Dobré Naděje** často poskvřňovali prestiž domova dalším zaplétáním se do trestných činů.

Co je základní cíl dětského domova **Bona Espero (=Dobrá Naděje) na tomto - jak jste řekla - bodě na naší planetě?**

Když jsme začali vést tuto instituci v roce 1974, tak se situace začala postupně měnit. **Bona Espero** se zbavilo svého převýchovného programu propojeného se státní justicí, ale úkol, který stanovili zakladatelé, a který zcela motivoval naše rozhodnutí být dobrovolníky ve třetím světě pokračoval. Jednalo se o konkrétní pomoc chudým, ale ne formou jednorázových dáreků nebo potravinových zbytků smetených ze stolů. V té době se v bohatých zemích hovořilo o pomoci třetímu světu, bez konkrétního užitku. Bombasticky se opakovaly konference, které stály více, než skutečná pomoc. Na mne udělal dojem výrok známého brazilského ekonoma *Josué de Castro: Chudákovi nedávejte rybu, ale udici*. A vzdělávání jsme chápali jako tu udici.

A **Bona Espero je právě ta správná instituce na správném místě?**

Evidentně. Za prvé nás uhodila do očí netečnost místního obyvatelstva. Lidé vegetovali v hluboké bídě bez jakékoli iniciativy. Jasný symptom negramotnosti. Představte si vesničany, kteří trpí hladem! Pěstují maniok, fazole, a to je vše; neznají chleba, neznají zeleninu; jsou vyhublí na kost, už v mládí bez zubů, protože jejich strava je nedostatečná a nekvalitní. Vyrábějí si málo potravin, ale mnoho dětí, které od svého narození trpí nedostatečnou výživou. V tomto regionu se jednotlivé farmičky nalézají ve velkých vzdálenostech jedna od druhé. Když jsme přijeli, bylo v tomto obrovském regionu pouze jedno městečko, fakticky vesnice, v jediném *municipiu* (ekvivalent území naší střediskové obce a přilehlého území) o rozloze dva tisíce pět set kilometrů čtverečních. Ve vesnici byla škola do čtvrté třídy základního stupně. Jak ji mohly navštěvovat děti rozesté ve vzdálenosti dvaceti, padesáti i více kilometrů? Jediným dopravním prostředkem byl kůň, ale ne každý rolník ho měl. Ostatně lidé tu byli téměř stoprocentně analfabeti a necítili potřebu vzdělávat se.

Dobrá Naděje je současně statek i škola, a to vám umožnilo řešení? Je to tak?

Ano! Shromáždit děti na jednom místě, to znamená vyhnout se problému každodenní dopravy, a efektivně vyučovat a vzdělávat. Vyučování jsme chápali jako dlouhodobý proces. K tomu nám pomáhal statek jako perspektiva pro děti. V naší vizi se nám jevíli naši žáci jako budoucí zemědělci, kteří zcela změní metody obdělávání půdy a rozšíří počet pěstovaných plodin. Chtěli jsme nejen alfabetizovat naše adepty, ale také je připravit pro život. Chápali jsme, že převychovat mladíky s kriminálním cejchem je důležité, ale prioritní úkol je prevence, preventivní sociální opatření.

Hledali jste děti hlavně ve vesnických rodinách?

Vůbec jsme děti nehledali. Ony se trvale a spontánně objevovaly. Kritéria pro rodinu jsou tady trochu vágní. Třeba *Leonelova* rodina. Jeho manželka patřila k prvním chovancům **Dobré Naděje**. Pak porodila osm dětí a ony se tady všechny učily. Nejmladší dceři jsem kmotrou, a pochopitelně se jmenuje *Ursula*. Vyšlo najevo, že *Leonel* má v sousedství milenku a ta má dalších šest dětí. Ve skutečnosti jsme nikdy nedbali na formální stav této, nebo jiné rodiny, ale brali jsme v úvahu zájem dětí. Z vesnických chatrčí k nám přicházely děti, které pochopily šanci a pilně se učily. Někdy jsme měli problém s přílišnou spotřebou sešitů, tužek a tak. Při pohledu zblízka na zdejší situaci v rodinách je zřejmé, že je potřebná výchova v rodině.

A stala se Dobrá Naděje velkou rodinou?

Alespoň jsme o to usilovali. Nejen teoretickým vyučováním, ale každodenním příkladem v chování jsme mohli vrýt do myslí a srdcí malých dětí hodnotu rodinného spoležití. Mnohé z nich vůbec nechápaly, co je to rodina, často ani neznaly svého otce. Děti opuštěné, zneužívané, děti zbité, které žily praktickou školu života na ulici, živily se krádežemi, žebráním a také dostávaly ještě horší životní

lekce, ty všechny děti zázračně rychle objevily rodinné teplo v **Dobré Naději**. Možná to pro mnohé z nich byla ta největší hodnota, kterou si odtud odnesly.

Jak děti přicházejí do Dobré Naděje?

V minulosti každoročně koncem ledna přijížděli otcové a matky na koních společně s jedním, nebo několika dětmi. Jednou přijela matka s dcerou *Francilei*, která byla nemocná malárií, a s pláčem nás prosila, abychom ji přijali. Žena vysvětlovala, že porodila dvanáct dětí a sedm jich už zemřelo na malárii, která byla v té době v tomto regionu častou nemocí. Chtěla tak zachránit nejen *Francilei*, ale i ostatní své děti. Rozhodli jsme se přijmout všech pět. Léčení bylo velkou výzvou, ale děvče se uzdravilo, dokončilo úspěšně školu. Po osmi letech bohužel zemřela, ale ostatní žijí dodnes. Jeden je učitelem, jiná je diplomovanou zdravotní sestrou v místní nemocnici. Jejich dva bratři pracují v elektrárenském podniku. Představte si to, jejich rodiče byli zcela negramotní.

Včera jsme se setkali v Alto Paraíso s Marií a Ivany. Ty se také vzdělávaly tady u vás?

Ano, obě jsou oslovované „*professoras*“ (=profesorky), tak se tady říká učitelkám. *Ivany* úspěšně studovala matematiku na univerzitě a *Maria* brzy dokončí pedagogiku. *Maria* měla deset sourozenců. Rodina bydlela v domku ze slámy v Měsíčním Údolí, vodu nabírali z řeky. Otec čas od času přicházel do **Dobré Naděje**, přinášel okurky a žádal výměnou oblečení, které jsme dostávali z Evropy. Jednou přišel s patnáctiletou *Marií* a prohlásil, že ji přivezl jako dárek, protože dcerka je „divoška“, pořád se se všemi hádá a bije všechny své sourozence. Co dělat? Přijali jsme dívku „divošku“. Ano, zpočátku byly nějaké problémy; nenáviděla matematiku a vejce.

Její nechuť k matematice chápu. Ale jak to přišlo, že nenáviděla vejce?

Pravděpodobně ze stejného důvodu. Škola kam chodila byla šestnáct kilometrů vzdálená, tam každý den docházela s kupou sourozenců. Rodiče jim mohli často dát k jídlu pouze po jednom vejci. Dodejme, že ač patnáctiletá, ukončila sotva dvě třídy. *Maria* se přemohla a začala jíst vejce, a také si zamilovala matematiku a projevila velký zájem o domácí práce. Odlehčila mi v mnoha úkolech každodenního života v **Bona Esperu** a pomohla mi se stále přibývajícím počtem žáků ve škole. Brilantně se vyvíjela. Jako „*professora*“ *Maria da Silva Rodrigues* po dobu deseti let vyučovala v Alto Paraíso, porodila druhou dcerku a rozhodla se pracovat v **Bona Esperu**. Bude vyučovat ... matematiku a současně bude pokračovat ve studiu pedagogiky na univerzitě.

Dostali jste víc takových „dárečků“?

Do **Dobré Naděje** přivázeli lidé víc dětí, než jsme mohli přijmout. Někdy jsme museli nad naše možnosti přijmout náhlé sirotky, jindy zase oběti tragédie, jindy děti z mnohočetných rodin. Představte si rodinu *Felicidade*. Její jméno znamená „štěstí“ a odráží jen ten fakt, že matka porodila 21 dětí. Snažila jsem se ji přesvědčit, že už stačí tolik štěstí a nejlepší řešení by byla sterilizace. Ona odmítla tento návrh, řkouce, že sterilní žena je ... v posteli nanic. Její manžel se ospravedlňoval: *Stačí pohlédnout na Felicidade a ona hned otěhotní*. **Dobrá Naděje** velmi pomohla této velké rodině, zejména s oblečením. Některé děti byly našimi žáky a dva z nich se stali učiteli.

Přijali jste žáky z venkova. A žáci z města neměli šanci?

V každém jednotlivém případě jsme brali v úvahu konkrétní podmínky. Jednou jsme se dověděli o ženě z městečka, která zavraždila svého milence a byla ve vězení se svým sedmiletým synem *Murilem*. Vyšlo najevo, že dítě hladovělo, onemocnělo a bylo převezeno do nemocnice. Ředitel nemocnice nám zavolal a požádal nás, abychom se o chlapce postarali. A tak nalezl domov v **Dobré Naději**. *Murilo* byl často přivážen k matce, která trávila svůj trest v příšerných podmínkách. Opustila vězení po několika měsících, protože nadřízená instance zpochybnila její zločin. Ta žena přišla do **Dobré Naděje** a s díky si převzala svého synka. Před několika měsíci policie v Alto Paraíso nás požádala o pomoc v jiné záležitosti. V městečku žije starý pár se svými dvanácti vnuky, otcové jsou pravděpodobně neznámí. Jedna z dcer tam zanechala svých pět dětí a odcestovala s novým milencem. Jednou tito staříci, už neměli prostředky na to, aby všechny děti uživil, a ponechali dvě vnučky na policejní stanici. Následně proto osmiletá *Luciana* a desetiletá *Elisa* začaly bydlet v **Bona Esperu**.

Byly v otřesném stavu. Špinavé, s pokožkou plnou puchýřů, ve vlasech se jim hemžily vši a s žaludky plnými červů se podobaly nafouklým balónům. Stálo to mnoho úsilí, abychom je zbavili parazitů. Děvčata neuměla psát ani číst. Když se konečně dívky dobře zabydlily v naší „velké rodině“, náhle přijela jejich matka. Ztropila velký skandál: *Já nedovolím – křičela – aby moje dcery žily v nějakém útulku!* A odvezla ubohá děvčata pryč.

Ursulo, kdo je ten pár, co právě teď přijel?

Tota a Riviane. Před týdnem se vzali a rozhodli se strávit Vánoce u nás v **Dobré Naději**. *Tota* je *Clarimunda Barbosa Nety*. Přichází sem často jako do svého vlastního domova. Je nejstarším z devíti dětí, které svého času všechny žily v **Bona Espero**. Potom *Tota* úspěšně studoval hospodářství na Univerzitě v hlavním městě Brasília a současně pracoval v rádiu. Nyní je zkušeným kameramanem a montérem ve filmové produkci „União Planetária“. Kromě toho je jedním z představenstva **Dobré Naděje** a je odpovědný za finance. *Tota* velmi dobře mluví **esperantsky** a skrze své **esperantské** přátele navštívil Itálii, Polsko a Německo. Mám velkou radost a jsem hrdá, že *Tota* si uspořádal svůj život podle ideálů **Dobré Naděje** a jsem si jistá, že jeho rodina, kterou právě založil s *Rivianou*, už nebude potřebovat **Dobrou Naději**, a jen pro potěšení přijedou například na Vánoce.

V nebi a na zemi existuje více věcí, než kolik jich ve školách vyučují filosofové. (Wiliam Shakespeare)

2. BARVY RÁJE

Dobrá Naděje se nalézá v Brazílii na Centrální náhorní plošině v *municípiu* (obci) *Alto Paraíso*, což znamená Vysoký Ráj. Toto území charakterizuje rajská bohatost tisíce odstínů.

Giuseppe, včera večer jsem pozoroval fascinující podívanou. Nebe bylo plné hvězd, pouze nad západním horizontem byla vidět kupovitá oblaka, mezi kterými sršela světla. Nemohly to být přece blesky, protože jsem neslyšel žádné hřmění. Některá světla měla oválný tvar. Co to bylo? To byl elektrostatický úkaz mezi oblaky, proto jste neslyšel hřmění. Taková světla představují zajímavou podívanou na naší náhorní plošině. Uvidíte to ještě mnohokrát během období dešťů.

Jaké zklamání! Myslel jsem, že vidím nějaké zjevení. Měli jste snad v Dobré Naději příležitost přivítat nějaké mimozemšťany?

O kontaktech s neidentifikovanými létajícími objekty se v našem regionu často hovoří. Zdá se, že se tyto povídačky míchají s nepochopením a s neznalostí. Ve skutečnosti jsem nejen já, ale mnozí obyvatelé tohoto regionu, viděli rychle se mýějící světla, ve dne i v noci. Samozřejmě ta noční světla jsou mnohem lépe viditelná. Viděl jsem například klikatě poskakující objekty na hřbetu hory, ačkoli tenkrát bylo krásné bezvětrné počasí. *Ursula* s několika přítelkyněmi pozorovala noční podívanou pěti kruhových velkých světél. Tedy tento fenomén tady existuje, ale zda se jedná o cestování v prostoru a čase, nebo o tajné zbraně, se neví. Existují fotografie, které potvrzují mimořádné úkazy, ačkoli skeptikové je považují za fotomontáže. V závislosti na jazyku to lidé pojmenovali NIFO, nebo UFO, což znamená: neidentifikovatelné létající předměty. Pro ty, kteří to zažili a viděli, to už evidentně není víra v UFO, ale tito lidé potvrzují existenci něčeho neobjasnitelného. Jednou se u nás v *Bona Espero* objevili pracovníci americké kosmické agentury NASA a žádali o povolení, aby mohli nabrat vzorky naší půdy. Sdělili nám, že na jejich satelitních snímcích byla zaznamenána neobyčejná světla právě v našem regionu.

Jestliže existují fakta, musí následovat racionální vysvětlení.

Existují hypotézy, které spojují zmíněné fenomény s minerální strukturou náhorní plošiny. V našem terénu se nalézají křemenné krystaly v nepředstavitelném množství, druhů a tvarů. Přisuzuje se jim energetická potence.

Pozoroval jsem v Chrámu Dobré Vůle v městě Brasília zajímavou scénu. V kupoli chrámu je umístěn dvacetikilogramový křemenný krystal. Sluneční paprsky jím procházejí na podlahu. A tam se tlačí mnoho lidí: naboso, ruce vztažené vzhůru, zavřené oči...

Oni věří v nějakou zvláštní vlastnost krystalů. Která se formovala v nejrannější době tvorby zemské kry. Skutečné i smyšlené úkazy přitahují do regionu Alto Paraíso hledače mimořádných zážitků. Někdy se tady usídlí, žijí podle svých vlastních zásad, staví domy, často také ve tvaru „neidentifikovaných létajících předmětů“. Po čase, když se nedočkají očekávaných úkazů, tak odcházejí a jejich neudržované domy se rozpadají. V minulosti krystaly sem přitahovaly skupiny profesionálních hledačů krystalů, kteří se portugalsky nazývají „garimpeiros“, kteří doufají v rychlé zbohatnutí. V regionu je mnoho dolů na krystaly. Většina z nich je už bez provozu, protože je pohltit Národní Park, který se jmenuje *Chapada dos Veadeiros*. Slovem „*chapada*“ se rozumí území náhorní plošiny s horami 1500 až 1700 metrů. Jsou pozůstatkem někdejšího horského systému. Slovo „*veadeiros*“ znamená „lovci jelenů“, což připomíná ne příliš vzdálenou dobu, kdy toto území bylo na jeleny bohaté. Založení Národního Parku tak pravděpodobně umožnilo záchranu posledních kusů.

Kdy byl Národní park založen?

V roce 1961. Rozhodnutí padlo při založení hlavního města Brasília a zahrnovalo území 6250 čtverečních kilometrů. Jmenovalo se „*Parque Nacional do Tocantins*“. Jméno pocházelo od řeky, která se vlévá do řeky *Araguaia* a ta posléze do amazonského vodního systému. Říčky *Mulungú* a *Cobras*, které protékají územím **Dobré Naděje**, pramení v parku a vlévají se do *Tocantins*, napájí tedy svou vodou *Amazonku*. Národní Park pohltit celé naše území. Přesto však toto první rozhodnutí bylo pouhým papírovým projektem. Státní rozpočet, zatížený gigantickými výdaji na postavení nového hlavního města, nedisponoval dostatečnými prostředky, aby mohla být vybudována infrastruktura Parku a platit odstupné vlastníkům zdejších nemovitostí. Jako výsledek tohoto byla v roce 1972 redukce rozlohy parku na čtvrtinu a Park dostal jméno: *Parque Nacional da Chapada dos Veadeiros*. Když jsme přišli do **Bona Espero**, formálně jsme se nalézali uvnitř Parku, přesto nikdo nezpochybňoval naši suverenitu. V roce 1981 uzrály podmínky pro seriózní stanovení chráněné přírodní zóny a náhle se stáhly bouřkové mraky nad naším školním statkem. Zvláštní státní komise objížďela celé blízké okolí, aby definitivně vymezila hranice Parku. Komise se objevila v **Bona Espero** a konstatovala, že její zařízení se dokonale hodí jako oficiální administrativní centrum Národního Parku. Bylo nám nabídnuto jiné území, kde bychom mohli znovu od základů vybudovat naši výchovnou instituci.

Jak jste čelili tomuto ultimátu?

Tento „neodmítnutelný návrh“ uhodil jako blesk z modré oblohy a neponechával nám žádný prostor k vyjednávání. Rozhodnout se a všechno budovat od začátku se zdálo být čistou fantazií. Jediná cesta byla stáhnout se z celého podniku. Přesto jsme dali komisi vědět, že **Dobrá Naděje (Bona Espero)** je jedna ze tří škol na obrovském území *Alta Paraíso* a unikátní tím, že tady nejen vyučujeme a vychováváme, ale hlavně dáváme rodinné prostředí dětem v rizikových situacích. Komise odjela, záležitosti ve vesničce **Bona Espero** šly svou cestou dál, mohli jsme pouze čekat, co bude. Ve stejném roce federální prezident vydal dekret, který obsahoval zcela nový právní rámec pro Park. Nová rozloha Parku měla jen 625 čtverečních kilometrů a už nezahrnovala území naší **Dobré Naděje**. Damoklův meč zmizel! Mohli jsme si dál pěstovat své stromy.

Jak to, že se **Dobrá Naděje vyhnula katastrofě?**

Bezpochyby byla zvážena společenská užitečnost naší instituce. Naštěstí na našem území nejsou krystaly, takže tu nebyla žádná činnost, která by ohrožovala přírodu. **Bona Espero** zahrnuje deset čtverečních kilometrů, ale ve skutečnosti naše komunita využívá pouze malou část svého rozsáhlého území; na ostatním území se příroda vyvíjí podle svých vlastních zákonů. Tyto argumenty musely být patrně brány v úvahu jmenovitou komisí, a výsledně se **Bona Espero** zachránila jako enkláva Národního Parku, který ji ze tří stran obklopuje..

Co to znamená pro **Bona Espero, že se nalézá uprostřed panenské přírody?**

Trvale nové životní lekce. Zvláště hodně jsme jich dostali v počátečním období. Život v takových podmínkách dovoluje pochopit skutečný smysl pojmu svoboda. V Evropě si lidé pletou svobodu a bezpečí. Obecně řečeno, Evropané mají méně svobody než bezpečí, které se beztak stále omezuje. Zatím co tady máme maximální svobodu a minimální bezpečnost. Objevili jsme, že svoboda je každodenní výzva, které musíme denně čelit; stejnou svobodu si užívá jaguár, kterému se zachtělo pochutnat si na našich telatech.

Které jiné sousedy kromě jaguárů máte to „potěšení“ uvítat v Bona Espero?

Skutečně nepříjemné jsou návštěvy skunka, šelmy příbuzné liškám. Vypadají sympaticky, nosí cennou kožešinu, imponují svým klidem a pomalostí, proto často hynou pod koly automobilů na silnici do hlavního města Brasílie. Už z dálky je cítit, kde leží zdechlý skunk, pro příšerný zápach. Představitel tohoto druhu čas od času přichází k našim domům. Jednou jsme ho chtěli odehnat jako nevídaného hosta. Jako odpověď použil svou tajnou zbraň a všichni **bonesperáni** (=obyvatelé **Bona Espero**) během několika dnů si museli prsty ucpávat své nosy. Po této lekci, kterou jsme dostali, skunk nyní sám rozhoduje, kdy odejde.

Tak kvůli tomu mi stále připomínáte, abych si pečlivě zavíral dveře do svého pokoje?

Jiní vtíraví hosté jsou hadi. Také kvůli nim nenechávejte své dveře otevřené. Často lze potkat nebezpečného *crotalus*, zvaný také chřestýš (z rodu zmijovitých), protože má na ocasu chřestící zrohovatělé články kůže, které s léty rostou. *Mauro Peçanha*, náš učitel hudby, byl u svého domu napaden svým hostem, dokonce nebezpečnějším, který se tady jmenuje „*jararacuçu*“ (česky *kufie*). Jed tohoto hada ho paralyzoval. Byl sám a teprve po několika dnech s námahou se dostal k nejbližšímu domu, majitel domu ho odvezl zcela vyčerpaného do nemocnice.

Je jed tohoto hada smrtící?

Člověk umírá, když do tří hodin po kousnutí nedostane potřebnou vakcínu. *Mauro* se zachránil díky své zkušenosti. Hned si podvázal nohu a ponořil ji do studené vody a tak znemožnil, aby všechen jed proniknul do krevního oběhu. Také se předpokládá, že dostal malou dávku, protože had právě chvíli před tím zabil nějaké zvíře a ještě nevyprodukoval dost jedovaté látky. Žijí tady také anakondy, které jsou až sedm metrů dlouhé. Přesto v Amazonii žijí exempláře dvojnásobně dlouhé. **Bona Espero** zažilo návštěvu takového obra, a nám vstávaly vlasy hrůzou. Jednoho rána několik chlapců zděšeně burcovalo, že v kurníku je „hadí hora“. Ve skutečnosti tam spala do spirály svinutá anakonda. Představovala velké nebezpečí, a bylo potřeba jednat hned a využít toho, že spala. Potom z rozřezaného žaludku *Ursula* vyňala pět zadávených slepic a dokonce i jedno nerozbité vejce. Kromě toho pečlivě okrajovala vysoce ceněné hadí sádlo z podkoží plaza; toto sádlo je považováno za zázračný lék proti revmatismu. Pak jsme odhalili, že anakondy mají svou kolonii na opačném břehu našeho jezera. Raději tam neplavte. Většina hadů sama od sebe neútočí, ale když na ně šlápnete, tak reakce je blesková a to člověka paralyzuje. Nezapomeňte, že je nebezpečné jít do savany sám. Vždy mějte na nohou uzavřené boty, sandály se hodí jen během dne okolo domu. Když jdete potmě, vždy si sviňte před sebe na cestu. Savana stejně jako město má své dopravní předpisy. Kdo je zná, může tady žít dlouho a šťastně.

Hle specifikum teplého klimatu, o kterém sní severoevropané.

Oni čerpají své představy z vlastního přírodního prostředí, zatímco tropické vedro mají rádi různé druhy fauny, které neexistují v Evropě právě kvůli chladu. Nejvíce utrpení způsobuje bezpochyby hmyz. Na druhé straně lze velice dobře koexistovat s velkým množstvím ptáků, od nejmenšího kolibříka až po obrovského jihoamerického pštrosa, jehož správné jméno je *nandu*.

Brzy ráno jsem viděl *nanduy* ve fazolovém poli. Rychle utekli.

Tito obrovští ptáci zbožňují čerstvé listy fazolů (nejznámějším druhem je *Fazol obecný*, *Phaseolus vulgaris*). I když naše zahrada napomáhá tomu, aby *nanduové* byli nasyceni, jejich počet stále klesá. Následkem toho klesá také počet jaguárů a vlků. **Bona Espero** je také trochu na vině, protože jsme se jednoho dne rozhodli už nechovat krávy ani slepice jako „pohoštění“ pro dravce. Jednoho rána se

ozval z kurníku strašlivý rámus. Ve svitu kapesní svítilny jsme viděli krvavou scénu. Slepice jedna po druhé byly dáveny vlkem. Pomocí nože připevněného na tyči jsme lupičovi nemohli uškodit. Problém vyřešil chlapec, který měl zkušenost jako pasák koní. Hodil vlkovi kolem krku laso, až když vlk úspěšně zadával sedmnáct slepic. Přes nedostatek domácí drůbeže, vlci dál navštěvují naše ovocné sady a kradou ... avokáda.

Vlci vegetariáni?

Tyto šelmy mají rády avokáda pro jejich tučnost. Vlci se před dávnou dobou přizpůsobili alternativní stravě. V savaně roste strom zvaný „*lobeira*“, což lze přeložit jako „vlčí strom“. Rodí velké ovoce, které vlci požívají, když nemají dostatek jiné potravy. Darwinovu teorii také potvrzují podivně dlouhé nohy, díky kterým se tyto rudosrstí vlci mohou snadno pohybovat ve vysoké trávě savany. Jsou to endemická zvířata, známá pod jménem „*lobo-guará*“ (česky *vlk hřivnatý*).

Vrat'me se k vašemu konstatování o polarizaci svobody a bezpečnosti. Dovoluji si tvrdit, že tady nejvyšší stupeň nebezpečí způsobují požáry v savaně. Tento dojem jsem nabyl včera v noci, když několikakilometrová ohňová fronta postupovala hodiny a hodiny k nám a vyvolávala ve mě úzkost.

Já jsem se zase tolik nebál, protože je období dešťů a lze věřit v pomoc nebeských hasičů. Před rozedněním oheň sám uhasl. Zato ale během suchého období se savana mění v peklo, čerti si vychutnávají plnou svobodu a způsobují hrůzné události. Máme hasidla, která jsme si svépomocně vyrobili. Pozůstávají z tyče, na jehož konci je připevněn plát tlustého kaučuku. Mnohokrát se ohnivá stěna přibližuje k našim domům. Jednou byla *Ursula* sama s dětmi, nepanikařila, ale popadla toto hasidlo a bojovala. Následovaly ji nejstarší děti a společně přemohly oheň.

Jestliže se dějí v **Bona Espero takové zajímavé věci, stojí za to ještě navštívit Národní Park?**

Bezpochyby! Můžete obdivovat podivuhodné přírodní scenérie, hluboké kaňony, mnoho vodopádů podél říčky *Rio Preto* (=Černá řeka). Zvláště doporučované je *Valo de la Lumo* (=Měsíční údolí), jehož skalnaté údolí voda hloubila po tisíciletí, a vytvořila tak skutečně měsíční krajinu. *Chapada dos Veadeiros* (=Náhorní plošina lovců jelenů) je „dědictví lidstva“ uznané Unescem. Obvykle hosté **Dobré Naděje** nepromarní příležitost vidět Národní Park. Stačí říci, že tam roste mnoho druhů orchidejí. Odborníci na léčivé rostliny tady v našem regionu naleznou skutečný ráj.

Kdy to stojí za to, navštívit **Bona Espero, v létě, v zimě, na jaře...?**

Termíny jako zima, léto apod. používané v Evropě jsou tady zmatečné. Prakticky se tady rozeznává pouze suché období a deštivé období. Prší dost dlouho, skoro půl roku, od října do dubna. Tady je zvykem deštivé dny nazývat zimou a dny bez deště létem. Tedy zcela v protikladu s astronomickými kritérii. Tento region leží poměrně blízko rovníku na 14. rovnoběžce, ale ve výšce více méně 1200 metrů nad mořem. A to je tajemství mírného podnebí tohoto regionu, možná nepřátelštější lidem na Zemi a trefně pojmenované Vysoký Ráj (*Alto Paraíso*). Průměrná roční teplota osciluje mezi 18 a 20°C. Během suchého období je průměrná teplota 15°C a během deštivého období 21°C. Evropan logicky uvažuje: jestliže se **Bona Espero** nalézá na jižní polokouli, pak nejchladnější měsíce tam jsou červenec a srpen, zatímco neteplejší jsou leden a únor. Vůbec ne! Extrémně vysoká teplota 35°C je v srpnu, protože právě tehdy se Slunce nalézá nad rovníkem a silně září z bezoblačného nebe, protože ještě trvá suché období. Teoreticky nejteplejší měsíc by měl být únor, když Slunce svítí tady přímo na hlavu (je v zenitu, nadhlavníku), ale ve skutečnosti se tak neděje, protože to je už období dešťů a mraky nás chrání proti vedru.

Kdy je tady nejchladněji?

Extrémně nízká teplota 5°C je nejčastěji v červnu, ale pouze v noci; ve dne svítí slunce silně, ačkoli trochu kratší dobu, protože Slunce je nad obratníkem Raka. Obvykle je průměrná teplota během „zimních“ nocí 12°C a „letních“ dnů 25°C. Tedy suma sumárum každé roční období je v **Bona Espero**

to nejlepší. Obyvatelé severní hemisféry by pravděpodobně rádi prchli ze své zimy a užívali by si mírné klima zdejšího dešťového období, které se, bohužel, stále krátí kvůli změnám klimatu na Zemi.

Často vstávám za kuropění, zdravím Jitřenku a pozoruji úžasný východ Slunce, který osvětluje podivuhodnou krajinu plnou bujných rostlin. Zeleň je ozdobena květy, nad kterými visí kolibříci. Ozývá se koncert bohatě barevných ptáků, z dálky viditelných. Trhám si ke snídani tu gujave, tu pomeranče, tu mango. Ale ne jablko. Jablka chybí, pravděpodobně jsme v ráji jiného druhu. Také se to jmenuje Vysoký Ráj (*Alta Paradizo*). Proč?

Asi že ráj ze své přirozenosti nemůže být nízko, kromě toho tento region se nachází na náhorní plošině. V tomto konkrétním případě můžeme tušit, že to musel být člověk, který přišel ze severního podnebí sem, který v tomto koutě světa objevil potvrzení svých představ o ráji. Předpokládám, že to byl váš krajan, první formální vlastník tohoto regionu, polský generál *Wiktor Dołęga-Czerwiński*, veterán Napoleonových válek. Přišel do Brazílie v počáteční fázi jejího osamostatňování, přibližně v roce 1820, a přispěl k založení brazilské armády. Císař *Pedro První* odměnil jeho zásluhy tím, že mu daroval dva tisíce čtverečních kilometrů půdy v regionu nazvaném následně *Alto Paraíso*. Jen tak mimochodem, jak můžete vysvětlit, že Polák byl Napoleonovým vojákem a proč emigroval do Brazílie?

Pravděpodobně sdílel úděl celé své generace. Když končilo osmnácté století, Polsko bylo rozděleno mezi Rusko, Prusko a Rakousko. Protože tyto absolutistické velmoci byly přirozenými nepřáteli revoluční Francie, Poláci se hromadně hlásili do francouzské armády a bojovali pod velením Napoleona, nejdříve v Itálii a potom na jiných válečných frontách, doufali, že znovu dobudou s jeho pomocí ztracenou nezávislost. Po definitivním kolapsu francouzského císaře se tisíce polských vojáků, nemohlo vrátit do své okupované vlasti, museli hledat náhradní domov a našli ho také v nově vznikajících státech Latinské Ameriky.

Doma u mého přítele *Franciska*, pravnuka tohoto generála, se nalézá šavle. Pravděpodobně je to nejstarší muzeální kousek v celém regionu.

Měl jsem to potěšení hovořit s několika potomky generála a konstatoval jsem, že písemná forma původního jména *Czerwiński* utrpěla kuriózní proměnu na *Szerwinks*, ale výslovnost se zachovala téměř původní, jako *Čerwinski*.

Rodina se rozrostla do rozměrů klanu, čítá přibližně dvě stě osob a trvale drží své postavení v regionu. Bez její štedrosti by asi nikdy *Bona Espero* nevzniklo. Na druhé straně ztratila velká území při vzniku Národního Parku.

Přes početnost této rodiny polského původu, naprostá většina místního obyvatelstva nepochází z Evropy, ale z Afriky.

Afričané se smísili se zdejšími domorodci. Víte, že Brazílie je federální republikou, která sestává z 27 států. *Alto Paraíso* se nalézá ve státu *Goiás*. Jméno pochází od domorodého kmene, který tu původně žil. Primitivní *Goiané* nezanechali viditelné stopy. Trpěli stejným osudem jako severoameričtí indiáni. Přesto při dobývání brazilského „divokého západu“ nejdůležitějším nebylo zabránění země, ale hledání pokladů. Hrdinové těch výprav byli dobrodruzi, jednak „*bandeirantes*“, hledači minerálů a jednak „*cangaciers*“, jinými slovy lupiči. Brazilští domorodci neměli žádnou šanci se bránit. Byli hubeni, nebo zotročováni pro práci v dolech. Ne jen násilím. Často byly používány triky. Velmi známým případem je „*anhauguera*“, což znamená „starý ďábel“. Tak pojmenovali domorodci jednoho z „*bandeirantes*“ (lupičů), který je postrašil tím, že jim vypálí jejich vody. Demonstroval nebezpečí tak, že vлил alkohol do řeky a zapálil ho před očima „divochů“.

Jak se sem dostali černoši? Podle mých vědomostí otroky přivezené z Afriky zaměstnávali na latifundích cukrové třtiny a bavlny, které se nacházely poblíž mořského pobřeží.

Otroci utekli sem na severovýchod, hlavně ze státu *Bahia*, právě proto, aby byli daleko od moře. Náhorní plošina poskytovala bezpečnější úkryt. Afričtí otroci zakládali své vesnice, kterým říkali

„kilomba“, s vlastním způsobem života, jazykem a mravy. Schovávali se na místech nesnadno přístupných bez kontaktu s ostatním světem; některé *kilomby* ještě existují. Relativně blízko odtud, je vesnice, která se jmenuje *Kalunga*. Měli jsme odtud kuchařku a několik žáků; právě teď máme trojici černých „*kalunganů*“. Koncem devatenáctého století bylo otroctví v Brazílii zákonem zakázáno. Velké množství osvobozených otroků si samo muselo hledat prostředky své obživy. Migrovali do neobsazených regionů. Hlavní šanci na přežití dávalo zemědělství. Žili primitivním způsobem u pramenů říček a podél nich daleko jeden od druhého. V takových podmínkách nebyly žádné možnosti ke vzdělávání. A to je situace, která trvá až dodnes.

Potřeba rozvíjet vnitřní oblasti země byl hlavní popud pro postavení Brasílie?

Myšlenka o novém hlavním městě Brazílie se zrodila mnohem dříve. Ještě v devatenáctém století dostala formu ústavního předpisu. Dokonce jméno města a jeho poloha byly určeny. Tato záležitost jako pro *piemontánce* má zcela osobní dimenzi. *Piemonto* je historická část Itálie s hlavním městem Turínem. Jako dítě jsem žil blízko vesnice, ve které se narodil svatý *Giovanni Bosco*.

Co má společného s Brazílií známý italský světec?

V Brazílii mu říkají *Dom Bosco* a považují ho za proroka, co se týká města Brasílie. V roce 1883 měl vizi o nové civilizaci po uplynutí dvou generací. Ačkoli *Dom Bosco* nikdy nenavštívil Brazílii, stanovil místo své vize mezi 15. a 20. rovnoběžku jižně od rovníku, tedy dost blízko od *Alto Paraíso*. Předtím než prezident *Julisceno Kubíček* oznámil epochální rozhodnutí o postavení nového hlavního města, už odborníci převzali záležitost do svých rukou. Dělal průzkumy také v našem regionu. Nadšenci z Brazílie brali poselství *Doma Bosca* od počátku vážně, protože tento gigantický podnik byl protikladem *Rio de Janeiro*, které by tím ztratilo status hlavního města. Bylo definitivně rozhodnuto postavit město *Brasília* na rozhraní dvou povodí, kde pramení řeky, které tečou na jih a na sever, 230 kilometrů jižně od *Alto Paraíso*.

Tedy navzdory svatému Donu Boskovi?

Nikoli, dvě stě třicet kilometrů je možná velká vzdálenost v Čechách, pravlasti *Kubíčka*, ale v Brazílii ne. Tady se vzdálenosti počítají v tisících kilometrů. Brazílie je stejně velká jako celá Evropa. *Dom Bosco* dál držel nad tou myšlenkou patronát. Kaple, postavená jemu ke cti přesně na 15. rovnoběžce, je úplně první stavbou města *Brasília*. Později byl postaven grandiózní kostel, který nese jeho jméno, Jeho všechny prosklené strany jsou vyplněny impozantními modrými vitrážemi.

Proč se nerealizoval projekt na základě Goiãnie, hlavního města státu Goiás?

V případě města Brasílie se nejednalo o postavení ještě jednoho města, ale o realizaci ideálu. *Juscelino Kubitschek* měl odvalu iniciovat impozantní podnik, při vědomí unikátních trumfů, které mu historie nabídla. Stal se prezidentem státu, který měl obrovské finanční rezervy. Brazílie se zúčastnila druhé světové války na straně spojenců, ale jelikož se nalézala mimo bojové fronty, shromáždila horu peněz hlavně dodáváním minerálů, masa a kožešin válčícím armádám. Kromě svého jména *Kubíček* disponoval také štábem mladých lidí, kteří byli odborně kompetentní a kteří dychtili po úspěchu. Tento projekt před nimi otevřel perspektivu pro realizaci odvážného díla projektovaného pro budoucí století.

Věřilo se, že obyvatelé města Brasília dvacátého prvního století budou mít čtyři kola místo nohou.

To měl garantovat perfektní dopravní systém se širokými cestami a bezproblémovými křižovatkami. Koncepce *Lucia Costa*, hlavního urbanisty města Brasílie, předpokládala snadný pohyb z místa na místo veřejnou dopravou a soukromými vozidly. Výsledkem toho je rozdělení města na funkční kvartály. Na jednom místě jsou banky, v jiné části hotely, tam jsou chrámy, tam sportoviště. Obytné čtvrti jsou podél obou křídel. Město Brasílie je postaveno ve tvaru letadla, říkají mu „*Plano Piloto*“. V jeho „*kokpitu*“ se nalézá parlament, prezidentský palác a justiční palác. Tento letounový (aeroplano) městský urbanistický plán také odráží tehdejší víru v možnosti bez hranic budoucího dopravního

sytému, ne jen v rámci města, ale také v rámci celé obrovské země. Skutečně, když se v roce 1957 začalo se stavbou v naprosto prázdné savaně, bez jakékoliv infrastruktury, všechny konstrukční části a stavební materiál se dovážely ze vzdáleností tisíců kilometrů dopravními letouny.

3. Osobní altruismus

„Vpřed!

Naše věc je čestná a užitečná!“ L.L.Zamenhof

Bona espero není pěti hvězdičkový hotel, ale jeho znakem je pětícípá hvězda. Právě skončila vánoční oslava vánoc 2006. Na stole leží patnáct pěkně upravených mís dobrot, vše z vlastních zdrojů.

Ursula: Přišli jsme do těchto míst přesně před třiceti lety. Co jsme jedli tenkrát? První jídlo bylo snídaně. Překvapilo nás, protože jsme nedostali chléb, ale jen to, co se obvykle na chleba dává. Takže jsme jedli sýr namazaný marmeládou a také mango, které v té době ještě nebylo známé v Evropě a zde ho bylo hodně, protože právě byla jeho sklizeň. Byly i banány, ale v omezeném množství. V Bona Espero bylo v té době, pokud se nemýlím, dvacet čtyři chlapců a jedna holčička. Všichni vypadali podvyživeně. Přivezli jsme sladkosti jako vánoční dárky, ale viděli jsme, že děti potřebují úplně jinou stravu. Giuseppe se rozhodl dojet pro potraviny do Alto Paraíso.

Giuseppe: Městečko Alto Paraíso je dvacet kilometrů od Bona Espero. K dispozici byl traktor Ford a malé nákladní auto Toyota. Oba vozy už byly staré a nebyla v nich baterie. Bylo nutno traktor spustit ze stráně, svažující se k řece. Když motor naskočil, bylo nutno připojit nákladňák a táhnout ho, dokud i motor nákladňáku nenaskočil. Motor bylo nutno udržovat v chodu, aby náhodou nezhasl. Alto Paraíso se skládalo z hliněných chat, jejich střechy byly ze slámy. V žádném případě to nepřipomínalo město, nebo městečko. Ale byla tady prodejna vedená „městem“. Místo, abychom zde našli potraviny, byly tady ke koupí síta, sekery, lopaty, mačety, krumpáče a jiné nářadí. Všiml jsem si, že v rohu na zaprášené polici je sůl, staré makarony, manioková mouka a plechovka s rajským protlakem. Koupil jsem vše, co se mi zdálo jedlé, ale chleba, pro který jsem přijel, bohužel ne. Zdálo se, že chleba je zde zcela neznámý. Měl jsem jen dolary, brazilské peníze jsem neměl. Prodavač nechtěl dolary přijmout, i když suma, kterou jsem mu nabízel, přesahovala cenu zboží. Hodnotu nejsilnější světové měny posoudil až přivolaný starosta. Jmenoval se Geron Farias, byl to dentista, studoval u amerických misionářů.

Ursula: Ale to ráno 25.prosince 1973 nás nadchlo svým modrým nebem, zářícím sluncem, příjemným teplem, svěží zelení a krásným okolím s majestátní horou Monto Balena, což znamená „Hora velryba“ a skutečně vypadá jako gigantická ryba. Naši synové Guido a Dario, tenkrát 14 a 11 letí, uviděli své vrstevníky. Koupali se s nimi v čisté a teplé vodě jezera, jezdili na koních, jedli neznámé ovoce. Všechno tady bylo pro ně nové a zajímavé a poskytovalo pocit volnosti a svobody, s porovnáním s životem ve velkém evropském městě. Giuseppe nafilmoval na osmimilimetrový film nádherný západ slunce.

Co všechno bylo tenkrát v Bona Esperu, jak to tam vypadalo?

Giuseppe: Hlavní budovou byl „První“ dům, pojmenovaný tak svými zakladateli. Již neexistuje, byl postaven z nepálených cihel na měkkém základě. Kostra střechy byla z nahnilých větví na kterých byly asbestové desky tak tenké, že padající větvičky je poškozovaly. Dům byl dost velký o ploše 160

čtverečních metrů a obsahoval čtrnáct pokojů, společnou místnost a kuchyni, nad kterou bylo několik tašek průhledných. Některé vybavení mi připadalo moderní. Do domu byla zavedena tekoucí voda z jezera pomocí starého antického způsobu „trkačem“ – samohybným čerpadlem. Na sprchování se voda ohřívala ve spirálových trubkách, umístěných v kamnech na vaření. Vedle domu stál sklad a trochu opodál se volně páslo několik krav.

Ursula: První dojem nebyl optimistický. Přijeli jsme o půlnoci do domu, kde svítila pouze jedna svíčka a hned jsme šli spát. Když jsem ráno otevřela oči, uslyšela jsem Guidův hlas: „*Mami, mami, podívej, tady není strop!*“ Skutečně, nad našimi hlavami byla děravá střecha. Podlaha byla z cementu, matrace byly ze slámy. Na trámech ve střeše kočka honila kysu. Po snídani jsme si šli prohlédnout místo naší dovolené. V kuchyni, na záchodě, všude byla špína. Ložnice vypadaly katastrofálně. V každé ložnici bylo osm patrových lůžek, získaných od brazilské armády. Chlapci spali pod chatrnými přikrývkami na pytlích slámy a pravděpodobně zásluhou svých traumat většina z nich i do slámy močila. Jejich šaty byly nevýslovně špinavé. Když skončily vánoce, začali jsme je mýt. Doma v Itálii v Turínu jsme měli pračku na prádlo a také myčku na nádobí, zde byla hadice s tekoucí vodou, valcha a mýdlo, vyrobené ze zbylých tuků a soda. Prala jsem tím smrdutým mýdlem rukama tu haldu špinavých hadrů... a plakala jsem.

Proč jste vlastně přijeli na takovou dovolenou? Mohli jste jet přece do Španělska, které v té době bylo hodně navštěvované a bylo dobře turisticky vybaveno?

Španělsko nebylo pro nás nic nového. My rádi cestujeme a nelitujeme peněz, abychom poznávali svět. Projeli jsme již Itálii, Německo, Británii, navštívili jsme USA, Japonsko, Sovětský svaz, Irán i další země. O vánocích 1972 Guido, možná, že Dario si prohlížel atlas, položil náhodně prst na Jižní Ameriku a zeptal se, proč nejít na dovolenou například do Brazílie? Oba chlapci už slyšeli o zázračném Riu, kouzelné Amazonce a stavbě úplně nového hlavního města v pustém regionu uprostřed země.

Giuseppe: Vzpomněl jsem si, že před několika lety, když jsem byl redaktorem časopisu Italské esperantské organizace „L'Esperanto“, dostali jsme z Brazílie oběžník, který mě tenkrát nezaujal. Snadně jsem ho ale opět našel a pozvání, které obsahoval bylo jako ulité pro naši rodinu. V oběžníku informovali esperantisty z celého světa o výchovné instituci „Bona Espero“, založené v roce 1957, blízko nového hlavního města ve státě Goiás. Psali o ní jako o „*Esperantujo por iu pli bona mondo kaj pli feliĉa homaro*“ (místo naděje pro lepší svět a šťastnější lidstvo). Instituce byla představena jako seriózní statek o tisíci hektarech, dobře vybavená, vlastní traktor, dvě vozidla, samozásobená zeleninou, ovocem, cukrovou třtinou a má impozantní plány na výstavbu továrny na zpracování ovoce, výrobu mouky z kukuřice a továrny na cementové cihly. Dále psali: *Máme telefonické spojení a čekáme napojení na vlastní hydroelektrárnu. Cílem je najít spolupracovníky k poskytnutí lepší výchovy pro 45 chlapců a děvčat.* Pod oběžníkem byl podepsán Arthur Vellozo, generální ředitel a Neuza Araujo, ředitelka sociálních vztahů.

Ursula: My jsme hned napsali dopis a žádali jsme víc informací a oznámili jsme úmysl odjet do Brazílie a navštívit Bona Espero koncem roku 1973. Měsíce plynuly bez odpovědi. Zkoušeli jsme telefonovat, ani to se nepodařilo. Telefonistka v Římě nám sdělila, že brazilský stát Goiás má telefonické spojení jen s hlavním městem Goiania.

Proč nefungovalo telefonické spojení?

Giuseppe: Až na místě jsme našli vysvětlení. Bona Espero dostalo darem od armády dva přenosné telefony z doby 2.světové války. Ty spojovaly drátem „První dům“ s chatou za řekou. Ručně, otáčením, vyráběli energii a ta postačovala na komunikaci obou objektů vzdálených 400 metrů. Goiania je vzdálená 44.000 km od Bona Espero.

Ursula: Teprve začátkem června jsme dostali odpověď podepsanou jiným generálním ředitelem, Renato Lemosem. Omlouval se a vysvětloval, že náš dopis zůstal pět měsíců v krabici na poštovním úřadě a proto nemohl dříve odpovědět.

Giuseppe: Poštovní úřad sídlil v Alto Paraíso v kuchyni paní, která, protože uměla číst, měla za úkol rozdělovat dopisy do tašek a čas od času, když byla taška plná, poslat je na adresy. Stejně se nám stalo i s odpovědí. Na věrohodnějším poštovním úřadě ve Formose, vzdálené skoro dvacet kilometrů, poštovní úředníci ukládali korespondenci adresovanou do Alto Paraíso do tašek, trvalo průměrně asi jeden měsíc než byly plné. Pak poštu odeslali do kuchyně k paní, která uměla číst.

Ursula: V dopise, na který jsme čekali půl roku, byla popsána aktuální situace v Bona Esperu, včetně plánů na brzkou výstavbu elektrárny napájenou blízkým vodopádem. Informovali nás, že 5 dospělých se stará o 28 dětí. Ředitel navrhoval, aby se následující dopisy posílaly do Goianie. Giuseppe odpověděl 4.července a oznámil úmysl jet do Bona Espero na vánoce. Dotazoval se, co je třeba ještě učinit. Odpověď přišla za tři měsíce. V novém dopise bylo přání, abychom vzali sebou semena evropských ovocných stromů. Giuseppe odpověděl 22.listopadu a popsal podrobnosti plánu našeho letu. Naše rodina vycestovala 22.12.1973 z Říma do Rio de Janeira a další den jsme letěli do Brasília.

Giuseppe: Ředitel nám vždy rychle odpověděl, stejně jako v Riu i v Brasília se o nás starali esperantisté. Lety probíhaly hladce. Z letadla jsme viděli hlavní město jako veliké staveniště s mnoha zelenými plochami, ještě nedotčenými lidmi. Pokračovali jsme najatým nákladňáčkem. Mohli jsme na vlastní oči dosvědčit, že po třinácti letech výstavby, stálo hlavní město uprostřed ničeho. Sotva jsme vyjeli na severu z města, skončil asfalt a naše čtyřčlenná rodina den před Štědrým dnem zažila fascinující jízdu divokou krajinou Goias, kde nebyla civilizace, elektřina, telefon. To se nám ještě nikdy nestalo.

Jak dlouho jste jeli do Bona Espero?

Ursula: Zdá se to neuvěřitelné, že těch 250 km se nyní jezdí za 3 hodiny, tenkrát jsme jeli pětkrát déle, od 9 ráno do půlnoci, v tropické, pusté náhorní plošině, kde jsme cestou potkali jen dvě ubohé vesnice: St.Gabrielo a St.Johano d'Aliança.

Giuseppe: Ta cesta trvala proto tak dlouho, protože přes jedenáct řek existoval jen primitivní dřevěný most z trámů jen pro kola vozů. Benzinové stanice zde nebyly, pohonné hmoty se musely vozit sebou. Lehkomyslní automobilisté mohli počítat jen s iniciativními lidmi jako byl Juca de Jesus, analfabet, který měl u cesty plechovky s dvojnásobně drahým benzínem. Nyní tento člověk vlastní moderní benzinovou stanici.

Ursula: Jak už bylo řečeno, o půlnoci jsme dorazili k „Prvnímu domu“. Ve tmě nás vítalo několik dospělých a množství dětí. Objímali nás a hlasitě mluvili jeden přes druhého a tak projevovali svou radost. Pak jsme všichni přešli do velké místnosti a na chvíli se posadili ke stolu, kde svítila jedna

svíčka. Z únavy se mi zdálo jakoby z mých nohou vyrůstaly kořeny a jako bych slyšela vnitřní hlas:
Konečně jsi už přišla!

Plánovali jste pobyt na několik dní. Jak dlouho jste tam zůstali?

Giuseppe: Plánovali jsme dva týdny, ale den ode dne jsme odchod odsouvali, protože se stále objevovaly věci, které byly neodkladné. Denně jsme se zaměstnávali podrobnostmi, ale málo jsme věděli o historii Bona Espero; ani jsme se neptali, proč tu není zakladatel Vellozo a Neuma, kteří podepsali oběžník. Ředitel, jako jediný z vedoucích, se nám nezdál příliš zkušený a odpovědný. Rychle vyšlo najevo, že továrna, elektrárna, zemědělská výroba jsou jen fantazie na papíru. Přesto však mělo toto místo vysoký potenciál k rozvoji. Nepořádek, byl následkem do očí bijícího špatného hospodaření.

Ursula: Když jsme se sebrali z prvního šoku, uvědomili jsme si co je nutno udělat pro děti a také jsme litovali odejít od krásných západů slunce za „Monto Baleno“. Rozloučili jsme se 9.ledna 1974. Vedoucí Bona Espero a jeho žena Nina nás srdečně zvali k návratu. V očích dětí, které nám mávaly byly jiskřičky naděje.

Giuseppe: Odjeli jsme s ředitelem a jeho přítelem Toyotou. Celá rodina seděla vzadu na malém prostoru v nákladňáčku a skrývala se před policisty, protože vozit pasažéry v nákladním autě není dovoleno. Ale to nebylo jediné nebezpečí, pneumatiky byly docela sjeté. Také jsme neměli baterii, takže náš osud záležel na řidiči, zda mu nezhasne motor. Ale podařilo se nám dojet do hlavního města a podařilo se nám koupit nové pneumatiky a baterii.

Ursula: Následující den jsme se setkali s místními esperantisty. Skepticky naslouchali našemu nadšení z Bona Espero. Takový postoj od esperantistů se nám zdál nepochopitelný.

Giuseppe: Pokračovali jsme na Belo Horizonte, kam jsme byli pověřeni f. FIAT navštívit vznikající továrnu na automobily a bude-li možno, předat vánoční dárky italským technikům, mým kolegům. Našli jsme je nemocné, měli žloutenku. Během zkušebních jízd byli nuceni jíst v pustinách mezi Brasílií a Belo Horizonte jídla připravená bez pitné vody a hygienického vybavení. Nařikali si na poměry v Brazílii. Z Belo Horizonte jsme letěli do Evropy a přes další problémy jsme se šťastně vrátili do Turína.

To znamená, že váš plán se neuskutečnil, protože jste skoro celý čas strávili v Bona Espero. Jak jste to zhodnotili po návratu?

Ursula: Myslím, že naše tehdejší mínění a to, co jsme o Bona Espero věděli, byla směsice dojmů s dobrými úmysly. Podrobně o tom napsal Giuseppe v článku pro „Heroldo de Esperanto“. Článek se objevil pod názvem: **Bona Espero en Alta Paradizo** (Dobrá naděje v ráji) a začínal větou, kterou si dodnes pamatuji: *Když mluvíte s Brazilcem, hned poznáte, že Brazílie je srdcem světa. Když mluvíte s člověkem ze státu Goias, hned vás upozorní, že v srdci Goias je Bona Espero.*

Giuseppe: Přečtěme si jiný úryvek z článku: *250 km od Brasílií je Bona Espero, jedinečný pokus současného esperantského hnutí - „kousek nebe“ - jak někdo poznamenal - „na hranicích tak řečené civilizace“. Tam se děti učí v intencích Ludvíka Zamenhova a slova jako „láska“ a „pomoc druhému“ mají svůj vlastní původní význam. Domov je zařazen do rozvojového plánu vnitřních regionů*

v Brazílii. Bona Espero má příznivé hodnocení a podporu vládních organizací a stává se střediskem kulturního života. Jméno „Alta Paradizo“ odpovídá zdravému, subtropickému klimatu, dostatku vody a čistému vzduchu, je v malebném údolí. Dokáže Bona Espero splnit svůj cíl a rozšíří perspektivy našeho hnutí? To záleží hlavně na lidech, kteří tam pracují a budou pracovat pro lepší svět a šťastnější lidstvo.

Můžeme chápat poslední větu v článku jako výzvu lidem dobré vůle, aby přišli do Bona Espero a aktivně přispěli? Vyslyšel někdo výzvu?

Ursula: Vlastně jen autor a jeho žena. Ale před tím, než se to stalo došlo k několika důležitým událostem, jednak plánovaným, jednak náhodným. K těm náhodným patří již zmiňované komplikace na zpáteční cestě z Brazílie do Evropy, ve kterých mohou pověřiví lidé vidět osudovost čísla 13. Let z Ria, plánovaný na 13.ledna, byl zrušen. Podle změněného plánu jsme letěli přes Paříž 14.ledna. A při letu z Paříže do Turína se objevil jiný problém: kvůli mlze letadlo nemohlo přistát v Turíně, ale až v Miláně a cestující pokračovali autobusem po půlnoci do Turína.

Takové komplikace při cestování letadly bývají časté. Proč si myslíte, že to bylo pro vás důležité?

Giuseppe: Prodloužilo to naši dovolenou a vrátili jsme se o jeden den později a já se dostavil do práce také o jeden den později. To bylo ve firmě FIAT přijato nevráživě.

Jaké byly vaše vazby k prestižní firmě, která je motorem italského průmyslu?

FIAT není v Turíně, ale Turín je ve FIATu. Téměř většina občanů, přímo i nepřímo, je závislá na firmě. Byl jsem s ní svázán generačně, můj otec tam pracoval a já jsem vystudoval školu ve FIATu a pak jsem tam pracoval od 26ti let a postupoval schůdek po schůdku ve své kariéře v oboru zemědělských traktorů, který se skládal ze tří oddělení: projekce, kalkulace a produkce. Dosáhl jsem místo zástupce vedoucího kalkulace. Kvalita traktorů značky FIAT byla přirozeně odvislá od naší práce. Prováděl jsem složité výpočtové operace pro mechaniky. V té době se ještě počítače nepoužívaly.

Jak hodnotíte vaši tehdejší profesi?

Moje postavení v továrně bylo stabilní. Měl jsem dobrou perspektivu na postup, i přes tvrdou kapitalistickou konkurenci podle cynického rčení: „*Mors tua, vita mea*“ (Tvoje smrt- můj život – válečný zákon gladiátorů). Náš ředitel často opakoval: „*Lidé, pamatujte si, že naše firma není filantropický podnik, naši klienti nám platí a proto naše výrobky se nesmí rozbít v garanční lhůtě. Za to vy osobně zodpovídáte! Co se stane později, to není důležité.*“ Oblíbenou hrou vedoucích byla manipulace s kariérními postupy. Trvale dávali lidem naději, kterou zase stahovali a zaměstnanec si nikdy nebyl jistý případnou degradací. Také fungoval systém prémie a odměn, ale také trestů, včetně ztráty zaměstnání. Ztratit práci v Turínu u FIATu znamenalo katastrofu. Ve FIATu se trvale žilo v nejistotě, v napětí a to dávalo vedoucím velkou moc.

Chápu, že jednodenní zdržení představovalo problém. Jak reagoval váš ředitel?

Přijal mě zdvořile s výrazem vyšší dávky nadřazenosti než obvykle a napomínal mě. Po krátkém zamyšlení mi „přátelsky poradil“, abych to již nikdy neopakoval. A to byla pro mě kapka, kterou sklenice přetekla a pomohla mi učinit rozhodnutí, možná nejdůležitější v mém životě. Řekl jsem: „*Máte pravdu, ujišťuji vás, že se to už nestane.*“ A pak mu předložil výpověď.

Co se ještě skrývalo za vaší výpovědí?

Ještě jsem vám nic neřekl o Enzo Ferrari. Stojí zato promluvit víc o tomto neobyčejném muži, zatím stačí jen následující fakta. On a jeho pětičlenná rodina se vášnivě zajímali o Bona Espero. Při našem příjezdu v noci přišli všichni k autobusu, aby nás přivítali. Po našem vypravování Enzo prohlásil, že prodá svůj podnik, dům, ostatní majetek a přestěhují se do Bona Espero. V rozhodnutí ho podpořil jeho syn Roberto i ostatní členové rodiny. Takové rozhodnutí Ferrariho rodiny ovlivnilo mě i Ursulu. Jeden druhému jsme projevili svá přání, která jsme dosud nevyslovili. Když přátelé odešli, napsal jsem výpověď. Ale když jsem se vzbudil, po krátkém spánku, stál jsem před „Rubikonem“, uvědomil si velkou odpovědnost a nezvratné následky.

Jak zareagovali na vaší výpověď na pracovišti?

Tato epizoda způsobila hlasitý ohlas v celém oddělení. Zkusili mě přemlouvat, abych výpověď stáhl, nabízeli zvýšení platu a postup na vyšší místo. Dokonce všemocný ředitel odboru mě pozval k rozhovoru. Asi se bál, že za mým rozhodnutím se skrývá motiv – předat technologická tajemství Brazilcům. Uklidnil jsem ho tím, že jsem řekl, že technicky budu spolupracovat na vývojovém projektu ve vnitrozemí, který předpověděl svatý Giovanni Bosco. Ředitel byl překvapen a vyjádřil pochopení k mému rozhodnutí: „*Jestliže odmítáte dokonce zvýšení platu, to znamená, že získáte ještě daleko víc.*“ Odpověděl jsem: „*Neexistuje srovnání s platem zde a tam.*“ Ředitel si pravděpodobně interpretoval mou větu podle svých vlastních kritérií a možná mi i záviděl. Určitě by nepochopil, kdybych mu řekl pravdu: „*Půjdu tam, kde není žádná civilizace, abych pracoval v dobročinné organizaci.*“ Při loučení ředitel napůl žertem, aby si nespálil zpáteční most, se zeptal: „*Možná by tam bylo místo i pro mne?*“ Odpověděl jsem jako rovný rovnému: „*V tuto chvíli není volné místo na vaší úrovni. Pokud se projekt dobře rozjede, budu na vás pamatovat.*“ Kostky byly vrženy. Po výpovědi jsem ještě musel 4 měsíce ve firmě pracovat, než jsem ji mohl opustit.

Ursulo, jak jste přijala Giuseppovu výpověď?

Jako ukončení a nový začátek životní etapy. Ze školy si pamatuji vyjádření J.W.Goetheho o dobrých úmyslech o kterých platí základní pravda: V okamžiku, kdy dospějeme k rozhodnutí, začne Prozřetelnost konat. Způsobí, že události jsou nám příznivé a jdou ruku v ruce se souvislostmi a přicházejí s pomocí o které by jiný jen snil. Odvaha sama o sobě obsahuje sílu, genialitu a cosi mysteriosního. Já jsem se rozhodla snáze než Giuseppe. Vdala jsem se za něho v roce 1957 a už tenkrát jsem poprvé přesadila své kořeny. Opustila jsem Německo a usadila se v Itálii, ze svého světa, do světa mého muže. Bona Espero bylo místo, které jsme si vybrali společně. Moje kariéra mě nijak

nezdržovala, protože jsem pracovala nepravidelně jako tlumočnice německy, italsky anglicky a francouzsky. Specializovala jsem se na technické překlady pro velké podniky, překládala simultánně na mezinárodních kongresech, obstarávala servis pro oficiální zahraniční delegace na různých stupních, překládala ředitelům, ministrům, novinářům. Tlumočila jsem italskému prezidentu Giuseppovi Saragatovi a prvnímu předsedovi Evropské komise, Waltru Hallsteinovi, autoru známé „Hallsteinovy doktríny“. Nejčastěji jsem pracovala pro firmu FIAT, také jako tlumočnice pro všemocného šéfa FIATu Umberta Agnelliho. Nepracovala jsem denně, ale vydělávala jsem dost.

Diskrétní otázka. Jaká byla tedy vaše finanční situace?

Giuseppe: Výborná. Celou dobu našeho manželství v západní Evropě jsme byli na výši, možná v nejvyšší v celé naší historii. Rychlý pokrok se projevil také v mém podniku. Během několika let zvětšil FIAT denní produkci ze dvou tisíc na šest tisíc automobilů, zmodernizoval technologie a začal vyrábět nové, kvalitnější modely. V roce 1954 jsem koupil první malý „cinquecento“ za skoro celoroční plat. O deset let později jsem si mohl pořídit modernější vůz za měsíční plat. Jako privilegovaný zaměstnanec FIATu jsem měl právo si koupit dvakrát ročně auto s dvacetiprocentní slevou. Po šesti měsících jsem mohl auto prodat za normální cenu a často i se ziskem. To znamenalo, že za cenu jednoho automobilu jsem vyměnil přibližně 30 vozů.

Když jste opouštěli Itálii, byli jste tedy bohatí?

Ursula: Bohatství je něco relativního. Když vyděláte hodně a utrácíte ještě víc, stáváte se chudý; když máte malý příjem, ale umíte šetřit, můžete zbohatnout. My jsme vydělávali a šetřili, a proto jsme mohli brzy opustit nájemní byt a koupit si vlastní a tím jsme vlastně i ušetřili. Brzy jsme si pak mohli koupit vilku starou třicet let, 40 km od Turína. Zrenovovali jsme ji a tak jsme získali hodnotnou nemovitost.

Giuseppe: Naše rodina hodně cestovala, ale úsporně. Po Evropě jsme jezdili s obytným automobilem. Od mládí jsem organizoval pro esperantisty různé akce v Itálii a zájezdy na Světové kongresy pro Itálii i do jiných kontinentů. To mi sice nepřinášelo zisk, ale jako organizátor jsem měl zdarma let a ubytování od majitele cestovní agentury. Určitě jsme nebyli chudí, šetřili jsme, ale žili jsme si dobře; měli jsme dva syny, dva domy, dvě zaměstnání, dva účty v bance, dvě auta.

Měli jste všechno, nebylo vám líto všechno opustit?

Ursula: Vůbec ne. Za války jsem se naučila žít skoro z ničeho. V Turínu jsem viděla, jak roste bohatství. Dávno, před návštěvou Bona Espero, mě pronásledovala otázka: *Proč lidé hromadí bohatství?* V našich dvou domech se nashromáždilo mnoho zbytečných věcí, pořád jsme chtěli mít víc a víc. V mém případě se možná jednalo o pozůstatek bídy z války, kterou jsem prožila. Snad se tím mohu ospravedlnit. Ale přišla druhá otázka: *Kolik aut může člověk mít a jaký to má smysl? Copak může člověk žít v kolotoči aut, praček, bytů, luxusu, s jediným cílem – vlastnit? Je smyslem lidského života vlastnictví?* Návštěva v Bona Espero mi nabídla alternativu: *Mít nebo být?*

Ve stejné době zformuloval tuto otázku známý americký sociolog Erich Fromm. Vy jste si vybrali „být“. Ale vy jste měli dva malé syny. Byli jste si vědomi rizika, když jste je odvezli do třetího světa a možná tak znemožnili jejich životní kariéru?

Ano, byli jsme si toho vědomi a i jiných argumentů. Nebylo naším záměrem nechat děti v liduprázdné savaně, ale zajistit jim nutné podmínky ke studiu a výchově v hlavním městě v Brasílii. Mohla jim Evropa zajistit lepší podmínky? O tom by se mohlo diskutovat. Všechna rozhodnutí v životě člověka mají pozitivní i negativní aspekty. Nyní, po mnoha letech, můžeme upřímně konstatovat, že nás naše intuice nezklamala. To, že jsme odvezli naše chlapce do velké rozvíjející se země, do čistého ovzduší, to bylo velmi pozitivní rozhodnutí. V Itálii jsme žili v luxusních podmínkách, které byly také nebezpečné, kromě toho, že člověk se stával pohodlný, stával se postupně i sobeckým parazitem. Byli jsme si vědomi, že v Brazílii budou naši synové v jiné situaci, budou muset být aktivnější a samostatnější. To jsme pokládali za důležité. Naštěstí naše předpoklady byly zcela oprávněné.

Jak tedy definovat motivy vašeho rozhodnutí, byly altruistické, nebo egoistické?

Ursula: Myslím, že každý člověk směšuje oba názory, nelze vylučovat jeden ani druhý. Stejně to bylo v našem případě. Jako dítě jsem přežila strašlivou válku, trpěla bídou, hladem, ale osud mi to vynahradil, vybudovala jsem šťastnou rodinu a život v dostatku. Ale něco mi přece chybělo, nepojmenovaná touha. Náš život byl hezká mozaika, ale ta nebyla kompletní. Člověk zaznamená signály, ale ne vždy je dokáže pochopit. Výprava do Bona Espero byla takovým signálem, který obsahoval jak altruismus, tak egoismus. My oba jsme to vnímali stejně. Našli jsme místo, ve kterém jsme se mohli starat o děti, sami se realizovat, stavět kousek lepšího světa a užívat si čistou a krásnou přírodu. Zdálo se mi to atraktivnější než žít v roli konsumenta.

Giuseppe: V Bona Espero jsem viděl esperantský podnik s velkým potenciálem, ale špatně vedený. To mi otevřelo možnosti k užitečné a současně svobodné činnosti. Když chcete postavit kulatý dům, uděláte kulatý, jestli chcete pěstovat ananas, nikdo nebrání. Vaše vůle – vaše odpovědnost. Máte právo se cítit stavitelem světa. Životní podmínky jsou tvrdé. Jsem si toho vědom, ale svobodně jsem si je vybral. Nejsme ani exulanti, ani obětmi naší profese, jako naši stěžující si kolegové v Belo Horizonte. Zdali jsme přišli na celý život, nebo na jeden rok, na to jsme nemysleli, svobodu jsme nechali i tomu. Sladit egoismus a altruismus představuje také to, že pomáháme dětem a činí nás šťastnými řídit...ráj.

Jaký krásný úkol! Rozhodli jste se překročit Rubikon...Ale úplně jsme zapomněli na rodinu Enzo Ferrari. Následovali vás?

Ursula: Pan Ferrari byl obdařen vizionářskou schopností. Proslul s tím, když se splnila jeho vize o popravě Benita Mussoliniho. Enzo předpověděl dvacet let dopředu, že diktátor bude oběšen hlavou dolů. S Enzou jsem byla čas od času v pracovním vztahu a naše rodiny se spřátelily. Když jsme začali plánovat svou cestu do Bona Espero, on zapnul svůj vizionářský „aparát“ a třikrát nám vyprávěl co viděl. Několik podrobností překvapivě souhlasilo. Enzo se spontánně rozhodl přesídlit do ráje své vize. Ale postupně se zájem rodiny vypařoval. Bruna, jeho manželka, si prohlédla film, který Giuseppe natočil a shledala podmínky k životu v Bona Espero příliš primitivní, bála se, že si tam už nebude moci barvit vlasy. Enzo, který už začal rozprodávat svou sbírku kamer, začal litovat, že je ztratil. Pak začal pochybovat zdali Bona Espero je opravdu to místo, které ve své vizi viděl. Náhle prohlásil: *Zapomněl jsem vám říci, že v mých vizích bylo moře a plachetnice.* Skutečně, není možno si

představit loď v savaně. Jen syn Roberto byl vytrvalý a chtěl se přestěhovat, ale nakonec kapituloval, pravděpodobně nenašel podporu od manželky a dcery. Enzo byl pronásledován svou vizí po zbývajících léta svého života, marně hledal „zaslíbenou zemi“ v mnoha místech ve Středomoří, na Korsice, v Maroku, Sicílii. To, že rodina Ferrari s námi neodjela, nijak neovlivnilo naše rozhodnutí, protože naše motivy byly jiné, než jejich.

Spálili jste za sebou mosty a prodali vše v Turínu?

Giuseppe: Částečně. Neprodali jsme byt a chatu. Před prodejem ostatních movitých věcí bylo nutno mít vyřízená víza. Ta záležitost nebyla právě snadná, protože v té době byl v Brazílii diktátorský režim. Konzul v Ženevě váhal a snažil se nás odradit. Nechápal naše motivy a vytrvale naše důvody spojoval s náboženskými cíli. Ale nakonec nám byl nápomocný a vysvětlil, že možnost získat trvalé vízum je spojeno s pracovní smlouvou, převodem kapitálu nebo technologií. Náhle si vzpomněl, že Brazílie potřebuje techniky, inženýry, výzkumníky; o ty je zájem a vízum získávají snadno. Konzul nám ukázal seznam třiceti žádaných profesí. Rozhodl jsem se napsat své jméno do rubriky „odborník na nové technologie“. Brzy pak byla naše víza orazítkována v pasech pro celou rodinu.

Ursula: Začalo velké balení. Znovu jsem se přesvědčila kolik zbytečných věcí jsme měli. Bylo potřeba je rozdat nebo jednoduše vyhodit. Bylo těžké přemluvit naše chlapce, aby opustili mnoho svých oblíbených hraček a současně je přesvědčit, že už skončilo jejich dětské období her. A 1.července 1974 v janovském přístavu na palubě zaoceánské lodi „Cristoforo Colombo“...

4. Válka, jaké to bylo?

Oční lékař zemřel během války, bez slavného vítězství, ano; ale také neporažený.

Marjorie Boulton, kniha „La okulisto“, Nova Esperanta Krestomatiko

UEA, Rotterdam 1991, str. 377

Ursulo, také jste plivala na židy?

Ne, to jsem nikdy neděla. Proč se mne na to ptáte?

Několikrát jste řekla, že jste kdysi měla právo to dělat.

Ano, opravdu, když jsem byla v první třídě, učitel nám vtoukal do hlavy, nám šestiletým dětem, že máme právo plivat na židy, protože to nejsou lidé jako my. Učil nás také, abychom my, německé děti, neustupovaly z cesty židovi. Židé byli povinni jít po cestě pro vozy, protože chodníky byly vyhrazeny pro nadlidi. Učila jsem se také zvedat pravou ruku a říkat: „Heil Hitler!“ Tak jsem zdravila každé ráno i mou matku. Až později jsem zjistila, že ona neprotestovala, protože se bála, že bych to mohla nevědomky někde vypravovat a lidé by ji mohli udat. Učitelé nám mnohokrát opakovali: „*Když vaše maminka, nebo tatínek by nemilovali našeho führera, musíte nám to říci!*“

Co jste věděla o židech?

Jednou jsem šla s matkou koupit chleba a viděli jsme jak pekařův dům hoří. Měl zvednuté ruce a naříkal. To se stalo na podzim v roce 1938 v Berlíně. Říkali, že mu zapálili dům, protože je žid. Až po létech jsem si uvědomila, že se tenkrát jednalo o „křišťálovou noc“. Pak jsem nějaký čas viděla na ulici lidi s našitou žlutou hvězdou na šatech; zdálo se mi to zajímavé, protože se skládala ze dvou trojúhelníků, položených na sobě. Potom se mi židé ztratili z očí. Když skončila válka, bylo mi dvanáct let. Až později jsem četla knihu o koncentračním táboře v Buchenwaldu. Otrásl to se mnou tělesně i duševně. Pochopila jsem co je „čestné právo“ nadlidí plivat na podlidi.

„Změnit člověka na vraha působením na jeho duši, aby přestal vidět ve své oběti člověka, ale pokládal ho za nějaké zvíře, krysu, kterou je nutno vyhubit.“ je citát Ludvika Hirsfelda z knihy „Zamenhofova ulice“. Co si o tom myslíte?

Na začátku takového procesu je výuka dětí o právu plivat na podlidi. Tento citovaný vědec, který strávil dva roky ve varšavské ghettu, popsal mezi jinými tyto scény: *Jeden voják střelil na žida, který před ním nesmekl a tak neprojevil úctu ušlechtilé rase. V jiném případě voják vystřelil na žida, který smekl, protože podle něj židům nepřísluší vyjadřovat úctu lidu fűhrera.* Znáám to z knihy „Zamenhofova ulice“. Když jsem ji přečetla, iniciovala jsem její překlad do portugalštiny. Ale mnoho jiných knih, které jsem četla již dříve, mi pomohly dovědět se o válečných hrůzách.

Bylo vám šest let, když nacistické Německo napadlo Polsko 1.září 1939. Jaké zanechala stopy ve vaší paměti začáteční fáze světové války?

Stála jsem v naší krásné zahradě v Berlíně a měla jsem v rukou plynovou masku a cítila jsem se bezpečně, dívala jsem se na nebe a netrpělivě jsem se zeptala: *Maminko, proč nepadají bomby?* Mluvilo se o válce a o bombách, které musí padat na nepřátelská letadla. Také jsme s ostatními lidmi mnohokrát nacvičovali útek do krytů. Pro mne to byla hra, tím spíše, že se nic zlého nedělo. Blízko našeho domu měli vojáci protiletadlové dělo. Každý den jsme se s nimi bavili a vždycky jsme dostali čokoládu.

Ve stejné době se německá letadla objevila nad Varšavou. Byl jsem miminko a na nic si nepamatuji. Ale z mamincina vyprávění a od staršího bratra Tádka vím, že stáli u okna a zvědavě pozorovali stíhačky. Náhle si maminka s bratrem lehli na podlahu, detonace vyrazila skla v oknech a zasypaly je střepy. Potom byla Varšava stále bombardovaná.

Romane, jak jsi to přežil?

Moje matka běžela z hořící čtvrti s mým pětiletým bratrem Tádkem a mě nesla na ruce. Když už jsme byli mimo město, několik desítek metrů od nás vybuchla bomba. Maminku a mne zasypala hlína. Bratr byl trochu za námi a toho to nezasypalo. Svýma malýma ručičkama pomáhal maminku vyprostit. Maminka s námi dvěma a dalšími prchajícími pak zamířila na východ a po několika dnech jsme se dostali do vesnice, kde se narodila.

Já jsem také brzy zažila bombardování v Berlíně a viděla na vlastní oči zničení několika domů. Začali jsme stále častěji přenocovat v krytech.

To se odehrálo pravděpodobně po útoku Německa na Francii a Británii. Bomby určitě pocházely z Británie. Určitě už měly padat dříve. Polsko mělo s Francií a Británií pakt o vzájemné obraně. Ale Hitler počítal, že demokratické mocnosti budou okupaci Polska schvalovat. A také se tak stalo.

Ale Británie a Francie vyhlásily Německu válku 3. a 4. září 1939. V tom okamžiku se válka stala světovou.

A tak bombardování německých měst začalo být reálnou hrozbou. Pravděpodobně. Ursulo, proto jste nacvičovali útky do krytů. Ale nakonec měl Hitler pravdu, když Polsko se nedočkalo, kromě formálních prohlášení, žádné pomoci a podlehlo. Byla to historická chyba, protože skoro za rok Francie se stala téměř bez odporu vazalem nacistického Německa. Británii, která byla také napadená, stálo mnoho krve a potu ochránit ostrov a útočit proti Němcům. Pravděpodobně v té době došlo k opravdovým škodám při bombardování.

Ano, bomby padaly častěji a častěji, ale v jednom momentě jsem si myslila, že je moje situace lepší, než jiných lidí. Začátkem roku 1942 mě s mým mladším bratrem Ottou vybrali do skupiny dětí, která byla každý večer odvážena autobusy do gigantického vládního paláce, kde také byla Hitlerova kancelář. V obrovské podzemní ložnici se nacházely nekonečné řady patrových lůžek, kde jsme mohli bez nebezpečí klidně spát. Řekli nám: *Führer vás všechny líbá, má rád hodné děti*. Jaké štěstí, že jsem byla hodné dítě!

Ursulo, určitě jste nevěděla, že ve stejné době ve varšavském ghettu děti masově umíraly.

Až ze zmiňované knihy jsem se dověděla, že když jsem toužila po polibku od Hitlera v jeho pevnosti, moji vrstevníci v okupovaných zemích byli oběti hitlerovského režimu. Ve varšavském ghettu nebyly jen oběti, ale také hrdinové, často jako jediní živitelé celých rodin transportovaných i z dalekých míst a Berlína. V ghettu nebylo jak se uživit. Děti nemusely nosit Davidovu hvězdu a to jim umožňovalo prchnout přes zdi do „arijské zóny“, aby získaly jídlo. Když děti sehnaly pár brambor, kousek chleba, pytlík mouky, zkoušely se dostat zpátky do ghetta, stalo se často, že byly na místě zabity jako zločinci, protože opuštění ghetta bez povolení bylo podle zákona trestáno smrtí. Četla jsem mnoho jiných otřesných vyprávění. Dívka, zadržená s jídlem se pláčem snažila vzbudit pochopení strážníka. Ten vyslyšel její přání o život, jen ji prostřelil kolena, aby si byl jistý, že to již nebude opakovat.

V dubnu 1943 už žádné zdi ve Varšavě nebyly, nebyli zde ani lidé. Po jednotýdenní vzpouře bylo varšavské ghetto srovnáno se zemí a stalo se velikým hrobem. Ale v té době i Berlín zažil krutou válku. Že?

Bomby padaly nejen v noci, ale i ve dne. Když jsem se vracela ze školy, musela jsem se často schovávat na cestě do krytů. Bez přípravy jsem se dověděla, že moje matka se všemi čtyřmi dětmi bude evakuována do okupovaného Polska. Pamatuji si, že tam nechtěla, ale musela podle válečného rozkazu. To se stalo uprostřed roku 1943. Časně ráno jsme se hlásili na stanici „Berlín-Neukölln“ a čekali až do pozdního večera. Moji tříletí sourozenci, dvojčata, oblečení do hezkých bílých oblečků se odkradli z naší pozornosti a šli si hrát ke kolejím k hromadě uhlí. Celí se umazali. Ve vlaku plném žen a dětí jsme cestovali celou noc a ráno zastavili ve městě Inowrocław, kde jsme byli nasměrováni do různých míst. Nás posadili do vozu taženého koňmi a odvezli do městečka Strelno a dál pak do vesnice Ciencisko.

Takový zajímavý region! Je to kolébka Polska. Bydlili jste blízko Gniezna, prvního historického hlavního města v Polsku. Přesně v roce 1.000 německý císař Ota III. zde navštívil polského krále Boleslava Chrabrého III. Byli přáteli.

Gniezno jsem navštívila při schůzi německé mládeže, přestěhované do Polska. Poprvé jsem se zúčastnila politické schůze a setkala se s typickou nacistickou propagandou. Pamatuji si na křičícího

řečníka, nacistického funkcionáře, který imitoval Hitlerův řečnický styl. Byl to vládce této části okupovaného Polska.

Dovolte vysvětlení. Uprostřed září 1939 polská armáda restructurizovala své síly ve východní části země, aby si zajistila obranu. Ale 17.září napadl Polsko Sovětský svaz. Rusové rychle začali okupovat východní část země, zatím co Němci západní část. Bylo jasné, že bylo postupováno podle nechvalně známého paktu: Ribbentrop-Molotov.

Popravdě jsem si toho nebyla vědoma, že polská zabraná území, kam nás poslali jsou v západní části Polska.

Území okupované Němci bylo ve střední části Polska nazývané Generální gouvernement. Obsahoval Varšavu a Krakov. Západní část s městem Poznaň pojmenoval nacistický režim Warthegau a připojil ji k Německu jako „Lebensraum“ s cílem ji poněmčít. Proto tam poslali německé rodiny. Jak vypadal váš nový domov?

Ve vesničce Ciencisko bydlelo deset německých rodin a třikrát víc polských. Všichni byli zemědělci, vlastníci menší statky. Německé rodiny měly jména: Karger, Strehler a Vogel. Tito Němci zde už dlouho žili a mluvili polsky a Poláci také mluvili německy. Myslím, že tito lidé zde žili svorně, jako sousedé.

Vesnice ve Warthegau asi dostávala z Německa finanční podporu.

Ano, jmenovalo se to oficiálně Deutschrode. Já jsem nové bydliště nevnímala jako „Lebensraum“, ale jako vyhnanství. Již od začátku byly nepříjemnosti. Rozdělili nás do různých německých rodin, které nás pak střídavě ubytovávaly a živily. U matky zůstalo jen nejmenší dítě. Pamatuji si, že protestovala a stěžovala si na Hitlera.

To se nebála?

Po přísném varování, ve kterém se jí zmínili o koncentračním táboře, se stala opatrnější. Bydleli jsme zvlášť, ale po týdnu nás ubytovali společně v jedné z místností polské školy. Záchod byl venku. Polské děti nepotřebovaly dvě místnosti. Učily se jen do čtvrté třídy. Proč, to jsem se dověděla až později. Plány pro Warthegau předpokládaly germanizaci „vhodného“ obyvatelstva. Jednalo se o Poláky, kteří podle rasové politiky byli k poněmčení vhodní. Museli se učit německy, ale jen do takové míry, aby rozuměli rozkazům, uměli počítat do sta a uměli rozlišit vojenské hodnosti. Nám zakázali si s polskými dětmi hrát. Můj dětský instinkt byl silnější než oficiální vysvětlení a hrála jsem si s polskými dětmi tajně. Dosud si pamatuji několik polských vět.

Kde byla škola pro německé děti?

Ve Strelně, šest kilometrů od Cienciska. Se šestiletým Ottou jsme museli každý den chodit dvanáct kilometrů. V zimě jsme vycházeli již za tmy. Byly hrozné mrazy, dvacet stupňů pod nulou a hodně sněhu. Maminka mě balila do deky. Cesta z poloviny vedla přes les. Báli jsme se. Často se tam objevila černá divoká prasata. To jsme pak divoce utíkali, klopýtali ve sněhu a padali. Jednou Ottovi došly síly a zůstal ležet na cestě. Matka přiběhla a odnesla ho na zádech.

Byly ve vesnici ještě jiné německé děti?

Ano, jejich rodiče je vozili do Strelna v bryčkách, ale nechtěli nás sebou brát. Pohlíželi na nás jako na vetřelce. Matka se ve škole proto rozčilovala, pak jeden z německých statkářů, který vozil koňmi své děti, nás pak musel brát do školy. Kočár byl přeplněný, bylo nás tam osm dětí. Rozčileně jsem se

dívala jak se dva koně kloužou na zmrzlé cestě. Až po válce jsem se dověděla, že tenkrát stačilo jen málo a maminku by poslali do koncentračního tábora. Když se hádala kvůli naší docházce do školy, nadávala na hitlerovský režim a někdo ji udal. Podařilo se jí informovat mého otce, který se záměrně přihlásil v roce 1943 do NSPD, nacistické strany, aby matku zachránil.

Čím byl váš otec?

Povoláním byl farmaceut, ale ve válce sloužil na železnici a organizoval transporty vojáků na východní frontu, až do Stalingradu.

Je možné, že z jeho iniciativy vás poslali na ono bezpečné místo, daleko od Berlína?

To ne, stále přemýšlel jak nás dostat zpátky domů. O opravdové příčině proč jsme byli přesídleni jsme dostali tušení až několik let po válce, když jsme slyšeli o „Lebensraum“. To slovo znamená „životní zdroj“ a byl to termín, pod kterým se skrýval nacistický rasový program. Cílem byl chov „čisté arijské rasy“, podobně jako se šlechtí krávy. Já jsem byla blondýna s modrýma očima a dlouhýma nohama.

Děti v Hitlerově bunkru vypadaly podobně?

Ano, proto měly tuto speciální ochranu. Byly chráněny proti jakémukoliv nebezpečí, jako vzácné předměty, byly nástrojem k reprodukci kvalitních, rasově čistých vojáků. Po několika letech se mnou otřásl zjištění, že jsem byla vybrána, já, nevědomá holčička, jako „zdroj“ pro barbarskou rasovou politiku. Opakem pak bylo tzv. „konečné řešení“.

Devítiletá Ursula spala v Hitlerově bunkru, vybraná pro „život“, čtrnáctiletý Ludvík, Zamenhofův vnuk, umístěný ve varšavském ghettu, byl vybrán pro „smrt“.

Nacistický režim již svou existencí byl pouze zdrojem smrti, i pro mne. Když Ludvík Zaleski-Zamenhof navštívil v roce 2000 Bona Espero, velice upřímně jsme o tom pohovořili. Německý nacistický režim mi chtěl zajistit na hoře mrtvol štěstí, byl zázrak, že si Ludvík zachránil život, ale nakonec i já jsem musela utíkat před nebezpečím smrti.

Ale pravděpodobně ne v polské vesnici, kam vás poslali. Válečný systém fungoval tak, že vítězí armádu následovali civilní úředníci a speciální policejní jednotky, budující německé administrativní řízení na okupovaném území a „čistili“ terén od nepřátel Německa.

Pamatuji si, že mě matka upozorňovala, abych na cestě do školy nikdy nesešla v lese z cesty. Někdy tam bylo slyšet střelení a cítit podivný zápach ze spálených těl. Šeptalo se o vraždách Poláků. V roce 2003 jsme tam jeli s esperantistou Georgem Handzlíkem. Poznala jsem školu, kde jsme bydleli v roce 1944. Ve dveřích stál mladý muž. Když se dověděl kdo jsme, on a jeho rodiče nás mile přijali a zavedli nás do místnosti, kde jsme bydleli. Dojalo mě, když jsem viděla kachlová kamna, u kterých jsme se hřáli. Posadili jsme se ke stolu, pili kávu, jedli koláč a přátelsky si povídali. Esperanto bylo naším mostovým jazykem. Hospodář nás ještě doprovodil ke stařence, která si ještě na nás pamatovala. Také jsme navštívili les, který mi způsoboval tolik strachu. Po šedesáti letech byly ještě patrné stopy kulek v kmenech stromů. Stál tam monument s vyrytým dlouhým seznamem jmen Poláků, kteří v lese zahynuli. Ukázali mi jméno ředitele školy ze Strelna, kterého zabili dříve, než škola byla určena jen pro německé děti. Ptala jsem se na Němce z Cienciska. Místo odpovědi si náš hostitel přešel rukou vpředu po krku. To gesto mi sdělilo to, co by se mi stalo, kdybychom nebyli utekli z dobytého „Lebensraum“.

Jak se vám podařilo uprchnout?

Náš otec se neočekávaně objevil v Ciencisku v září 1944. Bylo tma. Museli jsme se rychle připravit. Posadili jsme se na bryčku, se kterou přijel. Bez rozloučení jsme tajně odjeli do Mogilna a tam jsme nasedli do vlaku do Poznaň odtud přímo do Varšavy. Ve vlaku otec tiše mluvil s matkou. Na její tváři jsem viděla, že mluví o strašných věcech.

V polovině září 1944 mohl váš otec vidět ve Varšavě opravdové peklo. 1.srpna tam začala protiněmecká vzpoura. Varšavané bojovali dva měsíce a pomoci se nedočkali. Symbolem zoufalého hrdinství byly děti házející láhve s benzínem na německé tanky. Během srpna a září zahynulo dvacet tisíc lidí a město přestalo existovat. Zatím co Němci vraždili, v částech města za řekou stála v pasivitě sovětská armáda.

Mého otce pravděpodobně děsila blízkost Rudé armády a vědomí nevyhnutelné porážky Německa. Na vlastní oči viděl, jak se fronta posouvá na západ. Od Stalingradu už postoupila tisíce kilometrů a přiblížila se na dvacet kilometrů k našemu „Lebensraum“. Poznaň byla trochu dál, byl to strategický železniční uzel. Němečtí železničáři zde disponovali komplexem domů, ze kterých byli polští obyvatelé vystěhováni. Otec nám opatřil samostatný byt a odjel. Vrátil se na vánoce. Po několika letech jsme mohli oslavit svátky a potichu si zazpívat „O Tannenbaum“. Slavili jsme 23., protože otec řekl, že možná už zítra nebudeme naživu.

Po zničení Varšavy se fronta zastavila na řece Visle, ale v lednu 1945 Rudá armáda obnovila ofensivu. Zůstali jste v Poznani?

25.ledna opět přišel náš otec. Museli jsme se teple obléci, protože mrzlo. Otec navrhl, abychom se prošli, jen tak beze všeho, souhlasil jen, že si mohu vzít do batohu mé oblíbené knížky. Bylo jasné, že o tom sousedé nemají vědět. Šli jsme na nádraží. Otec s několika kolegy, kteří měli také rodiny, obsadil lokomotivu s jedním vagónem. S tímto podivným vlakem jsme dojeli až do Berlína, kde se rodiny rozešly. Zamířili jsme domů. Uviděli jsme jen hromadu sutin. Otec nás nechal ve studené restauraci, brzy se vrátil a zavedl nás do prázdného bytu. Majitelé již nežili, nebo již opustili Berlín. Berlín byl ve tmě, ale my jsme byli rádi, že jsme doma.

Ještě delší návrat domů prodělala vaše polská vrstevnice. Její odysea trvala osm let. V Bona Espero jsem našel knihu „De tajgo al minaretoj, el taglibro de 11-jarulino“ (Z tajgy k minaretům, z deníku jedenáctileté) s věnováním: *Kara Ursula! Jen mi kiel infano. Sekvu min! Ada.*

Sekvu min! – to je výzva, abych i já popsala své dětství. Ada Fighiera-Sikorska byla moje přítelkyně a první člověk, který měl odvahu prohlásit, že já, Němka, jsem také obětí války. Díky jí jsem pochopila druhou dimenzi té hrozné války, protože invaze do Polska způsobila i jí hrůzná utrpení v Sovětském svazu. Na východní straně Polska, zabrané v září 1939, zajali Sověti velkou část polských vojáků a do koncentračních táborů se dostalo 25.000 důstojníků. Brzy byli všichni zavražděni na Stalinův příkaz. To byl hrůzný zločin a místo má jméno Katyň. Tam také zahynul Adin otec, generál Franciszek Sikorski. Současně došlo k hromadné deportaci občanů na Sibiř a dalších dalekých míst velkého Sovětského svazu. Počet deportovaných dosáhl skoro 2 000.000 osob. Většina z nich se beze stopy ztratila. Jedenáctiletá Ada byla transportována do Kazachstánu. Byla z mnoha dětí nešťastné generace, která jako zázrakem přežila. Její kniha člověkem otřese.

Vraťme se na začátek roku 1945. Berlín byl v té době bombardován stejně jako východní i západní fronta. Nelitovali jste, že jste se vrátili domů?

Během těch několika měsíců, ještě jsem nebyla dvanáctiletá, jsem se stala dospělou. Otec se snažil sám sebe nějak zachránit, maminka byla v nemocnici, rodila své šesté dítě. Musela jsem se starat o rodinu, padaly bomby a hořely domy. Volala jsem na kolemjdoucí: *Uhaste oheň, dělejte něco!* Ale oni jen pokrčili rameny a pokračovali ve své cestě, hořelo příliš mnoho domů. Ztratila jsem důvěru k dospělým. Jako nedobrovolná hlava rodiny jsem vodila své sourozence ráno do školky a večer do krytu pod radnicí. Maminka opustila nemocnici se svým novorozencem a byla velmi slabá. Nebylo jídlo a chyběla voda. Z našeho čtyřposchodového domu zbyl jen sklep a bylo v něm mnoho lidí.

Co jste dávala dětem k jídlu?

Maminka včas připravila pytlík sušených kousků chleba. Každé ráno každé dítě dostalo kousek, cucalo ho a pak ho spolкло. To muselo stačit až do večera. Město bylo obležené, letadla házela bomby, hřměla děla. Jednou jsem vyběhla nahoru do polorozbořeného domu, chtěla jsem přinést nějaké oblečení. Skříně byly rozbité. Skrz velkou díru ve zdi jsem viděla na posteli věc, asi půlmetrový dělový granát. S námahou jsem ho zvedla a snesla jsem ho dolů. Byla jsem přesvědčená, že má kořist nás ochrání proti Rusům. Pyšně jsem prohlásila: *Mám bombu, ještě je úplně dobrá!* Místo aby měli lidé radost, křičeli strachem. Pak ji opatrně daleko odnesli.

Ale Rudá armáda se nedala zastavit.

Již dříve, v březnu 1945 byli mobilizováni všichni lidé i děti k „Volkssturm“ – lidovému útoku. Naším úkolem bylo stavět barikády. Napříč ulic se stavěly dvě rovnoběžné zdi a mezi ně jsme házeli všechno možné, hlavně nábytek, s pevnou vírou, že to zastaví ruské tanky. Pořád se věřilo, že Berlín nebude kapitulovat, protože se již přiblížila armáda maršála Wencka a brzy porazí nepřítele. To vytrvale opakoval Hitler ze svého bunkru, jak je to věrně podáno ve filmu „Zkáza“. Když jsem film poprvé viděla, rozpomněla jsem se s hrůzou na všechny události. Film byl natočen podle knihy německého historika Joachima Festa, bratra mé školní kamarádky, Christy.

Vaše barikáda zastavila tanky?

Ne, tanky projely vedlejší ulicí, kde barikáda nebyla. Když jsem viděla tanky zblízka, uvědomila jsem si zbytečnost naší práce. Žili jsme v jižní čtvrti Neukölln a právě tam začal útok na Berlín v dubnu 1945. Do našeho sklepa se natlačilo asi padesát lidí, vegetovali tam ve špíně, o hladu, v zoufalství, ve tmě. Náhle začalo bouchání na dveře. Naše oči oslepilo světlo baterek. Vojáci svítili do obličejů a vytahovali ženy. Zašpinila jsem si ruce o podlahu, a natřela jsem matce tváře špínou. Štípala jsem děti, aby křičely. Na okamžik se světlo zataвило na obličejí mé matky s křičícími dětmi a zamířilo jiným směrem.

Chápala jste co se děje?

Ne, dělala jsem všechno neuvědoměle. V té době a v mém věku nemá člověk žádné vědomosti o sexu. Ale viděla jsem ženy, které se vracely do sklepa, v jakém hrozném stavu byly. Potom jsem i viděla na vlastní oči vojáky, kteří drželi ženy a ubližovali jim, ale nechápala jsem smysl toho. Moje matka pro strach vůbec nevycházela ze sklepa, ani půl roku potom z bytu. Měla jsem odpovědnost za život nebo smrt rodiny a to znamenalo především obstarat jídlo. Nebyla ani voda, vodovody nefungovaly. Ve vzdálenosti jednoho kilometru byla cisterna pro hasiče. Tu cestu jsem chodila s vědrem a mrtvolou, které jsem míjela už ve mně nevzbuzovaly strach, ale vždy jsem strnula, když mrtvola ležela ve vodě. Ale žízeň byla strašlivější než strach. Načerpala jsem vodu a nesla vědro příliš těžké pro moje hubené, dětské tělo. Byla jsem si vědoma nebezpečí a vodu jsem dlouho vařila. Naštěstí se nám nic zlého

nepřihodilo. Bydleli jsme blízko nádraží. Podél kolejí bylo možno občas najít nějaké zbytky jídel nebo shnilé brambory, ze kterých bylo možno vykrájet kousek k jídlu.

Vy jste se nebála chodit po městě?

Bála, ale zvykla jsem si. Když na mě namířili zbraň, hned jsem zvedla ruce zcela automaticky. Několikrát jsem dostala, jakoby za odměnu za dobré chování, kousek chleba nebo jiné jídlo. Když 8.května oficiálně skončila válka, Rusové rozdávali lidem léky proti nakažlivým nemocem, jako byl tyfus, také chemické prostředky proti parazitům a vším. V blízkosti nádraží se seskupovaly zástupy německých zajatců. Rusové je nastrkali do vagónů a vezli do Sovětského svazu. Dívali jsme se na stovky a stovky obličejů a doufali jsme, že uvidíme otce. Jednou jsem přišla do kuchyně a ... tatínek! Seděl tam živý, ale byl zraněný. Když se stahovala fronta, byl zařazen do „Volkssturmu“ na severu Berlína. Rusové ho chytili, ale jemu se podařilo při nástupu do vlaku vyklouznout a během několika dní se tajně dostal do jižní části města. Ještě před tím se mu podařilo prchnout i před fanatiky „Volkssturmu“. Podle nich, kdo nechtěl bojovat, byl zrádce a bylo nutno ho zabít. Viděla jsem už tolik mrtvol, cítila jsem, že se stal zázrak. Osmičlenná rodina Sandkühlerova byla celá pohromadě, a živá! Pochopila jsem hodnotu života a denně stále život chválím.

Berlín byl rozdělen mezi čtyři mocnosti. Do které zóny patřila vaše čtvrt'?

Do americké. To mělo výhodu. Rychle jsem se učila anglicky, ale měli jsme stejnou bídu jako Berlínčané v jiných zónách. Měla jsem hlad. Hlad se mi stal obsesí. V zimě 1945/46 jsem vždycky usínala s pláčem a hladem a zimou. Ruce jsem měla bolavé a nemohla jsem se léčit s močením, nebyly léky. Bylo hrozné poslouchat nárek mých mladších sourozenců. Chtěli jíst. Maminka jim rozdělovala svoji porci, zaplatila za to zdravím. Rozhodla jsem se, že nikdy nezaložím rodinu, abych se nemusela o ni starat. Měla jsem jen jedno oblečení a když mi neuschlo, nemohla jsem jít do školy. I v dalších letech hlad trval, potraviny byly přísně rozdělovány po gramech a jídlo mi nikdy nestačilo do mých sedmnácti let.

Dovolu, Ursulo, abych se ve vyprávění objevil jako chlapeček, který přežil válku, i když válka zkosila každého šestého Poláka. Moje rodina se vrátila v roce 1946 do Varšavy a bydlela ve sklepě rozbitého domu, jiné ve Varšavě nebyly. Během několika let jsme žili na smetišti, hladověli a mrzli. Když mi bylo osmnáct let, koupil jsem si první vlastní šaty. Vy jste byli rádi, že vás prohraná válka osvobodila od nelidského, nacistického režimu. Také Poláci byli rádi, že cizí, německé moci se nepodařilo vymazat z mapy Polsko a vyhubit jeho obyvatele. Ale brzy se ukázalo, že se naše země stala satelitem Sovětského svazu. Pro vás válka skončila, když kapituloval Berlín, Poláci mohli svobodně volit po několika vzpourách, po desetiletém boji „Solidarnošči“ až 4.června 1989, tři měsíce před pádem Berlínské zdi.

Brzy jsem pochopila, že moje vlastní utrpení není důvod, abych zavřela knihu historie tak hrozné. Dál jsem četla o již minulých masakrech a zjistila jsem, že již v roce 1933 uchvátil moc v Německu nacistický režim, zvolený velkou většinou ve svobodných volbách. Nu, pomyslíla jsem si: Hitler podvedl lidi. Ale proč o tři roky později pro nacistickou stranu hlasovalo 99% voličů? Proč skoro nikdo proti Hitlerovi neprotestoval?

Zní to neuvěřitelně, ale opravdu mnoho, velmi mnoho, osob a zcela nepolitických organizací veřejně vyhlášovalo sympatie k nacionalismu a svou věrnost führerovi. Tato slova vyslovil známý německý esperantista Teo Jung, zakladatel „Heroldo de Esperanto“.

V poválečných poměrech se mi zdálo, že lidé chtěli příliš rychle zapomenout. Byli lhostejní stejně, jako když jsem na ně volala, aby hasili požáry a při tom se jednalo o důležité dilema: válka nebo mír. Moji ještě poněkud dětskou hlavičku trápila otázka: Jak dál? Chtěla jsem, aby všichni lidé byli bratři. A tehdy jsem objevila chlapce, který si určitě stejný cíl. A nejen to, vymyslel i prostředek jak toho dosáhnout.

Předpokládám dobře, že ten chlapec byl Ludvík z Bialystoku?

Ano. V katolické škole františkánek, kde jsem se učila, mi moje kamarádka Christa Festová vyprávěla, že existuje jazyk bratrství, který se jmenuje esperanto. Taková blbost! Jazyk vymyšlený u stolu, bez národa, bez území? To přece není možné, myslela jsem si jako úspěšná studentka jazyků. Kromě němčiny jsem se učila angličtinu, francouzštinu, latinu, velmi krátce i ruštinu a uměla jsem mluvit polsky. Jen ze zvědavosti jsem šla se spolužačkami do amerického kulturního domu poslechnout si úvodní lekci esperanta. Učitel začal takto: *Mi iras al la pordo kaj mi malfermas la pordon.* (Jdu ke dveřím a otvírám dveře.) Zázrak! Věť jsem rozuměla. Po hodině mi základní systém jazyka byl jasný, jako bych jsem se ho již dříve někde učila. Od toho okamžiku jsem byla nadšenou esperantistkou. Esperanto se objevilo v mém životě jako zázrak, jako nástroj k realizaci mého ideálu míru, bratrství a pomoci jeden druhému.

Jak jste využila tento nástroj?

V roce 1950 mi bylo šestnáct let. Začala jsem si dopisovat s mladými lidmi z různých zemí. Adresy mi dal můj učitel. Ty dopisy jsou jako okna otevřená do celého světa. Lidé, kteří žijí daleko v neznámých místech i nedostupných se stávají blízkými přáteli. Dělí se o radosti a problémy. Nejčastěji jsem si vyměňovala dopisy s Italem z Turína. Giuseppe používal krásné esperanto, jeho dopisy byly obsažné a zábavné. Například: *Mi laboras en FIAT, kiu dungas 50 mil personojn, sed nur 5 mil vere laboras. Bedaŭrinde mi troviĝas inter tiuj 5 mil.* (Pracuji ve FIATu, který zaměstnává 50.000 osob, ale jen 5.000 opravdu pracuje. Bohužel, já patřím mezi těch 5.000.) Dopisovali jsme si šest let a netrpělivě jsme oba čekali na další a další dopisy. V roce 1956 Giuseppe organizoval mládežnický esperantský tábor v Itálii poblíž hory Gran Paradiso, jejíž vrchol přesahuje čtyři tisíce metrů. Jela jsem tam a setkala se s mým moudrým a zábavným korespondentem. Bylo to první setkání, ale jakoby jsme byli staří přátelé, spřízněné duše. I Giuseppe přežil válku podobně jako já, ráno nevěděl, zda večer bude živ. 8.května 1957, přesně dvanáct let po kapitulaci Berlína jsme měli svatbu. Město ještě neslo jizvy z války, ale v katolickém kostele ve čtvrti Neukölln vládla radostná nálada. Otec Ferdinand si cvičil esperanto, ve kterém pak probíhal obřad. Civilní svatba se pak odbývala na radnici, kde jsem ve sklepech trávila poslední dobu válečných bojů. Možná toto místo mi zachránilo život a také mi otevřelo novou cestu, kterou jsem nastoupila v italském Gran Paradiso a dovedla nás oba do brazilského Alta Paradiso.

A nic jste nevěděla o tom, že ve stejném roce 1957, bylo založeno Bona Espero.

5. Když trpělivě vydržíte

Osvobod'te se z otroctví zbytečností módního bláznovství, od bohatství.
Pietro Ubaldi

Kdy a kde přistál „Kryštof Koilumbus“ ve „vaší“ Americe?

Ursula: Časně ráno 14.července 1974 celá rodina vyběhla na palubu. Přibližovala se kouzelná krajina Rio de Janeira. Byla to gigantická scéna ozdobená fantastickými dekoracemi. Ten dojem udělaly hory, které se vynořovaly před našima očima. Směřovaly k nebi.Mezi nimi byla známá Pão de Açucar a

Corcovado s postavou Krista, který napřahuje náruč, jako by nás vítal na brazilské půdě. Vlastně Kristo Redemptoro nás neobjal, zůstal stát s rozpaženýma rukama.

Proč?

Čeká, až začnou Brazilci pracovat a pak...jim začne tleskat. Tuhle interpretaci jsme slyšeli od „cariocas“ – tak si říkají obyvatelé Ria.

Kristus v Riu je zajímavý příklad mezinárodní spolupráce. Polský sochař Paul Landowski, žijící ve Francii, vyprojektoval postavu a osobně zhotovil její ruce a hlavu; brazilský architekt Heitor Silva a inženýr Pedro Viana postavil celek a Ital Guglielmo Marconi poslal z Itálie rádiové vlny, které ozářily v roce 1931 slavnostně grandiózní postavu.

S jakým očekáváním jste přijeli do Brazílie?

Giuseppe: Vezli jsme si třicet velkých beden a zavazadla s věcmi o kterých jsme si mysleli, že jsou nutné v Bona Espero. Náš obdiv kráse Ria ustoupil při zmatku a byrokratickém přístupu lidí. Formality při přechodu hranice trvaly příliš dlouho, pečlivě se hledaly chyby v našich dokumentech. Nakonec nám dovolili vstoupit na brazilské teritorium, ale bez zavazadel. Ozámili nám, že celní prohlídka bude trvat asi týden. Nepříjemná věc! Naštěstí ve skupině esperantistů, kteří nás přišli přivítat, byl úředník z přístavu, který dokázal přemluvit celníky. Všechna zavazadla byla uvolněna.

Ursula: Opravdu jsme byli vítáni. O tom svědčila třicítka esperantistů, která nás čekala v přístavu. Vítali nás „bonesperáni“, ředitel Lemos s manželkou *Ninou*. V krátkém rozhovoru s několika esperantisty jsme cítili obdiv k naší odvaze, ale také podivení, dokonce soucit. Zdálo se, že nás pokládají za naivní cizince, kteří se chopili utopistického úkolu, protože si nejsou vědomi reality. Ale my jsme měli svůj vlastní motiv a dostatek energie, které nás sem zavedly.

Giuseppe: Dvoutýdenní cesta přes Atlantik nám poskytla dost času na přemýšlení. Naše přesvědčení posilovaly myšlenky italského filozofa Pietra Ubaldiho, sice v jeho vlasti skoro neznámého, ale oblíbeného v Brazílii. V jeho díle „La Granda Sintezo“ jsou konstatování, jakoby byly určeny přímo nám, například motto této kapitoly. Napsal, že bohatství je oboustranná zbraň, když usnadňuje život, stane se i těžkými okovy.

Pokračovali jste hned do Bona Espero?

Ursula: V krásném Rio jsme strávili několik příjemných dní a zařídili jsme několik naléhavých věcí a koupili jsme malý autobus „Volkswagen“. Ředitel Domova přesvědčil svého přítele Edimilsona, který vlastnil kamion, aby odvezl naše zavazadla do Goiãnie.

Giuseppe: Současně se konal národní esperantský kongres ve Fortaleze, kam byla vypravena z Ria výprava. Velmi nás přesvědčovali, abychom s nimi jeli, jakoby na tom stála budoucnost brazilského esperantského hnutí. Nakonec mě přesvědčil argument, že během kongresu bude možnost seznámit se s brazilskými esperantisty, bez jejichž spolupráce není možno představit si fungování Domova. Ale bylo tady dilema: když já pojedou do Fortalezy, Ursula bude muset jet sama do Goiãnie. Přesvědčovali mě, že může bez problému sledovat kamion, cesta je dobrá podle brazilského měřítka a není příliš dlouhá, jen 1.300 km. Rozdělili jsme se a to byla chyba.

Ursula: Od války jsem nepocítila takovou osamělost. Cesta byla špatná. Můj přeplněný autobusek se chvěl, seděli tam moji ubozí synové Dario a Guido. Kamion jel příliš rychle. Často jsem ho ztratila z dohledu, nebylo dopravní značení. Vedle mne seděla *Nina*, se kterou jsem se nemohla poradit, neuměla esperanto a já portugalsky. Často jsem se vůbec nemohla orientovat. Bylo jasné, že podobný problém měl občas i řidič kamionu. Po celodenní jízdě jsme zastavili, abychom přenocovali na benzínové stanici v hrozných podmínkách. Při každé zastávce byla *Nina* velmi čilá, když jsme čerpali benzín, ona nakupovala čepice, kabelky, boty a další věci, za které jsem musela zaplatit.

Proč jste to platila?

Ona neměla peníze a já jsem měla k ní důvěru, věřila jsem, že dluh zaplatí. Ale to se nikdy nestalo. Další den jsme jeli bez zastávky osm hodin, špatně se mi dýchalo a omdlela jsem. Až když jsem přišla k sobě, zjistila jsem, že se mi v posledním momentu podařilo vypnout motor a proto jsme se vyhnuli neštěstí. Opět jsme přenocovali v příšerných podmínkách v noclehárně pro řidiče a třetí den jsme dorazili do Goiãnie. Tam nás Lemos ubytoval u svého známého a já tam získala fyzickou i duševní rovnováhu a čekala jsem na Guiseppa.

Giuseppe, vaše cesta příjemnější?

Určitě delší. Vzdálenost mezi Rio de Janeiro a Fortalezou je 2.800 km. Náš autobus zastavoval jen k načerpání paliva a na místo jsme dojeli po 55 hodinách. Podobná cesta v Evropě by trvala pět dní.

Po kongresu jsem jel z Fortalezy 2.300 km do Goiãnie s esperantisty ze státu Goiás stejným způsobem. Až tady jsem si uvědomil, že brazilští esperantisté, aby se mohli zúčastnit kongresu, musí mnohdy urazit vzdálenost jakoby z Portugalska na Ural. Brazílie svou velikostí se téměř rovná Evropě. Kromě této zeměpisné lekce jsem se seznámil asi s dvěma sty esperantisty a v mé představě to přispělo k vytvoření esperantského mostu mezi dvěma kontinenty.

Ursula: Když jsem čekala na manžela, nakoupila jsem nábytek a další potřeby na naše bydlení v Bona Espero. Nina a její manžel mě odrazovaly od těchto nákupů, jako od zbytečných vydání. To mě rozčilovalo, protože z Ria do Goiãnie jsem za její „nutné“ nákupy vydala 1.500 dolarů. Ale ona i zde pokračovala ve svých nákupech za moje peníze. Když Guiseeppe dorazil, měla jsem takovou radost, že jsem mu odpustila, že nejel se mnou.

Guiseeppe: S nákupem nábytku jsem byl spokojen, protože podmínky v bydlení v Bona Espero mi dělaly starost. Najali jsme velký kamion a s vlastním autobusem jsme pokračovali na naší pouti *do lepšího světa se šťastnějším lidstvem*, jak nás informoval leták, který nás přiměl navštívit Bona Espero poprvé.

Ursula: V „lepší světě“ nás čekalo ubytování v „bílém domě“, ačkoliv byl špinavě šedý. Byl už dlouho neobývaný, když ho ředitel rozhodl upravit na naše bydlení. Na polovině chyběla střecha pod zbylou střechou byla koupelna, kuchyň, sál a tři místnosti. Nebyla tam podlaha, dveře a okna; uvnitř byl nepořádek.

Guiseeppe: Zedník, kterého objednal Lemos přišel z Goiãnie, chtěl odejít domů a ředitel Lemos k mému překvapení, ho poslal za mnou, abych mu zaplatil.

Proč?

Pravděpodobně proto, že zedník byl původem Ital a také se jmenoval Guiseeppe. V domě nebylo možné se ubytovat, proto jsme museli přenocovat v „pionýrském domě“, který jsme znali již z první návštěvy. Za několik dní přišel čas postavit nábytek, krásné postele s pohodlnými matracemi. Syny jsme s jejich nábytkem umístili do skladu. Ostatní dvě místnosti byly určeny pro osm chlapců, kteří nám byli přiděleni na starost. V sále, kde stále nebyly dveře a okna, byli ustájeni koně již delší dobu a nebylo možno je nechat pod širým nebem. Jeden z koňů, bělouš, hrál mystickou roli ve vizi Enza Ferrariho o Bona Espero. Ale obzvláštního zájmu se těšil vraník, kterému chybělo pravé oko.

Co se mu stalo?

Ursula: Děti nám vyprávěly jak se to stalo. Jeden chlapec prohlásil, že mu vypíchne oko. Druhý o tom pochyboval: *To nedokážeš!* Tak ten grázl vzal bambusovou hůlku a zkusil to. Koně jsem si zamilovala a po několik let jsem na něm jezdila do savany, přes řeky na kopce! Bylo to moudré zvíře a upřímně řečeno, často moudřejší než jeho jezdkyňe.

Neměli jste strach z her vašich svěřenců?

Guiseeppe: Postupně, volky nevolky, jsme poznávali pravdu o zločinecké minulosti našich žáků. Netýkalo se to všech, ale poloviny jistě. Dříve jsme jen náznakem zaslechli na toto téma narážky. Až jednou jsem se dostal k dokumentům, které mi potvrdily, že Federální ministerstvo spravedlnosti jedná s Bona Espero jako s „Casa de Custodia“ – jinými slovy: institucí pro nápravu a internaci mladých delikventů, kteří pro svůj věk nemohou být odsouzeni. Proto ministerstvo platilo určenou sumu na každého žáka. Ale nám se nepodařilo orientovat se na výšku této sumy; nemohli jsme nahlížet do účetnictví, to prostě neexistovalo. Kromě toho jsme ani neměli formální právo, jen nedefinovanou povinnost trvale pokrývat výdaje. Byli jsme totálně ztraceni pro nás v nezvyklé situaci, kam nás zavedly naše ideály. Náhle před námi vyvstala hora problémů, kterých jsme si nevšimli, když jsme zde byli o Vánocích a učinili první pokus pomáhat třetímu světu.

Jak začal váš první den služby třetímu světu?

Ursula: Tak, že jsem se probudila ve čtyři ráno a v pět se pokoušela rozdělat oheň, který ještě v šest nehořel i když jsem vyškrtala krabičku zápalek a vyronila kbelík slz. Každé ráno v šest hodin vyhnala Nina děti z postelí a nařídila vítat východ slunce. Korpulentní vedoucí křičela: *Člověk, který nevíta východ slunce, nebude mít úspěch v životě.* Naštěstí před sedmou začal oheň hořet a podařilo se mi uvést vodu do varu. Pak jsem se znovu rozplakala, protože na přípravu snídaně jsem měla jen pytlík práškového pudinku. To byla jediná potravina dodávaná státní institucí v té době.

Byla pudinková dieta určena jen ke snídani, nebo i na ostatní stravu?

V poledne a večer se jedlo společně v „pionýrském domě“, kde se manželé Lemosovi starali o patnáct dalších dospívajících dětí. Jídlo připravovaly dvě kuchařky. Jídlo se trvale skládalo z fazolí, rýže a manioku, doplněné ovocem podle sezóny. Množství potravin bylo nedostatečné. Viděla jsem, že obě

kuchařky a uklízečka, které v domově nebydlely, si odnáší pytle potravin domů. Pokládaly to za úplně normální, protože podle nich byl jejich plat nízký. Musela jsem říci *Dost!* A dohodla jsem se s vedoucí, že vynášení čehokoliv z Bona Espero bude striktně zakázáno. Ale aby nové nařízení mohlo fungovat, musela jsem připlácet personálu z vlastní kapsy.

Co, kromě jídla, obsahoval program v té době v Bona Espero?

Giuseppe: Nejdříve bych upřesnil topografii hospodářství. V té době se Bona Espero skládalo ze dvou domů: „pionýrského“ postaveného v roce 1967 a „bílého“ – zboženiště, zakoupeného v roce 1965 a který se stal bílým, když jsme ho opravili a nabílili. Hlavním domem „Školy na statku Dobrá Naděje“ byl „pionýrský“ dům a vedle něj stálo několik nevzhledných kůlen a sklad...

Ursula: ...kde nás přivítala velká krysa, která vyskočila z pytle s cukrem. Další stavba byl ubohý domek z nepálených cihel o dvou místnostech. Právě ten měl atribut „escola – škola“, obsažený v názvu instituce Bona Espero. Bylo to zdánlivé, protože škola prakticky nefungovala. Bylo paradoxní, že my, dva cizinci, kteří jsme neuměli portugalsky, začali učit děti číst a psát. Většina dětí, některé i po dvouletém pobytu to vůbec neumělo. Já jsem je učila portugalskou abecedu a pomáhala jsem si jejich učebnicí.

Giuseppe: Učil jsem matematiku. Oba jsme si pomáhali...esperantem. Ta věc výborně fungovala. Brzy i děti začaly tím jazykem mluvit a my jsme se také rychle naučili portugalsky. Naštěstí portugalština je značně podobná pierotskému dialektu, mému rodnému jazyku. Když jsem v sedmi letech začal chodit do školy v Turínu, ničemu jsem nerozuměl, protože můj dialekt se liší od oficiální italštiny. V Brazílii také Ursula, která mluví italsky se portugalštinu rychle naučila.

Co se dělo odpoledne?

Byla tady snaha vyvolat v mladých náklonnost k zemědělským pracím, které měly motivovat další atribut Dobré Naděje, kterou vyjadřovalo slovo „fazenda – statek“ (oficiální název dětské vesničky je: *Fazenda Escola Bona Espero*). Bylo nasnadě, že tento požadavek nebyl realizován. Ve skutečnosti se „bonesperané“ obvykle bezcílne potulovali a dělali si, co se jim zachtělo. Dozvěděli jsme se, že vedoucí této instituce byli často pryč, a ponechávali děti zcela bez dozoru. Stávaly se tenkrát různé věci. Katolický kněz v Alto Paraíso, staříček Holanďan, považoval **Dobrou Naději** za pandemonium (= peklo všeobecně a nebo hlavní sídlo démonů a hlavní město pekla vůbec) a nechtěl s tím nic mít společného.

Ursula: To si vyžadovalo radikální změnu. Bylo rozhodnuto, že v případě, že vedoucí odjedou, musí být na místě alespoň jedna odpovědná osoba. Děsila mne eventuelní povinnost zůstat sama s těmi lotry, kteří pro své rozptýlení vypichují oči a jsou schopni i jiných excesů, o kterých vám budu ještě vypravovat. Někteří z nich byli už skoro osmnáctiletí. Dala jsem přednost cestování do Goiánie, 900 kilometrů tam a nazpět, než sama samotinká být tu jako služba mezi těmito „děťmi“. Urgentně jsem potřebovala uspořádat svou kuchyni, jejíž vybavení pozůstávalo pouze z kamen, jednoho hrnce a z bambusové tyčinky na míchání pudinku. Tyto kuriózní snídaně si já i celá moje rodina budeme pamatovat do posledních dnů našeho pozemského života. Také polední a večerní kombinace rýže, fazolí a manioku se nám začala zajídat. Jednou, když jsem otevřela jednu z mých zásuvek, objevila jsem německou kuchařku. Vdala jsem se bez jakékoli znalosti o vaření. V Turínu (italsky Torino, piedmontsky Turin) jsem se učila právě podle této knihy jak skrze žaludky zasáhnout srdce mých tří mužů. Opravdu jsem se díky této knize stala specialistkou v pečení dortů a koláčů. V klanu Grattapagliových jsem se tím proslavila.

Zdalipak se bramborový salát, kyselé zelí, vepřové nožičky a jiné německé speciality zamlouvaly Giuseppemu?

Všechno to jsem vůbec neuměla a dala jsem přednost naučit se středozevnímu kuchyňskému umění. Toto učení probíhalo tak, že jsem každý den cestovala za mou tchýní, abych si doplnila vědomosti. Ale tady, když jsem znovu objevila německou kuchařku, s potěšením jsem si v ní listovala, prohlížela si barevné obrázky elegantních táců a dokonce jsem cítila jejich vůni. Tady pstruh na bílém víně, tady zase kuřecí frikasé (=bílé maso v nakyslé omáčce se žampiony), a tady biftečky, a tady zase bramborový salát. Četla jsem a fantazie pracovala...

To nebyla kuchařka, ale vědecko-fantastická literatura, ne?

Přesto jeden recept nepatřil do oblasti science fiction, ten o pečení chleba. Chléb! Byl předmětem snů celé mé rodiny. *Chléb náš každodenní...* Smysl této modlitby jsem pochopila během války, ale naši dva synové teprve tady pocítili nedostatek této základní evropské potraviny. Nikdy předtím jsem chleba nepekla, ale když jsem prostudovala recept, shledala jsem, že tato procedura je velmi

jednoduchá. Hned jsem nastartovala mikrobus, a vzala jsem s sebou jednoho žáka, a jela jsem do Goiãnie, kde jsem nakoupila 50 kilogramů mouky a trochu droždí. Kromě toho jsem nakoupila několik pytlů brambor, skříňku do kuchyně a čtyři velké hrnce z hliníku, protože jiné prostě nebyly. Železné hrnce z Itálie se nehodily, protože stačily jen pro čtyřčlennou rodinu. V bazaru jsem objevila klece s kuřaty. Hned jsem si představila vlastní vejce, vařené kuřecí a voňavý bujón s mrkví, tuřínem, pórkem, petrželí, tymiánem. Takže jsem nakoupila klece se sto padesáti pípajícími žlutými kuličkami. Výprava do Goiãnie trvala několik dnů, jednosměrná cesta trvala nejméně dvacet hodin. Tři čtvrtiny cestovního času zabrala vzdálenost mezi Brasília a **Bona Espero**, protože cesta byla uježděná zem plná děr a mnoho provizorních mostů.

Proč jste cestovala do Goiãnie, když na půl cesty byla Brasília?

Giuseppe: **Bona Espero** se zrodila dříve než Brasília. Goiãnia byla hlavním městem státu Goiás, ke kterému jsme administrativně patřili; pouze tam jsme mohli zařídit všechny formality. Zatímco Brasília byla federálním hlavním městem a dlouho se podobala gigantickému staveništi, ve kterém bylo nesnadné se pohybovat a nalézt pokoj na noc. V Goiãnii jsme se spřátelili s pohostinnou rodinou. Přesto se to muselo brzy změnit, když jsme zvolili školu pro naše syny.

Ursulo, jak jste upekla svůj první chléb?

Přesně podle té německé knihy. Mouka, droždí, sůl, voda se míchá ve správném poměru a mísí se, až to všechno dostane těstovitou hustotu. Pak se to nechá nakynout po dobu pěti hodin, a potom se to vloží do pece na hodinu a půl. Když jsem poprvé vyjmula vlastnoručně upečený čerstvý chléb, pocítila jsem, že pečení chleba je vznešený čin. Po nějakou dobu po příchodu do **Bona Espero** mne rmoutil rozpor mezi mými vysněnými představami a na místě odhalenými fakty. Po upečení prvního chleba jsem si vychutnávala hrdost z vítězství. Tato malá epizoda s prvním chlebem mi dodala odvalu, abych si vyjádřila svůj životní přístup: *jestliže se realita neshoduje s tvými sny, pak změň tuto realitu.*

Jak byl přijat váš chléb?

Italové jedí chléb ke každému jídlu, dokonce i k makarónům. Můžete si představit to nadšení, s kterým *Giuseppe, Guido a Dario* se vrhli na ten první upečený chléb. Část dětí, které přišly z velkých měst, už znalo chléb, ale ostatní z regionu *Alto Paraíso*, kde byl náš chléb zcela neznámý, si ho oblíbily jako novinku a dodnes pokaždé toužebně očekávají další pečení chleba. Dál jsem už nepoužila droždí, ale podle starověké metody jsem ponechala trochu neupečeného těsta kvasit jeden den, a pak jsem ho přimísila do nového těsta.

Giuseppe, trpěl jste zármutkem, který se dá vyjádřit slovy: *Nic nebolí více, než vzpomínka na šťastné dny v čase zármutku?* (Božská komedie, Dante Alighieri)

Dante vytvořil své peklo, aby tam vykázal všechny nepřátele. Zatím co my jsme sem nebyli posláni za trest, ale přišli jsme dobrovolně a měli jsme volnou cestu zpět. Ano, stále častěji jsme konstatovali rozpor mezi našimi sny a realitou, to se ukázalo vždy v konkrétních případech, které jsme museli řešit. Když se ukázalo, že čerpadlajsou nedostatečná, tak nešlo meditoval o „*čase šťastném v mizérii*“, ale bylo potřeba změnit vodovodní systém.

Musel jste se stát „homo faber“! Co jste udělal jako první v této roli?

Musel jsem dokončit dům, než přijde období dešťů. Většinou přichází koncem září a v listopadu kulminuje a trvá do března a kočí v dubnu. V říjnu jsme s ředitelem jeli do Goiãnie. Hlavně jsme chtěli koupit dlaždice na podlahu, která byla jen zudusané hlíny. Na zpáteční cestě jsme zastavili ve městě Anapolis, abychom přibrali zedníka Oracia, který byl ochoten jet do Bona Espero a pokračovat v práci, kterou přerušil můj italský jmenovec. Do čtvrti, kde zedník bydlel, jsme přijeli jako bychom spadli do díry, vyplněné chatrčemi bez elektřiny, bez kanalizace, bez naděje. Oracio byl z druhu lidí, kteří se opíjejí z nedostatku práce, byl nezaměstnaný. Když si připravil své nářadí, chtěl nastoupit do auta, jeho děti začaly naříkat strachem, že přijdou o otce. I sousedé s nenávisť sledovali scénu s podezřením, že zedníka povezeme do vězení. Jen manželka vypadala šťastná, protože dostala zálohu na práci a věděla, že manžel bude pracovat na statku 20 km daleko od nejbližší nálevny. Opravdu, když byl Oracio střízlivý, předvedl své řemeslo a ještě před Vánocemi byla práce hotová. Proč ho nezachvátila deprese při abstinenci jsme zjistili, když v lékárnice se vypařilo vše s alkoholem.

Zde se během roku střídají jen dvě období – suché a vlhké. Jak tento přírodní fenomén působí na každodenní život?

Giuseppe: Začátek dešťové sezony jsem si poznamenal a intenzitu jsem měřil podle toho, kolik slz Ursula vyplakala. Rozdělat oheň s vlhkým dřevem byl úkol, který často trval dvě, tři hodiny. Jiná

taková práce bylo praní prádla smrdutým doma dělaným mýdlem a primitivními nástroji. A přidával se problém se sušením prádla. Většinou trvalo celý týden a prádlo zůstávalo dál vlhké.

Ursula: Ale déšť ubezpečuje, že voda je zdrojem života. V září jsme se začali připravovat na naši novou roli – stát se zemědělci. Rozhodla jsem se pro brambory. Půda byla dobře obdělána, prohnovaná a byly dodány minerály. Zasadila jsem osm pytlů a sklídila ...také osm. Neuvědomila jsem si, že brambory vyžadují lehkou písčitou půdu, jako je ve střední Evropě, zatím co tady je půda těžká; dobře zde roste jen maniok, který je pro nás jen náhražkou brambor.

Giuseppe: Zatím co Ursula snila o bramborovém salátu z brambor z vlastní zahrady, já jsem zkoušel pěstovat rýži. Všechno jsme financovali z vlastní kapsy, ale jako amatéři jsme moc neriskovali. Měli jsme odbornou asistenci – Manžela. Jako dítě se učil v Bona Espero, odešel studovat a získal diplom zemědělského technika a vrátil se, aby zde pracoval. Vkládali jsme do něho naději. Se zchátralým traktorem jsme zorali dva hektary půdy. To byla jedna z nejnamáhavějších prací v mém životě. Naštěstí nebylo nutno vápnit k odkyselení půdy, protože na poli dříve rostl lesík, který jsme pokáceli a trochu jsme terén upravili. Koupil jsem jen trochu chemického hnojiva. S elánem jsme zaseli rýži, trochu kukuřice a ještě dýně. Byla radost vidět rychle se zelenající půdu, která je od přírody červená. Když rýže a kukuřice vytvořila klasy, cítil jsem se stejně šťastný jako Ursula, když upekla svůj první chleba. Radost byla předčasná! Náhle nebe pokryl zelený mrak. To nebyl symbol naděje, ale materializace Ježíšových slov: *Pohleďte na ptactvo nebeské, nesejí...* Tisíce zelených papoušků, kterým se tady říká „periquitos“, dosedlo na zem a po několika minutách zase vzlétlo. Zánlivě se nic nezměnilo, ale v klasech už nebyla zrna. Ptáci neseli, ale sklízeli. Jen dýně odolali katastrofě, ale nemohly zajistit nasycení.

Kdysi jsem měl doma párek papoušků. Jeden uletěl oknem a nevrátil se, mrzlo. Druhý zemřel steskem. Ta smutná událost vyvolává úvahu o pofidernosti svobody. Tady je vidět volné papoušky denně. Oni náhle vzletají z velkého mangovníku, s rámusem krouží nad zahradou, znova se vrací a do omrzení tu hru opakují.

Ursula: Možná, že ne beze smyslu. Objevení papoušků signalizuje čas sklizně manga. Slyšíte je pro jejich hlasitý křik, ale pro svou barvu jsou „perikitoj“ špatně vidět. Jsou to zruční česáči, ovoce neshazují na zem, vyklovávají dužinu.

Zůstanou viset jen velké žluté pecky a mangovník se podobá vánočnímu stroměčku.

Giuseppe: A mango začíná zrát ve vánočním čase. Už dlouho nemusíme s papoušky závodit ve sklizni, protože množství manga přesahuje naše potřeby. Ale o banány zápasíme s opicemi. Jejich zručnost je nepřekonatelná. Většinou je nepotkáte, objevují se náhle a jedí zralé banány. Proto sklízíme banány, když první banán v trsu začíná zrát.

Ursulo, vy jste koupila klec s kuřaty. Co se s nimi stalo?

Vyrostly z nich krásné slepice a splnily nám sen – mít vlastní vejce. Ale v savaně je mnoho jiných milovníků vajec. Kurník navštěvovali hadi i jiná zvířata. Z oblohy přilétali sokoli. Začínalo to být nebezpečné, když slepice navštívil vlk a potom nebezpečná anakonda. Takže chov drůbeže dopadl tak jako Giuseppeovo pěstování rýže a kukuřice.

Jak probíhaly vánoce v Bona Espero, když jste se stali dobrovolníky?

Giuseppe: Ty vánoce nás přesvědčily, že v kalendáři pro Bona Espero neexistují červeně a černě značené dny. Každý den je neděle a každá neděle je pracovní den. Ve stejném principu jsou i svátky. O Vánocích 1974 jsme se koupali v řece společně s jinými dospělými a s množstvím mládeže. Ráno patnáctiletý žák řídil staříčkový traktor a ten spadl do řeky z mostu. Snažili jsme se ho všemožně vytáhnout a nakonec se nám to podařilo pomocí rumpálu, který jsme si půjčili ze statku vzdáleného 50 km.

Když uplynulo několik měsíců vašeho dobrovolnictví, jaká role vám byla přidělena?

Giuseppe: Cítili jsme se, jako když visíte mezi nebem a zemí. Ideály, se kterými jsme přijeli, se zatím neprojevíly v praktickém životě. Každý den, i ty vánoční, přinášely urgentně úkoly, ale naše práva zůstávala v mlze.

Kdo měl rozhodovací právo v Domově?

Vedení Domova bylo vymezeno stanovami. Prakticky rozhodoval generální ředitel a jeho manželka Nina, jako pokladnice. Ostatní členové vedení se nám zdáli jako náhodně vybrané loutky.

Snažili jste se dostat do vedení?

V září ředitel Lemos nám sám nabídl místo ve vedení a já jsem byl jmenován ředitelem administrativy. Pak se začaly konat schůze vedení. Postupem času jsem se dostával z mlhavé situace. Přišel čas zeptat se na bilanci za rok 1974, ale řekli mi: *Ale miláčku, jsme přece rodina!*

Hezky řečeno: Mezi bratry se nehandrkuje.

Bylo jasné, že účetnictví se v Bona Espero nevede. Sedl jsem si, abych udělal bilanci sám. Ursula a já jsme měli seznam datovaných výdajů, které obsahovaly: transport našich věcí z Rio de Janeiro, sedm cest do Goiãnie, nájem tří kamionů na různé zboží, hlavně na stavebniny; zemědělské výdaje, platy zedníkům a kuchařkám, *Nininy* nákupy včetně léčení jejího zubu za 1.500 dolarů, splácení dluhů „bonesperánů“, výdaje za jídlo atd. K součtu těchto výdajů přibyla ještě suma za koupený autobus a výsledek byl 50.000 dolarů. Zeptal jsem se Ursuly: *„Nevzala jsi si náhodou Rockefellera?“*

Ursula: Ne, vzala jsem si Guiseppa Grattapaglia! Po dalším přepočítání se potvrdilo, že stačilo několik měsíců, aby suma, ušetřená během mnoha let, byla vyčerpána. Závěr byl jasný: naprostá nutnost změnit životní styl, abychom neskončili doma jako chudáci se dvěma syny.

A synové, co ti dělali po celý čas?

Užívali si dvojité prázdniny. Přišli jsme v červenci, kdy skoro všichni žáci v celé Evropě mají prázdniny. V Brazílii je vyučování přerušeno od prostředka prosince do konce ledna. Guido – dvanáctiletý a Dario patnáctiletý se museli připravit do brazilské školy. Náhodou se objevil v Bona Espero esperantisto Sirio Silva z Rio de Janeira, který ochotně vyučoval naše syny portugalštině. Byl jogín a byl velmi disciplinovaný, jeho učební metoda byla tak účinná, že výsledky byly úžasné. Pracovním jazykem bylo esperanto, kterým naši synové mluvili přirozeně od svého narození.

Jak jste zreorganizovali svůj život?

Guiseppe: Jedna z našich utkvělých myšlenek byl chov krav. Chtěli jsme vlastní mléko. Začátkem roku 1975 ministerstvo zemědělství státu Goiás organizoval aukce ve městě Inhumas, asi 50 km od Goiãnie. Ředitel nám doporučil, abychom tam jeli a nakoupili chovné krávy. Zdálo se nám nerozumně jet tam a zpět tisíc kilometrů, abychom skot převezli, jakoby nebyly krávy ke koupi v okrese Alta Paraíso. Ale jako absolutní amatéři z města jistě nerozlišíme krávu od krávy, ustoupili jsme a poskytli autobus, protože ředitel pozval, aby s námi jel Orgando, který se zmínil, že by byl připraven investovat. Doprovázel nás i zemědělský technik Manoel. Z Goiãnie jsme museli projet do Inhumas příšerně blátivou stezkou. Prašná cesta z Bona Espero do Alto Paraíso v porovnání s touto cestou vypadá jako „Autostrada del Sole“, kterou se pyšní Itálie. Aukce bylo něco jiného, než jsme očekávali. Nesešli se chovatelé, aby zlepšili své chovy, ale obyčejní řezníci. Když byly oznámeny nabídky krav, které Manoel označil jako pro nás vhodné, Orlando nereagoval. Lemos nás energicky vybízel, ale zůstali jsme lhostejní. Řekl jsem: *Já nejsem ten, kdo kupuje.* Poprvé za půl roku, a právě při nákupu krav, jsem nebyl ten, kdo se dá podojit. Návrat do Goiãnie se odbýval v hrobovém tichu, jen skřípání vozidla bylo čím dál hlasitější, až jsme museli zastavit a celý den opravovat poruchu. Ale já jsem se cítil jako vítěz.

Splnil zemědělský technik Manoel vaše očekávání?

Ursula: Dokonce i posílil naši důvěru, když nám oznámil, že se hodlá oženit. Představovali jsme si mladý pár, který spojí svůj život s Bona Espero. Manoel se svým citovým vztahem k Domovu a odborně připravený zušlechtit statek se nám zdál jako poklad seslaný z nebe. Protože jsme se nemohli zúčastnit jeho svatby v Goiãnii, rozhodli jsme se zaplatit hostinu v luxusním hotelu. Ředitel se rozhodl reprezentovat Domov. Odjel naším soukromým autobusem do Goiãnie se svou rodinou, řidičem a našimi penězi. Zdálo se, že je dobrou myšlenkou ještě zorganizovat pro mladý pár svatební cestu na severovýchod.

Guiseppe: Ale nedomluvili jsme si datum jejich návratu. Při evropském myšlení by bylo nepředstavitelné, že svatební cesta by mohla trvat dva měsíce a do vzdálenosti sedm tisíc kilometrů. Lemos se vrátil bez novomanžela, ukázalo se, že novomanželka nechce žít na venkově.

Tím se potvrdilo tvrzení francouzského humoristy Raymonda Schwarze: „Edzino – fino“ – (manželka a konec).

To že nám auto chybělo dva měsíce, byla pro nás katastrofa. Bylo třeba několikrát jet do Brasílie ubytovat a připravit do školy naše syny. Pravidelná doprava z Alto Paraíso do hlavního města neexistovala.

Ursula: Guiseppe nás s ubohým traktorem zavezl vždy na hlavní cestu a dál jsme jezdili díky ochotě řidičů kamionů. Cesta jedním směrem trvala často dvacet hodin. Škola, do které jsme chtěli umístit

Guida, byla vzdálená z hlavního města sedm kilometrů. Chodili jsme tam pěšky. Měla jsem bolesti, ale ještě jsem ignorovala svou vážnou nemoc.

Jak jste vyřešili školu pro vaše syny?

Giuseppe: Nejdříve jsme se rozhodli nespojovat budoucnost rodiny s Goiãnií, ale s Brasílií. Bylo nutno zde vybudovat základnu, částečně pro nás, ale hlavně pro syny. V roce 1975 jsme koupili malý byt. Synové tam hned nezačali bydlet. Dario pokračoval v sedmé třídě a bydlel u ochotné esperantské rodiny pana Waldira Silvestre. Guido chtěl studovat ve škole s internátem, která měla podobný učební program jako v Itálii. Ale to nebylo možné, protože škola nechtěla uznat jeho dosavadní studium. Bylo nutno, aby intervenoval italský velvyslanec a také jsme vykonávali pouť po ministerských kabinetech. To byly důvody Ursuliných výprav do Brasílií.

Ursula: Představte si ten paradox! Po několika měsících se ukázalo, že Guido je nejlepším žákem na škole. Také ředitel Dariovy školy ni doslova řekl: *Paní, musím se studem přiznat, že váš syn, který velmi nedávno přišel z jiného kontinentu, do cizí země s cizím jazykem, nejen že je nejlepším žákem třídy, ale nejlepším žákem celé školy.* Když na zahájení školního roku jsem slyšela Daria zpívat bezchybně brazilskou hymnu, nezadržela jsem slzy. Nebylo pochyb, že i on, jako i Guido zapustil své kořeny do brazilské země.

6. HVĚZDA DOBRÉ NADĚJE

Ke hvězdě naděje, která slaboučce zazářila, veslujme s odvahou a rozvahou!

(Johan Wolfgang Goethe)

Děti v **Bona Espero**, u příležitosti vánočního svátku, vyrobily amatérský film: pasáči se svými ovce, Tři Králové se svými dary, Josef a těhotná Maria s oslíkem, ti všichni, následují tu samou hvězdu a dorazí do **Bona Espero**. Tato hvězda korunuje sloup, který stojí před hlavním vchodem a zdraví všechny hosty nápísem v portugalštině a v mezinárodním jazyku esperanto: *At' mír zavládne ve světě!*

Giuseppe, která hvězda sem přivedla zakladatele Dobré Naděje?

To by si také zasloužilo film. Představte si takovouto scénu. Přes liduprázdnou savanu Centrální Vrchoviny se jako housenka sune džíp. Poskakuje na nerovných stezkách nevhodných pro automobily. Uvnitř sedí utahaní, hladoví a vyčerpaní členové podivné expedice, protagonisté našeho filmu. To jsou oni: Arthur Vellozo, 55-letý důchodce, bývalý bankovní úředník; Renato Lemos, 30-letý, dobře urostlý mladý muž; Neuza Esteves de Araújo, 38-letá dcera majitele továrny na cukr, obdivovatelka Vellozy; Elisabeta Poincaré, 19-letá bohatá slečna; Inês Nunes de Andrade, 25-letá ošetřovatelka; Carmélia Gomez da Silva, 25-letá učitelka.

Kam má namířeno tato expedice?

To nikdo neví. Přesně 6. října 1957 tato skupina přiletěla letadlem z Recife do města Anápolis, přibližně 170 kilometrů od místa, kde tam sotva začali stavět nové hlavní město Brazílie. Ale to vůbec nezajímá naše hrdiny. V Anápolisu zakoupili džíp a rozjeli se hledat neurčité místo, věděli pouze, že to musí být „trochu výše“. Po čtyř měsících vyčerpávajícího pronikání do nesnadno sjízdného území tato expedice zastavuje ve vesničce Veadeiros na 14. poledníku jižně od rovníku a výšce 1200 metrů nad mořem. Tato zastávka se odehrává nikoli pro dosažení té správné výšky, ale především proto, že jsou vyčerpaní finanční prostředky.

Když jsem v roce 1984 přijel do Bona Espero natočit první film pro polskou televizi, hovořil jsem krátce s Arthurem Vellozou. A on mi vyprávěl o své prorocké vizi: „Jednou jsem se probudil a cítil jsem se jako znovuzrozený člověk.“ Co znamenala tato slova?

Arthur Vellozo nebyl prostřáček. Jeho život se skládal z pestrého spektra zájmů. Bývalý bankovní úředník byl úspěšný amatérský houslista. Kromě toho byl zanícený stoupenec mezinárodního jazyka esperanto a také spirituálně založený. Mohli bychom ho posuzovat jako člověka velkých idejí. Dosažení penzijního věku nepovažoval za konec svých aktivit, ale viděl ho jako začátek zcela nového života a vášnivě všem vyprávěl o svém „znovuzrození“. Stalo se to, podle jeho tvrzení, když se

vzbudil ze sna po zaslechnutí tohoto poselství: „Vychovávej nové generace! Dej šanci dětem bez rodinného zázemí! Vyučuj mladé lidi etice, solidaritě a bratrství! Žij v komunitě lidí se stejnými ideály! Žij s přírodou, z přírody, respektuj přírodu a živ se přírodními produkty. Příroda bohatě odplácí lidem, kteří milují a respektují zákony rostlin.“

To poselství obsahuje nejen program činnosti, ale také její formu: žít společně v luně přírody. Zdalipak hned našel „následovníky“?

Nejdříve chtěl realizovat své „evangelium“ ve svém rodinném kruhu, avšak marně.

Ve své domovině nikdo není prorokem.

Evidentně ho členové jeho rodiny nehodlali následovat. Postoupil jim svou penzi a samotný odešel. Již dříve prezentoval svou ideu v **Esperantské asociaci** v *Recife* (hlavní město státu *Pernambuco*), ale setkal se jen s povrchním zájmem. Hovořil o *velkém domu, o mnoha dětech, o étosu radosti a bratrství*, ale slyšel otázky: *Kde? Jak? Kdo to bude financovat?* A objevila se slečna *Elisabeta*, která se už víc neptala, ale nadšeně podpořila tuto ideu. Investovala své dědictví do expedice a stala se hlavní podporovatelkou tohoto vznešeného podniku. *Neuza* bezpodmínečně následovala mistra, když prodala svou vlastní půdu. *Renato Lemos* prodal svou entomologickou sbírku, zatímco *Carmélia* a *Inês* nabídky svou práci.

Učinili rozhodnutí, které rozhodlo o jejich budoucnosti. Rozumíte motivům každé osoby zvlášť? Například co znamenal obdiv *Neuzy* k *Vellozovi*?

Byla okouzlena *Vellozovým* hlubokým idealismem a jeho osobním šarmem intelektuála a umělce. Tyto kvality pravděpodobně měly také vliv na *Elisabetu*, ačkoli v jejím případě hrály roli také jiné motivy. Mohli bychom jí považovat za model štěstí: mladá, krásná a bohatá. Přesto chybí detaily, abychom skutečně porozuměli jejímu postoji. Z nedávného telefonátu s *Neuzou* se *Ursula* dozvěděla, že *Elisabeta* byla dcera důležité bohaté osoby. Matka byla Francouzka, která žila v neformálním svazku s touto důležitou osobou. *Elisabeta* používala francouzské jméno své matky a bydlela s ní. Tato Francouzka náhle zemřela a zanechala svou 19-letou dceru zcela samotnou, protože otec se s ní stýkal pouze neoficiálně, ačkoli jí zajistil docela dobrý život. *Neuza* předpokládá, že si přál umístit dceru do kláštera. Není možno dělat závěry, o tom, co v ní uvolnilo altruistický cit žít s chudými dětmi. Pouze víme, že v roce 1958 se provdala za *Lemose*. Byl to hezký muž, rozmazlený syn bohaté ženy, která vlastnila hotel.

Proč se ty dvě mladé dámy, *Inês* a *Carmélia*, octly v bloumajícím džípu?

Inês byla dcerou zbožné katolické rodiny, ale objevila v knihách okultismus, mysticismus a spiritismus. Rodiče v tom rozpoznali satanskou úchytku a násilím ji donutili k exorčním praktikám katolické církve. Utekla z domova a hledala útočiště. Účast ve *Vellozově* expedici představovala ideální řešení pro utrápenou dívku. *Carmélia* také musela utéci ze svého domova, ale za jiných podmínek. Byla těhotná a v jejím měšťáckém prostředí těhotenství svobodné slečny bylo velkou hanbou pro celou rodinu.

Z kterého zdroje jste čerpali tyto podrobnosti?

Neexistuje oficiální historie osady **Bona Espero**. Jsem první, kdo se pokusil uspořádat nemnohé dokumenty průkopnického období a čerpal z nich rozpoznatelná fakta jako historická. Také *Ursula* a já jsme měli možnost hovořit s *Vellozem*, *Lemosem*, *Neuzou* a s *Inês*. Zvláštní příležitost se vyskytla při čtyřicátém výročí založení **Dobré Naděje** (jako instituce), které sem přivedlo 25. června 1997 několik spoluvůrců její historie. Udělal jsem s nimi interwiev.

Dá se snadno spočítat, že **Bona Espero byla založena 25.6.1957, že?**

Je to datum papírového zrození instituce **Bona Espero** jako právní osoby. Právě v tento den již zmíněný odvážlivci, dvě ženy a čtyři muži, se setkali v *Recife* v luxusním apartmánu *Elisabety*, v ulici *Strato Aurora*, v 18. patře domu *Capibaribe*, před tím, než ho prodala,. Všichni přítomní se jednohlasně rozhodli založit tuto instituci podle principů poselství Arthura Velloze. Expedice se započala v říjnu 1957 a v únoru 1958 džíp dosáhl vesnice *Veadeiros*.

Kde se nalézá?

Nyní se jmenuje *Alto Paraíso*. Příchozí zaznamenali, že je tam asi deset skromných domů a jedna neumělá stavba, která sloužila jako katolický kostel. A kromě toho tu byla presbyteriánská misionářská stanice. Ubytovali se v domě jedné z těchto deseti rodin. Jednoho dne přijel do vesnice jezdec na zpoceném koni s burcující informací. Třicet kilometrů daleko, ve vesnici *Valo de la Lumo* (=Měsíční údolí), rodící žena trpí komplikacemi, které ohrožují její život. Prosili naše průkopníky, aby převezli svým džípem tu těhotnou ženu do *Veadeiros*.

Už tam existovala nemocnice, nebo porodnice?

To neexistovalo ani ve fantazii tamějších lidí. Přesto ve *Veadeiros* žila staříčká porodnice, zatímco v Měsíčním údolí nebyla žádná pomoc možná. Džíp našich průkopníků byl jediným vozidlem v okruhu desítek kilometrů. *Vellozo*, který byl jediným šoférem, hned vyrazil. Doprovázela ho *Carmélia*. Když míjeli údolí u úpatí majestátní hory, *Carmélia* náhle oznámila: „*To místo je přesně tady!*“ Džíp na chvilku zastavil. *Vellozo* se rozhlédl a zasněně vykřikl: „*Ano, to místo je přenesně tady!!!*“

„*Vellozo* hned vzrušeně vykřikl: *Objevili jsme více, než si lidský duch kdy přál...*“ Ve známé portugalské eposeji „*Lusiadas*“ se jedná o jiný objev, ale shoda dvou jmen je zajímavá. Přesto dokončete vypravování dobrodružství s džípem v roli první sanitky v historii vesnice *Alto Paraíso*.

Paní *Benta*, šťastně převezena, porodila s pomocí báby syna *Adelidia*. Ten by mohl hrát úlohu jako symbol zrození **Dobré Naděje**, vždyť ve stejný den bylo nalezeno „*to místo*“. Shodou náhod hrál v prvním filmu o **Dobré Naději**. Vzpomínáte si na příhodu s mladým mužem, který na koni přiváží dvě děti, když se začíná nový školní rok 1984? To byl právě *Adelidio*, který přijel se svými syny. To oni se úspěšně naučili číst a psát v **Bona Espero**.

Bylo to v údolí u paty *Monto Baleno* (=Velrybí hora), kde zastavil džíp, a kde *Carmélia* vyslovila své zjevení?

Přesně. Když se vrátili do vesnice, *Vellozo* se vyptával na majitele údolí a dozvěděl se, že skoro celé území *Veadeiros* (=Jeleni) patří rodině polského původu *Červinski*. Vyšlo najevo, že je potřeba promluvit si nejprve s nestorem rodiny, *Abiliem*. Stařík, který porozuměl cílům instituce **Dobrá Naděje**, projekt na ochranu osiřelých a opuštěných dětí, hned projevil svůj příznivý postoj. A když *Arthur Vellozo* zmínil spojení své ideje s **Ludvíkem Zamenhofem**, představeného jako polského dobrodince lidstva, *Abilio* spontánně daroval pro účely instituce **Bona Espero** téměř 500 hektarů půdy v údolí u paty Hory Velryba. Slíbil skupině jejich provizorní usazení ve statku *Salto* v prázdném domě blízko vlastního domu.

Když jsme navštívili *Abiliona* v roce 1984 a vy jste mne představil, pohlédl na mne svýma modrýma očima a pravil: „*Poprvé ve svém životě vidím Poláka.*“

Abilio byl posledním potomkem polského generála, který si zachoval slovanské rysy. Prožil téměř celé dvacáté století a zemřel ve věku devadesáti šesti let. Zaslouží si titul dobrodince **Dobré Naděje**.

****Bona Espero** (=Dobrá Naděje). Tento esperantský pomístní název se pevně uchytil nejen v myslích místních lidí, ale je také k nalezení na oficiálních mapách. Znáte genezi tohoto názvu?** *Arthur Vellozo*, který první použil tento název **Bona Espero**, tvrdí, že jednou, když meditoval, jej intuitivně pocítil jako reflexi dobrého úmyslu.

Nalézám v něm, jako ve jménu *Kabo de Bona Espero*, specifikaci portugalského jazyka a příbuzných jazyků, ve kterých „*esperí*“ (=doufat) a „*atendi*“ (=čekat) jsou synonyma. Zatímco v jiných jazycích „*espero*“ (=naděje) může být pouze očekávání dobré, ale v jiných jazycích to může být i zlověstné očekávání při otevření Pandořiny skříňky.

To jméno pravděpodobně inspirovala idea esperanta samého (**Esperanto**=Doufající, mající naději). Není unikátní ani nové. Název pro **Bona Espero** nám pomohla nalézt jedna z mnoha náhod, které trvale doprovázejí náš život. V březnu 1978 se *Ursula* zúčastnila schůze vedení v **Universala Esperanto-Asocio** (=Světová esperantská asociace) v jejím sídle v Rotterdamu v Nizozemsku. Během přestávky na kávu vešla do knihovny. Tam se nalézal jiný člen vedení UEA, *Andrzej Pettyn*, žurnalista **Esperantské redakce** Polského rádia. Vztáhl ruku po náhodné knize, otevřel ji na náhodném místě, začal číst a náhle říká: „*Ursulo, tady je článek o vás, fakticky o Bona Espero.*“ Kniha byla sbírkou revue „*Esperanto Internacia*“. A ona si článek hned zkopírovala.

Co to bylo za článek?

Článek podepsaný pseudonymem „*Verdlegiano 2*“ (=člen zelené legie) oznamuje, že skupina 25 esperantistů ze 6 zemí plánuje opustit Evropu a založit **Kolonii „Bona Espero“** v městečku *Catalão* v brazilském státu *Goiás*. Podivuhodná shoda jména a místa! Obě osady se nalézají na brazilské Centrální Náhorní Plošině. Autor článku děkuje esperantistovi belgického původu *Deckersovi*, který daroval pozemek pro tuto kolonii, ale také Brazilcovi *Bragovi*, za úspěšné vybavení vstupních víz a povolení pro kolonisty první esperantské kolonie na světě. Zajímavý je také závěr článku: V našem hnutí se začíná zcela nová epocha! Zatímco v několika zemích jsou zakazovány a možná v některých

dalších budou zakázány **esperantské** organizace, zatímco jsou zavíráni do vězení **samideáni** (=esperantisté, stoupenci „té samé ideje“), je zakládán mírový koutek země, daleko od válčícího světa.“ (**Esperanto Internacia**, číslo 6, červen 1939, strana 173)

Ta kolonie skutečně vznikla?

Už o ní nikde nebylo k nalezení ani zmínky, a já předpokládám, že se projekt nerealizoval pro explozi druhé světové války. Pravděpodobně by dřívější založení této kolonie mohlo zachránit životy těchto dvaceti pěti lidí.

Kde je *Catalão*?

To také patří k záhadám. Jednou jsem se skupinou **bonesperánů** navštívil to městečko. Z **Bona Espero** se cestuje do *Catalão* jižním směrem. Přesně v polovině cesty se míjí město *Brasília*. Nezdá se vám zvláštní, že zatímco reálné **Bona Espero** se nalézá 250 kilometrů severně od hlavního města, nerealizovaný projekt byl umístěn na jižním bodu o stejné zeměpisné délce také 250 kilometrů od města *Brasília*? Navštívil jsem radnici a ptal jsem se po tom belgickém **esperantistovi**. Vyšlo najevo, že byl váženým občanem města. Bohužel **samideán** Deckers už nežil, opozdili jsme se o jeden rok. Daroval svou půdu městu. Namísto kolonie **Bona Espero** se tam nyní nachází fotbalový stadión. *Arthur Vellozo* přísahal, že nikdy neslyšel o předválečném projektu. Shodou náhod také *Deckers*, stejně jako *Vellozo*, byl houslista. *Ursula* se to dozvěděla náhodou, když se setkala s panem *Aizo Fajadem*, který pocházel z *Catalão*. Zeptala se, zda znal toho Belgičana. „*Ano*,“ – odpověděl muž – „*naučil mne esperanto a hru na housle*.“

Četl jsem, u příležitosti stoletého výročí revue „Esperanto“, článek o jeho zakladateli Paulovi Berthelotovi, který se také pokusil založit esperantskou kolonii v Brazílii. (Revuo Esperanto, červen 2005, strana 127)

V Brazílii, ale také ve státu *Goiás*. V roce 1905 založil revui „**Esperanto**“, ale brzy ji předal *Hectoru Hodlerovi*, zakladateli UEA, a sám odcestoval do Uruguaye, pak do Argentiny, aby se nakonec usadil v Brazílii. *Berthelot* byl synem francouzského vědce a někdejšího ministra školství. Ve státu *Goiás* se pokusil založit mezinárodní komunitu s esperantem jako mostovým jazykem, ale nebyl úspěšný. Měl akutní souchoť. Zemřel jako dvaceti devítiletý v roce 1910 v dominikánské misijní stanici v *Conceição de Araguaia*, která se tenkrát nacházela ve státu *Goiás*, nyní je ve státě *Amazonia*.

Kdy se Arthuru Vellozovi podařilo uspořádat oficiální převzetí darované půdy?

Docela rychle. *Carmélia* „objevila to místo“ v únoru 1958 a *Abilio* hned svolil, aby skupina obsadila zaslíbené údolí. To bylo možné, protože období dešťů se blížilo ke konci. V červnu byly formality už vyřízeny. To je ten dokument s cenou „úhelného kamene“ pro **Dobrou Naději**. Pohlédte. Jde o notářský akt, který potvrzuje, že *Delfino Herculano Szervinsk* – tak se portugalsky píše to jméno – prodává za cenu 10 tisíc cruzierů část svého statku *Volta da Serra* o rozloze 484 hektarů instituci „**Bona Espero**“, reprezentované *Arthurem Vellozo de Silvierem*.

Proč se v tomto notářském aktu neobjevuje Abilio, ale Delfino a proč to nedaruje ale prodává?

Ustanovená cena je symbolická, vzhledem ke skutečné ceně pozemku. Proč *Delfino* místo *Abilia*? Může být, že ten obrovský majetek rodiny byl už formálně rozdělený mezi patnáct synů *Abiliových*, ale jeho vůle byla stále ještě respektována. Notářský akt byl podepsán 9. června 1958 a registrován 26. června.

V tom momentě se instituce „Bona Espero“ stala „fazendou“, tedy statkem s rozlohou 484 hektarů. Nyní má rozlohu dvakrát větší. Jak k tomu došlo?

A tady máme další notářský zápis, podepsaný 21. ledna 1963, který potvrzuje, že instituce **Bona Espero** koupila 121 hektarů půdy za 90 tisíc cruzierů. Nákup byl rozumným počinem, protože na zakoupeném pozemku se nalézá pramen vody, který garantuje vesničce **Bona Espero** výbornou vodu. V tom samém roce **Bona Espero** dostala darem 20 hektarů půdy s vodopádem na říčce *Mulungú*. Je to cený přírodní poklad pro **Bona Espero**. V letech 1965 – 1971 bylo zakoupeno více jak 300 hektarů od statku *Salto*, který byl původní rezidencí rodiny *Červinských*.

A během vašeho hospodaření rozloha vesničky Bona Espero rostla?

Rozrostla se o 40 hektarů, které daroval dánský esperantista *Torbe Kehlet* v roce 1977. Koupil tuto parcelu v bezprostřední blízkosti **Dobré Naděje**, ale nenašel způsob, jak ji použít pro své vlastní cíle. Dohromady rozloha statku **Bona Espero** čítá 943 hektarů, tedy téměř deset čtverečních kilometrů.

V červnu 1958 průkopníci měli k dispozici téměř 500 hektarů. Jak je použili?

Předpokládám, podle mé vlastní praxe, že jednoduše nevěděli co s tím. Představte si čtyři mladé muže, dvě ženy, kteří do té doby žili v relativně pohodlném městském prostředí, kteří náhle museli čelit

velmi nesnadným podmínkám savany! Pozemek zdarma darovaný byl dosažitelný pouze džípem. *Neuza* vyprávěla, že se nakrátko usadili ve slaměné chatrči, postavené u vodopádu. Chyběl jakýkoli představitelný komfort. Prosté ohřátí vody na primitivních kamnech na dřevo představoval problém. Romantická scenerie se ukázala jako nepraktická pro trýznivý hluk vodopádu a příliš vody v deštivém období. Ukázalo se, že bohatství v podmínkách savany je relativní pojem. Hle, vlastníci pětisethektarového pozemku se cítili jako ubožáci bez domova. Přestěhovali se do statku *Salto*.

Průkopníci bojovali o přežití, zatímco přišli se vznešeným cílem „vychovávat nové generace“.
Pokusili se v tomto směru cokoli udělat?

Dělal jsem interviu s *Adílií Pereira dos Santos*, považovanou úplně za první žačku **Dobré Naděje**. Bylo jí deset let, když přijela v džípu „*cizinců*“. Její rodina bydlela v úpatí *Monto Baleno* ve statečku, který jejich dědeček dostal od rodiny *Červinski* jako dar, když byl osvobozen z otroctví. Ve statku *Salto* průkopníci zavedli základní vyučování ještě v roce 1958. V tamním domě se učily také některé děti z okolních venkovských rodin. Vyučovaly je *Neuza* a *Carmélia*. V roce 1961 škola přestala fungovat pro nedostatek učitelů. Přesto dva roky potom *Adília* znovu začala učení v **Bona Espero**. Skončila pět tříd a potom sama učila číst a psát adolescenty, které do **Bona Espero** posílalo ministerstvo spravedlnosti.

Řekněte nám, prosím, něco o Adílii, tomto prvním plodu vzdělávací činnosti Dobré Naděje.

Adília je matkou osmi dětí, které se vzdělávaly v **Bona Espero**. Každý druhý rok porodila nové miminko a tehdy jsme se museli postarat o celý její houf dětí. Jednou jsme byli zburcováni, jedním z jejích synů, že matka rodí předčasně. Já a *Vellozo* jsme jeli pro ni s traktorem. Rodička byla ve špatném stavu a my, muži, jsme nevěděli co dělat. Rozhodli jsme se ženu převézt do *Alto Paraíso*, dvacet kilometrů, ale ona porodila cestou na káře připojené k traktoru. Novorozenec se potom stal naším žákem.

Průkopníci se uzavřeli ve svém vlastním kruhu, anebo hledali spolupráci s jinými esperantisty?

V lednu 1959 *Vellozo* rozeslal první oběžník adresovaný *samideánům celého světa*, ve kterém podal všeobecné informace o **Bona Espero**, její zeměpisné poloze, podnebí, majetku. V oběžníku byla znatelná změna cíle, který tentokrát formulovali jako spolupráci *za lepší morálku, vzdělávání, zdraví, hygienu, atd. ne jen pro děti, ale pro všechny*.

Předtím se hovořilo o službě dětem. Jak vysvětlíte tuto změnu?

Pravděpodobně si *Vellozo* uvědomil, že jeho původní idea *o velkých domech, mnoha dětech* je fantazie. Jediný trumf, který měl, bylo 484 hektarů půdy, které dostal a pouze o tento fakt se mohly opřít budoucí plány. V oběžníku můžete číst: Naším prvním úkolem je dosáhnout pomocí obdělávání půdy a chování dobytka samostatnost potřebnou pro chod organizace. Závěrem byli zváni **esperantisté** z celého světa, aby přišli a spolupracovali jako účastníci, anebo jako osadníci s 10 hektary pronajaté půdy za platbu úměrné své úrodě.

Vellozo tedy měl v úmyslu založit esperantskou osadu. Jaký měl oběžník ohlas?

Přišlo na deset dopisů s otázkami týkajícími se hlavně možností vegetariánské stravy. *Vellozo* pravděpodobně ztratil iluze pro tak malý ohlas a odcestoval do *Rio de Janeiro*. Byl to člověk s cestovatelskými sklony. Zachoval se protokol ze schůze 17. června 1959. Podepsalo jej tenkrát ještě všech šest. Z něho se dozvídáme, že manžel *Elisabety* ji musel odvézt do *Goiânia*, aby tam porodila dítě. V protokolu se předjímá, že *Vellozo* odcestoval, aby řešil důležité právní problémy, a že pověřuje *Carmélii*, aby dohlížela na hospodaření. *Elisabet* již dříve, v roce 1958, porodila v *Salto* holčičku, *Marcii Livii*.

S Carmélií zůstala Inês, že?

Jen krátce. Definitivně se přestěhovala do Formosy, diplomovala na univerzitě, provdala se a pracovala jako učitelka technického kreslení. *Carmélia*, opuštěná všemi, neunesla tíhu, odcestovala do São Paulo, provdala se za vojáka a žije tam dodnes. V roce 1960 **Bona Espero** skoro přestalo existovat. V knize protokolů chybí zápisy celé tři roky. *Adília* poznamenala, že v roce 1960 škola pozastavila svou činnost pro nedostatek učitelů, ale že zase začala fungovat v roce 1962.

Jak se „znovuzrodila“ Dobrá Naděje?

Vrátili se někteří průkopníci, kteří dříve kapitulovali pro velmi nesnadné životní podmínky v savaně, ale přesto zůstali posedlí „tou ideou“. Takový byl *Vellozo*. Vrátil se do **Bona Espero** nejen s *Neuzou*, ale vzal s sebou svého syna *Atamise* společně s jeho manželkou a dcerou. *Vellozo* se asi shodl s *Lemosem*, který se vrátil dříve se zcela novými plány jak řešit finanční problémy instituce pomocí spolupráce s Federálním Ministerstvem Spravedlnosti. *Vellozo* schválil jeho ideu a 1. března 1963

podepsal s ministerstvem kontrakt, na základě kterého **Bona Espero** se zavazuje starat se o adolescenty, kteří byli odsouzeni za delikty, ale není je možno trestat ve vězení pro jejich nízký věk. Domov bude dostávat 5 tisíc kрузeirů měsíčně na každého chovance. Kontrakt byl obnoven v lednu 1964, kdy do **Bona Espero** přišlo dalších deset mladíků, za které stál platil po 7 tisících kрузeirech, což odráželo rostoucí inflaci. Mezi starými dokumenty jsem objevil dopisy instancí spravedlnosti, informující o předání jednotlivých mladých delikventů do **Bona Espero**, které tam nazývali „*Casa de Custodia*“, což znamená „*Dům péče*“, ale fakticky se tím rozumí vězení pro mladé (=polepšovna).

Bona Espero nemělo vlastní sídlo. Kam byli umístěni „klienti“?

Na zcela novém místě uvnitř území **Bona Espero** na vysokém břehu řeky *Mulungú*, v sousedství lesíka, které bylo vyklučeno, a tak se získal hektar obdělávatelné půdy. Státní subvence umožnila postavit nové sídlo, známé jako „*průkopnický dům*“. Byl zpočátku z nepálených cihel pokrytý slaměnou střechou. Vedle byla postavena jednoduchá stavba jako škola. Syn *Vellozy*, *Atamis*, vzal velmi vážně své přestěhování a začal pracovat jako učitel. Současně bylo zakoupeno 121 hektarů půdy. Jak jsem už řekl, byla to moudrá investice, protože tak **Dobrá Naděje** získala vodní pramen. Ale byl tady i jiný důvod ke koupi. Na nově koupeném území stála chtrč, ve které bydlel Němec, *Hans Joachim Seltz*, zeměměřič, který ukončil svou profesionální práci v regionu a už nepotřeboval bydlení. Potom se tato ruina stala naší „*rezidencí*“, kterou jsme pojmenovali „*bílý dům*“. Kromě *Vellozova* syna tým **Dobré Naděje** byl doplněn příchozí z *Rio de Janeiro*, *Ninou*, která převzala odpovědnost za školu. Brzy se provdala za *Lemose*.

Ale on byl ženatý s Elisabetou?

Jak je možné se dočíst v protokolu z roku 1959, odcestoval do *Goiânia* s *Elisabetou*, která byla těhotná. V pořádku porodila syna, ale brzy onemocněla rakovinou a zemřela ve věku 23 let.

Jak fungovala spolupráce Dobré Naděje s Ministerstvem spravedlnosti?

Bezpochyby bylo ministerstvo spokojené. **Bona Espero**, které se nalézalo v srdci divoké savany, izolováno od ostatního světa, představovalo ideální střežené místo, ze kterého bylo nesnadné uniknout. Místní škola garantovala vyučování a reedukaci mladých delikventů. Příliv státních peněz stabilizoval finanční situaci instituce. Přesto se současně projevovaly negativní symptomy spolupráce se státem. V **Bona Espero** zavládl étos kriminálu. Noví „*klienti*“ byli často delikventi s dlouhým pobytem neúčinné převýchovy v různých střežených zařízeních. Ve vesnici, která mezitím změnila název na *Alto Paraíso*, prestiž **Dobré Naděje** klesla k nule, a instituce byla považována za hnízdo nedůvěryhodných mladíků ponechaných samým sobě. Jak jsem už řekl, katolický kněz *Benno*, holandský misionář, se stal s konečnou platností nepřítelem **Dobré Naděje**, když mu „*chovanci*“ ukradli džíp.

Jak se Vellozo octl v této situaci?

Zpočátku schválil kontrakt, byla to jediná záchrana pro **Bona Espero**. Později *Vellozo* pochopil, že zneužili jeho ideu. Byl to naivní předpoklad napravit sociální chování mladých kriminálníchků bydlením ve slaměných domcích, za dozoru pouze několika dospělých, amatérů. Oba *Vellozové* konečně vešli do konfliktu s *Lemosem*, který dál silně podporoval spolupráci s ministerstvem spravedlnosti; jak se později ukázalo, motivoval jej osobní zájem. V roce 1965 propukla krize. V srpnu *Atamis* z instituce vystoupil a odešel definitivně se svou rodinou do *São Paula*. Následoval ho otec s *Neuzou*. V roce 1968 *Vellozo* zrušil kontrakt se státem. Platil ještě nějaký čas ve vztahu k jednotlivým chlapcům.

Hovořili jsme v jiném případě, že Vellozo rozeslal esperantistům světa druhý oběžník, který podnítil vaši rodinu navštívit Dobrou Naději o Vánocích 1973. Přesto ale oběžník byl napsán v září 1966. Zdalipak se tehdy průkopníci vrátili do Bona Espero?

Oběžník byl distribuován ze *São Paula*. Domnívám se, že *Vellozo* ještě jednou měl snahu rekonstruovat **Dobrou Naději** na základě **esperantského** hnutí. Ale jak první oběžník, tak také druhý nevyvolal žádnou odezvu jak ze strany brazilských, tak ze strany zahraničních **esperantistů**, nepočítaje několik zvědavců, kteří se vypyтали na detaily, ale neprojevíli zájem žít v divočině.

Přesto oběžník nebyl napsán marně, protože vás konečně přivedl do Bona Espero. Co se stalo, když na místě zůstal pouze jeden zakladatel?

Ještě se mu podařilo zakoupit traktor a postavit hráz v roce 1966 a rok nato nahradil slaměný domek stavbou z cihel, ačkoli částečně nepálených. Byl to právě onen „*pionýrský dům*“, který jsme použili jako „*hotel*“ během naší návštěvy. Přesto lze říci, že **Bona Espero** dál vegetovalo po několik let. Po nedlouhé době její **esperantský** ráz dostal nový impuls díky příchodu *Benedita Lopeze*. Byl to

talentovaný učitel **esperanta**, ale invalida, fyzicky slabý. V roce 1970 prchl pěšky z **Bona Espero**. Příčina byla snadno uvěřitelná. *Benedito* se musel několikrát bránit proti násilnickým chlapcům.

Vellozo věděl o těchto excesech?

Pravděpodobně. Po několika letech, dotazovan, odpověděl záhadně, že nemá ve zvyku špehovat skrze klíčové dírky. *Vellozo* opustil **Dobrou Naději** v roce 1965. Vrátil se po třech letech na krátký čas, znovu se stáhl a spustil kampaň proti *Lemosovi*, kritizoval kontrakt s ministerstvem. Právem tvrdil, že hlídání mladých kriminálníchků si protirečí s původními cíli instituce. *Lemos* rázně vrátil ránu tím, že obvinil *Velloze* z kompromitace **Dobré Naděje** a z činnosti proti zájmům této *převýchovné instituce vysoce ceněné za strany státních orgánů*. V září 1972 bylo svoláno vedení **Dobré Naděje**. *Arthur Vellozo*, iniciátor instituce a její formální generální ředitel, dokonce ani nedostal avízo při schůzi, byl z vedení vyhozen. Když se dozvěděl o tomto rozhodnutí proti statutu, odstoupil společně s *Neuzou* a nikdy víc se do **Bona Espero** nevrátil. Ze šesti zakladatelů zůstal pouze *Lemos* se čtyřmi dělníky a družinou mladých delikventů. Pravděpodobně stejná byla situace, když jsme objevili starý *Vellozův* oběžník, a psali dopis, a navrhovali návštěvu v **Bona Espero**.

Jak tehdy popisoval tento „lepší svět“ jeho nový generální ředitel?

Ve svém dopise, psaném 13. června 1973, *Lemos* použil slova čerpaná přímo z evangelií. *Nejdůležitější pro lidi, jak učíme naše děti, je láska, pravá láska, spravedlivá a čestná láska, plná bratrství mezi všemi, se srdcem čistým. Drahý, tak myslíme a vyučujeme naše děti, které jsou také našimi dětmi, protože jestliže mnozí z nich přicházejí, to znamená, že existují nástroje, které nás spojují. Kdo ví!? Možná budeme moci dostat mnoho dětí ze zahraničí.* Byli jsme dojati z té zprávy, zvláště se našich srdcí dotkla jeho poslední slova: *Ve skutečnosti, drahý samideáne, je to poprvé, kdy samideán ze zahraničí se zajímá o naši práci. Neexistují slova, kterými bychom vyjádřili naši radost. Budeme vás všechny čekat v našem hlavním městě Brasília, budeme na vás čekat s automobily, abychom spolu jeli do naší vysněné, bratrské **Dobré Naděje**, kousku nebe.*

Věřím, že do toho „kousku nebe“ vás vedla, ne bez příčiny ve správný okamžik, „Hvězda Dobré Naděje“.

Text k fotografii na straně 74:

1984. Návštěva u dobrodince **Dobré Naděje**,

Abilia Červinského (vousáč). Návštěvníci zleva:

Giuseppe Grasttapaglia, Mario Garofalo a Roman Dobrzyński.

7. Pramen, most a hora

A uviděl jsem, že není nic lepšího, než že se člověk těší za svých činů. (Bible)

Giuseppe, z mnohých atrakcí vašeho ráje nalézám jako „nejdrastičtější“ to, že když plavu v jezeře, upíjím si trochu vody. Neriskuji tím něco?

Naši hosté cítí neklid, když je pohostíte vodou přímo z kohoutku. Počítají s tím, že se **Bona Espero** nachází na 14. jižní rovnoběžce mezi rovníkem a obratníkem Raka, tedy v podnebí, kde se vody hemží mikroby a parazity nebezpečnými pro zdraví. Ale naši tropickou vodu můžeme pít bez obav, jak z kohoutků, tak přímo z jezera. Ze začátku jsme se k ní chovali také podezřívavě, ale museli jsme ji pít tak jako všichni ostatní, a nikdy jsme netrpěli nějakými zdravotními problémy. Jednou nás navštívil uruguayský esperantista, *Alberto Barrocas*, chemický inženýr, specialista na analýzu vody. Vlastní moderní laboratoř, ve které se analyzují vody z celé Jižní Ameriky. *Albero* zkontroloval vzorky naší vody, čerpané z jezera **Dobré Naděje** a z řeky *Mulungú*. Poslal nám atest analýzy a dodal komentář: *V mé profesionální praxi jsem nikdy nezkoumal vodu tak čistou.*

Jak to, že voda v **Bona Espero je tak čistá?**

Z několika důvodů. Naše jezero napájí podzemní bystřina, která je skrytým ramenem řeky *Cobras*. Její pramen se nalézá několik kilometrů výše než místo, ve kterém se voda z řeky zčásti vlévá do otvoru v zemi a objevuje se znovu po méně než dvou kilometrech a napájí naše jezero. Naše voda je čistá nejen proto, že její zdroj je blízko a částečně protéká pod zemí. Tajemství vězí ve faktu, že kde vyvěrá, jsou krystaly. Celý region je pokryt krystalovou vrstvou silnou několik metrů, která se nachází blízko pod našima nohama.

Ve Varšavě, když je po dešti je moje auto špinavé, tady, jako by bylo po omytí.

Ano, naše dešťová voda je opravdu čistá, „krystalový vzduch“ je její bratr. Zde v okruhu sta kilometrů není žádný průmysl a ani místní zemědělství příliš nefunguje, zabírá jen menší část pozemků a skoro se nepoužívají umělá hnojiva. Chemické přípravky jsou zakázány kvůli blízkosti Národního parku. Prý jediná možnost jak vodu v jezeru znečistit je trus ptáků, kteří ho přelétávají.

Ale já jsem jen zřídka viděl vodní ptáky nad jezerem.

Vy ale také nemůžete vidět ryby.

Když se koupu na různých místech u jezera, divím se, jak málo zvířeny tam je. Na dně nevidím rostliny, ty jsou jen při břehu. Jak si to mám vysvětlit?

Voda, která vytéká, je očištěná krystaly, neobsahuje žádné živé elementy, zůstává jen krátce v jezeře, ze kterého vytéká do řeky Mulungú. Voda je tedy stále trvale a rychle vyměňovaná a to brzdí vývoj rostlin.

Je to radost plavat ve vodě hladké jako zrcadlo, čisté jako krystaly a příjemně teplé.

Není to vždy tak romantické. V období dešťů naše výborná, lahodná, křišťálová voda je schopná zuřit a zničit pumpu i most.

Přesto mi dovoďte ještě trochu pathosu. Mám rád, když jdu k jezeru a vidím a slyším fascinující divadlo. Nad horou Baleno se objevují blesky bez hromu a zrcadlí se v jezeře a kolem je slyšet koncert mírných zvuků zvířat, ptáků, hmyzu a obojživelníků. Ty zvuky mají rytmus a zní kovově. Co to je?

K orchestru můžete přidat ještě „řukajícího berana“. Ty kovové tóny vytváří trkač a je to systém našeho vodovodu. Systém pochází antického období a byl používán v Evropě v době před průmyslovou revolucí a lidé ho opustili, když se rozšířilo používání elektřiny i do vesnic. Ačkoliv zde máme elektřinu, naše „ovce“ nám dál slouží jako pumpe. Tím starobylým systémem získáváme neomezené množství vody zcela zdarma.

Úplně zdarma? Cožpak „trkač“ je perpetuum mobile?

Ne, systém pracuje za pomoci gravitace a skládá se několika částí: z roury, která přivádí vodu z jezera do betonové nádrže, z další trubky o průměru 5 cm a dlouhé 30 metrů, kterou voda přetéká z horní nádrže do řukající pumpy, umístěné o tři metry níže. Pumpe je srdcem systému. Voda pod gravitačním tlakem vniká do první komory pumpy, nadzvedává kovovou záklopku, která uzavírá výtokový otvor. Voda, která dál nemůže proudit, hledá odtok a narazí na kaučukovou membránu, nadzvedá ji a pokračuje do další komory v pumpě tzv. „balónu“. Voda v balónu svou hmotností uzavírá membránu a dál nemůže proudit. Současně ve vyprázdněné první komoře vlivem gravitace spadne kovová záklopka, které se říká „kladívko“, a následně se zvedne postupně dávka vody přitékající zezdola. Každá dávka vody přitékající do „balónu“, vytlačuje vodu do trubky směřující nahoru. Tato trubka je slabší, má průměr jen 2,5 cm a díky tomu se snižuje hmotnost vody přitékající seshora.

Takže slyšitelný kovový rytmický zvuk vydává záklopka – „kladívko“?

Ano. Pumpe je schopná nasát vodu do výšky 25 metrů rourou dlouhou 300 metrů. „Konstante frapante“ (známý esperantský slovní obrat; znamená trvalou, vytrvalou, mravenčí práci pro rozšíření jazyka) dělá náš „beran“ gigantickou práci – přivádí vodu do vodojemu a odtud do padesáti vodovodních kohoutků.

Když je tento antický systém vodní dopravy tak účinný a ekonomický, proč ho lidé opustili?

V naší situaci, kdy je dostatek vody, je skutečně pumpe velmi ekonomická. V jezeře je také instalována pumpe elektrická, ale používáme ji jen občas, jen v případě, že se porouchá pumpe gravitační. Za elektřinu se musí platit a naše gravitační pumpe je dar přírody. Voda, kterou dodává elektrická pumpe, se využije všechna, zatím co voda dopravená „řukajícím beranem“ se využije jen ze 30%, a 2 třetiny použité vody se ztrácí. Ale pro nás to není důležité, protože voda do jezera stále přitéká.

Jezero je tedy hlavní část infrastruktury Bona Espera, že?

Nedovedu se bez něj život zde představit. Zakladatelé zasluhují vděk, že zakoupili půdu se zdrojem vody, vhodným na výstavbu přehrady. Dříve zdroj vody nám dodával svah, na kterém rostly palmy. Ze svahu tekla potok „Palmo de lupu“ a stékal do údolí v délce asi jeden kilometr a vléval se do Mulungú. Přehrada je pět metrů vysoká a uzavírá údolí 300 metrů od zdroje a zadržuje přibližně asi 30.000 kubíků vody.

Jak se podařilo pionýrům v primitivních podmínkách zrealizovat takový veliký projekt?

Přehradu nestavěli lopatami. Tehdejší ředitel, Lemos, využíval svůj šarm na různých státních úřadech a žádal pomoc a také měl na mnoha místech přátele. Na zemědělském úřadě ve státě Goiás si bezplatně zapůjčil buldozer, který dovezli na velkém kamionu z Goiânia do Bona Espero i řidičem. Stroj zde pracoval od října do listopadu 1966. Půdu z jižního svahu přemístil do údolí. Za čtyřicet dní bylo údolí přehrazeno a začalo se plnit vodou. Pracovalo se bez odborného plánu a nevědělo se co s přehradou udělá období dešťů. V tom roce však hodně přšelo a údolí se rychle naplnilo a voda začala přetékat přes hráz. Lemos nám vyprávěl o namáhavém kopání k uvolnění vody, aby přehrada nebyla zcela zničená. Když jsme přijeli my, byly vidět znatelné škody, které bylo nutno co nejdříve opravit. Na čele přehrady jsme vybuodovali betonovou zeď v roce 1978 a na straně nižší přehrazení, přes které přetéká nadbytečná voda.

Systém „trkacího berana“ tedy mohl být instalován až po vytvoření jezera. Jak se před tím zásobovalo vodou?

Pionýrská skupina byla usídlena na darovaném pozemku u vodopádu, v romantickém místě a vodu čerpali přímo z řeky. Na dalším místě v „pionýrském domě“ měli hlubokou studnu, ze které se voda čerpala rumpálem. Podobná studna, hluboká 20 metrů, byla před „bílým domem“. Když my jsme přišli, nebyla již používána, nahradil ji gravitační systém. Byl často porouchaný kvůli plastovým hadicím, které neodolávaly velkému tlaku vody, způsobovaným trkačem. Opravy byly velmi nesnadné a zabíraly mnoho času, z kohoutků často netekla voda. Pumpy byly staré a pracovaly s malým výkonem. Uprostřed roku 1976 jsem objednal kamion kovových trubek, nové pumpy a další vodovodní příslušenství. Celá instalace byla vyměněna a poruchy nás přestaly trápit.

Umělé vodní nádrže chrání proti povodním. Plní jezero tuto funkci?

Jen omezeně. Je zde přehrada a nic víc. Chybí zařízení pro regulaci vodní hladiny. Přehrada funguje, když voda nepřetéká přes její úroveň, v opačném případě vznikne přívalová vlna, která ničí mosty. Kolem „pionýrského“ domu prochází cesta, která se pak svažuje k mostu přes Mulungú. Za mostem se cesta zvedá příkře přímo k našemu „bílému domu“. Tento most je pro nás velmi důležitý a právě on je nejčastěji přívalovou vlnou poškozený.

Kolik řek je na pozemku Bona Espero?

Na deseti čtverečních kilometrech protéká šest řek. Jsou to vlastně říčky, či potoky, ale mají příkré břehy a v období dešťů vystupují z břehů a způsobují dopravní potíže. V té době jsme potřebovali čtyři mosty, když jsme se potřebovali někam dostat, například do sadu přes řeku Salto. Při cestě do Alto Paraíso je nutno přejet tři mosty. První přes Mulungú vedle „pionýrského domu“, druhý přes Cobras u vodopádu a třetí mimo náš pozemek přes řeku Couros. O tento třetí most má pečovat místní správa, ale ta často nemá peníze na opravy, takže jsme často odříznutí nejen od Alto Paraíso, ale od celého světa. Začátkem roku 1977 přšelo bez přerušení třicet dní. Záplava odnesla všechny naše mosty. Bona Espero bylo odříznuto od světa 49 dní. Pohyb byl možný jen na koni, ale ne všude; pěšky byla cesta riskantní a na mnoha místech zcela nemožná.

Zajímaly se o vás státní orgány?

To je dobrý žert! To je možné jen v Německu, nebo v Itálii: helikoptéry, novináři a kamerami, Červený kříž, vládní zmocněnci, opoziční politická strana... atd. Zde neexistovaly telefony, zde jsme se mohli jen modlit ke Všemohoucímu. Ano, to je svoboda ve své základní formě! Naši sousedé se nacházeli ve stejné situaci, a ještě v horším stavu. Byly rodiny, které bydlely ve slaměných chýších, které měly střechy jako cedníky. Neměli žádnou možnost rozdělát si oheň. Pro tyto lidi bylo Bona Espero „státním orgánem“. S námahou se sem dostávali, aby dostali rýži, oblečení a zápalky.

I biblická potopa jednou skončila. Jak jste se z povodně vzpamatovávali?

Neměli jsme takový komfort jako Noe ve své arše, museli jsme se dát hned do práce. Zatím co jsem se s dělníky a dobrovolníky snažil opravit mosty, další bonesperáni nosili všechny věci, nutné k životu, na zádech přes rozvodněnou řeku a šplhali po příkrých březích. V té době jsme začali i stavět novou školu; cihly a stavebniny jsme transportovali stejným způsobem.

Jak dlouho trvaly opravy mostů?

Radnice opravila most přes Couros, ale naše mosty byly naším privátním problémem. Naštěstí most přes Cobras bylo možné znovu použít, protože hlavní trámy podepřené kamenným svahem vydržely nápor vody. Po několika dnech pilné, namáhavé práce bylo možno jet po mostě na džípu. Most přes Salto byl potřeba pro sklizeň manga a dalšího ovoce. Stavba mostu trvala dlouho. Nejdříve bylo třeba opracovat eukalyptové stromy na klády a dopravit je a připevnit přes řeku. K tomu jsme používali starý traktor. Nejnáročnější byla oprava mostu přes Mulungú, kvůli vysokým příkrým břehům.

Upevnit nové eukalyptové klády vyžadovalo Herkulovu sílu a námahu. Pak bylo nutno položit a přibít prkna a to vyžadovalo cirkusovou zdatnost a atletickou sílu. Bohužel celá práce se podobala práci Sisyfově. Byla nekonečná, každým rokem jsme čelili rozmarům přírody. Před přechodem po mostě, hlavně přes řeku Mulungú se lidé opakovaně křižovali, když přejížděli kamionem.

Nebylo možno tento problém vyřídit nějak definitivně?

Dobrá otázka! Takhle jsem odpovídal radílkům, kteří se mě snažili přesvědčit, že by bylo dobré mít nejen „Dobrou naději“, ale také dobré mosty: „Stačilo by mít peníze!“ Často mě trápila otázka jak postavit solidní mosty bez peněz. Znovu pomohla, jako už mnohokrát, milosrdná náhoda. Když jsem listoval osobními dokumenty, našel jsem diplomovou práci, kterou jsem předkládal zkušební komisi v roce 1950: *Nákres a kalkulace železobetonového mostu, o šířce osm metrů, výšce pěti metrů nad minimální úrovní vody.*

Týkala se vaše diplomová práce konkrétní řeky a místa?

Ukázalo se, že tou řekou je Mulungú, protože právě ta právě vyžadovala most se stejnými parametry.

Proč jste vypracoval diplomovou práci, když jste studoval a pak i pracoval v továrně na automobily?

Studoval jsem školu ve FIATu a začal jsem tam také pracovat, ale pociťoval jsem potřebu se ještě něco učit. Proto jsem večerně studoval pět let na geometrickém institutu, který měl vysokou úroveň. Je to jako žert. Můj starší bratr studoval stejný obor a po získání diplomu své knihy dobře uložil. Já... jsem je zničil. Pravděpodobně válka a následující bída, nedostatek úplně všeho, vyvolalo ve mně názor, že nevyužití krásných knih je hříšné. Proto jsem v nich začal studovat. V geometrickém institutu se velmi rozšířil mentální horizont. Hned po získání diplomu jsem nastoupil do vojenské služby a tam jsem se zabýval topografií. Jako diplomovaný geometr jsem měl zařazení stavebního inženýra a mohl jsem projektovat a konstruovat domy do výše tří pater, malé mosty a cesty. Ale tuto profesi jsem nikdy v praxi neprováděl.

Nyní již nepochybuji, že to byl osud, který vás vlastně připravil na vaše úkoly v Bona Espero.

V roce 1990 přišel ten vhodný okamžik. Rozhodl jsem se realizovat projekt ve třetím světě, bez technického vybavení počátečním pionýrským elánem a s finanční podporou z Německa. Během září, na konci suchého období, byla hladina vody nejnižší a tak jsme začali s pracemi. K postavení hlavních dvou pilířů jsme vykopali krumpáči veliké jámy ve vzdálenosti přesně osm metrů do hloubky 2 metry pod dno řeky. Pilíře jsme upevnili kameny a směsí cementu, štěrku a písku ve vrstvách a vztyčili do plánovaných pěti metrů nad hladinu řeky. K tomu bylo zapotřebí 100 kubíků kamene a 5 tun cementu. Horní část byla zpevněna přidáním mnoha železných tyčí pro následující spojení betonem, která měla být dlouhá 9 metrů, 5 metrů široká a dvacet pět centimetrů silná.

Předpokládali jste, že na mostě budou defilovat tanky?

Čtyři betonové trámy byly vypočítány na nosnost ne tanků ale padesátitunového kamionu. Při stavbě jsme museli upevnit na dno řeky eukalyptové klády, aby podpíraly dřevěné výtuže do kterých jsme plnili beton. Betonování trvalo nepřetržitě celý den, abychom se vyhnuli popraskání, které by mohlo nastat, kdybychom práci přerušili. K tomu jsme si půjčili stroj ve městě a najali jsme si osm silných mužů, kteří se v práci střídali. Použilo se sedmdesát pytlů cementu, kamion štěrku a písku. Přiotevření mostu starosta z Alto Paraíso nechtěl věřit, že jsme most sami postavili a německý host se divil, že most stál jen 15 tisíc marek, protože v Německu by celá suma stačila sotva na vyhotovení projektu. Tento host reprezentoval továrnu na čokoládu WAWI v Sársku, která nám věnovala peníze.

Byl most postaven na stejném místě vedle „pionýrského domu“?

Ne, protože původní místo bylo vybráno bez rozvahy. Hledal jsem přechod přes řeku na vhodnějším půdním profilu, aby se cesta zjednodušila k „bílému domu“, který se pak stal ústředním sídlem Bona Espero.

Bylo potřeba postavit novou silnici?

Ano, jeden kilometr, ale to bylo zanedbatelné v porovnání se stavbou mostu. Brzy vláda státu Goiás začala s projektem výstavby silnic spojit Alto Paraíso s Brasílií moderní asfaltovou dálnicí. Nyní potřebujeme na spojení do hlavního města jen tři hodiny, proti dřívějším patnáct. A stalo se ještě něco překvapivého, z Alto Paraíso postavili do Národního parku moderní cestu a solidní most přes řeku Cobras. Nyní již nemáme dopravní problémy.

Ten most se nachází blízko vodopádů. Vodopády byly kdysi předpokládány jako potenciální zdroj energie. Tyto plány byly opuštěny?

Myslíte projekt na elektrárnu, kterým chtěli přilákat zahraniční esperantisty? Tenkrát ta myšlenka byla zcela fantastická, ale byla zde určitá premisa pro realizaci po určitém čase. Podle státního projektu bylo v úmyslu postavit turbínu a generátor ve vodopádu tak, tak by se využila přírodní energie. Takovým způsobem, kde je to příhodné, se v Brazílii elektrizují izolovaná místa. Ale již v šedesátých letech se federální vláda vzdala tohoto projektu, protože bylo započato s grandiózní světovou stavbou hydroelektrárny Itaipú na řece Paraná. Plán byl úspěšně realizován a ke stavbám drobných elektráren již nedošlo, ačkoliv v několika místech, včetně Alto Paraíso, byly elektrárny již dříve postaveny. Město bylo elektrizováno, ale doopravdy jen zřídka se mohl využít proud na svícení. Elektrárna byla postavena podle šablonovitého plánu, který předpokládal průměrné geografické a klimatické podmínky, ale ty tady nejsou. Výsledkem je, že turbíny v suchém období nepracují, protože je málo vody a často také ve vlhké sezoně, protože mnoho vody poškozují instalaci. Nikdy není jistota, že elektrárna bude správně fungovat. Obětí toho nedopatření byl starosta Alto Paraíso, můj přítel, Geron Farias.

To byl on, kdo vám dovolil platit dolary, když jste poprvé navštívil město?

Ano. Stala se mu nešťastná věc. Vrátil se domů v noci. Všimnul si, že na polici je krysa. Postavil se na židli a chtěl cihlou zahradit otvor, kterým krysa utekla, ale ztratil rovnováhu. Při pádu uchopil elektrický kabel a zemřel po elektrickém výboji.

Cožpak kabel nebyl izolovaný?

Sečetly se dvě náhody. Papoušek překousal izolaci a v té osudné noci fungovala dodávka elektřiny... Ztratili jsme dobrého přítele, jediného člověka v Alto Paraíso, který měl univerzitní diplom. Na náš návrh založil Geron v roce 1976 ve městě pokračovací školu pro pátou až osmou třídu, ve které jsme společně vyučovali.

Cožpak v Bona Esperu nebyla škola?

Byla, ale vyučovalo se jen do čtvrté třídy. Děti nemohly dál pokračovat, protože na rozloze 2.500 čtverečných kilometrů nebyla škola, kde by se vyučovalo od páté třídy. Děti by musely opustit domov a město by ztrácelo nejtalentovanější děti. Chyběli učitelé, nízké platy nikoho nelákaly.

Příležitost pro nevyléčitelné idealisty!

Opravdu, škola začala fungovat, protože Bona Espero dodalo čtyři učitele. Ursula učila povinnou angličtinu, esperanto a zeměpis; Vellozo hudbu; Dr.Marcio přírodní vědy a já matematiku; pátý Geron učil portugalštinu. Zcela bezplatně jsme pracovali po tři roky, až do roku 1979, kdy byla škola oficiálně potvrzena. Starosta naléhal, abych přesto, že jsem cizinec, předložil všechny potřebné dokumenty, abych mohl být státním zaměstnancem. Dokumenty řádně přeložené a orazítkované byly poslány do Goiãnie. Za šest měsíců se zásilka vrátila s upozorněním, že chybí potvrzení o vojenské službě. Odpověděli jsme, že kandidát, protože je cizinec splnil vojenskou povinnost v Itálii. Uplynulo dalších šest měsíců a dokumenty se znovu vrátily s požadavkem na prohlášení, že jsem volil v posledních politických volbách. Následovalo ještě jedno vysvětlení o mé osobě jako cizince, který nemá právo volit ve vobách v Brazílii. Po uplynutí dvou let, ve kterých jsem vyučoval, přišlo rozhodnutí: *Vzhledem k tomu, že pan Guiseppa Grattapaglia je cizinec, nemůže být státem zaměstnán.*

Byrokraté celého světa spojte se! Kolik dětí tam chodilo do školy?

Děti nebyly ve většině, docházeli tam dospělí, kteří neměli již možnost pokračovat v učení, když skončili čtvrtou třídu. Jen si představte tu kuriózní situaci: Učitelé, kteří učili prvňáčky a děti do čtvrté třídy, sami měli vysvědčení ze čtvrté třídy. Ti všichni se stali našimi žáky. Naše pokračovací škola jim dovolovala získat vzdělání do osmé třídy. Z nich se pak rekrutovali úředníci na městských úřadech. Po pravdě řečeno, myšlenka na pokračovací školu byla v zájmu Bona Espero. Měli jsme šest adolescentů, kteří zakončili 4.třídu a dál se již nemohli vzdělávat.

Každodenně jste je vozili do Alto Paraíso? Jakým způsobem?

Bona Espero dostalo darem od dánského esperantisty Torbena Kehleta džíp Ford Rural s pohonem na čtyři kola. Bez tohoto silného vozu by bylo fungování školy nepředstavitelné. Bylo to v době, kdy jsme zápasili s trvale poškozenými mosty. V deštivé sezoně se do džípu vměstnalo deset osob se svazkem kmínků „canela de ema“, což v překladu znamená „noha nandua“. Jedná se o místní keř, jehož větve nasávají vodu jako houba. V zatopených místech na cestě jsme položili „nohy“ a mohli jsme „přeskočit“ velkou louží nebo bažinu. Někdy neúspěšně. To jsme pak museli nechat auto na místě a pokračovat pěšky. V Alto Paraíso jsme měli noclehárnu, ale byla to ubohá chata bez vody a záchodu a s nálety komárů. Proto v případě, že nebylo možno použít džíp, dali jsme přednost noční chůzi savanou před spaním, vlastně bídým nevyspaním ve městě.

Z Alto Paraíso to je 20 km.

To je vzdálenost po silnici, když se jde zkratkou, ušetří se 8 km.

Vyučování se konalo večer, ale ve městě byly potíže s osvětlením. Jakým způsobem jste učili?

Vozili jsme si vlastní plynové lampy. Po mnoho let nám věrně sloužily v Bona Espero. Když jsme do domova přijeli, svítlo se tady jen svíčkami a při stmívání se chodilo spát. Když jsme objevili plynové lampy, hned jsme jich deset nakoupili. Vlastně to bylo drahé osvětlení, protože plyn bylo možno naplnit jen v Goiânii nebo v Brasílii. V roce 1976 nám Toren Kehlet daroval kromě džípu také generátor plněný benzínem, který dával zázračné světlo, tady nikdy nevidané. Přesto to mělo určité nevýhody: motor spotřebovával benzín, který se musel kupovat a dopravovat a také byl příšerně hlučný a – smrděl. V čistém vzduchu stroj vytvářel nesnesitelný zápach. Takže elektrické světlo se zapínalo občas, jen na konci týdne jako atrakce.

Cožpak děti se dříve nesetkaly s elektrickým světlem?

Ne, nikdy. Jednou Ursula vzala sebou několik chlapců do Brasílii. Když vešli do našeho bytu a uviděli elektrickou lampu, začali hledat motor, protože neslyšeli hluk. Pro ně elektřina znamenala světelné, zvukové, zapáchající divadlo. Chlapci také nechápali, že lidé mohou bydlet na poschodích nad sebou. Cesta výtahem byla pro ně velkým dobrodružstvím. Jednou jeli výtahem sami a vyjeli až do nejvyššího poschodí a zjistili, že všechny dveře jsou stejné. Nevěděli kam jít. Šli po schodech a v každém poschodí klepali a ptali se, zdali tam bydlí tetička Ursula.

Jak dlouho v Bona Espero byly plynové lampy zdrojem světla?

Do roku 1986. Nejdříve z Německa dopravili šest velkých slunečních panelů a z pak z Itálie malý generátor s turbínou, kterou jsme instalovali u jezera. Ta spotřebovávala pět litrů vody za sekundu a vyprodukovala za hodinu 100 Watů elektřiny přetransformované na 12 Voltů. Potom jsme z USA přivezli osm menších slunečních panelů. Ve spojeném systému italského generátoru se slunečními panely jsme získali dostatek světla na ovětlení celého Bona Espero vevnitř i zvnějšku. V roce 1996 zničil blesk generátor u jezera. Poslali jsme ho daleko na opravu, která trvala dlouho a hodně stála. Opravený generátor se točil, ale... elektřinu nedodával.

Pomohl vám generátor poháněný větrem?

To bylo zcela okrajové zařízení. Mírné klima v Bona Espero neposkytuje mnoho větrné energie. Naše „facila vento“ – snadný vítr – (slova z esperantské hymny) si nechce hrát s naší vrtulí u generátoru a ta často odpočívá. Ale přišel okamžik, kdy došlo k opravdové revoluci v naší energetice. Devatenácté století bylo stoletím páry, a dvacáté bylo stoletím elektrické energie. To je dokladem také v Bona Espero, ačkoliv jen dva roky v konci dvacátého století, kdy stát zavedl vysoké elektrické vedení mezi Alto Paraíso a São Jorge. Bohužel chyběly 4 km k úplnému štěstí. Ale starosta Goiânie se ukázal jako velkorysý a koncem roku 1997 v Bona Espero byl vztyčen stožár s transformátorem ze 380 Voltů na 220. Celou vnitřní instalaci jsme si museli zaplatit z vlastní kapsy, ale stát se zavázal, že bude energii dodávat bezplatně. Až v roce 1998 bylo vše připraveno k odběru elektřiny. Postupně se nakupovalo mnoho lamp za peníze německého Podpůrného spolku, ledničky, pračky, žehličky, rádia, televize...

Tak jste se vrátili do konsumní společnosti jako v Turínu.

Ne zcela. Představte si, že 33 let jsme nikdy neměli dovolenou, výjimkou, kdy jsme jeli na Světové kongresy esperanta.

Kongresy nejsou vhodné na odpočinek.

Obzvláště kongres v roce 1981.

Byli jste to vy, kdo ho inicioval?

Po příchodu prvních zahraničních esperantistů se začalo hovořit o Bona Esperu jako o „mostě“ mezi brazilským a světovým esperantským hnutím. Tento ideální most vedl k organizování prvního latinsko-amerického kongresu v Marília v roce 1978. Mnoho zahraničních esperantistů navštívilo Bona Espero a pracovalo zde jako dobrovolníci. O tři roky později díky onomu „mostu“ se uskutečnil Světový kongres esperanta v Brazílii poprvé. Esperantisté z celého světa nikdy ještě neuskutečnili kongres na jižní polokouli. Byla to dobrá příležitost a také konkrétní návrh z Bona Espero. Světová esperantská organizace (UEA) hledala nové cesty k radikálním změnám ve vedení v roce 1974 při Světovém kongresu v Hamburku. Ursula byla zvolena do vedení UEA v roce 1977 a navrhla místo konání kongresu v roce 1977 v Brasílii na rok 1981. Nesetkala se s pochopením – nějaká Brazílie, někde daleko, s diktátorským režimem, rozvojová... I generální tajemník pochyboval, zda mají v Brazílii elektrické světlo. Ursula polemicky představila Brasílii jako město jednadvacátého století,

mající příznivé podmínky pro kongres, které by se obtížně nacházely v Evropě. Časem byl Ursulin návrh přijat a začaly přípravy.

Pamatuji si, že v roce 1981 vojenská diktatura, vedená generálem Figueiredou, se chtěla zdát „civilizovaná“ a plánovala stáhnout se do kasáren. Jaký to má vztah k myšlence Světového esperantského kongresu v Brazílii?

„Civilizovaně“. Poslední generál-prezident Brazílie přijal patronát nad kongresem a účastníky kongresu, kterých bylo 1.750 z 53 zemí a vyjádřil svůj názor: *Jedinečná a chvályhodná je práce esperantistů. V tomto momentu velmi potřebná k harmonickému spolužití, toleranci a sblížení kultur a politicky rozhodně nutná k mírovému životu v civilizovaném světě, stranou od hrůz a ničení válek.*

Generál věděl, co chtějí esperantisté slyšet. Kdo ho poučil?

Celá řada vlivných esperantistů. Předsedou LKK – Místního kongresového výboru byl dlouholetý esperantista, federální senátor José Lins Albuquerque, také jeho manželka, zvolená do výboru. Bona Espero bylo zapojeno přímo do organizování kongresu, ne jenom Ursula jako člen vedení UEA, ale také já jako hlavní delegát UEA pro Brazílii. Enivaldo Alves Silva, generální ředitel Bona Espera se stal místopředsedou LKK. Upřesnění podrobností kongresového programu žádal senátor Albuquerque audienci u všemocného ministra pro sdělovací prostředky, Saida Farhata. V této delegaci jsem byl i já. Ministr měl kabinet hned vedle kabinetu prezidenta Figueireda. Senátor vysvětlil, že delegace žádá o podporu kongresu od vlády. Ministr odpověděl v esperantu: *Vi ne devas peti. Mi estas esperantisto.* (Nemusíte prosit. Jsem esperantista.) Skoro jsme spadli ze židlí. Ministr nám vysvětlil, že se esperanto učil ve čtyřicátých letech v brazilském institutu pro zeměměřičství a statistiku a prohlásil: *En sia urbeto neniu estas profeto.* (Doma není nikdo prorokem.)

Jak jste využili takovou náhodu?

Několik telefonátů esperantisty Saida Farhata stačilo, aby se zahájení kongresu uskutečnilo bezplatně v překrásné poslanecké sněmovně. Se stejnými podmínkami nám vláda pro konání kongresu poskytla právě dokončené Kongresové centrum, nařídila tisk plakátů a 20 tisíc prospektů o Brazílii v esperantu, uvolnila hromadné ubytování s dvěma sty lůžky, rozhodla o tisku pamětních poštovních známek a k tomu všemu ještě poskytovala účastníkům kongresu zdarma kávu po celý týden. Rád bych se ještě zmínil o krásném „národním večeru“, na kterém se představil, také zdarma, jedinečný umělecký soubor z Amazonie. Také nás nic nestálo Národní divadlo, které nám bylo poskytnuto na umělecká představení. Pochopitelně se vyskytla klopýtnutí a nedostatky. Vždyť veliký kongres byla první zkušenost tohoto druhu pro brazilské esperantisty. Na Ursulin návrh se změnil název „Somera universitato“ (Letní univerzita) na „Kongresa universitato“ (Kongresová univerzita), protože se kongres konal v červenci a to je v Brazílii zima. Nové jméno se vžilo. UEA získala pořádáním 66. Světového esperantského kongresu, stejně jako Brazilská esperantská liga.

Mělo Bona Espero nějaký zisk z kongresu?

Předem řekněme, že jsme netratali. To bylo možné díky naší práci při přípravě a průběhu kongresu. Měsíc před kongresem jsem jel do Brasílie, abych tam vyučoval esperanto pomocníkům „Gazetara Servo“ (Novinová služba). Naštěstí byly prázdniny a děti odjely do svých rodin. Děti, které neměly rodiče, zůstaly v domově pod dozorem Neuzy a Vallozy. Několik dětí jsme vzali sebou. Ada, Edith, Luciane plynule mluvili esperantem a stali se maskoty kongresu. Hlavním ziskem bylo, že se Bona Espero stalo známější ve světě a získalo nové přátele. Také to způsobilo, že přijela vlna hostů a dobrovolníků.

Přijel někdo během kongresu do Bona Espero?

Po skončení kongresu přijel celý autobus esperantistů včetně výboru UEA s předsedou Grégoire Maertensem, Florou Szabó-Felsöovou, Elisou Kehletovou, Renato Corsettim, Bandurem

Ragnarssonem, Peterem Todorovem a Humphrey Tonkinem. Pochopitelně je vedla Ursula jako členka výboru. V noci se konala schůze vedení UEA, poprvé při svíčkách, aby se dalo za pravdu těm, kdo si mysleli, že v Brazílii nemají elektřinu. Potom se tančilo kolem ohně s dalšími esperantisty – Williamem Auldem, Victorem Sadlerem, Simo Milojevičem, Michaelou Lipari a zpívalo se. Tato dobrodružná cesta upevnila představu o Bona Espero jako o mostě mezi esperantisty z různých zemí a kontinentů.

Uvědomovali si hosté, když přešli mosty v Bona Espero, kolik potu a krve jste ztratili?

Aby se o tom mluvilo, na to nebyl čas, kromě toho se návštěva konala v období sucha, a to se na mosty zapomíná. Ostatně to nejsou žádné památky, hosté obvykle obdivují jezero a jeho zdroj vody a horu Baleno.

Přesto cesta od zdroje vody k hoře vede přes most. Myslím, že tyto tři prvky Bona Espera tvoří jeho hezký symbol.

8. Kdy odejdete?!

Kia la semo, tia la rikolto.

Kiu neniun savis, malamikon ne havas.

L.L.Zamenhof

(Jaká sadba – taková sklizeň

do nikoho nezachránil, nepřítelé nemá)

Ursulo, kdy a jak jste se dověděla, že Bona Espero bylo hnízdo neřesti?

Až v říjnu 1975. Řekl mi to *Santoro*, čtrnáctiletý žák. Už nechtěl být v domově, nechtěl pokračovat v sexuálním vztahu s ředitelem domova.

Proč jste se rozhodla o tom mluvit?

Stal se tento incident: *Santoro* s kolegy *Edilsonem* a *Miguellem* jeli na koních do Alto Paraíso a zůstali tam několik dnů na pozvání doktora *Marcia*, dynamické osobnosti a aktivního esperantisty z Rio de Janeiro. Ten nás plameně vítal, když jsme přijeli na lodi „Cristoforo Colombo“ jako dobrovolníci do Brazílie. Ze sympatie k Bona Espero si přestěhoval svou lékařskou praxi do Alto Praíso a nás nepřekvapovalo, že rád zval „bonesperány“. Hoši se u něj určitě měli dobře. Ředitel vydal rozkaz, aby se hned vrátili. Vyjádřil svou nespokojenost a pravděpodobně je i potrestal.

Představuji si, že jste s ním hned mluvila o Santorově přiznání.

Ta věc byla šok. Nemohla jsem si představit něco podobného ve výchovné instituci. Ředitel ostře odmítl obvinění, mluvil o chlapci jako o chamradi z ulice, zločinci, zcela nedůvěryhodné bytosti, pro které je lež každodenní potřebou k získání čehokoliv. Věřili jsme, chtěli jsme mu věřit. Náš dojem o řediteli byl pozitivní. Giuseppe stejně jako já jsme si ho cenili za jeho práci pro domov, vždyť jiní „pionýři“ domov opustili.

Pamatuji si, že v létě 1975 jste s ním byli ve Varšavě.

Třebaže jsem byla právě po komplikované operaci, rozhodli jsme se uskutečnit dosti náročnou cestu do Evropy, kterou jsme již dříve plánovali, protože ředitel ještě nikdy nebyl v zahraničí a těšil se, že se zúčastní světového kongresu v Kodani. Bylo to dobrou příležitostí, aby se dostal na mezinárodní scénu a získal morální odměnu za esperantskou aktivitu. Chtěli jsme jeho výdaje zaplatit z našich privátních peněz. Po Kodani jsme jeli do Polska na esperantské shromáždění a prošli se po Varšavě cestou do Německa.

Vzpomínám na pana Lemose jako na sympatickou osobu.

Ano, působil na všechny velmi dobře a během cesty nám hodně pomáhal v našem úkolu získat pro Bona Espero podporu u evropských esperantistů. Naše přednášky v mnoha esperantských klubech vzbudily zájem a také chvályhodnou iniciativu navštívit náš domov. Nejdříve jsme však šli k mým rodičům.

Navštěvujete rodiče každý rok?

Když to bylo možné, tak do roku 1986 ano. Toho roku oba zemřeli současně. Nejdříve náhle zemřela moje matka. Otec běžel k telefonu zavolat lékaře a ... následoval ji. Mimochodem, musím říci, že manželství mých rodičů, Margarete a Friedricha Sandkühlerových, bylo naplněno láskou. Otec se oženil bez souhlasu katolické rodiny, protože matka byla protestantka. Z Berlína jsme cestovali do Turína a strávili příjemné chvíle u Giuseppovy rodiny. Potom jsme zabalili 12 zavazadel s užitečnými věcmi pro Bona Espero a vrátili se do Brazílie v polovině září.

A v říjnu vás překvapila ta nepříjemná věc.

Bylo to pro nás víc než nepříjemné. Pokládáme to za jednu nejtěžších epizod v našem životě. Nejdříve jsme museli zjistit nakolik je pravdivé to, čím Santoro ředitele obviňuje. Bylo nutno se vyptávat nejen jeho, ale i kamarádů: *Miguela, Paúla, Edilsona a Josého*. Výsledek nás zarazil. Vypravovali o svých vztazích s ředitelem s podrobnostmi, které vylučovaly lež. Bylo nutno jednat okamžitě. Bylo svoláno plenární zasedání. Chlapci týraní svým nadřazeným zpočátku mlčeli, ale pak veřejně potvrdili obvinění. V nastalé situaci Lemos již nic nepopíral. Na závěr shromáždění padl návrh, aby Lemos sám navrhl řešení a oznámil to následující den.

Jaké řešení přineslo ráno?

Ředitel zaklepal na mé dveře v sedm hodin ráno. Pokorně se posadil, v rozpacích přiznal svoji vinu a přidal komentář, ve kterém se litoval. Ve skautských táborech, kde býval jako dítě, byl sexuálně zneužíván staršími kamarády a později těmto praktikám podlehl. Nakonec prohlásil zcela otevřeně: *Není to moje vina, že mám rád sex jen s chlapci*. Řekla jsem mu: *Ale vy jste se dvakrát oženil a obě ženy otěhotněly. Jak se to může stát?* Odpověděl: *Používal jsem tablety*. Ještě dodal, jako by se ospravedlňoval: *Ostatně chlapci to také mají rádi*. Už jsem nechtěla pokračovat v takovém rozhovoru a zeptala jsem se na jeho rozhodnutí. Řekl: *Pojedu do Goianie léčit si zuby. To bude trvat asi měsíc a pak se vrátím, až začne sezóna setí*. Když jsem to uslyšela, nevydržela jsem to a vybuchla: *Sem se vrátíte jen přes mou mrtvolu!*

Probudila se ve vás lvice.

Lépe řečeno mateřský instinkt. Byla jsem skutečnou matkou těch ohrožených dětí. Bez kompromisů jsem mu nařídila odejít a nevracet se.

Uposlechl vás? Vždyť byl generálním ředitelem instituce, vy ne.

Neohlížela jsem se na formality, jednalo se o zájem dětí. V té době jeho manželka *Nina* byla v Goiânii, kde se podílela na dětském festivalu pořádaném místní spiritistickou organizací. Akce měla pomoci našemu domovu. Giuseppe tam jel s Lemosem. Lemos během cesty prosil mého muže, aby o věci nemluvil s jeho ženou, protože to chce udělat sám. Ona už dlouho v Bona Espero nežila, jen ho sporadicky navštěvovala. Uplynulo několik dní, ale manželka stále nic nevěděla. Jemná napomínání nepomohla, proto se Giuseppe sám zeptal *Niny*, zda ví co se stalo v Bona Espero a oznámil jí rozhodnutí proč již není vítán v domově. Lemos se popudil proti Guiseppovi. Pak náhle utekl ke své matce na sever Brazílie.

Jaký úspěch měl dětský festival?

V městském parku se prodávaly různé věci, hlavně hrníčky. Polovina zisku byla slíbena Bona Esperu. Mělo to úspěch, i když hned na začátku se přihnala velká bouře, která porážela stromy. Málo chybělo, a jeden mohl spadnout i na Giuseppa. Zisk z prodeje převýšil moje předpoklady. *Nina* jako vedoucí účetní Bona Espero vybrala 25 tisíc cruzeirů, to je přibližně 4 tisíce dolarů. Byla to první významná suma, která doputovala do našeho domova po našem příchodu. Zatím jsme z vlastních peněz pokrývali skoro všechny platby. Giuseppe chtěl vědět, jak budou peníze vynaloženy. Zahájili jsme v té otázce korespondenci a po půl roce *Nina* nám poslala kuriózní bilanci. Bylo zřejmé, že jen polovina sumy byla připsána na konto Bona Espero. Druhou polovinu použila na své soukromé výdaje mezi jiným na boty, oděvy a cestování, nebo byly peníze převedeny různým lidem bez udání vysvětlení proč. Ke zprávě nebyly přiloženy žádné kvitance.

Odešel nejdůležitější člen vedení domova. Jak se Bona Espero vyrovnalo s takovým problémem?

9.listopadu 1975 bylo svoláno mimořádné plenární zasedání a formálně byl odvolán ředitel. V tom okamžiku se Dr. Marcio zdál vhodným mužem vést domov a byl aklamací zvolen. Zasedání také rozhodlo, že viníka nebude trestně stíhat, aby nebyla kompromitována instituce. Ale alespoň se schválilo nevěřejné „mírné“ prohlášení: *Generální ředitel opustil naši organizaci, protože nebyl schopen pobývat s dětmi pro svou poruchu sexuálního charakteru.*

Vlastně se nejednalo o pět chlapců, ale ještě o několik dalších, kteří také přiznali, že jsou do toho zamícháni. *Santoro* a sedm dalších bylo posláno ke svým rodinám, nebo do jiných ústavů, ne hned a ne najednou. Nejdéle zůstal *Edilson*, o kterém jsme se později dověděli, že požíval obzvláštní pozornost bývalého ředitele, kterou získal po odchodu spolužáka *Evalda*, který odešel z domova ještě před naším příchodem.

Tyto události se jistě roznesly za zdi domova. Jaké byly reakce?

Starosta v Alto Paraíso, Gerson Farias protestoval: *Co to děláte? Vyhazujete ředitele, propouštíte děti!* Syn Abilia Červinského, Delfino, přišel do Bona Espero s pochybnostmi o vhodnosti toho, že jeho otec věnoval Bona Espero rodinný statek. Na jeho výtky jsme vyrukovali s „mírným“ prohlášením, se kterým jsme argumentovali. Tenkrát jsme měli ještě málo přátel a ne pro všechny jsme byli důvěryhodní, už jen tím, že *Nina* rozeslala zprávy jménem svého manžela s informací, že odešel nedobrovolně a s vyjádřením, že spolupráce „s těmi cizinci“ není možná. Účinek jsme pocítili okamžitě. Například vedoucí spiritistického střediska v Goiânii, který byl nám vždy příznivý, nám náhle sdělil, abychom si své problémy řešili sami, bez nich a nežádali od nich morální podporu v případech dětí, které se nechtíc dostanou do nějaké perversní situace.

Ale taková situace už trvala dlouho. Žili jste tam už víc než jeden rok. Vy jste si ničeho nevšimli?

Pochopte, že jsme se objevili v Bona Espero zcela bez zkušeností. I několik našich přátel nás bralo, jako bychom se ztratili ze světa. Dostali jsme se do úplně jiného světa. O reinkarnaci máme jinou představu, myslíme, že jsme zůstali stejní, ale náš život se změnil nepředstavitelně. V metafoře se dá říci, že jsme se znovu narodili. Spadli jsme do neznámé propasti, měli jsme tolik každodenních problémů a potíží, nemohli jsme si povšimnout věcí, které byly pro nás nepředstavitelné. Kromě toho jsme bydleli v jiném domě za řekou Mulungú.

Pracovali jste pod „zelenou standartou“ idealismu!

Bylo to tak, i když by někdo bral tato slova ironicky. Bez ideálů bychom přece neopustili náš blahobyt prvního světa. Lemos perfektně zapadal do toho svými plamennými slovy: *Prátelé milí, boží požehnání, velká síla, bratrství, přátelství, moje zelená rodina...* každodenní slovník esperantisty. Až po jeho odchodu jsme pochopili hodnocení několika skeptických brazilských esperantistů, kteří nás pokládali za „naivní cizince“.

Cožpak vás nikdo nevaroval?

Ne, nikdo nás nevaroval. Vlastně jsme se asi cítili jako v té anekdotě o manželovi, který sám jediný ve městě nic neví o excesech své ženy. Po prvním odhalení následovala další. V satelitním městečku u Brasília - Nucleo Bandeirante – zakoupila Bona Espero v roce 1969 stavení, ve kterém bydleli dělníci stavící hlavní město. Lemos tam ubytoval mladíky, kteří již dospěli a nemohli bydlet v domově. Měli si sami vydělávat. Giuseppe našel doklad o tom, že dům prošetřovala policie, protože tam byly prováděny nezákonné sexuální praktiky. V archívu pak našel nálezy psychologů o chlapcích poslaných do Bona Espero. V nich je opakovaně upozorňováno na jejich pohlavní defekty. Bývalý ředitel si zřejmě vybíral chlapce k přijetí do domova podle svých choutek. Až po delší době jsme se dověděli, co se už dlouho ve městě šušovalo: že chlapci z Bona Espero mají dost peněz. Připisovali to pánům, kteří přijížděli v autech na statek a procházeli se s chlapci k vodopádu. Už jsem věděla o co se jedná, když zase přišli, pravděpodobně stejní páni. Jednou jsem se sešla s Miguelem, bývalým žákem z té doby. Snil stát se policistou. A podařilo se mu to. Při přátelském hovoru se dotkl i tohoto choulostivého tématu z roku 1975 a vyjádřil ochotu podat svědectví o faktech, které sám osobně zakusil.

V jiné kapitole jste se zmínila o učiteli esperanta, Benedito Lopesovi. Musel odejít z Bona Espero. Proč?

Vyhledali jsme ho ve spiritistickém centru „Město bratrství“, vzdáleném 50 km. Benito trpěl od mládí dětskou obrnou a nesnadno se pohyboval. Přijal nás s velkou radostí. Když se dověděl o cíli naší návštěvy, rozplakal se a dlouho se nemohl uklidnit. To co řekl, bylo bezpochyby pravda. Vyprávěl o „řetězu násilností“. To co dělal ředitel starším chlapcům, to pak oni dělali mladším. Rozčileně vyprávěl o svých pokusech utéci z domova, ale jako invalida byl snadno zadržen. Teprve později se mu podařilo dostat se z té hrůzy.

Pokládáte se za oprávněnou činit taková nekompromisní rozhodnutí?

Ano. Škodlivé účinky to mělo ne jen fyzické a morální, ale taková věc ničí i psychiku osobnosti zneužitých chlapců. Dokazuje to případ *Edilsona*. Byl to krásný, šestnáctiletý chlapec, neměl rodiče. „Těšil“ se obzvláštní oblibě svého protěžovatele. Ačkoliv ředitel už v domově nebyl, on se choval jako primadona a manifestoval svou lenost. Krasavec prohlásil v mé přítomnosti, že si přeje jen jíst a spát. Řekla jsem: *Pokud tak chápeš štěstí, budeš ho mít*. Šest dní jsem mu nosila jídlo do postele. Sedmý den oznámil, že si přeje vrátit se do učení a k normálnímu životu, s výjimkou účastnit se prací.

Varovala jsem ho, že ho pošleme pryč z domova, jestliže se jeho chování nezmění. Samolibě odpověděl: *Toho se neodvážíte!*

Jakou řečí jste mluvili?

Samozřejmě v esperantu. Esperanto nebyl jazyk jen slavnostních projevů, ale jazykem každodenního života. *Edilson* bral to, že nemá rodiče, jako výhodu a prohlašoval, že nikdo nemá právo ho z domova vyhodit. Posmíval se ostatním chlapcům, protože slouží „gringům“. Snažila jsem se mu vysvětlit, že se nejedná o službu, ale že tak funguje normální rodina. Když nepomáhalo domlouvání, dostalo se *Edilsonovi* vážné varování. Lench se rozhodl demonstrovat. Chlapci se strachem říkali, že *Edilson* chce zapálit domy a zabít krávy, když ho zkusí poslat pryč.

Musila nastoupit obrana. Jaká?

Nebyla pochybnost, že nebezpečí je reálné. Upozornila jsem starostu a ten okamžitě zavolal místní policii, která vyhledala v Goiâanii jeho tetu, která kdysi projevila ochotu se o synovce starat. Ve tři hodiny v noci přijelo auto z Alta Paraíso s ozbrojeným policistou a místostarostou. Probudila jsem *Edilsona* a žádala, aby se připravil na odjezd. Otevřel oči a začal křičet: *Podvedli mě!* a odmítl slézt z postele. Bylo nutno aby zakročil policista. *Edilson* se pohoršoval, urážel, provokoval, ale nakonec musel poslechnout státní úředníky. Auto odjelo i se mnou, jako reprezentantkou Bona Espero. Cestou *Eldison* nařídil řidiči, aby zastavil k vymočení, ale po zastavení začal utíkat. Policista ho však dohonil. Po dvaceti kilometrech ve Formose musel policista s *Edilsonem* a se mnou vystoupit a pokračovali jsme autobusem do Goiâanie, kde jsme chlapce chtěli předat tetě.

Chtěl vůbec být Edilson předán tetě?

Já jsem neznala její adresu a on nám ji odmítl říci, když jsme seděli v taxíku v Goiâanii. Požádala jsem taxikáře, aby nás dovezl na hlavní policii. *Edilson* si uvědomil, že by to bylo stejné jako obvinění z trestného činu. Když se taxík přiblížil k policejní stanici, řekl nám adresu a řidič změnil směr. Na adrese jsem vystoupila sama s *Edilsonem* a zaklepala na dveře. Vyšla žena, objala synovce, divila se jak vyrostl a skutečně se radovala. Říkala, že ona i manžel jsou trochu nemocní a synovec, který skončil školu bude pro ně velká pomoc. Vyměnili jsme si pár zdvořilostí a podala jsem jí prohlášení o odpovědnosti za synovce k podpisu. Žena dokument podepsala.

Špatný začátek, ale dobrý konec.

Kdyby se tak stalo, nestálo by za námahu o tom tak dlouho vyprávět. Život je plný překvapení. Za nějaký čas přišel dopis Guiseppovi od Dr. Marcia. Silnými slovy napsal: *Nezapomínejte, že jsem generálním ředitelem Bona Espero! Jestliže se do 30.t.m. neobjeví Edilson v domově, udám vás a Ursulu justici a Federálním úřadům.*

Co měl generální ředitel Bona Espero s bývalým chovancem, který chtěl domy v domově podpálit?

Tato otázka se vnucovala i nám. Jak víte, *Marcio* nahradil Lemose v listopadu 1975, ale on byl v Bona Espero již rok před tím. Bydlel zde dokonce nějaký krátký čas, ale brzy se přestěhoval do Alto Paraíso, když tam získal místo lékaře. Ačkoliv formálně byl s námi solidární v problémech s touto aférou, později viditelně ztratil zájem o Bona Espero. V dubnu 1976 na schůzi vedení vyjádřil nespokojenost se vztahy uvnitř instituce a odmítal spolupráci, pokud se poměry nezmění. Vlastně kritizoval Guiseppa za špatná finanční vydání na rekonstrukci „bílého domu“. Výhrada byla velmi podivná, protože *Marcio* sám nikdy k ničemu v Bona Espero nepřispěl, a za druhé si neuvědomil, že

peníze na rekonstrukci „bílého domu“ pocházely zcela z naší soukromé kapsy. V tomto konkrétním případě se jednalo o podlahy. Udusanou zemi Guiseppe pokryl kachlíky, aby se zvýšila hygiena bydlení. Doktor nás dále osočil, že jsme na okna pověsili záclony dovezené z Itálie. V srpnu 1976 generální ředitel napsal Guiseppovi dopis: *Bez nadšení pracovat nechci. Vedení Bona Espero mě nebaví. Přijměte mou rezignaci. Budete vždy mým velkým přítelem, kterého obdivuji.* Od té doby se nikdy v Bona Espero neobjevil, ale oficiální rezignaci nikdy nepodal.

Napsal až dopis o Edilsonovi. Jak ta aféra skončila?

Dokument, který podepsala *Edilsonova* teta měl v aféře klíčový význam. *Marciovy* vyhružky nemohly mít účinek. To on pochopil. Jel do Goiânia a odvedl si *Edilsona* domů do São João de Aliança, které leží ve vedlejším administrativním celku. Doktor se tam přestěhoval, protože mu tam nabídli vyšší plat.

Jaký byl motiv jeho zájmu o chlapce?

My jsme nakonec pochopili proč se *Marcio* začal zajímat o Bona Espero a proč později o něj ztratil zájem. Jeho chování to jasně vysvětluje s odhalením celé aféry. Tenkrát se sexuální orientace ještě tajila.

Dověděl se Artur Vellozo o sérii těchto šokujících událostí?"

Koncem října 1976 zvažoval Vellozo možnost vrátit se do Bona Espero. Já jsem ho osobně neznala, ale potěšilo mě, že by se nejdůležitější zakladatel domova vrátil a napomohl rozvoji domova po vážné krizi. V lednu 1977 se Vellozo a Neuza vrátili a nastěhovali do „pionýrského domu“. Starý pán přinášel stále nové nápady. Jeho koníčkem byl starý traktor. Bona Espero ho koupilo v roce 1965 za peníze ze státní loterie. Guiseppe našel v archívu důkazy, že traktor byl zapůjčován starostovi Delfinu Herculano Červinskimu, dále spiritistickému centru „Město bratrství“ a místním statkářům. Nic se nenalezlo, že by zapůjčování bylo zapláceno. Když jsme přišli my, traktor již dosluhoval. Pocházel ze zkušební série továrny FORD v Brazílii. Vyrobilo se jenom 120 kusů, protože se ukázalo, že traktory nejsou vhodné do brazilských podmínek. K sériové výrobě byl vybrán jiný model. Pochopitelně chyběly i náhradní díly. Traktor ale mohl sloužit jako tahač a pro nás to stačilo. Ale Vellozo se tvrdošjně snažil opravit systém hydrauliky traktoru. Protože bydlel v „pionýrském domě“, zdrazil jako první všechny hosty přicházející do „bílého domu“, žádal je o pomoc pro svůj neopravitelný traktor. Naštěstí Neuza, střízlivě myslící žena, ho byla schopna brzdit, byla-li na místě.

Nechtěl Vellozo zpět získat svou funkci generálního ředitele?

Ne, ale pokládal se za jakéhosi čestného doživotního zakladatele a často prezentoval svoje plány. Po čase, kdy doktor *Marcio* už dlouho neprojevoval žádnou iniciativu, bylo konstatováno, že je třeba obsadit místo schopným člověkem. 9.července 1978 se v Bona Espero sešlo plenární zasedání, aby vybralo nového ředitele. *Marcio* byl pozván a zařazen do programu, ale nereagoval. Za ředitele byl vybrán dobrý esperantista Enivaldo Alves Silva, mladý inženýr z Brasília, člověk s odpovědností a dobrou morálkou. Následujících dvacet pět let obětavě spolupracoval s domovem. Do vedení byli schváleni také Vellozo a Neuza, jako morální ohodnocení za protizákonné propuštění v roce 1972. Vellozo byl jmenován ředitelem pro řízení, Neuza pro vnější záležitosti, Guiseppe pro finanční záležitosti a já pro výchovné věci. Nové vedení se tedy skládalo ze tří Brazilců, včetně dvou zakladatelů, a dvou cizinců.

Jak reagoval bývalý ředitel?

Znáte jeho reakci co se týkalo *Edilsona*. Již dříve se kumulovaly jeho impulsivní nešťastné nápady. Například ignoroval zemědělství, ale vytrvale prosazoval svůj plán pěstovat sóju. Byl schopen v potu tváře sít sóju do zcela nepřipravené půdy savany. *Marciovi* jsem dal k dispozici klíče od našeho bytu v Brasílii, kde bydleli naši synové Guido a Dario. Rád se tam zastavoval, když navštívil hlavní město. S našimi syny jednal jako se svými sluhy. Jednou se Dario vrátil domů ze školy a našel „pána“ v poněkud nedůstojné situaci. Žádala jsem pak *Marcia*, aby vrátil klíče. Tenkrát na nás zaútočil, že jsme xenofobní. Začal válku s cílem: *Bona Espero revenos al mi!* (Bona Espero se ke mně vrátí!) Lékař zneužil ochotu mladého advokáta Vero Aldy a vyzval bývalého chovance Santora, kvůli jehož obvinění byl propuštěn Lemos, aby napsal dopis esperantistům, jako chlapec, který byl vyhnán z Bona Espero. 15.května 1979 advokát rozeslal početným esperantistům tento dopis s žádostí, aby ti kteří již Bona Espero navštívili, napsali o tom podrobnou zprávu, aby tak podvodníci z ciziny mohli být vyhnáni. Marcio napsal otevřený dopis s datem 23.května 1979 brazilským esperantistům. Byla to manifestace šovinismu: *Ta dvojice je zlo pro Bona Espero. Budou zlem i pro esperantské hnutí v Brazílii. Otevřete oči! Dost bylo diktátorů! Dost bylo doživotních vedoucích, atd.*

Protestoval někdo?

Ano, jako první překvapivě advokát Vero Aldo. Dostavil se do Bona Espero ve stejný den 23.května. Doprovázel ho svědek. Vyšetřili poměry v domově a o tři dny později stejnou cestou rozeslal zprávu, ve které litoval, že bez uvážení rozeslal první dopis, který: *obsahoval lži o manželích Grattapagliových a o vedení Bona Espero*. Skandál mi připomněl dopis Dr. *Marcia* z roku 1975, ve kterém psal, že v dřívějším životě patřil aktivně...k inkvizici.

Tím byly problémy definitivně uzavřeny. Gratuluji!

Chtěli jsme tomu věřit. Byli jsme naivní. Bývalý ředitel Lemos se na nějaký čas odmlčel, ale začátkem roku 1978 od něho přišel dopis z Joã Pessoa, jeho rodného města v severovýchodní Brazílii. Dopis byl adresován Giuseppovi. Lemos ho oslovoval familiárně Bepe, popisoval svůj rodinný život a práci, studijní úspěchy svých synů a privátní školu své ženy *Niny*. Přesto, že svůj život popisoval jako šťastný, projevil stesk po Bona Espero. Podobný dopis napsal současně i Neuze. Neuza v odpovědi, kterou mi dala v kopii, mu psala, že mu nedoporučuje navštívit domov a radila mu, *aby nechal na pokoji Ursulu a Giuseppa, kteří prošli křest ohněm, když zůstali sami*. Také Neuza si hořce vzpomněla na plenární zasedání, které sesadilo Vellozu a ji z vedení Bona Espero v roce 1972. Pod textem psaným strojem napsal rukou Vellozo svůj souhlas s Neuziným názorem.

Odpověděli jste Lemosovi na jeho dopis?

V dopise nebyla žádná otázka, na kterou by bylo potřeba odpovědět. Nebyl tam žádný konkrétní návrh, jen informace ze soukromí. Po půl roce v září 1978 jsme obdrželi v kopii dopis, který adresoval Vellozovi, který byl tenkrát v São Paulo. Autor v něm opakoval stejné výhrady jako v dopise Neuze, vyjmenovával Vellozovy chybné kroky, mezi jiným jeho časté absence v domově a jeho dlouhotrvající cesty, ale především ho kritizoval, že neuzavřel smlouvy s ministerstvem spravedlnosti, což způsobilo finanční potíže v Bona Espero. Kromě toho mu také vyčítal, že pro jeho nečestnost stát odstoupil od projektu elektrárny u vodopádu a připojil pozemek Bona Espero do národního parku. Dopis je velmi zajímavý dokument, protože se dotýká několika témat z pionýrského období domova a také hlavního důvodu proč se Lemos oženil s Elisabetou.

Elisabeta byla, mladá, bohatá a pravděpodobně jí nevyhovoval život v savaně. Neplánovala odchod?

Z dopisu jsme se dověděli, že chtěla utéci do Recife a to by byla katastrofa pro celý podnik, který byl závislý na jejich šecích. Ale nebezpečí bylo zažehnáno – jak napsal autor- zásahem „shora“ – Lemos byl totiž nucen se s Elisabetou oženit. Kdyby to tak tragicky nedopadlo, mohly by se Lemosova slova zdát směšná: „pro společné blaho se oženil i přes svou sexuální orientaci“. Elisabeta brzy onemocněla rakovinou a zemřela mladá. Vytvořila jsem si o tom svou vlastní teorii a také mám vlastní zkušenosti s touto nemocí. V případě té nešťastnice rakovina způsobila, že se nemohla pohybovat. Možná proto se dostala do bezvýchodné situace? Lemosův dopis Vellozovi je také zajímavý i z našeho hlediska. Autor v něm obhajuje mě a Guiseppa: *Jednou se vrátím do Bona Espero, ale ne kvůli komplotům, proti „našim bratrům“ Grattapagliovým, když jste zvali do domova jiné lidi s cílem odstranit z vedení, ty neohrožené lidi G+U. Bůh jim žehnej!*

Vy jste skutečně potřebovali podporu?

V roce 1977 pozval Vellozo ze São Paula svého přítele Germinio Pellegrini Freitase, který mu vštípil myšlenku, zcela nekonstruktivní, na chov prasat a ryb s finanční půjčkou od Banco de Brasil. Ten člověk bezpochyby se snažil získat pozemek Bona Espero za pomoci naivnosti starého zakladatele a vážně doporučoval Guiseppovi, aby mě propustil a reorganizoval domov. Protože Guiseppe nechtěl rozvod, Vellozo plánoval útok proti tehdejšímu vedení, abychom byli oba vyloučeni ze hry. Naštěstí tento plán byl stejně efemérní jako všechny Freitasovy iniciativy. Povědomost o tom se ale rozšířila mezi lidmi.

Od koho jste se dověděli o „palácovém převratu“?

Pravděpodobným důvodem to byly Lemosovy kroky, aby se mohl vrátit do Bona Espero. Potvrzuje to následující dopis, který poslal esperantistovi z Sorocaba a v kopii také nám. V něm nás přímo obhajuje. Je to Lemosova odpověď na otevřený dopis esperantisty z Sorocaba, ve kterém si 15.ledna 1980 klade rétorické otázky: *Proč dva cizinci jsou ve vedení brazilské organizace? Kdo oni vlastně jsou? Proč dostávají peníze ze zahraničí?* Ten člověk by si mohl ušetřit dost peněz na poštovním a mohl by peníze poslat do Bona Espero dětem na jídlo; také by mohl vyzvat své spoluobčany, aby pomáhali brazilským dětem, o které jsme se starali my; konečně by mohl přesvědčit vládu, aby dělala to co my. Kdyby napsal do Bona Espero, poslali bychom mu pozvání, aby se staral o děti, žil tady a kandidoval na místo ve vedení, kde jsou trvale volná místa. Ten muž ze Sorocabo měl právo navštívit Bona Espero a na vlastní oči se podívat, co tam dělají ti dva cizinci.

Po dvou krocích směrem do Bona Espero udělal bývalý ředitel ještě třetí?

Rychle nenásledoval jen třetí, ale ještě čtvrtý a pátý. 13.září 1980 k nám poslal kontrolní komisi, která se skládala z jeho dvou synů a dvou bývalých žáků ze sedmdesátých let. „Vyslanci speciální mise“ se stanovami v ruce požadovali navrácení propuštěného ředitele do Bona Espero. Ukázali nám příslušný paragraf, ale nevzali v potaz podmínky při aplikaci paragrafu. Odmítli jsme jejich požadavky. Vzala jsem stranou jednoho syna a zeptala jsem se ho, zda ví, proč jeho otec byl platným plenárním zasedáním, za jeho přítomnosti, odvolán z funkce. Sotva jsem stačila říci pár slov, začal sám vyprávět jak „miláčkové“ jeho otce na oplátku znásilňovali jiné chlapce. Nato komise odjela.

Následoval mír nebo ultimatum?“

Zdálo se, že ani jedno ani druhé. Ale bylo by možné interpretovat jako ultimatum další dopis bývalého ředitele. Tentokrát oznámil „drahému Bepemu“ svůj návrat na listopad 1980 s jasným návrhem: starat se o sad a vyrábět víno z žabutikaboj (brazilské ovoce, černé, kulaté, jedlé bobule).

Možná, že nějací dobrovolníci by rádi ochutnali v abstinentním Bona Espero tak originální víno.

Giuseppe odpověděl, že výroba vína nepatří k prioritám Bona Espero. Potom se skoro celý rok nic nedělo a pak náhle následovaly události jako ve filmu o středověku. Sesazený ředitel, bez vyhlášení války, začal dobývat ztracené království. 31. října 1981 v poledne zastavilo před „pionýrským domem“ auto s bývalým ředitelem a čtyřmi „rytíři“, bývalými žáky ze šedesátých let a začali „dobývat pevnost“, ve které se zavřel Artur Vellozo a kandidát na pěstování prasat, Germinio Pellegrini se svými dvěma syny a dvěma vnuky. „Pionýrský dům“ byl dobyt ze zadu po rozbití dveří a sedmasedmdesátiletý Vellozo, který nemínil kapitulovat, byl zbit. Sesazený ředitel jako král prošel hlavním vchodem a prohlásil, že podle zákona má právo zabrat a okupovat Bona Espero. Policie se dostavila rychle a měla na věc jiný názor a odvezla okupanty do vězení. Takže filmový scénář má nyní formu policejního protokolu.

Jednalo se o kriminální vloupání. Bylo soudní pokračování?

Ne, policie obdržela prohlášení, že vedení Bona Espero nemá v úmyslu podat formální stížnost na vniknutí a způsobené škody, protože má za to, že bývalí žáci nejsou přímo odpovědní za násilí, ale jsou obětmi chybné výchovy, za kterou je odpovědný bývalý ředitel. Ale ani proti němu nebyla podána stížnost, protože jsme věřili, že celá věc je už u konce.

Lemos se již nikdy nevrátil?

Bylo by dobře, kdyby se vrátil, jako jiní zakladatelé, u příležitosti čtyřicetiletého výročí Bona Espero. Osobně jsem mu telefonovala. Měl radost. Děkoval, ale byl nepohyblivý pro srdeční onemocnění. Zemřel v roce 1999 ve věku sedmdesát dva let. Život toho člověka s velkým intelektuálním potenciálem, širokým rozhledem, osobním kouzlem a mnoha schopnostmi se nešťastně zamotal, protože v dětském věku ho zavedli na falešnou cestu.

9. Esperantisté a děti

Pod znamením Naděje se šikují míroví bojovníci.

Kdy se Bona Espero stalo opravdovským kouskem Esperantie?

Ursula: Až potom, když začali přicházet zahraniční hosté a zejména, když přišli tak pracovití a hovorní jako byla Angličanka Sally Phillipsová. Oslovila nás na Světovém kongresu esperanta v Kodani a vyjádřila přání navštívit Bona Espero. Byla bez peněz, tak jak bývají světoběžníci, ale podařilo se jí získat nějaké peníze na cestu z Londýna do New Yorku a odtud pak cestovala stopem americkým kontinentem díky ochotě řidičů kamionů. Přišla v březnu 1976 a zůstala jeden rok s malými přestávkami. Sally byla perfektní dobrovolnice.

Giuseppe: A krásný člověk. Byla feministka a vyhlášovala všem stejná práva a povinnosti a byla připravena plnit i nejtěžší úkoly: pracovat na poli, se stroji, ale já jsem zase musel vařit a starat se o nejmenší děti. Jednou bylo potřeba opravit děravou střechu nad společenskou místností. Zdálo se jí, že taková práce je výborná příležitost aplikovat principy rovnosti a s elánem vylezla na střechu. Tenké tašky ji neunesly a Angličanka spadla ze čtyřmetrové výšky a zlomila si paži. Naštěstí jen ruku! Museli jsme ji transportovat do nemocnice v Brasília. Trvalo to 15 hodin. Jen si představte jaké to bylo pro ni utrpení!

Ursula: Jiný choulostivý problém jsme museli řešit jednou při pravidelných týdenních schůzích; diskutovalo se, zda je slušné, aby se dospělí koupali nazí s dětmi v jezeře. Pro Sally to bylo přirozené lidské právo, tím spíše, že se jednalo o rajské prostředí Bona Espero.

Vlastně, ráj není představitelný s Evou v plavkách.

Giuseppe: Ale většina měla zato, že tím způsobem by mohl vzniknout nějaký průšvih vzhledem k dětem. Sally možná neochotně, ale respektovala názor většiny.

Který zahraniční host se zapsal do knihy hostů jako první?

Ursula: Karl Link z Frankfurtu v listopadu 1975. Německý esperantista, odvážný, čilý osmdesátník. Mezi svými dojmy popsal v knize hostů epizodu s anakondou v kurníku, po které prozíravě zkrátil svůj pobyt, právě před našimi třetími vánoce v Bona Espero. Vánoce byly výjimečně příjemné díky návštěvě americko-německého páru, Ralfa a Ellen Gerberových, kteří přežili druhou světovou válku. Oba byli z Berlína a podařilo se jim přežít holocaust. Představte si, že opustili každý zvlášť Berlín, seznámili se v USA a sešli se se mnou – třetí Berlínankou – u pomníku Ludvíka Zamenhova v Bona Espero.

Kaj dissaltis la obstinaj baroj per la sankta amo disbatitaj (část esperantské hymny)

Ještě dodám. Pamatujete si, že hned po válce jsem chodila do školy ke katolickým jeptiškám? Měla jsem jen jedny šaty. Když byly vyprané a včas neuschly, nemohla jsem jít do školy. Jednou mi jeptiška předala balík z USA. V něm byly nové šaty, dárek od Ellen. Začaly jsme si psát a já jsem se dověděla proč a jak se jí podařilo utéci z Německa. Moje přátelství s Ellen ovlivnilo i můj další život.

Kdo byl dalším hostem?

Další byl Američan, Jack Lesh. Přijel z Aljašky v lednu 1976. Jack byl schopný tesař, ukázal se jako velmi užitečný. Byl to sympatický dobrovolník. Hodně pomohl Bona Espero a miloval krajinu Alta Paraíso, podobnou širým pláním Aljašky, ale bez sněhu a mrazu. Ale Bona Espero mělo pro něj jedinou nevýhodu: děti. Otevřeně prohlásil: *Kdybyste poslali ty hlučné děti pryč, zůstal bych tady navždycky.* Takovou laskavost jsme mu nemohli udělat. Koncem února přiletělo do Bona Espero letadlo, kterým přiletěla Jackova manželka a jeho přítel, pilot. Trojice odletěla na sever.

Jak může v savaně přistát letadlo?

Vy nevíte, že Bona Espero má malé letiště? Jeho vznik se váže k historické události. V roce 1946 vládní komise hledala prostor v Chapada dos Veadeiros, kde by mohlo být založeno hlavní město Brazílie. Je to v našem regionu. Komise se sešla v roce 1948 na statku São Bento a pro jejich potřeby bylo zřízeno letištěátko v prostoru, který pak získalo Bona Espero. Ale nakonec bylo vybráno jiné místo pro stavbu metropole. V padesátých letech zakladatel Brasília, prezident Juscelino Kubitschek, přistál tady a prý prohlásil, že v regionu Alta Paraíso bude postaveno mezinárodní město. O tom mi vyprávěl osobní prezidentův pilot při náhodném setkání v letadle mezi Rio de Janeiro a Brasília.

Kubitschek se nemýlil, Bona Espero je mezinárodní centrum.

Giuseppe: Tak to chápali Ellen a Toren Kehletovi. Letiště použili, když navštívili Bona Espero v roce 1976, ještě s Elleniným otcem, Augustem Weide. Koupili 40 ha půdu u Bona Espero a stali

se prvními sponzory naší instituce. Věnovali nám elektrický generátor a silný džíp, Hondu. Zasáhl osud. Toren brzy zemřel, ale před smrtí ještě daroval svůj pozemek Bona Esperu. V tom roce se Bona Espero otevřelo světu. Přijeli hosté z různých zemí a mluvilo se esperantem.

Zaznamenalo Bona Espero také nějaké svatby?

Například vaše krajanka Teresa Szabawska, kterou Bona Espero pozvalo do Brazílie po získání povolení na práci od brazilských a polských úřadů. Přijela v roce 1976. Inteligentní, pracovitá dívka se dobře adaptovala a byla zde velmi užitečná. V listopadu se pak vrátil Jack Lesh, i přes svou antipatii k dětem. Teresa se snažila, aby od něj získala pozvání do USA. Byl to častý sen Poláků, utlačovaných Sovětským svazem. Podařilo se jí to. Jack ji opatřil vízum i letenku do USA. Pravděpodobně v jeho očích byla Polka úžasná a přál si ji dostat do rodiny; seznámil ji se svým synovcem, za kterého se pak provdala, ukončila svá vysokoškolská studia a udělala skvělou kariéru.

Takže přešla z komunismu do konzumismu přes Bona Espero?

Ursula: Možná spíše přes svoji představu štěstí. Velkým přínosem pro esperantský étos v Bona Espero byli Trevor a Edith Steelovi, kteří sem přišli v únoru 1977. Tito talentovaní esperantisté s námi hodně spolupracovali, i finančně. Australan Trevor uplatnil své znalosti a zkušenosti profesionálního pedagoga německého jazyka v dojení krav a jeho německá manželka pomáhala péci chleba. Snažili se získat víza k trvalému pobytu, ale to se jim nepodařilo. V oficiální odpovědi na jejich žádost stálo, že v Brazílii se nachází už hodně intelektuálů, zatím co chybí technici s praxí. Ale Trevorovy intelektuální schopnosti velmi domovu prospěly. Byl první, který reorganizoval knihovnu. Inspiroval se zážitky v Bona Espero a napsal román v esperantu: „Sed nur fragmento...“ (Jen útržek...), jako první knihu ze série úspěšných knih, které ho učinily známým spisovatelem. Bona Espero se také objevilo v jeho knize „Falantaj Muroj“ (Padající zdi). Trevor a Edith musili bohužel opustit Brazílii v roce 1977.

Guiseppe: Chtěl jste vědět o „edzperantu“¹. V tomto případě však došlo k manželské krizi. V rozvodovém procesu Edith obvinila Trevora z „duševní krutosti“, protože s ním byla nucena žít „v nehostinné brazilské pustině“. Potom Trevor Steele cestoval světem, vyučoval esperanto v mnoha zemích a po dvaceti letech se objevil v Bona Esperu s krásnou a mladou múzou. Jmenovala se Ania, půvabná Polka s modrýma očima, které Trevora okouzly. Ale múza brzy přesvědčila Australana, aby opustili pustiny a našli si něco v civilizaci. Trevor si našel místo v CO UEA²; kde pracoval nějaký čas jako generální ředitel. Zde také pracovala Katarina Bodnarová, inteligentní a hezká Slovenka, která také pracovala jako dobrovolnice v Bona Esperu, před tím, než poznala Trevora. Po nějakém čase se s Trevorem vzali a usídlili se v Austrálii. Právě jsme od nich dostali zprávu, že nás navštíví.

V sedmdesátých letech přijíždělo mnoho esperantistů, esperanto se používalo v každodenním životě. Všimly si toho sdělovací prostředky?

Ursula: Sdělovací prostředky všeobecně pokládají esperanto za koníček více méně velké skupiny idealistů, nebo jako objekt specialistů na jazykové problémy ve světě. Ale jestliže je esperanto

¹ Edzperanto je slovní hříčka, edzo=manžel, peri=zprostředkovat

² Ústředí Světové esperantské organizace v Rotterdamu v Nizozemsku

svázáno s nějakou nezvyklou činností, která by čtenáře mohla zajímat, novináři se hned objeví. Bona Espero, jako výlučně esperantský podnik, by bylo pokládáno právě jen za něco marginálního. Na druhou stranu jako vzdělávací instituce vedená Brazilci a cizinci v mezinárodním duchu, kde se používá společný neutrální jazyk, ano to je přitažlivé téma. Uprostřed roku 1977, když jsme se začali dostávat z problémů, náhle přijela známá novinářka Marlene Anna Galeazziová s fotografem Claudio Alvesem z týdeníku „Manchete“, v té době velmi populárním v Brazílii. Vznikl několikastránkový článek k datu 18.června 1977. Časopis následovala velká televizní společnost „Rede Globo“. S Marlene Chiarelliovou, televizní hvězdou natočila reportáž o Bona Esperu, která se vysílala v oblíbeném programu „Fantástico“, který každou neděli přiláká k televizoru miliony diváků. Dynamický film s dětmi na koních na břehu jezera při západu slunce vykreslil Bona Espero jako poslední ráj na Zemi. Obě tyto prezentace splnily informační roli pro celou zemi o esperantu.

Mělo to nějaké konkrétní dopady?

Giuseppe: Bona Espero se stalo častým tématem různých sdělovacích prostředků. Vrátili se k nám novináři z „Manchete“, televizní kanály „Rede Globo“ a „Band“, kromě toho i jiné noviny, brazilské i zahraniční. Esperanto se nejevilo jen jako koníček, ale jako nástroj, který zprostředkoval pomoc dětem odsouzeným k analfabetismu, nástroj, který usnadňuje vzdělání v duchu bratrství a tolerance. Tím Bona Espero získalo přátele mimo esperantské hnutí, často velmi vlivné přátele, kteří nám hodně pomohli. Například Mário Garófalo.

Měli jsme radost, když jsme se seznámili s Mário Garófalou v roce 1984. Pomohl nám uskutečnit dokumentární film o Brasílii. Byla to první kompletní zpráva o brazilském hlavním městě, vysílaná v polské televizi.

Giuseppe: Nemohli jste najít lepšího interpreta. Mário věděl všechno o Brasílii, byl jeden z jejich průkopníků. Od něho se celá Brazílie dověděla v přímém přenosu dne 21.dubna 1960 o slavnosti při zahájení fungování hlavního města. V roce 1981 získal státní licenci pro svou privátní rádiovou stanici. Její zahájení souviselo s návštěvou papeže Pavla II. v Brasília. Mário Garófalo, katolík a vlivná osoba, uspěl získat zvláštní papežské požehnání ke svému vysílání, což se rozšířilo ve veřejnou známost. Jeho „Superradio FM“ od svého založení mělo vysokou úroveň a široký kulturní rozsah programů; vysílalo hodně klasické hudby.

Byl Mário Garófala esperantista?

Ne, ale měl velké zásluhy na popularizaci esperanta. Jen si představte, že už mnoho let každou sobotu dopoledne v „Superradio FM“ se vysílá program o esperantu a o esperantském hnutí v portugalštině. Vysílání pokračuje na stejné úrovni pod vedením Máriovy manželky Lucie. Zaslouží si náš dík, je to veliký podporovatel Bona Espero. O náš podnik se začal zajímat už v roce 1976 a hned se stal naším přítelem. Až do své smrti v roce 2005 plnil funkci kontrolora v Bona Espero. Mário nám pomáhal v mnoha záležitostech a on má také zásluhu na vybudování stožáru, vysokého 35 metrů. Jako vlivné osobě se mu podařilo získat pro nás radiotelefonní systém, který nás spojil v roce 1992 s celým světem. Byl to revoluční krok ve vývoji Bona Espero.

Získávali jste jenom přátele?

Ne. V místním časopise v Santos se objevil pozitivní článek o Bona Espero a přilákal pozornost mladého novinářského páru *Valtra a Clary*. Nebyli to esperantisté, ale slyšeli o esperantském semináři, navštívili ho a oslovili nás. To se stalo v červenci 1977. Zatím co jsme odjeli na Světový

kongres esperanta na Island, dvojice se rozjela do Bona Espero a zůstala tam do našeho příjezdu. K našemu překvapení k nám byla dvojice polemická. Kritizovala náš výchovný systém, stravování, podmínky k ubytování atd. Všechno podle nich bylo v Bona Esperu špatné a potřebovalo změny. Hledali jen stinné stránky.

Ursula: Jednou *Valtr* našel na polici řadu knih a obvinil nás, že Bona Espero slouží k propagandě komunismu. Jednalo se o hezké brožury o Polsku ve španělštině. Obsahovaly zcela stejnou příznivou propagaci, jakou si vytváří každá jiná země. Brožury poslala polská ambasáda a obsahovala celou kapitolu o Ludvíku Zamenhofovi. *Valtr*, který nebyl esperantistou, viděl jen komunistickou agitaci. Svolal děti, nařídil jim vynést všechny knihy a ... spálil je. Jen si představte pálení knih v Bona Esperu! Roztrásla jsem se v bezmocném rozhořčení. Ta věc byla velmi vážná. V Brazílii vládla diktatura, každým okamžikem jsme mohli přijít o víza. Naštěstí před vánocemi se inkviziční dvojice vrátila do Santos. Nechali tam ale dost svých věcí. Za tři měsíce jsme se dověděli, že mají v úmyslu se vrátit. Silně jsme doufali, že se zastaví jen v Alto Paraíso a ...stalo se.

Guisepe: Tenkrát byla snaha zakládat v rozlehlé zemi struktury státní moci. *Valtr*, jako jeden z mála vzdělaných lidí, se stal jakousi vlivnou osobou, zástupcem pro Alto Paraíso, ačkoliv oficiálně byl jen jedním z pěti zástupců rady administrativní jednotky. Když jsme zjistili, že se tam *Valtr* s manželkou usídlil, dopravil jsem mu tam jejich věci. Když věci uviděl, nadával a poručil, aby se věci odvezly zpět. Prohlásil jako pravý diktátor: *Žádný cizinec nemá právo urážet Brazilce!*“ Marně jsem se snažil pochopit, z čeho pramení to rozhorlení, tím spíš, když za dva dny sám přijel a své věci si odvezl.

Ursula: Bylo zřejmé, že ve svém pocitu autokrata nejen pomlouval Bona Espero, ale také urážel ostatní členy rady regionu. Byli to sice poloviční analfabeti, ale měli svou čest. *Valtr* často přeháněl ve svých nadávkách. Uražení radní ho zbili a dvojici vyhnali...

...z ráje. Pobývali v Bona Espero jiní esperantisté?

Vy jistě víte, že být esperantistou není ještě zárukou dobra. *Cicero Gomes*, zkušený esperantista, s úspěchem jazyk vyučoval, ale vyvolal několik afér, které negativně ovlivnily ostatní „bonesperány“ a zejména děti. Byl to neobyčejný člověk, který měl okamžiky nekontrolovaného chování, tzv. telekinezi. Byl například schopen pohybovat s předměty na dálku, otvírat dveře, štípat dřevo. Jednou v takovém stavu zvedl jednou rukou pohovku se sedícím Vellozou. Stařec ztrácel rovnováhu, ale křičel: *Já se vůbec nebojím!* Třicet lidí, včetně Trevora Steele a jeho manželky Edith to opravdu vyděsilo a mnoho dětí chtělo utéci. Potom *Cicero* pobýval několik dní v Alto Paraíso a děti, protože se bály, si nosily matrace na spaní do jídelny a chtěly spát společně s námi; prosily, aby ten člověk se již nevracel. Rada domova uznala jeho návrat za nežádoucí. Toto rozhodnutí se pak stalo záminkou k šovinistické kampani a obviňování z „vyhánění“ Brazilců z Bona Esapero, kterou vyvolal *Marcio* v sedmdesátých letech.

Guisepe: Ta léta byla hrozná. Byli jsme zavaleni prací a pomlouvačnými kampaněmi. Naštěstí v následujícím desetiletí přišly úspěchy. Náhle do Bona Espera „*venis nova sento*“.³ 66.Světový esperantský kongres v roce 1981 v Brazílii přiměl brazilské esperantisty zaměřit svou pozornost

³ částčka esperantské hymny

na Bona Espero. Jen rozhodnutí, že se bude konat Světový kongres v Brazílii, přimělo mnoho esperantistů, aby navštívili Bona Espero, zejména mladé.

Ursula: Mezi jinými přišla *Rosa Maxima*, půvabná dívka, která navštívila Bona Espero již v roce 1978. V pamětní knize zanechala zápis: *Ježíš at' vám žehná!* O dva roky později je druhý zápis její rukou: *Velice děkuji, že jsem mohla být v Bona Esperu, kde jsem se hodně naučila: lásce, přátelství, loajalitě a práci. Ať mě bůh stále vede touto cestou.* Byla zaměstnaná ve federálním parlamentu u poslance a měla jistý vliv. Žila plamenným esperantismem. V roce 1980 jsme se rozhodli jet s ní na Světový kongres do Stockholmu. Potom vstoupila do brazilského výboru pro Světový kongres v Brazílii a výtečně vedla mládežnickou činnost.

Guisepe: Skutečně, *Rosa* se stala skoro naší dcerou. Po kongresu jela do CO UEA (Centrum Světové esperantské organizace) v Rotterdamu, aby zde pracovala jako dobrovolnice. V našem archívu jsou její krásné dopisy. Obzvláště u nás vzbudila zvědavost, když napsala, že vznikla láska mezi ní a ředitelem UEA Dr. Victorem Sadlerem a že oba plánují přijet do Bona Espero. Znali jsme již Victorovo nadšení pro život v „ráji“. Po kongresu v Brasílii jeho nadšení ještě vzrostlo.

Ursula: Měli jsme radost z tohoto nadějného páru, který by mohl dát solidní základ „mezinárodnímu městu“, které předpověděl prezident Kubitschek. Před očima jsme již viděli svatbu *Rosy* a *Victora* a jejich budoucí převzetí odpovědnosti za Bona Espero.

Guisepe: K úspěchům roku 1981 bych ještě přidal zakoupení malotraktoru *Tobatta*. Po dokončení nové školy, díky finanční podpoře organizace „*Terre des Hommes*“. *Margaret Brandenburgová* žádala subvenci od německé katolické organizace „*Misereor*“ Když bylo nutno doložit doporučující garanci, starý katolický farář *Benno* v *Alto Paraíso* to odmítl udělat. Měl zafixován negativní postoj k Bona Esperu. Intervenovali jsme u biskupa ve *Formose* a ten nám vyhověl. Nový traktor byl začátkem „*Subtena Societo de Bona Espero*“ (Podpůrný spolek Bona Espera), registrovaný v Německu; stále je dosud naším nejvěrnějším a nejučinnějším sponzorem.

Ursula: V Bona Esperu se usídlilo několik osob. Například byla podepsána smlouva na šest měsíců s mladými manželi *Julio* a *Annou Santosovými* z *Rio de Janeiro*. Půjčili si dva hektary půdy. Nebyli to esperantisté, ale projevovali zájem o mezinárodní jazyk a ubytovali se v „pionýrském domě“, kde vládl *Vellozo*. Také bych se zmínila o svém bratru *Ottovi Sandkühlerovi*, který poprvé navštívil Bona Espero v roce 1976 a tak se nadchl, že se rozhodl opustit Německo a přestěhoval se sem se svou ženou *Karin*.

Je to ten, se kterým jsi za války v Polsku utíkala do školy přes les?

Ano, bylo mu tenkrát sedm let. Udělal kariéru na poli reklamní grafiky. *Otto* mluvil dobře esperantem, ale ve hnutí aktivní nebyl. Pro Bona Espero přispěl významně vytvořením emblému. Podepsal smlouvu 17.července 1982. Zde je dokument, který potvrzuje, že manželé dostali ke svému užívání deset hektarů půdy na kterých pomocí vlastních prostředků vybudují výhradně pro vlastní použití dům, bez práva ho prodat, nebo komerčně využívat. Od ministerstva práce získal povolení oficiálně pracovat jako učitel esperanta na dva roky. Můj bratr svůj učitelský plat dával Bona Esperu. Vystavěl krásný domek na břehu *Mulungú* s výhledem na jezero. *Otto* si byl vědom, že v případě, že by opustil Bona Espero, jeho dům se stane majetkem domova.

V dokumentu jsem našel podpisy Artura Vellozy jako generálního ředitele a další členy vedení zodpovědné za konkrétní úkoly: Guisepe Grattapaglio – finance, Ursula Grattapagliová – výchova, Neuza Esteves de Arújo – vztahy s veřejností, Enivaldo Alves

Silva – provozní řízení, Inês Nunes de Machado – finanční kontrola a manželé Sandkühlerovi. Nebyla Inês jednou ze zakladatelů Bona Espero, která před léty odešla?

Ursula: Od Vellozy jsem se dověděla, že Inês bydlí v Goiânii, v hlavním městě Goiás, kam jsme museli jezdit za úředními záležitostmi. Jednou jsem zazvonila u její krásné vily. Hned jsme se spřátelily. Přijala mé pozvání. V dalších letech s námi Inês hodně spolupracovala.

Guisepe: Další citovaní lidé, kromě Otty a Karin, tvořili tenkrát vedení Bona Espero, zvolení 26.září 1981, na dobu tří let. V dokumentu figuruje Inês Nunes jako kontrolorka, později byla zvolena do vedení. Její návrat do Bona Espero, jako zakladatelky, byl pro nás velmi důležitý, protože nám velmi pomohla v konfliktu s *Rosou*.

Konflikt s Rosou? S Victorem Sadlerem také? Vždyť plánovali se vzít a jít společně do Bona Espero.

Ursula: Přišli z Rotterdamu do Bona Espero začátkem roku 1983 a dalo by se říci: společně, ale odděleně. Hned po příchodu *Rosa* prohlásila, že nechce mít nic společného s tím „člověkem“. Bylo jasné, že její psaní o lásce a sňatku byly fantazie. Bydlení si vybrala v „pionýrském domě“, kde žil Vellozo a dvojice farmářů *Julio a Anna*. Victor bydlel v „bílém domě“ s námi. Nechápal její chování, které bylo pro nás stále nečitelnější. Začala všechno kritizovat, nic se jí nelíbilo, požadovala radikální změny. Před tím, ta krásná dívka zde žila tři roky s přestávkami a dobře Bona Espero znala po všech stránkách a také vyjádřila svou lásku k tomuto místu. Měla hodně přátel. Z čeho pramenil takový odpor ke všemu?

Guisepe: Dalo by se říci, že se u Rosy jedná o její soukromý problém. 18.června 1983 předložila všem ve vedení písemný návrh revoluční reformy v Bona Espero. Návrh se skládal ze dvou požadavků: zaprvé likvidace školy; zadruhé transformace Bona Espero na „skutečné“ esperantské centrum. *Rosa* souhlasila s výukou dětí s podmínkou, že zde nebudou bydlet.

Jaké to mělo následky?

Ursula: Hlavním jejím cílem bylo odstranit děti. Ale jestliže by zůstalo jen denní vyučování, měly by šanci se zde učit děti jen z nejbližšího okolí. Bylo by nepředstavitelné, aby děti dojížděly desítky kilometrů. Taková škola by byla odsouzená k zániku. Ostatně to ostře odporovalo našim principům – pomáhat mládeži sociálně hendikepované, nebo bez šance jakékoliv výchovy ve svém prostředí.

Guisepe: Můžete si představit i další zničující následky. Ztráta statusu veřejně prospěšné instituce, vyřazení z registru Národní sociální služby a následná ztráta daňových úlev atd. Ani by nebylo možno počítat s finanční podporou „Spolku pro Bona Espero“ v Německu, bez které by fungování domova bylo velmi obtížné.

Možná by získalo esperanto. To byl cíl revolučních změn. Ale jaký vlastně to mělo cíl?

Ursula: *Rosa* prohlásila, že ačkoliv miluje děti, a hodně, nemá zájem se o ně starat, protože jejím hlavním objektem je esperanto. Navrhla principiální změny stanov, jmenovitě minimalizovat vzdělávání dětí a prioritou učinit esperanto, to znamená přelít do něho většinu finančních prostředků, čas a lidi. Následoval dlouhý seznam zbožných přání, které každoročně opakují esperantské kluby po celém světě: kurzy, základní a pokračovací, intenzivní semináře, revue, knihovna, maximální používání esperanta v kultuře, vytvoření kulturního centra v Bona Espero atd.

Úžasné návrhy!

Guiseppe: Nikdo nebyl proti. *Rosa* měla plnou možnost se realizovat. Vedení pouze nesouhlasilo s vyloučením dětí.

Dalším logickým krokem tedy bylo změnit vedení v Bona Espero. Pro dobro esperanta. Ano?

A právě to se stalo. *Rosa* se podařil puč jako správnému generálovi.

Generálové nejprve vyhláší vlastenecká hesla. Zde se jednalo o záchranu „kousku Esperantie“. Také si najímají servilní právníky, kteří puč právně ošetří v pružných zákonech. Rosa se také o něco takového snažila?

Ursula: Ano. Musím dodat, že puč nemůže uskutečnit jeden člověk. *Rosa* se podařilo získat do komplotu obyvatele „pionýrského domu“, včetně Vellozy a kromě manželů *Santosových* další pár ze Salto a manžele Sandkühlerovy. *Guiseppe*, já a *Victor* se všemi dětmi jsme nic nevěděli o útočném plánu, stejně jako *Neuza* a *Enivaldo* a kontrolorka *Inêz*, která bydlela mimo Bona Espero.

Tak vykryštalizovaly dva tábory: „pionýrský dům“ proti „bílému domu“.

Guiseppe: *Rosa* se snažila hned od počátku legalizovat svůj převrat. Se schválením zmateného Vellozy bylo svoláno plenární zasedání (Ĝeneral Asembleo) v Bona Espero na 25.června 1983. Plenární zasedání je svoláváno pravidelně každý třetí rok, aby byly provedeny volby do vedení a zúčastňují se ho všichni „bonesperanoj“ – osoby v Bona Espero. Mimořádně se koná z vážných příčin podle postupu ve stanovách. Tentokrát bylo zasedání svoláno bez ohledu na podmínky ve stanovách, protože se nemohli zúčastnit členové vedení, bydlící mimo Bona Espero. Upozorňoval jsem hned na začátku, že závěry nebudou mít platnost, ale *Otto Sandkühler*, zvolený jako předseda zasedání, na to nevezal zřetel.

Jaká rozhodnutí byla přijata?

Ursula: Hlavním tématem debaty byl *Rosin* návrh. Vyvolal ostrou diskusi, která vyústila v hlasování. Podle našeho názoru jsme se rozcházel v zásadní věci: škole.

Osm osob hlasovalo pro její zrušení, jen tři: já, *Guiseppe* a *Victor* proti zrušení. Většina také hlasovala pro změnu stanov co se týká cílů Bona Espero: že prioritou Bona Espero již nebude vzdělávání dětí, ale aktivity pro esperanto.

Guiseppe: Překvapivě pak další diskuse demaskovala pučisty. Byli navrženi k odvolání dva členové vedení, kteří podle stanov tam nemají co dělat, protože nebydlí v Bona Espero, tedy nejsou „bonesperány“. Chtěli vyloučit *Enivalda* a *Neuzu*, nahradit je svými lidmi a tak získat většinu při rozhodování. Myšlenka vyšla z chybné interpretace stanov, které jasně formulují „bonesperány“ a neváží jejich příslušnost na bydliště. Přesto většina hlasovala pro vyloučení *Enivalda* a *Neuzy*. Nyní byl puč dokonán.

Ursula: Schůze pokračovala i další den. V noci jsme studovali stanovy a konstatovali jsme, že si pučisté sami na sebe upletli bič. Se stanovami v ruce učinil *Victor* prohlášení, ve kterém logicky a bez jakýchkoliv pochybností dokázal, že všechna rozhodnutí mimořádného „Asembleo“ nejsou platná, protože: zaprvé schůze samotná nebyla svolaná podle stanov a za druhé, že čtyři hlasující osoby nemají status „bonesperánů“, a nemají tedy právo volit. Jednalo se o pár bydlících v Salto a o manžele Sandkühlerovy. První byli hosty podle stanov a *Otto* jako placený učitel neměl právo „bonesperána“, tedy ani jeho manželka *Karin*.

Zeptala jste se: Bratře, proč jsi proti mně?

Jeho ospravedlnění bylo kuriózní. On to činil z „bratrské lásky“, protože už nesnesl utrpení své sestry, která se namáhala pro cizí děti a za to dostávala jen pomluvy a urážky. Proto souhlasil s pučem a hlasoval pro propuštění dětí. Myslím si, že víc než velká láska ke mně, to byla nenávist k těm „fakanům“. Podobně by bylo možno vysvětlit i chování Vellozovo, které bylo v příkrém rozporu s ideály a plány o *velkých domech plných dětí*. Děti ho skutečně rozčilovaly a on si s nimi nerozuměl.

Jak to dopadlo?

Guiseppe: Byli zalarmováni dva zakládající členové: Neuza a Iněz. Ony společně přemluvily Vellozu, aby nezničil své celoživotní dílo. Vellozo se rozplakal, omluvil se a vrátil se na svou pozici ve vedení domova. Mandát byl platný do 26.zář 1984. Schůze vedení za účasti všech členů se uskutečnila 3.července 1983 a přesně určila formální status všech „bonesperánů“, což defakto zrušilo rozhodnutí, které učinilo „assembleo“ při puči. *Rosa* a její příznivci dál na rozhodnutí trvali. Byli si jisti svým vítězstvím, již před schůzí poslali děti domů k rodinám s tím, aby se již nevracely.

Ursula: Tím způsobem se škola uzavřela a zdálo se, že je to konec naší činnosti v Bona Espero. To bylo okupováno esperantisty – nepřáteli dětí. My oba jsme odjeli na Světový kongres do Budapešti a navštívit rodiče v Evropě, Victor zatím cestoval po Brazílii. V Bona Espero zůstalo osm esperantistů, vítězů nad dětmi, mohli si užívat šťastný život a diskutovat o „konečném vítězství“ esperanta. Byli jsme pryč déle než dva měsíce a vrátili jsme se koncem září 1983 s úmyslem sbalit si věci a rozloučit se s Bona Espero.

Ale vy jste se nerozloučili. Proč?

Při návratu jsme našli Bona Espero prázdné, pusté. Nebyly zde děti, nebyli zde ani pučisté. Byl tam jen jako v hrobě melancholický Vellozo. Potvrdila se naše domněnka, že esperantisty spojila společná nenávist k dětem; když ty tady nebyly, obrátili pučisté svou nenávist jeden proti druhému. Nikdo nechtěl pracovat, uklízet, vařit. Hádali se mezi sebou, ohrožovali jeden druhého a nakonec se rozešli. Z Bona Espero se stal opuštěný ráj. Ale hlavní příčina rozchodu byla banální. Přestala téci voda, protože se rozbil trkač – vodní pumpa - a nikdo ji neuměl opravit.

Když Ursula nevařila a Guiseppe nepracoval, esperantská společnost zanikla.

My jsme však hned přivolali děti, protože Guiseppe opravil vodní čerpadlo a já jsem mohla začít vařit. Bona Espero ožilo.

Voda je zdrojem života.

10. Dobro v pekle

Esperanto, mezinárodní jazyk sbratření a vysoké idealistické úrovně, je bohužel častým terčem temných sil, útočících na jeho kvality.

Ramatis Spirito

Opravdu manželé Grattapagliovi jednali s dětmi špatně? Opravdu se nestarali o statek? Opravdu okupovali Bona Espero, aby mohli z jeho rozpočtu žít a bydlet v pěkném domě? Opravdu? Tyto otázky, ani jiné, nemohu položit ani Ursule, ani Guiseppovi, protože tady nejsou. Vlastně mou vinou. Před nějakým časem řekla Ursula, že za těch 33 let v Bona Espero neměli dovolenou, pokud se nepočítají cesty na Světové kongresy a rychlé návštěvy u příbuzných a to se jako odpočinek vůbec nedá počítat. Během těch tří desítek let se manželům smazal rozdíl mezi nedělí, svátkem a všedním dnem. Neznají co je víkend a odpracované hodiny nepočítají.

Od mého příchodu uplynuly dva měsíce. Během prvního měsíce měly děti prázdniny, ale pro „tetu a strýčka“ to neplatilo. V domově zůstalo osm dětí. Jejich rodiče byli buď ve vězení, nebo děti ani rodiče neměli. Bylo jich jen osm! Náhle bylo méně shonu, méně decibelů. Bylo i méně problémů? S touto otázkou se obraťte na rodiče v Evropě, kteří mají obvykle jedno, nebo dvě děti. Ať si jich představí osm! Každé dítě je samo o sobě vlastní kosmos, každé má v sobě nepřeberně problémů, komplexů, strachů, nesplněných přání, nesou si náklad hrůzných zkušeností. Když je méně dětí, je prostor proniknout hlouběji do jejich psychiky a hle, objeví se další problémy.

Pozoruji jak se ti človíčky přimykají ke své tetě a strýčkovi, přijímají polibky, čekají na pohlázení. Ale oni jsou také normálními dětmi, jsou vzdorovité, neposlouchají, někdy překročí určité hranice. Když napomínání nepomáhá, následují jiné výchovné prostředky. Většinou je vykonává Ursula. Její laskavý obličej se zamračí, hlas zosťví a „viník“ musí vyslechnout výčitky. Měl jsem možnost pozorovat takové scény a zdálo se mi, že trestáním cítí pocit uspokojení, že jsou „normálními“ dětmi ve smyslu, že se o ně někdo zajímá. Obdivuji Ursulu jak dokáže vyjadřovat tak extrémně rozdílné city. Jistě je to její silný charakter a její životní principy. A má svou prestiž a autoritu nejen u dětí.

Někdy jsou tresty opravdové. Někdy se tresty dotýkají i mne, musím se jít koupat do jezera a děti si „vykonávají“ svůj trest – zákaz koupání. Někdy viník musí jíst zvlášť, nebo je vyloučen ze hry. Skoro každé nové dítě musí nejdříve pochopit, že právě to je trest. Ze začátku se děti tomu smějí a říkají: *Já se nebojím, vy mi nenabijete!* Někdy je dítě potrestáno, protože nechce spolupracovat, nechce utírat stůl, který polilo. Pro děti, které přicházejí z prostředí kde nepoznaly rodinné povinnosti, je právě to uvědomování pospolitosti a rozdělení nutných prací tím nejdůležitějším výchovným cílem. Ale Ursula a Guiseppe nejsou jen organizátory prací, ale oni sami těžce pracují.

Během dvou týdnů prázdnin se konala sklizeň manga. Vyráběla se marmeláda. Nejdříve se mango muselo sklídit, svézt na vozících, umýt a oloupat. Všichni pracovali od časného rána, nejvíce Ursula a Guiseppe. „Továrna na marmeládu“ je za starou školou, které se říká „florhejmo“ (květinový domov). Pod přístřeškem je sporák na dřevo značky „Atlas“. Tento sporák a sporáky v kuchyni na plyn jsou dary Claudia Petrycoskiho z Pat Branco ve státě Paraná. Tento továrník prodává své zboží se sloganem: *Esperanto je víc než jazyk – je to myšlenka*. Je polského původu a je brazilským mecenášem Bona Espero.

Další fází je vaření oloupaného, vypeckovaného a nastrohaného manga v kastrolech, po mnoho hodin, dokud se neodpaří voda. Po přidání cukru se marmeláda ukládá do hermeticky uzavřených nádob. Každý rok se vyrobí 100 kg marmelády a ta je při každé snídani na stolech. Když skončí sezona manga, následuje sklizeň gujavy, potom avokáda, pomerančů, jenom banány zrají po celý rok.

Ursula a Guiseppe měli zlatou svatbu ve stejný rok, kdy bylo Bona Espero založeno. Rok 2007 byl pro ně dnem dvojitého zlatého jubilea. Oslavy znamenaly ještě více práce a starostí. Ursule bylo 74 let, trpěla revmatismem, pravé koleno ji nedovolovalo volně chodit. Já také trpím revmatismem a do Bona Espero jsem přijel po třítýdenním léčení v polském sanatoriu Duszniki. Je to právě to místo, které za války patřilo Německu a jmenovalo se Bad Reinerz a také tam pobýval iniciátor našeho jazyka na

cestě z Varšavy do Ženevy v roce 1906. Nadšeně jsem vykládal o tamější zázračné léčbě. Asi Zamenhofův duch zafungoval, protože Ursula se svou vlastní rozhodností zasedla k internetu a našla si pro sebe lázně Termas de Araxá ve státě Minas Gerais.

Poprvé, od příjezdu do Bona Espero v roce 1974, se manželé Grattapagliovi odjeli léčit na dva týdny. Využili toho, že v Bona Espero nebyli hosté ani dobrovolníci a ještě nezačal školní rok a děti budou teprve postupně přijíždět. Nejdůležitější bylo, že tam byly tři učitelky: Ada, Maria a Ildete. Každá z nich by si zaslouhovala zvláštní kapitolu. Teď však stačí napsat, že všechny vystudovaly díky Bona Espero a Ildete, devatenáctiletá, se v Bona Espero narodila. Brzy odjede do Japonska, aby tam esperanto vyučovala. Ada a Maria jsou diplomované pedagožky. První zde už pracuje dlouho, druhá právě přišla. Porodila druhou holčičku a je pro ni příhodnější žít s miminkem zde, než v Alto Paraíso.

A co mám dělat během těch dvou týdnů já? Guisepe mi dal klíč od kanceláře, kde je i archív a popřál mi úspěšné přehrabování v dokumentech. Tedy archív skutečně potřebuje odborníka, který by ho uspořádal podle odborných pravidel. Je to výborné místo pro studenta, který má zájem si napsat diplomovou práci. To jsem zjistil, když jsem se dostal mezi tu horu papírů.

Moji pozornost přitáhla osmistranná ilustrovaná skládačka s názvem: **25 let Bona Espero – otevřené sdělení esperantistům ve světě**. Zaradoval jsem se, myslel jsem si jaký je to pěkný cíl: představit celému světu úspěchy v Bona Espero u příležitosti stříbrného výročí. Trochu mě překvapilo, že chybí datum vydání a je chybné i datum založení domova – 14.července 1958, protože správné datum je 25.července 1957. Na poštovním razítku je čitelný datum odeslání 16.září 1983, cena 45 cruzeirů a odesílatelem je pošta poslanecké sněmovny federálního parlamentu. Také jsem zjistil, že počet vydaných brožurek byl 3.000 kusů. Pomyslel jsem si: to tedy manželé Grattapagliovi byli šikovní, když se jim podařilo rozeslat do celého světa propagační leták o Bona Espero za peníze brazilského parlamentu.

Po přečtení prvních vět se mi postavily mé prořídle vlasy hrůzou: *Manželé Grattapagliovi systematicky fackují děti...nedovolují jim, aby používaly tužky ...brání všem plánům na kultivaci Bona Espero ...vytvořili si z něho svůj privátní ranč ...na poli esperanta se neděje vůbec nic ...vyhánějí esperantisty ...urážejí brazilské tradice a hodnoty ...jsou to vrahové duší ...jsou to pokrytci a korupčníci, lžou, podvádějí, znásilňují, mystifikují...* Bylo to cvičení v urážkách v esperantu.

Ještě odstavec na shrnutí, který začíná řečnickou otázkou: *Zůstane ještě nějaká naděje pro Bona Espero? Pevně věříme, že ANO. Ale nyní je nutné, aby Oheň a Pravda strávila každou cihlu toho padělků, kterým se stalo Bona Espero, aby z popela skuteční ESPERANTISTÉ, kteří žijí, nebo se snaží žít vnitřní myšlenkou homaranismu, kteří se nestydí za Zamenhofovu filozofii, ti kteří se nebojí obhajovat Pravdu, esperantský idealismus, znovu vystavěli opravdový Bona Espero a učinili z něj maják, aby svítil světu, jádro všech ras a kultur a JEDNOTNÝ SB RATŘENÝ ESPERANTSKÝ NÁROD!* Následují jména autorů: slečna *Rosa Maxima*, Brazilka, esperantistka, pedagožka; pan *Julio Santos*, Brazilec, začátečník, farmář; paní *Anna Santosová*, začátečnice, v domácnosti.

Četl jsem podruhé a potřetí toto „komuniké“ a hlava mi třeštila. Proč slečna *Rosa Maxima* používala takový silný kalibr ve jménu *jediných autentických esperantistů* za pomoci dvou esperantských začátečníků? Jak chápe farmář a jeho manželka vnitřní myšlenku homaranismu a proč se nestydí za Zamenhofovu filozofii? Autorka podporovaná dvěma „*autentickými esperantisty*“, nejen že kritizuje, že zvířata degenerují a umírají, domy chátrají, plevel utlačuje ovocné stromy, a také ukazuje pozitivní program. Navrhuje udělat z Bona Espera maják světa, jádro všech ras a kultur, jednotný sbratřený esperantský národ. Je to praktická aplikace vnitřní myšlenky, mimořádně užitečná pro ubohé krávy, které degenerují a umírají.

Slečna *Rosa Maxima* vystavila Bona Esperu diagnózu a navrhla léčbu: Ať Oheň a Pravda stráví všechny cihly až na prach. Tu vyvstává otázka: Kdo je nemocný? Její „komuniké“ samo na to odpovídá. V P.S. slečna *Rosa* prohlašuje, že je připravena se *podrobit medicínskému vyšetření u odborníků, doporučených kompetentními autoritami, pokud eventuálně osoby, kterých se „komuniké“ dotýká, by nesouhlasily s uvedenými obviněními.* Případ je ještě více kuriózní, protože člověk duševně zdravý by nepřišel na myšlenku potvrdit svá tvrzení lékařským vyšetřením svého duševního zdraví. Copak duševně zdravý člověk by si myslel, že vyšetření o duševním zdraví automaticky potvrdí vyhlášenou pravdu? Jestli by lékařské vyšetření mohlo ze lži udělat pravdu, určitě by byli psychiatři nejbohatšími lidmi na světě.

Tvrzení, o *největším zanedbávání na poli esperanta*, musilo zarazit mnoho návštěvníků Bona Espero, nejen mne. Na každý pád jsem našel Bona Espero jako ojedinělou instituci ve světě, kde je esperanto používáno v každodenním životě. Právě to mi umožnilo propagovat esperanto bez halasné propagandy. Pro polskou televizi jsem vytvořil čtyři dokumentární filmy o Bona Espero, je to polovina filmů, které jsem natočil s tématem esperanto. Odpovědní pracovníci v televizi jen neochotně přijímali filmy s tematikou esperantského hnutí, cítili v tom zastřenou reklamu. Hlavním tématem mých filmů o Bona Espero nebylo esperanto, ale sdělení, že mezinárodní jazyk je nepochybná hodnota; miliony diváků byly informovány o jeho užitečnosti. Jak bych mohl tvrdit, že v Bona Espero je esperanto zanedbáváno?

Dál jsem se probíral archívem a našel jsem dokument podepsaný Dr. Victorem Sadlerem. Tento význačný britský esperantista pracoval dvacet let v ústředí UEA v Rotterdamu nejdříve jako redaktor revue „*Esperanto*“ a později jako generální ředitel. V roce 1981 při příležitosti Světového kongresu v Brazílii navštívil Bona Espero a natolik ho nadchlo, že se tam v květnu roku 1983 usídlil do března 1985, kde mimo jiného vyučoval aritmetiku. Cestoval po Brazílii, seznámil se s touto rozlehlou zemí, ale hlavně do hloubky poznal malé Bona Espero. Odtud odešel Victor do Nizozemska, aby spolupracoval na projektu automatických překladů DLT, který skončil v roce 1990 pro nedostatek finančních prostředků, pracoval ale dál ve stejném podniku jako systémový projektant a programátor a specialista na jazykovou techniku. V důchodovém věku pak začal řešit vlastní překladový systém mezi esperantem a angličtinou a opačně.

Vraťme se ale k jeho dílku *Kelkaj komentoj pri la cirkulero 25 JAROJ PRI BONA ESPERO* (Několik poznámek k oběžníku „25 let Bona Espero“). Victor rozebírá „Komuniké“ bod po bodu a přikře je odmítá. Mám napsat o tomto dokumentu? Určitě bude pro mne jednodušší předložit vám nejdůležitější části. Citace z pamfletu jsou tištěny kurzívou.

Během více než 25 let Bona Espero neplnilo ani jeden ze svých cílů. – Manželé G. sem přišli před devíti lety, v tom případě neodpovídají za 16 předchozích let. Obvinění je absurdní, protože hlavním cílem vždy byla péče a vzdělávání dětí, a to oni svědomitě plnili se znatelnými úspěchy, doloženými rodiči, městskými i státními instancemi. Škola je oficiálně registrovaná a je jednou z velmi mála nenáboženských soukromých škol ve státě Goiás. Vyučuje podle státního, oficiálního, výchovného programu a používá stejné učebnice jako nejbližší státní škola v Alto Paraíso. V roce 1983 zde úspěšně skončilo zkoušky 19 dětí.

...již osm let odpovědná vedoucí (tj. Ursula Grattapagliová) nenakupuje knihy pro děti. – Datum vydání používaných knih a také finanční doklady jasně dokazují, že Bona Espero nakupovalo knihy každý rok. Jako mnoho jiných škol, i tady se také používají učebnice opakovaně.

...nedovolují, aby děti používaly tužky. – Všechny děti v Bona Espero dostávají zdarma všechny pomůcky včetně tužek. Ursula G. při svých hodinách portugalského jazyka požaduje od dětí, aby psaly propiskami, aby si zvykly negumovat, ale přemýšlet dřív, než píší.

Manželé G. nepřijímají nejchudší děti... rodiče dodávají rýži, fazole, ovoce apod. – Co znamená „nejchudší“? Tyto děti neumírají hladem, ale různým rodinám, které jsem sám navštívil, chybí peníze i na nezákladnější hygienické potřeby. Kromě podle stanov Bona Espero nepřijímá jen nejchudší děti. Jestliže někteří rodiče mohou a chtějí, přispějí nějakou rýží nebo ovocem, Bona Espero nic neodmítá, ale také nepožaduje.

Děti dělají všechno pro manžele Grattapagliovy. Jsou malými služebníky v „bílém domě“. – Manželé G. pracují sedm dní v týdnu, od rána do noci. Starají se o statek, školu a o „svou“ rodinu (nyní o 15 dětí). A jako v každé rodině, také zde děti pomáhají podle svých možností. A mají také jasně vyčleněny hodiny na hraní a studium.

Manželé Grattapagliovi systematicky fackují děti, tahají je za nos, uši, nadávají, křičí, spílají... - Toto obvinění je obludná lež. Stejně jako mnoho jiných, kteří žijí v Bona Esperu, mohu dosvědčit, že manželé G. vychovávají děti ve škole i mimo ni, s obdivuhodnou trpělivostí, pochopením a láskou. Obzvláště dbají, aby děti nenadávaly a vzájemně se neurážely, tak jak byly zvyklé ze svých domovů. ... obraz vztahů vykreslený v oběžníku je hnusná karikatura vyvedená ostatně osobami, které samy nikdy neměly děti a které odmítají se o děti v Bona Espero starat.

V Bona Espero je 1.000 hektarů neobdělávané půdy, která NIC neposkytuje. Rýže, fazole, pšenice, kukuřice, zelenina atd. se nakupuje v Brasílii, 250 km od Bona Espero. – Tak zaprvé: Rostlinná ani živočišná výroba nejsou cílem výchovného institutu, a ve stanovách se podobná výroba předpokládá jen pro „samozásobitelství“. Zadruhé: Budovy, škola, zeleninové záhony, ovocné stromy, pastviny atd. není „neobdělávaná půda“. Institut je soběstačný co se týká mléka, zeleniny a ovoce. Rýže a fazole (základní potraviny v regionu) dostává institut obvykle výměnou. Další potřebné věci se nakupují, například mouka ve velkém v Brasílii, protože tak se ušetří peníze.

Během posledních let se zasadilo několik ovocných stromů. - Ano, skutečně! Manželé G. zasadili 400 stromů a trvale sází nové.

...na všech sousedních statcích na stejné půdě se hojně a s úspěchem produkuje všechno. – To je lež! Region je úředně označený jako vhodný na pastevectví. Zemědělství ve větší míře by bylo neekonomické. Kromě toho sousední statky si najímají dělníky a nevyučují děti.

...ovocné stromy nikdo neošetřuje a jsou zaplevelené. (foto). – Ačkoliv zmíněné stromy, vzdálené 2 kilometry dávají bohatou úrodu, sklizeň by určitě byla vyšší, pokud by někdo měl čas se o stromy starat. Kdyby ti tři, kteří pamflet podepsali, si přinesli místo fotoaparátu plečku, situace by jistě byla lepší.

Slepice na vejce se v Bona Espero nechovají. – Skutečně. V posledních letech manželé G. dávali přednost zelenině. Kdyby kritici chtěli slepice chovat, nic by jim nebránilo.

Krávy, telata a koně degenerují a umírají. – Koně na jízdu žijí víceméně volně. O skot se starají manželé G. ještě navíc ke svým úkolům, protože najít spolehlivého ošetřovatele je velmi nesnadné. Přesto krávy „negerují“. Nejčastější úmrtí krávy je uštknutím hadem nebo pozřením jedovaté rostliny.

Tele hubne, je nemocné (foto) – Na konci suchého období, kdy Rosa pořídila fotografii, všechen skot byl hubený. Za to ale nemůže vedení Bona Espero, a ani to tele na oběžníku, protože bylo vyfotografováno ve stáji, které nepatřilo Bona Espero.

Manželé Grattapagliovi...jsou JEDINÍ LIDÉ, kteří žijí z Bona Espero a všechny jejich životní potřeby (včetně cest) a částečně jejich dvou synů žijících v Brasílii, jsou placeny z rozpočtu Bona Espero. – Ve skutečnosti to znamená, že manželé G. a všechny děti mají právo bydlet v domě, který si z větší části sami postavili za vlastní peníze. Že mají právo společně jíst to, co si z velké části sami vypěstovali a uvařili; že mají právo pracovat na zahradě nebo ve stáji, oblečení starým šatstvem z Evropy; že měli právo celých minulých devět let těžce pracovat bez nároku na plat. Kdyby podepsaní byli ochotni také tak pracovat pro Bona Espero, měli by právě taková práva – a povinnosti.

Tvrzení, že cesty manželů Grattapagliových byly placeny z rozpočtu domova, dává do souvislosti, že i účast na Světových kongresech esperantistů platilo Bona Espero. Všechny cesty si manželé platili sami ze svých privátních peněz, jak na kongresy v Brazílii tak i v zahraničí. A synové v Brasílii pracují a nepotřebují, a ani nedostávají peníze z Bona Espero.

Všechno, co posílají evropští a brazilští esperantisté, se rozděluje a vyměňuje. – Tyto dary – ponejvíce použité šatstvo – které děti nepotřebují, manželé Grattapagliovi často rozdávají chudým, ale také často vyměňují za jídlo, které děti potřebují. O způsobu vyměňování rozhodlo „assembleo“ Bona Espero, protože se ukázalo, že vesničané dávají přednost výměně před milodarem. Ostatně jsou si toho vědomi i dárci, kteří s tím souhlasí.

Nejlepší věci PRODAVAJÍ v Alto Paraíso a ve FEDERÁRNÍM DISTRIKTU! ...pochopitelně, takto získaná částka se neobjeví v oficiálním rozpočtu. – V dárkových balících se často objevují kravaty, plesové šaty, boty na vysokých podpatcích a podobné luxusní předměty, které by těžko venkovan mohl využít. Místo aby se vyhodily, nebo byly poslány zpátky, paní Neuza, která bydlí ve federálním distriktu, je daruje osobám, které finančně podporují Bona Espero. Pochopitelně všechny dary i výměny (podle určené hodnoty) se promítnou na konta Bona Espero. Všechna tato vážná obvinění o finančních nesrovnalostech a zneužití prostředků domova činí tři osoby, které se nikdy nezajímaly o finanční hospodaření a nikdy nekontrolovaly konta Bona Espero.

Bona Espero se po 25 letech stalo zcela neaktivní (vzhledem k esperantu). – Podle stanov je Bona Espero „esperantskou organizací“ a esperanto je jedním ze dvou oficiálních jazyků. Kromě toho jedinou esperantskou činností, předpokládanou ve stanovách, je účast na kongresech. A právě k datu – 14.7.1983 – se manželé G. (za své vlastní peníze) účastnili esperantského semináře v Ouro Preto a na Světovém kongresu v Budapešti. Také uspořádali během roku 1983 dva esperantské semináře v Bona Espero; a jazyk je vyučován ve škole. Naproti tomu ze tří podepsaných, jen jeden (*Rosa*) mluví esperantem. Jejich hlavní příspěvek k esperantské činnosti v Bona Espero byl ...tento oběžník.

Během posledních deseti let byly desítky esperantistů (jak brazilských tak zahraničních) vyhnáni z Bona Espero. – Doopravdy jen jeden (Brazilec) byl vyhnán pro morální chybu a z rozhodnutí „assembleo“. Mnoho esperantistů přišlo do Bona Espero z nejrůznějších důvodů, které ne vždy byly správné, a proto jich také mnoho odešlo.

PRAVDIVOST faktů...dokážeme my sami pomocí DOKUMENTŮ, zvukových nahrávek a svědecky. – O některých tvrzeních je snadné předložit důkazy, například že Bona Espero neprodukuje vejce a kupuje mouku v Brasílii. Ale o závažných obviněních – systematické bití dětí, zneužití finančních prostředků – důkazy neexistují, obvinění jsou lživá.

Jestliže by podepsaní myslili svá obvinění vážně, bylo by z jejich strany vážným opomenutím, že se neobrátili na kompetentní brazilské instance, aby zabránili týrání dětí a defraudaci. Vybrali si cestu mezinárodního skandalistu, protože věděli, že jejich pomluvy mohou přijmout jen ti, kteří nemohou fakta zkontrolovat.

Pamflet má datum 31.12.1983. Zvlášť zajímavý je poslední odstavec, ve kterém obviňovatelé tvrdí že mají důkazy o bití brazilských dětí a informují o tom esperantisty na Madagaskaru a opomíjejí policii v Alto Paraíso. V archívu jsem našel jen několik dopisů adresovaných autorům pamfletu v kopiích pro Bona Espero. Chudá reakce na pamflet pravděpodobně byla způsobena všeobecným názorem esperantistů, což vysvětluje dopis Gian Carlo Fighiery: *„Obvykle na takové pamflety, jakým je váš, a který se snaží zničit práci a reputaci respektovaných esperantistů, se prostě neodpovídá. Jestliže zde dělám výjimku z tohoto principu, chci před brazilskými organizacemi vyjádřit mé odsouzení vaší pomlouvačné kampaně a vyslovit svou solidaritu manželům Grattapagliovým za takový velmi surový útok...Kdysi jsem navštívila Grattapagliovy v Turínu před tím, než se přestěhovali do Brazílie. Žili ve velkém moderním bytě se vším komfortem. Ohromily mě jejich vysoké morální motivy, které je zavedly do Bona Espero. Pokud takoví lidé opustili vše v bohaté části světa, rezignovali na svou zajištěnou budoucnost a šli žít do primitivně vybavených, chudých míst, jistě to nebylo s úmyslem získat finanční zisk.“*

Elfriede Kruse z Frankfurtu nad Mohanem se ptá: *„Cožpak vy se nestydíte poslat takový pamflet do světa? Jestliže existují rozdíly, proč vy se nesnažíte je regulovat ve své vlastní zemi? Vždyť se jedná o brazilské děti! Cožpak vy věříte, že takovými pomluvami sloužíte esperantu, nebo Bona Espero, nebo své vlastní reputaci? Proč vynakládáte tolik peněz k otravování klimatu mezi esperantisty?“*

Ian Jackson, předseda TEJO: *„Manželé Grattapagliovi jsou renovovaní a zasloužilí aktivisté v esperantském hnutí, proto nemohu uvěřit, že váš popis Bona Espero je pravdivý... Pokud není založen na objektivních faktech, pak jste povinováni vážně se omluvit...Mám zájem získat o tom více informací...“*

Poněkud také překvapuje téměř nulový zájem ze strany brazilských esperantistů a organizací. Jen „Brazília Konsilantaro de Esperanto“ poslalo dopis podepsaný předsedou Carlosem Augustou S. da Cunhou: *„Před tím hrozným pamfletem...k nalezení pravdy, pokud ta publikace skutečně lže, rád bych znal vaši verzi, jako normální reakci lidí, kteří byli vážně obviněni.“* 8.listopadu 1983 generální ředitel Enivaldo Alves Silva odpověděl dopisem následovně: *„Já jako člen vedení Bona Espero a jistě i další členové výboru a kontrolní komise, nemáme zájem zabývat se touto aférou. A také nemáme v plánu rozesílat do celého světa esperantistům odpovědi. Podle mého mínění, na základě vašich znalostí a zkušeností s těmi lidmi, můžete vy sám po analýze těch tvrzení posoudit vše. Možná by bylo zajímavé vyslechnout nezainteresované uznávané osoby dobrých morálních kvalit, které navštívily v poslední době naši instituci.“*

Kromě toho generální ředitel zdůraznil, že o den dříve vůbec o existenci oběžníku nevěděl. Opravdu, mezi třemi tisíci rozeslanými výtisky se nedostal na obviněné ani jeden. Možná to pomohlo vedení Bona Espero pamflet ignorovat a nerozpoutat diskusi s lidmi, kteří používají lži jako svou hlavní zbraň. Následující události ukazují, že rozhodnutí bylo správné a ušetřilo Bona Espero mnoho času, zdraví a peněz. Dokazuje to dopis od Victora Sadlera z jeho cest po esperantských centrech ve velké Brazílii.

V dopise z Recife 16.listopadu 1983 informuje o právě skončeném zemském kongresu esperanta: „*Po mých četných prosbách byla do programu zařazena moje přednáška o Bona Espero na 8 hodin (!), ale bylo to oznámeno jen předchozí večer. Přesto byl sál zcela naplněn. Žádná jiná přednáška neměla tolik účastníků! Bohužel nezbyl čas na zodpovězení otázek posluchačům. Ale já jsem slíbil osobně odpovědět na jakoukoliv otázku. Mnoho lidí mě pak oslovilo.*“ Victor dodává, že Dr Marcio roztrušoval stejné pomluvy před rozesláním oběžníku a Rosa se připojovala svými dopisy. „*Pamflet se v Brazílii velmi rozšířil a měl rozhodně vliv. Na druhou stranu bude mít i silný protiúder, Rosa ztratí zcela svou věrohodnost v esperantském hnutí*“.

Ale Dr.Sadler v dopise do Curitiba 8.února 1984, který obsahuje hlášení o brazilském kongresu mládeže v Promis, to zcela nepotvrzuje. Nepodařilo se mu začlenit do programu téma o Bona Espero. Rozhodlo se, že debata o domově se uskuteční „en koridoru“⁴, kde debatu ovládli *Rosa* a *Marcio*. Victor se cítil izolován, účastníci byli zřejmě varováni: *S tím Sadlerem nemluvte*. V „koridoru“ se dověděl o novém obvinění proti Grattapagliovým: *Jsou to špióni!* a jako důkaz: jsou letadla, přistávající na území Bona Espero. Jedná se o Jacka Leshe a Torena Kehleta, kteří použili staré letišťátko při své návštěvě. Také se uskutečnila napůl tajná schůzka, tak, že Dr.Sadler se ji mohl zúčastnit jen částečně. *Rosa* na ni prezentovala plán nových stanov, podobný jako předložila v Bona Espero, s cílem založit tam brazilskou esperantskou komunitu.

V archívu Bona Espero se nenachází nic o osudu tohoto projektu. Nejspíš se dá uvažovat o něm jako o mrtvě narozeném. Ale proč obludný pamflet úspěšně žil? Pravděpodobně také toto by se mohlo vysvětlit jen spekulací: Manželé Grattapagliovi opustili své pohodlí, začali se věnovat dětem v daleké zemi ve jménu Zamenhofových ideálů. Za to si vysloužili lživá obvinění od lidí, kteří se zaštiťují praporem se zelenou hvězdou. Proč?

Já sám mám osobní vztah k podobné věci, jsem obětí machinace. V roce 2005 mě UEA jmenovala svým čestným členem. Bylo to vyhlášeno na Světovém kongresu ve Vilniusu v Litvě. Ale již před tím se objevily v několika novinách absurdní obvinění na základě oznámení „anonymních polských esperantistů“. Tyto pomluvy byly rozšiřovány stejným způsobem jako Rosin pamflet, hlavně na mezinárodním fóru, protože tak lze veřejnost víc ovlivnit, je méně informovaná. Bylo jasné, že můj případ byl užít jako záminka ve válce proti UEA, aby se bláto mohlo hodit ne jen na mne. To vše ve jménu Zamenhofových ideálů. Situace je nevysvětlitelná rozumovými argumenty.

Z ničeho nic jsem objevil i jistou souvislost. Na kongresu ve Vilniusu byla jmenována čestnou členkou i Ursula Grattapagliová. Není to náhoda? V archívu Bona Espero jsem našel dopis Sirio Silvy, napsaný v Resende 27.října 1983. Autor strávil několik měsíců v Bona Espero, hned po příchodu Grattapagliových. V dopise vyjadřuje svou solidaritu s manželi. Guiseppe odpověděl a neskrýval své rozrušení: *Vaše slova jsou opravdu pro mne a Ursulu milá, ačkoliv se sami sebe ptáme, zda po tolika letech práce a pronásledování, má celá věc nějaký smysl.* To dokazuje, že Bona Espero se tenkrát nacházelo na pokraji konce. V Siriově dopisu mě zaujala věta: *Co způsobilo tak silný hysterický záchvat, že autorka tak dlouhý čas udržovala svůj šílený a zuřivý vztek?* Dál autor říká, proč esperanto posloužilo k agresi a dodává: ***I satan může využít esperanto!*** A tahle věta mě zelektrizovala.

Při předchozí návštěvě v Bona Espero jsem našel v knihovně knihu „Mise Esperanto“ od Spirito Ramatise, pojednávající esperanto v jiné dimenzi a zmiňuje i téma nadhozené Sirio Silvou. Kniha je vydána v portugalštině v roce 1958 a v esperantském překladu v roce...2000. Pozorně jsem přečetl

⁴ v prostoru mimo sály

všech 111 stran a Spirito Ramatise pokládám za kompetentního lingvistu. Kromě jiného probírá esperanto jako fenomén z pohledu zcela nedosažitelného pro rutinní esperantology. Jako nejdůležitější se mi zdá první kapitola: „Esperanto-Akademio a její vzorová organizace“. Zejména mě fascinoval popis úkolů a organizační struktura jedné z jejich oborů. Plný název je: „VII. Departamento de observado kaj protekto“.⁵

Při čtení uvedených odstavců o celosvětové esperantské organizaci, jsem konečně pochopil rozumově nevysvětlitelné případy, jako byl Rosin případ a případ anonymních polských esperantistů. Satanské skupiny, které se pohybují v šedé zóně, mají také svůj plán činnosti. Protože nemohou dominovat v andělském prostoru, pilně se věnují výhradně vládě nad city lidí na Zemi.

Milí čtenáři! Pokud jste pochopili roli, těchto satanských skupin, určitě si zodpovíte otázku, proč právě tyto skupiny tak rády útočí na esperantské hnutí. Zde mohou často uspět. V historii esperanta lze nalézt mnoho zinscenovaných skandálů a mnohokrát obětí byl i Zamenhof sám. Jak můžeme poznat tyto bojovníky zla? A jak se můžeme proti nim chránit? Je to základní otázka pro UEA při jejím stoletém výročí. Musí učinit adekvátní kroky s vědomím, že satanské skupiny ve světě musí zkrachovat, protože zde existuje VII. Departamento de observado kaj protekto“, určené k vyšetření pomlouvačných kampaní a jízlivostí ničitelů esperantských idejí.

Už dlouho se říká: „*Esperanto preĵive i bez esperantistů*“. Stačí defetistická pasivita?

„VII. Departamento“ je nezbytné!!

11. Zlato a dobré srdce

Kdo dobro činí, desetkrát bude odměněn, kdo činí zlo, dostane stejnou odměnu.

Svatá kniha Koránu

Jak jste se dověděli, že se Bona Espero nachází zlato?

Ursula: Jednou v noci, uprostřed září 1983, hned po našem návratu z cesty po Evropě jsme uviděli světlo a uslyšeli hluk automobilů, které vjely do prostorů Bona Espero. Projely kolem našich oken a zastavily vedle vodopádu. Obávali jsme se hned zjišťovat o co se jedná. Guiseppe se časně ráno vydal do „pionýrského domu“, aby promluvil s Arturem Vallozou. Ten mu vysvětlil, že přijeli hledači zlata a radil, abychom se k těm lidem nepřibližovali, protože jsou zvyklí hned používat pistole. Rozhodli jsme se o tom informovat policejní stanici v Alto Paraíso.

Policisté nechtěli zakročit?

To se tak nedá říci. Zkusili nám vysvětlit jaké komplikace to přináší. Majitel půdy má právo půdu obdělávat jakýmkoliv způsobem, ale vše co je pod zemí podle zákona patří státu. Zlatokopové, kteří proniknou na pozemek bez povolení majitele, činí tak protizákonně, ale podle starého zvyku, silnějšího než zákon, majitel nezasahuje až do doby, kdy se najde zlato v rozumném ekonomickém množství. Až potom zlatokopové a majitel podepíší kontrakt se státem, který je jediným oprávněným

⁵ VII. odbor – sledování a ochrany

kupcem. V prvním období hledání majitelé půdy nechávají zlatokopy pracovat, protože jsou to oni, kdo nese riziko za finance a práci. Majitel má právo intervenovat v případě, když je v místě prováděna prostituce nebo distribuován alkohol.

Je velmi obtížné určit delikt uprostřed savany...

Ale po několika týdnech jsme se dověděli, že u vodopádu je provozován, sice jen v provizorním stanu - bordel. Osedlal jsem koně a s několika chlapci jsme tam dojeli. Po zcela korektním rozhovoru s vedoucí podniku tato slíbila, že není třeba do toho zatahovat federální policii. Domluveno, uděláno – ve sféře morálky, ale ve všem ostatním jsme byli zcela bezmocní.

Jak došlo k objevu zlata?

José Alves, řečený Lan, dělník v Bona Espero, ještě z dob pionýrského období, měl utkvělou představu jak se stát boháčem. Ve volném čase kopal v místních řekách a hledal vysněný valoun.

Por sia oro estas sinjoro.⁶

Jedné srpnové neděle v roce 1983 prosíval písek vykopaný v řece Cobras v místě, kde v blízkosti asi jednoho kilometru byla hranice pozemku Bona Espero a našel dvacetigramový zlatý kámen. Jako typický amatér se chlubil svým úspěchem. Pověst o nálezů se rozšířila a kámen dosáhl fantastické váhy 160 gramů. Bona Espero pak přilákalo zlatokopy. K nim se přidali ještě místní lidé, lační po zbohatnutí. V říjnu tam kopalo již kolem čtyřiceti lidí a prosívali písek.

V mém filmu „Angulo de Bona Espero“ je scéna u vodopádu: Guiseppe mluví se zlatokopem prosívající písek, a jakoby na objednávku filmového štábu polské televize, nachází kousíček zlata velký jako zrnko pšenice.

To byla náhoda, která si zahrála roli před televizní kamerou. Ten samý člověk už nic víc nenašel, přesto že propláchl několik kamionů písku a byl vytrvalý.

Opravdový esperantista!

Ti lidé se sotva uživil. Bona Espero od nich nic nepožadovalo. Oni ale také mohli říci, že zlato bylo nalezeno na úplně jiném místě.

Victor Sadler zveřejnil v časopise „Esperanto“ v lednu 1984 článek o invazi zlatokopů do Bona Espero. Vyvolalo to skutečně protesty?

Protesty se netýkaly autora, ale redaktora časopisu, Simy Milojeviče, který nad reportáž napsal vysvětlení, proč se rozhodl článek uveřejnit, ačkoliv téma článku nepojednává ani o mezinárodním jazyku ani o hnutí. Redaktor přiznal, že to udělal: *aby sdělil čtenářům, že Bona Esperu se daří dobře, i když oběžník, který se rozšířil ve hnutí v posledních měsících roku 1983 mluví o opaku. Tomuto oběžníku jsme neposkytli, ani nemáme v úmyslu dát prostor, protože si myslíme, že význam Bona Espero pro hnutí je důležitý stejně jako stovky škol ve světě, kde deset nebo desítky žáků se učí také mezinárodní jazyk. To, že Bona Espero v posledním desetiletí velmi zpopularizovalo hnutí, je zásluhou schopností a renomé manželů Grattapagliových.*

⁶ přísloví z „Proverbaro Esperanta“ M.F.Zamenhof

Komu a proč se nelíbil tento text?

V prvé řadě autorům toho neblahého oběžníku, rozeslaného třem tisícům esperantistů do celého světa, především *Rose*. Ve svém dopise, který je v kopii v archívu Bona Espero, vyčítá *Rosa* tázací formou redaktorovi, že píše o věci, o které není dobře informován a žádá, aby v „Esperanto“ byl zveřejněn její oběžník. Zvláštní je, že dopis končí kuriózně v optimistickém tónu: *Zdá se, že náš oběžník zúrodnil půdu Bona Espero. Přesto, že tehdejší majitelé tvrdili že je sterilní. V poslední době statek funguje a přirozeně všechno roste, pěstuje se dobytek apod. Konečně lze světu prezentovat slušný obraz. Konečně se spěchá dělat vše, co se nedělalo deset let a bránilo se dělat i jiným. To jsou dobré výsledky našeho komuniké.*

První obraz: zvířata degenerují a umírají, domy se rozpadají, plevel dusí ovocné stromy a náhle: vše dobře šlape. Asi se během čtyř měsíců v Bona Espero stal zázrak?

Asi jen v hlavě autorky, protože v období „zázraku“ *Rosa* vůbec Bona Espero nenavštívila. Je zajímavé, že její korespondence se velmi podobá jinému dopisu, poslanému jí od esperantisty z města Bauru o měsíc dříve. Kopie také dorazila do Bona Espero. Esperantista z Bauru navíc uvádí následující problém: *„Jedná se o problém naší země i našich občanských autorit, protože oběžník uvádí bití dětí. Z takového konstatování by mělo vyplývat oznámení o trestném činu. Po nějakém čase to Rosa udělala.*

S úspěchem?

Jednou jsem šla na radnici v Alto Paraíso a sekretářka starosty, Rut, naše bývalá žákyně, mi vyprávěla, že právě odešel policista, který přijel z Formosy, aby prošetřil v Alto Paraíso udání na mne a Guiseppa pro špatné zacházení s dětmi v Bona Espero. Ve Formose, která je vzdálená 200 km, je administrativní středisko nadřízené našemu správnímu regionu. Stejně jako starosta v Alto Paraíso a další vyslychané osoby příkře nesouhlasili s obviněním. Jak mi řekla Rut, všichni tvrdili, že děti nebijeme, ale pečlivě se o ně staráme.

Slyšel jsem také: oni jsou svatí!

Tak vysoko my vůbec nejsme. Rut řekla, že policista z Formosy vlastně pochyboval o *Rosině* udání, protože když ho podávala, vykazovala známky psychické nevyrovnanosti. I když jsme nevěděli o udání, nebáli jsme se obvinění, protože následky by poškodily samotnou *Rosu*. Proto použila cestu rozšíření oběžníku do zahraničí. Podobně postupoval i *Dr. Marcio*, který ve svém protestním dopise redaktorovi „Esperanto“ prohlásil: *Račte nezapomínat, co vám nyní píší. Všechno co je v oběžníku nedosahuje desetinou hrozně pravdy o Bona Espero, nebo slušněji řečeno, o manželích Grattapagliových.*

To znamená, že „pravda“ byla o 1000% hroznější! Jak vysvětlit aritmetiku *Dr. Marcia*?

Jeho názor byl násobně pochopitelný, stejně jako byl násobně vinen, protože já jsem jen „žena“. Hned po příchodu do Brazílie jsem si uvědomila, že budu žít na kontinentu kde vládnou muži, zde se tomu říká: „machismo“. Určitá část mužů nechápe, že ženy jsou lidé se stejnými právy a že ony by také mohly rozhodovat. *Dr. Marcio* mnohokrát projevil svou nadřazenost následujícími slovy: *Moji tři advokáti jsou připraveni se vámi zabývat. Jsem schopen vás během jednoho dne vyhodit z Brazílie.* Ale pravděpodobně mě nikdy neobvinil u kompetentních instancí. Jednou uspořádal určitý druh inkvizičního soudu v Goiãanii, když svolal místní esperantisty za účelem „soudit ty cizince“.

Přišlo více protestů redaktorovi „Esperanto“?

Třebaže Rosa požadovala zveřejnění pamfletu spolu s *dalšími dopisy od mnoha esperantistů různých národností, kteří žili v Bona Espero*, zmiňovala pouze Jacka Leshe, který také neměl rád děti. V jeho dopise, který také v kopii poslal nám, souhlasí s Rosou jen v jedné věci: „*Bona Espero, přesto, že se chlubí esperantem, v žádném případě nehraje závažnou roli v hnutí. Ať statek, kde esperantisté bydlí zůstane takovým a ničím víc.*“ A to **nic víc**, podle mého názoru, je důležitější než **seriózní role**, o které Jack píše, ale nevysvětluje, co tím konkrétně myslel. Jestliže myslel čistě esperantskou aktivitu, tak kvůli té ani já, ani Guiseppe jsme nemuseli jít do Brazílie. Náš klub v Turíně patřil k neaktivnějším v Esperantii.

Ve zmiňovaném filmu jezdíte s dětmi na koních. Guiseppe se stará o krávy, děti se učí, zahraniční esperantisté spolupracují. Bona Espero na mě působilo optimisticky, ačkoliv byl konec února 1984, právě v době, kdy útoky na vás vrcholily. Já jsem o tom nic nevěděl a vy jste si na nic nenaříkali. Proč?

Pokud se dobře pamatuji, štáb polské televize přijel na krátkou dobu a chtěl toho nafilmovat co nejvíce, jednoduše nebyl čas probírat okrajové záležitosti. Ostatně ani my jsme nebyli dost orientovaní o skutečném rozšíření a smyslu oběžníku. Zdálo se nám to jako hrozná pohádka bratří Grimmů. Teprve postupně jsme pochopili, že je tu nějaká „aféra Bona Espero“, a která během roku 1984 vzbudila negativní nálady v esperantském hnutí. V červenci jsme byli na Světovém kongresu ve Vancouveru a hned na začátku nás několik členů z vedení UEA pozvalo do svého kroužku, aby se dověděli něco o věcech obsažených v pamfletu a přátelsky nám radili, abychom opustili Brazílii dříve, než budeme zabiti. Tak vážné se jim to zdálo.

A nebezpečí skutečně existovalo?

V každém případě bylo třeba najít několik prostředků jak si zajistit bezpečnost. Musím přiznat, že moje životní zkušenosti mě vybavily dostatečnou dávkou odvahy, i mého muže. Ve Vancouveru jsme konstatovali, že ohlas pamfletu na kongresu byl skutečně malý. Dá se to vysvětlit i faktem, že účast byla poměrně malá, ve velké míře se účastnili jen Američané a Kanadčané a ne všichni byli obesláni. Rosa čerpala z „Jarlibro“ UEA⁷. My jsme se vrátili do Bona Espero a hned jsme se ponořili do každodenních problému. Pamflet jsme ignorovali jako by to byla již minulost.

Stejně k tomu přistupovala i autorka pamfletu?

7.července 1984 si Rosa náhle začala protřečít. Napsala dopis Victorovi Sadlerovi, který stále bydlil v Bona Espero, s následujícím prohlášením: „*Po celý svůj život jsem byla duševně nemocná. Jsem připravena podepsat cokoli, popřít cokoli. Zcela jsem se mylila, neměla jsem pravdu, byla jsem nespravedlivá. Ursula a Guiseppe mohou a měli by vyvolat proces proti mým pomluvám.*“ Rosa se chtěla vrátit do Bona Espero, ale Victor žádal, aby nejdříve poslala vysvětlující oběžník všem třem tisícům esperantistům ve světě, kteří dostali její pamflet. Podmínka nebyla splněna, ani Victor to neočekával. Ale Bona Espero splnilo ve vztahu k němu svou „edzperantskou“ funkci. Victor se oženil

⁷ Ročenka UEA, kde jsou adresy tzv.delegátů a jednotlivých národních organizací

Je to podezřelé, když člověk předkládá potvrzení o svém duševním stavu.

s Maiumi, esperantistkou se São Paula, která právě v té době navštívila Bona Espero. Odjeli spolu do Nizozemska a tam spokojeně žijí. V září 2006 navštívili opět spolu Bona Espero a zasvěcovali děti do tajemství informatiky.

Jak jste reagovali na *Rosino* přiznání jejího psychického stavu?

Francouzský esperantista, zkušený psychiatr, který navštívil Bona Espero se svou rodinou, nám radil, abychom se vyhýbali osobám stížených paranoiou. Jeho varování brzy potvrdily následující události. Guiseppe okopíroval *Rosino* prohlášení a Victor ho rozeslal ne třem tisícům, ale jen několika esperantistům. Bohužel prohlášení bylo bez našeho schválení publikováno v bulletinu „Brazila Katoliko“ v květnu 1985. *Rosa* po přečtení začala s novým elánem se svými pomluvami a předložila potvrzení od dvou psychiatrů, že: *se nachází v perfektním a kompletním fyzickém a duševním zdraví.*

Pravděpodobně si to myslí mnoho zdravých lidí, ale ne všichni, jak se později ukázalo. V červnu 1985 se konal brazilský kongres v Belo Horizonte. Setkala jsem se s *Rosou* v hotelovém výtahu a spontánně ji pozdravila. Reagovala zlostným křikem. Mimochodem, na tomto kongresu se objevila s profesorem Geraldo Mattosem, význačným básníkem, budoucím představitelem „Akademio de Esperanto“. Překvapili publikum společným přednesem Geraldových erotických sonetů, které jí věnoval.

Jak se k vám chovali účastníci kongresu po druhé pomlouvačné kampani?

Někteří nás sledovali s podezřením, jiní se zastavili, ale byli v rozpacích, jakoby se chtěli zeptat, ale neměli odvalu. Nu, co jsme měli dělat? Každému jednotlivě vysvětlovat, obhajovat se? Proč? Blízcí přátelé nás utěšovali, ale již při kongresu a i potom nás dostihly fámy: *Guiseppe je mafíán, který uprchl z Itálie, kde se bál smrti; rodina Grattapagliových se dostala do finanční krize, utekli kvůli dluhům; koupili si dva domy v Brasília za peníze z Bona Espero atd.* Musili jsme dokazovat, že peníze pochází z prodeje našich movitých a nemovitých věcí v Itálii. Kromě toho byla znovu Guiseppovi přisouzena role špióna, kvůli starému letišti v Bona Espero, které několikrát použili naši hosté: Američan Jack Lesh a Dán Torben Kehlet. Později byla ještě „odhalena“ špionážní síť do které byl zapojen Victor a já, angažovaní ... UEA. Označili to jako *mnohonárodnostní podnik*, který je řízen *několika zvláštními zájmy*. Nu, jistě: Ital, Němka a Angličan...

Pamatuji si, že Guiseppe byl v „Jarlibro UEA“ jako hlavní delegát za Brazílii.

Ano, byl oficiálně vybrán na tuto čestnou funkci v roce 1977 a vykonával ji čtyři roky. V tom období Guiseppe navštívil mnoho esperantských kroužků ve vzdálených koutech veliké země. Často se ukázalo, že esperantisté téměř nikdy neslyšeli o Světové esperantské organizaci. Myslím, že přispěl k tomu, že na konci osmdesátých let měla Brazílie ve světě rekordní počet delegátů UEA. Ale během té pomlouvačné kampaně se v jednom bulletinu objevilo konstatování: *Politováníhodná země, ve které i hlavní delegát je cizinec!*

Bylo to všeobecné mínění brazilských esperantistů?

Ne! Pokud by tomu tak bylo, rozhodně bychom zde nezůstali. Cítili jsme velkou podporu od mnohých brazilských esperantistů a od vedení Bona Espero a od tří zakladatelů: Vellozy, Neuzy a také od Inêz, která se tam objevila jako opravdový strážný anděl. Velmi důležitou roli hrál Enivaldo se svými moudrými radami a názory. Doopravdy celá pomlouvačná kampaň byla vedena jen dvěma intrikány a možná několika z jejich přátel. Bohužel to stačilo, protože jak známo negativní síly jsou aktivnější, než síly pozitivní. Říká se: *Mlčení pasivních dobrých lidí, živí zlo.*

Jako byl v daleko větším rozměru holocaust.

Ano, tenkrát mnoho lidí raději nechtělo nic vědět... Já jsem přišla do Brazílie, když mi bylo čtyřicet let a neuvědomovala jsem si co znamená mít nepřátele. Když jsme s Guiseppem začali pracovat v Bona Espero jako dobrovolníci, hned jsme začínali chápat význam toho slova. Neuvěřitelné! My jsme svojí aktivitou vyvolali zlo!

Příslloví říká: Mnoho nepřátel – mnoho poct.

Nebo: *Díky všem, kteří na mě hodili kámen. Z kamenů jsem postavil hrad.* Ale taková filozofie mě nepřesvědčuje, víc se mi líbí mínění mého pologramotného souseda: *Ursulo, kameny se neházejí na mangovník, který nemá ovoce.* Obzvlášť bolestné bylo zkreslení našich záměrů. Dobro našich srdci bylo prezentováno jako zlo.

Když konáte dobro, riskujete, že budete zraněni. Ale rozdávejte ho!

Ano, znám ta velká slova malé ženy, Matky Terezy z Kalkaty. Náboženství vybízí ke konání dobra a slibují mnohonásobnou odměnu. Ale nyní je spíš hodně slyšet, že do našeho světa zavál „malfacila vento“⁸, již nejsou v módě idealisté, ale kolektivní egoismus. Říká se: *Každý dobrý skutek je po zásluze potrestán.* Ale moje zkušenosti to potvrzují jen částečně.

Sporadicky se k nám donesly fámy o hrůzách v Bona Espero – ohlasy na Rosin pamflet. Je až neuvěřitelné, jak dlouho a vytrvale kolují lži!

Prostě nechybí lidé, kteří raději věří falešným, zlomyslnostem o jiných lidech, než aby věřili nepochybnému dobru.

Možná je dobro banalita. Ale nezdobí jen jméno „Bona Espero“, ale je jeho základem. Bona Espero existuje a prosperuje díky mezinárodní solidaritě v duchu mezinárodního porozumění, díky dobrým srdcím. My se cítíme podporováni Zamenhofovou *granda rondo familia*⁹. Nezapomenu na slova Elfriede Kruseové, která mě dostihla hned při našem příjezdu do Brazílie: *Možná ode mne čekáte dopis, ale já vám posílám balík.*

Co obsahoval balík od Elfriede Kruseové?

Šatstvo. Byl to velmi hodnotný dar, protože všechny děti byly špatně oblečené. Proto šaty byly velmi vítané, víc než peníze. V té době se zde nedalo skoro nic koupit, chyběly prodejny, proto použité šatstvo z Evropy bylo silnou měnou v našich vztazích s místním obyvatelstvem. Díky výměnnému obchodu za šatstvo Bona Espero získávalo hlavně fazole, rýži a maniok. Takový obchod měl také svoji morální stránku, vesničané se necítili jako žebráci, ale jako partneři.

⁸ malfacila= těžký, těžce zvladatený, vento=větr

Pocit'ovali jste dlouho negativní příznaky ve vztazích esperantistů?

Několikrát se nám donesly nepříjemné reakce. Jeden z našich dobrých přátel nám napsal, že po jeho přednášce o Bona Espero v britském esperantském klubu se jeden esperantista zeptal: *Kolik vám zaplatili manželé Grattapagliovi za vaši lživou chválu?*

⁹ granda=velký, rondo=kruh, familia=rodinný

V jakém rozsahu výměnný obchod pokrýl spotřebu?

Doopravdy jen menší část, protože mnoho vesničanů mohlo nabídnout k výměně jen symbolickou částku, například za několik kalhot dýni. Po pravdě řečeno takový „obchod“ obchodem nebyl. V okolí žilo mnoho lidí tak uboze ošacených, že vypadali skoro nazí. Maria, učitelka v naší škole, vypravovala o dojemné scéně. Když její otec sundal ze sedla koně pytel šatstva, které vyměnil za trs banánů, všech jeho deset dětí pohlíželo na kalhoty, košile a boty jako na zázračný poklad, protože ještě nikdy neviděli nic tak krásného.

Balíky posílala jen Elfrieda?

Její zásilky byly určitě rekordní. Poslala jich víc než sto. Ještě nyní je aktivní, ačkoliv jí je již 93 let. Ti kdo posílali, byli hlavně němečtí esperantisté po našich přednáškách v esperantských klubech v Německu v roce 1975 po Světovém kongresu v Kodani. Zvlášť aktivní byli manželé Willi a Margaret Brandenburgovi, Rudolf a Heti Fischerovi, Bernard Korb, Bernd Schönberner, Ursula Montanusová, dánští a němečtí železničáři. Jsou to lidé, kteří už dlouho stabilizují ekonomický základ Bona Espero. Ale také z jiných zemí přicházela pomoc, například z USA od Ralpha a Ellen Gerberových, z Dánska od Astrid a Erika Mortensenových, z Nizozemska od Catrien a Rudolfa Bossongových a od mnoha jiných. Všimla jsem si zajímavé souvislosti. Nejčastěji a nejučinněji pomáhají osoby, které Bona Espero navštívily.

Každý stát se chrání proti cizímu zboží pomocí cla. Zde pracují úředníci, kteří jsou imunní proti pocitu solidarity a podobných ideálů. Jak se balíky dostávaly přes brazilské celnice?

Všechny balíky musely na celní úřad do Brasílie. Chápali jsme to, ale procedura byla hrozná. Několikrát nebylo možné celní tarify obejít, když obsah byl shledán jako nové zboží. To se stalo při zásilce prostěradel z Nizozemí. Potom Catrien vyprala úplně nová prostěradla a poslala je jako použitá. Většinou se nevyžadovaly celní poplatky, ale každý balík vyžadoval vyplnění několika stránkového formuláře s mnoha kopiemi. Aby se dodržely všechny předpisy, byl k tomu potřeba celý týden. Teprve potom byly balíky přeposílány do Bona Espero.

Co balíky obsahovaly?

Kromě oblečení také jiné zboží, se kterým byly často potíže. Představte si plesnivé salámy nebo léky zcela neznámé místním lékařům. V té době Brazílie zakázala dovoz kosmetiky k velké radosti celníček, které s radostí konfiskovaly parfémy. Jednou z balíků s nápisem „hračky“ krásně voněl šampón. Podle nás to bylo výborné pro prádlo. V osmdesátých letech přicházely balíky ve velkém počtu z Německa, Dánska, Itálie, Francie, od esperantistů, rodin a přátel. Naše děti byly dobře oblečené a ještě zůstalo velké množství, které jsme mohli distribuovat do relativně velkého okruhu, když vzrostla zásoba šatstva rozdělená podle druhu na kalhoty, košile, ponožky atd.

Řekla jste, že vznikl výměnný obchod. Jak fungoval?

V Alto Paraíso se konaly sobotní trhy, kam přicházeli vesničané s banány, maniokem, dýněmi, vejci, sýrem a zkoušeli to prodat, nebo vyměnit mezi sebou, protože lidé obvykle neměli peníze. Někdo nám poradil, abychom tam dopravili šatstvo. S dětmi jsem naskládala do velkých krabic pánské kalhoty, ženské šaty, sukně, svetry, košile, vše co nebylo vhodné pro Bona Espero. Když jsme přijeli se svým autobusem plným krabic, očekávaly nás desítky vesničanů. Podle získané zkušenosti jsme šatstvo nerozdávali, protože to nebylo důstojné pro chudé. „Prodávali“ jsme za symbolické ceny a pozorovali jsme, jak lidé smlouvali. Nejvíce jsme vyměňovali za potraviny. Ale nechyběli i úplně chudí, kteří nemohli ani koupit, ani za nic vyměnit a žádali, abychom si je zapsali do dlužního sešitu. Jejich jména

tam stále jsou. Mladí „obchodníci“ se vrátili do Bona Espero velmi spokojení. Automobil byl plný banánů, dýní, fazolí, vajec a sýra. Všichni se smáli, že bonesperáni se živí...šatstvem.

Kde se trh konal?

Ve skeletu rozestavěné nemocnice. Byla tam cementová podlaha a střecha. Ačkoliv chyběly stěny, byl prostor chráněn před deštěm a v suché sezóně proti slunci. Nejezdili jsme tam každý týden, a proto mnoho lidí bylo nespokojeno a někteří dlužníci využili příležitost, aby mohli litovat, že nemohli zaplatit těch pět košil, protože jsme nepřijeli, když právě měli peníze. Dvanáctiletá dívka, která je nyní ředitelkou střední školy, stála před krabicemi, obdivovala je a nakonec si koupila „krásnou evropskou blůzku“. Ženy vysoké postavy si udělaly velkou radost díky velké Marjorii Boultonové. Při jednom kongresu jsem mluvila s touto význačnou spisovatelkou o každodenním životě v Bona Espero. Později přišel od ní balík s velkými velikostmi pestrých, květovaných šatů pro ženy. Počítám, že v osmdesátých letech Bona Espero sloužilo jako „dům módy“ alespoň pro pět set osob.

Pomáhali také brazilští esperantisté?

Ano. Sirio Silva, opravdový „bonesperán“ získával pro pomoc i neesperantisty. Jak jsem již řekla, byl to neobyčejný člověk, mystik. Sirio měl početné kroužky svých následovníků v celé Brazílii. V kroužku v hlavním městě byly manželky vysoce postavených důstojníků, inspirované svým mistrem. Ty soustřeďovaly na jedno místo různé hygienické potřeby, které nám dopravovaly každé vánoce. Bona Espero již mnoho let nemusí kupovat mýdlo, zubní pastu, zubní kartáčky, toaletní papír. Máme toho tolik, že můžeme vypomáhat místní věznicí a nemocnici.

Dnes jsem jel s Adou do Alta Paraíso kvůli internetu. Ada navštívila poštu a dostala balík, ale jen jeden.

A je to první tento rok. Nyní už balíky přicházejí zřídka. Začaly přicházet po roce 1975 a záplavově v osmdesátých letech. Tenkrát obyvatelstvo ze dvou třetin žilo na vesnicích v izolovaných enklávách, obvykle na březích řek. Nyní je tomu naopak, většina bydlí v Alto Paraíso. Před dvaceti lety byl celý region izolovaný ve velké vzdálenosti od měst a také chyběly cesty. Vesničané si vyráběli a pěstovali vše pro vlastní potřebu a neměli peníze, proto tady ani nebyly prodejny. Jistě pochopíte jakým stimulem pro zdejší obchod byly balíky z Evropy. Obchod fungoval jen na základě výměny. Pokrok přinesl změny v infrastruktuře a v sociální oblasti. Stále více lidí má placenou práci, objevují se prodejny a funguje obchod na peněžním základě.

A tak se peníze staly vítanější, než balíky.

Poslat balík není jednoduchá věc. Nejdříve se musí shromáždit zboží, zabalit, respektovat různá byrokratická pravidla: váha, forma, způsob zabalení atd. Pak se musí balík transportovat na poštovní úřad, stát ve frontě a zaplatit poštovní poplatky a ty ve všech zemích neobyčejně vzrostly. Také u příjemce přibýlo problémů, protože potřeba šatstva přestala být naléhavá.

Balíky tedy přicházejí zřídka. Co následovalo místo toho?

Naši zahraniční dárci zareagovali racionálně. Začali preferovat peníze, místo aby živili pošty a celnice. Již dříve někteří neposílali balíky, ale peníze. Jednotlivé osoby a mnoho esperantských klubů v různých zemích prováděly kampaně na pomoc Bona Espero. Seznam dárců je velmi dlouhý a každý dar je přesně zaznamenan v našem účetnictví.

Slyšel jsem, že pro finanční záležitosti existuje v Německu jiné „Bona Espero“. Proč?

Jednou Willi a Margaret Brandenburgovi zjistili, že dary na dobročinné účely mohou být odepsány z daní. Proto v roce 1981 založili „Subtena Societo Bona Espero“, spolek registrovaný podle zákona se sídlem v Münsteru. To byla výborná myšlenka; díky tomuto spolku naše příjmy rychle vzrostly a mohly být investovány do infrastruktury a tyto subvence garantují každodenní fungování Bona Espero od roku 1994.

Co se tenkrát stalo?

Dříve jsme dostávali pomoc od brazilského státu hlavně formou potravin a materiálu, kterou jsme si přiváželi z Formosy, nejčastěji linkovým autobusem. V roce 1994 brazilské ministerstvo sociálních služeb definitivně zastavilo veškerou pomoc pro Bona Espero.

Proč?

Tehdejší prezident Fernando Henrique Cardoso nastartoval novou ekonomickou politiku s cílem zbrzdit inflaci. Vyhlásil šetření ve sféře veřejných výdajů. Jako v jiných zemích ve světě, tak i v Brazílii se tato politika realizovala na úkor vzdělávání, kultury a sociální pomoci. Výše státní subvence byla nízká, přepočítáno na peníze, nepřekračovala jeden dolar na den pro dítě, ale alespoň to pomáhalo šetřit peníze ze zahraničí na jiné účely.

Úplně jiná otázka: existují lidé, kteří se kvůli Bona Espero stali esperantisty?

Ano. Mohli by založit svůj klub. K tomuto tématu se váže „Don Espero“. V roce 1985 po Světovém kongresu v Augsburgu jsem cestovala s Guiseppem po Německu vlakem a jako obvykle jsme mluvili esperantem. Jako obvykle to také vzbudilo zvědavost spolucestujících a ještě zvědavější byli, když zjistili, že žijeme v Brazílii ve vzdělávacím institutu podporovaném esperantisty z celého světa. Proti nám seděl starší pár, který náhodou plánoval cestu do Brazílie se svými přáteli z tenisového klubu. Paní se na nás obrátila s nezvyklou žádostí. Prosila mě o dovolení...podporovat finančně Bona Espero a vysvětlila své přání následovně: *Mnoho let podporujeme fond, který pomáhá dětem v Africe. Ale my doopravdy nevíme, co se děje s těmi penězi a také nám nikdo ani málo nepoděkoval.* Pozvali jsme je tedy, aby osobně poznali Bona Espero při cestě do Brazílie. Oni opravdu přijeli a strávili u nás dva týdny. Potom jsme dostali dopis od jejich zetě Bernda Schönbernera, který se nadchl vyprávěním svého tchána a tchýně a chtěl také přijet. Zdvořile jsme ho i jeho manželku pozvali, ale zmínili jsme se, že v Bona Espero se mluví portugalsky nebo esperantem a německy umím jenom já. V dalším dopise mě Bernd informoval, že v jeho městě – v Meschede – sice nežije žádný esperantista, ale on se pustil sám do studia esperanta.

Čím je pan Schönberner?

Povoláním je učitel na technické střední škole, ale jeho koníčkem je magie. Když přišli do Bona Espero, on a jeho manželka Petra, jen málo mluvili esperantem, ale když po dvou týdnech odjížděli, dařilo se jim mezinárodním jazykem docela dobře mluvit. Potom Bernd založil v Meschede esperantský klub a další v sousedním městě Warstein, kde se energickými aktivisty stali Otto a Uschi Nelkenovi. Otto je současným předsedou „Subtena Societo de Bona Espero“, zatím co Bernd je jeho zástupcem trvale od roku 1989. Dá se říci, že je naším nezávislým mecenášem. Již dvacet let, jako Don Espero, pořádá na různých místech kouzelnická představení a do svého cylindru sbírá peníze. Jeho příspěvek je vždy nejvyšší individuální suma na kontě „Subtena Societo de Bona Espero“. V roce 1994 manželé Schönbernerovi se dvěma svými syny, kteří také mluví esperantem, navštívili Bona Espero.

Měl Don Espero magické představení v Bona Espero?

Samozřejmě. Bonesperánům se nejvíce líbil jeho trik výroby peněz. Don Espero sestrojil stroj do kterého z jedné strany vkládal novinový papír a z druhé strany vycházely dolary.

Tedy už chápu, že finanční stabilita Bona Espero zajišťuje stroj Dona Espera. A zlaté doly u řeky Cobras také?

Ty nikdy nefungovaly. Invaze zlatokopů započatá v roce 1983 dosáhla svého vrcholu v zimě 1984 a ve stejném roce skončila, protože výsledek byl chudý s porovnáním s vynaloženou prací. Okolí vodopádu se změnilo po prosívání písku. Přesto několik fanatiků tam pracovalo ještě dál, možná dva-tři roky. Naštěstí vedoucí Národního parku, náš spojenec, a místní policie práce zakázala, ale dosud zůstaly hluboké stopy po hledáčích zlata.

Tedy: ne zlato, ale lidská dobrota živí Bona Espero.

12. Pstruzi, pštrosi a dobytek

Musíme kultivovat naši zahradu. (Voltaire)

Bona Espero má krásné jezero s velice čistou vodou. Proč nepěstujete pstruhy?

Giuseppe: Abychom neznečistili tuto panenskou vodu. Mnozí naši návštěvníci nastolují takovéto otázky, po kterých pak následují rady: *Rozhodně musíte pěstovat pstruhy (pštrosy, domácí zvířata atd.), protože, podívejte, pstruzi a všeobecně ryby jsou zdrojem snadno vstřebatelných proteinů a tuku, které se přeměňují na pozitivní cholesterol... Ostatně chov pstruhů je snadný. Proč ne...? – už vím, jaká slova budou následovat. Lidé přicházejí s těmi samými „gramofonovými deskami“ ve svých hlavách a já na to také automaticky odpovídám.*

Nedáte na rady?

Zpočátku jsem dal na rady, někdy dobré, jindy s katastrofickými výsledky. Jednoho dne jsem se stal ostražitým k radám, ale nikdy jsem dobrovolníkům nebránil, aby konali podle svého přání. Jestliže někdo trval na tom, aby se selo to a to, nechal jsem ho, ať to vyseje. Tak jeden z nich tvrdošíjně sázel desítky různých rostlin s nulovou sklizní. Často sem přišli hosté s přesnými projekty, například *Otto Vaske*, vysloužilý pilot civilní letecké společnosti, radioamatér a **esperantský** aktivista z *Porto Alegre*. Byl to dávný přítel **Dobré Naděje**. Už v roce 1966 psal, žádal informace, ohledně chovu ryb. Následující rok už vycestoval se svým nákladářkem plným rybích zárodků, ale nedojel pro nehodu na cestě.

Nyní už chápu, proč v jezeře nejsou ryby.

V červenci 1976 se celá naše rodina a skupina dalších bonesperánů zúčastnila **Esperantského semináře** v městě *Brasília*. Po ukončení akce nejméně dvacet brazilských **esperantistů** přijalo pozvání navštívit **Bona Espero**. V knize hostů se zapsali významní lidé z hnutí, mezi nimi *Brás Cosenza*, tehdejší předseda **Kulturního Družstva Esperantistů** v *Rio de Janeiro*; *Paulo Amorim Cardoso*, docent **esperanta** na Univerzitě ve *Fortaleze*; *Carlos Dionisio*, který se seznámil s *Vellozem* v roce 1957 a od té doby snil o **Bona Espero**; *Fabricio Valle*, budoucí vydavatel; *Sylla Chaves*, univerzitní profesor a básník, bývalý úředník při OSN a...

...Otto Vaske?

Skutečně, po devíti letech realizoval svou návštěvu v **Bona Espero**. Oproti zmíněným intelektuálům, o jejichž hospodaření v **Bona Espero** se nedalo počítat, **samideán Vaske** se rozhodl přestěhovat se sem a konečně dorazil v prosinci 1976, přesto ale se zcela jiným projektem. Rezignoval na chov ryb, protože dal přednost farmaření. Přivezl různé sazečky a začal pracovat s obrovským nadšením. Po čtyřech dnech bez varování zmizel. Zanechal následující zprávu: *Pravda je, že se stydím. Nemohu vydržet mnohahodinovou práci, kdy je potřeba se hrbít. Takovou těžkou práci jsem nikdy předtím nevykonával. Buďte zdraví.*

Navrhl vám někdo chovat pštrosy?

Ve skutečnosti se jedná o *nanduy*, kteří jsou menší, než jejich příbuzní v Austrálii, přesto jsou také užiteční pro získání vajec a masa. Svým způsobem chováme tyto velké ptáky, protože oni přicházejí do naší zeleninové zahrady a pokradmu nám uštípávají listy fazolů. Jejich chov je ale v tomto regionu v sousedství Národního parku zakázán. Mohu se tedy snadno vykroutit z návrhu chovat „*pštrosy*“, ale není snadné postavit se proti radám chovat slepice, krávy, králíky, kozy, včely...

Včely! Stále jaro, přemnoho květů! Proč nechováte včely?

Očividně, byl jsem jednou takto dotázán a nepodařilo se mi vykroutit, kvůli taktice, kterou jsem sám vymyslel. Jestliže někdo radil originální chov čehokoli, s vážnou tváří jsem odpovídal: *Bona Espero očekává, že vy s tím začnete*. Tato lest se ukázala jako bumerang, když přišel *Bidinho*, mladý syn bohatého tatínka. Bydlel v části země, kde je klima podobné jako v jižní Evropě. Mladík se zeptal: *Proč nechováte včely? To přináší velký užitek atd.* Odpověděl jsem: *Opravdu, už jsem o tom přemýšlel, ale chybí tady odborník, který by realizoval tuto ideu*. K mému překvapení *Bidinho* mne vzal doslova a přislíbil přeměnit **Dobrou Naději** v obrovský včelín. Už měl nějakou zkušenost a nepochyboval o svém úspěchu. Nejdříve *Bidinho* namáhavě pěstoval květinové stromy, protože se ukázalo, že existující eukalypty nebudou stačit. Zatímco on proměňoval prostředí pro příchod včel, jeho manželka se pokoušela pohodlně ubytovat svých osmnáct elitních koček, které místní kočičí plebs pozoroval s údivem a s despektem.

Jak „přilétly“ včely?

Bidinho rozmontoval svou včelí farmu ve státu *São Paulo*, naložil ji na obrovský kamión a po dobrodružné tisícikilometrové jízdě přivezl osmdesát úlů do **Bona Espero**. Hned nastal problém, kam umístit ten mnohatisícový roj užitečného, ale nebezpečného hmyzu; ne příliš blízko domů, aby nepobodaly děti; ani příliš daleko od stromů, aby včely neztrácely čas a sílu dalekým létáním. *Bidinho*, odborník na chov včel v jiném podnebí, instaloval chovnou stanici příliš daleko od řeky. Ubozí výrobci medu se k ní nedostali, aby se napili, když přišlo suché období a vypařily se blízké vodní zdroje. Nakonec včely ulétly, aby našly vlhkost a ve většině uhynuly; čas od času se ještě dnes objevují jejich jednotliví potomci. *Bidinho* musel hledat jiné místo pro zbylé včely mimo **Bona Espero**. Jeho manželka vůbec nechtěla opustit *Bona Espero*, protože jejich osmnáct rasově čistých koček našlo v **Dobré Naději** svůj ráj.

Následující otázka by také měla začínat: Proč ...?

...nutíte děti jíst pouze zeleninu, zatímco vepřové řízky by byly o mnoho hodnotnější, aby vyrostla jejich tělčka? Jestliže jste vegetariáni, vaše věc, ale ubohé děti potřebují bílkoviny. To byl podnět přítele, který měl velkou prasečí farmu poblíž města *Brasília*. Jednou jsme navštívili jeho vepřín a nedokázali jsme odmítnout dar. Byla to dvojice selat vynikající rasy, každý vepřík vážil méně než deset kilogramů. Byli uloženi na zadní sedadla našeho maličkého *Fiatu*. Když jsem nastartoval, selata ožila a náhle jsem cítil ostré štětiny na svém hřbetu a hned potom na hlavě.

Ursula vám nemohla pomoci?

Její situace byla podobná, protože prasátka se už úspěšně naplň těla vysoukala na otevřené okénko. *Ursula* objímala zápasící selátka, zatímco já jako řidič jsem byl zcela bezbranný proti jinému zvířátku plné energie. Naštěstí se mi podařilo zastavit na kraji cesty a uložili jsme ta zlobivá prasátka na jejich pohodlné místečko. Automobil se pohnul a prasátka hned opakovala svůj kousek. Bylo potřeba cestovat se zavřenými okénky, přestože bylo vedro a musili jsme stále zastavovat, abychom se ubránili těm agresorům. Tak jsme ujeli dvě stě nezapomenutelných kilometrů a byli jsme několikrát připraveni rezignovat na budoucí kotlety a chtělo se nám nechat běžet ta příšerná zvířata, biblicky zatracená už před tisíciletími. Ale báli jsme se předvídatelných následků jejich svobody, včetně dopravní nehody, kterou by mohla prasátka způsobit, kdyby přebíhala silnici.

Prasátka živě se pohybující v malém automobilu, to je surrealistický obraz. To určitě vzbudilo zájem protijedoucích vozidel.

Nejen zájem, ale také strach. Naštěstí jsme tuto unikátní cestovní zkušenost ukončili ve štěstí a zdraví, ačkoli zcela vyčerpaní. Postavil jsem jim stáj, která dodnes připomíná „*prasečí období*“ v historii **Dobré Naděje**. Selátka se stala ihned senzací, oblíbená hračka dětí. Děti je rozmazlovaly, živily je zbytky z kuchyně a často jim servírovaly z vlastních talířů. Následně sympatičtí chrochtáči rychle rostli a brzy byli schopni sežrat jakékoli množství předložené potravy.

Vyřkl tehdy někdo: „Hlad visí nad údolím“?

Takhle poeticky se vyjádřil *esperantista Sirio Silva*, ale o mnoho dříve, kdy byl skutečně cítit nedostatek potravin. Ale já jsem hovořil o roce 1987, tehdy hladověla pouze prasata pro svou

přirozenou žravost. Obrovské množství žrádla je zásobilo přiměřeně velkým energetickým potenciálem, který prasata využívala k jedinému cíli, jmenovitě k dalšímu žraní. Stále častěji jsme slyšeli burčující křik: *La porkoj fuĝis!* (=Prasata utekla!) Nějak se jim podařilo vysoukat se ze stáje a velmi rychle běžela nejdříve k zeleninovým záhonům a následně do volné savany. Tento pokřik mobilizoval všechny živé síly **Dobré Naděje**. Prasata, když si poprvé vychutnala svobodu, nedala se znovu snadno odchytnout. Ale na druhou stranu by to nešlo, aby si dlouho užívala, protože to by vzbudilo zájem domorodých pánů savany, nejdříve jaguárů a vlků, potom orlů a sokolů, a nakonec termitů a mravenců. Tato fauna savany by si rozdělila *proteiny, které měly* – podle dobrosrdečného velkochovatele prasat – *podpořit růst tělíček dětí v Bona Espero*.

Představuji si, jak děti „nahánějí svoje proteiny“.

Byl to vyčerpávající sport. Jedlíci kotlet vidí obyčejně prasata na svých talířích. Jestliže má člověk příležitost navštívit stáj, může pozorovat prasata ve „*statické*“ pozici, jako nehybná zvířata. Naši osvobození vepři se prokázali jako bezkonkurenční sprinteři. Představte si dvacítku **bonesperánů** různého stáří, jak pronásledují neposlušné vepře mezi keři a vysokými rostlinami! Dokonce i chycený vepř nebyl ještě jistým úlovkem, byl schopen prchnout podruhé, potřetí, až do vítězného konce, kdy jej společnými silami drželo několik lidí za uši, za ocas, za nohy, a tak se nám podařilo vepře dostat zpátky do stáje. Jak bylo řečeno, tato skutečně domácí zvířata neběžela hned pryč, ale vždycky nejdříve navštívila zeleninovou zahradu hned vedle obytných domů, a zanechala ji ve zrušeném stavu až k slzám. Problém se znásobil, když tito vepři, dříve selátka, nyní sami vyprodukovali galerii potomků. Toto stádečko sežralo celou produkci manioku a z velké části nakupovanou kukuřici.

Cílem nebylo aby vepři snědli Dobrou Naději, ale aby Dobrá Naděje snědla vepře. Zdalipak jste se z „*Esperanta Proverbaro*“ (=Esperantská přísloví) poučili, že skrblík a vepř jsou nejlepší po smrti?

Nakonec jsme pochopili, že další výkrm prasat by dovedl **Dobrou Naději** k vyhladovění. Nastal okamžik, kdy bylo potřeba je proměnit v jedlé maso. To se ukázalo jako horor, protože nikdo neměl zkušenosti s porážením domácích zvířat.

„*Virina lango bučas sen sango.*“ (=Ženský jazyk zabíjí bez krve.)

Ale v tomto případě nemohl pomoci Zamenhof svými příslovími. Jednalo se skutečně o krvavou práci. Náhle se sama ohlásila sedmnáctiletá *Ada*. Právě ukončila školu a měla teoretické znalosti o této činnosti. S pomocí souseda, malinká *Ada* ponořila nůž do srdce ubohého zvířete. Po proměně prvního vepříka v jedlé proteiny, následovali všichni další. Tak se skončila „*vepřová kapitola*“ v historii **Dobré Naděje**. Přesto to trvalo ještě nějaký čas, kdy bylo cítit ještě zápach ze stáje a než zmizely obrovské mouchy, které si užívaly vepřového ráje. **Bonesperáni** se sjednotili pod heslem: „*Už nikdy více prasata!*“

A tak se **Bona Espero vrátila k vegetariánství?**

Její statut doporučuje vegetariánství, ale nepředpisuje ho jako základní příkaz. **Bona Espero** se všeobecně vyhýbá fundamentalistickým postojům, to platí i pro stravování. Během uplynulých Vánoc jsme jedli maso dostatečně, protože nám ho daroval admirál Válečného Námořnictva, *Carlos A. Fernandes Testoní*. Maso se opakovaně objevuje na ranních chlebech ve formě klobás, nebo v teplých chodech, ale je pouze jako dodatečná, nikoli každodenní ingredience našeho stravování. Takové stravování považujeme jako vhodné pro naše zdraví. V našich podmínkách teorii podporuje praxe, protože zeleninová strava je tady levnější

V mém prvním filmu z roku 1984 je scéna s celým stádem krav, které žene Ursula se několika hochy na koních. V současné době dobytek už není vidět. Proč?

V jiné scéně je vidět, jak s chlapci živíme krávy, jak jim přidáváme minerály a ošetřujeme poranění, hlavně od hmyzu. V roce 1975 bylo v **Bona Espero** deset kusů dobytka, včetně čtyř telat a jednoho býka a přesto jsme nebyli soběstační v mléce a másle. Ale po deseti letech se stádečko zdvojnásobilo. Práce s tolika zvířaty byla velmi těžká, proto jsme ochotně přijali pomoc *Josého*, známého jako **la Mola** (=ten Měkký). Jeho přídomek neznamenal jeho mírnou povahu, ale jeho tloušťku.

Proč jste si najali tohoto tloušťka?

Za prvé, neznali jsme ho, za druhé, to se stalo *pro vis maior* (=z důvodu vyšší síly, nepředvídatelně). Dešťová sezóna roku 1984 byla zvláště intenzivní. Během několika týdnů před Vánoce bez přestání lilo jako z konve. Host z Finska reptal: „*Kdybych to býval věděl, že v Bona Espero tolik prší, tak bych sem nikdy nejezdil.*“ Mohl jsem se mu jen omlouvat. Zrovna tehdy přijel jezdec na koni, aby nás informoval, že v chatě na úpatí *Monto Baleno* (=Hora Velryba) umírá rodina chladem a nedostatkem

potravín. S *Victorem Sadlerem* jsem hned jel na džípu s náhonem na všechna čtyři kola. Pouze s takovým automobilem je možné překonat bláto v savaně. Našel jsem tu chatu. Voda protékala dvěma směry: vertikálně skrze slaměnou střechu a horizontálně z horského úbočí. Tam žila *Dona Maria* (=Paní Maria) se sedmi dětmi, z kterých šestiměsíční *Betania* se marně snažila sát mléko z prsou hladovějící matky. V zaplavené chatrči nebylo možné rozdělat oheň, protože zápalky byly vlhké, a zcela jim chybělo jakékoli jídlo.

Cožpak tato rodina neměla otce?

To byl právě *José la Mola*. Několik dní před tím odešel do vzdálené vesnice, aby dostal nazpátek čtvrtinu prasete, kterou půjčil kdysi příteli. Pak vyšlo najevo, že ten přítel byl ve skutečnosti přítelkyně, která s Josém slavila Vánoce, a tak zapomněl na svou rodinu. Naložili jsme do džípu všechny děti promočené a plačící hladem a vyčerpanou matku s miminkem, které už ani nemohlo plakat u prázdného prsu. Celá rodina byla převezena do **Dobré Naděje**. Po nakrmení a převlečení se rodina bez otce usídlila v „pionýrském domě“. A pak šlo všechno hladce. Šest dětí chodilo do školy, poprvé ve svém životě. Paní *Maria* pomáhala v kuchyni, miminko *Betania* tloustla, všichni jedli a byli šťastní.

I bez otce?

Přibližně po osmi měsících, jednu noc, skrytě přišel, pravděpodobně odehnán svou milenkou, která jistojistě už zapoměla na chuť čtvrtiny vepře, a další vepřové už nebylo. Co dělat? **Dobrá Naděje** jako apoštolát pro rodinnou výchovu přijala marnivého otce, který se dobrovolně vrátil do lůna své rodiny. Abychom ho udrželi na místě, navrhli jsme mu, aby se staral o stádo krav a za odměnu dostane po jednom teleti z každých dvou nově narozených. Tato úmluva vstoupila v platnost, ačkoli *la Mola* měl vlastní představu o jejím plnění. Často ráno vyrazil do savany, aby jakoby hledal krávu a vrátil se večer, strojeně předstírajíce příšernou únavu, zatímco se vědělo, že to je výsledek dlouhého spaní ve stínu stromu. Za účelem trochu umravnit tohoto ošetřovatele krav, nabídl jsem mu pracovní smlouvu, která by mu zaručovala penzi a zdravotní pojištění. Ale on energicky odmítl: „*Ne, díky Bohu nikdy jsem nebyl registrovaný!*“

Hle, podstata svobody! Jak se dařilo kravám, které ošetřoval „neregistrovaný dobrý pastýř“?

Nejlépe se měl on sám, ale také se měla dobře jeho část rodu a jeho rodina, tím spíše, že všichni jeho potomci se učili a stravovali v **Bona Espero**. Představte si, že třetí svět vnucuje svá pravidla dokonce i kravám. Evropský dobytek žere seno, tady mře hlady, ale suché trávy se nedotkne. Během šesti měsíců suchého období se pastviny barví dožluta, krávy příšerně vyhubnou, uždibují čím dál méně zelené trávy. V srpnu a září, právě před obdobím dešťů, dobytek skýtá politováníhodný obraz pohybujících se koster. Jen největší statky pěstují cukrovou třtinu, aby uživily své krávy. Tady nejsou stáje, dobytek žije pod širákem, na obrovských pastvištích. Na konci suchého období roste jedlá tráva pouze na březích řek. Tam číhají na hladové krávy dvě smrtelná nebezpečí: jedovaté byliny a hadi.

Hledali jste uhynulý dobytek?

Nemuseli jsme hledat, stačilo se podívat na nebe, a přečíst si o tom informaci. Našimi hlasateli byli draví ptáci, kteří kroužili nad mrtvolou uhynulého zvířete. Samozřejmě, otrávené maso nebylo použitelné. Osud vedl záležitosti tak, že obyčejně uhynuly nikoli krávy *Josého*, ale ty které patřily **Dobré Naději**. Výsledkem bylo, že *José* se stal časem vlastníkem deseti krav. Nikdy se nedozvíme, co si myslel negramotný *José*, když mu prohnaný statkář navrhl, že jeho stádo odkoupí za směšnou cenu. Přes naše přátelské rady, aby odmítl tuto nabídku, *la Mola* se projevil jako natvrdlý ve svém rozhodování a prodal ty krávy. Možná to byla jeho první transakce nákupu a prodeje v jeho životě a první tak značná hotovost v jeho kapse.

Jak José la Mola investoval své peníze?

Měl svou vlastní vizi jak zbohatnout a s celou svou rodinou odešel do velkoměsta *São Paulo*. Nejstarší patnáctiletá *Lucia*, která se učila v **Bona Espero** a cítila se pevně spojená s ní, psala dopisy o odysei své rodiny. Bydleli v baráku vedle domu příbuzného na periferii velkoměsta. Ona sama se stala služkou a prakticky živila celou rodinu. Otec se snažil vydělávat prodejem česneku na rozích ulic společně se dvěma syny, kteří už do školy nechodili. Jeden z nich se zapletl do pouličního zločinu a strávil šest let ve vězení. Paní *Maria*, unavená neplechami svého manžela ho opustila. Po nějaké době přestaly chodit dopisy. Ačkoli po deseti letech... Ale to už je jiný příběh.

Typická ukázka „společenského pokroku“ ve třetím světě. Ted' už v Bona Espero nevidíme krávy. Proč zmizely?

Maximálního počtu dobytka, to jest dvacet tři, jsme dosáhli v roce 1990. Když odešel *José la Mola*, tak **Bona Espero** neměla pracovní síly, abychom se mohli starat o tak velké stádo. Po pamfletu *Rosy*, který nám přisoudil „vykořisťování dětí“, začaly k nám návštěvy různých kontrolních komisí. Náš ideál vychovávat v rodinné spolupráci se ukázal náhle jako nebezpečný nápad. Najmout odpovědného ošetřovatele krav nebylo vůbec snadné. V roce 2000 **Bona Espero** uzavřela kontrakt se sousedem *Nestorem Krelingem*. Převzal starost nad šestnácti kusy dobytka. Kontrakt předpokládal, že narozená telata se budou dělit na půl. V praxi profitoval hlavně *Nestor*. Jeho aritmetika byla podobná té *Josého*. Například když uhynula kráva požitím jedovaté byliny anebo kousnutím hada, vždycky to byla kráva patřící **Dobré Naději**. Po pěti letech množství našich krav bylo stejné jako na začátku. V roce 2005 bylo naše stádo prodáno. Tomuto rozhodnutí napomohla celosvětově rozšířená nemoc „šiléných krav“. Po tolika letech namáhavé práce s dobytkem jsme si spočítali, že mléko je velmi levné a jestliže prodáme dojnice, budeme mít peníze na nákup mléka po dobu několika let. Tak se skončilo „*období krav*“ v historii **Dobré Naděje**.

Jaká zvířata jste podle dobrých rad měli ještě chovat?

Už jste uvažovali o tom, jak výnosné je chovat králíky? Malá investice, jednoduché krmení, vhodné práce pro děti... atd. Ustoupil jsem přesvědčivým slovům snaživého rádce z jihu, ale nenapadlo mě, že v celém našem regionu nikdo králíky nechová. Do **Bona Espero** se dopravili králíci přesně podle rad přítele z jihu. Králíci měli hustou, huňatou srst a tato rasa nesnášela vůbec místní tropické klima a naši králíci jeden po druhém umírali. Styděl jsem se za svou naivitu a začal jsem se zajímat o chov králíků a vybral jsem vhodnou rasu s vhodnými podmínkami pro chov. Jako velký úkol se ukázala konstrukce moderních králíkáren z materiálů, které byly k dispozici. Když jsme postavili dvě, přivezli jsme z *Brasílie* dva páry sympatických ušáků a děti je s nadšením přijaly. Velmi rády děti plnily kolem králíků „své výchovné úkoly“. Přišlo ale období, kdy nejodpovědnější dospělí odjeli. Zbylí, jak děti tak dospělí, se postupně přestali starat a vykonávat „své výchovné úkoly“. Když jsme se vrátili, králíci již nežili.

Pravděpodobně jen kozy by byly schopné přežít „výchovné úkoly“.

I kozy zde hrály svou úlohu. Měla je skupina idealistů s dobrými úmysly, která přišla s imponantními plány v zemědělství, chovu a v kultuře. Těmto lidem **Bona Espero** zapůjčilo půdu. Dokud si nepostavili obydlí, bydleli s kozami v „pionýrském domě“. Asi věřili, že kozy žijí na principu samostatnosti. Skutečně, nekrmili je a kozy se snažily přežít spásáním větví a kořenů ovocných stromů v blízkosti domu. To nebylo únosné pro **Bona Espero** a hosté se svými kozami se museli přestěhovat na zapůjčenou půdu, kde ale nebyly stromy. Podnik snů skončil rychle a beze stop.

V roce 1959 Arthur Vellozo rozeslal po Evropě oběžník, ve kterém zval do Bona Espero nájemce. Zkoušeli jste to také?

To se uskutečnilo v roce 1963 předpisem ve stanovách. Ten dovoloval poskytovat dobrovolníkům (*comodatário*) deset hektarů půdy za část platu získanému za úrodu. Jedná se o osobu, která dostane bezplatně k dispozici pro obdělávání půdy a forma platby se dohodne podle kontraktu. Tento předpis byl mrtvě narozený do začátku osmdesátých let, kdy **Bona Espero** podepsalo první kontrakt s *OMIBRA – Orden Místico Brahmanico*. Mezi šlechtnými cíli této organizace byla filozofická meditace, ale také zemědělská činnost.

Jich se týkala epizoda s kozami?

Ano. První členové organizace, kteří kontaktovali **Bona Espero** byli důstojné osoby z *Rio de Janeiro*, které v očekávání prorokovaných katastrof měly v úmyslu opustit mořské pobřeží a bydlet ve vyšší nadmořské výšce. Měli jsme radost, že budeme mít sousedy, kteří zajistí zemědělské využití půdy a věřili jsme ve vybudování mezinárodního centra přátelství, užitečné práce a tolerance na základě neutrálního jazyka. Ale seriosní osoby, se kterými **Bona Espero** sepsalo kontrakt, byly velice zaměstnaní. Nemohly zůstat zde a nésti odpovědnost a nechaly zde dobrodruhy, které šlechtné cíle nezajímali. Mladí „bráhmani“ zde zůstali, pokud plynuly z centra v *Rio de Janeiro* peníze. Po nich zde zůstaly tři chátrající domy. V jednom z nich vytrvale trávil vždy koncem týdne starý zakladatel *OMIBRA*, pan *Figueiredo*.

Při mé návštěvě v Bona Espero jsem se setkal v sousedství s organizací „Rumo ao Sol“. Co se s ní stalo?

Skupina *Přímo ke slunci* chtěla založit „superkomunu“ pod znamením *Mír a láska* a spojit podobně myslící lidi, aby si vyměňovali zkušenosti o novém životním stylu, technologiích a stravování. Byly to příjemné Vánoce se 150 mladými „alternativci“, kteří spali v barevných stanech. Bonesperáni se

znovu projevíli jako naivní, když jim poskytli velký prostor pro realizaci jejich grandiózního projektu. Velká část skupiny hned odjela, protože intenzívně přšelo. Zbylí se ubýdli v „pionýrském domě“ a potom na sousedním statku Salto. Projekt se nijak nevyvíjel z různých důvodů, hlavní byl, že nikdo nechtěl pracovat. Asi si mysleli, že na venkově není nutné pracovat, protože všechno roste samo. Stačí jen sklízet, ale ani to se jim nechtělo dělat.

A v regionu nebyli vesničané, kteří by podepsali kontrakt?

Zde všeobecně není o půdu nouze, problémy jsou spíše s nástroji pro obdělávání. Několikrát se však přihlásili kandidáti k zapůjčení půdy. Pozvali jsme vesničana Jaira a podepsali s ním kontrakt na pěstování banánů a manioku na ploše pěti hektarů u řeky Salto. Jair si hned postavil slaměnou chatu a začal pracovat. Brzy vyrostly nadějně rostliny. Uplynul nějaký čas. Při své rutinní obhlídce mě u hranice pozemku překvapil cizí člověk, který u cesty prodával maniok a banány. Na otázku, zda má povolení k prodeji, prohlásil, že Jair mu prodal své „právo“. Podle kontraktu měl Jair právo bydlet a pěstovat rostliny, ale ne obchodovat ani zaměstnávat třetí osoby. Věc vyřešil právník v Alto Paraíso, který vysvětlil Jairovi jeho práva a požadoval jeho odchod z pozemku. Bonesperánům doporučil opatrnost, protože ve státě Goiás po jednom roce pobytu na pozemku se jeho uživatel stává jeho vlastníkem.

Bona Espero pak už neriskovalo další kontrakt?

Bonesperáni jsou nenapravitelní důvěřivci. V roce 1995 manželský pár s nezvyklým jménem Ergom a Intirá požádal o kontrakt na „zapůjčení“. Vybrali si půdu bývalého statku Salto, aby tam vybudovali *nadaci* „Arkadio“, organizaci univerzálního charakteru, pomocnou, ekologickou, léčebnou, kulturní, pro studium paranormálních jevů, výchovnou a pozorování UFO. Vedení Bona Espero jim poskytlo 20 hektarů na sedm let.

Našel jsem po „Rumo ao Sol“ na bývalém statku Salto stopy podobné ruinám antického chrámu.

Na počátku se začalo s imponující stavbou. Ergom a Intirá zrekonstruovali domy po „Rumo ao Sol“, zvali lidi na mystické aktivity a jejich hosté potom pracovali v Bona Espero jako dobrovolníci. Postupně jsme se dověděli, že podnikavý pár přednášel v různých místech v Brazílii a mluvil o *statku Arkádie*, kde je možno zakoupit parcely...“v samotném ráji“. Brzy se u vchodu objevil nápis: *hotel „Arkádie“*, přestože obchodní činnost je na pozemcích Bona Espero zakázaná. Přesto Ergom a Intirá investovali peníze, aby přivedli platící klienty, protože ze studia UFO vyplývá souvislost krátkého se času Země s koncem druhého tisíciletí. Ale konec světa se neuskutečnil a výsledkem byla finanční katastrofa tohoto páru.

Zkusili jste kontrakt předčasně ukončit?

Když podnik organizovaný ke konci světa zbankrotoval, a po uplynutí sedmi let, byl kontrakt ukončen. *Nadace „Arkadia“* musela opustit pozemek. Ergom jako pomstu poslal pracovníky, aby zničili všechny domy na statku Salto. „Antické ruiny“ jsou pozůstatkem chrámu, který měl tvar UFO. Zachovalou bránu, okna a střešní krytinu vandalové naložili do těžkého kamionu, který při přejíždění mostu zničil dva trámy, které jsme s námahou zrekonstruovali v roce 1978.

Skončila tím „koloniální“ politika Bona Espero?

Ne. Naše pozemky dál čekají na „nájemce“, ale Bona Espero se hodně poučilo. Nyní víme, které projekty jsou realizovatelné a hodnotné a jsme schopni lépe chránit statek proti utopistickým nebo nečestným záměrům. V každém případě pro uskutečnění moudrých myšlenek je tady dostek prostoru.

...skoro tisíc hektarů. Jak se cítíte v roli velkého statkáře?

Stejně jako já i ostatní ve vedení Bona Espero nejsme majiteli, jen hospodaříme podle stanov. Myslím si, že žádný člověk není majitel půdy, ale jen jeho dočasný správce. Domorodí obyvatelé Ameriky nechápou, proč se s půdou obchoduje, protože půda patří Bohu. Vaše otázka je poplatná evropskému myšlení. V Evropě představuje tisíc hektarů veliký statek, ale v Brazílii ne. Představte si statek na severu, například ve státě Paraná, velký jako celá Belgie. Kromě hodnota půdy se neposuzuje podle plochy, ale podle kvality. Místní venkované nemají peníze, ani nevědí jak půdu se ziskem zužitkovat.

To je jako v ruské anekdotě: Proč jsi chudý? Protože jsem hloupý. Proč jsi hloupý? Protože jsem chudý. Sem nepřichází lidé s projekty a s penězi?

Ano. Právě takovým člověkem je Nestor Kreling. Přišel z jižní Brazílie a začal kultivovat svůj pozemek v sousedství Bona Espero. Dopravil 80 kamionů mletého vápence ze vzdálenosti 200 km, aby mohl zasít sóju. Jen si představte to vydání! Dostal k tomu půjčku u Banco do Brasil. Potom začala namáhavá práce se zapracováním vápna do země. Musel čekat 3 měsíce, než bylo možno zasít. V té době nezvykle mnoho přšelo a voda vápno vyplavila. Nešťastný zemědělec musel dopravit další

tuny vápence. Teprve pak mohl půdu pohnojit a zasít boby. Úroda byla dobrá. Nestor získal, protože v té době se cena sóji zvýšila. Následující rok zisk zdvojnásobil, protože vápnění již nebylo potřeba. Třetí rok hodně přšelo a bylo hodně hmyzu. Banka nařídila použít na pole chemické prostředky. Ale aplikace insekticidů je v blízkosti Národního parku zakázána. Nestor uposlechl banku a měl pak problémy s Národním parkem. Přes aplikaci chemie byla úroda nedostatečná; monokulturně pěstované plodiny snižují úrodnost půdy a také horší počasí půdu více poškozují. Ve čtvrtém roce byla úroda nulová. Nastala finanční krize. Protože Nestor neměl dostatek peněz na zaplacení části půjčky, banka mu zabavila stroje a krávy. Zůstal bez možnosti dále hospodařit a s velkým dluhem, který stále roste kvůli inflaci.

Používáte případ Nestora k vyvrácení výčitek pro nedostatečné využívání tisícihektarového pozemku?

Ale doopravdy, my půdu dostatečně využíváme, optimálně, ačkoliv ne stovky hektarů. Ostatně neslycháme často výčitky, ale rady. Nabádají nás, abychom vyráběli ve velkém, ale to je po ekonomické stránce neobhajitelné. Pokud by Bona Espero chtělo samo vyrábět všechno nezbytné jídlo, byly by výdaje větší, než vydání při jeho nákupu. Proč vyrábět vlastní vejce nebo mouku, když je to možno nakoupit laciněji? Ostatně ne všichni, kdo nám radí, něco chovají, nebo pěstují a neuvědomují si, že před třiceti lety okolo „bílého domu“ byla panenská savana jen s několika eukalypty. Nyní je zde rozlehlá zeleninová zahrada a sad.

Právě zde se pěstuje to, co pokládáte za optimální?

Zahrada v sídle Bona Espera má kolem pěti hektarů dobře zkultivované půdy, na které úspěšně pěstujeme ovocné stromy a zeleninu. Máme 60 mangovníků, po padesáti gujavarbech, avokádech a pomerančovnicích, kromě toho máme 200 banánovníků. V menším měřítku pěstujeme další ovoce a gigantické jakve. Bona Espero je soběstačně zásobeno ovocem skoro celý rok. Právě jsme skončili zavaření 100 kg marmelády z manga, již dříve jsme zavařili žabutikabo. Nyní je sklizeň gujavy a avokáda, postupně začnou zrát pomeranče, to bude trvat do září. Banány a citrony máme stále, také papáju. Ta rostlina začíná dávat ovoce již druhým rokem, jsou to chutné veliké bobule, a rodí sedm let, potom odumře. Bona Espero je soběstačné s kávou. Nakupuje se jen pro hosty.

Povinností každého muže je zanechat syna, dům a zasadit strom. Kolik stromů jste zasadil?

Jestli dobře počítám, tak na celé ploše Bona Espera to bude přibližně 700 stromů. Ale nesázal jsem jen sám, také sázely děti, ale největší zásluhu má Ursula. Věnovala velkou péči pomerančovnicím. Před několika lety zde byl požár a shořelo 30 pomerančovniců.

Nebylo to tenkrát, když nějaký dobrovolník mluvil o očištné síle ohně, místo aby požár hasil?

Ano, to bylo tenkrát. Bohužel ani dosud není oranžerie obnovená a velké mangovníky, které utrpěly požárem se úplně nevzpamatovaly. Plody mají v sobě černé skvrny. Ale příroda nám pomáhá. Například z jednoho avokáda, zasazeného o Vánocích 1973, již vyrostlo padesát dalších. Je zajímavé, že jejich ovoce dozrává později, než mateřská rostlina. Dodala bych, že skoro každým rokem sklízíme přibližně pět set ananasů.

Je Bona Espero soběstačné co se týká zeleniny?

Skoro, ale ne po celý rok. Teď tady nevidíte rajská jablka, protože by bylo zbytečné je pěstovat v období dešťů. Kdybyste měl na ně chuť, musely by se koupit, nebo použít zavařené z loňského roku. Rajčata, papriky, lilky jsou typická zelenina pro suché období, od května do konce srpna jejich hodně. V těchto měsících v Bona Espero roste všechno, protože stále svítí slunce a s vodou nemusíme šetřit. Zavedli jsme automatický postřik když všude okolo je sucho. V naší zeleninové zahradě je hodně lilků, mrkve, zelí, dýní, okurek, hlávkového salátu, batatu, manioku, jahod dokonce i chřestu i suchém období. Abychom měli různou zeleninu po dlouhou dobu, je nutné sít podle plánu, když končí sklizeň na jednom záhonu, je třeba záhon připravit na nový osev.

Všimnul jsem si, že kuchařka cestou do kuchyně si nese ze zahrady cibuli, nebo petrželku, salát...

A jistě jste si také všimnul, že v poledne a večer, kdy se podává teplé jídlo, jsou na talíři alespoň tři druhy zeleniny, buď syrové, nebo vařené, kromě chutných příloh. Novým dětem se to zdá divné, protože v tomto regionu není zvykem jíst syrovou zeleninu; jídlo se skládá z rýže, fazolí, manioku a ovoce, z toho hlavně z banánů a manga. Když jsme přišli, jiná zelenina a ovoce byly téměř neznámé v celém regionu.

Ale nyní v Alto Paraíso je několik supermarketů, které také zeleninu nabízejí. Nebylo by výhodnější zeleninu nakupovat?

V produkci zeleniny a ovoce je Bona Espero schopna větší konkurence než v případě rýže, mouky, vajec a mléka. Kromě toho, mrkev, rajčata, pomeranče koupené v obchodě se hodně liší od vypěstovaných na našich zahradách. V Bona Espero se v žádném případě nepoužívají chemické přípravky ani chemická hnojiva. To jsme nikdy nedělali a ani nepotřebovali, protože naše různorodá zelenina roste pohromadě na záhonech a hnojíme kompostem. Ani stromy nepěstujeme „monokulturně“, protože tak jsou chráněny proti hmyzu a jiným nepříznivým vlivům.

Opravdu, utrhnu si tumavu ze stromu a hned jím.

Protože Bona Espero je ekologicky čisté. Moje rodina sem přišla ze znečištěného průmyslového města a možná nás panenská příroda definitivně přiměla tady žít.

Mohu vás nazvat ekologickými emigranty?

Ano. Během posledních třiceti let se životní prostředí lidí zhoršilo a stalo se „globalizovaným“. Vím, že čisté prostředí Alto Paraiso není darem na věčnost. Budou si lidé zdejší prostředí jen užívat, nebo se začne něco dělat na jeho ochranu? Ten druhý případ nám prikazuje, aby pozemek Bona Espero v sousedství Národního parku zůstal jeho přirozeným prodloužením. Přesto ale moudré projekty budou vždy vítané. Zatím bud'me spokojeni s naší zeleninou...

13. „INFANA RASO“¹⁰

Člověk je dítě a jako dítě vidí jen to, co má před očima.

William Auld

Západ slunce v Bona Espero jako ve filmu. Končí další den. Ursulo, jakými uličnickými kousky tě obšťastnil malý Claudio?

Ráno snědl celou tubu zubní pasty a potom pokousal na zadku spolužáka, když se oblékal. Než mě opustil, stoupl mi krevní tlak. Šel do své třídy, aby tam podobným způsobem trápil učitelku Adu. Předpokládám, že si vymyslel nějakou novou lumpárnu, nebo bude opakovat své oblíbené kousky. Například zlomí propisku a bude se dívat jak barva vytéká, potom ji začne vytírat dlaní a tu si pak hned otre na své pěkné školní oblečení. V pět odpoledne se Claudio vrátí do mé péče. Jsou s ním větší obtíže, než se všemi osmi chlapci dohromady. Všichni vymýšlejí všelijaká zhoubná překvapení, když nedostanou žádný konkrétní úkol. Mou hlavní starostí je užitečně je zaměstnat. Ale Claudio každý úkol obohacuje svou vynalézavostí. Například při kreslení rozkouše gumu. Na záchodě znehodnotí několik metrů toaletního papíru.

Není následek bez příčiny.

Jednou z příčin je to, že děti přichází z primitivních životních podmínek a tady najdou neznámé předměty, třeba toaletní papír, který pokládají za hračku. Potřebují určitý čas, aby pochopily, že je třeba dodržovat určitý pořádek. Kromě toho jsou všechny děti sice stejné, ale zároveň každé jiné. Neexistují dvě stejné děti, aby se mohly posuzovat podle nějaké šablony. Někteří návštěvníci Bona Espero se ptají: *Kolik dětí tady máte?* A když slyší odpověď, jen mávnou rukou, protože počet dvacet, nebo třicet se jim zdá zanedbatelný, jako by se jednalo o chov kuřat. Během těch třiceti let dobrovolnictví v Bona Espero jsem se setkala s desítkami dětí, které mě hluboce zarmoutily. Vždy se nabízelo jednoduché řešení: poslat dítě tam, odkud přišlo.

¹⁰ La Infana Raso – známá kniha, esperantský originál od Williama Aulda

Poslali jste některé dítě pryč?

Ano, ale jen v krajním případě, když bylo skutečné nebezpečí pro ostatní děti. Ale takové rozhodnutí brzdily jasné následky: pokud bychom děti poslali za jejich nedobré chování, jako bychom je odsoudili k definitivní záhubě, protože se nejspíše vždy jednalo o dítě bezprizorní, které po odchodu od nás by muselo žít na ulici, pak ve vězení apod.

Je to *Claudio*ův případ?

Ne zcela. Je mu sedm let a jeho otec pracuje v hospodě v Cavalcante. Prodává pivo a alkohol a o svého syna se nestará. Již několikrát jsme chtěli Claudia poslat pro jeho chování zpět k otci. Ten vždy přišel a skoro na kolenu prosil: *Paní Ursulo, vy jste jediný člověk na celém světě, který mi pomáhá! Neposílejte Claudia pryč!*

Proč ho nepošlete k jeho matce?

Matka ho odložila a odešla s jiným mužem neznámo kam. *Claudio* byl tenkrát čtyřměsíční batole. Až když jsem se o něm dověděla víc, pochopila jsem jeho zvyk nepřetržitě si cucat prsty, často všech deset současně, tak silně, že si sedřel kůži. Ada vyřešila ten problém tím, že mu dala dudlík, který používal ve škole několik týdnů, až ho pak již přestal potřebovat. Otec sám je zajímavý fenomén jednadvacátého století. Má auto, ale nemá oprávnění ho řídit, protože nemá řidičský průkaz, a ten nemůže získat, protože je analfabet. Přesto ale jezdí do Bona Espero vzdálené 110 km s povolením dětského právníka, protože se jedná o právo dítěte mít kontakt se svým otcem.

Výhoda pro analfabeta!

Claudio, až bude plnoletý už nebude mít taková privilegia, protože se Adě podařilo ho naučit číst a psát již během jednoho roku. To je opravdové vítězství také tohoto chlapce samotného, protože často děti potřebují dva až tři roky, aby se naučily psát a číst. Nedivte se. Žily v chatách ze slámy, nebo častěji ve slumech u měst a nikdy neviděly knihu a když přijdou do Bona Espero, nemají představu, co je to písmeno. Takové dítě se doma naučí mluvit, protože řeč slyší. Slovo je pro ně zvuk, ale napsat slovo a rozdělit ho na jednotlivé zvuky a dát jim představu písmen, to vyžaduje abstraktní myšlení a to přesahuje jejich mentální schopnosti. Proto vzdělávání takových dětí je nepochopitelné pro lidi, kteří se narodili mezi knihami i pro rodilé „bonesperány“ jako je Igor. Dnes mu bylo dvanáct roků. Hned po svém narození chodil do školy v náručí své matky, učitelky. Ve čtyřech letech maminku překvapil jak plynule četl. Jeho matka je Ada Ferreira de Sousa, současná ředitelka školy v Bona Espero, a je to úžasná učitelka.

Jak se Ada dostala do Bona Espero?

Ona se zde „objevila“. Pamatujete si, že z iniciativy Bona Espero byl založen v Alto Paraíso druhý stupeň základní školy, tj. pátá až osmá třída. Díky tomu děti, které skončily čtvrtou třídu, mohly pokračovat dál ve vzdělání. Většina učitelů jsou „bonesperáni“. 27. září 1977 na mé 44. narozeniny pozdě večer po vyučování v Alto Paraíso jsme se vraceli do Bona Espero. Nečekaně nás zastavila dívka s dítětem. Když jsme autem zastavili, vložila nám dívka beze slova do našich rukou holčičku. Měla jsem pocit, že jsem holčičku dostala k narozeninám. Byla to sedmiletá Ada, vypadala jako čtyřletá. Odjeli jsme a nechali dívku bez dítěte, pravděpodobně sestru Ady, stát u cesty. Když si děvčátko zvyklo na nový život, začali jsme obdivovat jeho nadání. Po vyučování zůstávala dívenka sedět nad sešity a psala. Nikdy dříve jsem se nesetkala s dítětem, které se tak rychle a chtivě učilo.

Díky Bona Espero se mohly projevit Adiny schopnosti a mohla se stát pilířem našeho domova. Všude je možno najít talentované lidi, ale ne všichni mají šanci projevit svůj potenciál.

William Auld ve své knize „La Infana Raso“ konstatuje: Moje kůže je černá, tvoje se zdá žlutá. Ale krev je červená...

Krásná slova. Ada by je mohla přednášet. Ada se rychle naučila esperanto a jednou nás překvapila přednesem Zamenhofovy básně „La Vojo“ (Cesta) z paměti. Její schopnost učit se byla tím obdivuhodnější, protože pocházela z rodiny, kde po generace byli jen analfabeti. Náš přítel, spiritista, nám tento fenomén vysvětlil zcela jednoduše: *Ada je vtělením velmi vyvinutého ducha*. Když se přiblížilo padesáté výročí Bona Espero, zjistila jsem s překvapením, že Ada je zde již 30 let. Byli jsme pyšní, když jsme četli zprávu o slavnosti v italském městě Ancona, kde Ada měla proslov u příležitosti převzetí Ceny Ludvíka Zamenhova pro Bona Espero za výchovnou činnost a sociální práci. Cenu inicioval Aldo Grassini a představovala sošku: „Útěk z Babylonské věže“ od Valeriana Trubbianiho.

Byly ještě jiné případy podobné jako Adin?

Ano. Například *Valeria*. V srpnu 1978 jsme jeli do São Jorge, kdysi tato vesnice žila díky obchodu s křemennými krystaly, než obchod pohltil Národní park. Obchod ovládal Claro, vlastník jediné prodejny. Vyměňoval křemenné krystaly za potraviny a jiné produkty jako překupník. Ceny se chovaly podle zákona nabídky a poptávky a horníci to sotva mohli chápat. Když bylo krystalů dost, ceny zboží velmi rostly a opačně. Nikdo se nemůže divit, že Claro žil v luxusním domě a dělníci žili v chatrčích, ke kterým patřily i přístřešky na čtyřech kůlech se střešou z palmového listí, pod kterou byly hliněné pece. Tam také žila *Valeriina* rodina. Viděli jsme tam desítku lidí na bobku kolem kotlíku na kamenech pod hořícími poleny. Vypadali uboze a byli polonazí. Bona Espero pak po dlouhý čas šatilo celou rodinu. Sedmiletou *Valerii* jsme přijali do Bona Espero a tam výborně prospívala. Ale po dvou letech přišla její matka s tím, že musí jet do státu Bahia a protože je analfabetka, potřebuje, aby ji *Valeria* doprovázela. My jsme neměli právo jí v tom zabránit a také záměrem Bona Espero bylo vždy podporovat vztahy dětí s rodiči a se svými kořeny. V případě *Valerie* se to ukázalo jako chyba. Matka nikam nejela, podlehla klevetám, že dívka je v nebezpečí, že „ti gringové“ prodají její dceru do Německa. Tato nadaná dívka se už nikdy do Bona Espero nevrátila; rodiče ji poslali do Goiãnie a zametli za ní stopy. Prý udělala kariéru servírky.

A zatím mohla získat vysokoškolský diplom.

Rodiče *Valerie* nejsou jediným případem nevzdělanosti, kdy rodiče své děti poškodí. Nezřídka se stává, že otec odvede své děti domů na prázdniny po jednoroční výuce a pyšní se jejich schopností psát a číst. Ale už je nikdy nepřivede zpět do školy, protože je pokládá za již dost vzdělané. Z pohledu vesničana, který nebyl schopen se podepsat, základy čtení a psaní jeho dětí se mu zdají jako velký pokrok a dostatečný důvod, aby se dítě přestalo učit.

A byly děti, které se nechtěly učit?

Ano. Znáám jen několik málo případů. Patřil k nim *Mario*, *Lionelův* syn, který prohlásil: *Můj otec je analfabet a je bohatý*. *Lionel*, náš soused má osm dětí a z nich jen *Mario* vegetuje na vesnici. Ostatní sourozenci se učili v Bona Espero a dopracovali se chvályhodného sociálního postavení. Často sirotci měli v životě úspěch, zatím co několik dětí neuspělo, protože...mělo rodiče. Celkový problém tkví v tom, že otec nebo matka, analfabeti, nechápou hodnotu vzdělání. Pokládají Bona Espero, jakoby za kasárna, kam jsou lákány děti z nějakého nepochopitelného zájmu, a kde škola má jen povinnosti děti

nakrmit, vybavit knihami a pomůckami i zajistit jim cestovné. Nezřídka se stalo, že rodiče požadovali dopravu svých dětí autobusem za peníze Bona Espero. Často to bylo ale způsobeno chudobou rodičů.

Jestli chudým něco nechybí, pak to jsou děti. Víc dětí, víc rukou.

To jsme poznali. Otec nechtěl pouštět svého syna, jedenáctiletého *Simona* do školy, protože ho potřeboval doma. Musím zdůraznit, že většina rodičů chápala příležitost pro děti v Bona Espero, a nejen žádali, abychom jejich děti přijali, ale posléze s námi spolupracovali pro dobro svých dětí.

Například?

Anacleto. Přijel na pěkném koni začátkem roku 1984. Byl podobný Zorrovi ve svém dlouhém kabátě a černém klobouku. Požádal nás, abychom přijali jeho děti: Alis, Alessana, Amandu, Erbana, a Celii. Vysvětloval: *Tam kde bydlíme, není škola*. Žil se svou početnou rodinou v lesnatém kraji Cantingueiro za řekou Preto. Dá se říci, že to místo je na konci světa, ačkoliv je vzdálené od Bona Espero jen čtyřicet kilometrů. Přijali jsme těch pět dětí včetně pětileté Amandy. Anacleto byl poloviční analfabet, ale skutečně se zajímal o vzdělání svých dětí, rád je navštěvoval a přinášel darem potraviny, které byly v domově vždy vítány. O zimních prázdninách v červenci 1984 přijel s koňmi pro děti a učinil nám nabídku.

Přijmout další děti?

Ne, to se stalo až příštího školního roku. Tentokrát nám Anacleto nabídl zdarma pro Bona Espero rýži a fazole, protože měl dobrou úrodu. My jsme si ale museli pro náklad přijet vlastními vozy. Nabídka byla lákavá, ale když jsme se podívali na mapu, zjistili jsme, že čtyřicetikilometrová cesta pro koně, se pro auto prodlouží na sto dvacet kilometrů, protože se musí mnohokrát objíždět. Pečlivě jsme připravili naše vozidla: desetiletý malý autobus Volkswagen a džíp Ford-Rural. První etapa vedla do Cavalcante, zajímavého, historického města. Proto jsme vzali sebou patnáct dětí na zeměpisnou a historickou exkursi. Cavalcante bylo založeno v polovině osmnáctého století v místě kde bylo bohaté naleziště zlata v naplaveninách řek. V roce 1793 v okolí města 330 otroků kopalo a prosívalo písek a také pracovalo v hlubokých dolech. Také tady později zlatá horečka opadla, zůstal jen jeden důl, enormně veliká jáma. Z jejího dna se horníci spouštěli primitivním výtahem do hloubky více než sto metrů a zde odkopávali kameny, které obsahovaly zlaté žíly. Vydolované kameny se na povrchu rozbíjely a pomocí rtuti se z nich sedimentací získávalo zlato na dně nádob. Děti byly nadšené návštěvou dolu. Vedení dolu se k nám chovalo velmi mile a dokonce nám dali oběd. O množství produkovaného zlata ale nechtěli mluvit, protože to je státní tajemství. Množství asi nebylo malé, protože každý týden přijíždělo z Brasílie vozidlo, aby transportovalo zlato do Centrální banky.

Důl ještě funguje?

Jen jako muzejní objekt. Zlato se přestalo těžit pro potíže při kopání do stále větší hloubky, ale zejména z ekologických důvodů, protože používání rtuti bylo nebezpečné. Rtuť znehodnocovala vodu ve městě a Cavalcante ztratilo svou ekonomickou hodnotu, ale uchovalo si hodnotu historickou. Po projetí městem jsme se dostali k hrozivému příkrému svahu. Sjížděli jsme na jedničku a ještě jsme trvale brzdili, trvalo to dlouho; dál jsme ještě museli přejet několik řek, kde nebyly mosty a pak jsme se teprve dostali k cíli.

Jak dlouho vám trvalo překonat těch 40 km?

Přibližně asi deset hodin. Ale přivítání u Anacleta bylo dojemné a zdvořilé. Kvůli nám dal udělat velký stůl u místního tesaře. Stůl přinesli čtyři muži z dílny vzdálené pět kilometrů, aby nás Anacleto

mohl přivítat jako král. Obstaral pro nás společnou ložnici. Jeho dům stál izolován v hlubokém údolí obklopeném horami. Pěstoval skot a také plodiny uvnitř lesa, kde byla půda úrodná. Dá se o něm říci, že je vzorem člověka schopného žít v divoké přírodě, protože je vytrvalý a moudrý. Obdivuhodné bylo jeho přání opatřit dětem vzdělání.

Bona Espero jakoby bylo stvořeno pro tuto rodinu.

Ano, Anacletovy děti by zůstaly analfabety, pokud by je k nám neposlal. Slíbené fazole byly již doma připravené, ale rýže se musela nakládat na poli uprostřed lesa. Tam vedla jen příkrá stezka, vhodná jen pro jednoho koně. Časně ráno se hospodář se dvěma silnými honáky vydal „připravit cestu“ – pokácet stromy. Jeli jsme za nimi džípem, který jediný byl schopen projet svahem mezi stromy. Pořád jsme zastavovali a čekali, až budou stromy odstraněny. Po čtyřech hodinách jsme se dostali ke skladu rýže. Překonali jsme 500 metrů.

Rekordní pomalost: 800 hodin na 100 kilometru.

Deset padesátikilogramových pytlů rýže v džípu a šest pytlů fazolí v nákladáčku stálo za tu námahu. Zpátky jsme vyjeli brzy po obědě. Ale to nebylo rozumné, protože jsme museli změnit trasu. Tak příliš naložená vozidla by nedokázala vyjet svah v Cavalcante. Na radu Anacleta jsme jeli delší cestou přes vesnici Colinas, ležící v bohem zapomenuté krajině. Já v nákladáčku a Guiseppe v džípu jsme byli oba unavení a v Colinas jsme si zmýlili cestu. Z Colinas jsou jen dvě cesty, obě neasfaltované, bez ukazatelů. Po čtyřiceti kilometrech jsme zjistili, že nejedeme do Alto Paraíso, ale do Niquelandie. Náhodou i tam se nalézá největší již nevyužívaný niklový důl ve světě, ale tam jsme vůbec nechtěli. Rozhodli jsme se, že pojedeme nazpátek, ale dvacet pět kilometrů před Colines nám došel benzín. Marně jsme čekali na nějaké projíždějící vozidlo, museli jsme přenocovat na pytlích s rýží a fazolemi.

Jako v Andersenově pohádce.

Tentokrát roli princezny hrála černovlasá Maria, která časně ráno, provázená naším synem Guidem, se vydala pěšky do Colinas, aby nakoupila trochu benzínu. Mezitím jeden dobrý člověk, první projíždějící po čtrnácti hodinách čekání, zastavil své auto a poskytl nám nutné množství benzínu. Hned jsme nastartovali a podařilo se nám dohnat naši dvojici u benzínové stanice. Na mapě státu Goiás, aby už se nikdo nepokoušel tudy jezdit, navrhl Guiseppe označení: *Hic sunt leones!*

Zásoba potravin nám stačila na mnoho měsíců.

Kolik času jste potřebovali na tuto návštěvu konce světa, který leží sotva 40 km od Bona Espero?

Plné tři dny. Toto dobrodružství ilustruje výchovnou funkci Bona Espero v tehdejší době. V přesně v té době, kdy „esperantisté“ vyhlásili válku dětem. Anacletoovým dětem by se nedostalo vzdělání, protože by byla škola zavřená z rozhodnutí pučistů. Naštěstí škola přežila a Anacletovy děti získaly vzdělání. Takové děti byly právě těmi, kterým jsme chtěli pomoci. To už bylo v době, kdy Bona Espero již ztratilo svou roli starat se o mladé delikventy. Většina našich žáků již pocházela z venkovských rodin, které žily daleko od sebe na břehu řek, daleko od škol a byli odsouzeni k analfabetismu. Kdyby děti vyrůstaly doma, stýkaly by se jen s rodinnými příslušníky; trpěly by komplexem izolovanosti, nedostatkem kontaktů s jinými lidmi a s vrstevníky. Bona Espero jim dalo to, co si vůbec nemohly představit: dobré jídlo, hezké oblečení, hračky a výuku. Pro sirotky, poloviční sirotky, bezprizorní děti bez sociální příležitosti tento nový svět představoval velkou změnu; nebyly už bity, nikdo jim nenadával, nekřičel na ně, nevykonávaly těžkou práci, neměly hlad, nemusely se bát.

Ale přicházely i těžké úkoly jako byl třeba Claudio. Cítili jste se silni na takové obtíže?

Když jsme přišli do Bona Espero, bylo mi čtyřicet let a Guiseppovi čtyřicet tři. Byli jsme už zkušenými rodiči dvou adolescentních synů. Nepřišla jsem jako ředitelka školy s ještě mokrým diplomem, ale jako matka s mateřskými povinnostmi, jen s tím rozdílem, že má rodina bude o něco větší. Děti jsou prostě děti, hned jsem si zapamatovala jejich jména. Od začátku to nebyli pro mě mulati, domorodci, Brazilci nebo něco podobného, zrovna tak jako jsem nikdy neuvažovala o tom, zda Guido nebo Dario jsou Italové nebo Němci.

Reprezentovali pro vás „dětskou rasu“. Ve vašem bytě v Brasílii jsem viděl keramický obraz s italským textem vysvětlující jak dítě v závislosti na svém věku hodnotí otce. Tříletý: Tatínek ví všechno. Čtyřletý: Tatínek ví skoro všechno. Desetiletý: Jsou věci, kterým tat'ka nerozumí. Patnáctiletý: Táta ničemu nerozumí. Dvacetiletý: Co by mi táta poradil?

Je to vtípné a netýká se to jen italských dětí. Takoví byli Guido a Dario a úplně stejně reagovali Ada, Tatina, Amanda, Tota, Orgando, Andreia, Rosamira, Rafael a další, kteří žili v Bona Espero až do své dospělosti. Měli jsme rádi jejich krásu, chuť se mazlit, radost a také jsme jim utírali slzičky, řešili jejich vzdor, snaželi jsme jejich zlobivost a prohřešky. Velmi brzy jsme zjistili, že nás považují za rodiče, protože vycítili, že my je považujeme za „své“ děti. To vyplynulo samo, protože některé děti, i když měly rodiče, cítily se někdy jako děti nikoho. Zdá se mi, že mě učinily matkou víc, než jsem byla před tím. Možná proto si mohu vysvětlit, že jsem mohla přetrpět ty těžké ošklivé momenty, kdy se děti ke mne špatně chovaly, zvláště dospívající děti. Myslím si, že kdybychom zde pracovali jako placení zaměstnanci, odborníci, naši žáci by neměli takové úspěchy, a někteří se někdy zdáli zcela nevychovatelní. Jako neplacení dobrovolníci jsme si také nemohli naříkat: *Proč máme pracovat v takových podmínkách za tak malou mzdu?!*

Uklidnilo se Claudiovo zlobení?

Raději bojuji se sedmiletým uličníkem jako Claudio, než s podobným adolescentem. Náš úkol není edukace, ale něco daleko složitější – reedukace. Děti, přicházející do Bona Espero, jsou ve většině špatně vedené. Z domova si přinášejí hrozná slova, plná vulgarismů a nadávek, která je možno eliminovat u malých dětí, ale u starších je to problém. Problémy začínají u jedenácti-, dvanáctiletých, příliš brzy vyspělých. V bídných životních podmínkách jsou svědky sexuality dospělých a jsou někdy i vtahováni do těchto věcí, i sexuálně zneužíváni. Pokud takoví přijdou do Bona Espero, chovají se tak i k ostatním a tak vzniká výchovný problém.

Z toho důvodu odešel Rodolfo?

Ano, ve dvanácti příliš rychle vyspěl a začal „vyučovat“ své mladší spolužáky, vydíral je a bil je. Domluvy nepomáhaly. Museli jsme ho předat sociální službě.

Neopakovala se v Bona Espero stejná situace, ve které jste se nacházeli před třiceti lety?

Naprosto ne. Na základě dohody s ministerstvem spravedlnosti Bona Espero se staralo o mladé delikventy, ale nyní se staráme o oběti zločinů, bídy a o opuštěné. Brazílie sama od té doby učinila velký pokrok. Nyní již existuje v zákoně zakotvený systém oficiálních rad pro dětské záležitosti. Jejich úkolem je kontrolovat situaci a zasahovat v případech, kdy jsou porušována dětská práva. Bona Espero spolupracuje se sociálními pracovníky a kurátory v okresech Alta Paraíso, Cavalcante i s jinými.

Zdá se, že nejvíce dětí přichází ze vzdáleného Cavalcante.

Opravdu. Problémy v Alto Paraíso jsou méně naléhavé i díky dlouholeté práci Bona Espero. Včera kurátorka přivedla *Paula*. Velmi jsme váhali s jeho přijetím, protože ten třináctiletý chlapec, který již nějaký čas přebýval v umývárně autobusů, se nám zdál jako nebezpečná bomba do prostředí mladších dětí, ale pak jsme se mu rozhodli dát šanci. Jeho matka ho opustila, měla sedm dětí, ale strojila se jako šestnáctiletá a bydlela ve slumu. Stejně jsme i riskovali s Andersenem, který k nám přišel před měsícem a dosud se chová bez připomínek. Pomohl mi mateřský instinkt vloni, když jsme přijali dítě z ulice – *Pedra* a také jedenáctiletého analfabeta *Simona*. Oba se pilně učí a jsou očividně spokojení.

Vidím tady dvě nové žákyně, které se mi zdály na první pohled jako učitelky.

Jsou to ale žákyně. Leidiane je třináct. Utekla od své matky, která ji chtěla „pronajmout“ svému sousedovi. Čtrnáctiletá Crislandia byla poslána do Bona Espero svou matkou, která ji tak chtěla separovat od dvou mužů. Obě to jsou dívky v ženských tělech. Guiseppa řekl žertem: *V ženském těle slepičí mozek*. Divně vypadá, když si hraje s malými dětmi. *Claudio* snadno proběhne mezi nohama vysoké Crislandie. Ani nevím, jak mám zareagovat, když ta velká hezká holka si přijde naříkat, že sedmiletý Tiago ji uhodil. Ada vyřešila tento choulostivý problém a opatřila děvčatům učení v páté a šesté třídě v soukromé škole u italských jeptišek v Alto Paraíso, kde se učí v sedmé třídě i Igor.

Špatně se mi pamatují brazilská křestní jména. Zdají se mi stejně cizí jako u mých čínských studentů, které jsem učil esperanto na pekingské univerzitě.

Leidiane není čínské jméno. Je anglické a správně by mělo být napsané Lady Anne. Brazilci při určování jmen mají plnou svobodu. Rodiče dávají dětem jména podle vlastní fantazie a u analfabetů jsou plody jejich tvořivosti podivuhodné. Třeba otec přichází zaregistrovat svého potomka a vysloví jméno televizní hvězdy, tak jak ho v televizi slyšel, ve výsledku je to například Leidiane. Podobně je to s Dione, který se vyslovuje Džony, ale mělo by to být Jonny. Crislandia je pro mě záhadou, třebaže koncovka „landia“ je převzata z výrazu pro názvy měst, například Niquelandia nebo Uberlandia. Dávají se jména také známých výrobních značek. Máme zde chlapce jménem Armani.

Slyšel jsem o chlapci, který se jmenuje Sony.

Velmi často vybírají rodiče jako patrona známého člověka, ale často nevědí čím se proslavil. Například naši noví žáci se jmenují Andersen a Elmario. Elmario je složené jméno; pravděpodobně matka přidala před otcovo jméno „El“, protože se otec jmenuje Mario. Taková složená jména jsou dost častá. Známe esperantský pár; jmenují se Elina a Alberto; jejich děti se jmenují Alberiana a Liberto. Měli jsme čtyři domorodé sestry: Neuza, Creuza, Dineuza a Dicreuza. Poslední dvě ještě neměly vystavený rodný list. Abychom si je nepletli, nabídli jsme jim seznam jmen, aby si vybraly. První se rozhodla pro Vanessu a druhá pro Soraiu.

V celém světě je známý Pelé, ale jen málo lidí ví, jak se doopravdy jmenuje. Zdá se mi, že Brazilci rádi používají přezdívkové jména, protože počet importovaných jmen z Portugalska a také přijatých od lidí z Afriky je malý. Pořád se opakují jména jako Silva, Ferreira, Costa, Barbosa, Pereira...

Může to tak být, aby se od sebe lépe rozlišovali. Naštěstí existuje zákon, který povoluje každému, kdo o to požádá v osmnácti letech, své jméno opravit, nebo změnit, pokud se jméno dané rodiči mladému člověku nelíbí. Některé děti mají normální jména podle evropských kritérií.

Vraťme se ke Claudiovi.

Nebo k jeho spolužáku Tiagovi, dalšímu „d'áblíkovi“, jehož patronem je svatý Jakob Apostolo de Compostela. Ten je schopen vytrvale celé hodiny mluvit jako hyena a svými hloupostmi s úspěchem konkuruje *Claudiov*.

Slyšel jsem, že před několika dny napsal svůj úkol z matematiky červenou křídou na vaše auto.

Víte, že mi to ani neřekli?

Jistě, aby vás ušetřili měření krevního tlaku. Jak se tady Tiago objevil?

Pětiletá *Carmen* a jedenáctiletá *Carol* jsou jeho sestry. Matka je opustila před čtyřmi lety. Zůstali s otcem, opilcem, v provizorním táboře organizace „Movimento sem Terra“. „Nomádi“ jsou velkým problémem v Brazílii. Jsou jich miliony – venkované bez půdy. Organizují se ve velkých skupinách po mnoha stech, usídlují se na soukromých pozemcích, staví si primitivní obydlí a žijí v hrozných hygienických podmínkách. Současná vláda se je snaží umístit na státní pozemky a poskytuje jim minimální mzdu, která jim neumožňuje žít ani umřít. Z takového prostředí pochází tito tři sourozenci. Nejvíce trpí odloučením malá *Carmen*. Často pláče a tiskne se ke každé ženě.

Kolik dětí se učí v Bona Espero?

Aktuálně 33, včetně sedmi dětí, které denně docházejí. Je to pět sourozenců a jejichž rodiče pracují na statku vzdáleném 8 km, Jade, místní krasavice, která se přidává cestou, a na kole přijíždí Armani, jehož rodiče se nastěhovali nedávno do volného domu za řekou Mulungú, kde si najali půdu. Pocházejí z Evropy, vlastní v Porto Alegre prodejnu, ale pronajali ji a opustili metropoli a šli žít do přírody. Vybrali si Bona Espero, protože Armani může pokračovat ve vzdělávání. Tři děti, které u nás bydlí, dojíždí každodenně do katolické školy v Alto Paraíso.

Kolik trvalých obyvatel má Bona Espero?

Je jich dvacet devět. Brzy přijdou ještě čtyři žáci, kteří se zpozdili vinou dopravy. Jen před několika dny přišla *Elena*. Byla nutná intervence prokurátora v Cavalcante. Ukázalo se, že *Elenin* otec jel do Goiãnie, ale celá rodina žije v horách 240 km od Bona Espero za dvěma nepřemostěnými řekami. Prokurátor sám zorganizoval převoz a ta krásná, pilná holčička může pokračovat v učení. Její matka pochází z vesnice Kalunga, která byla založena před stoletími africkými otroky.

Jaký oficiální statut má škola v Bona Espero?

Škola patří pod okresní školu v Alto Paraíso. Od začátku do roku 1997 fungovala jako soukromá škola. Když jsme přijeli my, sotva přežívala v primitivním stavení. Nová budova postavená v roce 1978, a později rozšířená, umožnila zvýšit úroveň vyučování. Řada vnitřních problémů měla také negativní vliv na školu. V osmdesátých letech se však stala vzorovou vzdělávací institucí v celém okrese Alta Paraíso a během dalších deseti let se stala nejlepší školou v celé oblasti. Měli jsme kompletně vybavenou budovu, kolem čtyřiceti žáků a čtyři učitelky, z nichž dvě byly placené státem. Měli jsme osm tříd základní školy. Soukromý charakter školy byl záminkou nejrůznějších častých kontrol. Nutili nás vypracovávat podrobné zprávy, i přesto, že se trvale naše úroveň zvyšovala.

Ale proč jen do roku 1997?

V tom roce přijelo auto s několika osobami, představily se jako kontrolní komise federálního ministerstva práce a ptaly se, kde máme sad eukalyptů. Necháпали jsme o co se jedná. Ukázali jsme jim staré stromy, stojící okolo domů, ale to jim nestačilo. Vedoucí komise se přímo zeptal, kde máme pece na výrobu dřevěného uhlí, kde používáme děti jako dělníky. Po delším rozhovoru jsem pochopila, že

komise hledá v celém kraji výrobní dřevěného uhlí, kde děti se používají jako pracovní síla. Stále nemohli pochopit, že Bona Espero uhlí neprodukuje. Ale přesto neodjeli bezúspěšně, protože uviděli v kuchyni jak děti myjí talíře. Při jejich odchodu jsme uslyšeli přísné napomenutí: *Děti se nesmí používat k žádné práci. Nemohou mýt talíře, ani vytrhnout jeden plevel, protože to je vykořisťování, trestný delikt.*

Dokonce ve škole, která má statek?

Opět z čistého nebe udeřil hrom. Když se dříve divili, že peru kalhoty brazilských sirotků, protože to neodpovídalo obrazu kolonisty, ignorovala jsem taková mínění, protože jsem se cítila jako matka a učitelka. Oba jsme chtěli dát dětem poznat, co je to rodina, jak fungují pravidla, solidarita a spolupráce. Ale po návštěvě státní komise by nám zůstala role pouhých sluhů, kteří pracují 24 hodin denně bez jakékoliv odměny, ale s plnou odpovědností, a ještě musí děkovat státním instancím za milostivé svolení to všechno vykonávat; měla jsem právo vařit pro své svěřence a když po jídle by měli umýt své talíře, mohla bych být nařčena z nezákonného vykořisťování dětí.

Jak jste vyřešili toto dilema?

Rozhodli jsme se školu zavřít. To byl náš první konflikt se státem, ale ustoupit nebylo možné. Naše rozhodnutí konsternovalo okresní instance. Starosta nás naléhavě prosil, abychom školu obnovili; uzavření školy pro něho představovalo mnoho problémů. Odjeli jsme do Brasílie a podařilo se nám získat rozhovor u vysoce postavené ředitelky ministerstva práce. Jednala s námi způsobem hodným své pozice. Měla v rukou zprávu komise se závěrem o vykořisťování dětí v Bona Esperu s kuriózní premisou, že v okrese Alto Paraíso „tak činí všichni“. Nabízí se zajímavé paradigma: Jestliže Brazilci vykořisťují děti, tím spíše to činí cizinci. Ukázalo se, že komise vyfotografovala náš dům, protože ředitelka vyčítavě řekla: *Vy máte na podlaze dlaždičky!*

Zatracená podlaha! Již dříve vám ji vyčítal doktor Marcio.

Také tentokrát jsme se musili „omlouvat“ za takový „exces“ – mít v pustině místo písku na podlaze keramickou dlažbu, kterou jsme koupili za své peníze a sami položili. Pak jsme překvapili sebevědomou vysoce postavenou ženu tím, že jsme jí oznámili naše rozhodnutí školu zavřít se všemi následky pro veřejnost, včetně skandálu v hromadných sdělovacích prostředcích. Žena náhle změnila tón a zkoušela věc bagatelizovat a dokonce slíbila pomoc. Ale jak jsem již řekla, nemohli a nechtěli jsme dělat kompromisy a věc nechat na libovůli úřednice, která by mohla věc strčit do šuplíku.

Neriskovali jste příliš?

My jsme mohli vždy zavřít dveře a odejít. Nepřišli jsme do Bona Espero za ziskem a při odchodu bychom nemuseli bydlet pod mostem. Když si vyberete žít chudě, musíte být paradoxně soběstační. Toho jsme si byli od začátku vědomi a určitý status jsme si vždy zachovávali.

Zavřeli jste školu?

Ano, ale děti u nás zůstaly. Jejich vzdělávání se stalo problémem státu. Každý den přijel autobus z Alto Paraíso, aby děti odvezl do veřejné školy. Tam bylo nutno najít místo už v dost přeplněných třídách. Situace se stávala trapnou. Pozorovali jsme, že se děti nic nenaučí, že nedělají pokroky. Po návratu dětí ze školy začalo teprve skutečné vyučování. Byli jsme jako v konspiraci. Další pokračování tohoto stavu by bylo neúnosné; starosta naléhal, abychom školu obnovili, kompetentní právníci prokázali, že zpráva komise je nesprávná, protože označení „vykořisťování dětí“ se děje v případě, že mladiství jsou zaměstnaní a z jejich práce plyne materiální zisk zaměstnavateli. A to se

v případě Bona Espero neděje. Konečně v roce 2001 jsme se rozhodli školu obnovit, ale pod podmínkou, že škola nebude soukromá.

Tedy jaká je nyní?

Je odnoží okresní veřejné školy v Alto Paraíso, se stejnými právy a povinnostmi. Liší se jen vyšší úrovní vzdělávání a výchovy.

V čem tkví ten rozdíl?

V Bona Espero pracují dvě kvalifikované učitelky placené státem. Já už neučím, ale aktivně se podílím na výchově a mám zvláštní odpovědnost za chlapce. Zde to není jako ve městě, kde po čtyřech hodinách vyučování se děti vrací domů a zbytek dne jsou v nevhodném prostředí pro výchovu. U nás je vzdělávání a výchova trvalý proces. Jestliže po večeři vyberete dětem vhodný film, mluvíte s nimi esperantem, hrajete šachy, děti si hrají, baví se, formují své chování. Učitelky s nimi nejsou jen ve třídách, ale všude v domě, v jídelně, v herně. Děti to necítí jako kontrolu, ale jako normální rodinný život. Kdykoliv mohou přijít ke mně nebo k Guiseppovi, aby nám ukázaly své výkresy, zasmály se, nebo si poplakaly nebo prostě si přijdou sednout na klín. Další rozdíl proti škole ve městě je, že děti mají víc vyučovacích hodin. V Bona Espero se kromě dopoledne vyučuje ještě odpoledně od jedné do páté hodiny.

Dříve škola v Bona Espero měla plnou náplň základní školy, nyní jsou zde jen čtyři třídy. Proč?

Vlastně pět, začala školní reforma, prodloužila se povinná školní docházka na devět tříd, takže dřívější „školka“ se stala první třídou. Proč máme „jen pět“ tříd? Odpověď je jednoduchá. Bona Espero trvale funguje na hraně svých finančních možností. K zajištění důstojných životních podmínek a vysoké úrovně výuky nemůže vzrůst počet dětí nad třicet. Jenom pro tolik dětí jsme schopni zajistit čtyři jídla denně, ale to je jen část výdajů. Uvědomte si, že Bona Espero funguje jen díky esperantistům; stát platí na jedno dítě čtvrtinou realu na den – tj. deset eurocentů a to stačí na jednu housku. Máme sice elektrickou energii a učebnice zdarma, ale všechno ostatní materiál k učení, včetně oblečení musíme pro děti kupovat.

Vysvětlete mi prosím, jak dvě učitelky dokáží zvládnout pět tříd.

Maria, někdy s miminkem na ruce, učí matematiku, zeměpis a předmět, kterému se říká přírodní vědy. Ada vyučuje pět humanitních předmětů včetně portugalštiny a dějepisu. Vyučuje se v jedné třídě pro všechny žáky. Jistě to překvapuje Evropany, ale je to pochopitelné v zemích jako je Brazílie, USA, Austrálie, kde jsou rozlehlé, řídké obydlené krajiny a velké vzdálenosti. Takové vyučování je zde normální, a pro učitelku velmi náročné. Musejí být k takové práci speciálně vyškolené, mít schopnost simultánního myšlení a ovládat metody. Učitelky pracují s částí dětí, zatím co jiná část plní zadané úkoly. Učitelka musí precizně připravovat lekce. Často lituji Adu a Mariu, když vidím světlo v jejich oknech dlouho do noci.

Ada a Maria jsou také vašimi úspěchy. Co ještě říci?

Vždy se cítím šťastná, když dítě v Bona Espero poprvé vidí knihu, začíná skládat písmena a číst. Také jsem si všimla, že se děti neptají. Pravděpodobně otázky byly v jejich prostředí stejně abstraktní jako psaní. Užívala jsem všelijaké triky, abych otázky u dětí vyprovokovala, často jsem jim i napovídala. A jeden chlapec vytrvale mlčel. Až jednou se odvážil, zvedl ruku a zeptal se: *Teto, jak dlouho je do oběda?* Celá třída se rozesmála a já také. Od té doby se již nebál ptát.

14. Zelená lokomotiva

To, co jste léta budovali, může být během jednoho dne zničeno.

Ale budujte dál!

Matka Tereza

Guiseppe, ve společenské místnosti domu pro hosty, kde se nám pohodlně bydlí, je na stěně reliéf se zelenou lokomotivou. Odkud pochází to kuriózní vozidlo na páru?

Z Kodaně...Jednou jsem se ptal žáků na konečnou stanici první brazilské železniční trati, která začíná v Rio de Janeiro. Jeden z nich odpověděl: *V Lisabonu!* Není divu, Brazilci znají železnici možná jen z amerických filmů o divokém západě. Vlaky se v Brazílii pro dopravu osob skoro nepoužívají. Koleje slouží jen pro dopravu zboží jako je káva nebo ruda.

Ale Bona Espero má lokomotivu „zelenou“¹¹. Proč?

Podrobnou odpověď můžete dostat od vašich sousedů v pokoji č.2, od Erika a Astrid Mortensenových, kteří se po dvaceti šesti letech vrátili do Bona Espero mimo jiné, aby se podívali na „svou“ lokomotivu. Pracují v esperantském železničním klubu v Kodani. V roce 1987 jsme s Ursulou byli hosty v jejich domě a právě tam vznikl nápad postavit dům pro hosty a dobrovolníky. Nadšeni pro nový plán, jsme hned zasedli ke stolu a začali kreslit plán.

V Kodani byla navržena oblouková čelní část budovy, ve které čtyři pokoje mají trojúhelníkový půdorys?

Ano, tam jsem to vymyslel, a také dvě postranní zídky, které zakrývají vnitřní atrium a poskytují hostům jistou izolovanost.

Vy jste vypracoval architektonický projekt, ačkoliv jste dříve pracoval v továrně na automobily?

Již jsem vysvětloval, že když jsem pracoval ve FIATu, studoval jsem večerně v Institutu geometrií a diplom, který jsem tam získal mě opravňuje konstruovat domy do výšky tří pater. Tenkrát jsem studoval bez nějakého vážného cíle, ale asi zasáhla prozřetelnost, a připravila mě pro život v Bona Esperu.

Projekt sice nic nestál, ale kde Bona Espero vzalo peníze na realizaci?

Nejdříve přispěli dánští železničáři po Astridině a Erikově kampani. Poslali peníze „na první zed“ a přidali reliéf lokomotivy. Když ta zed byla postavena, lokomotivu jsme tam přizdili. Stavba pokračovala díky německé „Subteta Societo Bona Espero“, která ještě v roce 1987 přispěla 11.300 americkými dolary, za které jsme postavili průčelí.

Podle mého mínění je to nejkrásnější dům v Bona Espero.

¹¹ Zelená je barva esperanta

Díky! Dříve každá nová budova byla nejkrásnější. V roce 1973, když jsme poprvé přišli, celý kraj žil daleko od civilizace. Nikdo se nestaral o estetiku staveb. Vesničané žili ve slaměných chatrčích, ale i v Alto Paraíso žili lidé v domech, kterým se tak říkalo jen ze zdvořilosti. Ponejvíce měly domy kamenný základ a na něj navazovaly čtyři zdi z nepálených cihel. Střechy byly postaveny z větví a pokryty tenkými taškami, nebo palmovými listy. Otvory ve zdi sloužily jako okna, která se zakrývala prkny, protože sklo nebylo. Podlaha jak ji známe my tam nebyla, jen udusaná země s hmyzem a vlhkostí. Stropy tam nebyly, protože uprostřed domu pod střechem visela jedna žárovka, která osvětlovala celý dům, pokud elektrárna dodávala proud.

Proč se užívala jen jedna lampa místo několika slabších?

Elektroměry nebyly, platilo se za počet žárovek. Jen škola a katolický kostel byly více osvětleny. V kraji nebyl ani jeden profesionální zedník. Kdo chtěl, postavil si dům sám z vepřovic. Cihly se spojovaly blátem a na rovnost stěn se nehledělo. Stejnou „technologii“ byla postavena první škola v Bona Espero a proto její spadnutí se dalo brzy čekat. Pomohly k tomu i blízko stojící eukalypty, protože jejich kořeny pronikly do základů.

Bylo nutno postavit novou školu.

Nejdřív a naléhavě bylo potřeba opravit „bílý dům“, jako ubytování pro naši rodinu osmi chlapců, kteří nám byli svěřeni. Tenkrát jsme všechno platili našimi vlastními prostředky. Kdybychom se drželi této nebezpečné finanční politiky, brzy bychom musili jít bydlet pod most. Byla potřeba pomoc ze zahraničí. To se podařilo esperantské rodině Brandenburgových z Münsteru, která přesvědčila filantropickou organizaci „Terre des Hommes“, aby věnovala Bona Espero 25 tisíc marek. Taková suma stačila ke stavbě solidní školy, ačkoliv v Evropě by to byla směšná suma. Nakreslil jsem projekt a stavba byla zahájena v roce 1978.

Hned po historické potopě. Byly už mosty opravené?

Oprava mostů trvala měsíce a zatím přicházel materiál z hlavního města. Kamiony zastavovaly na břehu Mulungú, odkud se materiál nosil na zádech – pětimetrové stropnice, pytle s cementem a vše ostatní. Když došel cement, transportovali jsme ho po deseti pytlech z Formosy autobusem, pokud byl řidič ochoten.

Kolik cihel jste museli takovým způsobem dopravit?

Žádné! Čtyři tisíce cihel jsme vyrobili v naší vlastní „fabrice“. Hrdinové této stavby byli tři dobrovolníci: Němka Gisela, Francouz Jean a Američan David. Vzájemně se neznali, přišli ale skoro současně na začátku roku 1978. Jean jel stopem z Paříže do Dakaru, tam se dal najmout jako kuchař na loď ve směru na Trinidad, v Tobagu pak letěl do Manuas a stopem dorazil do Alto Paraíso. Gisela se zklamala v lásce. Když se dověděla o Bona Espero, rozhodla se za sebou spálit mosty a odletěla do Jižní Ameriky. Davidův případ není lehce vysvětlitelný. Tento intelektuál, průkopník informatiky, přišel do Bona Espero, kde nebyla elektřina a nejbližší telefon byl vzdálen 200 km. Ale on primitivními nástroji vytrvale vyráběl cementové cihly pro školu. Stejně pilně pracovali Gisela a Jean. Nebylo divné, že těžká práce s cementem sblížila Němku s Francouzem.

Jakou roli hrál v tomto trojúhelníku David?

Trojúhelník skutečně vznikl, ale kvůli docela jiné osobě. David neměl čas na flirtování, protože jeho hlavním problémem bylo, že neměl svoji americkou minerální vodu. Nechtěl pít naši vodu, bál se améb a cholery a proto se toulal po savaně a hledal prameny. Jednoho dne triumfálně prohlásil, že vyřešil

problém a ukázal nám díru, ze které vytékala ne zcela důvěryhodná dešťová voda, ale on našel adekvátní náhražku amerického nápoje. Nikdo ho nepřesvědčil, že nejčistější voda je voda vedená vodovodem z jezera do domů u nás. Byla to samozřejmě maličkost v porovnání k jeho píli v práci a můžeme ho prohlásit za vzorového dobrovolníka, stejně jako Giselu a Jeana.

V případě Jeana a Gisely hrálo esperanto roli „edz-peranta“?

Ano, ale ne tak jednoduše, jak si představujete. Jejich manželství předcházela intrika hodná trojúhelníkového melodramatu. Gisela dostala dopis od svého bývalého snoubence Gerharda, který ji nenávratně opustil. Když Gisela našla novou naději v Bona Espero, její snoubenec jí napsal dopis, ve kterém psal, že pouze ona je jeho jedinou láskou a že za ní brzy přijede. Gerhard oznámil svůj přílet do Brasílie. Zpráva přišla ale pozdě, nebyl už čas zabrzdit zamilovaného hochy z Bavor. Ursula se rozhodla doprovodit Giselu do Brasílie. Na letišti se objevil statný blondýn a široce se usmíval štěstím. Rozpřáhl náruč, ale ona ho odmítla a chovala se lhostejně. Po rozpačitém mlčení mu vysvětlila jak se věci mají. Zpočátku se zdálo, že Gerhard pochopil situaci, ale pak se rozzlobil, zasypal bývalou snoubenku výčitkami proč ho nevarovala. Ursula se musila vmísit a obvinit zdejší poštu v Alto Paraíso, protože dlouho zdržovala jeho dopis.

O fatální roli pošty existuje řada anekdot, zvláště o navrátních se námořnících. Co bylo dál s bavorskou obětí brazilské pošty?

Gerhard prostě rozšířil kruh dobrovolníků v Bona Espero a všechnu svou nevyčerpanou sílu pro lásku věnoval stavbě školy. Nikdy dříve, ani později v celém kraji nebyl postaven žádný dům tak rychle, jako škola v Bona Espero. Gerhard svou ochotu nekládal jen do své dobrovolnické práce. Když odjel, brzy se oženil s Rakušankou a po celý svůj život zůstal věrný Bona Espero. posílal balíky s léky a s čokoládou. Gisela a Jean chtěli zůstat v Bona Espero navždy. Snažili se získat trvalé vízum, ale to se jim nepodařilo. Nakonec se usadili v Montpellieru ve Francii. Navštívili jsme je v roce 1998 u příležitosti Světového kongresu esperanta a s dojetím jsme se dívali na jejich velký obraz: Monto Baleno, vzpomínku na Bona Espero.

Jak probíhala stavba školy?

Když jsme měli dost cihel a dalšího materiálu, přivezli jsme si z Brasílie opravdového zedníka, ale jeho práci jsme museli kontrolovat a opravovat. Jako přidavači pracovali Jean, David a Gerhard, všichni podle svých možností, ale můžete si představit, že Bavor předčil ostatní. Po dvou měsících dosáhly zdi požadované výšky, hladkosti a perfektní rovnosti. Střechu, podlahy, dveře a okna jsme instalovali svépomocí. Skla, která jsme koupili v Brasílie dorazila jako zázrakem neporušená. Náš syn Dario, tenkrát šestnáctiletý, věnoval své prázdniny na to, aby skla vsadil do oken. Nová škola, jako nejkrásnější stavba v kraji vyvolávala velkou zvědavost a lidé ji chodili obdivovat.

Stačili jste školu dostavět dřív, než se stará rozpadla?

Obě události se staly téměř současně. Sotva se nám podařilo přestěhovat lavice ze staré školy, která už byla pro používání nebezpečná, museli jsme ji hned zbourat. Díky štědrosti „Terre des Hommes“ jsme ještě z oněch 25 tisíc marek mohli opravit most přes řeku Mulungú i přes Cobras.

Úžasné! Odstranily se i škody po povodni, kromě stavby nové školy. Co pak následovalo?

V roce 1982 nám německá „Subtena Societo“ pomohla rekonstruovat střechu na „bílém domě“, o které se žertovalo, že v každém pokoji je možno se sprchovat, protože střecha je jako řešeto. Práci jsme dělali v období sucha. Musela se odstranit celá střecha, takže v červenci a srpnu jsme spali pod

širým nebem a pozorovali pohyby hvězd. To zajímavé divadlo sice nenarušoval déšť, ale bylo nám někdy chladno, protože v té době je u nás zima. Na opravu střechy jsme najali Osvalda, nejlepšího mistra v Alto Paraíso. Byl poloviční analfabet, ale znal nazpaměť celé pasáže z bible. Jeho práce byla precizní a nebylo ho potřeba kontrolovat. V pokojích už jsme se nemohli „sprchovat“ a střecha dosud „bílému domu“ dobře slouží.

Konečně v osmdesátých letech začala škola plnit učební program v osmi třídách. Nebyla budova školy příliš malá pro čtyřicet žáků?

Doopravdy bylo nutno ještě přistavět část pro čtyři třídy a to jsme mohli realizovat opět za pomoci „Subtena Societo“ z Münstru. Ale v roce 1997, jak víte, vedení Bona Espero rozhodlo zavřít školu na protest proti rozhodnutí úředníků ministerstva práce. Po tříleté přestávce škola opět začala fungovat jen se čtyřmi třídami a dvaceti pěti žáky. V roce 2001 začala generální oprava „bílého domu“ pro potřeby školy. Nejdříve byla vyměněna všechna okna, vytvořily se nové koupelny a podlahy. Venku se upravil velký dlážděný prostor s podiem, a tak vzniklo divadlo pod širým nebem, kde děti mohly uskutečňovat svá představení, hrát si a cvičit. Dlažbu subvencoval Dr. Werner Borman z Hamburku, člen „Akademio de Esperanto“. V roce 2004 po renovaci „bílý dům“ změnil barvu.

„Bílý dům“ se změnil na „zelený“. Aby se zdůraznila „vnitřní myšlenka“¹²?

Nejen to. Na konci vlhkého období všechny zdi, bez ohledu na barvu, se zdají špinavé. A bílá barva tím víc a její obnova je pracnější. Ustoupili jsme proto od „bílé“ tradice. Brzy přestane pršet a vy ucítíte vůni barvy, protože začne cyklická údržba domů.

Kolik stála změna „bílého domu“?

Včetně jeho okolí – 18 tisíc dolarů. Přesně odpovědět není tak snadné, Bona Espero vede své účetnictví v brazilské měně. Jen si představte, že během našeho pobytu v Brazílii došlo ke čtyřem měnovým reformám. Nejdříve se přešlo od cruzeiro ke cruzado, pak k novému cruzado, pak se opět vrátilo ke cruzeiro a nakonec máme realy. Příčinou reformy byla trvalá inflace. Několikrát se změnila hodnota v poměru tisíc starých jednotek k jedné měnové jednotce. V takové situaci se kurz brazilské valuty, vzhledem k zahraničí, bláznivě měnil. Přepočítávat minulé výdaje na dolary je nesnadný matematický úkol. Naštěstí po roce 1994 se brazilská ekonomie poněkud stabilizovala. Nyní již relativně snadno můžeme počítat výdaje také v cizích valutách. Ostatně renovaci „bílého domu“ jsme z velké části pokryli realy, které jsme nečekaně získali.

Díky příspěvku Brazilce?

Vlastně prodejem vlastní půdy. Víte, že dánský esperantista Torben Kehlet v roce 1975 koupil v sousedství Bona Espero 40 hektarů půdy. Po dvanácti letech opustil od romantického snu usídlit se tady a velkodušně daroval půdu Bona Esperu, a brzy zemřel. Mezi tím stát vybudoval novou silnici do Alto Paraíso směrem na Národní park do vesnice São Jorge, bez finanční kompenzace majitelům půdy, použité na komunikaci. Stát argumentoval tím, že nová silnice zhodnotí přilehlé pozemky. To se

Pamatuji si, že jste zde měli jednu místnost jako svůj byt.

Po dvaceti šesti letech jsme se přestěhovali s polovinou dětí do hostinského domu a po kratší době v roce 2001 do bývalé školy, kde jednu místnost jsme adaptovali pro nás a druhá sloužila jako ložnice pro chlapce. Je to přesně ta místnost, kde vy dnes bydlíte.

skutečně stalo v případě Torbenovy půdy v délce 900 metrů. Když se začalo říkat, že cesta bude brzy i vyasfaltovaná, hodnota té půdy ještě vzrostla a vedení Bona Espero nedokázalo odolat pokušení prodat tento pozemek v roce 2000 za 50.000 realů, které tenkrát odpovídaly 25.000 dolarů. Bona Espero, které nikdy nemělo finanční rezervu, náhle zbohatlo a mohlo část peněz držet v rezervě a zbytek investovat do opravy „bílého domu“.

¹ Narážka na přesvědčení esperantistů, že esperanto není jen pouhý jazyk, ale i idea sbratření národů.

Ta místnost je dobře vybavená, má koupelnu s teplou vodou. Rád pracuji na terase a občas rozjímám při pohledu na Monto Baleno.

Všech osm pokojů poskytuje komfortní bydlení pro hosty a dobrovolníky. Dům je postaven na vyvýšeném místě ve východní části pozemku a po právu dům dostal jméno „Sunhejmo“ (Sluneční domov). Po vybavení společenské místnosti a kuchyně s jídelnou, plnil dům funkci centra Bona Espero. V roce 1988 byla hotova první část a v roce 1990 druhá. Obě části stály přibližně 10.000 dolarů.

Celou částku dodali Němci?

Ano, jednu část zaplatila „Subtena Societo“ a za druhou děkujeme také Němcům, ale ne esperantistům. V roce 1986 se Ursula seznámila s mladým Němcem v letadle. Pomáhal jí nést těžké zavazadlo, sám měl jen nevelký batoh. Jmenoval se Hans, byl učitelem na technické škole. Byl velmi inteligentní. Hans cestoval poprvé do Brazílie bez konkrétního plánu a když se dověděl o Bona Espero, vyjádřil přání ho navštívit. Hned po příchodu se projevil jako užitečný dobrovolník, když opravil starý autobus. Byl domovem nadšen a měl různé nápady. Také navrhl nahradit naše plynové lampy elektrickým světlem ze slunečních panelů. Hans byl u nás krátce, ale po několika měsících se vrátil se šesti kolegy. Říkali jsme jim „grupo el Saarlando“ (parta ze Sárska). A právě tehdy se stavěl dům pro dobrovolníky. Energicky se zapojili a za své finanční prostředky vybudovali východní část jako technické pracoviště. Tato německá skupina opakovaně několik roků přicházela a byla vždy početnější. Přinesli do Bona Espero technický pokrok, který přispěl k jeho nezávislosti. Dopravili vybavení: sluneční panely, elektrické stroje, různá nářadí, a mnoho kovového materiálu mimo jiného množství šroubů. Bona Espero tenkrát vypadalo jako technická dílna plná ponků s kovádkami, pilníky, svěráky, kladivy, soustruhy, pilami, kleštěmi, šroubováky, rašplemi, sekerami, motykami, plečkami a dalšími nástroji připevněnými na stěnách v duchu německého pořádku.

Vznikly dobré podmínky, aby se u dětí vzbudil zájem o technické práce.

Ano, ale to se nestalo, řekněme, kvůli kulturnímu pluralismu. Němci mluvili mezi sebou jen německy, nezajímali se ani o portugalskou ani o esperanto. Prostě nepotřebovali komunikovat. Ve své skupině se cítili dobře během práce a ve volném čase hasili svou žízeň ze své nevyčerpatelné zásoby piva, kterou stále doplňovali novými bednami transportovanými z Alto Paraíso. Při pití se velmi hlasitě bavili a zpívali a na ostatní nebrali zřetel. Jejich hodování se konala ve společenské místnosti „bílého domu“, kde jsme bydleli, často jsem si v bezesné noci myslel, jestli vůbec bydlím ve vlastním domě. Mluvili výlučně s Ursulou, ale také jen v nutných případech a zdálo se, že ji berou jako bílou náčelnici domorodého kmene. S ostatními „bonesperány“ měli bezeslovný kontakt jen při jídle v jídelně.

Nevznikl z toho nějaký mezinárodní konflikt?

Ne, nebyl společný jazyk, nebyla možná hádka.

To tedy byla praktická ukázka Zamenhofova omylu.

Tedy vážně, chování Němců ze Sárska nebylo na škodu, všichni byli sympatičtí a hodně nám pomohli a z vlastní iniciativy. Například paní Jutta Millerová si všimla špatného stavu mostu přes Mulungú a spontánně prohlásila: *Přesvědčím svého tchána, aby financoval nový most.* Její tchán byl majitelem továrny na čokoládu Wawi a svou snachu poslechl. K technickému pokroku v Bona Espero nejvíce přispěl *Moritz*. Povoláním byl inženýr, ale bavila ho tesařina. Tento Němec ze Sárska měl zlaté ruce, uměl udělat všechno. Choval se poněkud neobvykle: ve dne spal a v noci pilně pracoval.

„Bonesperáni“ mohli usínat v rytmu bouchání kladiva, hluku motorů a zvuku pily. Když *Moritz* opustil Bona Espero, oženil se s naší bývalou žačkou, získal trvalé vízum a bydlí dosud v Alto Paraíso. Zajímala se o něj německá televize a poslala sem svůj štáb. Byl vyroben zajímavý film, ale o roli esperanta nic ve filmu nebylo.

Guiseppe, jistě jste získal v kraji pověst „velkého stavitele“. Nabídl vám někdo také stavbu mimo Bona Espero?

Neměl bych na to čas, i kdyby týden trval osm dní. Ale nikdy jsem nešetřil radami lidem, kteří si stavěli své domy a také jsem několikrát nakreslil kompletní projekt pro souseda. On můj podrobný plán přijal, ale kritizoval ho ve dvou věcech. Drasticky odvrhl záchod: *Nedovolím, aby někdo vykonával potřebu v mém domě!* A nelíbila se mu dlážděná podlaha. Všeobecně si u nás lidé myslí, že hliněná podlaha je nejlepší, protože je měkká a teplá, zatím co kámen na podlaze způsobuje nachlazení. Rodiče často žádají, abychom děti chránili proti nachlazení od podlahy. Podobně se vesničané posmívají „gringům“, že smrkají do kapesníku a pak si ho strkají do kapsy, když *skutečně hygienické je vysmrkat se na zem.*

Co následovalo po dokončení domu pro hosty?

Současně s domem jsem ještě postavil garáž. Slouží nejen pro naše auta, traktory, kola, zemědělské stroje a velké množství dalšího nářadí, ale zde mohu také klidně pracovat, je to vlastně řemeslná dílna, kterou dříve Němci vytvořili v domě pro hosty.

V Alto Paraíso je také dům, který patří Bona Esperu v ulici Esperanto. Jak tento dům vznikl?

Dříve všechny nové domy v Bona Espero byly postaveny okolo „bílého domu“. Naším starým snem bylo postavit dům v městečku. Jistě si vzpomenete, jak naši učitelé a žáci se po škole nemohli vždy vrátit domů z Alto Paraíso a musili přetrpět noc v hrozných noclehárnách. Ten problém se stal ještě aktuálnější, když naši žáci postoupili do páté až osmé třídy v základní škole a museli denně jezdit tam a zpět na kole.

Pokusili jste se získat pomoc od vlivných lidí v Alto Paraíso?

Takové pokusy by byly všeobecně bezúspěšné. Ale v září 1994 dostalo Bona Espero darem od vedení okresu osm parcel, dohromady o rozměru 3.000 metrů čtverečných, s určením pro stavbu domu pro žáky. Dar nás potěšil, ale radost nás brzy přešla, chyběly peníze. „Subtena Societo“ z Münsteru nepovažovalo investici mimo pozemek Bona Espero za správnou. Přesto jsme se rozhodli udělat co bylo možné i bez peněz. S pomocí nejsilnějších chlapců jsme svezli z okolí Alto Paraíso 30 kamionů kamenů. Byla to imponující hromada a stačila na stavbu solidních základů. Pak se práce zastavila, nebylo na cihly, na cement...

Espero kaj pacienco kondukas al potenco.¹³

Někdy naděje čeká v latentní formě a neočekávaně se vyplní. Trochu dříve navštívil Bona Espero kulturní atašé německé ambasády, Peter Platte. S rodinou si udělal výlet do Národního parku a shodou okolností jejich průvodcem byl Luis.

Byl to ten samý, který se svým cirkusem navštívil Bona Espero před vánocemi?

Ano. Luis vyprávěl německému diplomatovi, že jeho učitelka na statku Bona Espero byla Němka. Bona Espero je blízko a učitelka tam stále pracuje. Atašé projevil přání setkat se s krajankou a navštívil Bona Espero. Možná právě pro tuto neformální a nečekanou návštěvu naše vztahy s Peterem Platte získaly okamžitě přátelský charakter. Později celá rodina byla často hosty v Bona Espero a také syn Christoph tady pobýval, když rodiče museli cestovat za svými povinnostmi. V roce 1996 rodina přijela, aby se rozloučila, protože za dva měsíce končilo Peterovo pověření. Peter se zeptal, jak by mohl pomoci Bona Esperu, zda máme rozpracován nějaký projekt. Ursula mu řekla o stavbě domu v Alto Paraíso, která se zastavila, protože nejsou peníze na cihly. Atašé vykonal sbírku mezi svými kolegy a do města dorazilo 10.000 cihel a 200 pytlů cementu. To nám stačilo na postavení zdi.

Ale chyběla střecha.

Naštěstí „Subtena Societo“ změnila své mínění a poskytla 10.500 marek na střechu. Ale chyběly dveře, okna, podlahy, elektřina – a vodovod. Ale jak říká Ursula podle Goethea: dobré úmysly prozřetelnost podporuje. Ursula navštívila ambasádu v době Světového kongresu v Adelaide v Austrálii v roce 1997. Velvyslanec, když slyšel o esperantu, vzpomněl si nadšeně, že když byl mladým atašé v OSN, měl velmi milého nadřízeného...

Ralpa Harryho

...který byl také naším dobrým přítelem ze Světových kongresů. Brzy nám zavolala jeho úřednice a oznámila nám jeho návštěvu. Bona Espero ho nadchlo. Schválil podporu projektu domu v Alto Paraíso a poskytl 5.000 australských dolarů. Kromě toho navrhl, aby se vypracoval plán na dokončení domu pro jeho přítele, velvyslance z Velké Británie. Projekt byl vypracován a po několika dnech z britské ambasády zavolali Ursule a požádali o rozhovor. Výsledkem byl šek na 14.000 dolarů. Dům pak byl brzy dostavěn a stal se nejkrásnějším domem ve městě.

Byl to další zázrak v pozemském ráji?

My nevěříme na zázraky, víme jen o jejich existenci po tolika důkazech. Slavnostní kolaudace se konala 4.dubna 1998 za přítomnosti reprezentanta britské ambasády, který byl nadšen a přidal ještě 3.000 dolarů pro vodojem a další příslušenství k domu. Hned se potvrdilo jak byl dům potřebný. Dokončení domu se shodovalo s uzavřením školy v Bona Espero. Naše děti se musely učit v městské škole. Byly rozděleny do dvou skupin. Jedna skupina jezdila každý den tam a zpátky, druhá skupina bydlela v novém domě. Skupiny se střídaly po týdnů stejně jako Ursula a druhá učitelka, které se o děti staraly. Často také se přicházely najít a hrát si s našimi dětmi děti ze sousedství a my jsme je učili esperanto.

¹³ Esperantské přísloví z knihy „Proverbaro Esperanta“ L.L.Zamenhof (přibližně: S trpělivostí nejdál dojdeš.)

V roce 2001 byla škola v Bona Espero obnovena. Byl dům v Alto Paraíso vůbec potřeba?

Používali ho naši adolescenti, kteří chodili na vyšší stupeň. Dům se stal oázou pro Bona Espero v městečku. Tam máme spojení s civilizací: s internetem, stanicí autobusu, poštou, s prodejny, nemocnicí atd. Když musí bonesperáni jet do Alto Paraíso, mají zde útočiště. Dům se stal také sídlem místního Rotary-klubu. A ještě dodám, že ulice, kde dům stojí byla pojmenována „Avenida Esperanto“ z rozhodnutí městské rady; dva radní v té době byli naši bývalí žáci.

Vedle se staví další dům. Proč?

Vedení Bona Espero se rozhodlo darovat dvě parcely našim učitelkám Adě a Marii a ony hned začaly stavět dům. Třetí parcelu dostal náš zahradník Orlando Neres Santiago, který již také začal stavět. Orlando rád říká, že Bona Espero bylo vytvořeno speciálně pro něho, protože bez něj by zůstal doživotním analfabetem. Pochází z rodiny, ze které pět sourozenců od roku 1990 navštěvovalo školu v Bona Espero. Jezdili do školy v Bona Espero na kole ze vzdálenosti 6 km, z jejich bydliště by to bylo do Alto Paraíso 20 km, takže by pro ně škola byla prakticky nedosažitelná, když uvážíme tehdejší stav silnic. Orlando dobře ovládá esperanto.

A teď bychom si měli promluvit o nové stavbě v Bona Espero, kterou bych pojmenoval „Guisseppova pyramida“. Představte nám dům, největší dům v rajském kraji, kromě sportovní haly v Alto Paraíso.

Naše poslední stavba je 30 metrů dlouhá, 11 široká, uvnitř 5 metrů vysoká. Venku jsou viditelné šestimetrové základy. Celkový rozměr stavby je 330 čtverečných metrů, včetně 47 metrů prostoru pro kuchyň a 55 pro školu. Plocha hlavní místnosti je 200 čtverečných metrů a právě naše přání mít takový velký prostor bylo příčinou, že jsme se rozhodli pro „pyramidu“. Už dávno jsme byli přesvědčeni o potřebě této stavby. Bona Espero vlastnilo čtyři domy, které vyhovovaly našim potřebám, ale chyběl prostor, ve kterém by všichni mohli pohodlně jíst, slavit, kde by se mohly realizovat umělecká vystoupení dětí. Čtyřicetileté výročí Bona Espero v roce 1997 přilákalo mnoho lidí, kteří se museli natlačit do školní třídy a ukázalo se, že je potřeba nějaký sál. Ale realizace se zdála jen jako sen.

Ale v Bona Espero se uskutečnilo mnoho snů. K realizaci pomohl také zázrak?

Alespoň podnět k tomu nebyl banální. V červnu 2004 jsme já a Ursula cestovali do Japonska na Světový kongres „Rotary Internacia“ v Osace, kam přijelo víc než 40.000 účastníků. Mimochodem, my jsme již dlouho zaměřovali svou esperantskou iniciativu do rotariánského prostředí. V Osace jsme kontaktovali řadu esperantských skupin. Oslovila nás také Maeda Šigeki a prosila o pomoc při realizaci proroctví zakladatele „Oomoto“. Oomoto je náboženská instituce. Její doktrína, zjevená na konci devatenáctého století, pochází ze staré japonské víry Šintoa, která předcházela buddhismu. Zakladatel Oomoto, Degučí Nao napsala v roce 1899: *Jak jsem již řekla: tato božská věc se začne šířit v daleké zemi.* V Japonsku se má za to, že nejvzdálenější země od Japonska je Brazílie.

Ano Brazilci jsou pro ně protinožci.

Zvláštností Oomoto je nejen to, že ji založila žena, ale také to, že ji ženy spravují. Používají titul „Spirita Gvidantino“ (duchovní průvodkyně); pátá v řadě je Degučí Kurenai a plynne ovládá esperanto. Ve stejném roce jsme se opět setkali s Maedou Šigeki na Světovém kongresu v Pekingu a požádala nás, abychom našli vhodné sídlo na založení „Oomoto Internacia“ v brazilském hlavním městě. Následně pak byla zakoupena komfortní vila na severním břehu jezera. Na slavnost přijel zájezd z Japonska. Brazilští esperantisté pomáhali organizovat grandiózní oslavu s japonským uměleckým souborem pro 250 diváků.

Ale jak se tyto zajímavé události dotýkají Bona Espero?

Duchovní průvodkyně vyslovila přání oslavit u nás své narozeniny 15.prosince. Šťastná souhra - také Ludvík Zamenhof se narodil ve stejném datu! Radostně jsme souhlasili. Týden před datem přijely dvě „oomotanky“, aby naučily dívky v Bona Espero „teceremonion“ (čajový obřad) a základy japonské kaligrafie i pro ostatní děti. Japonská slavnost v Bona Esperu byla velkým zážitkem pro všechny bonesperány i další hosty, přestože přišlo a všichni se museli natlačit do školního sálu v „bílém domě“. Tenkrát jsme zalitovali, že nemáme důstojnější prostory pro takové příležitosti. Paní Degučí Kurenai byla velmi spokojená svou oslavou narozenin a srdečně nám děkovala v krásném esperantu, a štědře věnovala Bona Esperu 500.000 japonských jenů, asi 3.600 eur.

Co bylo možno za tuto sumu postavit?

Stačilo to jen na základy, ale byla tady nová naděje. Začali jsme plamennou diskusi o formě, velikosti a upotřebení stavby. Když jsme se dohodli na kompromisu, mohl jsem vypracovat projekt velkého sálu s učebnou, kuchyní, skladem a umývárny: celkem 330 čtverečních metrů. Dům je kompletní stavba pro každodenní použití, hlavně jako škola, knihovna a jídelna, ale také snadno využitelná pro kulturní vystoupení a slavnosti s účastí mnoha osob. Tak byla stavba konstruována a výborně splňuje všechny očekávané funkce. Její výstavba je úplně nová zkušenost. Můžeme říci jak velký pokrok udělal zdejší region v porovnání s pionýrským obdobím. Tentokrát jsme nemuseli sbírat kameny do základů, protože orgány ochrany přírody zakázaly získávat stavební materiál z přírodního prostředí. Písek a šterk se nyní musí nakupovat ve firmách, která k tomu mají oprávnění. Ceny se hodně zvýšily vzhledem k minulosti, ale také se přiměřeně snížila námaha při stavbě. Nový stavbař Leonor chápal můj projekt a s omezenými technickými prostředky Bona Espero a s pomocí amatérského pracovního týmu, včetně dvou našich bývalých žáků, se s úspěchem postavily zdi.

Z jakých zdrojů bylo možno zdi postavit?

Zdi a okna byly postaveny za peníze italského manželského páru Alda a Daniely Grassiniových společně s italským spolkem nevidomých esperantistů. V roce 2005 přispěli do pokladny Bona Espero kolem 10.000 eur. Střecha byla postavena díky německé „Subtena Societo“, který věnoval 7.000 eur. Esperantisté Bossong a Marie Josee van het Erwe z Nizozemska pomohli vybavit vnitřek. Marie Josee přednášela v několika rotariánských klubech v Haagu a uspořádala sbírku, která stačila na nákup tabulí a židlí a sama několik týdnů osobně natírala velký počet oken. Celá investice obsahovala 40.000 eur, chybějící částka byla vzata z rezerv Bona Espero. V únoru 2006 proběhla zahajovací slavnost, o které vyšel článek v časopise „Esperanto“ s fotografií na titulní stránce. Nyní se v Bona Espero mohou konat semináře a setkání pro několik desítek osob.

Bona Espero se svými sedmi domy je největší komplex budov ve světě postavený za peníze esperantistů. Ale na pozemcích Bona Espero stojí i jiné stavby. Kdo je postavil a kolik jich je používáno?

Jsou to věže ze slonových kostí, věže snůlků. Ten osamocený dům na úbočí údolí za řekou Mulungú na úpatí hory Monto Baleno postavil bývalý náměstek Národního parku Alvaro Lombardi. Vybral si pro sebe romantické místo, aby se v budoucnu, v penzi, mohl zde kochat. Ale když odešel do penze, jeho manželka nechtěla na samotě bydlet. Nakonec se tam nastěhovala jeho dcera Gabriela, malířka se svým manželem, hudebním skladatelem. Bylo příjemné vidět, jak pár umělců jezdí na koni, ona malovala západ slunce a on skládal adekvátní hudbu. Ukázalo se, že v rajské pustině nikdo nepotřebuje obrazy, ani disky s moderní hudbou. Celá rodina odjela na jih Brazílie. Sedmiletá lhůta vypršela a dům postavený na pozemku Bona Espero nyní domovu patří. Rozhodli jsme se ho

pronajmout s kusem půdy mladým manželům z Porto Alegre. Za to mají povinnost se každou sobotu věnovat našim dětem. Na jiném místě jsou tři domy postavené podnikem OMIBRA. Zakladatel firmy zůstal jejím jediným členem. Používá jeden z domů o víkendu za symbolický obnos. Mauro Peçanha vlastní domek na našem pozemku. Platí nám jako nájem hodinami hudby v naší škole. Hudebník patří do skupiny „Arkadio“, o které jsem již mluvil a sám se rozhodl zůstat, zatím co ostatní zničili své stavby jako vandalové.

V roce 1984 jsem mluvil s Arthurem Vallozou v „pionýrském domě“. Proč už nestojí?

V tom samém roce zakladatel Bona Espero definitivně odjel do São Paula. Po nějakém čase v primitivně postaveném domě jsme ubytovali honáka Adolfa. Jeho celou jedenáctičlennou rodinu i se slepicemi jsme přivezli z místa, které náš silný džíp sotva zdolal. Jeho děti Neuza a Dicreuz, João a Cleonice se učily a bydlely v Bona Espero. Adolfo se svou domorodou manželkou Valdemirou používal dům podivně. Chovali se tam jako v chatrči, kterou dříve obývali. Valdemira štípala na betonové podlaze dřevo a pak s ním topila uprostřed místnosti. Brzo byla všechna okna vytlučena a všechno v domě přestalo fungovat. Potom rodina odešla do „přírodnějšího“ prostředí a „pionýrský dům“ byl tak zpustlý, že oprava by byla příliš náročná. Jen před domem zůstala hezká zelená hvězda, kterou jsme před mnoha lety vytvořili. A právě tato hvězda okouzila dívku, která se jmenovala Mirianguela.¹⁴

V současné době zelená hvězda již tak nefascinuje mladé esperantisty.

Představte si, že ona nebyla esperantistka, ale tanečnice a hvězda ji okouzila nepochopitelným logem. Byla nadšena místem a duchem Bona Espero a rozhodla se tady usadit v domě, který hodlala postavit. „Pionýrský dům“ byl stržen a na jeho základech vzniklo kruhové podium lemované zlatými sloupy zdobenými kamennými krystaly. Tady Mirianguela ráda tancovala za svitu lundy. A také učila klasickému tanci naše žákyně; přinesla k nám umění. Podle dohody s Bona Espero dala vystavět domek, velmi krásný a architektonicky zvláštní s krásnými malbami na zdích.

Odkud měla Mirianguela peníze na tak extravagantní dům?

Od svého otce, prodejce luxusních automobilů v několika městech. Pochopitelně jako atraktivní žena snadno našla obdivovatele. To se asi nelíbilo jejímu bohatému otci a zavřel jí kohoutek penězovodu. Pár se pak přestěhoval do Brasílie a žil z příjmu muže. Byl specialista na počítače, ale musel platit alimenty svým třem bývalým manželkám a osmi dětem. Mirianguela počítala s velkým dědictvím, ale otec se vytrvale těšil dobrému zdraví téměř do sta let. Manželský pár dlouho nenavštěvoval Bona Espero a po sedmi letech smlouva vypršela. Opuštěný dům velmi poškodili zloději. Domek nyní patří Bona Esperu a čeká na nájemce.

Vellozo se už nikdy nevrátil do Bona Espero?

Zemřel v roce 1985. Jeho syn Atamis, podle jeho poslední vůle, přinesl urnu s jeho popelem do Bona Espero. Urna byla s poctami uložena k pomníku Ludvíka Zamenhova. Vellozo založil Bona Espero a z jeho iniciativy je zde i esperantský hřbitov, první v Esperantii.

Skončila už v Bona Espero etapa výstavby?

Několik připravených projektů leží v mém psacím stole, ale ty jsou tématem pro jinou knihu.

Rozumím tomu, že „zelená lokomotiva“ ještě nedojela do své konečné stanice.

¹ Miri – podívat se, angelo – anděl.

Vellozo se už nikdy nevrátil do Bona Espero?

Zemřel v roce 1985. Jeho syn Atamis, podle jeho poslední vůle, přinesl urnu s jeho popelem do Bona Espero. Urna byla s poctami uložena k pomníku Ludvíka Zamenhofa. Vellozo založil Bona Espero a z jeho iniciativy je zde i esperantský hřbitov, první v Esperantii.

Skončilo v Bona Espero období výstavby?

Ještě několik projektů odpočívá v mém psacím stole, ale to je námět na jinou knihu.

Pochopil jsem, že zelená lokomotiva ještě nedojela do své konečné stanice.

15. Dobrovolníci dobré vůle

Cítím se v Bona Espero jako malá kapička, vytrvale kapající, a rozpouštějící žulovou horu.¹⁵

Aneta Ubik – dobrovolnice v roce 2004

Ursulo, kolik dobrovolníků prošlo v Bona Espero?

Jestli bychom započítali také hosty a návštěvníky na několik hodin, tak to nelze určit, možná tak několik tisíc osob. Určeme si ale přesně co jsou to dobrovolníci. Je to člověk, který z vlastní vůle a svými vlastními prostředky přichází sem, aby tu žil nějaký čas a přispíval k fungování a rozvoji Bona Espero svou ochotou k práci a svými schopnostmi. Počet těchto osob již jistě překročil stovku.

Kdo z dobrovolníků byl zde nejdéle?

To je delikátní otázka! Musím jmenovat mého muže a mne; jsme tady již 33 let bez přerušení. Dobrovolníci byli také všichni zakladatelé Bona Espero: Arthur Vellozo byl svázán se svým dílem 26 let, ale s přestávkami. Nyní tady bude odpočívat na věky. Jiní dobrovolníci, hlavně Brazilci, zde strávili víceméně po jednom roce, několikrát se vracovali, ale zahraniční dobrovolníci byli vždy limitováni platností svého víza, které obvykle trvalo 3 měsíce, přesto se nám někdy podařilo vízum prodloužit na šest měsíců.

Když přijde dobrovolník do Bona Espero, co musí udělat?

¹⁵ Narážka na známé přísloví používané Zamenhofem: Konstante frapante... **Je třeba doplnit přesné znění**

To je stereotypní otázka: *Co musím dělat? Tak se jich ptá většina a pokračují: Kolik hodin musím pracovat? Od kolika do kolika? Kde si mohu vyzvednout pracovní oděv? V neděli se také pracuje?* Odpovídám: *Vy nemusíte vůbec nic. Jestli chcete, můžete přispět svou prací zejména tím, co umíte, nebo rádi děláte. Tady nemáme píchačky, protože víme, že den má 24 hodin. V sobotu a v neděli se ve škole nevyučuje, ale Bona Espero je rodina a proto unavení učitelé budou jen rádi, když jim pomůžete.* Po tomto vysvětlení je ale upozorním: *Nepočítejte s tím, že vám někdo bude sloužit. Zde se každý sám stará o sebe, uklízí svou místnost, pere si sám prádlo. My to tak děláme také.*

Každý dobrovolník dostává stejné instrukce?

Ne, kdo chce pracovat, snadno si najde místo kde je ho zapotřebí. Často situace sama diktuje úkoly. Tak tomu bylo při našem příchodu. Úžasný dobrovolník byl Sirio Silva, který přišel na půl roku učit naše syny portugalsčinu, ale pracoval s nimi na stavbě plotu dlouhém dva kilometry, který dosud stojí.¹⁶ Také jsme již mluvili o úžasných stavitelích první školy: Gisele, Jeanovi, Davidovi a Gerhardovi. Za zmínku stojí Trevor Steele, známý spisovatel, nejzručnější dojič krav.

V těch dobách i jen cesta z Brasílie do Bona Espero byla hrdinským činem. Že?

Tak výstižně se může mluvit o dobrodružství Němky Elizabeth Rittersbachové. V Brasílie ji nikdo nečekal, protože její telegram o příchodu dorazil o dva týdny později po jejím příchodu. Na letišti se snažila najmout taxík, ale žádný taxikář nevěděl kudy jet do Alto Paraiso. Naštěstí měla sebou mapu s označenou cestou až do Bona Espero. Nakonec jeden taxikář souhlasil, že ji odveze za 200 dolarů. Od rána do pozdního večera jeli hroznou neasfaltovanou cestou plnou děr přes několik provizorních mostů. V hluboké tmě museli zastavit u řeky Buriti, kde nebyl most. Elisabeth nám vyprávěla, že se tam s taxikářem objali a oba začali plakat. Pak si usušili slzy a dodali si odvalu a přešli spolu řeku pěšky. Auto se zavazadly zůstalo na druhém břehu a dvojice po šesti kilometrech uviděla svítící okno „pionýrského domu“. Dveře otevřela americká dobrovolnice Martha. Když viděla ve tmě neznámé lidi, myslela, že jsou to Brazilci. Nemluvila portugalsky a stále energicky opakovala: *Ursula, Guiseppe, Ursula, Guiseppe!* a ukazovala pořád směrem k „bílému domu“.

Elizabeth nemluvila esperantem?

Obě ženy jím mluvily velmi dobře, ale jedna pro únavu, druhá ze strachu, si myslely, že v pustině o půlnoci se s cizími lidmi esperantem nemluví. Ta nešťastná dvojice přešla řeku Mulungú po mostě, který v té době již naštěstí stál a posledními silami se doplazili k „bílému domu“.

A zde skončila jejich kalvárie ve vašem obětí.

Ne byla to ironie osudu. Ten den jsem já a Guiseppe byli v Brasílie, v nemocnici kvůli mé zlomené noze. Kdyby ten nešťastný telegram přišel včas, mohli bychom Elizabeth vyzvednout na letišti a následující den ji dovézt do Bona Espero. V „bílém domě“ byl náš syn Dario, tenkrát šestnáctiletý. Rychle připravil lůžka pro oba nečekané hosty. Elizabeth nabyla po strastiplné cestě brzy opět rovnováhu, protože se jí naskytl zajímavý úkol. Kráva, která porodila tele hned po porodu zemřela po uštknutí hadem. Nová dobrovolnice se začala snažit telátku nahradit matku. Krmila telátko mlékem z láhve, starala se o něj, dokonce ho měla nějaký čas ve zvláštní místnosti v domě. Bylo to

¹⁶ Bohužel při velkém požáru v roce 2010 byl plot zničen a současně probíhá jeho oprava a kůly jsou nahrazovány betonovými sloupky.

nejšťastnější telátko v historii Bona Espero a možná že i v celém světě, které rozumělo esperantsky a čile reagovalo, když slyšelo své jméno: *Bovido!*¹⁷

Má Bona Espero vypracovaný nějaký program na získávání dobrovolníků?

My nejsme průmyslový podnik, ale malý výchovný institut, který má rodinný charakter. Neděláme nábor pracovníků, počítáme s dobrou vůlí esperantistů. Když dobrovolníci přicházejí, nejsou podrobováni nějaké disciplíně, ale stávají se členy rodiny a v takovém duchu je vedeno jejich dobrovolnictví. Kdo opravdu chce, najde si užitečnou práci. Právě odjeli manželé Astrid a Erik Mortensonovi. Přišli jen na tři dny, jejich hlavním cílem byly prázdniny v Rio de Janeiro. Ale právě přijel z Brasília kamion s nábytkem a různým vybavením, také s počítači, které Bona Esperu věnoval náš syn Dario. K celému nákladu ještě přidal kola, většinou poškozená, které majitelé odložili ve sklepech v domě, kde máme byt. Když Erik uviděl kola, rozhodl se je opravit. Odvolal telefonicky rezervaci hotelu v Copacabaně a během dvou týdnů opravil jedenáct kol. Dnes jsou kola velkou atrakcí pro naše děti.

Nyní zde tráví velikonoční prázdniny předseda německé „Subtena Societo de Bona Espero“, Otto Nelken se svou manželkou Uschi. Často je vidím, jak pracují.

I přesto, že jejich dobrovolnictví je hlavně v Německu, kde se snaží získat peníze pro naše děti. Stejně tak nám pomáhá i bývalá předsedkyně Heti Fischerová, která přišla s celou rodinou v roce 1994. Jejím manžel Rudolf, pokladník spolku, postavil během měsíce zídku kolem sportovního hřiště. Zakladatelka „Societo“, Margaret Brandenburgová navštívila Bona Espero v roce 1979 a během čtyř týdnů pilně pracovala v kuchyni. Také nyní tam potřebujeme dobrovolníky, zejména o víkendu, kdy zaměstnaná kuchařka má právo na odpočinek. Když není dobrovolník, vařím já s učitelkami, které toho mají víc než dost.

Když jsem si prohlížel knihu hostů, zastavil jsem se u zápisu Anety Ubikové a rozhodl jsem se, že její zápis použiji na nadpis této kapitoly. Kdo, nebo co je „guto malgranda“?

Aneta Ubiková byla Polka, žijící v Německu se svou rodinou, která tam přišla v osmdesátých letech. V roce 2004 jako devatenáctiletá studentka strávila v Bona Espero šest měsíců, a její příspěvek přinesl výsledky, o kterých by se dalo dlouho mluvit. Aneta se nikdy neptala co se má dělat, protože byla vždy tam, kde byly potřeba ruce: v kuchyni, na zahradě, v domech, tu zametala, tu učila děti, hrála s nimi...

Tedy, vytrvale, kapku po kapce...“konstante frapante“

Vyučování esperanta brala Aneta jako svou misi a dělala to dobře a s radostí. Její esperanto bylo obdivuhodné, znělo přirozeně, nádherně. Televizní výroba filmů „União Planetária“ ji pozvalo k rozhovoru, ve kterém se zmínili o umělém Zamehofově jazyku. Řekla: *Já nerozumím o čem to mluvíte. Esperanto je pro mne nejpřirozenější jazyk na světě, protože jím mluvím celý život se svým otcem.* Aneta je příkladem vzácného fenoménu – rodinné trojjazyčnosti. Doma mluví esperantem s otcem, polsky s matkou, a německy se svou sestrou, které byl rok, když přišli do Německa; jejím „přirozeným“ jazykem je němčina. Její trojjazyčnost jí posloužila jako propedeutika, Aneta se snadno učí jazyky, umí jich desítku a pomýšlí na kariéru diplomatky.

¹⁷ Bovido - tele

V roce 1996 jsem navštívil Bona Espero, které vedl v té době při vaší nepřítomnosti mladý Polák Marian Łuczwo. Vyprávěl mi, že když byl čtrnáctiletým chlapcem, viděl v polské televizi můj film „Angulo de Bona Espero“ a rozhodl se naučit esperanto a navštívit Bona Espero.

Také on byl úžasný dobrovolník, pracovitý a odpovědný. S plnou důvěrou jsme mu předali starost o Bona Espero na celý měsíc. Byl to diplomovaný esperantista, studoval esperanto na univerzitě v Budapešti, a s úspěchem také učil matematiku. Jednou, když přišla státní školní inspektorka, nechtěla uvěřit, že pomocí esperanta se může vyučovat matematika a pak se ještě podivila, že dobře rozumí Mariově výkladu. Maria navštívila jeho korejská přítelkyně a pak spolu odjeli. Nedávno jsem se dověděla, že se stali manželi a mají prodejnu v Budapešti.

V osmdesátých letech mnoho Poláků hledalo práci v zahraničí. Dostalo Bona Espero nějaké konkrétní žádosti?

Jeden esperantista se dotazoval, jak dlouho se musí v Bona Espero pracovat, aby si vydělal na auto. Přišla také jiná nabídka od muže, který se rozvedl a stal se invalidní pro páteční obtíže. Dostával důchod a byl zcela volný. Napsal: Jsem připraven vyučovat esperanto v Bona Espero. Na podobné nabídky jsme připraveni zdvořile poděkovat, protože učit esperanto jako náplň pro dobrovolníka nestačí. Kromě toho po zkušenostech z minula dáváme přednost dobrovolníkům, kteří přichází v páru. Takovým typickým párem byl Krysztof Magdziak a Agnieszka Drelichová z Toruně v Polsku. Nejdříve se podrobně vyptali na Bona Espero, potom jeli do Francie na sběr vína, aby si vydělali peníze na letenky. Strávili v Bona Espero šest měsíců v roce 1999 a zanechali zde na sebe pěknou vzpomínku.

Čím to bylo?

Kromě své pracovitosti, veselosti a optimismu polská dvojice překvapila svou fantazií. Uspořádala hry, ve kterých děti a dospělí plnili svoje role. Jednou přeměnili jídelnu na hvězdičkovou restauraci. Děti ve dvojicích si připravily pro sebe slušivé oblečení. Již jsem vypravovala, že v balících z Evropy přicházely někdy luxusní oděvy, kravaty, plesové šaty, zcela nevyužitelné v Bona Espero, ale ani v regionu pro místní obyvatele. Kristoforo a Agnesa vyzdobili jídelnu na „luxusní restauraci“ a nakreslili překrásné jídelní lístky. Mnoho chodů byly v podstatě různé pizzy, ale nesly jména vybraných lahůdek. Čtyři dívky se vyškolily na servírky. Takové „lukulské hody“ se nejen líbily dětem, ale také posílily jejich pocit důstojnosti a „číšnice“ cítily, že plní důležitou odbornou práci. Následující den zase obsluhovali jiní „profesionálové“. Můžete si představit, jak to děti bavilo.

A profesionální kuchaři někdy byli v Bona Espero jako dobrovolníci?

Měli jsme vždy problémy s najímáním vhodných lidí do kuchyně. V roce 1975 jsme se rozhodli přijmout kuchařku z daleké Goiãnie, ale ona si stanovila podmínku, abychom nejdříve zaplatili její dluhy a dali dopředu zálohu. Najali jsme proto jinou ženu, která sebou přivedla šest svých dětí a zaměstnala je v kuchyni jako své pomocníky. Kuchyně se stala jídelnou pro bezedné žaludky její rodiny na účet Bona Espero. Jen si představte, jak asi vypadala kuchyně kde bylo sedm kuchařů. Kvůli zdravotnickým důvodům jsme rodinu propustili. Ale jednou se naskytla příležitost přijmout opravdového profesionála. Byl to Ettore Agnelli, kuchař z elegantního hotelu na britském ostrově Jersey, synovec Guiseppovy švagrové, nabídl se jako dobrovolník. Samozřejmě jsme ho srdečně přijali, ačkoliv ho Guiseppe sotva znal. Přišel s Marion, kterou představil jako svou manželku. V Bona Espero začala „bešámelová éra“. Jedli jsme lahůdky; takové jaké jsem jedla, když jsem pracovala jako tlumočnice a stolovala s prezidenty, ministry a milionáři.

Vaše vyprávění ve mně vyvolává chutě. Proč už ten kuchař tady není?

Jako obvykle, na vině je žena. Marion plakávala, trpěla steskem po svém manželovi, kterým jak se ukázalo nebyl Ettore, ... ale jeho soused. Ital lákal sousedku na společné štěstí v Jižní Americe. ... Jak skončilo toto nešťastné dobrodružství ani nechci vědět. Nejdříve jsme museli doplnit katastroficky vyjednou rezervu našich zásob.

„O úspěších v Bona Espero říkají vše dětské usměvavé tváře“ – poznamenal Patrick Etienne, dobrovolník z Francie.

To byl sympatický čtyřicátník, který obětoval Bona Esperu své prázdniny. V roce 2003 zde pracoval celý měsíc v zahradě a ještě přistavěl k našemu domu zastřešení pro auto.

„V Bona Esperu jsem zjistil, že ananasy nerostou na stromech, a naučil jsem se odpovědnosti“. To napsal 11. prosince 2001 Tobias Spelz.

Tento mladý Němec si vybral za téma své abiturientské práce esperanto, ačkoliv o něm nic nevěděl. Naučil se jazyk přes internet, kde také našel informaci o Bona Espero. Napsal nám žádost o dobrovolnictví. V Brasilia byl přijat jiným našim dobrovolníkem, který byl prvním člověkem, který ho oslovil v mezinárodním jazyku. Tobias nikdy nezahálel, uměl si sám najít práci. Hodně si hrál s dětmi a po tříměsíčním pobytu v esperantu velmi pokročil. Za rok se opakoval podobný případ. Devatenáctiletá Němka Marit Bohrová přišla jako dobrovolnice, aby posoudila „myšlenku a realizaci“. Jako abiturientské téma si vybrala náš domov Bona Espero. Ve své osmistránkové práci použila zprávy německého „Subtena Societo“. Byla to velmi užitečná a nadšená dobrovolnice a stále s námi udržuje vztahy. „Subtena Societo“ nás informovalo, že o vánocích 2007 přišlo na jeho konto 1.000 eur od Maritiny učitelky. Suma byla vybrána v její škole. Právě jsme dostali dopis o její svatbě, stala se paní Kirscherovou. Mimochodem, její otec Wolfgang Bohr, byl zvolen do výboru Německého esperantského svazu.

Riccardo Pinori byl také mladík? 1.8.2002 napsal: „...nejzajímavější a láskyplné zkušenosti v mém životě.“

Byl mladý v sedmdesátých letech, když Guisepe vyučoval esperanto na univerzitě v Turíně. Po třiceti letech zde prožíval Riccardo druhé mládí a novou lásku. V roce 2004, jako profesionální elektrotechnik, ve velké míře zmodernizoval elektroinstalaci v Bona Espero a zanechal výborné výsledky své péle a vy to můžete obdivovat každý večer. Jsou to lampy podél cest v areálu Bona Espero a vytváří to krásný park. V noci je možno se pohybovat a vyhnout se hadům, kteří vylézají při stmívání ze svých úkrytů a hledají kořist.

A tyto lampy ozářily novou Italovu lásku?

Opravdu! Jmenovala se Giovanna. Byla to Riccardova kolegyně v telefonním podniku v Římě a kvůli němu se naučila esperanto. Přijela na poslední měsíc Riccardova pobytu a zamilovala si také Bona Espero. V roce 2005 nás Riccardo a Giovanna překvapili originálním přáním, chtěli se vzít v Bona Espero. Navrhli jsme jim spojit svatbu s otevřením našeho nového velkého domu. Opatřili si dokumenty potřebné pro sňatek v zahraničí. Sňatek se musel odehrát za přítomnosti italského konzula. Zhatil to byrokratický přístup, vlastně konzulova lenost. Jeho pověření v Brazílii mělo končit a sňatek stále oddaloval tak dlouho, až již ho nebylo možno uskutečnit. Ale snoubencům se podařilo v den odletu uskutečnit sňatek v Římě a vrátit se jako novomanželé do Bona Espero.

A to již pořádání svatby nebylo aktuální...

Přes tyto obtíže svatební slavnost proběhla, jen bez podpisování dokumentů. Na svatbě bylo skoro sto hostů: bonesperáni, dobrovolníci a brazilští esperantisté. Generální ředitel Bona Espero, Ulisses Riedel vedl obřad, obstaral orchestr, salon nového domu byl krásně vyzdobený. Nevěsta měla elegantní šaty, ale ne bílé. Všechny děti byly bíle oblečeny a velké přání neslo nápis: *At' Vaše společná cesta do Alto Paraíso je dobrým začátkem Vašeho rajského společného života!* Svatba italského páru a zahájení v našem nejmodernějším domě mělo symbolickou hodnotu. Výborně se předvedla nová kuchyně, podávaly se lahůdky hodné význačné události.

Originálně přispěl Němec Michael Cwik. 20.srpna 2002 zaznamenal v knize hostů zeměpisnou polohu Bona Espero. Leží na jižní šířce 14°08',143 a západní délce 47°37',080 ve výšce 1.212 m, ve vzdálenosti 8.747 km od Bruselu, 9.042 od Berlína a 8.712 od Říma.

Michael Cwik, dlouholetý pracovník v úřadu Evropské unie v Bruselu, je znám tím, že se rád zúčastňuje esperantských kongresů a přilétá tam vlastním letadlem. Jako zkušený pilot určuje svou aktuální polohu na každém místě na zeměkouli. S Michaelem hodně spolupracujeme v rotariánském prostředí. Hodně nám pomohl v Evropě, kde v rotariánských klubech prováděl peněžní sbírku na nákup automobilu, který nyní používá péče o mládež v Alto Paraíso.

Mám pravdu, že Bona Espeo přitahuje mimořádné lidi?

Taková byla beze sporu Němka Karoline. Její otec, Christoph Wyneken, známý dirigent, přijel pořádat několik koncertů v opeře hlavního města. Německý kulturní atašé, Peter Platte ho přivedl do Bona Espero. Hudebník pravděpodobně vyprávěl své dceři s velikým nadšením o škole na statku, takže ona, když skončila studium, napsala nám, že hodlá přijet jako dobrovolnice. Přirozeně jsme ji pozvali, ale upozornili, že jazykem v naší instituci je esperanto. Karoline se tři měsíce učila jazyk a v roce 1999 přijela s...violoncellem. Studovala také hudbu a jejím hlavním nástrojem byl kontrabas.

Hudebníci si většinou šetří prsty a vyhýbají se tělesné práci.

Přesto ale Karoline ochotně pracovala v kuchyni, hodně si hrála s dětmi, ale hlavní její náplní byla hudba. Ta dlouhá, hubená dívka hrající na svůj rozměrný nástroj v pustině, za sebou Monto Baleno, byla fascinujícím obrazem. Ráda cvičila uprostřed savany, ale také hrála dětem, které před tím ve svém životě nikdy neviděly tak veliký hudební nástroj.

V knize hostů jsem našel její zápis: “Bona Espero je moje rodina.“ A jiný zápis ze 17.ledna 2002 pochází od jiného umělce, podepsaný jako „Bardo sen Barbo“.

To je známý esperantský zpěvák, Georgo Handzlik. Byl zde se svou dcerou a manželkou Margaretou. Nikdo si tenkrát nepomyslil, že bude brzy zvolená poslankyní do Evropského parlamentu. Georgo nám nechal svůj proslavený hit *Mi volas danki vin, sinjoro Ludoviko*¹⁸, který naše děti rády zpívají. Ještě o trochu dříve byl u nás jako dobrovolník celý rok esperantista, kytarista, Cassius Desconsi, který přišel z Pato Branco ve státě Paraná. Hrál také na klavír a uměl děti zabavit různými věcmi. Generální ředitel Bona Espero, Ulisses Riedel ocenil jeho talent a zaměstnal ho ve svém filmovém podniku.

Podle mne nejzajímavější formu uměleckého dobrovolnictví praktikovala rodina Nardotových.

Již v roce 1995 otec Adelmo, první violoncelista operního orchestru v Brasílii, jeho manželka Vania a jejich dospívající děti Jean a Lys připravili esperantský hudební pořad a odjeli s ním na Světový

¹⁸ „Chceme vám poděkovat, pane Ludvíku“

esperantský kongres do Tampere. Zde měli úspěch. Otec ale brzy přišel o život při dopravní nehodě, ale Lys a Jean pokračovali ve svých studiích hudby a zpěvu. Nyní jsou oba profesí operními zpěváky. Jean má přízvisko: „brazilský Pavarotti“ a je mu skutečně podobný. Přesto, že jsou velmi zaměstnaní, sourozenci se svou matkou často navštěvují Bona Espero a koncertují pro děti na vysoké virtuosní úrovni. A děti si to užívají.

Právě jsem slyšel hymnu Bona Esera. Čí je to dílo?

Od argentinského dobrovolníka Alejandra Cossavelly, význačné osoby hudebního hnutí v Esperantii. Napsal text a složil hudbu bez záměru vytvořit hymnu, Píseň se však dětem velmi líbila a rádi ji zpívají. Toto je refrén:

En Bona Espero ni loĝas

Pace kaj en harmoni´.

Tiun trezoron ni havas

Kaj emas donaci al Vi.

Alejandro přišel poprvé do Bona Espero v roce 2002 a hodně se zabýval dětmi, hlavně je učil esperanto zábavně a zpíváním. V roce 2006 se vrátil a zůstal dva měsíce. Ke svému programu si přidal nový úkol. Každé ráno čtyři hodiny vykonával těžkou fyzickou práci. Kopal jámy pro sázení banánovníků. Celkem jich bylo zasázeno čtyřicet. Očekáváme, že sklídíme 600 kg banánů ročně.

Který umělec ozdobil stěny domů v Bona Espero? Nenašel jsem o tom nic v knize hostů.

Ne všichni dobrovolníci se zapisují, buď zapomenou, nebo mají odpor k psaní. Katalánc Arnau Torras dával přednost štětcí před propiskou. V roce 2002 strávil v Bona Espero měsíc a ozdobil všechny zdi. Namaloval v portugalštině a v esperantu názvy domů a čísla pokojů. Měl svůj individuální styl, komponoval všechny figury, písmena, číslice a symboly jako květy. Když se díváte na naše pestré kvetoucí zdi, těžko uvěříte, že Alejandro je kreslíř ilustrací komiksové esperantské revue „Kancerkliniko“.

Arnauovy květiny mě inspirovaly klasifikovat dobrovolníky následovně: nezapomenutelné květy – jejichž práce slouží Bona Esperu; dočasné květy – ti kteří ozvláštní život v domově; chryzantemy – kteří způsobují...krize.

Chryzantémy. Tak můžeme eufemisticky nazvat skupinu, která v roce 1983 zorganizovala „puč“, zavřela školu, vyhnala děti a skoro zničila Bona Espero.

Tenkrát našťestí krizi vyřešila nefungující čerpadlo na vodu. Kdo byl další „chryzantémou“?

Zdůrazňuji, že se absolutně nejedná o známou zasloužilou japonskou esperantistku, ale určitě o Italku *Gildu*. V roce 1986 jsem se seznámila na Světovém kongresu v Pekingu s advokátkou středního věku. Projevila zájem vyučovat v Bona Espero šití, ale po několik let o ní nebylo nic slyšet. Až v srpnu 1992 poslala dopis a oznamovala svůj úmysl splnit slib v blížícím se listopadu. Protože jsem si pamatovala, že je vášnivou kuřačkou, jemně jsem ji upozornila, že by to mohlo být na závadu našim výchovným principům. V odpovědi se o tom ani nezmínila, zřejmě to byla pro ni banalita, a oznámila svůj příjezd na 25. listopad v noci na letiště v Brasília, a žádala, abychom ji tam čekali. Také nás v dopise

informovala o svém plánu navštívit čtyři další města v Brazílii, protože má zlevněnou letenku zakoupenou v Evropě.

Proč se rozhodla přijet na konci školního roku?

Upozornila jsem ji na to a doporučila jí, aby nejdříve cestovala po Brazílii se svou zlevněnou letenkou a přijela k nám až se děti zase vrátí do školy. Přesto telefonicky potvrdila svůj příjezd a skutečně se objevila v Bona Espero. V domově bylo jen několik chlapců, kteří si raději hráli s míčem, než by se učili šit. *Gilda* neměla co na práci. Ráno si zvykla chodit do kuchyně v průhledném neglizé a přitahovala zájem našich hochů. Pila kávu a volně předváděla krásu svých padesáti let a také kouřila jako lokomotiva, což bylo také středem zájmu našich chlapců. Abychom vyhověli jejím lidským právům na kouření a ochránili děti před zhoubným zvykem, navrhli jsme jí, aby se přestěhovala do volného domku po Otto Sandkühlerovi. *Gilda* se urazila, protože aby mohla kouřit, musí si nejdříve vypít kávu a to ji opravňuje chodit ráno do kuchyně. Uplynuly dva měsíce, kdy plně uplatňovala své právo ráno navštěvovat kuchyň a využívat právo na kouření. Koncem ledna, právě když začal školní rok a její plán na výuku šití by se mohl realizovat, se rozhodla pro turistické cesty a požádala, abychom ji odvezli do Brasília.

Na letišti?

Ne, *Gilda* chtěla nejdříve navštívit hlavní město a přitom navázala kontakty s esperantisty, mezi jinými se seznámila s Rosou a pak i s Dr. Marciou a ještě s několika z jejich kolektivu. Pak opět společně napadli Bona Espero. Italka jako profesionální právnička vyhledala dokumenty a pomocí komplotu vyrobila dokumentů ještě asi dvacet. Ty pak poslala 15.května 1993 Michaele Lipariové, tehdejší sekretářce UEA (Světová esperantská asociace). V nich byl Guisepe mimo jiného obviněn, že udal sympatizanty italské komunistické strany vedení FIATU a *vyvolal jejich propuštění; načez ho propuštění pronásledovali a Bona Espero bylo pro něj tedy dobrým únikem.*

Zdá se, že jste diametrálně změnili svou politickou koncepci. Zprvu vás obviňovali pro rozšiřování komunistické agitace!

Tenkrát vládla v Brazílii vojenská diktatura, která bojovala proti komunismu, zatím co v devadesátých letech vládly demokratické struktury a levicové politické přesvědčení se stalo módní, tedy persekuce komunistů se hodila víc pro veřejné zostuzování. Když *Gilda* nenašla nikoho v UEA, kdo by jí věřil, začala útočit v našich rodných zemích. Podařilo se jí přesvědčit tehdejšího předsedu Italské esperantské federace k podpisu dopisu pro Německý esperantský svaz s požadavkem, aby věc byla zařazena na program jednání v obou organizacích. Když se Němci dotazovali Itala na uvedený dopis, tvrdil, že dopis podepsal, ale...nečetl ho, věřil advokátce.

Utrpěl komplot fiasko?

Jen v Evropě. V Brazílii *Gildini* přátelé přijeli do Alto Paraíso, aby zde hledali spojence, *Gilda* je totiž přesvědčila, že mnoho obyvatel je připraveno svědčit proti nám u soudu. Jejich snahy byly stejně neúspěšné jako v Itálii a v Německu. Záležitost skončila v srpnu 1994 překvapujícím dopisem od *Rosy Gildě*: *Dokumenty, které jste vypracovala jsou absolutně nedůležité, zcela bez hodnoty: kopie osobních dopisů, články z bulletinů za posledních deset let... Věřit, že bych poslala takovou zprávu a takové „dokumenty“ našemu prezidentovi, státním ministrům, gubernátorovi, komoře brazilských advokátů apod. by bylo pod mou inteligenci.* Následovala návštěva tehdejších vedoucích německého „Subtena Societo“, Hedwig a Rudolfa Fischerových, kteří pak ve svém interview pro „Brazila Heroldo“

prohlásili: *Nu, cítili jsme potřebu prošetřit věc na místě a můžeme shrnout, že nyní můžeme jasně prohlásit, že obvinění jsou zcela neodůvodněná.*

Povídejme si o něčem veselejším. Dobrovolník Vitalij napsal do knihy hostů: „V Bona Espero jsem prožil 22 dnů a nocí v mém životě, kdy jsem byl šťasten.“

Když mám povídat o Vitalijovi, musím začít Sonjou, dobře vychovanou a krásnou dívkou z Rio de Janeiro. Pro svou krásu a vzdělanost zůstávala svobodná, ačkoliv již byla čtyřicetiletá. Přála si mít vlastní dítě, to v Bona Espero nebylo proveditelné. Naštěstí přímo z Ruska přijel Vitalij. Jeho objevení lze počítat mezi zázraky, které se někdy objevují v Bona Espero. Vitalij byl inženýr z podniku atomových ponorek v Murmansk. Jednoho dne poznal, že už nemusí pracovat pro sovětské impérium, protože... přestalo existovat. Bývalý sověť bez práce se přihlásil jako dobrovolník do Bona Espero. Neptali jsme se, zda ho sem láká láska k brazilským sirotkům, nebo nenávisť k ruským mrazům; poslali jsme mu pozvání, abychom mu umožnili získat brazilské vízum. Vitalij telefonoval z Moskvy, kde se snažil získat vízum a kde brazilské velvyslanectví jeho žádost vyřídilo negativně.

A stal se zázrak?

Ano. Náhodou navštívil Bona Espero můj přítel, vysoký funkcionář ministerstva zahraničních věcí. Když se dověděl o problému, faxoval do Moskvy a Vitalij hned mohl nejen do vysněné slunné země, ale přímo do náruče krásné Sonji. Ve volných chvílích se mu podařilo kompletně zařídit elektrickou instalaci a vůbec se nebál i různých jiných prací. Jednou navštívil ruskou ambasádu v Brasílii a to pak způsobilo invazi ruských diplomatů do Bona Espero. Bylo jich tolik, že to vyvolalo dojem o kolapsu impéria. Přinesli mnoho jídla a nespočetný počet lahví vodky „Stoličnaja“, který do kapky vypili.

Nebyla to slavnost u příležitosti zasnoubení Vitalije a Sonji?

Ne, s nimi se stalo něco nepochopitelného. Koncem roku 1997 se Vitalij vrátil do Ruska a po nějaký čas korespondoval s Bona Espero, ale pak umrl, možná dostal důležité místo v Moskvě. Sonja zapoměla na rozčarování, když v únoru 1998 přijel z Uruguaye Fernando. Bojoval proti diktatuře v Uruguayi v městské gerrile „Tupamaros“, ale nakonec utekl do Švédska. Tam byl zaměstnán v masném průmyslu a pracoval ve velkých mrazárnách v teplotách pod nulou. Když vycházel ven, bývala tam teplota ještě nižší. Po dvou letech prohlásil: *Raději se postavím diktatuře v Uruguayi, než mrazu ve Švédsku.* Naštěstí se v té době již válečníci stáhli do kasáren a Fernando se vrátil bez problémů do své vlasti.

Jak se dověděl o Bona Espero?

Guiseppe a já jsme jednou navštívili Montevideo a seznámili jsme se s Fernandem v prostředí místních esperantistů. On už o Bona Espero slyšel a rozhodl se pro dobrovolnictví. Fernando se ukázal velmi užitečný při malování domů v Bona Espero a v Alto Paraíso a Sonja mu pomáhala. Ruku v ruce se procházeli, ale o děti neměli zájem. V roce 1999 se rozhodli jet do Rio de Janeiro, aby tam spolu žili.

S datem 2.1.1987 je zápis: „Člověk musí mít odvahu odpovědět: jaru květinou, poli zrnem, pravdě pravdou, lásce láskou a smrti životem.“ Tohle ponaučení zanechal Amilton Jorge Reis el Cuiabá. Kdo to byl?

Ačkoliv od té doby už uplynulo 20 let, dobře si pamatuji toho inteligentního mladíka ze státu Mato Grosso. Přivedl skupinu esperantistů, kteří nezůstali dlouho. U takových krátkých návštěv se nedá určit zda příchozí jsou hosté nebo dobrovolníci. Nyní se stává častěji než dříve, že esperantisté,

obzvláště mladí, považují Bona Espero za bezplatný turistický podnik. Vždyť je to ideální místo, kde se mluví esperantem! Schopnost mluvit esperantem je jakoby legitimace, opravňující k bezplatné turistice. *Zasluhují si to, protože jsem esperantista*. Nikdy neodmítneme pohostinství esperantistům, kteří nás na své cestě navštíví. I my jsme členy „Pasparta servo“¹⁹. Přesto vzniká problém, když se esperantista přihlásí jako dobrovolník a po svém příjezdu se chová jako host nebo turista.

Například?

V říjnu 1996 přijela Belgičanka Oliva van Eeghem ne jako dobrovolnice, ale jako prý budoucí odpovědná osoba za Bona Espero. Jako pedagožka byla vítaná. Ale hned po příjezdu prohlásila: *Děti mi už stačily, nechci je ani vidět!* Přes svoji nechuť k dětem občas souhlasila vyučovat esperanto, ale jiné práce ji vůbec nezajímaly. Volky nevolky si Oliva užívala nicnedělání. To jsme si mysleli, ale ukázalo se, že ona sama se pokládá za ...uvězněnou.

Jak se to ukázalo?

V listopadu 1996 organizovalo Bona Espero seminář o informatice. Semináře se zúčastnilo dvacet aktivistů z „Brazila Esperanto-Ligo“. Oliva se bavila se všemi, naříkala na svůj nesvobodný stav v Bona Espero a získala pozvání do různých koutů Brazílie. Když jsme se to dověděli, ochotně jsme jí otevřeli dveře „vězení“ a tak několik měsíců si užívala pohostinnost brazilských esperantistů. Jiným příkladem je Ruska, která oznámila svůj příjezd v roce 2006 a přání být dobrovolnicí 3 měsíce. Dostala peníze na letenku od „Germana Esperanta Fondaĵo“ a kapesné od dánských esperantistů. Bona Espero se velmi snažilo zajistit jí vízum a plně se za ni zaručilo. Po příjezdu dobře pracovala v dívčím domě. Také dlouhé hodiny vyseděla u počítače, psala články do moskevských novin a využila každou příležitost jet do Alto Paraíso, aby se spojila na internetu a telefonovala do zahraničí. Sotva po jednom měsíci ohlásila své rozhodnutí odejít z Bona Espero a cestovat s esperantským itinerářem.

To je ukázka, jak je možno využít dobrosrdečnost esperantistů k cestování.

Mohla bych citovat mnoho případů, které dokládají, že dobrovolníci ne vždy chápou cíle Bona Espero a někdy si představují „školu na statku“ podle svých přání. Mladý Dán, Mathias, přišel v roce 2005 praktikovat veganství, jinými slovy: život se jen ovocem v přesvědčení, že ovoce bude v krátkém čase hlavním jídlem lidstva. Bona Espero se mu zdálo tím nejlepším místem pro jeho dietu. Ale přišel v nevhodnou dobu, kdy byla zralá jen papája a pomeranče. Jídelníček omezený jen na dva chody musel vegan kompenzovat kvantitou. Brzy ovoce chybělo pro děti, které jen žárlivě pozorovaly jak dobrovolník loupe papáju za papájou. Bona Espero možná jedinkrát ve své historii podala obraz podivného ráje bez ovoce. Dán-vegan se musel přestěhovat do Brasília, kde ho dál hostili esperantisté. Tento případ a ještě několik jiných vytvořil mráček nad Bona Espero. Esperantští hosté mají právo věřit, že pomáhají nebo dokonce podporují naši instituci, protože hostující dobrovolníci jsou v jistém směru integrovaný element Bona Espero. Ale nejnepochopitelnější byla nechuť některých dobrovolníků k dětem. Když přišli na statek-školu, divili se, že jsou zde děti.

Asi by dali přednost bezdětné škole. To je teoreticky obhajitelné jako bezalkoholová visky.

¹⁹ Pasparta servo je seznam esperantistů, kteří jsou ochotni ubytovat, provázet, diskutovat s esperantisty po předchozí dohodě za určitých podmínek. Seznam je stále obnovován. Podmínkou je schopnost mluvit esperantem.

Nejsem si jistá, zda vaše porovnání je správné na vzdělávacím poli, ale v určitém smyslu máte pravdu. Dobrovolníci tohoto typu by se rádi uzavřeli do „věže ze slonové kosti“ – teoretizovali by o lásce, bratrství, přátelství v rohu u stolu zcela lhostejní k dětem, které je obklopují.

Určitě tak neseděl Claudete Polozzo z Pato Branco, který v knize hostů k datu 1.10.1999 napsal: „Nestačí mluvit o lásce, je nutno ji dávat. To jsem viděl v Bona Espero.“

Takové je mínění velké většiny dobrovolníků, kteří se starali o děti s otevřeným srdcem. Třeba Gabriela Soldanová z Mnichova. Jako význačná grafička s velkým týmem připravovala Světovou výstavu v Hannoveru v Německu. Začátkem roku 2001 přišla do Bona Espero nabýt psychickou a fyzickou rovnováhu po vysilující práci. Byla věrnou přítelkyní naší školy, bonesperáni, kteří přicestovali do Německa u ní vždy našli domov. Základním problémem Bona Espero nejsou vždy peníze, ale lidé, přesněji řečeno – dobrovolníci. Bez jejich pomoci bychom se nedočkali čtyřicetiletého výročí. I když několik dobrovolníků vyvolalo vážné krize, při celkové bilanci je jich celkem malý počet. Ti dobří jsou u nás vždy vřele vítáni.

Volontuloj venu kaj agu! AGU kiel: „Ada-senlaca instruistino, Guiseppe-kreiva inĝeniero kaj Ursula-entreprena homo.“²⁰ Tento zápis jsem našel v knize hostů 7.9.2006. Podepsali ho Maiumi a Victor Sadler.

16. Esperanto parolata²¹ (Zde se hovoří esperantsky)

Úplná samostatnost našeho jazyka s jeho duchem se stále upevňuje (...) jakoby všichni esperantisté v celém světě bydleli společně na malém kousku země.

L.L.Zamenhof²²

**V zápisech Bona Espero za rok 2006 se objevila jako dárcce padesáti eur „nizozemská dívka“.
Kdo to je?**

Guissepe: Teprve nedávno jsem se dověděl, že se jmenuje Pieternel a je jí 13 let, bydlí ve městě Eindhoven. Dříve posílala peníze anonymně, byla sotva devítiletá, když začala pomáhat dětem v Bona Espero. Celá věc začala následovně: v roce 2002 nás navštívili nizozemští přátelé Ru a Katrin Bossongovi. Katrin zveřejňovala své dojmy v místních novinách v Nizozemsku. Článek četla i Pieternel a spontánně uspořádala sbírku mezi spolužáky a vybrala 30 eur. Odesla je Bossongovým. Následujícího roku se svými spolužáky vyrobila hračky na propagaci Bona Espero a prodávala hračky na ulici. Minulého roku Pieternel poslala oněch 50 eur. Vydělala si je na sběru jahod.

Setkali jste se s tou dívkou?

²⁰ Dobrovolníci přijďte a pracujte! Jako Ada – neúnavná učitelka, Guisepe - tvořivý inženýr a Ursula – podnikavý člověk. Agu! – Konej činy!

²¹ Zde se domluvíte esperantem (paroli – mluvit)

²² Proslov při slavnostním zahájení Prvního ruského esperantského kongresu 4.5.1910.

Ještě ne. Její matka nám poslala mail: *Pieter nel studuje kromě nizozemštiny angličtinu, němčinu, francouzštinu a latinu. Je velmi zaneprázdněná, proto ji chci uchránit od přetížení. Ale nepochybuji, že Pieter nel bude brzy mluvit esperantem, protože se vytrvale zajímá o Bona Espero a přeje si ho navštívit.*

Myslím, že neexistuje nic nudnějšího, než bilance, finanční zprávy, rozpočty a všechny další dokumenty, které obsahují číslice. Ale ani toto téma nemůžeme ignorovat.

Domníváte se, že jen milionáři mají rádi číslice? Mě jako inženýrovi se líbí. Pracoval jsem ve FIATu v oddělení zemědělských traktorů a byl jsem odpovědný za kalkulaci. Celý traktor s jeho třemi tisíci díly jsem viděl nejdříve ve formě číslic. Vůbec pro mne čísla nebyla nudná. Také v bilanci a v rozpočtu Bona Espero se za počty skrývají pro mne krásné obrazy. Vyjadřují solidaritu a dobrou vůli lidí, kteří pokládají Bona Espero za společensky užitečnou práci.

Chování nizozemské dívky je dojemné.

Ursula: Podobně nás dojalo mnoho jiných lidí. Tady 6.000 euro v bilanci dorazilo v lednu 2006 jako anonymní dar. Nedávno jsme se dověděli, že dárkyní byla právě zemřelá paní Sija van Wijagaardenová, úřednice UEA v Rotterdamu. Již dříve dlouhý čas anonymně přispívala každý rok pěti sty eury do našeho konta u UEA. Několikrát se na esperantských kongresech zvědavě vyptávala na Bona Espero. Zdvořile jsem odpovídala, ale nepoděkovala jsem, nevěděla jsem o její štedrosti pro naše děti. Teď už o ní víme, že často zůstávala po své úřednické práci večer v „Centra Officejo“²³ a uklízela tam. Pravděpodobně tak vydělávala peníze, které pak posílala do Bona Espero.

Guiseppe: Díky těmto anonymním dárcům víc než před dvaceti lety se mohlo Bona Espero pyšnit svou lednicí, první v celém kraji.

Ale tenkrát zde nebyla elektrická energie.

Němečtí manželé, esperantisté, jejichž jméno neznáme, u příležitosti 25 výročí své svatby vybrali peníze místo dáreků a koupili pro Bona Espero lednici na plyn. Již dříve jsme používali plyn na svícení.

Ursula: Podobně to udělala Daniela a Aldo Grassiniovi, naši italscí přátelé z Ancony. V roce 2003 při své stříbrné svatbě požádali svých třicet svatebních hostů, aby nenosili dárky, ale přispěli penězi do kasičky pro Bona Espero. Tím způsobem se shromáždilo víc než deset tisíc eur, které stačily na zakoupení nových aut a počítače.

Guiseppe: Ve finanční zprávě o našem kontě u UEA se pravidelně každý měsíc objevovala částka 17 nizozemských guldenů a 20 centimů. Později jsme se dověděli, že to byl honorář, který dostávala paní Rie van der Kooj z nemocnice, kde se zúčastňovala biochemického experimentu. V bilanci za rok 2006 se opakují jména z předešlých let: Gertrude Novak z USA, manželé Pinori a Mina Vitulanovi z Itálie, esperantské skupiny z různých míst ve Francii, Itálii, Dánsku a dalších zemích.

Ursula: Mnoho jmen dárců nemůže být zahrnuto v bilanci, protože do konta německého „Subtena Societo“ se platí část daní a to je podle zákona důvěrné. Ale daňové tajemství se netýká všech. Bernd Schönberner z Meschede, známý kouzelník Don Espero, předává do Bona Espero celý honorář za svá představení. Je místopředseda spolku a současně největší přispívatel do spolkové pokladny.

²³ Centra Officejo – ústředí Světové esperantské organizace v Rotterdamu, Nieuwe Binnenweg 176.

To nepřekvapuje. Don Espero umí pomocí svého stroje vyrábět dolary z novinového papíru.

Guiseppe: Vlastně také předseda spolku, Otto Nelken a jeho manželka Uschi zasluhují titul kouzelník. V poslední roční bilanci je zapsáno 18.000 eur, které vybrali a stejná suma je v rozpočtu i pro rok 2007. Manželé Nelkenovi vedou výborně spolek již devět let. A také píše mnoho článků o Bona Espero do německých novin, hlavně do „Wesfälische Rundschau“ a „Westfalenpost“.

Jak je organizován spolek „Subtena Societo de Bona Espero“?

Je to nezisková společenská organizace, která má aktuálně 60 členů, pravidelně platících příspěvky. Jiná kategorie přispívatelů je jejich 160 „přátel“, jejichž příspěvky nejsou pravidelné. Jsou tam také „kolektivní“ členové – vedení měst Warstein a Meschede, různé instituce, škola Marienschulle v Mechede a odborná škola, kde Don Espero učí. Ale většina přispívatelů jsou esperantisté a mezi nimi naši bývalí dobrovolníci jako třeba Olaf z Berlína.

Ursula: Několik členů si vypracovalo vlastní systém sbírek. Mia Boehmerová z Krefeldu se specializovala na sbírku peněz při jezdeckých závodech, Gitti a Frank Helfrichovi z Warsteinu organizovali každý rok návštěvy ve svém domě: slavnost u kamen a slavnost růží. Pozvaní hosté byli požádáni, aby nenosili dárky, ale přispěli do kasičky. Takto shromážděnou sumu, kolem tisíce euro, předávali manželé do „Subtena Societo“ pro Bona Espero. Bohužel Frank minulý rok zemřel. Gitti žádala pozvané smuteční hosty, aby nekupovali květiny, ale darovali peníze pro Bona Espero. Sešlo se 1.600 euro. Vdova bude asi pokračovat v organizování slavností na památku svého manžela.

Jak tyto šlechetné činy se odráží v aktuální bilanci?

Guiseppe: Jak už bylo řečeno, v roce 2006 „Subtena Societo“ přispělo 18.000 eury, to je přibližně 47 tisíc reálů. Jestliže by se přidalo 31 tisíc reálů od dalších esperantistů z celého světa, včetně brazilských, plus 10 tisíc rezervy z minulého roku, dostáváme se na 88 tisíc reálů, zatím co celková suna příjmů v roce 2006 byla 112 tisíc. Jistě nyní chápete, jak vysoký je příspěvek esperantistů pro fungování Bona Espero.

Kolik přispívá brazilský stát?

Ursula: Bona Espero dostává bezplatně elektrickou energii v hodnotě 5.360 reálů, to je 2.000 eur ročně. Současná vláda posílá subvenci přibližně čtvrt reálu denně na jedno dítě. Za to lze koupit jednu housku. Trochu víc nám pomáhá rada města v Alto Paraíso. V roce 2006 jsme dostali 50 pytlů rýže. Německý spolek má proto pro nás základní důležitost.

Prosím, vzpomeňte, za jakých podmínek bylo založeno „Subtena Societo de Bona Espero“.

Guiseppe: V pionýrském období se v Bona Espero nevedlo účetnictví, bilance, ani se nepsaly finanční zprávy. Již jsem vyprávěl, že v roce 1974 tehdejší generální ředitel odpověděl, když jsem se zeptal na finanční záležitosti: *Bratře, my jsme rodina!* Já sám jsem začal zapisovat příjmy a výdaje – a výdaje z mých vlastních peněz, které jsem si přivezl z Evropy. Až později jsem se dokázal orientovat podle náhodně nalezených dokladů, že Bona Espero nebylo v zoufalé finanční situaci. Podle smlouvy s ministerstvem spravedlnosti přicházely finanční prostředky na každého mladého delikventa. Potom, když Arthur Vellozo zrušil smlouvu, situace se zhoršila, přesto tehdejší ředitel byl schopen sehnat peníze a služby od státních orgánů, hlavně z ministerstva zemědělství. Tedy, principiálně peníze nechyběly, ale nebylo s nimi hospodařeno. Když pak definitivně skončilo pionýrské období, my, jako cizinci jsme neměli možnost a ani jsme nechtěli jít stejnou cestou a podávat žádosti u brazilských státních úřadů.

Kromě toho bylo zapotřebí značně větších částek na realizaci investičních plánů.

Ursula: Proto jsme začali hledat pomoc v zahraničí a přineslo nám to prostředky na výstavbu nové školy, opravy mostů, rekonstrukce domů. Naší aktivistkou v Německu byla Margaret Brandenburgová. Uskutečnila svůj nápad: založit organizaci, která na právním základě mohla veřejně provádět sbírky a využít německý daňový systém. Tak byl v roce 1981 založen „Subtena Societo de Bona Espero“ v Münsteru. Spolek se pak hned stal naším nejdůležitějším podporovatelem. Skoro všechny peníze Bona Espero investovalo do stavebních projektů.

Za jaké peníze byly placeny každodenní provozní výdaje?

Giuseppe: Tenkrát byly potraviny lacinější, my sami jsme něco vypěstovali, a také jsme dostávali skromnou státní subvenci. Bohužel, ta se stále ztenčovala a v roce 1994 definitivně skončila. Kromě toho také ubývala naše soběstačnost, protože začaly problémy s tzv. „vykořisťováním žáků“ a jen my dva jsme zůstali na práci na poli. Vedení Bona Espero muselo změnit svou finanční politiku a muselo využívat peníze německého spolku na každodenní provoz. Další investiční plány se mohly realizovat jen pomocí zázraků, které v případě „velkého domu“ se skutečně udály.

Bona Esperu také pomohla neesperantská skupina ze Sárska.

Ta spolupráce trvala s úspěchem pět let a skončila v roce 1991. Právě tehdy bylo vedení Bona Espero předvoláno k soudci v Alto Paraíso. Ten prohlásil: *Jestliže ve vaší škole je osoba, která užívá narkotika, musí ihned odejít, protože to představuje nebezpečí pro děti.* Podezření se mohlo týkat německého dobrovolníka, ale my jsme neměli žádný důkaz. Život sám ale přinesl vysvětlení, protože dotyčný použil vysokou dávku a tak se prokázalo, že je závislý.

Stal se ten případ veřejným skandálem?

Ne, nejsme si jisti, zda soudce předvolal nás, protože již dříve k němu dorazilo udání o našem dobrovolníkovi, nebo jen učinil varovné prohlášení, protože v té době Alto Paraíso lákalo hippies, mezi kterými bývali závislí a některým se i podařilo získat místo učitele ve městě. Vedení Bona Espero nemohlo závislého v domově tolerovat a žádali jsme ho, aby odešel. Rozhodnutí bylo předáno vedoucímu skupiny, Hansovi. Jeho odpověď nás šokovala, žádal totiž jeho setrvání pod výhružkou okamžitého přerušení prací.

Bona Espero ustoupilo?

Ursula: Rozhodnutí jsme nezměnili. Hans několikrát naléhal, ale vždy dostal negativní odpověď. Nakonec nás varoval: *Ještě nás budete na kolenou prosit, abychom pokračovali v práci.* To byla vážná lekce. Na úrovni principů se kompromisy nedělají. Bona Espero nezměnilo svůj názor, i když sárská skupina začala výhružky plnit a v kamionu odvezla darované stroje, nářadí a materiál.

Kiu manĝon donas, tiu ordonas.²⁴

Lidé, kteří dávají, často si uzurpují právo poroučet a někdy i morálně deptají. S takovými problémy jsme museli bojovat častěji. Případ se sárskou skupinou byl obzvlášť složitý. Přes naši neústupnost, dál pokračovali ve sbírkách pod pláštěm Bona Espero, ale peníze si ponechali. Rozhodli se investovat do odborné přípravy mládeže, která by pak mohla kompetentně rozvíjet Bona Espero.

²⁴ Esperantské přísloví – česky přibližně: Koho chleba jíz, toho píseň zpívej.

Nápad sám o sobě byl dobrý, ale jeho realizace ne, protože vybrali tři chlapce, ze kterých jen jeden měl vztah k Bona Esperu, dva ostatní byli synové místních boháčů. „Odbornou přípravou“ byly vlastně veselé prázdniny chlapců v Německu za peníze vybrané pro Bona Espero. Protestovali jsme proti takové spolupráci, rezignovali jsme na další pomoc a zakázali jsme další sbírky naším jménem.

Hans pravděpodobně věřil, že Bona Espero bez jejich pomoci přestane existovat.

Před nějakým časem se neočekávaně tady objevil a zvědavě si prohlédl každý kout. Nijak jsme mu nebránili. Odjel a zdál se nespokojený, jeho předpoklady se nepotvrdily.

Já jsem se osobně přesvědčil, že Bona Espero garantuje opravdovou volnost pod podmínkou, že člověk má...auto.

Máte pravdu. Bez vozidla není život v Bona Espero představitelný. Když se jen podíváte na domy, nábytek, opravdu na všechny věci, uvědomte si, že bez vlastního vozidla není možno sem něco dopravit. Neměli bychom kontakty s civilizovaným světem, neměli bychom jak uskutečnit nákupy, jak by se děti, dobrovolníci, hosté dostávali do Bona Espero, když bychom neměli auto? Pionýři objevili toto místo díky svému džípu. Po dobu našeho třicetiletého dobrovolnictví jsme měli celkem devět aut. Německé „Subtena Societo“ koupilo tři menší autobusy Volkswagen; dánský esperantista Toren Kehlet – džíp Ford-rural; italská rodina Grassini automobil Volkswagen Polo; rodina Grattapaglia – dva Fiaty a jeden autobus Volkswagen; učitelka Adarci Ferreirová de Sousa – Volkswagen Gol. Současně má Bona Espero čtyři auta.

Prosím ještě inventuru nemovitostí.

Dokumentovaný pozemek Bona Espero má 943 hektarů, 11 domů, infrastrukturu: cesty, mosty, jezero, vodovod, elektrickou instalaci, zelinářskou zahradu, v sadu asi 700 stromů. Celková hodnota je asi dva miliony eur.

Slova o „esperantském kousku země“, která jsou citována na začátku této kapitoly, byla vyslovena Ludvíkem Zamenhofem fiktivně; on uvažoval o roli esperantských kongresů při vývoji mezinárodního jazyka. Dá se uvažovat, že Bona Espero je tím „esperantským kouskem země“?

Guissepe: Esperantisté byli zakladatelé instituce, získali podle zákona zdejší tisícihektarový prostor, postavili všechny domy za peníze jiných esperantistů, a již desítky let garantují její fungování. V šedesátých letech byl důležitý příspěvek od státu, ale postupně se snižoval a již v osmdesátých letech začal kolísat mezi 3-10 % v roční bilanci. Příspěvek německého „Subtena Societo“ v roce 1984 dosáhl 40% a později nikdy neklesl. V roce 2006 spolek přispěl 46% do příjmu. Dohromady od svého vzniku dosáhla suma přibližně 200.000 eur podle současné hodnoty. Příspěvky od ostatních esperantistů a přátel esperanta dosáhly 32 %. Z toho je jasné, že Bona Espero existuje jen díky esperantskému hnutí, které zajišťuje chod osmdesáti procenty. Během třiceti posledních let příjmy od různých státních instancí nikdy nepřekročily 15% a často poklesly až na 3%. „Esperantio“ má tedy právo považovat Bona Espero za své vlastnictví.

Esperantie tedy v žádném případě není utopii.

Bezpochyby. Bona Espero uskutečnilo kolektivní sen esperantistů mít „svůj kousek země“. A tím je možno také vysvětlit tu obrovskou solidaritu esperantského hnutí, zhodnocenou v předchozím odstavci v číslech a procentech, namáhavou práci dobrovolníků, morální podporu všech přátel Bona Espero.

Hnutí už zažilo víc iniciativ tohoto druhu, jako například Primošteno v Jugoslávii, Písanica v Bulharsku, Poprad na Slovensku. Všechny se však ukázaly jako efemérní.

Ursula: Padesátileté výročí Bona Espero a jeho trvalý rozvoj dokazuje pevnost naší instituce. Kromě toho, všechna místa, která jste zmiňoval a také ty další jako je zámek Gresillon ve Francii nebo Chaud-de-Fond ve Švýcarsku byly vybudovány pro esperantisty jako hosty, zatím co Bona Espero je místo trvale obývané, esperantisté zde nejsou opečovávanými hosty, ale sami realizují služby pro dobro dětí, které potřebují pomoc.

Doopravdy je ale vaše pomoc jen kapkou v moři.

Ale moře se přece skládá z kapek.

Se gut´ al guto aliĝas, maro fariĝas.²⁵

Nežádka nám říkali: *Jsou miliony bezprizorných dětí. Co znamená, když se staráte o dvacet dětí?* Naše počty jsou jednoduché: *Těch dvacet dětí – z oněch miliónů – už není nešťastnými a mají konkrétní příležitost stát se občany se svými plnými právy.* A pak těchto dvacet se nutně znásobí za několik desetiletí a bude zde víc než čtyřicet lidí, kterým Bona Espero pomohlo vymanit se z osudného kruhu analfabetismu a bídy.

V mých žurnalistických zkušenostech z Latinské Ameriky jsou hrůzné obrazy například z Ecuadoru , Peru, Nicaragui, Salvadoru. Viděl jsem lhostejnost vyšších vrstev společnosti ke svým chudým spoluobčanům, zejména k osudu bezprizorných dětí.

I zde nám lidé dávají pocítit své mínění, že naše práce je bezvýznamná. Zdá se, že zde vládne taková filozofie: *Nechte člověka, aby si sám vytvořil svůj život.* Jednou jsem šla se skupinou našich dětí do města Vitoria ve státě Spirito Santo na národní esperantský kongres. Tam jedna paní, místo aby dětem nabídla bonbony, vyzvídala: *Bije vás Ursula a Guiseppe?* Malá Gilmar, kterou do Bona Espero přinesli z chatrče ze slámy, jí rezolutně odpověděla: *Paní, vy si myslíte, že by teta se strýčkem nás bili a přivedli by nás na kongres?* Nebo jiná scéna v autobuse na kongresový výlet, kam cestovali naše děti mluvící esperantem s jinými esperantisty. Černovlasá holčička Ursula šla uličkou, ale musila se v rozpacích zastavit, protože jedna paní dala nohy do uličky. Ta paní přísným tonem v esperantu jí nařídila: *Když chceš projít, musíš nejdřív mě požádat o dovolení. V esperantu!* Holčička, která esperantem mluvila plyně, se tak zarazila, že ze sebe nedokázala vypravit slovo.

Jak si můžete vysvětlit takové chování esperantistů k dětským esperantistům?

Guiseppe: Všechny podobné incidenty se týkají osob, které nikdy Bona Esperu nepomohly. Zdá se, že se snaží hrát roli „ochránců dětí“, aby tak nějak vysvětlili svou netečnost. Ostatně typ těchto lidí nemá ani chuť navštívit Bona Espero.

Nevědět, nevidět, to zajistí psychický komfort.

Esperantisté této kategorie považují vyučování dětí jazyku za zbytečné, hlavně těch, které přichází z analfabetického prostředí. Často jsme slyšeli, že by bylo užitečné, kdybychom učili esperanto na univerzitě. Pravděpodobně je toto hledisko správné, ale my jsme neopustili Evropu, abychom učili

²⁵ Z „Proverbaro Esperanta“ – (Kniha přísloví). Přibližně: kapka ke kapce a moře se vytvoří.

jazyk na univerzitě v Brasílii, mohli jsme přece učit v Turíně, kde jsme skutečně učili patnáct let. Esperanto v Bona Espero je přirozený následek faktu, že je esperantskou institucí.

Kolik esperantistů Bona Espero vychovalo?

Nikdo přesně neví jaké výsledky mají kurzy esperanta, ačkoliv jejich úkolem je „produkovat“ esperantisty. Nechci se z odpovědi vykrucovat, ale musíme si zaprvé říci, že Bona Espero není továrna na esperantisty, ale humanitní organizace, kde esperantisté slouží při výchově a výuce dětí, které by jinak neměly přístup ke vzdělání. Esperanto zde není cílem, ale prostředkem, který esperantisté aplikují hlavně svou dobrovolnou prací a tak esperanto uvádějí do života ne jako studijní předmět, ale jako rodinný jazyk. A nyní konkrétní odpověď na vaši otázku. Během našeho dobrovolnictví třiceti tří let prošlo Bona Esperem 400 dětí. Všechny se učily esperanto, třebaže ne všechny se ho naučily plynně, vzhledem ke svým schopnostem a délce pobytu.

Vzpomeňme také osoby, které se staly esperantisty díky Bona Esperu, jako třeba Němka Karoline Wynekenová.

Ursula: Ale také německý kouzelník Don Espero, mladík Marian Łuczywo, mladí Němci Tobiáš a Vasili Pennyovi z Nizozemka, matka Pieternel atd.

V Bona Espero bych mohl litovat, že je zde málo příležitostí učit se portugalsky. Pořád mluvím esperantem.

Můžete jet do Alto Paraíso, tam můžete mluvit portugalsky.

Jen pod podmínkou, že nebudu mít na sobě zelenou hvězdu, nebo tričko, to žluté s nápisem „Esperanto-Urbo Herzberg“, nebo to bílé s nápisem „Nekredeble, Esperanto vivas!“²⁶ Kvůli druhému nápisu mě oslovil muž středního věku.

To je zajímavé, kdo to byl?

Představil se jako bývalý žák Bona Espero, Longuinho. Spolu jsme strávili dvě hodiny, byli jsme pak čtyři, protože jsme šli na pivo do hotelu „Gardeno de Edeno“²⁷, kde majiteli jsou Lucia a Eduardo a také mluví esperantem.

Pro obyvatele Alto Paraíso je esperanto první cizí jazyk, protože jím mluví esperantisté ze zahraničí, kteří město navštěvují.

Jindy mě zase Giuseppe vezl do nejelegantnějšího hotelu v Alto Paraíso „Camelot“, který řídí esperantistka Amanda Fereirová. Pak jsme šli do papírnickví okopírovat několik dokumentů a na dveřích jsem viděl nápis „Esperanto parolata“.

Prodejnou vybudoval Sergio Campos. Před deseti lety se přistěhoval do Alto Paraíso po své účasti na esperantském semináři v Bona Espero. V městečku se také dobře domluvíte s učitelkami Andreou a Eny, se sociální pracovnící Rosamirou, s ošetřovatelkou v nemocnici a určitě s několika jinými bývalými žáky Bona Espero. Mnoho našich bývalých žáků odešlo daleko do nejrůznějších koutů

²⁶ Německé město Herzberg přijalo před několika málo lety přídomek „město esperanta“. Druhý nápis sděluje: „Je to neuvěřitelné, esperanto žije!“

²⁷ Ĝardeno - zahrada

Brazílie, jako třeba Adeli a Adélia, učitelky, do sousedního města São João d'Aliança, Gilson a Tatina do Formosy, Maria do Cavalcante a ještě jiní, a jinam.

Je esperanto v Bona Espero povinným předmětem?

Nikdy a nikomu jsme nenutili, aby se esperanto učil. Jak jsem již řekla, od začátku považujeme Bona Espero za rodinný podnik a snažíme se jednat s našimi dětmi jako s našimi syny. Pro Guida a Daria je esperanto rodným jazykem a tedy ho nemohou považovat za něco povinného. Je to normální. Jazykem bonesperánů se esperanto stalo podobně. Když jsme sem přišli, neuměli jsme portugalsky. Mluvili jsme tedy na děti esperantem a profitovali z toho, že je mimořádně podobné portugalštině. Chyběli učitelé, a my jsme chtěli, aby škola fungovala. Snažili jsme se o to vlastními silami. Guiseppe začal vyučovat matematiku esperantem a já jsem učila portugalštinu, kterou jsem neuměla. No, jen si představte, sama jsem se jazyk učila a také vyučovala.

Kuriózní věc!

Docházelo ke směšným situacím. Naši první žáci byli mladí delikventi. Často některý chlapec něco řekl, ostatní se smáli a já se smála s nimi, ačkoliv jsem nevěděla o co jde. Později jsem poznala, že ... chtěl urazit a sprostě mluvil. Ale potřeba je nejlepší učitel, brzy jsme se portugalsky naučili. Esperanto ale zůstalo domácím jazykem, zejména když začali chodit dobrovolníci. Nebylo nutno nijak zasahovat, aby se začalo vyučovat, prostě tady esperanto bylo a všichni se ho učili tím, že bylo používáno. Celkem brzy vzniklo pravidlo, které platí doteď: Čím více kvalitních dobrovolníků je tady, tím více dětí mluví esperantem. Žádná hranice pro výuku esperanta jako regulérního předmětu neexistovala, když přišli kompetentní dobrovolníci jako již zmiňovaný Marian Łuczywo z Polska, Aneta Ubik z Německa, Salme Tiili z Finska, Alejandro Cossavella z Argentiny a další, ale vždycky jich bylo moc málo.

Proč pedagožky Ada, Maria, Ildete nevyučují esperanto? Mluví jím velmi dobře.

V první řadě musejí splnit své základní výukové povinnosti. Nevšimnul jste si, jak jsou unavené na konci dne? Je to velmi namáhavé naučit děti, které se v jedenácti letech začínají učit rozlišovat písmena! A ta práce nikdy nekončí. Není to jediná příčina, že se esperanto nevyučuje jako povinný předmět. Bona Espero je mimořádný příklad soukromé vzdělávací instituce, nad kterou nevládne žádná náboženská, nebo jiná ideologická organizace. Často se stává, že takové instituce se snaží rozšířit počet svých adeptů. Nelišili bychom se, pokud by naší prioritou bylo, jak vy říkáte, produkovat esperantisty. Podle mého svědomí takový cíl by byla kamufláž. Podle statutu je prioritou Bona Espero dát příležitost dětem nacházejících se v rizikovém životním prostředí. Při svém pobytu se zde setkají s esperantem a naučí se ho více nebo méně dobře. Jak ho dítě později využije, to bude zcela podle jeho vůle. V každém případě je esperanto druhým oficiálním jazykem instituce a často je používáno ve vnitřních i vnějších vztazích.

Předpokládám správně, že přílišné zdůrazňování esperanta ve školním programu by mohlo působit nepříznivě?

Skoro deset let jsme zde žili v diktátorském režimu a také jsme čelili nepřátelům ve vlastních řadách, kteří proti nám neváhali použít politické zbraně. Naštěstí nyní můžeme řešit dilema, zda vyučovat esperanto povinně, nebo nepovinně, jen jako otázku výukové metody. Podle mého mínění, povinným vyučováním by se esperanto kvalifikovalo jako další učební předmět, zatím co naše děti ho považují za jazyk rodiny a ve styku se zahraničními „rodinnými příslušníky“ Bona Espero.

Máte pravdu. Jsem rád, když Nelson, Simon, Elmario, přicházejí ke mně na terasu a „nutí“ mě mluvit esperantem, místo abych je, já sám, ve třídě nutil učít se esperantu. Děti v Bona Espero jsou vlastně rodilí esperantisté.

Ano, chovají se k esperantu jako k rodnému jazyku. Mohu ze zkušenosti říci, že rodilí esperantisté nemají onen „sanktan fajron“²⁸ rozšiřovat mezinárodní jazyk, necítí jako misi realizovat „finvenkismo“²⁹, ale považují esperanto za přirozený fakt.

Znám rodilé esperantisty, kteří plyně hovoří, ale neznají dobře gramatiku.

Guissepe: V Bona Espero se formují esperantisté, ale ne nutně „movadanoj“.³⁰ Má to své vlastní příčiny, které se týkají všeobecně brazilských esperantistů. Podívejte se, kdyby se Zamenhof narodil v Brazílii, nevytvořil by esperanto, protože zde nejsou podmínky jako Bialystoku. Když byste chtěl projít Evropu od Jekatěrinburgu na Urale až do Lisabonu, projdete několika desítkami států a najdete ještě více jazyků.

Jen malé Polsko hraničí se šesti zeměmi, kde se mluví jiným jazykem.

Zatím co v Brazílii, velké jako celá Evropa stačí jen portugálština. Kdybyste jel čtyři tisíce kilometrů z Rio Branco al Recifé a stejně daleko z Porto Alegre al Macapá při ústí Amazonky, všude se domluvíte portugalsky. Brazílie sousedí se zeměmi, kde se mluví španělsky, a španělštině Brazilci rozumí. Tedy praktické užití esperanta zde není naléhavé.

Bohužel tuto výhodnou jazykovou situaci způsobila před stoletími koloniální politika a zničila stovky, možná i tisíc domorodých jazyků. Ale přesto je počet brazilských esperantistů relativně vysoký. Proč?

Ursula: Jsou to idealisté, ponejvíce intelektuálové, chápou myšlenku esperanta pro celosvětové porozumění. Důležitý je také fakt, že brazilští esperantisté jsou částečně také spiritisté,³¹ kteří jsou příznivci mezinárodního jazyka. V Brazílii nejen že je nesnadné získávat nové adepty pro esperanto praktickými argumenty, ale i praktikovat ho mezi dobrými esperantisty je složité. Hlavní překážkou jsou velké vzdálenosti, které omezují přímé kontakty mezi lidmi a také účast na esperantských akcích. Nejčastěji se jedná o izolované kluby, které existují jen v několika velkých městech.

Z takového idealistického a intelektuálního přístupu k esperantu od Brazilců možná pramení poněkud kritické hodnocení práce v Bona Esperu.

²⁸ sankta – svatý, fajron – oheň. Přibližně: plamenný zápal

²⁹ Finvenkismo: Fino- konec, venki – vítězit, ismus – ideologie.

Esperantský výraz pro plné vítězství esperanta

³⁰ Movadano: movado – hnutí, ano – příslušník, člen,

esperantský výraz pro aktivního esperantistu.

³¹ Jedná se o náboženské filozofické hnutí, populární v Brazílii, pocházející z roku 1857, které je založeno na doktríně francouzského filozofa Allana Kardece (Hippolyte Léon Denizard Rivail, 1804-1869). K rozšíření v Brazílii přispěl začátkem dvacátého století český imigrant Vladimír Lorenz, význačný polyglot a esperantista.

Několik osob tvrdí, že vyučovat esperanto děti z analfabetického prostředí, nemá význam, protože pak, když opustí domov, nestanou se aktivními esperantisty. Ale to nečiní ani mnoho jiných lidí, kteří dokončí kurz esperanta. Mohla bych říci: *Když mladý bonesperán odchází, Bona Espero se to již nedotýká, je to problém esperantského hnutí*. Je faktem, že naši žáci po odchodu stoupají ve společenské pyramidě a hledají si svou pozici. A právě na to jsme hrdí. Nebylo by pro nás potěšující vidět mladé, kteří plynule mluví esperantem jak na ulici žebrají. Ostatně ta tvrzení, že se bývalí bonesperáni nehlásí do hnutí, není zcela pravdivé. Například Clarimundo Barbosa a Adão Santos, kteří bydlí v hlavním městě jsou aktivní v „Brasília Esperanto-Asocio“. Clarimundo navštívil mnoho zemí, kde má své esperantské přátele. Stejně aktivní je učitelka v Bona Espero Ada Fereirová. Ildete Barbosová právě teď vyučuje esperanto v Japonsku.

Dnes po snídani jsem navštívil zahradníka Orlanda v zelinářské zahradě. Měl radost, že zelenina dobře roste, díky mírnému dešti. Bavili jsme se esperantem. Alespoň s deseti dětmi se snadno dorozumím. S vámi oběma mluvím esperantem, s učiteli, a s dalšími hosty. Právě přišla dobrovolnice Uschi a Otto Nelkenovi z Německa, před nedávnem to byla Astrid a Eric Mortensenovi z Dánska, mezitím se objevili Enivaldo Silva, Paulo Nascente a jeho manželka Angela. Já se zde opravdu cítím na esperantské půdě.

Guiseppe: Všiměte si, že zde nemáme „kongresovou Esperantii“, kde se používá esperanto jen při slavnostních projevech nebo na kritizování výboru UEA, u nás se jedná o témata každodenního života a také se používá jiná slovní zásoba.

Máte pravdu, abych mohl mluvit s Orlandem, musel jsem se naučit slova jako záhon, krumpáč, motyčka, kompost, hnůj, hlávkový salát, dýně, lilek atd. a vůbec mi nepřišlo, abych se zeptal kolik esperantistů se schází na klubových večerech v jeho městě.

Ursula: Bona Espero má všechny podmínky pro esperantský klub: velké sály, moderně multimediálně vybavené, jsou zde hudební nástroje včetně velmi kvalitního klavíru. Máme velkou a dobře uspořádanou knihovnu s třemi tisíci knihami, mimo jiné i sérii „Ludovikito“. Uvažuji o speciálních schůzkách esperantistů, kteří by zde četli knihy, vyměňovali si názory, diskutovali. Jen si představte, jak by si zde zlepšili svou schopnost ovládnout jazyk. V Bona Espero se vždy konaly semináře a jiné akce. Nyní díky „novému domu“ se podmínky ještě zlepšily pro takové akce. Je zde sedmdesát lůžek, ale můžou se zde konat i daleko větší akce, protože v Alto Paraíso jsou dobré hotely a najdete zde štítky napsané „Esperanto parolata“.

Bona Espero má ještě něco, co určitě nevládní žádný jiný esperantský klub: ideální podmínky pro rekreaci v krásné krajině s mírným klimatem, krystalově čistým vzduchem a vodou.

Dosud přicházeli jen dobrovolníci na práci, ale v Bona Espero je také místo pro esperantisty, kteří nemusí pracovat. Jsou vítáni i na několika měsíční pobyt. Důležité je jen, aby pozitivně ovlivňovali mezinárodní étos a samozřejmě tolerovali děti. Mladí bonesperáni mají rádi hosty. Často se i divím, jak ti malí rádi konverzují se staršími lidmi, považují je za své dědečky a babičky.

Jestliže tito hosté nepřispívají prací, jak nahradí výdaje svého pobytu?

Oni mohou za pobyt zaplatit. Ceny jsou tu nízké. Pochopitelně si musí být vědomi, že se musí sami obstarat.

Starší lidé často onemocní...

Před příchodem si každý dobrovolník, bez ohledu na věk, musí obstarat zdravotní pojištění. My ale máme optimistický názor na zdraví. Představte si, že Guiseppe a já jsme byli nemocní jen jednou během 33 let, vlastně se jednalo o latentní nemoc, kterou jsme si přivezli z Evropy. Naše děti vůbec nebyly nemocné, jen jeden dobrovolník měl zde úraz. Byla to dobrovolnice, spadla ze střechy.

Používali jste služeb „curandeiros“?

Tak se v Brazílii říká léčitelům, kteří někdy zdánlivě konají zázraky. Já jsem sama viděla, když léčitel ženě odhalil břicho, rozřízl, ponořil do břicha ruce, vytrhl velký nádor a tlustou nití otvor zašil. Žena celou dobu stála, nenaříkala pro bolest, nedostala žádnou injekci. Ale je znám i jiný případ. Jednou „curandeiro“ operoval ženě hrdlo, neúmyslně jí prořízl artérii a žena zemřela. Nyní jsou šarlatáni na ústupu, protože zdravotní služba je lepší. V Alto Paraíso je zcela moderní nemocnice.

Naštěstí jsem nepotřeboval léčitele, ani nemocnici, protože během půlročního pobytu jsem se cítil výborně. Bezpochyby je to čistým přírodním prostředím a jednoduchým, ale pravidelným stravováním. Brzy odjedu, ale už teď pocít'uji chuť se sem vrátit.

Guiseppe: Nebyl byste jediný, který se sem opakovaně vrací. I několik zklamaných později změnilo svůj názor a vrátilo se. Je dlouhý seznam esperantistů, kteří chtějí přijet, ale nemají čas nebo prostředky na cestu. Čekáme také na všechny ty, kterým nestačí večery v jejich klubech nebo osamocené praktikování esperanta.

Bona Espero není o mnoho menší než republika San Marino. Jako unikátní esperantský fenomén má i atributy státu: vlastní pozemek, jazyk a lid.

Ursula: Rozhodujícím prvkem je lid. Další rozvoj Bona Espera bude záležet na počtu a kvalitě lidí, kteří přichází a obdělávají tento kousek esperantské země, kde se mezinárodním jazykem přirozeně mluví.

Ne jen při kongresovém týdnu, ale každý den.

17. Naše děti

Vize bez realizace je jen snění

Práce bez vize je ztráta času

Realizování vize změní svět

Nação do Arco-Íris

***Feličan Paskon!*³² *Ne forgesu akuzativon!*³³ Papoušek opakuje Guiseppova slova a bonesperáni začínají slavnostní snídani u bohatě prostřeného stolu. Na Velikonoční neděli 2007 se sál v „centrálním domě“ změnil na elegantní restauraci.**

Ursulo, jsou Velikonoce v Bona Esperu tradicí regionu?

Zdejší region nemá tradice. Nemohly vzniknout v divoké krajině, kde žije málo lidí, izolovaných jeden od druhého. Naopak v Bona Esperu, kde se žije v pospolitosti, vznikly vlastní obyčeje, převážně importované zahraničními esperantisty. Před několika dny jste hovořil o polském zvyku, kdy o Velikonočním pondělí dává jeden druhému kousek vařeného vejce a současně přeje vše dobré. Ada spontánně rozkrojila vejce na kousky a rozdala je, aby si je všichni společně předávali a blahopřáli si. A nový zvyknul na světě!

Před snídaní děti hledaly vejce ukrytá v zahradě. Byla jste to vy, kdo zavedl tento zvyk?

Tento zvyk je v Brazílii populární. A jako by vznikl speciálně pro Bona Espero. V hledání samotném se skrývá naděje, v naší rozlehlé zahradě děti jen nesnadně najdou ukrytá vejce, někdy to trvá celou hodinu; dospělí mohou zatím klidně připravit slavnostní snídani a dokončit ozdobu sálu, který zůstává do posledního okamžiku zavřený.

Vánoce začala a Velikonoce končí naše kniha. Mohou si čtenáři myslet, že jsou děti v Bona Esperu vedeny na základě křesťanské doktríny?

Naším vlastním rodinným náboženstvím je katolictví. Střední školu jsem navštěvovala u katolických jeptišek. Ale v mé vlastní rodině jsem se setkala s problémy, jejichž zdrojem byla náboženská různost. Můj otec trpěl faktem, že se zamiloval do protestantky a oženil se proti vůli rodičů. Naučila jsem se respektovat každé náboženství a pokusila jsem se aplikovat tento princip na svých vlastních dětech a také na všech bonesperánech. Nenutíme jim toto, nebo jiné náboženství, ani ateismus.

Ale Brazílie je největší katolická země na světě.

Možná je to pravda v celostátní dimenzi, ale ne v této části Brazílie. V Alto Paraíso žije pět tisíc osob a vyznávají deset různých náboženství, vlastně všechna patří k tzv. evangelickým vyznáním; katolické náboženství tam vůbec není ve většině. Pravděpodobně, kdybych neměla osobní zkušenosti, vybrala bych si cestu ekumenismu v nejširším smyslu slova. Na Velký pátek, děti které chtěly, se posadily do kruhu a po modlitbě „Otče náš“ meditovaly. Tomu říkám „poslouchat ticho“. Tuto tradici založila před naším příchodem Neuza Esteves Araújo.

Uvědomělá meditace se zdá inspirujícím zážitkem.

Úspěšně zakořenilo také několik jiných zvyků, včetně vánočních a velikonočních obřadů. Pokládáme je za kulturní prvky. Z náboženství čerpáme základy etiky. Základní ideje jako je dobro, láska, štěstí musejí být vysvětleny zvláště dětem, které přišly z demoralizovaného prostředí. Před několika dny jsem viděla plačící *Naiaru*. Vysvětlila mi své neštěstí: *Tady mě nikdo nemá rád*. Během těch 33 let jsem prožila neuvěřitelné věci a přesto se stále přihodí občas šokující překvapení. Musela jsem

³² Šťastné Velikonoce!

³³ Nezapomeňte na akuzativ!

s *Naiarou* pohovořit, abych pochopila příčinu jejího pláče. Ta jedenáctiletá dívka, dříve než přišla do Bona Espero, byla sexuálně zneužívána. Ukázalo se, že to pokládala za lásku. Ano, tak ji ublížili.

O Vánocích zůstalo v Bona Espero jen osm dětí, nyní o Velikonocích o hodně víc.

Giuseppe: O vánocích začaly dlouhé letní prázdniny, proto většina dětí odjela ke svým příbuzným. Velikonoční prázdniny trvají jen čtyři dny, nechtěli jsme poslat domů žáky, kteří bydlí daleko, jako např. *Elena*, která bydlí v chatrči ztracené kdesi v horách. Celkem zde zůstalo dvacet dva dětí. Část raději tráví prázdniny v Bona Espero, než aby jely domů, kde se často cítí jako bezprizorné.

Zatím co zde jsou „našimi dětmi“.

Čí opravdu jsou, nevíme, protože neznáme jejich rodiče a oni většinou neprojevují zájem o své potomky. Naopak my, z vlastní iniciativy se staráme o matku *Nelsona* a *Elia*. Jejich matka strávila v Bona Espero poslední Vánoce, kdy již byla odsouzená k trestu na 23 let do vězení v Alto Paraíso. Životní podmínky ve vězení jsou hrozné. Té nešťastné ženě jsme tam dopravili matraci, lůžkoviny a oblečení a přinášíme jí čas od času trochu jídla. Tragicky nařká na nespravedlnost, je pořád přesvědčená o své nevině, protože „nic neudělala“. Její synové, osmiletý *Nelson* a desetiletý *Elio* jsou fakticky „našimi dětmi“.

***Nelson* mi jednou vyprávěl o svém špatném otci. Nikdy dříve jsem neslyšel tak hrůzné vyprávění v esperantu.**

Všimla jsem si, jak velmi dobře pokročil v esperantu *Elmario* a *Simon*. Jen těžko je možno si představit, že oba přišli do Bona Espero před půl rokem, a až tady se seznámili s písmeny a začali psát současně v portugalštině a v esperantu. Ti jsou také „našimi dětmi“, stejně jako právě přišlí *Delson* a *Paulo*.

Kolik dětí mělo příležitost se tady učit?

Jak jsem již říkala, během těch 33 let to bylo něco přes 400. Velkou většinou to byly děti vesničanů. Ačkoliv vyvozovat něco z fiktivního počtu by mohlo být zavádějící, ale dá se předpokládat, že bez Bona Espero by se mnoha z nich nepodařilo vymanit se z kruhu sociálního vyloučení. Myslím děti z ulice, ty nenajdete v Alto Paraíso právě proto, že zde již dlouho existuje Bona Espero.

Ale když jste přišli sem do Brazílie pomáhat brazilským dětem, riskovali jste, že ztratíte svoje vlastní syny.

Toho jsme si byli vědomi a hodně nás to zarmoutilo hned po našem přestěhování. Ale nakonec jsme konstatovali, že v risku je také zárodek příležitosti. *Dario* a *Guido* byli tenkrát dvanáct- a patnáct- letí. V radikálně změněném prostředí se již necítili dětmi. V plné důvěře jsme jim ponechali volnost. To prakticky znamenalo, že dosavadní rodičovskou péči musela nahradit jejich vlastní odpovědnost. Synové studovali v Brasílii, my jsme bydleli v Bona Espero a snažili jsme se, aby se synové nikdy necítili opuštěni. Každý večer jsme s nimi mluvili. *Vellozo* byl vášnivý radioamatér a jeho pomocí jsme měli most v éteru. Ano, problémy nechyběly, ale konečný výsledek byl dobrý. *Guido* je specialista na finanční otázky na italském velvyslanectví v Brasílii. Všechny ekonomické záležitosti procházejí jeho úřadem. *Dario* si vybral vědeckou kariéru, je světově známým genetikem. Často mě překvapuje telefonáty z různých koutů planety, kam ho zvou přednášet na univerzity. Také vlastní laboratoř na genetické výzkumy.

Bylo mi potěšením být hostem u obou rodin vašich synů a měl jsem tam dojem, že jsem navštívil babylon.

Ten babylon naší rodiny začal v roce 1957, když jsem přišla do Turínu jako Guiseppova manželka. My oba jsme mluvili esperantem a to zůstalo naším rodinným jazykem i po narození Guida a Daria. Já jsem se ale musela naučit italsky, italština mi ale nestačila ve styku s Guiseppovými příbuznými. Ti mluvili piemontským dialektem, který je zcela zvláštním jazykem. Pro němčinu nebyla příležitost. Často se nám stávalo, že se v našem bytě mluvilo současně třemi jazyky. Po přestěhování do Brazílie se přidala ještě portugalština. Když navštívíme Guidovu rodinu, je hlavním jazykem italština, protože jejich hospodyně Fabrizia je Italka. U Daria je důležitější portugalština, protože Dariova manželka Tania je Brazilka. Naše čtyři vnoučata, Fabio, Mauro, Rafael a Renata, mluví hlavně portugalsky. Kromě toho všichni mluví anglicky a italsky. Když přijde ze zahraničí esperantista, jako jste vy, zazní esperanto. Dario a Guido jím mluví plynule. Protože žijí v takovém babylonu už tolik let, jsem stále víc hlouběji přesvědčenou esperantskou adeptkou.

Ačkoliv jste riskovali budoucnost vašich synů, oni v životě uspěli. Vaším cílem byla budoucnost brazilských dětí. Stál výsledek za tu námahu?

To je těžká otázka. Bylo by možno na ni odpovědět pomocí nějaké variace na teorii relativity. Cítili jsme často nezáměr k naší práci ze strany jiných lidí. Celý výsledek naší pilné práce je jen oněch 400 lidských bytostí, zatím co v bídě v Brazílii trpí padesát milionů lidí. Naše práce je tou „kapkou v moři“. Často to říkají naši kritici a mluví o revolučním řešení celého problému, ale nepřipravují ani revoluci, ani nepřidávají svou kapku.

Čtyři sta osob je velká kapka. Představte nám několik těch „kapiček“.

Guiseppe: V roce 2006 přijely dvě osoby na motocyklu. Hezká dívka, která řídila, se představila: *Já jsem Betania*. Až pak jsem si vzpomněl na hroznou scénu, když jsem evakuoval rodinu José la Mola ze zatopené chaty. Vybavil se mi obraz matky se sedmi dětmi, všichni mokří, plačící hladem. Matka rezignovaně držela u prázdného prsu miminko, šestiměsíční Betanii. Nyní je to šťastná žena, s dobrým postavením.

Ursula: Jednou jsem musela obstarat dokumenty na justici v Cavalcante. Tam mě oslovil mladý muž: *Dobrý den, teto! Já jsem Max*. Pamatovala jsem si ho jako učenlivého chlapce. Hrdě mi vypravoval o svých studiích, díky nim se stal úředníkem na místním soudu. Jednou ve Formose jsme byli v restauraci s naším hostem a mluvili jsme esperantem. Přišel číšník a také nás pozdravil mezinárodním jazykem. Byl to náš bývalý žák Gilmar. V Cavalcante jsme potkali naši bývalou žačku Fatimu, která je vedoucí benzínové stanice. Blízko našeho bytu v Brasília pracuje v benzínové stanici Sergio, také náš bývalý žák, tenkrát pěkný uličník, který nás hodně zarmucoval, ale nakonec využil svou příležitost. V São João de Aliança jsem potkala učitelky Adeli a Adeli. Je mnoho mladých, kteří se začali učit v Bona Esperu a pak se jim podařilo dokončit střední školu a nyní mají dobré zaměstnání jako Rafael, Josecicero, Jilma, Leandro, Silvia, Josefina... Aline a Alice studují zemědělství, Tania zootechniku, Ivany má diplom z matematiky, Clarimundo z účetnictví, Ada z historie, Maria a Edith z pedagogiky, Bruno se stane brzy advokátem. Mohu ve výčtu pokračovat, ve velké většině pochází tato mládež z analfabetických rodin.

Část vašich bývalých žáků mělo kriminální zkušenosti. Nevrátili se po odchodu z Bona Espero na zločineckou dráhu?

Papudo, který odjel do Brasílie, se přidal do pouliční loupeživé bandy a nyní si odpykává trest ve vězení a při tom to byl talentovaný chlapec a měl příležitost zaujmout ve společnosti důstojné místo. Já ale neznám další takový případ, ačkoliv podobné děti tady nebyly vzácností; také jsme jim nikdy neodmítli podporu. Často se stávalo, že byli chyceni při krádeži, ke které je dohnal hlad. I teď tady máme mladého zloděje. Je to dobrý hoch, nezdá se, že by měl sklony ke krádežím, nemusí se bát hladu; Jídelní zvonek čtyřikrát denně svolává děti do jídelny. V Bona Esperu mnoho dětí pochopí, že učením je možno získat řemeslo, profesi, která jim zajistí důstojný, lepší život. Brazílie je velká země velkých možností. Mnoho lidí je nezaměstnaných ne proto, že by bylo málo práce, ale pro nedostatečnou odbornou připravenost. Žádný bývalý bonesperán není bez práce.

Nyní jsme mluvili o bývalých žácích z třiatřicetiletého období Grattapagliových. Máte nějaké kontakty s bonesperány z dřívějšího, pionýrského období?

Guiseppe: Zřídka. Jedná se o lidi, kteří jsou pravděpodobně již dědečky. Několik z nich navštívilo Bona Espero a divili se, jak se změnilo. Například Cristovão Carvalho, majitel deseti taxíků v hlavním městě. Slyšeli jsme o nějakém Hamiltonovi, který byl zabit v potyčce s policií. Obzvláště zajímavý je případ Olympia de Araújo. V sedmdesátých letech zastavil u „bílého domu“ červený automobil Volkswagen, ze kterého vystoupil elegantně ustrojený mulat s hezkou blondýnkou. Představil se jako bývalý žák a my jsme ho radostně přijali. V přátelském rozhovoru nám host vyprávěl, že tenkrát utekl z Bona Espero v roce 1968 a řekl svým spolužákům: *Vrátím se sem, ale jen v červeném autě s blondýnkou.*

Olimpio výborně splnil svůj slib!

Ale po neuvěřitelných dobrodružstvích. Když utekl, potuloval se po Goiâni. Pak se nechal najmout, pod slibem vysoké mzdy, na práce v pralesích Amazonie. Se skupinou mladých lidí byl transportován letadlem na sever. „Eldorado“ ale byla skupina baráků ohrazená ostnatým drátem a „vysoká mzda“ bylo bídné jídlo za otrocké kácení stromů pod kontrolou ozbrojených hlídačů. Prchnout nebylo jak a ani kam se pak obrátit. Olimpio měl však zkušenosti s útekem z Bona Espero a ještě před tím z vězení. Při letu k Amazonii z nudy pozoroval slunce. Na základě toho pozorování si Olimpio určil směr pravděpodobného útěku přes savanu. Přemluvil ke společnému útěku několik svých kamarádů. V noci šli pěšky a ve dne se skrývali. Jedli ovoce a pili vodu, kterou našli. Podařilo se jim vyjít z džungle a pokračovali savanou. Již nebyli pronásledováni, pokládali je za mrtvé. Jejich odysea trvala 45 dní a ne všichni přežili. Olimpio udal na policii nezákonné poměry v pracovním táboře a pomohl policii tábor najít. Moderní otroci byli osvobozeni. Tento případ je všeobecně známý, policie ho zveřejnila jako svůj velký úspěch. Tenkrát jsme nevěděli, že hlavní hrdina byl bývalý bonesperán.

Ačkoliv v případě tohoto senzačního případu nebylo Bona Espero zmiňováno, já jsem našel mnoho důkazů dosti častého zájmu hromadných sdělovacích prostředků o esperantské škole na statku.

Ursula: Bona Espero jako pouhý dětský domov, nebo jako pouhý esperantský podnik by zajisté nebyl tak přitažlivý. Zdá se, že atraktivita pro novináře spočívá v několika aspektech. Zaprvé to je již mysteriální jméno místa: Alto Paraíso; zadruhé Bona Espero plní důležitou sociální službu, vychovává a vzdělává děti, které by jinak zůstaly analfabety nebo se možná staly kriminálními živly; a zatřetí funguje pomocí dobrovolnické práce idealistů; začtvrté, používá mezinárodní jazyk, který není všeobecně známý; zapáté je skutečnou mezinárodní komunitou, která se skládá ze stále přicházejících esperantistů z celého světa.

Zdá se, že formulujete these pro novinový článek nebo nastiňujete scénář pro nový film o Bona Espero. Opravdu, díky těmto aspektům se Bona Espero jeví jako nejčastější téma mých esperantských příspěvků pro Polskou televizi.

Giuseppe: Také okolnosti, nezávislé na nás, způsobily speciální zájem novinářů. V osmdesátých a devadesátých letech prodělalo Alto Paraíso velký vzestup, protože zde vznikl ekologický turismus. Národní park Veadeiros, přírodní rezervace Centrální brazilské náhorní plošiny, láká stále více turistů. A také Alto Paraíso se stalo magnetem pro ezoteristy, mystické skupiny, které se usídlily v okolí a očekávají zde „Novou éru“. Skončilo druhé tisíciletí a různí mystici to považují za konec světa. Kromě toho náš region je dlouho považován za možné místo k přistávání mimozemšťanů.

Kde přistanou hosté z vesmíru?

Ano, právě to je to, co přitahuje množství senzacechtivých novinářů. Často neúmyslně zavadí pozornost na Bona Espero, na Národní park. Několikrát jsme profitovali z této vlny zájmu a stali se oblíbeným tématem televizních zpravodajů z neznámějších kanálů. Žurnalisté se ponořili do tématu a vyrobili informace o našem institutu a o esperantu samém.

Vedle hlavního vchodu do Bona Espero stojí obelisk s pěticípou hvězdou a s nápisem: „At' mír vládne světu.“ Jak vznikla „Hvězda Bona Espero“?

Ursula: To je jeden ze stovek tisíc obelisků, postavených z iniciativy japonské císařské rodiny na nejrůznějších místech ve světě. Nápis jsou asi ve stech jazycích. Mají upomínat lidstvo na tragedii v Hirošimě a Nagasaki. Bona Espero se přidalo k této iniciativě v roce 1993. Náš obelisk má nápis v esperantu a portugalštině. A právě před tímto obeliskem pracovníci největšího televizního kanálu v Brazílii „Rede Globo“ začali svou prezentaci následujícími slovy: *Obyčejně si myslíme, že esperantisté jsou intelektuálové, kteří se scházejí v knihovnách, aby probírali jazykové problémy. Ale tady v Bona Espero esperantisté pracují na řešení důležitých sociálních problémů lidstva.*

Dotkli se základní myšlenky Bona Espero.

Giuseppe: Mnohokrát novináři, když poprvé ve své praxi zpracovávali esperantské téma, nás překvapili trefným pochopením naší myšlenky. Za zmínku stojí článek v populární týdenní revue „Manchete“. Hlavní deník v Goiânni „O Popular“ v roce 1995 uveřejnil článek: „Škola jménem Naděje“. V listopadu 1996 v časopise pro ženy „Mais Vida“ zveřejnili třístránkový rozhovor s Ursulou. V září 2000 překvapila esperantisty v Brazílii dvoustránková prezentace esperanta a Bona Espero v prestižních novinách hlavního města „Correio Brasiliense“, se společnou fotografií a bombastickým titulkem: „Učte se s nimi“.

Během mého krátkého pobytu navštívilo Bona Espero mnoho významných osob z hlavního města, které neměly nic společného s esperantem.

Ursula: Naše kontakty s neesperantským prostředím jsou hlavně důsledkem publikování v tisku a televizi, ale také často přicházejí návštěvníci regionu ze zvědavosti, aby se dověděli něco o esperantu. Objevují se docela neznámí lidé a odjíždějí s dobrými dojmy a také se vracejí. Zmiňoval jste admirála. On je komodorem velícím námořnictvu Centrální Brazílie. Politici, spisovatelé, umělci rádi navštěvují Bona Espero ...

Jak začala vaše spolupráce s „Rotary International“?

Rotariánský klub existuje v Alto Paraíso již deset let a investuje finanční prostředky amerického rotariánského fondu na sociální projekty, mezi jinými pro děti a seniory. „Rotary International“ se rozhodl v rámci sociální spolupráce s Rotariánským klubem v Alto Paraíso a argentinskou rotariánskou oblastí subvencovat v roce 2001 vzdělávací instituci Bona Espero, zakoupil nová lůžka, skříně, stoly. My oba jsme byli pozváni do klubu a věděli jsme již, že v rotariánském hnutí existuje skupina, která používá esperanto ve vnitřním styku. Navázali jsme kontakt s těmito zajímavými přáteli a pravidelně se s nimi setkáváme na esperantských kongresech a rotariánských konferencích. V posledních osmi letech jsme měli příležitosti napomáhat k rozšiřování esperanta při návštěvách rotariánských klubů v různých zemích světa. Na konferencích Rotary International se zúčastňuje průměrně tři tisíce rotariánů. Naše esperantská skupina má každý rok na těchto konferencích svůj stánek, kde jsou výborné podmínky jak informovat veřejnost, která v praxi naráží na problémy s komunikací. Každý rok se hlásí do esperantské skupiny více rotariánů.

Skupina jen informuje o esperantu, nebo vyvíjí konkrétní aktivitu?

Rotary International vydává každoročně sto milionů dolarů na promírové a humanitární projekty. Světový výbor vede členy k vytváření partnerských vztahů mezi různými kluby, aby byly realizovány společné projekty a vzájemné návštěvy. Nám „esperotariániům“ se podařilo vytvořit spolupráci mezi australskými a brazilskými kluby za pomoci esperanta. Podobně jako se to stalo mezi Belgičany, Francouzi, Brity a Brazilci. Bona Espero navštívili rotariáni z Belgie, Nizozemska, Itálie, Kanady a USA. Názorně viděli jak esperanto prakticky funguje. Se stejným cílem spolupracujeme s „Mondcivitana Registrolibro“ v Paříži, kde jsem byla zvolena v roce 1998 jako delegátka „Kongresu národů“. Zde jedním z oficiálních jazyků bylo esperanto.

Moto pro tuto kapitolu jsem převzal z luxusně vázané knihy, ve které jsou dvě stránky věnovány Bona Esperu. Jak se to stalo?

V roce 2001 brazilská federace a státní vlády přijaly záštitu na vydání této bohatě ilustrované monografie o našem regionu. Titul je možné přeložit doslova jako: „Kolébka vod nového tisíciletí“ a dotýká se zeměpisného faktu, protože v regionu pramení řada řek, které se vlévají do Amazonky. V knize je Bona Espero prezentováno jako průkopnická skupina, idealisticky orientovaná ve smyslu esperanta. Text popisuje aktivity instituce jako: *konkrétní vzorový projekt života podle starých hodnot v moderní době*.³⁴ V knize, stejně jako na oficiálních mapách regionu, Bona Espero figuruje jako zeměpisné označení.

„Aby zůstalo na mapě Brazílie“ je nadpis článku o Bona Esperu, který vyšel svého času v časopise „Esperanto“. Už si nepamatuji o co se jednalo.

Guiseppe: Článek vyšel v červnu 1995 z iniciativy tehdejšího výboru „Subtena Societo“ a uvádí oprávněné úmysly garantovat pokračování činnosti v Bona Esperu kompetentním vedením po odchodu Ursuly a mne. Autoři bohužel se s námi neporadili. A tak nás překvapilo množství otázek z celého světa o budoucnosti institutu. V článku zcela jednoduše žádali, aby osoby, které jsou připraveny pracovat a převzít plnou odpovědnost za brazilskou instituci, se přihlásili německé „Subtena Societo“. Výsledkem bylo, že přišla do Bona Espero jedna kandidátka, doporučená spolkem, která projevila svou nechuť zabývat se dětmi a přála si odpočívat po své dlouholeté práci učitelky.

Co vy sami si myslíte o budoucnosti Bona Esperu?

³⁴ Miguel von Behr, Berço das Aguas do Novo Milênio, Editora UnB, IBAMA, Brasília 2001, str. 67.

Ursula: Výměna vedení v Bona Espero je přirozeně determinovaná, ale neměla by proběhnout revolučními metodami. Po pionýrské generaci, která se skládala ze šesti průkopníků, nastoupila generace druhá. K té druhé patřili kromě mne a Ursuly brazilští spolupracovníci, mezi nimi Enivaldo Silva, který byl 25 let generálním ředitelem, a již dříve zmiňovaný Mário Garófalo a Lia Milhomemová. Ta byla úřednicí federálního vrchního soudu. Esperanto se naučila v roce 1981 a hodně se podílela na organizaci 66.Světového kongresu v Brazílii. Následujícího roku byla zvolena účetním revizorem v Bona Espero, a představte si, že dodnes bez přerušení tuto funkci plní. Již mnoho let obstarává kurzy esperanta v sídle Národní spiritistické federace v Brazílii. V roce 2003 převzal funkci generálního ředitele Ulisses Riedel, známý advokát a ředitel televizního kanálu TV-SUPREN. V současném vedení, třetí generace jsou aktivními bývalí žáci Ada Ferreiraová a Clarimundo Barbosa. Každodenně zde pracuje pět bývalých žáků jako dobrovolníci, kromě dvou státem placených učitelek. V současné době tým osmi dospělých se stará o chod v Bona Espero: výchova, vyučování a stravování pro kolem třiceti dětí.

Mluvili jste o příspěvcích a návštěvách Brazilců, neesperantistů. A esperantisté? Brazilské hnutí je známé svými koryfeji jako je třeba Geraldo Maltos...

Guiseppe: Myslím si, že tento známý poeta a mnoho jiných osobností je velmi zaměstnaných, nemají čas, aby navštívili Bona Espero. Ale jak jsme již řekli, před více než třiceti lety po jednom semináři v Brasília, přijela k nám skupina význačných brazilských esperantistů, mezi nimi Sylla Chaves, ale pak už neprojevíli další zájem.

Ursula: V roce 1981 po 66.Světovém kongresu v Brasília přijel do Bona Espero autobus se skutečnou elitou esperantského hnutí, včetně úplného vedení UEA. Význačný básník William Auld zaznamenala návštěvu následující básní:

En Bona Espero

Kolibro paŭzas antaŭ magnolio.

Balenomont´ serenias super ĉio.

Venteto freŝa tra l´ folioj blovas.

Cent metrojn for de univers´ senmovas.

Akveroj el ŝprucil´ arĝentas dance,

Dum en hamak´ mi lulas min balance.

Kaj jen altrotas mulo laŭ la pado:

Alvenas lakto por la kuirado.

Ĉi tie regas paco kaj trankvilo:

La infanetoj ridas kun facile,

Ĉar el la hejmgemastroj am´ radias,

Sub verda flago orfoj familias.

Aĥ, for la ungojn, stultaj mondregantoj,

Vi kvazaŭdiaj kvazaŭhomgigantoj,

Kun via politiko katastrofa!

Nanigas vin ĉi loko zamenhofa!

Navštěvují bývalí účastníci kurzů Bona Espero?

Guiseppe: Brzy se sem vrátil Victor Sadler a žil zde s přestávkami dva roky a Humphrey Tonkin, rektor americké univerzity v Hartfordu a předseda Světové esperantské asociace nás znovu navštívil v roce 1996. Přijel se svou manželkou Jane a dvěma syny na Vánoce s cílem si zde odpočinout a užít si krásné přírody, tak krásně popsané Williamem Auldem. Ale po celý čas vytrvale lilo. Příroda jakoby chtěla předsedovi demonstrovat naši bídnou situaci. Komplikovaná se ukázala i cesta na letiště v Brasílii. Na cestě se náš malý autobus porouchal uprostřed pustiny. V lijáku jsme se snažili uvést motor do chodu, ale poruchu jsme nezjistili. Projíždějící známý nás vzal do vleku svého nákladáku do nejbližšího města, ale ani tam se mechanikovi nepodařilo poruchu najít a opravit. Všech nás šest se zavazadly muselo pokračovat do Brasílii linkovým autobusem.

A vaše auto?

Potom jsme auto vlekli z místa na místo, ale žádný mechanik nebyl schopen najít příčinu poruchy. Nakonec se ukázalo, že katalyzátor, místo aby vypouštěl kouř ven, vhněl ho dovnitř motoru a zcela ho zničil.

Ursula: Obzvláště nás překvapila návštěva Dr. Ludvíka Zaleski-Zamenhofa, vnuka iniciátora mezinárodního jazyka. Bona Esperu, ve spolupráci s Brazílskou esperantskou ligou, se podařilo dopravit ho do Brasílii na zajímavou událost. 14.dubna 2000 se tam konala slavnostní schůze Federálního shromáždění na počest Ludvíka Zamenhofa. Schůze byla řádně vedená a protokolárně zapisována, měla otevřený charakter, účastnila se jí veřejnost včetně mnoha esperantistů, kteří přijeli z různých koutů Brazílie. Byla použita portugalská, ale pro Dr. Ludvíka Zaleski-Zamenhofa byla učiněna výjimka, mluvil esperantem. Neočekávaně se také dostavil polský velvyslanec Zdzislaw Zakrzewski a ve svém vystoupení mluvil esperantem, ačkoliv sám mluví plynule portugalsky. To bylo krásné gesto na počest Ludvíka Zamenhofa a jeho vnuka.

Jaký zájem se skrývá za touto, pravděpodobně bezprecedentní, politickou událostí?

Guiseppe: Myslím, že poslanec Renato Rainha, který inicioval parlamentní schůzi, si přál vzdát čest ne jen iniciátorovi mezinárodního jazyka esperanto, ale také získat hlasy esperantistů pro blížící se volby. Ale přesto před volbami byl povýšen na místo policejního ředitele v Brasílii a tak již nemohl kandidovat na poslance.

Ursula: Při příležitosti této schůze strávil také jeden týden v Bona Esperu Dr.Zaleski-Zamenhof. O této návštěvě hezky vypráví: *Prožil jsem v Bona Esperu „Velký týden“, který byl pro mne plný příjemných dojmů. Byl jsem pozván do Brazílie jako „vnuk“ ale děti v Bona Espero se se mnou mazlily jako s dědečkem. Bylo to pro mne daleko příjemnější. Mnoho z těch dětí svého dědečka nikdy nepoznalo. Několik z nich jich určitě našlo ve mně. Pocítil jsem opravdové štěstí ve své dvojroli vnuka a dědečka. Obklopen veselými, snědými dětmi jsem vystoupil na kopec a otevřelo se před námi*

nádherné panoráma. Modré nebe, věčná zeleň, nekonečná savana, malebný horizont a v tomto úžasném rámci – busta mého dědy na vysokém podstavci. Měl jsem dojem, že se usmívá, když mu děti přinesly polní kvítí, které cestou natrhaly. Život v mém dětství mě přesvědčil, že ráj neexistuje od doby, kdy Adam s Evou byly z něj vyhnáni. Ale Ursula a Guiseppa ho vytvořili zde, v Bona Esperu. Nakonec děti začaly nadšeně zpívat: „Mi volas danki vin, sinjoro Ludoviko...“³⁵

Jestliže ráj skončil po odchodu Adama a Evy, zda také „esperantský ráj“ zmizí po odchodu Uršuly a Guiseppa?

Guiseppa: Bona Espero má silnou materiální základnu, jasnou strukturu a odpovědný personál. Když odejdeme, bude dál fungovat. Každý rok odcházíme alespoň na jeden měsíc a nezamykáme dveře. Bona Espero nikdy nezamyká své dveře. Bona Espero se nikdy neuzavře, protože vždycky tady budou „naše děti“, které nemají jiný domov. Ale až skutečně odejdeme, chtěli bychom přirozeně vědět, kdo bude hrát dál naši roli.

Ursula: Budou schopni se zařadit mezi současný personál a dobře spolupracovat s ním? Nedivte se nám, během uplynulých tří desítek let jsme sem vložili velice mnoho energie, zaujetí a lásky, abychom všechno vybudovali a dali do chodu. My víme: „*To co se staví léta, může se během dne zřítit*“. My nechceme, aby se to stalo.

Může Bona Espero existovat bez esperanta?

Guiseppa: Ano, to se stává, když chybí dobrovolníci, nebo hosté mluvící esperantem. Ale my víme, že brzy zase přijdou a mezinárodní jazyk bude slyšet. Základní podmínkou existence Bona Espero jsou esperantisté, protože ti jednak uvádí do života esperanto a jednak finančně dotují. Naše instituce v současné struktuře a aktuálními cíli a úkoly je nepředstavitelná bez účasti esperantistů. Ale pochopte, že Bona Espero má velký materiální potenciál, který by mohl být různými způsoby uzpůsoben s cílem otevřít zcela nové perspektivy pro sebe i pro esperanto.

Má vcelku význam zabývat se esperantem?

Ursula: Tuto otázku slyším často. Mnoho esperantistů si vytrvale klade tuto otázku. Často se i vrací jako téma k diskusím při esperantských setkáních. Řeknu vám upřímně, že tuto otázku jsme si s Guiseppem nikdy nepoložili. Prostě jsme esperanto využívali celých padesát let svého manželského života. Esperanto je pro nás již dávno spojeno s Bona Espero a zcela chybí čas na otázku: *Stojí to zato?* Podívejte, sluníčko vychází, to znamená, že je čas připravit snídani.

Pro naše děti.

18. Pět set sazenic

Když myslíte na rok dopředu, zasejte zrní

Když přemýšlíte na deset let dopředu, zasázejte stromy

Když myslíte na sto let dopředu, vychovávejte lidi.

³⁵ Známa píseň Georgo Hadzlika: „Chceme ti poděkovat pane Ludvíku...“

Mangaboj, baruoj, aratikumoj...tato slova byste marně hledali i v „Nova Plena Ilustrita Vortaro“³⁶. Jedná se o ovoce neznámé v Evropě, ale v Bona Espero se bude sklízet, až stromy právě zasazené dospějí. Ale už teď je třeba jim navrhnout esperantské názvy. Vhodnou příležitost nabízí „Zamenhof-festo“.³⁷

15.prosince 2007 v Bona Espero započali sázení stromů v rámci celosvětové kampaně OSN: vysázet miliardu stromů na podporu zdravého životního prostředí a proti znečišťování atmosféry dioxiny. Děti přišly ve školních uniformách a zazpívaly hymnu Bona Espera a začaly sázet první stromky a slavnostně je zalévaly.

Vrátil jsem se do Bona Espero začátkem prosince 2007, abych dokončil knihu společně s manželi Grattapagliovými, aby se kniha mohla připravit k vydání. Co se událo za dobu sedmi měsíců kdy jsem tady nebyl? V květnu Ursula a Guiseppe oslavili zlatou svatbu. Slavili v Brasília v domě syna Guida. Sešel se desetičlenný rodinný klan a dvojnásobný počet „esperantské rodiny“, hlavně bývalí žáci. Slavnost se opakovala v Bona Esperu za účasti 70ti hostů. Současně to byla generální zkouška na blížící se padesátileté výročí založení Bona Espera. Slavnost se neuskutečnila k přesnému datu 25.července, protože by se jí nemohly zúčastnit všechny děti a proto proběhla již 1.července.

Přijelo 200 osob, které pohodlně pojala „Guiseppova pyramida“. Nad hlavním vchodem je nápis „Centro Bona Espero“ a emblém stoletého výročí esperanta. Souběh obou výročí je překvapivý. Autorem emblému je Hilton Santana Ferreira, přítel Bona Espero z města Salvadoro. Litoval jsem, že jsem tady nebyl, ale Bernd Schönberger, alia Don Espero, místopředseda německého „Subtena Societo“ tady byl a napsal o tom zápis:

Na slavnost bylo všechno perfektně připraveno. Několik hostů ze zahraničí (Daniela z Itálie) a bývalí žáci pomáhali s konečnými pracemi. Ozdobili velkou halu v kulturním centru balónky. Manželka jednoho z bývalých žáků celý den šila zlaté ubrusy, v kuchyni se pilně pracovalo. Bývalý žák strážil dětem vlasy, jiný stavěl židle a stoly. Postupně přicházeli hosté na slavnost, přijel autobus z Brasília, jiný s hosty z Alto Paraíso (mezi nimi manželský pár, který pamatoval začátek „školy na statku“) a sousedé. Obdivovali změny, vzpomínali se slzami dojetí. Hala se brzy naplnila. Děti nabízely na podnosech smažené bramborové pečivo a chutné šťávy.

V oficiální části Guiseppe ohodnotil nejzasloužilejší bývalé žáky, Ursula posadila korunku na hlavu Adarci (Ada). Já jako reprezentant podporující organizace jsem pochvalně ocenil neúnavnou práci Ursuly a Guiseppa, také Adarci, a slíbil, že naše organizace bude instituci podporovat i v budoucnosti. Adarci zahájila uměleckou část tancem dětí, který s nimi nacvičila. Igor recitoval báseň v esperantu, kterou přeložili tři jeho spolužáci do portugalštiny. Tota všechno filmoval.

K obědu byl servírován bramborový salát, (pochopitelně) fazole s rýží, paprika s klobásou, salát s bílým zelím a mnoho ovoce. Vše mistrně zorganizováno! Hudebníci, známí z televize nás potěšili operními áriemi a písněmi z muzikálů a jako přídavek zpívali společně s Ursulou a Guiseppem sbor z Verdiho díla. Koláč a zmrzlina zakončily krásnou výroční slavnost.

³⁶ PIV – Esperantský encyklopedický slovník

³⁷ Slavnost na počest Ludvíka Zamenhofa se slaví 15.12., kdy se Ludvík Zamenhof narodil (1859).

Den před velkou slavností jsem jako Don Espero uspořádal malou kouzelnickou prezentaci pro děti. Ptali se mě na moje triky stejně jako děti v Německu: „Prosíme Bernde, řekněte nám jak děláte brazilské peníze z papíru! Nebo – jak vykouzlíte tolik bonbonů? Děti se uklidnily, až když jsem jim několik triků vysvětlil.

Citoval jsem zprávu Dona Espera v dobré víře, že podává pravdivou zprávu, nikoliv iluzi. Na každý pád je jeho zdroj důvěryhodný, protože zpráva vyšla v oběžníku, který vydává „Subtena Societo“. Jubilejní oběžník číslo 68 vyšel v redakci předsedy spolku Otto Nelkena. První dojem: Jaký rozdíl proti „komuniké“, které se objevilo při stříbrném jubileu Bona Espero!³⁸ Oběžník obsahuje několik detailů z hostiny, které přidala ve své zprávě Ursula. Zdůraznila přítomnost Inês Nunes de Andrade, jedné ze šestice zakladatelů Bona Espera, která ve své slavnostní řeči vyslovila svou radost z faktu, že její „dítě“ dosáhlo padesáti let, ačkoliv bylo několikrát odsouzeno k odchodu na věky. Ursula píše dále:

Giuseppe a já jsme dlouho přemýšleli jaký dárek dát Bona Esperu k jeho výročí. Podle mne by byl potřeba plavecký bazén, protože plavání v jezeře je příliš nebezpečné kvůli anakondě. Finance nám to zatím nikdy nedovolily. Proto jsme koupili bazén a „trochu jsme ubrali z dědictví pro naše syny“. Jako první ho vyzkoušeli Bernd Schönberner a jeho manželka Petra společně s Danielou Grassiniovou, která, třebaže nevidomá, skočila do bazénu jako první.

Modrý obdélník, sedm metrů dlouhý a tři metry široký, dobře zapadá do zeleného trávníku a je nápadným prvkem ve „škole na statku“. Bazén svými 21 čtverečnými metry je hluboký 1,3 metrů a je ideálním místem pro děti na koupání. Zdá se, že tetička se strýčkem, když se rozhodli investovat několik tisíc euro, se opět řídili svým vlastním altruismem: dali dárek dětem, ale současně si tím uchránili své srdce proti stresu, který jim pokaždé způsobovalo koupání dětí v jezeře. Jezero je v průměru hluboké 5 metrů a je nebezpečné pro každého necvičeného plavce. Ale v oběžníku se zdůrazňuje nebezpečí výskytu anakondy.

Koho chtějí strašit anakondou? Jasně! Jen mne! Jako jedinou potenciální kořist hrozného plazu, si plavu v jezeře a setkávám se tam jen s malými rybkami. Když skáču do vody z můstku, rybky nepanikaří kvůli „neidentickému plovoucímu objektu“, ale hromadně mě obklopují a jedna po druhé se dotýkají mé kůže. Když nenajdou nic k jídlu, vracejí se k břehu jako dobře vychované děti, které vědí, že plavat daleko od břehu je nebezpečné... mohly by se utopit. Přemýšlím: Čím je živena fáma o virtuální anakondě? Blízko jezera nejsou domácí zvířata. Občas byli viděni vlci, ale ti by jistě nebyli tak hloupí, aby se stali kořistí nebezpečného hada. Proč se anakonda dosud nerozhodla okusit lidské maso, ačkoli jí dávám často příležitost? Ostatně po celou historii Bona Espero se skutečná anakonda objevila na scéně jen jednou před 32 lety a tragicky skončila v kurníku.

Při tomto rozjímání jsem dospěl k důležitému závěru: Bona Espero existuje už dost dlouho, a má právo na svou historii a také na své legendy. Anakonda je taková bonesperánská Loch Ness. Možná proto dobrovolníci a hosté, které potkávám v Bona Esperu jen zřídka se chodí se mnou vykoupat do jezera. Ano! *La vero estas nenio, la verŝajno ĉio*³⁹. Musím ale přiznat, že „zdání pravdy“ se uhnízdlilo i

³⁸ Viz kapitolu 10. Dobro v pekle

³⁹ Berthold Brecht „Trigroša romano“ Editon Lipsko 177, str. 193 – přibližně: Pravda není nic, zdání pravdy má větší váhu.

v mém podvědomí. Když skákám do vody, někdy se modlím, aby legenda o anakondě zůstala jen legendou. Ale přesto plavu!

V oběžníku Otty Nelkena je popisována událost, která se stala hned po mém odjezdu v dubnu 2007. *Velmi nás vyděsil noční „útek“ dvou nejstarších dívek (14 a 15 let), které se nám zdály velmi příjemné, ochotné a pozorné. Zanechaly dojemný děkovný dopis pro Adu, ale bez vysvětlení proč odešly. Protože již měly nějaké zkušenosti s muži, předpokládalo se, že daly přednost „snadnějšímu životu“ (jak si samy představovaly) před dobrým vzděláním a pravidelným každodenním životem. Dívky dojížděly do soukromé školy v Alto Paraíso a školu platilo Bona Espero. Jak si vysvětlit jejich útek? Problém není výchova, ale převýchova dětí, které přichází z prostředí bez morálky – komentuje případ Ursula – neznají principy sociálního soužití, jejich školou byla ulice, mají svou vlastní představu o svobodě a neochotně se podrobují jakékoliv formě disciplíny a pořádku. Děti utíkají velmi zřídka, obvykle utíkají ty, jejichž předchozí zkušenosti ovlivnily jejich psychiku a chybí jim ještě nějaký čas ke změně. Ale i když utečou, odnášejí si alespoň něco o dobru, spolupráci, odpovědnosti a étosu rodinného života. Už jen proto se může říci, že jejich pobyt v Bona Esperu byl užitečný.* "

Víc mě zarmoutilo, že chyběl *Simon*, se kterým bylo možno mluvit esperantem. Odjel domů na prázdniny a už se nevrátil. Pravděpodobně ho jeho otec zapráhl znovu do práce na výrobě dřevěného uhlí. To jsme si mysleli, ale právě telefonovala nějaká neznámá paní. Vedle ní byl *Simon*, který pak vyprávěl tetičce Ursule, že navštívil vesnici své matky a byl najat do servisní opravy aut v Campos Belos, 200 km od Bona Espero. V městečku bydlí paní, která telefonovala a její rodina se rozhodla přijmout chlapce do rodiny a zajistit mu další vzdělání. *Simon* neměl žádné dokumenty a proto prosil, aby mu je poslali na novou adresu.

Také jsem zde nenašel *Nelsona*, mého osmiletého šachového partnera, se kterým jsem se bavil v esperantu. Tento talentovaný chlapec byl šťastně adoptován a odjel do nové rodiny. Zůstal tu ale jeho jedenáctiletý bratr *Elio*. Rodiče, kteří by chtěli adoptovat dítě si jen zřídka vezmou chlapce jeho věku. *Elio* zde zůstal sám, jeho starší bratr byl přeložen do jiného výchovného ústavu a jeho čtyři sestry byly adoptovány do různých rodin. Jeho rodiče si odpykávají trest dlouhý 23 let. *Elio* vyrůstal jako „nemilované dítě“; jeho matka dávala přednost druhým dvěma synům. Matka nyní tráví svůj trest ve věznici v Alto Paraíso v nedobrych podmínkách, sama mezi 40 muži. Bona Espero jí poskytuje různé nezbytné věci. Čas od času Ursula zařídí povolení k návštěvě syna ve věznici. Nastává paradoxní situace: ze sedmi jejich dětí jí zůstal jen „nemilovaný“, *Elio*.

Jednou jsem doprovázel Ursulu a *Elia* na návštěvu u matky a viděl slzavou scénu setkání matky se synem přes vězeňskou mříž. Dona Maria stále pláče a nařiká na nespravedlivé odsouzení, protože ona „nic neudělala“. Jen si vzpomeňme, že nezakročila, když její opilý manžel znásilnil svou devítiletou dceru. Ve vězení oslovil Ursulu policista. Představil se jako její bývalý žák Veri. Hned začal veselý přátelský rozhovor. Policista ho zakončil slovy: *Tetičko Ursulo, díky vám a Bona Esperu jsem tady jako zaměstnanec a ne jako vězeň.*

Onklino, onklo (tetičko, strýčku), tak jsou oslovováni Ursula a Guisepe. V Alto Paraíso jsem opakovaně slyšel: *Bom dia, tia Ursula! Saluton, onklo Guisepe!* Pokaždé pak došlo k rozhovoru. Před nedávnem strávila v Bona Espero nějaký čas bývalá žákyně, nyní učitelka Andreia Almeida se svým batoletem. V její rodině došlo k úrazu a sem přišla, aby znovu našla svou rovnováhu pod Monto Baleno. Pracovala zde v kuchyni. Často přicházejí zahraniční hosté bez určitého motivu, jen poklábsit, vyměnit si informace, rozdělit se se starostmi nebo úspěchy. Odpoledne, kdy byl čas na kávu, přijela v pěkném automobilu, hezká žena středního věku z Brasílie. Edith Sobrinha Oliveira přijela, aby sdělila, že když byla ve Francii, našla ve velkém supermarketu „své“ zavařeně džemy.

Edith vyprávěla o svých plánech ve státě Piauí. V tom chudém regionu, který je v rovníkové oblasti, roste velké množství ovoce a bobulí zcela neznámých v Evropě. Lidé je konsumují jen v období zralosti a tak většina shnije. Edith cestuje po regionu a u správních orgánů nabízí kurzy zavařování. Učí přesně podle receptů, které se naučila v Bona Espero. Také zařizuje export exotické marmelády do Evropy. Je jasné, že za vyučování je jen symbolická odměna, kterou přijímá, protože bezplatná práce zde není přijímána kladně. Dobré společenské postavení jí zajišťuje manžel. Je agronomem a mnoho let pracuje pro německý stát v rámci programu na pomoc třetímu světu. Nyní již dostává pensi z Německa a kromě toho ještě se zabývá výrobou medu. Edith by mohla nezávisle na svém manželovi pracovat jako diplomovaná učitelka Waldorfské pedagogiky. Ale ona náleží tomu druhu lidí – skupině odchovanců Bona Esperem – kteří tím, že pomáhají chudým chtějí nahradit svůj morální dluh Bona Esperu.

Edith mi řekla, že se začala v Bona Espero učit v roce 1979. Já jsem se však neodvážil zeptat, jakým způsobem se sem dostala. Přivezli ji na koni? Ursula si pamatuje jinou scénu: Žena, k smrti unavená se třemi vyčerpanými dětmi přišla pěšky ze 27 km vzdáleného São Jorge. Matka děti střídavě nesla. Prosila: *Paní, prosím, přijměte ty děti!* Ukázalo se, že ji manžel opustil a sama musela živit sedm dětí při práci v dole na krystaly. V té době ještě neexistoval Národní park a ve vesnici byly doly. Děti měly ruce poraněné, pravděpodobně matce pomáhaly. V trojici těch dětí byla i čtyřletá Edith. Bona Espero ji a její dva bratry přijalo. Holčička se projevila jako dar z nebes. Nikdy s ní nebyly problémy, podivuhodně se dobře učila a rychle začala mluvit esperantem. Edith jako by byla Adiným dvojčetem. Obě pak s dalšími dětmi jezdily na esperantské kongresy a byly tam milou atrakcí. Po letech Edith se a její bratři přestěhovali do Brasílie, ale každý rok přijíždějí za Ursulou a Guiseppem jako za rodiči.

Návštěvy v Bona Espero jsou časté. Mnozí návštěvníci by si zasloužili zvláštní sepsání jejich osudů, možná místo této knihy bych měl napsat scénář pro brazilskou telenovelu. Také Ursula a Guiseppe jsou zvaní jako hosté a z návštěv přináší novinky. Co přinesli od Orlanda Paulina? Tento městský radní se učil v pokračovací škole v Alto Paraíso, založené z iniciativy Ursuly a Guiseppa. Nyní organizoval slavnost u příležitosti složení diplomu svého syna Bruna – prvního advokáta v historii městečka. Bruno začal svou skvělou kariéru také v Bona Espero.

Koho jsem ještě nenašel při své druhé návštěvě? Chyběla Ildete Barbosa. V březnu 2007 se s ní všichni bonesperáni, včetně mne, loučili a přáli šťastnou cestu. Ildete je dítě Bona Espera, první rodilá esperantistka, narodila se zde a žila do svých dvaceti let. Třebaže nikdy nebyla v zahraničí, své dobývání světa začala odvázně. Vybrala zemi nejdál od své domoviny. Odjela do Japonska, k protinožcům. Byla hostem japonské kulturně-náboženské organizace Oomoto, která ji pozvala přednášet jako učitelku esperanta. V Bona Espero sledovali její práci na internetu a také si představovali jak tam chodí hlavou dolů. Ildete tam byla půl roku. Návštěva Japonska jí poskytla kromě zkušeností také chuť zařídit si samostatně život ve městě, ale Bona Espero zůstalo pro ni rodným místem. Na osamostatnění měla právo a rozhodnutí učinila v pravou chvíli. To si myslí Ursula a vyjadřuje naději, že se tak nebude muset ospravedlňovat některým esperantistům, kteří stále říkají: *Proč jste dovolili, aby taková úžasná a dobrá esperantistka odešla?* Takové výčitky jsme slyšeli při odchudujících odchovanců, pravděpodobně proto, že mladí, kteří se naučili esperanto v Bona Espero, jsou mnohými pokládáni za majetek Bona Espero.

Bona Espero žije podle přírodních zákonů a ty nedovolují se zastavit. Lůžko, které opustí dítě, hned zabere jiný šťastlivec z několika kandidátů. Není proto žádným překvapením, že jsem se setkal s neznámými tvářemi. Třeba bratři *Francisco a Gabriel* – sedmiletý a osmiletý. Oba velmi zdvořilí. *Francisco* se stále na mě obrací s esperantem a snaží se mi vyjádřit své myšlenky. Ursula je s oběma spokojená, říká že jsou podobní Totovi. Abych nezapomněl, Tota neboli Clarimundo, je pýchou Bona

Espero. Bratři představují „banální“ případ. Jejich matka se šesti dětmi je obětí alkoholismu. Pracovník péče o děti při předávání dětí prohlásil: *V opilosti matka provádí hrozné věci.*

Jiný „banální“ případ se týká osmileté *Mariany*. V pěti letech ji dědeček používal jako sexuální hračku. Zde se lidé stávají prarodiči často již ve čtyřiceti letech. Otec dívky byl policista a dědu udal. Deviant byl odsouzen na šest let. Ale když uplynula polovina trestu, byl propuštěn s tím, že se k vnučce smí přiblížit jen na 150 metrů. Místní prokurátor, pravděpodobně aby se vyhnul trvalého poměrování zda ještě 151 nebo 149, rozhodl se najít pro holčičku bezpečné místo. *Mariana* se rychle v Bona Esperu zabydlela, ale často nás překvapuje svým chováním. Dostala komplet pěti kalhotek a po měsíci už žádné neměla. Ukázalo se, že špinavé prádlo si neprala, ale jednoduše jedno po druhém zahodila v savaně. To není výjimečný případ v Bona Esperu a podobné případy nám dávají možnost generalizovat: část chudých ráda pokládá přijímání dárek jako své právo a jedná s dárce jako se svým dlužníkem, který musí dávat stále dál.

Nedávno *Mariana* navrhla dvěma děvčatům tajný výlet z Bona Esperu. Ale v rozhodný okamžik se stáhla a nechala jít samotné desetiletou *Vitorii a Cleidianu*. Brzy se přišlo na to, že dvě dívky chybí. Učitelka Ada nastartovala hned svoje auto, ale dívky nestihla. V tom okamžiku se věc stala vážnou. Dívkám hrozilo nebezpečí a následky by neslo Bona Esperu. Bylo nutno postupovat podle zákonných předpisů: nejdříve informovat Radu dětské péče v Alto Paraíso. V Brazílii existuje zákon, který přesně popisuje postup v takových případech. Na každém správním úřadě je rada, skládající se z úředníků volených na tři roky. Jejich úkolem je dohled na situaci ohrožených dětí, přijímat hlášení o citlivých záležitostech, které se děti týkají a sdělovat fakta prokurátorovi, například může úředník vyvolat proces proti otci, nebo proti matce a dát návrh na zrušení rodičovství. V takových případech pak úředník hledá pro dítě příznivější umístění k jeho vývinu.

Často se stává že dítě žije v bídě nebo není o ně jinak postaráno a z rozhodnutí prokurátora hledá pak úředník péče o dítě řešení ve správním okrsku, v našem regionu tedy v Bona Esperu. Úředník má také právo kontrolovat „své děti“ ve výchovných ústavech. Ale podle mých několikaměsíčních zkušeností je velmi nesnadné najít jakékoliv nedostatky právě v Bona Esperu. Úředníci ale potřebují potvrzení své užitečnosti a nečekaně přijíždějí a zkoumají, zda mají děti dostatečné množství šamponu a zubní pasty. Takové kontroly jsou, mírně eufemisticky řečeno, kuriózní, protože úředníci vydávají peníze na benzín, místo aby koupili nějaký šampon. Kromě toho se naprosto nezabývají jakým způsobem jsou tyto věci zaplacené.

Útěk dvou dívek bylo třeba okamžitě nahlásit na tuto instanci. Guiseppe sdělil telefonicky věc nejspíše dosažitelné úřednici a dostal upřímnou odpověď, že nemá jediný reál na kredit do mobilu a ani neví kam odjel jiný úředník úředním autem. Ona, jako tisíce jejich kolegů v celé Brazílii, dostává minimální mzdu 500 reálů, to se rovná asi 200 eurům. Když Guiseppe splnil formality pro péči o dítě, informoval policii, ale skutečné hledání zůstalo na Bona Esperu. A na jeho přátelích. Takovou je Ady, paní, která se přestěhovala ze São Paula do Alto Paraíso. Je zajímavým případem bohaté osoby, která žije střídavě, přepych ji nezajímá. Jejím koníčkem jsou dobrá auta a už mnoho let slouží pro Bona Esperu jako rychlá doprava. Guseppe ji zavolaal a požádal, aby jela přímo do Bona Esperu a hledala dvě děvčátka.

Zatím v Bona Esperu usoudili, že uprchlice šly asi k vodopádu, tam přešly most přes Mulungú a jdou asfaltovou cestou do Alto Paraíso. Ada ještě znovu nastartovala auto a za deset minut se vrátila i s holkami. Všichni bonesperáni vítali uprchlice a Ursula si zhluboka vydechla. Dívky vypadaly nápadně. Nastrojily se do letních blůziček, ale v tomto slunném letním období se obloha často rychle zatáhne těžkými olověnými mraky a spustí se tuny vody. Oblečení svědčilo o jejich myšlení. Měly

v úmyslu jít do Cavalcante a dojít tam pěšky. Nevěděly, že město je vzdálené 110 km. Ukázalo se také hned, že dobrodružství iniciovala *Mariana* a tak se trojice musela solidárně přiznat. *Mariana* litovala co způsobila a omlouvala se, ale zdůrazňovala, že ona sama neutekla. *Cleidiane*, která přišla do domova jen před měsícem vysvětlovala, že *Vitoria* je její kamarádka a ona nechtěla, aby šla sama. A dodala, že doma potřebují, aby se vrátila, protože se musí starat o svou tříletou sestřičku, tři bratry a otce, který měl úraz na noze a může chodit jen se dvěma holemi. Maminka od rodiny utekla. Proto se *Cleidiana* ve svých deseti letech cítí za rodinu odpovědná, protože rodina nemůže zůstat...bez ženy.

A *Vitoria*? Její případ je také komplikovaný. Koncem ledna začal nový školní rok. Žáci se postupně vraceli po prázdninách, které trvaly od Vánoc. Třináct dětí zůstalo v domově, mezi nimi i *Vitoria*, protože její matka nemá prostředky, aby ji přijala. Ví se, že tato rodina žije bez otce v extrémní bídě v chatrči na udusané hlině. *Vitoria* již žila na ulici a z hladu kradla. Před několika dny přivezl úředník z Cavalcante *Biu a Elenu*. S ním přijela i *Vitoriina* matka. Došlo k dojemné scéně. Matka dceru objímala a plakala. Myslil jsem si, že pláče, protože vidí dceru pěkně oblečenou, čistou, dobře živenou, zatím co ostatní její děti žijí v bídě. Dívka také plakala a v pláči pokračovala, i když matka odjela. *Vitoria* se ospravedlňovala za svůj útěk: *Chtěla jsem znova vidět maminku*. Co dělat. Ignorovat incident? Poslat dívky tam, odkud přišly, potrestat je? Jak? Vlastně se nic nemůže rozhodnout bez úředníka péče o dítě, který se musí dostavit. Kdy? Ursula poznamenala: *Lidé mi často mi říkají: Vy jste měščí lidé, nenudíte se v téhle pustině?*

Měl bych popsat jiný případ, často drastičtější než je třeba příběh *Bii, Reginalda, Michaela*? Nebo vyšetřit trochu místa pro osmiletou *Julii*, která brzy přibude? Teď jen vím, že má duševně nemocnou matku a „stará“ se o ni babička, která miluje alkohol. Ta osmiletá holčička byla znásilněná, když doprovázela svou babičku z hospody. Dívka si odvázně stěžovala, třebaže tím ohrožovala svůj život. Do Bona Espero bude tajně dopravena z místa vzdáleného 200 km. Jsem si jistý, že se jí nikdo zde nebude na cokoli vyptávat, ale nejdříve se budou věnovat jejím vlasům.

V oběžníku, který jsem citoval na začátku této kapitoly, je patrný velký rozdíl, který se udál v Bona Espero v perspektivě let. Vidím zde novinky jen po několika měsících mé nepřítomnosti. Třeba elektrický kráječ v kuchyni. Divil jsem se, že moderně vybavená kuchyň nedisponuje takovým nástrojem, když se denně musí nakrájet tolik chleba. S překvapením jsem zjistil, že se kráječ v Brazílii těžko sežene, protože se všeobecně neví tolik chleba jako v Evropě a kromě toho se chleba prodává již nakrájený. Takový přístroj měl esperantista v Brasílii, Josias Barbosa a ochotně ho věnoval Bona Espero, protože bydlí sám a vlastně ho nepotřebuje. Obdivuhodný byl také dar z Itálie – kávovar, ale nejvíce mě nadchl – hřeben. Tím se vyřešil vážný problém, který se pravidelně vrací s každým novým žákem. Dívka, která brzy dorazí podstoupí proceduru, kterou jsem několikrát pozoroval. Pravděpodobně bude mít dlouhé vlasy podle celosvětové módy. Přesvědčí ji, a hned zkrátí vlasy na polovinu.

Ursula se stala odbornicí na tuto profesi. Zatím co stříhá, vlasy padají vši, několik se jich zachytí na její ruce a na zástěru, proto musí občas přerušit stříhání a oklepat hmyz. Bylo by jednoduché vyřešit problém vyholením hlavy, ale v Bona Espero to nedělají. Zkrácení vlasů však řeší problém jen zpoila. Dříve celý proces trval deset dní. Vlasy se často vyčesávaly a myly směsí alkoholu a místních rostlin, až se vši a hnidy ztratily. Nový speciální hřeben umožňuje radikální zrychlení, protože vyčeše i hnidy. Samozřejmě je to jen jeden způsob ochrany zdraví v Bona Espero.

Počet žáků, kteří přicházejí každodenně zvenčí se náhle zvýšil na devět. Právě přišel mladý soused a přivedl své dvě děti do první třídy. Událost je zapsaná jako symbol padesátiletého výročí Bona Espero. Nové děti jsou vnoučata Dony Adilia, první žáčky Bona Espera. Jejich otec, Santana, se tady také učil

a mluví plyně esperantem. A právě jazyková stránka esperantského výchovného institutu obzvlášť zaujala novinářku Daniellu Borgesovou, která minulý rok s fotografem Rodrigo Nunesem shromáždila během několika dní materiál o Bona Esperu pro prestižní měsíčník „Lingea Portuguesa“. Já jako cizinec, který jsem se bavil s dětmi jen pomocí esperanta a byl jsem pro novinářku zajímavým objektem. Daniela se divila, že malí bonesperáni mluví esperantsky, ačkoliv se mezinárodní jazyk vůbec neučili. O tomto zajímavém faktu, mezi jiným, napsala ve svém výborném článku „Viver em esperanto“ na šesti stránkách ve svém měsíčníku.

Bona Espero stále žije dynamickými změnami ve všech dimensích. Posledně jsem bydlel v pokoji č.1 v domě pro hosty. Při návratu jsem zamířil hned tam. Omyl! Dům pro hosty se změnil na dům pro žáky. Změna byla logická, protože funkci hlavního centra převzal nový velký dům. Ten výborně slouží pro výroční slavnosti, ale je také opravdovým fórem bonesperánské společnosti, kde se konají nejdůležitější události každodenního života. Vedle západní strany Kulturního centra je stará škola, která byla zadaptována na bydlení. V pokoji č.1 bydlí Ursula a Guiseppa. Sekretariát s č.3 byl změněn na byt a právě tuto místnost jsem nyní používal na mé dobrovolnické psaní. Když jsme se manželkou Erikou ubytovali v právě dokončeném bytě, báli jsme přílišného oslnění velkým oknem na jižní straně. Och, naše evropská hlediska! Zde slunce na jižní straně nesvítí do oken, ale svítí vertikálně. Jednou jsem vyšel do „mé“ zahrady vpoledne a zjistil jsem hrůzný fakt. V Bona Espero mi ukradli... můj stín. Ani kousíček jsem ho neviděl u svých nohou. Ztratit svůj stín, je jako konstatovat: *Král je nahý!* Člověk nemusí být Kopernik, aby vysvětlil fenomén ztráty stínu. Slunce, které prochází obrátkou Kozoroha směrem k rovníku, září na zenitu nad Bona Espero a vpoledne všechny předměty ve vertikální poloze žádný stín nevrhají. Odpoledne sluneční paprsky se pokouší nahlédnout do našeho pokoje přes skleněné dveře, ale nedaří se jim to, protože jim brání zahrada.

Ano, „moje zahrada“! *Belecon vian mi admiras, vidas ĝin kaj priskribas* (Obdivuji tvou krásu, dívám se a píšu o ní...) ⁴⁰ Ale ne, to by byl příliš veliký úkol pro spisovatele dobrovolníka! Kdybych byl členem esperantského PEN-klubu nebo kandidátem na Nobelovu cenu, pak snad bych měl odvahu vykreslit slovy ten rajský kout. Takže jen jednoduše popíši, že v „mé“ zahradě zrají (odprava doleva): mandarínky, papaje, avokáda, gujavy, manga, citrony, pomeranče, banány, ananasy, anakardie. Můj pokoj má čelní dveře a druhé, skleněné dveře, kterými přímo vstupuji do zahrady. Ale odtud nemohu pozorovat západ slunce, který v době deštivého období vytváří fascinující obraz, hru barev v oblacích, a tvoří mysteriosní postavy. Abych mohl obdivovat toto umění přírody, rád vystupuji k Zamenhofovu monumentu, odkud se rozprostírá majestátní panoráma Monto Baleno (Hora Velryba). Jistě je mistr šťasten na tomto místě! Během svého života nemohl obdivovat krásy přírody v době plné hádek mezi reformisty, idisty, ve schizmatu atd. Zde ze svého podstavce v Bona Espero se zdá, že říká: *Ho, mia kor' nun batu jam trankvile.* ⁴¹ (Mé srdce, nyní již bij klidně.)

Slunce již opustilo jeviště a brzy zazáří hvězdy celou svou silou, ačkoliv jsou vzdáleny tisíce světelných roků. V Bona Espero jsou hvězdy blíže o 1.200 metrů k Zemi než ve Varšavě. Tisíc metrů a tisíc světelných let jsou poněkud porovnatelné míry, protože se tady hvězdy zdají větší. Zdá se, že by se daly hvězdy rukou sundat z nebe. Mezi hvězdami nad jižní polokouli se majestátně zvedá Jižní kříž,

⁴⁰ Citát z knihy Adama Mickiewicze „Sinjoro Tadeo“ v překladu do esperanta A.Grabowskim, vydavatelství Polonia, Varšava 1955, str.1.

⁴¹ Z básně nadiktované 27.9.1943 duchem Vladimíru Lorenzovi v knize: „Voĉoj de Poetoj el la Spirita Mondo“ (Hlasy básníků z duchovního světa), vydané Livreria, Editora de Federação E.Brasileira, Rio de Janeiro 1944, str. 68.

který mi připomíná papírového draka z mého dětství. Čisté, bezmračné nebe nebývá často v deštivé sezoně. A horizont se náhle prosvětlí blesky. Rychle se loučím s Mistrem a spěchám domů. Stačilo několik minut a liják stříká jako sto tisíc hasičských stříkaček, ale blesky a hromy nepřestávají mezi nebem a zemí a také ty mezi mraky. Tak světlou noc jsem nezažil ani na pláži Copacabana při vítání třetího tisíciletí. Po půl hodině znovu zazářily hvězdy. V šest hodin ráno se hvězdy ještě třepotají, ale už nejsou stejné. Právě vyšla Jitřenka a Merkur svítí nad Zamenhofovou hlavou a pozvolna se ztrácí v ranních červánkách. Východ Slunce čekám po zvyku z pionýrských dob, když se věřilo, že rozjímání při východu slunce zajistí úspěšný den. Pak mířím k jezeru a zmateně se zastavuji. Třicet metrů přede mnou se zastavil zrzavý vlk. Víím, že útočí jen v nebezpečí, stojím tedy a on také. Cítíme asi oba stejné rozpaky. Čtyřnohý zrzek se rozhoduje první a uvolňuje cestu bílému dvounožci. Po koupání se vracím na zahradu zacvičit a poslouchat koncert „mého“ zahradního orchestru: kosové jako houslisté, pomáhají jiným ptákům a kukačka má sólo. V osm hodin usedá na vršek gujavy dva papoušci a začíná hlasitá konverzace, podobající se parlamentní debatě nebo manželské hádce. *Kolibřík paúzas antaũ magnolio.*⁴²

Málo chybělo, aby „moje“ zahrada přestala existovat. V září 2007 obklopil Bona Espero veliký požár. V Národním parku bojovalo proti pekelnému živlu mnoho hasičských jednotek. Bonesperánům se povedlo zachránit. Opravdový zázrak – pomyslel jsem si, když jsem se podíval na savanu hned po mém návratu začátkem prosince. Savana byla holá, ale stačily první deště, které se letos zpozdily a savana se rychle zazelenala. Podivně vypadaly černé kmeny, ze kterých pučely pupeny nebo se rozvíjely zelené lístky. Guiseppe mi vysvětlil, že pro savanu je dobře, že odhořela vysoká suchá tráva, která svou vysokou vrstvou bránila v růstu jiným rostlinám. Savana se popelem pohnojila. Příroda, neobtěžovaná lidmi, vlastní neuvěřitelnou odolnost a je schopna zázračného vzkříšení, jako Fénix, ale ne jen jednou za sto let, ale mnohem častěji.

Jak už bylo řečeno, Bona Espero je tak esperantské, kolik je tam esperantistů. Nyní je zde šest trvale žijících esperantistů, jako hosté jsou zde manželé Gerberovi z USA, brzy přibudou manželé Grassinioví z Itálie. Již dříve tady byli Wera a Detlev Blankeovi z Německa a moje manželka Erika, kromě nich ještě dobrovolník z Francie, Jonathan Charbert. Wera a Detlev ničili mé chyby v rukopisu této knihy a obohatili floru v Bona Espero ořešákovými sazenicemi, které přivezli ze své zahrady v Berlíně. Jonathan za šest týdnů vykopal šedesát jam a zasadil do nich stromky. Cestu dvacetiletému Francouzovi financoval „Spolek přátel Bona Espero“, založený francouzským párem z Bretaně: Jacqueline Ahierovou a Michelem Krassikem. Jonathan přijel právě, když se začaly sázet stromky v rámci zmiňované akce OSN. Myšlenka o sázení stromků pronikla do Bona Espero právě z Francie, ale prostřednictvím Itala Michela Basso, stavebního inženýra, žijícího v Lotrinsku. Napsal do Bona Espero a ptal se, zda je možno zakoupit půdu. Přišla odpověď: *Bona Espero neprodává svou půdu, ale ochotně ji poskytne několik hektarů k uvedenému projektu.*

Esperantista přijal návrh a přes internet začal hledat sponzory s vkladem 12 euro. Bona Espero nečekalo, až sbírka úspěšně proběhne a začalo jednat. Vždyť esperantská škola na statku spolupracuje se zemědělskou fakultou univerzity v Goiânni. Studenti fakulty realizovali svou praxi v savaně pod dohledem Prof. Magdy Matteuci, která nabídla pomoc při vysazování ovocných stromů, místo navržených eukalyptů, které ohrožují ekologický systém savany. Z Goiânie přišlo čtyři sta stromků. Další sto sazenic pomerančů, mandarinek a citronů bylo dokoupeno. Stromky se musí zasázet v sezoně dešťů, zpoždění znamená ztrátu celého roku. Vykopat jámy v kamenité půdě není snadné, je

⁴² Z básně Williama Aulda „En Bona Espero“, publikované v Beletra Revue „Fonto“, číslo 14/1981, str. 4.

nutno jámy vyhnojit, dodat minerály a pak teprve je možno stromky zasadit. Děti takovou těžkou práci nemohou dělat, vykonávali ji dělníci, kterým vydatně pomáhal francouzský dobrovolník Jonathan. Do dnešního dne bylo zasázeno 514 stromků a ty čekají na své patrony.

Jednou jsem také pracoval jako skutečný dobrovolník a zasadil jsem mangabujon. Vybral jsem tento druh, protože brzo rodí. Doufejme že ano!...když stromky nezničí mravenci nebo nanduové, neodnese je liják, neuschnou v době sucha nebo je nepozře oheň...

Banánovníky rodí za dva roky, moje mangabo za pět, ale jiné ovocné stromy až po deseti i více letech. Nestačí jen zasadit stromy, je třeba se o ně starat několik let, jako o děti, obětavě a s nadějí...Právě tak, jak to dělá Bona Espero.

Roman Dobrzyński

Bona Espero, 29.2.2008.

19. A teď, Josefe!

Tímto způsobem se vyjadřují Brazilci, když chtějí vyslovit závěr. My, Ursula a Giuseppe (vlastně také Josef) máme štěstí, že můžeme oslavit padesáté výročí.

Nyní je čas sklízet ze stromu vzdělávání ovoce, ze stromu, který potřeboval čas, aby ovoce dozrálo. Tím ovocem jsou mladí lidé s odpovědností a svědomím, že našli své místo ve společnosti; jsou to dívky, které přišly do Bona Espero, aby byly ochráněny, nakrmeny a vzdělány a které nyní samy vychovávají děti; jsou to bývalí žáci a žákyně, nyní již ženatí a vdaní a jejich děti už nikdy nebudou opuštěné, protože jejich rodiče byli vychováni v Bona Espero, pro dobro této země, pro její budoucnost a další generaci.

Podle některých teoretiků jsou tyto plody málo významné, jen kapkou v moři. Taková mínění ve mne probouzejí vzpomínku na starou legendu o kolibříku, který viděl velký požár lesa a vši svou silou létal, a nosil kapky vody k hašení. Ostatní zvířata v lese utíkala pryč a dokonce kolibříka kritizovala za nesmyslnou námahu malého ptáčka. A kolibřík odpověděl: „Plním svou povinnost. Kdybyste i vy to dělali, brzy by byl oheň uhašený!“

Moderní verze této legendy může také znít takto: Na začátku třetího tisíciletí Modrá planeta, třetí ve Sluneční soustavě byla v plamenech. Korupce, nemorálnost, sobectví, konzumismus a války, často pseudo náboženské, spotřebovaly prostředky pro život lidí. Pozadu zůstaly nové generace, topí se v drogách, jsou obětmi parazitů, reklam, zdůrazňují se banality a ušlechtilé příklady jsou ignorovány. Ano, zde je ta paralela v Centrální náhorní plošině v Brazílii, kde u hory Monto Baleno zázračně bylo zachování kolibříí hnízdo.

ooo

Pro další padesátiletí potřebuje Bona Espero nové kolibříky podle tohoto desatera.:

1. Milovat přírodu ve všech jejích formách, hlavně děti;
2. Mít vlastní finanční nezávislou rezervu, k vyhnutí se frustrace klášterního života;
3. Mít emocionální vyrovnanost a raději přijít s kolibříkem opačného pohlaví;
4. Nemít zlozvyky jako je kouření, alkohol, drogy, lenost, závist, pomlouvačnost atd;
5. Ovládat prakticky několik oborů, jako je například vyučování, dětská psychologie, hospodářství, zemědělství, elektromechanika, hydraulika, zedničina, vaření, atd, atd;
6. Přesto že jste odborníci, je třeba dělat vše co je potřeba...a za nic!

7. Nedoufat a vůbec nevěřit vládě, protože v regionech s malým počtem voličů jsou všechny vlády pofidérní;
8. Nenaříkat, že pracovní den má 24 hodin, týden sedm dní a za to jen šek z banky „Pámbu zaplat“.
9. Být esperantistou, to nutně znamená plyně mluvit esperantem (naučíte se ho za 3 měsíce), ale také mít ekumenický názor na svět;
10. Trvale být dobrým příkladem!

Jestliže se najde několik kolibříků, kteří přečetli tuto knihu a cítí se osloveni, napište nám:

Bona Espero, Caixa Postal 37, Alto Paraíso de Goiás, 73.770-000 Brazílie
bonaespero@terra.com.br

Ursula a Guiseppe Grattapaglia

20. Slovo autora knihy *Romana Dobrzyńského*

V roce 1984 mne Polská televize poslala do Brazílie, abych natočil dokumentární filmy o této obrovské zemi. Mezi jinými jsem navštívil hlavní město Brasília, odkud je relativně blízko do esperantské instituce Bona Espero (=Dobrá Naděje). Ukázalo se to natolik zajímavé, že ze tří denní návštěvy vzešel zcela neplánovaný film "Koutek Dobré Naděje". Byl několikrát promítán na největším polském televizním kanálu a velmi účinně tak propagoval **esperanto**, ačkoli téma filmu vůbec nebyl **mezinárodní jazyk**. Poté jsem se snažil aplikovat v mé žurnalistické práci tuto metodu jak prezentovat **esperanto**, ale nikdy jsem nenašel lepší motiv, než **Bona Espero**. Není překvapivé, že jsem se opakovaně vracel do brazilské školy na statku na pobyt alespoň na několik dní.

Ale v prosinci 2006 jsem zde byl v jiné roli – jako dobrovolník na pět měsíců a po roce jsem se vrátil na další tři měsíce. V obou případech místo krumpáče nebo motyky, se kterými obyčejně pracují dobrovolníci, měl jsem počítač, abych napsal knihu o Bona Espero, k jeho zlatému jubileu. Výročí jsou většinou spojována s vavříny, chválami a gratulacemi, ale já nemám s tím žádné zkušenosti, lichotky neumím, ani jako dobrovolník. Ale postupně, jak jsem se do tématu ponořoval, musel jsem konstatovat, že materiál dokumentuje skutečný život a rozšiřuje se během psaní daleko více než mé předešlé „nedobrovolnické“ knihy. Proto titul „**Bona Espero**“ je nutno doplnit o podtitulek „**Myšlenka a realita**“.

Je to moje druhá kniha o esperantu. Ta první „**La Zamenhofa strato**“, napsaná jako rozhovor s Dr. Ludvíkem C. Zaliski-Zamenhofem, mě překvapila příznivým přijetím a následnými překlady do dalších jazyků. Přesvědčilo mě to o tom, že forma rozhovoru poskytuje spisovateli mnoho výhod. Dovoluje mi otázkami volně řídit vyprávění, měnit témata jako šachový koník skákat od faktu k faktu a vtípně obohatit text.

Stejná technika byla použita při psaní této knihy. Text stojí na rozhovoru s Ursulou a Guisepem Grattapagliovými, kteří nepřetržitě pracují jako dobrovolníci po dobu dvou třetin padesátileté doby trvání Bona Espero. Nikdo toho neví víc než oni o této světově unikátní esperantské instituci. Ale protože se chci cítit jakodůvěryhodný autor, snažil jsem se nepřehlédnout určité události a konsultoval jsem věci s osobami, které něco vědí o Bona Esperu. Kromě toho jsem přečetl stohy článků a pozorně studoval dokumenty. v archívu Bona Espero.

V knize je vše pečlivě dokumentováno, přesto se mohou vyskytnout pochybnosti, protože kniha dává slovo jen jedné straně, to jsou manželé Grattapaglioovi, zatím co autor klade otázky a podobá se automatu, který natáčí jejich odpovědi. Ale doopravdy kniha nezaznamenává doslovný rozhovor, je napsána na základě těchto rozhovorů. Z toho vyplývají důležité důsledky. Je to autor, který zodpovídá za text, protože to je on, který rozhoduje zda určitá fakta a názory zveřejnit či ne. Vlastně bych mohl ze sebraného materiálu napsat daleko tlustší knihu, ale já nemám trpělivost vědce, ale povahu novináře. Zasluhovalo by to monografii nebo historické pojednání, to ponechám odborníkům. Mě samotného Bona Espero fascinuje jako jedinečný fenomén, v jehož středu se nachází esperanto, ne sice jako cíl, ale prostředek pro společensky užitečnou práci.

Mezinárodní jazyk při plnění své funkce zasahuje do lidských vztahů. Tuto pravdu jsem se snažil zobrazit ve své knize s pocitem plné zodpovědnosti a nevyhýbal jsem se konfliktním situacím, kterých chtíc nechtíc se účastnili i mí dotazovaní, i když byli cílem pomluv. Kniha by mohla být nástrojem

„snadné pomsty“. Ale Ursula a Guiseppe se ukázali jako odpouštějící. Žádali mě, abych nezveřejňoval jména některých osob, které se snažily pošpinit jejich reputaci. Jedná se o věci, které de jure již vyšuměly a ztratily význam a týkají se osob, které se během času mohly i úplně změnit. Kromě toho v souladu se zákonem (*N°8.069, z 13.7.1990*) bylo nutno změnit všechna jména dětí, žijících v té době v Bona Espero a také dospělých bývalých žáků. Části z nich se mi podařilo zeptat a ti bez váhání souhlasili, aby se jejich jména v knize objevila. Všechna změněná jména jsou vytištěna kurzívou.

I když v nejlepší víře může člověk zakopnout, protože chybovat je lidské. Snažil jsem se chybám vyhnout a požádal jsem několik mých přátel, aby si rukopis přečetli. Byli ochotni a nejen upozornili na několik omylů, ale přidali i zajímavé rady. Jsem povinován díky Dr.Ludvíku C.Zaleski-Zamenhofovi (z Francie), který obohatil knihu svým sdělením; Dr.Victorovi Adlerovi (z Nizozemska), který dva roky pracoval v Bona Espero jako dobrovolník a knihu ohodnotil jako důvěryhodnou; ing.Enivaldovi Alves Silvovi (z Brazílie), dlouholetému generálnímu řediteli Bna Espero a zasloužilému brazilskému dobrovolníku Sirio Silvovi. Děkuji Dr.Detlevovi Blanketu a jeho manželce Were (z Německa) za jazykové a jiné rady; manželům Otto a Uschi Nelkenovým, kteří mi objasnili základní význam „Subtena Societo Bona Espero“ v Německu.

Knih jako rozhovor s konkrétními osobami musela být autorizována. Hlasitě a několikrát jsme s manželi Grattpagliovými četli rukopis. Fakta byla ověřována nebo obohacována podrobnostmi; nedopatření byla odstraňována a některá vyjádření získala ostřejší, nebo mírnější tón. My tři, mluvčí tří rozdílných jazyků, jsme se snažili každý ze svého jazykového náhledu upravit text pro mezinárodní přesnost.

Kromě toho jsem se snažil, aby obsah knihy byl co nejvíce pochopitelný mezinárodně, aby se přenesl přes evropocentrické dimenze. Tento požadavek jsem si uvědomil již při spolupráci s překladateli knihy „Zamenhofova ulice“ do japonštiny, kde bylo nutno doplnit mnoho glos a poznámek. Každá kapitola také začíná motem a v textu se nachází mnoho citátů. Čerpal jsem je, skoro všechny, z esperantských knih, které jsem četl v Bona Esperu. Tím jsem chtěl vyjádřit můj obdiv a oslavit literaturu v mezinárodním jazyce pro její vysoký intelektuální a umělecký potenciál, který obsahuje. Během osmi měsíců jsem měl příležitost poznat instituci zevnitř a objevit její různé formy. Bona Espero je autentický společenský fenomén! Je to „kousek Esperantie“! Obzvláště je zajímavé, jak v přítomnosti dobrovolníků se mění každodenní rutina a kde teoretizování o „finvenkismu nebo raumismu“ ztrácí svůj smysl. Fascinovalo mě, když jsem pozoroval jak esperanto funguje přirozeně jako most mezi lidmi a jejich kulturami.

Stal jsem se skutečným „bonesperánem“, ale byl jsem zde jako host a měl dobré podmínky pro svou práci. Byl jsem ušetřen plnění typických dobrovolnických úkolů. Hostitelé, kteří byli zaměstnáni každodenními povinnostmi, trpělivě odpovídali na mé nekonečné otázky, často otravné a tolerovali moje rozmazy.

Konec korunuje dílo. Současně i končí má role spisovatele, je třeba ještě projít se ctí před očima čtenářů. Silně věřím, že moje dobrovolnická práce přinese dobré ovoce pro Bona Espero - poklad esperantského hnutí.

Roman Dobrzyński.

21. Slovo vnuka tvůrce mezinárodního jazyka *Ludvíka C. Zaleski-Zamenhofa*

Zamenhofův asteroid obíhá na nebi, mezi Marsem a Jupiterem. Zdalipak tam našel ráj? Máme právo o tom pochybovat, protože ráj, Vysoký Ráj (Alta Paradizo), se nalézá na Zemi! Hledačům ráje mohou prozradit adresu: nalézá se v Brazílii, na náhorní plošině provincie *Goiás*, na okraji grandiózního národního parku, bohatý na dojemné vodopády a tajuplné lesy u hlučících bystřin. Jen jablň biblického ráje tady není k nalezení. Místo toho, k překvapení, zde nalézáme pomník **Zamenhofa** (poznámka: doktor Zamenhof, první jeho kniha podepsána **doktoro Esperanto**).

Drží patronát nad **Bona Espero** (=Dobrá Naděje). Co jiného bychom měli očekávat od **Doktora Esperanto**(=doufající, ten který má naději)? Vždyť tam se hovoří jeho jazykem každý den a v autentických podmínkách lidského života. **Esperantisté** z různých zemí pracují jako ochotníci pro brazilské děti, které slepý osud uvrhl do sociálně riskantní situace, a tak jim pomáhají nalézt důstojné

místo v životě. Cesta k tomuto cíli je nesnadná. Jak nesnadná, to se můžete sami přesvědčit, když si přečtete tuto fascinující knihu.

Když jsem navštívil Brazílii během symbolického roku 2000, našel jsem **Dobrou Naději** jako reálný "*rodinný kruh*", o kterém snil **Ludvík Zamenhof**. Položil jsem květiny před jeho pomník jako jeho vnuk, ale obklopen veselými dětmi, a současně jsem se cítil jako jejich "*dědeček*" a cítil jsem potřebu děkovat za to všechno *Ursule* a *Giuseppemu Grattapagliovým*. Oba věnovali velkodušně dětskému domovu **Bona Espero** více než třicet let svého života. Jsem hrdý na to, že jsem jejich přítelem. A že toto dílo *Romana Dobrzyńského*, který je také mým přítelem, se stává životním pomníkem, který je ctí.

Ludoviko C. Zaleski-Zamenhof

Bona Espero, dětská vesnička Dobrá Naděje

ideál a realita brazilského dětského domova

knihy vypráví o stavu v roce 2006

v mezinárodním jazyku esperanto,

vyšla v roce 2009

český překlad 2010 až 2011 Jan Pospíšil, Jindřiška Drahotová

OBSAH:

1. Děti nikoho (Nenies infanoj)
2. Barvy ráje (Koloroj de paradizo)
3. Osobní altruismus (Egoisma altruismo)
4. Válka a co bylo dál (Milito kaj kiel plu?)
5. Když trpělivě vydržíte (Se vi pacience eltenos)
6. Hvězda Dobré Naděje (Stelo de Bona Espero)
7. Pramen, most a hora (Fonto, ponto, monto)
8. Kdy odejdete?! (Kiam vi iros for?!)
9. Samideáni proti dětem (Samideanoj kontra infanoj)
10. Dobro v pekle (Bona infero)
11. Zlato (Oro kaj bonkoro)
12. Pstruzi, pštrosi a dobytek (Trutoj, brutoj, stružok)
13. Dětská rasa (Infana raso)
14. Zelená lokomotiva (Verda lokomotivo)
15. Dobrovolníci dobré vůle (Volontuloj de bona volo)
16. Zde se hovoří esperantsky (Esperanto parolata)
17. Naše děti (Niaj infanoj)
18. Pětset stromečků (Kvincent arbidoj)
19. A teď, Josefe! (Kaj nun Jozefo)
20. Slovo autora knihy Romana Dobrzyńského
21. Slovo vnuka tvůrce mezinárodního jazyka Ludvíka C. Zaleski-Zamenhova

1. DĚTI NIKOHO

Do **Bona Espero** přijel cirkus. Z náklad'áčku plného vánoční hudby vyskákali šašci a za nimi šel s ranečkem na zádech stařec červeně oblečený, kterému tady v Brazílii říkají Otec Noel a v jiných

zemích Svatý Mikuláš, Santa Claus, Děda Mrazík, atd. Tato skupinka bavila děti a nakonec rozdali dárky. Hlavní roli tam hrál Luis Pereira.

Dětský domov **Bona Espero** (=Dobrá Naděje) vznikl po vizionářském snu pana *Arthur Vellozy*: „*Vychovávej nové generace! Dej šanci dětem bez rodinného zázemí! Vyučuj mladé lidi k etice, solidaritě a bratrství! Žij v komunitě lidí se stejnými ideály! Žij s přírodou, z přírody, respektuj ji a živ se přírodními produkty. Příroda bohatě odplácí lidem, kteří ji milují a věrně respektují zákony rostlin.*“

Rozhovor vede pan Roman Dobrzyński, autor knihy z roku 2009, odpovídá paní **Ursula Grattapaglia**, nynější ředitelka dětské vesničky, a její manžel **Giuseppe Grattapaglia**. Vesnička má dnes 10 budov, necelých 10 kilometrů čtverečních, vlastní polní letiště, kde v době před stavbou nového hlavního města *Brasília* přistál také brazilský prezident *Juliscelino Kubíček* (*Juscelino Kubitschek de Oliveira*) českého původu a vyslovil prorocství, že v regionu *Alto Paraíso* bude jednou stát mezinárodní město. Vesnička má 43 trvalých obyvatel, z toho 23 chlapců a děvčat s trvalým domovem v **Bona Espero**, další děti denně dojíždějí do školy na statku v **Bona Espero** z okolních usedlostí. Je to vlastně brazilské občanské sdružení s právní subjektivitou, založené v roce 1957 a v současnosti (2011) s mezinárodním vedením. Mimochodem, hlavní město Brazílie bylo postaveno na základě vizionářského prorocství svatého Jana Boska sto let před tím, než se brazilská vláda rozhodla toto město vystavět. Kniha je strhujícím příběhem italské rodiny pracující po desetiletí pro opuštěné děti ve třetím světě.

Ursulo, prosím představte Luise

Když jsme přišli poprvé, bylo to na Vánoce 1973, v **Bona Espero** bydlelo dvacet pět chlapců a děvčat. Vyšlo najevo, že dva v noci uprchli. Následující den byli nalezeni. Jeden z uprchlíků byl *Luis*. Nyní provádí turisty v národním parku, často používá k tomu **esperanto**, tak proto je teď znám jako *Ludoviko*.

Kolik mu bylo let?

Neexistoval o tom žádný dokument. Neměl otce a když se ptali matky, kdy se chlapec narodil, odpovídala: *Dvacátého třetího května*. Nakonec mu vystavili rodný list s předpokládaným datem, nepochybně nesprávným. Naparoval se, že se ožení, podle vzezření byl dospělým mužem, ale nemohl, protože podle rodného listu byl příliš mladý. *Luis* se pilně učil a dosáhl důstojného povolání a společenské pozice. Je tajemníkem odpovědným za městské zahrady, předtím plnil funkci obecního poradce, a jak bylo řečeno, je oficiálním průvodcem v Národním parku. Ale je znám také pro své lidumilné aktivity. O Vánocích objíždí kraj se svým cirkusem a rozdává dárky chudým dětem. Pochopitelně ve svém cestovním plánu nikdy nezapomene na **Bona Espero**. Obvykle říkává: *Tím že pomáhám dětem na různých místech, tím splácím svůj dluh vůči Bona Espero*.

Blíží se Vánoce 2006. V Bona Espero vládne nezvyklé ticho. Část žáků odešla, vrátí se koncem ledna, kdy v Brazílii začíná nový školní rok. Na místě zůstalo jen osm dětí. Nelson, osmiletý chlapecek mne vytrvale následuje a pořád prosí, abych s ním hrál šachy. Ursulo, řekněte nám, proč i on neodešel za svými rodiči?

Protože jeho rodiče ztratili právo se s ním stýkat, stejně jako s jeho dvěma bratry, *Eliem a Rodolfem*.

Ta žena, která se tu objevila včera večer, to byla jeho matka?

Ano, ale byla tu tajně a brzy pravděpodobně zmizí na dvacet tři let, protože je odsouzena na tak dlouhé vězení. Rozsudek jí zbavuje práva na všech sedm dětí. Důvod vás možná bude šokovat, ale už jsme si přivykli na takové příběhy během více jak tří desetiletí naší činnosti na tomto bodě naší planety.

Co udělala?

Nic! Právě proto byla obviněna a odsouzena jako spoluvinič zločinu svého manžela, protože to trpně snášela. Matka nereagovala, když její manžel znásilňoval vlastní dceru. Nejen že otec jí zneužíval, ale také dopustil, aby jeho opilí kolegové dělali totéž. Tuto hroznou scénu sledovala nejen matka, ale také všechny ostatní děti. Zločin by byl pravděpodobně navždy skryt, kdyby nejstarší syn nezburcoval sousedy. Ti informovali policii. Všichni viníci byli uvězněni. Otec společně se svými kumpány byl odsouzen na dvacet tři let vězení a matka na devatenáct. Jako výsledek odvolacího řízení se její trest zvýšil také na dvacet tři let. Nyní podala odvolání organizace za ženská práva a možná se podaří trest zmírnit. Rozsudek ještě nenabyl platnosti, proto je ta žena ještě na svobodě.

Proč matka nebránila svou trpící dceru?

Bála se, že jí manžel zabije a tak by její děti zůstaly bez jakékoli ochrany. Výsledkem je, že tyto děti formálně už nemají žádné rodiče. **Bona Espero** (=Dobrá Naděje) chtěla přijmout všech sedm dětí, ale to přesahovalo naše možnosti. Hlídáme si naši zásadu mít v domově tolik dětí, na které jsou zajištěny finanční prostředky. Tři z těch dětí byly zařazeny do procedury k adopci. Ubohé devítileté holčičce se dostává zvláštní péče. Během soudního procesu vysvitlo, že holčička byla zneužívána od svých sedmi let a i její dvě ještě mladší sestry. Náš úkol je teď vyvážit psychiku tří bratrů. *Rodolfo*, skutečný hrdina této chmurné události, se chvěje strachem, protože ho dostihly zvěsti, že otec přísahal pomstu. Nebezpečí je reálné. Místní věznice nemá dostatek peněz, aby uživila své vězně. Brzy se může stát, že odpovědný soudce bude muset nařídit, aby propustili vězně pro nedostatek potravin.

A ostatních pět dětí, například *Simon*, proč zůstal v **Bona Espero, přestože je prázdninové období?**

Simonovi je 11 let. Okresní prokurátor požádal, aby ho **Bona Espero** přijalo. Teprve tady chlapec poprvé ve svém životě usedl do školní lavice. Dříve byl svým otcem využíván jako dělník při výrobě dřevěného uhlí. V našem kraji je půda neúrodná, ale je vhodná pro pěstování eukalyptů, které rychle rostou. Hodně lidí se zabývá výrobou dřevěného uhlí, které je potřeba k opékání masa v restauracích a domovech bohatců. *Simon* je moudrý chlapec, pochopil svou šanci a dychtivě se učí, během jednoho roku dosáhl vědomostí, které mají jeho vrstevníci v našem regionu.

Mluví esperantsky.

A zkoušel jste si popovídat s *Pedrem*? Ten přišel sem před pěti měsíci jako analfabet, představte si, ve věku dvanácti let. Byl typickým dítětem ulice, vycházel denně z chatrče svého často opilého otce, vracel se domů, anebo nevracel, žil samostatně. Jak? Nechceme se ho ptát na jeho minulost. Dělá úžasné pokroky, je inteligentní, sympatický, nápomocný. Také *Roberta* a *Naiara* s námi stráví Vánoce a celé volné období. Prokurátor poslal obě dívky do **Dobré Naděje** v září 2006. Podle rodných listů jsou to jedenáctiletá dvojčata, přesto je mezi nimi nápadný rozdíl. Nežrídka se stává, že rodiče nezaregistrují své děti hned po porodu, což je trestné, proto pak obvykle registrují několik dětí jako „dvojčata“. V tomto regionu je narození miminka obvykle problémem matky. Někdy neví, kdo je skutečný otec a i když to ví, moc jí to nepomůže. Muži obvykle ignorují důsledky svého otcovství. Záležitost se stává beznadějná, když i matka je nezodpovědná. Zcela vůbec neznáme rodiče dětí, o kterých teď právě hovoříme. Nedali doteď žádný signál zájmu. S výjimkou té odsouzené matky.

Proč prokurátor poslal ta dvojčata do **Bona Espero?**

Protože mají matku, které nevdal fakt, že je soused sexuálně zneužívá. Nakonec byl zločinec uvězněn, ale problém neskončil, právě uprchl z vězení.

Jsou takovéto drastické případy specifické pro tuto dobu, nebo se to samé dělo v minulosti?

Před naším příchodem státní justice sem často posílala dospívající delikventy. Tehdejší správci dětského domova **Bona Espero**, pro nedostatek finančních prostředků, podepsali dohodu s příslušnou státní institucí. Jak známo, dorostenci byli a jsou využíváni ke kriminálním činům, zvláště ke krádežím. Snadno všude prosáknou a v případě neúspěchu nemohou být trestáni, ale jsou pouze dáni

na převýchovu do polepšovny. **Bona Espero**, jako izolované místo, bylo vhodné tomuto účelu, ale to nebylo dobré pro naši instituci. Podle našich vědomostí, tito "klienti" **Dobré Naděje** často poskvrňovali prestiž domova dalším zaplétáním se do trestných činů.

Co je základní cíl dětského domova **Bona Espero (=Dobrá Naděje) na tomto - jak jste řekla - bodě na naší planetě?**

Když jsme začali vést tuto instituci v roce 1974, tak se situace začala postupně měnit. **Bona Espero** se zbavilo svého převýchovného programu propojeného se státní justicí, ale úkol, který stanovili zakladatelé, a který zcela motivoval naše rozhodnutí být dobrovolníky ve třetím světě pokračoval. Jednalo se o konkrétní pomoc chudým, ale ne formou jednorázových dáreků nebo potravinových zbytků smetených ze stolů. V té době se v bohatých zemích hovořilo o pomoci třetímu světu, bez konkrétního užitku. Bombasticky se opakovaly konference, které stály více, než skutečná pomoc. Na mne udělal dojem výrok známého brazilského ekonoma *Josué de Castro: Chudákovi nedávejte rybu, ale udici*. A vzdělávání jsme chápali jako tu udici.

A **Bona Espero je právě ta správná instituce na správném místě?**

Evidentně. Za prvé nás uhodila do očí netečnost místního obyvatelstva. Lidé vegetovali v hluboké bídě bez jakékoli iniciativy. Jasný symptom negramotnosti. Představte si vesničany, kteří trpí hladem! Pěstují maniok, fazole, a to je vše; neznají chleba, neznají zeleninu; jsou vyhublí na kost, už v mládí bez zubů, protože jejich strava je nedostatečná a nekvalitní. Vyrábějí si málo potravin, ale mnoho dětí, které od svého narození trpí nedostatečnou výživou. V tomto regionu se jednotlivé farmičky nalézají ve velkých vzdálenostech jedna od druhé. Když jsme přijeli, bylo v tomto obrovském regionu pouze jedno městečko, fakticky vesnice, v jediném *municipiu* (ekvivalent území naší střediskové obce a přilehlého území) o rozloze dva tisíce pět set kilometrů čtverečních. Ve vesnici byla škola do čtvrté třídy základního stupně. Jak ji mohly navštěvovat děti rozesté ve vzdálenosti dvaceti, padesáti i více kilometrů? Jediným dopravním prostředkem byl kůň, ale ne každý rolník ho měl. Ostatně lidé tu byli téměř stoprocentně analfabeti a necítili potřebu vzdělávat se.

Dobrá Naděje je současně statek i škola, a to vám umožnilo řešení? Je to tak?

Ano! Shromáždit děti na jednom místě, to znamená vyhnout se problému každodenní dopravy, a efektivně vyučovat a vzdělávat. Vyučování jsme chápali jako dlouhodobý proces. K tomu nám pomáhal statek jako perspektiva pro děti. V naší vizi se nám jevili naši žáci jako budoucí zemědělci, kteří zcela změní metody obdělávání půdy a rozšíří počet pěstovaných plodin. Chtěli jsme nejen alfabetizovat naše adepty, ale také je připravit pro život. Chápali jsme, že převychovat mladíky s kriminálním cejchem je důležité, ale prioritní úkol je prevence, preventivní sociální opatření.

Hledali jste děti hlavně ve vesnických rodinách?

Vůbec jsme děti nehledali. Ony se trvale a spontánně objevovaly. Kritéria pro rodinu jsou tady trochu vágní. Třeba *Leonelova* rodina. Jeho manželka patřila k prvním chovancům **Dobré Naděje**. Pak porodila osm dětí a ony se tady všechny učily. Nejmladší dceři jsem kmotrou, a pochopitelně se jmenuje *Ursula*. Vyšlo najevo, že *Leonel* má v sousedství milenku a ta má dalších šest dětí. Ve skutečnosti jsme nikdy nedbali na formální stav této, nebo jiné rodiny, ale brali jsme v úvahu zájem dětí. Z vesnických chatrčí k nám přicházely děti, které pochopily šanci a pilně se učily. Někdy jsme měli problém s přílišnou spotřebou sešitů, tužek a tak. Při pohledu zblízka na zdejší situaci v rodinách je zřejmé, že je potřebná výchova v rodině.

A stala se Dobrá Naděje velkou rodinou?

Alespoň jsme o to usilovali. Nejen teoretickým vyučováním, ale každodenním příkladem v chování jsme mohli vrýt do myslí a srdcí malých dětí hodnotu rodinného spoležití. Mnohé z nich vůbec nechápaly, co je to rodina, často ani neznaly svého otce. Děti opuštěné, zneužívané, děti zbité, které žily praktickou školu života na ulici, živily se krádežemi, žebráním a také dostávaly ještě horší životní

lekce, ty všechny děti zázračně rychle objevily rodinné teplo v **Dobré Naději**. Možná to pro mnohé z nich byla ta největší hodnota, kterou si odtud odnesly.

Jak děti přicházejí do Dobré Naděje?

V minulosti každoročně koncem ledna přijížděli otcové a matky na koních společně s jedním, nebo několika dětmi. Jednou přijela matka s dcerou *Francilei*, která byla nemocná malárií, a s pláčem nás prosila, abychom ji přijali. Žena vysvětlovala, že porodila dvanáct dětí a sedm jich už zemřelo na malárii, která byla v té době v tomto regionu častou nemocí. Chtěla tak zachránit nejen *Francilei*, ale i ostatní své děti. Rozhodli jsme se přijmout všech pět. Léčení bylo velkou výzvou, ale děvče se uzdravilo, dokončilo úspěšně školu. Po osmi letech bohužel zemřela, ale ostatní žijí dodnes. Jeden je učitelem, jiná je diplomovanou zdravotní sestrou v místní nemocnici. Jejich dva bratři pracují v elektrárenském podniku. Představte si to, jejich rodiče byli zcela negramotní.

Včera jsme se setkali v Alto Paraíso s Marií a Ivany. Ty se také vzdělávaly tady u vás?

Ano, obě jsou oslovované „*professoras*“ (=profesorky), tak se tady říká učitelkám. *Ivany* úspěšně studovala matematiku na univerzitě a *Maria* brzy dokončí pedagogiku. *Maria* měla deset sourozenců. Rodina bydlela v domku ze slámy v Měsíčním Údolí, vodu nabírali z řeky. Otec čas od času přicházel do **Dobré Naděje**, přinášel okurky a žádal výměnou oblečení, které jsme dostávali z Evropy. Jednou přišel s patnáctiletou *Marií* a prohlásil, že ji přivezl jako dárek, protože dcerka je „divoška“, pořád se se všemi hádá a bije všechny své sourozence. Co dělat? Přijali jsme dívku „divošku“. Ano, zpočátku byly nějaké problémy; nenáviděla matematiku a vejce.

Její nechuť k matematice chápu. Ale jak to přišlo, že nenáviděla vejce?

Pravděpodobně ze stejného důvodu. Škola kam chodila byla šestnáct kilometrů vzdálená, tam každý den docházela s kupou sourozenců. Rodiče jim mohli často dát k jídlu pouze po jednom vejci. Dodejme, že ač patnáctiletá, ukončila sotva dvě třídy. *Maria* se přemohla a začala jíst vejce, a také si zamilovala matematiku a projevila velký zájem o domácí práce. Odlehčila mi v mnoha úkolech každodenního života v **Bona Esperu** a pomohla mi se stále přibývajícím počtem žáků ve škole. Brilantně se vyvíjela. Jako „*professora*“ *Maria da Silva Rodrigues* po dobu deseti let vyučovala v Alto Paraíso, porodila druhou dcerku a rozhodla se pracovat v **Bona Esperu**. Bude vyučovat ... matematiku a současně bude pokračovat ve studiu pedagogiky na univerzitě.

Dostali jste víc takových „dárečků“?

Do **Dobré Naděje** přivázeli lidé víc dětí, než jsme mohli přijmout. Někdy jsme museli nad naše možnosti přijmout náhlé sirotky, jindy zase oběti tragédie, jindy děti z mnohočetných rodin. Představte si rodinu *Felicidade*. Její jméno znamená „štěstí“ a odráží jen ten fakt, že matka porodila 21 dětí. Snažila jsem se ji přesvědčit, že už stačí tolik štěstí a nejlepší řešení by byla sterilizace. Ona odmítla tento návrh, řkouce, že sterilní žena je ... v posteli nanic. Její manžel se ospravedlňoval: *Stačí pohlédnout na Felicidade a ona hned otěhotní*. **Dobrá Naděje** velmi pomohla této velké rodině, zejména s oblečením. Některé děti byly našimi žáky a dva z nich se stali učiteli.

Přijali jste žáky z venkova. A žáci z města neměli šanci?

V každém jednotlivém případě jsme brali v úvahu konkrétní podmínky. Jednou jsme se dověděli o ženě z městečka, která zavraždila svého milence a byla ve vězení se svým sedmiletým synem *Murilem*. Vyšlo najevo, že dítě hladovělo, onemocnělo a bylo převezeno do nemocnice. Ředitel nemocnice nám zavolal a požádal nás, abychom se o chlapce postarali. A tak nalezl domov v **Dobré Naději**. *Murilo* byl často přivážen k matce, která trávila svůj trest v příšerných podmínkách. Opustila vězení po několika měsících, protože nadřízená instance zpochybnila její zločin. Ta žena přišla do **Dobré Naděje** a s díky si převzala svého synka. Před několika měsíci policie v Alto Paraíso nás požádala o pomoc v jiné záležitosti. V městečku žije starý pár se svými dvanácti vnuky, otcové jsou pravděpodobně neznámí. Jedna z dcer tam zanechala svých pět dětí a odcestovala s novým milencem. Jednou tito staříci, už neměli prostředky na to, aby všechny děti uživil, a ponechali dvě vnučky na policejní stanici. Následně proto osmiletá *Luciana* a desetiletá *Elisa* začaly bydlet v **Bona Esperu**.

Byly v otřesném stavu. Špinavé, s pokožkou plnou puchýřů, ve vlasech se jim hemžily vši a s žaludky plnými červů se podobaly nafouklým balónům. Stálo to mnoho úsilí, abychom je zbavili parazitů. Děvčata neuměla psát ani číst. Když se konečně dívky dobře zabydlily v naší „velké rodině“, náhle přijela jejich matka. Ztropila velký skandál: *Já nedovolím – křičela – aby moje dcery žily v nějakém útulku!* A odvezla ubohá děvčata pryč.

Ursulo, kdo je ten pár, co právě teď přijel?

Tota a Riviane. Před týdnem se vzali a rozhodli se strávit Vánoce u nás v **Dobré Naději**. *Tota* je *Clarimunda Barbosa Nety*. Přichází sem často jako do svého vlastního domova. Je nejstarším z devíti dětí, které svého času všechny žily v **Bona Espero**. Potom *Tota* úspěšně studoval hospodářství na Univerzitě v hlavním městě Brasília a současně pracoval v rádiu. Nyní je zkušeným kameramanem a montérem ve filmové produkci „União Planetária“. Kromě toho je jedním z představenstva **Dobré Naděje** a je odpovědný za finance. *Tota* velmi dobře mluví **esperantsky** a skrze své **esperantské** přátele navštívil Itálii, Polsko a Německo. Mám velkou radost a jsem hrdá, že *Tota* si uspořádal svůj život podle ideálů **Dobré Naděje** a jsem si jistá, že jeho rodina, kterou právě založil s *Rivianou*, už nebude potřebovat **Dobrou Naději**, a jen pro potěšení přijedou například na Vánoce.

V nebi a na zemi existuje více věcí, než kolik jich ve školách vyučují filosofové. (Wiliam Shakespeare)

2. BARVY RÁJE

Dobrá Naděje se nalézá v Brazílii na Centrální náhorní plošině v *municípiu* (obci) *Alto Paraíso*, což znamená Vysoký Ráj. Toto území charakterizuje rajská bohatost tisíce odstínů.

Giuseppe, včera večer jsem pozoroval fascinující podívanou. Nebe bylo plné hvězd, pouze nad západním horizontem byla vidět kupovitá oblaka, mezi kterými sršela světla. Nemohly to být přece blesky, protože jsem neslyšel žádné hřmění. Některá světla měla oválný tvar. Co to bylo? To byl elektrostatický úkaz mezi oblaky, proto jste neslyšel hřmění. Taková světla představují zajímavou podívanou na naší náhorní plošině. Uvidíte to ještě mnohokrát během období dešťů.

Jaké zklamání! Myslel jsem, že vidím nějaké zjevení. Měli jste snad v Dobré Naději příležitost přivítat nějaké mimozemšťany?

O kontaktech s neidentifikovanými létajícími objekty se v našem regionu často hovoří. Zdá se, že se tyto povídačky míchají s nepochopením a s neznalostí. Ve skutečnosti jsem nejen já, ale mnozí obyvatelé tohoto regionu, viděli rychle se mýějící světla, ve dne i v noci. Samozřejmě ta noční světla jsou mnohem lépe viditelná. Viděl jsem například klikatě poskakující objekty na hřbetu hory, ačkoli tenkrát bylo krásné bezvětrné počasí. *Ursula* s několika přítelkyněmi pozorovala noční podívanou pěti kruhových velkých světél. Tedy tento fenomén tady existuje, ale zda se jedná o cestování v prostoru a čase, nebo o tajné zbraně, se neví. Existují fotografie, které potvrzují mimořádné úkazy, ačkoli skeptikové je považují za fotomontáže. V závislosti na jazyku to lidé pojmenovali NIFO, nebo UFO, což znamená: neidentifikovatelné létající předměty. Pro ty, kteří to zažili a viděli, to už evidentně není víra v UFO, ale tito lidé potvrzují existenci něčeho neobjasnitelného. Jednou se u nás v *Bona Espero* objevili pracovníci americké kosmické agentury NASA a žádali o povolení, aby mohli nabrat vzorky naší půdy. Sdělili nám, že na jejich satelitních snímcích byla zaznamenána neobyčejná světla právě v našem regionu.

Jestliže existují fakta, musí následovat racionální vysvětlení.

Existují hypotézy, které spojují zmíněné fenomény s minerální strukturou náhorní plošiny. V našem terénu se nalézají křemenné krystaly v nepředstavitelném množství, druhů a tvarů. Přisuzuje se jim energetická potence.

Pozoroval jsem v Chrámu Dobré Vůle v městě Brasília zajímavou scénu. V kupoli chrámu je umístěn dvacetikilogramový křemenný krystal. Sluneční paprsky jím procházejí na podlahu. A tam se tlačí mnoho lidí: naboso, ruce vztažené vzhůru, zavřené oči...

Oni věří v nějakou zvláštní vlastnost krystalů. Která se formovala v nejrannější době tvorby zemské kry. Skutečné i smyšlené úkazy přitahují do regionu Alto Paraíso hledače mimořádných zážitků. Někdy se tady usídlí, žijí podle svých vlastních zásad, staví domy, často také ve tvaru „neidentifikovaných létajících předmětů“. Po čase, když se nedočkají očekávaných úkazů, tak odcházejí a jejich neudržované domy se rozpadají. V minulosti krystaly sem přitahovaly skupiny profesionálních hledačů krystalů, kteří se portugalsky nazývají „garimpeiros“, kteří doufají v rychlé zbohatnutí. V regionu je mnoho dolů na krystaly. Většina z nich je už bez provozu, protože je pohltit Národní Park, který se jmenuje *Chapada dos Veadeiros*. Slovem „*chapada*“ se rozumí území náhorní plošiny s horami 1500 až 1700 metrů. Jsou pozůstatkem někdejšího horského systému. Slovo „*veadeiros*“ znamená „lovci jelenů“, což připomíná ne příliš vzdálenou dobu, kdy toto území bylo na jeleny bohaté. Založení Národního Parku tak pravděpodobně umožnilo záchranu posledních kusů.

Kdy byl Národní park založen?

V roce 1961. Rozhodnutí padlo při založení hlavního města Brasília a zahrnovalo území 6250 čtverečních kilometrů. Jmenovalo se „*Parque Nacional do Tocantins*“. Jméno pocházelo od řeky, která se vlévá do řeky *Araguaia* a ta posléze do amazonského vodního systému. Říčky *Mulungú* a *Cobras*, které protékají územím **Dobré Naděje**, pramení v parku a vlévají se do *Tocantins*, napájí tedy svou vodou *Amazonku*. Národní Park pohltit celé naše území. Přesto však toto první rozhodnutí bylo pouhým papírovým projektem. Státní rozpočet, zatížený gigantickými výdaji na postavení nového hlavního města, nedisponoval dostatečnými prostředky, aby mohla být vybudována infrastruktura Parku a platit odstupné vlastníkům zdejších nemovitostí. Jako výsledek tohoto byla v roce 1972 redukce rozlohy parku na čtvrtinu a Park dostal jméno: *Parque Nacional da Chapada dos Veadeiros*. Když jsme přišli do **Bona Espero**, formálně jsme se nalézali uvnitř Parku, přesto nikdo nezpochybňoval naši suverenitu. V roce 1981 uzrály podmínky pro seriózní stanovení chráněné přírodní zóny a náhle se stáhly bouřkové mraky nad naším školním statkem. Zvláštní státní komise objížďela celé blízké okolí, aby definitivně vymezila hranice Parku. Komise se objevila v **Bona Espero** a konstatovala, že její zařízení se dokonale hodí jako oficiální administrativní centrum Národního Parku. Bylo nám nabídnuto jiné území, kde bychom mohli znovu od základů vybudovat naši výchovnou instituci.

Jak jste čelili tomuto ultimátu?

Tento „neodmítnutelný návrh“ uhodil jako blesk z modré oblohy a neponechával nám žádný prostor k vyjednávání. Rozhodnout se a všechno budovat od začátku se zdálo být čistou fantazií. Jediná cesta byla stáhnout se z celého podniku. Přesto jsme dali komisi vědět, že **Dobrá Naděje (Bona Espero)** je jedna ze tří škol na obrovském území *Alta Paraíso* a unikátní tím, že tady nejen vyučujeme a vychováváme, ale hlavně dáváme rodinné prostředí dětem v rizikových situacích. Komise odjela, záležitosti ve vesničce **Bona Espero** šly svou cestou dál, mohli jsme pouze čekat, co bude. Ve stejném roce federální prezident vydal dekret, který obsahoval zcela nový právní rámec pro Park. Nová rozloha Parku měla jen 625 čtverečních kilometrů a už nezahrnovala území naší **Dobré Naděje**. Damoklův meč zmizel! Mohli jsme si dál pěstovat své stromy.

Jak to, že se **Dobrá Naděje vyhnula katastrofě?**

Bezpochyby byla zvážena společenská užitečnost naší instituce. Naštěstí na našem území nejsou krystaly, takže tu nebyla žádná činnost, která by ohrožovala přírodu. **Bona Espero** zahrnuje deset čtverečních kilometrů, ale ve skutečnosti naše komunita využívá pouze malou část svého rozsáhlého území; na ostatním území se příroda vyvíjí podle svých vlastních zákonů. Tyto argumenty musely být patrně brány v úvahu jmenovitou komisí, a výsledně se **Bona Espero** zachránila jako enkláva Národního Parku, který ji ze tří stran obklopuje..

Co to znamená pro **Bona Espero, že se nalézá uprostřed panenské přírody?**

Trvale nové životní lekce. Zvláště hodně jsme jich dostali v počátečním období. Život v takových podmínkách dovoluje pochopit skutečný smysl pojmu svoboda. V Evropě si lidé pletou svobodu a bezpečí. Obecně řečeno, Evropané mají méně svobody než bezpečí, které se beztak stále omezuje. Zatím co tady máme maximální svobodu a minimální bezpečnost. Objevili jsme, že svoboda je každodenní výzva, které musíme denně čelit; stejnou svobodu si užívá jaguár, kterému se zachtělo pochutnat si na našich telatech.

Které jiné sousedy kromě jaguárů máte to „potěšení“ uvítat v Bona Espero?

Skutečně nepříjemné jsou návštěvy skunka, šelmy příbuzné liškám. Vypadají sympaticky, nosí cennou kožezšinu, imponují svým klidem a pomalostí, proto často hynou pod koly automobilů na silnici do hlavního města Brasílie. Už z dálky je cítit, kde leží zdechlý skunk, pro příšerný zápach. Představitel tohoto druhu čas od času přichází k našim domům. Jednou jsme ho chtěli odehnat jako nevídaného hosta. Jako odpověď použil svou tajnou zbraň a všichni **bonesperáni** (=obyvatelé **Bona Espero**) během několika dnů si museli prsty ucpávat své nosy. Po této lekci, kterou jsme dostali, skunk nyní sám rozhoduje, kdy odejde.

Tak kvůli tomu mi stále připomínáte, abych si pečlivě zavíral dveře do svého pokoje?

Jiní vtíraví hosté jsou hadi. Také kvůli nim nenechávejte své dveře otevřené. Často lze potkat nebezpečného *crotalus*, zvaný také chřestýš (z rodu zmijovitých), protože má na ocasu chřestící zrohovatělé články kůže, které s léty rostou. *Mauro Peçanha*, náš učitel hudby, byl u svého domu napaden svým hostem, dokonce nebezpečnějším, který se tady jmenuje „*jararacuçu*“ (česky *kufie*). Jed tohoto hada ho paralyzoval. Byl sám a teprve po několika dnech s námahou se dostal k nejbližšímu domu, majitel domu ho odvezl zcela vyčerpaného do nemocnice.

Je jed tohoto hada smrtící?

Člověk umírá, když do tří hodin po kousnutí nedostane potřebnou vakcínu. *Mauro* se zachránil díky své zkušenosti. Hned si podvázal nohu a ponořil ji do studené vody a tak znemožnil, aby všechen jed proniknul do krevního oběhu. Také se předpokládá, že dostal malou dávku, protože had právě chvíli před tím zabil nějaké zvíře a ještě nevyprodukoval dost jedovaté látky. Žijí tady také anakondy, které jsou až sedm metrů dlouhé. Přesto v Amazonii žijí exempláře dvojnásobně dlouhé. **Bona Espero** zažilo návštěvu takového obra, a nám vstávaly vlasy hrůzou. Jednoho rána několik chlapců zděšeně burcovalo, že v kurníku je „hadí hora“. Ve skutečnosti tam spala do spirály svinutá anakonda. Představovala velké nebezpečí, a bylo potřeba jednat hned a využít toho, že spala. Potom z rozřezaného žaludku *Ursula* vyňala pět zadávených slepic a dokonce i jedno nerozbité vejce. Kromě toho pečlivě okrajovala vysoce ceněné hadí sádlo z podkoží plaza; toto sádlo je považováno za zázračný lék proti revmatismu. Pak jsme odhalili, že anakondy mají svou kolonii na opačném břehu našeho jezera. Raději tam neplavte. Většina hadů sama od sebe neútočí, ale když na ně šlápnete, tak reakce je blesková a to člověka paralyzuje. Nezapomeňte, že je nebezpečné jít do savany sám. Vždy mějte na nohou uzavřené boty, sandály se hodí jen během dne okolo domu. Když jdete potmě, vždy si sviňte před sebe na cestu. Savana stejně jako město má své dopravní předpisy. Kdo je zná, může tady žít dlouho a šťastně.

Hle specifikum teplého klimatu, o kterém sní severoevropané.

Oni čerpají své představy z vlastního přírodního prostředí, zatímco tropické vedro mají rádi různé druhy fauny, které neexistují v Evropě právě kvůli chladu. Nejvíce utrpení způsobuje bezpochyby hmyz. Na druhé straně lze velice dobře koexistovat s velkým množstvím ptáků, od nejmenšího kolibříka až po obrovského jihoamerického pštrosa, jehož správné jméno je *nandu*.

Brzy ráno jsem viděl *nanduy* ve fazolovém poli. Rychle utekli.

Tito obrovští ptáci zbožňují čerstvé listy fazolů (nejznámějším druhem je *Fazol obecný*, *Phaseolus vulgaris*). I když naše zahrada napomáhá tomu, aby *nanduové* byli nasyceni, jejich počet stále klesá. Následkem toho klesá také počet jaguárů a vlků. **Bona Espero** je také trochu na vině, protože jsme se jednoho dne rozhodli už nechovat krávy ani slepice jako „pohoštění“ pro dravce. Jednoho rána se

ozval z kurníku strašlivý rámus. Ve svitu kapesní svítilny jsme viděli krvavou scénu. Slepice jedna po druhé byly dáveny vlkem. Pomocí nože připevněného na tyči jsme lupičovi nemohli uškodit. Problém vyřešil chlapec, který měl zkušenost jako pasák koní. Hodil vlkovi kolem krku laso, až když vlk úspěšně zadával sedmnáct slepic. Přes nedostatek domácí drůbeže, vlci dál navštěvují naše ovocné sady a kradou ... avokáda.

Vlci vegetariáni?

Tyto šelmy mají rády avokáda pro jejich tučnost. Vlci se před dávnou dobou přizpůsobili alternativní stravě. V savaně roste strom zvaný „*lobeira*“, což lze přeložit jako „vlčí strom“. Rodí velké ovoce, které vlci požívají, když nemají dostatek jiné potravy. Darwinovu teorii také potvrzují podivně dlouhé nohy, díky kterým se tyto rudosrstí vlci mohou snadno pohybovat ve vysoké trávě savany. Jsou to endemická zvířata, známá pod jménem „*lobo-guará*“ (česky *vlk hřivnatý*).

Vrat'me se k vašemu konstatování o polarizaci svobody a bezpečnosti. Dovoluji si tvrdit, že tady nejvyšší stupeň nebezpečí způsobují požáry v savaně. Tento dojem jsem nabyl včera v noci, když několikakilometrová ohňová fronta postupovala hodiny a hodiny k nám a vyvolávala ve mě úzkost.

Já jsem se zase tolik nebál, protože je období dešťů a lze věřit v pomoc nebeských hasičů. Před rozedněním oheň sám uhasl. Zato ale během suchého období se savana mění v peklo, čerti si vychutnávají plnou svobodu a způsobují hrůzné události. Máme hasidla, která jsme si svépomocně vyrobili. Pozůstávají z tyče, na jehož konci je připevněn plát tlustého kaučuku. Mnohokrát se ohnivá stěna přibližuje k našim domům. Jednou byla *Ursula* sama s dětmi, nepanikařila, ale popadla toto hasidlo a bojovala. Následovaly ji nejstarší děti a společně přemohly oheň.

Jestliže se dějí v **Bona Espero takové zajímavé věci, stojí za to ještě navštívit Národní Park?**

Bezpochyby! Můžete obdivovat podivuhodné přírodní scenérie, hluboké kaňony, mnoho vodopádů podél říčky *Rio Preto* (=Černá řeka). Zvláště doporučované je *Valo de la Lumo* (=Měsíční údolí), jehož skalnaté údolí voda hloubila po tisíciletí, a vytvořila tak skutečně měsíční krajinu. *Chapada dos Veadeiros* (=Náhorní plošina lovců jelenů) je „dědictví lidstva“ uznané Unescem. Obvykle hosté **Dobré Naděje** nepromarní příležitost vidět Národní Park. Stačí říci, že tam roste mnoho druhů orchidejí. Odborníci na léčivé rostliny tady v našem regionu naleznou skutečný ráj.

Kdy to stojí za to, navštívit **Bona Espero, v létě, v zimě, na jaře...?**

Termíny jako zima, léto apod. používané v Evropě jsou tady zmatečné. Prakticky se tady rozeznává pouze suché období a deštivé období. Prší dost dlouho, skoro půl roku, od října do dubna. Tady je zvykem deštivé dny nazývat zimou a dny bez deště létem. Tedy zcela v protikladu s astronomickými kritérii. Tento region leží poměrně blízko rovníku na 14. rovnoběžce, ale ve výšce více méně 1200 metrů nad mořem. A to je tajemství mírného podnebí tohoto regionu, možná nepřátelštější lidem na Zemi a trefně pojmenované Vysoký Ráj (*Alto Paraíso*). Průměrná roční teplota osciluje mezi 18 a 20°C. Během suchého období je průměrná teplota 15°C a během deštivého období 21°C. Evropan logicky uvažuje: jestliže se **Bona Espero** nalézá na jižní polokouli, pak nejchladnější měsíce tam jsou červenec a srpen, zatímco neteplejší jsou leden a únor. Vůbec ne! Extrémně vysoká teplota 35°C je v srpnu, protože právě tehdy se Slunce nalézá nad rovníkem a silně září z bezoblačného nebe, protože ještě trvá suché období. Teoreticky nejteplejší měsíc by měl být únor, když Slunce svítí tady přímo na hlavu (je v zenitu, nadhlavníku), ale ve skutečnosti se tak neděje, protože to je už období dešťů a mraky nás chrání proti vedru.

Kdy je tady nejchladněji?

Extrémně nízká teplota 5°C je nejčastěji v červnu, ale pouze v noci; ve dne svítí slunce silně, ačkoli trochu kratší dobu, protože Slunce je nad obratníkem Raka. Obvykle je průměrná teplota během „zimních“ nocí 12°C a „letních“ dnů 25°C. Tedy suma sumárum každé roční období je v **Bona Espero**

to nejlepší. Obyvatelé severní hemisféry by pravděpodobně rádi prchli ze své zimy a užívali by si mírné klima zdejšího dešťového období, které se, bohužel, stále krátí kvůli změnám klimatu na Zemi.

Často vstávám za kuropění, zdravím Jitřenku a pozoruji úžasný východ Slunce, který osvětluje podivuhodnou krajinu plnou bujných rostlin. Zeleň je ozdobena květy, nad kterými visí kolibříci. Ozývá se koncert bohatě barevných ptáků, z dálky viditelných. Trhám si ke snídani tu gujave, tu pomeranče, tu mango. Ale ne jablko. Jablka chybí, pravděpodobně jsme v ráji jiného druhu. Také se to jmenuje Vysoký Ráj (*Alta Paradizo*). Proč?

Asi že ráj ze své přirozenosti nemůže být nízký, kromě toho tento region se nachází na náhorní plošině. V tomto konkrétním případě můžeme tušit, že to musel být člověk, který přišel ze severního podnebí sem, který v tomto koutě světa objevil potvrzení svých představ o ráji. Předpokládám, že to byl váš krajan, první formální vlastník tohoto regionu, polský generál *Wiktor Dołęga-Czerwiński*, veterán Napoleonových válek. Přišel do Brazílie v počáteční fázi jejího osamostatňování, přibližně v roce 1820, a přispěl k založení brazilské armády. Císař *Pedro První* odměnil jeho zásluhy tím, že mu daroval dva tisíce čtverečních kilometrů půdy v regionu nazvaném následně *Alto Paraíso*. Jen tak mimochodem, jak můžete vysvětlit, že Polák byl Napoleonovým vojákem a proč emigroval do Brazílie?

Pravděpodobně sdílel úděl celé své generace. Když končilo osmnácté století, Polsko bylo rozděleno mezi Rusko, Prusko a Rakousko. Protože tyto absolutistické velmoci byly přirozenými nepřáteli revoluční Francie, Poláci se hromadně hlásili do francouzské armády a bojovali pod velením Napoleona, nejdříve v Itálii a potom na jiných válečných frontách, doufali, že znovu dobudou s jeho pomocí ztracenou nezávislost. Po definitivním kolapsu francouzského císaře se tisíce polských vojáků, nemohlo vrátit do své okupované vlasti, museli hledat náhradní domov a našli ho také v nově vznikajících státech Latinské Ameriky.

Doma u mého přítele *Franciska*, pravnuka tohoto generála, se nalézá šavle. Pravděpodobně je to nejstarší muzeální kousek v celém regionu.

Měl jsem to potěšení hovořit s několika potomky generála a konstatoval jsem, že písemná forma původního jména *Czerwiński* utrpěla kuriózní proměnu na *Szerwinks*, ale výslovnost se zachovala téměř původní, jako *Čerwinski*.

Rodina se rozrostla do rozměrů klanu, čítá přibližně dvě stě osob a trvale drží své postavení v regionu. Bez její štedrosti by asi nikdy *Bona Espero* nevzniklo. Na druhé straně ztratila velká území při vzniku Národního Parku.

Přes početnost této rodiny polského původu, naprostá většina místního obyvatelstva nepochází z Evropy, ale z Afriky.

Afričané se smísili se zdejšími domorodci. Víte, že Brazílie je federální republikou, která sestává z 27 států. *Alto Paraíso* se nalézá ve státu *Goiás*. Jméno pochází od domorodého kmene, který tu původně žil. Primitivní *Goiané* nezanechali viditelné stopy. Trpěli stejným osudem jako severoameričtí indiáni. Přesto při dobývání brazilského „divokého západu“ nejdůležitějším nebylo zabránění země, ale hledání pokladů. Hrdinové těch výprav byli dobrodruzi, jednak „*bandeirantes*“, hledači minerálů a jednak „*cangaciers*“, jinými slovy lupiči. Brazilští domorodci neměli žádnou šanci se bránit. Byli hubeni, nebo zotročováni pro práci v dolech. Ne jen násilím. Často byly používány triky. Velmi známým případem je „*anhauguera*“, což znamená „starý ďábel“. Tak pojmenovali domorodci jednoho z „*bandeirantes*“ (lupičů), který je postrašil tím, že jim vypálí jejich vody. Demonstroval nebezpečí tak, že vлил alkohol do řeky a zapálil ho před očima „divochů“.

Jak se sem dostali černoši? Podle mých vědomostí otroky přivezené z Afriky zaměstnávali na latifundích cukrové třtiny a bavlny, které se nacházely poblíž mořského pobřeží.

Otroci utekli sem na severovýchod, hlavně ze státu *Bahia*, právě proto, aby byli daleko od moře. Náhorní plošina poskytovala bezpečnější úkryt. Afričtí otroci zakládali své vesnice, kterým říkali

„kilomba“, s vlastním způsobem života, jazykem a mravy. Schovávali se na místech nesnadno přístupných bez kontaktu s ostatním světem; některé *kilomby* ještě existují. Relativně blízko odtud, je vesnice, která se jmenuje *Kalunga*. Měli jsme odtud kuchařku a několik žáků; právě teď máme trojici černých „*kalunganů*“. Koncem devatenáctého století bylo otroctví v Brazílii zákonem zakázáno. Velké množství osvobozených otroků si samo muselo hledat prostředky své obživy. Migrovali do neobsazených regionů. Hlavní šanci na přežití dávalo zemědělství. Žili primitivním způsobem u pramenů říček a podél nich daleko jeden od druhého. V takových podmínkách nebyly žádné možnosti ke vzdělávání. A to je situace, která trvá až dodnes.

Potřeba rozvíjet vnitřní oblasti země byl hlavní popud pro postavení Brasílie?

Myšlenka o novém hlavním městě Brazílie se zrodila mnohem dříve. Ještě v devatenáctém století dostala formu ústavního předpisu. Dokonce jméno města a jeho poloha byly určeny. Tato záležitost jako pro *piemontánce* má zcela osobní dimenzi. *Piemonto* je historická část Itálie s hlavním městem Turínem. Jako dítě jsem žil blízko vesnice, ve které se narodil svatý *Giovanni Bosco*.

Co má společného s Brazílií známý italský světec?

V Brazílii mu říkají *Dom Bosco* a považují ho za proroka, co se týká města Brasílie. V roce 1883 měl vizi o nové civilizaci po uplynutí dvou generací. Ačkoli *Dom Bosco* nikdy nenavštívil Brazílii, stanovil místo své vize mezi 15. a 20. rovnoběžku jižně od rovníku, tedy dost blízko od *Alto Paraíso*. Předtím než prezident *Julisceno Kubíček* oznámil epochální rozhodnutí o postavení nového hlavního města, už odborníci převzali záležitost do svých rukou. Dělal průzkumy také v našem regionu. Nadšenci z Brazílie brali poselství *Doma Bosca* od počátku vážně, protože tento gigantický podnik byl protikladem *Rio de Janeiro*, které by tím ztratilo status hlavního města. Bylo definitivně rozhodnuto postavit město *Brasília* na rozhraní dvou povodí, kde pramení řeky, které tečou na jih a na sever, 230 kilometrů jižně od *Alto Paraíso*.

Tedy navzdory svatému Donu Boskovi?

Nikoli, dvě stě třicet kilometrů je možná velká vzdálenost v Čechách, pravlasti *Kubíčka*, ale v Brazílii ne. Tady se vzdálenosti počítají v tisících kilometrů. Brazílie je stejně velká jako celá Evropa. *Dom Bosco* dál držel nad tou myšlenkou patronát. Kaple, postavená jemu ke cti přesně na 15. rovnoběžce, je úplně první stavbou města *Brasília*. Později byl postaven grandiózní kostel, který nese jeho jméno, Jeho všechny prosklené strany jsou vyplněny impozantními modrými vitrážemi.

Proč se nerealizoval projekt na základě Goiãnie, hlavního města státu Goiás?

V případě města Brasílie se nejednalo o postavení ještě jednoho města, ale o realizaci ideálu. *Juscelino Kubitschek* měl odvahu iniciovat impozantní podnik, při vědomí unikátních trumfů, které mu historie nabídla. Stal se prezidentem státu, který měl obrovské finanční rezervy. Brazílie se zúčastnila druhé světové války na straně spojenců, ale jelikož se nalézala mimo bojové fronty, shromáždila horu peněz hlavně dodáváním minerálů, masa a kožešin válčícím armádám. Kromě svého jména *Kubíček* disponoval také štábem mladých lidí, kteří byli odborně kompetentní a kteří dychtili po úspěchu. Tento projekt před nimi otevřel perspektivu pro realizaci odvážného díla projektovaného pro budoucí století.

Věřilo se, že obyvatelé města Brasília dvacátého prvního století budou mít čtyři kola místo nohou.

To měl garantovat perfektní dopravní systém se širokými cestami a bezproblémovými křižovatkami. Koncepce *Lucia Costa*, hlavního urbanisty města Brasílie, předpokládala snadný pohyb z místa na místo veřejnou dopravou a soukromými vozidly. Výsledkem toho je rozdělení města na funkční kvartály. Na jednom místě jsou banky, v jiné části hotely, tam jsou chrámy, tam sportoviště. Obytné čtvrti jsou podél obou křídel. Město Brasílie je postaveno ve tvaru letadla, říkají mu „*Plano Piloto*“. V jeho „kokpitu“ se nalézá parlament, prezidentský palác a justiční palác. Tento letounový (aeroplano) městský urbanistický plán také odráží tehdejší víru v možnosti bez hranic budoucího dopravního

sytému, ne jen v rámci města, ale také v rámci celé obrovské země. Skutečně, když se v roce 1957 začalo se stavbou v naprosto prázdné savaně, bez jakékoliv infrastruktury, všechny konstrukční části a stavební materiál se dovážely ze vzdáleností tisíců kilometrů dopravními letouny.

3. Osobní altruismus

„Vpřed!

Naše věc je čestná a užitečná!“ L.L.Zamenhof

Bona espero není pěti hvězdičkový hotel, ale jeho znakem je pětícípá hvězda. Právě skončila vánoční oslava vánoc 2006. Na stole leží patnáct pěkně upravených mís dobrot, vše z vlastních zdrojů.

Ursula: Přišli jsme do těchto míst přesně před třiceti lety. Co jsme jedli tenkrát? První jídlo bylo snídaně. Překvapilo nás, protože jsme nedostali chléb, ale jen to, co se obvykle na chleba dává. Takže jsme jedli sýr namazaný marmeládou a také mango, které v té době ještě nebylo známé v Evropě a zde ho bylo hodně, protože právě byla jeho sklizeň. Byly i banány, ale v omezeném množství. V Bona Espero bylo v té době, pokud se nemýlím, dvacet čtyři chlapců a jedna holčička. Všichni vypadali podvyživeně. Přivezli jsme sladkosti jako vánoční dárky, ale viděli jsme, že děti potřebují úplně jinou stravu. Giuseppe se rozhodl dojet pro potraviny do Alto Paraíso.

Giuseppe: Městečko Alto Paraíso je dvacet kilometrů od Bona Espero. K dispozici byl traktor Ford a malé nákladní auto Toyota. Oba vozy už byly staré a nebyla v nich baterie. Bylo nutno traktor spustit ze stráně, svažující se k řece. Když motor naskočil, bylo nutno připojit nákladňák a táhnout ho, dokud i motor nákladňáku nenaskočil. Motor bylo nutno udržovat v chodu, aby náhodou nezhasl. Alto Paraíso se skládalo z hliněných chat, jejich střechy byly ze slámy. V žádném případě to nepřipomínalo město, nebo městečko. Ale byla tady prodejna vedená „městem“. Místo, abychom zde našli potraviny, byly tady ke koupí síta, sekery, lopaty, mačety, krumpáče a jiné nářadí. Všiml jsem si, že v rohu na zaprášené polici je sůl, staré makarony, manioková mouka a plechovka s rajským protlakem. Koupil jsem vše, co se mi zdálo jedlé, ale chleba, pro který jsem přijel, bohužel ne. Zdálo se, že chleba je zde zcela neznámý. Měl jsem jen dolary, brazilské peníze jsem neměl. Prodavač nechtěl dolary přijmout, i když suma, kterou jsem mu nabízel, přesahovala cenu zboží. Hodnotu nejsilnější světové měny posoudil až přivolaný starosta. Jmenoval se Geron Farias, byl to dentista, studoval u amerických misionářů.

Ursula: Ale to ráno 25.prosince 1973 nás nadchlo svým modrým nebem, zářícím sluncem, příjemným teplem, svěží zelení a krásným okolím s majestátní horou Monto Balena, což znamená „Hora velryba“ a skutečně vypadá jako gigantická ryba. Naši synové Guido a Dario, tenkrát 14 a 11 letí, uviděli své vrstevníky. Koupali se s nimi v čisté a teplé vodě jezera, jezdili na koních, jedli neznámé ovoce. Všechno tady bylo pro ně nové a zajímavé a poskytovalo pocit volnosti a svobody, s porovnáním s životem ve velkém evropském městě. Giuseppe nafilmoval na osmimilimetrový film nádherný západ slunce.

Co všechno bylo tenkrát v Bona Esperu, jak to tam vypadalo?

Giuseppe: Hlavní budovou byl „První“ dům, pojmenovaný tak svými zakladateli. Již neexistuje, byl postaven z nepálených cihel na měkkém základě. Kostra střechy byla z nahnilých větví na kterých byly asbestové desky tak tenké, že padající větvičky je poškozovaly. Dům byl dost velký o ploše 160

čtverečních metrů a obsahoval čtrnáct pokojů, společnou místnost a kuchyni, nad kterou bylo několik tašek průhledných. Některé vybavení mi připadalo moderní. Do domu byla zavedena tekoucí voda z jezera pomocí starého antického způsobu „trkačem“ – samohybným čerpadlem. Na sprchování se voda ohřívala ve spirálových trubkách, umístěných v kamnech na vaření. Vedle domu stál sklad a trochu opodál se volně páslo několik krav.

Ursula: První dojem nebyl optimistický. Přijeli jsme o půlnoci do domu, kde svítila pouze jedna svíčka a hned jsme šli spát. Když jsem ráno otevřela oči, uslyšela jsem Guidův hlas: „*Mami, mami, podívej, tady není strop!*“ Skutečně, nad našimi hlavami byla děravá střecha. Podlaha byla z cementu, matrace byly ze slámy. Na trámech ve střeše kočka honila kysu. Po snídani jsme si šli prohlédnout místo naší dovolené. V kuchyni, na záchodě, všude byla špína. Ložnice vypadaly katastrofálně. V každé ložnici bylo osm patrových lůžek, získaných od brazilské armády. Chlapci spali pod chatrnými přikrývkami na pytlích slámy a pravděpodobně zásluhou svých traumat většina z nich i do slámy močila. Jejich šaty byly nevýslovně špinavé. Když skončily vánoce, začali jsme je mýt. Doma v Itálii v Turínu jsme měli pračku na prádlo a také myčku na nádobí, zde byla hadice s tekoucí vodou, valcha a mýdlo, vyrobené ze zbylých tuků a soda. Prala jsem tím smrdutým mýdlem rukama tu haldu špinavých hadrů... a plakala jsem.

Proč jste vlastně přijeli na takovou dovolenou? Mohli jste jet přece do Španělska, které v té době bylo hodně navštěvované a bylo dobře turisticky vybaveno?

Španělsko nebylo pro nás nic nového. My rádi cestujeme a nelitujeme peněz, abychom poznávali svět. Projeli jsme již Itálii, Německo, Británii, navštívili jsme USA, Japonsko, Sovětský svaz, Irán i další země. O vánocích 1972 Guido, možná, že Dario si prohlížel atlas, položil náhodně prst na Jižní Ameriku a zeptal se, proč nejít na dovolenou například do Brazílie? Oba chlapci už slyšeli o zázračném Riu, kouzelné Amazonce a stavbě úplně nového hlavního města v pustém regionu uprostřed země.

Giuseppe: Vzpomněl jsem si, že před několika lety, když jsem byl redaktorem časopisu Italské esperantské organizace „L'Esperanto“, dostali jsme z Brazílie oběžník, který mě tenkrát nezaujal. Snadně jsem ho ale opět našel a pozvání, které obsahoval bylo jako ulité pro naši rodinu. V oběžníku informovali esperantisty z celého světa o výchovné instituci „Bona Espero“, založené v roce 1957, blízko nového hlavního města ve státě Goiás. Psali o ní jako o „*Esperantujo por iu pli bona mondo kaj pli feliĉa homaro*“ (místo naděje pro lepší svět a šťastnější lidstvo). Instituce byla představena jako seriózní statek o tisíci hektarech, dobře vybavená, vlastní traktor, dvě vozidla, samozásobená zeleninou, ovocem, cukrovou třtinou a má impozantní plány na výstavbu továrny na zpracování ovoce, výrobu mouky z kukuřice a továrny na cementové cihly. Dále psali: *Máme telefonické spojení a čekáme napojení na vlastní hydroelektrárnu. Cílem je najít spolupracovníky k poskytnutí lepší výchovy pro 45 chlapců a děvčat.* Pod oběžníkem byl podepsán Arthur Vellozo, generální ředitel a Neuza Araujo, ředitelka sociálních vztahů.

Ursula: My jsme hned napsali dopis a žádali jsme víc informací a oznámili jsme úmysl odjet do Brazílie a navštívit Bona Espero koncem roku 1973. Měsíce plynuly bez odpovědi. Zkoušeli jsme telefonovat, ani to se nepodařilo. Telefonistka v Římě nám sdělila, že brazilský stát Goiás má telefonické spojení jen s hlavním městem Goiania.

Proč nefungovalo telefonické spojení?

Giuseppe: Až na místě jsme našli vysvětlení. Bona Espero dostalo darem od armády dva přenosné telefony z doby 2.světové války. Ty spojovaly drátem „První dům“ s chatou za řekou. Ručně, otáčením, vyráběli energii a ta postačovala na komunikaci obou objektů vzdálených 400 metrů. Goiania je vzdálená 44.000 km od Bona Espero.

Ursula: Teprve začátkem června jsme dostali odpověď podepsanou jiným generálním ředitelem, Renato Lemosem. Omlouval se a vysvětloval, že náš dopis zůstal pět měsíců v krabici na poštovním úřadě a proto nemohl dříve odpovědět.

Giuseppe: Poštovní úřad sídlil v Alto Paraíso v kuchyni paní, která, protože uměla číst, měla za úkol rozdělovat dopisy do tašek a čas od času, když byla taška plná, poslat je na adresy. Stejně se nám stalo i s odpovědí. Na věrohodnějším poštovním úřadě ve Formose, vzdálené skoro dvacet kilometrů, poštovní úředníci ukládali korespondenci adresovanou do Alto Paraíso do tašek, trvalo průměrně asi jeden měsíc než byly plné. Pak poštu odeslali do kuchyně k paní, která uměla číst.

Ursula: V dopise, na který jsme čekali půl roku, byla popsána aktuální situace v Bona Esperu, včetně plánů na brzkou výstavbu elektrárny napájenou blízkým vodopádem. Informovali nás, že 5 dospělých se stará o 28 dětí. Ředitel navrhoval, aby se následující dopisy posílaly do Goianie. Giuseppe odpověděl 4.července a oznámil úmysl jet do Bona Espero na vánoce. Dotazoval se, co je třeba ještě učinit. Odpověď přišla za tři měsíce. V novém dopise bylo přání, abychom vzali sebou semena evropských ovocných stromů. Giuseppe odpověděl 22.listopadu a popsal podrobnosti plánu našeho letu. Naše rodina vycestovala 22.12.1973 z Říma do Rio de Janeira a další den jsme letěli do Brasília.

Giuseppe: Ředitel nám vždy rychle odpověděl, stejně jako v Riu i v Brasília se o nás starali esperantisté. Lety probíhaly hladce. Z letadla jsme viděli hlavní město jako veliké staveniště s mnoha zelenými plochami, ještě nedotčenými lidmi. Pokračovali jsme najatým nákladňáčkem. Mohli jsme na vlastní oči dosvědčit, že po třinácti letech výstavby, stálo hlavní město uprostřed ničeho. Sotva jsme vyjeli na severu z města, skončil asfalt a naše čtyřčlenná rodina den před Štědrým dnem zažila fascinující jízdu divokou krajinou Goias, kde nebyla civilizace, elektřina, telefon. To se nám ještě nikdy nestalo.

Jak dlouho jste jeli do Bona Espero?

Ursula: Zdá se to neuvěřitelné, že těch 250 km se nyní jezdí za 3 hodiny, tenkrát jsme jeli pětkrát déle, od 9 ráno do půlnoci, v tropické, pusté náhorní plošině, kde jsme cestou potkali jen dvě ubohé vesnice: St.Gabrielo a St.Johano d'Aliança.

Giuseppe: Ta cesta trvala proto tak dlouho, protože přes jedenáct řek existoval jen primitivní dřevěný most z trámů jen pro kola vozů. Benzinové stanice zde nebyly, pohonné hmoty se musely vozit sebou. Lehkomyslní automobilisté mohli počítat jen s iniciativními lidmi jako byl Juca de Jesus, analfabet, který měl u cesty plechovky s dvojnásobně drahým benzínem. Nyní tento člověk vlastní moderní benzinovou stanici.

Ursula: Jak už bylo řečeno, o půlnoci jsme dorazili k „Prvnímu domu“. Ve tmě nás vítalo několik dospělých a množství dětí. Objímali nás a hlasitě mluvili jeden přes druhého a tak projevovali svou radost. Pak jsme všichni přešli do velké místnosti a na chvíli se posadili ke stolu, kde svítila jedna

svíčka. Z únavy se mi zdálo jakoby z mých nohou vyrůstaly kořeny a jako bych slyšela vnitřní hlas:
Konečně jsi už přišla!

Plánovali jste pobyt na několik dní. Jak dlouho jste tam zůstali?

Giuseppe: Plánovali jsme dva týdny, ale den ode dne jsme odchod odsouvali, protože se stále objevovaly věci, které byly neodkladné. Denně jsme se zaměstnávali podrobnostmi, ale málo jsme věděli o historii Bona Espero; ani jsme se neptali, proč tu není zakladatel Vellozo a Neuma, kteří podepsali oběžník. Ředitel, jako jediný z vedoucích, se nám nezdál příliš zkušený a odpovědný. Rychle vyšlo najevo, že továrna, elektrárna, zemědělská výroba jsou jen fantazie na papíru. Přesto však mělo toto místo vysoký potenciál k rozvoji. Nepořádek, byl následkem do očí bijícího špatného hospodaření.

Ursula: Když jsme se sebrali z prvního šoku, uvědomili jsme si co je nutno udělat pro děti a také jsme litovali odejít od krásných západů slunce za „Monto Baleno“. Rozloučili jsme se 9.ledna 1974. Vedoucí Bona Espero a jeho žena Nina nás srdečně zvali k návratu. V očích dětí, které nám mávaly byly jiskřičky naděje.

Giuseppe: Odjeli jsme s ředitelem a jeho přítelem Toyotou. Celá rodina seděla vzadu na malém prostoru v nákladňáčku a skrývala se před policisty, protože vozit pasažéry v nákladním autě není dovoleno. Ale to nebylo jediné nebezpečí, pneumatiky byly docela sjeté. Také jsme neměli baterii, takže náš osud záležel na řidiči, zda mu nezhasne motor. Ale podařilo se nám dojet do hlavního města a podařilo se nám koupit nové pneumatiky a baterii.

Ursula: Následující den jsme se setkali s místními esperantisty. Skepticky naslouchali našemu nadšení z Bona Espero. Takový postoj od esperantistů se nám zdál nepochopitelný.

Giuseppe: Pokračovali jsme na Belo Horizonte, kam jsme byli pověřeni f. FIAT navštívit vznikající továrnu na automobily a bude-li možno, předat vánoční dárky italským technikům, mým kolegům. Našli jsme je nemocné, měli žloutenku. Během zkušebních jízd byli nuceni jíst v pustinách mezi Brasílií a Belo Horizonte jídla připravená bez pitné vody a hygienického vybavení. Nařikali si na poměry v Brazílii. Z Belo Horizonte jsme letěli do Evropy a přes další problémy jsme se šťastně vrátili do Turína.

To znamená, že váš plán se neuskutečnil, protože jste skoro celý čas strávili v Bona Espero. Jak jste to zhodnotili po návratu?

Ursula: Myslím, že naše tehdejší mínění a to, co jsme o Bona Espero věděli, byla směsice dojmů s dobrými úmysly. Podrobně o tom napsal Giuseppe v článku pro „Heroldo de Esperanto“. Článek se objevil pod názvem: **Bona Espero en Alta Paradizo** (Dobrá naděje v ráji) a začínal větou, kterou si dodnes pamatuji: *Když mluvíte s Brazilcem, hned poznáte, že Brazílie je srdcem světa. Když mluvíte s člověkem ze státu Goias, hned vás upozorní, že v srdci Goias je Bona Espero.*

Giuseppe: Přečtěme si jiný úryvek z článku: *250 km od Brasílií je Bona Espero, jedinečný pokus současného esperantského hnutí - „kousek nebe“ - jak někdo poznamenal - „na hranicích tak řečené civilizace“. Tam se děti učí v intencích Ludvíka Zamenhova a slova jako „láska“ a „pomoc druhému“ mají svůj vlastní původní význam. Domov je zařazen do rozvojového plánu vnitřních regionů*

v Brazílii. Bona Espero má příznivé hodnocení a podporu vládních organizací a stává se střediskem kulturního života. Jméno „Alta Paradizo“ odpovídá zdravému, subtropickému klimatu, dostatku vody a čistému vzduchu, je v malebném údolí. Dokáže Bona Espero splnit svůj cíl a rozšíří perspektivy našeho hnutí? To záleží hlavně na lidech, kteří tam pracují a budou pracovat pro lepší svět a šťastnější lidstvo.

Můžeme chápat poslední větu v článku jako výzvu lidem dobré vůle, aby přišli do Bona Espero a aktivně přispěli? Vyslyšel někdo výzvu?

Ursula: Vlastně jen autor a jeho žena. Ale před tím, než se to stalo došlo k několika důležitým událostem, jednak plánovaným, jednak náhodným. K těm náhodným patří již zmiňované komplikace na zpáteční cestě z Brazílie do Evropy, ve kterých mohou pověřiví lidé vidět osudovost čísla 13. Let z Ria, plánovaný na 13.ledna, byl zrušen. Podle změněného plánu jsme letěli přes Paříž 14.ledna. A při letu z Paříže do Turína se objevil jiný problém: kvůli mlze letadlo nemohlo přistát v Turíně, ale až v Miláně a cestující pokračovali autobusem po půlnoci do Turína.

Takové komplikace při cestování letadly bývají časté. Proč si myslíte, že to bylo pro vás důležité?

Giuseppe: Prodloužilo to naši dovolenou a vrátili jsme se o jeden den později a já se dostavil do práce také o jeden den později. To bylo ve firmě FIAT přijato nevráživě.

Jaké byly vaše vazby k prestižní firmě, která je motorem italského průmyslu?

FIAT není v Turíně, ale Turín je ve FIATu. Téměř většina občanů, přímo i nepřímo, je závislá na firmě. Byl jsem s ní svázán generačně, můj otec tam pracoval a já jsem vystudoval školu ve FIATu a pak jsem tam pracoval od 26ti let a postupoval schůdek po schůdku ve své kariéře v oboru zemědělských traktorů, který se skládal ze tří oddělení: projekce, kalkulace a produkce. Dosáhl jsem místo zástupce vedoucího kalkulace. Kvalita traktorů značky FIAT byla přirozeně odvislá od naší práce. Prováděl jsem složité výpočtové operace pro mechaniky. V té době se ještě počítače nepoužívaly.

Jak hodnotíte vaši tehdejší profesi?

Moje postavení v továrně bylo stabilní. Měl jsem dobrou perspektivu na postup, i přes tvrdou kapitalistickou konkurenci podle cynického rčení: „*Mors tua, vita mea*“ (Tvoje smrt- můj život – válečný zákon gladiátorů). Náš ředitel často opakoval: „*Lidé, pamatujte si, že naše firma není filantropický podnik, naši klienti nám platí a proto naše výrobky se nesmí rozbít v garanční lhůtě. Za to vy osobně zodpovídáte! Co se stane později, to není důležité.*“ Oblíbenou hrou vedoucích byla manipulace s kariérními postupy. Trvale dávali lidem naději, kterou zase stahovali a zaměstnanec si nikdy nebyl jistý případnou degradací. Také fungoval systém premií a odměn, ale také trestů, včetně ztráty zaměstnání. Ztratit práci v Turínu u FIATu znamenalo katastrofu. Ve FIATu se trvale žilo v nejistotě, v napětí a to dávalo vedoucím velkou moc.

Chápu, že jednodenní zdržení představovalo problém. Jak reagoval váš ředitel?

Přijal mě zdvořile s výrazem vyšší dávky nadřazenosti než obvykle a napomínal mě. Po krátkém zamyšlení mi „přátelsky poradil“, abych to již nikdy neopakoval. A to byla pro mě kapka, kterou sklenice přetekla a pomohla mi učinit rozhodnutí, možná nejdůležitější v mém životě. Řekl jsem: „*Máte pravdu, ujišťuji vás, že se to už nestane.*“ A pak mu předložil výpověď.

Co se ještě skrývalo za vaší výpovědí?

Ještě jsem vám nic neřekl o Enzo Ferrari. Stojí zato promluvit víc o tomto neobyčejném muži, zatím stačí jen následující fakta. On a jeho pětičlenná rodina se vášnivě zajímali o Bona Espero. Při našem příjezdu v noci přišli všichni k autobusu, aby nás přivítali. Po našem vypravování Enzo prohlásil, že prodá svůj podnik, dům, ostatní majetek a přestěhují se do Bona Espero. V rozhodnutí ho podpořil jeho syn Roberto i ostatní členové rodiny. Takové rozhodnutí Ferrariho rodiny ovlivnilo mě i Ursulu. Jeden druhému jsme projevíli svá přání, která jsme dosud nevyslovili. Když přátelé odešli, napsal jsem výpověď. Ale když jsem se vzbudil, po krátkém spánku, stál jsem před „Rubikonem“, uvědomil si velkou odpovědnost a nezvratné následky.

Jak zareagovali na vaší výpověď na pracovišti?

Tato epizoda způsobila hlasitý ohlas v celém oddělení. Zkusili mě přemlouvat, abych výpověď stáhl, nabízeli zvýšení platu a postup na vyšší místo. Dokonce všemocný ředitel odboru mě pozval k rozhovoru. Asi se bál, že za mým rozhodnutím se skrývá motiv – předat technologická tajemství Brazilcům. Uklidnil jsem ho tím, že jsem řekl, že technicky budu spolupracovat na vývojovém projektu ve vnitrozemí, který předpověděl svatý Giovanni Bosco. Ředitel byl překvapen a vyjádřil pochopení k mému rozhodnutí: „*Jestliže odmítáte dokonce zvýšení platu, to znamená, že získáte ještě daleko víc.*“ Odpověděl jsem: „*Neexistuje srovnání s platem zde a tam.*“ Ředitel si pravděpodobně interpretoval mou větu podle svých vlastních kritérií a možná mi i záviděl. Určitě by nepochopil, kdybych mu řekl pravdu: „*Půjdu tam, kde není žádná civilizace, abych pracoval v dobročinné organizaci.*“ Při loučení ředitel napůl žertem, aby si nespálil zpáteční most, se zeptal: „*Možná by tam bylo místo i pro mne?*“ Odpověděl jsem jako rovný rovnému: „*V tuto chvíli není volné místo na vaší úrovni. Pokud se projekt dobře rozjede, budu na vás pamatovat.*“ Kostky byly vrženy. Po výpovědi jsem ještě musel 4 měsíce ve firmě pracovat, než jsem ji mohl opustit.

Ursulo, jak jste přijala Giuseppovu výpověď?

Jako ukončení a nový začátek životní etapy. Ze školy si pamatuji vyjádření J.W.Goetheho o dobrých úmyslech o kterých platí základní pravda: V okamžiku, kdy dospějeme k rozhodnutí, začne Prozřetelnost konat. Způsobí, že události jsou nám příznivé a jdou ruku v ruce se souvislostmi a přicházejí s pomocí o které by jiný jen snil. Odvaha sama o sobě obsahuje sílu, genialitu a cosi mysteriosního. Já jsem se rozhodla snáze než Giuseppe. Vdala jsem se za něho v roce 1957 a už tenkrát jsem poprvé přesadila své kořeny. Opustila jsem Německo a usadila se v Itálii, ze svého světa, do světa mého muže. Bona Espero bylo místo, které jsme si vybrali společně. Moje kariéra mě nijak

nezdržovala, protože jsem pracovala nepravidelně jako tlumočnice německy, italsky anglicky a francouzsky. Specializovala jsem se na technické překlady pro velké podniky, překládala simultánně na mezinárodních kongresech, obstarávala servis pro oficiální zahraniční delegace na různých stupních, překládala ředitelům, ministrům, novinářům. Tlumočila jsem italskému prezidentu Giuseppovi Saragatovi a prvnímu předsedovi Evropské komise, Waltru Hallsteinovi, autoru známé „Hallsteinovy doktríny“. Nejčastěji jsem pracovala pro firmu FIAT, také jako tlumočnice pro všemocného šéfa FIATu Umberta Agnelliho. Nepracovala jsem denně, ale vydělávala jsem dost.

Diskrétní otázka. Jaká byla tedy vaše finanční situace?

Giuseppe: Výborná. Celou dobu našeho manželství v západní Evropě jsme byli na výši, možná v nejvyšší v celé naší historii. Rychlý pokrok se projevil také v mém podniku. Během několika let zvětšil FIAT denní produkci ze dvou tisíc na šest tisíc automobilů, zmodernizoval technologie a začal vyrábět nové, kvalitnější modely. V roce 1954 jsem koupil první malý „cinquecento“ za skoro celoroční plat. O deset let později jsem si mohl pořídit modernější vůz za měsíční plat. Jako privilegovaný zaměstnanec FIATu jsem měl právo si koupit dvakrát ročně auto s dvacetiprocentní slevou. Po šesti měsících jsem mohl auto prodat za normální cenu a často i se ziskem. To znamenalo, že za cenu jednoho automobilu jsem vyměnil přibližně 30 vozů.

Když jste opouštěli Itálii, byli jste tedy bohatí?

Ursula: Bohatství je něco relativního. Když vyděláte hodně a utrácíte ještě víc, stáváte se chudí; když máte malý příjem, ale umíte šetřit, můžete zbohatnout. My jsme vydělávali a šetřili, a proto jsme mohli brzy opustit nájemní byt a koupit si vlastní a tím jsme vlastně i ušetřili. Brzy jsme si pak mohli koupit vilku starou třicet let, 40 km od Turínu. Zrenovovali jsme ji a tak jsme získali hodnotnou nemovitost.

Giuseppe: Naše rodina hodně cestovala, ale úsporně. Po Evropě jsme jezdili s obytným automobilem. Od mládí jsem organizoval pro esperantisty různé akce v Itálii a zájezdy na Světové kongresy pro Itálii i do jiných kontinentů. To mi sice nepřinášelo zisk, ale jako organizátor jsem měl zdarma let a ubytování od majitele cestovní agentury. Určitě jsme nebyli chudí, šetřili jsme, ale žili jsme si dobře; měli jsme dva syny, dva domy, dvě zaměstnání, dva účty v bance, dvě auta.

Měli jste všechno, nebylo vám líto všechno opustit?

Ursula: Vůbec ne. Za války jsem se naučila žít skoro z ničeho. V Turínu jsem viděla, jak roste bohatství. Dávno, před návštěvou Bona Espero, mě pronásledovala otázka: *Proč lidé hromadí bohatství?* V našich dvou domech se nashromáždilo mnoho zbytečných věcí, pořád jsme chtěli mít víc a víc. V mém případě se možná jednalo o pozůstatek bídy z války, kterou jsem prožila. Snad se tím mohu ospravedlnit. Ale přišla druhá otázka: *Kolik aut může člověk mít a jaký to má smysl? Copak může člověk žít v kolotoči aut, praček, bytů, luxusu, s jediným cílem – vlastnit? Je smyslem lidského života vlastnictví?* Návštěva v Bona Espero mi nabídla alternativu: *Mít nebo být?*

Ve stejné době zformuloval tuto otázku známý americký sociolog Erich Fromm. Vy jste si vybrali „být“. Ale vy jste měli dva malé syny. Byli jste si vědomi rizika, když jste je odvezli do třetího světa a možná tak znemožnili jejich životní kariéru?

Ano, byli jsme si toho vědomi a i jiných argumentů. Nebylo naším záměrem nechat děti v liduprázdné savaně, ale zajistit jim nutné podmínky ke studiu a výchově v hlavním městě v Brazílii. Mohla jim Evropa zajistit lepší podmínky? O tom by se mohlo diskutovat. Všechna rozhodnutí v životě člověka mají pozitivní i negativní aspekty. Nyní, po mnoha letech, můžeme upřímně konstatovat, že nás naše intuice nezklamala. To, že jsme odvezli naše chlapce do velké rozvíjející se země, do čistého ovzduší, to bylo velmi pozitivní rozhodnutí. V Itálii jsme žili v luxusních podmínkách, které byly také nebezpečné, kromě toho, že člověk se stával pohodlný, stával se postupně i sobeckým parazitem. Byli jsme si vědomi, že v Brazílii budou naši synové v jiné situaci, budou muset být aktivnější a samostatnější. To jsme pokládali za důležité. Naštěstí naše předpoklady byly zcela oprávněné.

Jak tedy definovat motivy vašeho rozhodnutí, byly altruistické, nebo egoistické?

Ursula: Myslím, že každý člověk směšuje oba názory, nelze vylučovat jeden ani druhý. Stejně to bylo v našem případě. Jako dítě jsem přežila strašlivou válku, trpěla bídou, hladem, ale osud mi to vynahradil, vybudovala jsem šťastnou rodinu a život v dostatku. Ale něco mi přece chybělo, nepojmenovaná touha. Náš život byl hezká mozaika, ale ta nebyla kompletní. Člověk zaznamená signály, ale ne vždy je dokáže pochopit. Výprava do Bona Espero byla takovým signálem, který obsahoval jak altruismus, tak egoismus. My oba jsme to vnímali stejně. Našli jsme místo, ve kterém jsme se mohli starat o děti, sami se realizovat, stavět kousek lepšího světa a užívat si čistou a krásnou přírodu. Zdálo se mi to atraktivnější než žít v roli konsumenta.

Giuseppe: V Bona Espero jsem viděl esperantský podnik s velkým potenciálem, ale špatně vedený. To mi otevřelo možnosti k užitečné a současně svobodné činnosti. Když chcete postavit kulatý dům, uděláte kulatý, jestli chcete pěstovat ananas, nikdo nebrání. Vaše vůle – vaše odpovědnost. Máte právo se cítit stavitelem světa. Životní podmínky jsou tvrdé. Jsem si toho vědom, ale svobodně jsem si je vybral. Nejsme ani exulanti, ani obětmi naší profese, jako naši stěžující si kolegové v Belo Horizonte. Zdali jsme přišli na celý život, nebo na jeden rok, na to jsme nemysleli, svobodu jsme nechali i tomu. Sladit egoismus a altruismus představuje také to, že pomáháme dětem a činí nás šťastnými řídit...ráj.

Jaký krásný úkol! Rozhodli jste se překročit Rubikon...Ale úplně jsme zapomněli na rodinu Enzo Ferrari. Následovali vás?

Ursula: Pan Ferrari byl obdařen vizionářskou schopností. Proslul s tím, když se splnila jeho vize o popravě Benita Mussoliniho. Enzo předpověděl dvacet let dopředu, že diktátor bude oběšen hlavou dolů. S Enzou jsem byla čas od času v pracovním vztahu a naše rodiny se spřátelily. Když jsme začali plánovat svou cestu do Bona Espero, on zapnul svůj vizionářský „aparát“ a třikrát nám vyprávěl co viděl. Několik podrobností překvapivě souhlasilo. Enzo se spontánně rozhodl přesídlit do ráje své vize. Ale postupně se zájem rodiny vypařoval. Bruna, jeho manželka, si prohlédla film, který Giuseppe natočil a shledala podmínky k životu v Bona Espero příliš primitivní, bála se, že si tam už nebude moci barvit vlasy. Enzo, který už začal rozprodávat svou sbírku kamer, začal litovat, že je ztratil. Pak začal pochybovat zdali Bona Espero je opravdu to místo, které ve své vizi viděl. Náhle prohlásil: *Zapomněl jsem vám říci, že v mých vizích bylo moře a plachetnice.* Skutečně, není možno si

představit loď v savaně. Jen syn Roberto byl vytrvalý a chtěl se přestěhovat, ale nakonec kapituloval, pravděpodobně nenašel podporu od manželky a dcery. Enzo byl pronásledován svou vizí po zbývajících léta svého života, marně hledal „zaslíbenou zemi“ v mnoha místech ve Středomoří, na Korsice, v Maroku, Sicílii. To, že rodina Ferrari s námi neodjela, nijak neovlivnilo naše rozhodnutí, protože naše motivy byly jiné, než jejich.

Spálili jste za sebou mosty a prodali vše v Turínu?

Giuseppe: Částečně. Neprodali jsme byt a chatu. Před prodejem ostatních movitých věcí bylo nutno mít vyřízená víza. Ta záležitost nebyla právě snadná, protože v té době byl v Brazílii diktátorský režim. Konzul v Ženevě váhal a snažil se nás odradit. Nechápal naše motivy a vytrvale naše důvody spojoval s náboženskými cíli. Ale nakonec nám byl nápomocný a vysvětlil, že možnost získat trvalé vízum je spojeno s pracovní smlouvou, převodem kapitálu nebo technologií. Náhle si vzpomněl, že Brazílie potřebuje techniky, inženýry, výzkumníky; o ty je zájem a vízum získávají snadno. Konzul nám ukázal seznam třiceti žádaných profesí. Rozhodl jsem se napsat své jméno do rubriky „odborník na nové technologie“. Brzy pak byla naše víza orazítkována v pasech pro celou rodinu.

Ursula: Začalo velké balení. Znovu jsem se přesvědčila kolik zbytečných věcí jsme měli. Bylo potřeba je rozdat nebo jednoduše vyhodit. Bylo těžké přemluvit naše chlapce, aby opustili mnoho svých oblíbených hraček a současně je přesvědčit, že už skončilo jejich dětské období her. A 1.července 1974 v janovském přístavu na palubě zaoceánské lodi „Cristoforo Colombo“...

4. Válka, jaké to bylo?

Oční lékař zemřel během války, bez slavného vítězství, ano; ale také neporažený.

Marjorie Boulton, kniha „La okulisto“, Nova Esperanta Krestomatiko

UEA, Rotterdam 1991, str. 377

Ursulo, také jste plivala na židy?

Ne, to jsem nikdy neděla. Proč se mne na to ptáte?

Několikrát jste řekla, že jste kdysi měla právo to dělat.

Ano, opravdu, když jsem byla v první třídě, učitel nám vtloukal do hlavy, nám šestiletým dětem, že máme právo plivat na židy, protože to nejsou lidé jako my. Učil nás také, abychom my, německé děti, neustupovaly z cesty židovi. Židé byli povinni jít po cestě pro vozy, protože chodníky byly vyhrazeny pro nadlidi. Učila jsem se také zvedat pravou ruku a říkat: „Heil Hitler!“ Tak jsem zdravila každé ráno i mou matku. Až později jsem zjistila, že ona neprotestovala, protože se bála, že bych to mohla nevědomky někde vypravovat a lidé by ji mohli udat. Učitelé nám mnohokrát opakovali: „*Když vaše maminka, nebo tatínek by nemilovali našeho führera, musíte nám to říci!*“

Co jste věděla o židech?

Jednou jsem šla s matkou koupit chleba a viděli jsme jak pekařův dům hoří. Měl zvednuté ruce a naříkal. To se stalo na podzim v roce 1938 v Berlíně. Říkali, že mu zapálili dům, protože je žid. Až po létech jsem si uvědomila, že se tenkrát jednalo o „křišťálovou noc“. Pak jsem nějaký čas viděla na ulici lidi s našitou žlutou hvězdou na šatech; zdálo se mi to zajímavé, protože se skládala ze dvou trojúhelníků, položených na sobě. Potom se mi židé ztratili z očí. Když skončila válka, bylo mi dvanáct let. Až později jsem četla knihu o koncentračním táboře v Buchenwaldu. Otrásl to se mnou tělesně i duševně. Pochopila jsem co je „čestné právo“ nadlidí plivat na podlidi.

„Změnit člověka na vraha působením na jeho duši, aby přestal vidět ve své oběti člověka, ale pokládal ho za nějaké zvíře, krysu, kterou je nutno vyhubit.“ je citát Ludvika Hirsfelda z knihy „Zamenhofova ulice“. Co si o tom myslíte?

Na začátku takového procesu je výuka dětí o právu plivat na podlidi. Tento citovaný vědec, který strávil dva roky ve varšavské ghettu, popsal mezi jinými tyto scény: *Jeden voják střelil na žida, který před ním nesmekl a tak neprojevil úctu ušlechtilé rase. V jiném případě voják vystřelil na žida, který smekl, protože podle něj židům nepřísluší vyjadřovat úctu lidu fűhrera. Znáám to z knihy „Zamenhofova ulice“.* Když jsem ji přečetla, iniciovala jsem její překlad do portugalštiny. Ale mnoho jiných knih, které jsem četla již dříve, mi pomohly dovědět se o válečných hrůzách.

Bylo vám šest let, když nacistické Německo napadlo Polsko 1.září 1939. Jaké zanechala stopy ve vaší paměti začáteční fáze světové války?

Stála jsem v naší krásné zahradě v Berlíně a měla jsem v rukou plynovou masku a cítila jsem se bezpečně, dívala jsem se na nebe a netrpělivě jsem se zeptala: *Maminko, proč nepadají bomby?* Mluvilo se o válce a o bombách, které musí padat na nepřátelská letadla. Také jsme s ostatními lidmi mnohokrát nacvičovali útěk do krytů. Pro mne to byla hra, tím spíše, že se nic zlého nedělo. Blízko našeho domu měli vojáci protiletadlové dělo. Každý den jsme se s nimi bavili a vždycky jsme dostali čokoládu.

Ve stejné době se německá letadla objevila nad Varšavou. Byl jsem miminko a na nic si nepamatuji. Ale z mamincina vyprávění a od staršího bratra Tádka vím, že stáli u okna a zvědavě pozorovali stíhačky. Náhle si maminka s bratrem lehli na podlahu, detonace vyrazila skla v oknech a zasypaly je střepy. Potom byla Varšava stále bombardovaná.

Romane, jak jsi to přežil?

Moje matka běžela z hořící čtvrti s mým pětiletým bratrem Tádkem a mě nesla na ruce. Když už jsme byli mimo město, několik desítek metrů od nás vybuchla bomba. Maminku a mne zasypala hlína. Bratr byl trochu za námi a toho to nezasypalo. Svými malými ručičkami pomáhal maminku vyprostit. Maminka s námi dvěma a dalšími prchajícími pak zamířila na východ a po několika dnech jsme se dostali do vesnice, kde se narodila.

Já jsem také brzy zažila bombardování v Berlíně a viděla na vlastní oči zničení několika domů. Začali jsme stále častěji přenocovat v krytech.

To se odehrálo pravděpodobně po útoku Německa na Francii a Británii. Bomby určitě pocházely z Británie. Určitě už měly padat dříve. Polsko mělo s Francií a Británií pakt o vzájemné obraně. Ale Hitler počítal, že demokratické mocnosti budou okupaci Polska schvalovat. A také se tak stalo.

Ale Británie a Francie vyhlásily Německu válku 3. a 4. září 1939. V tom okamžiku se válka stala světovou.

A tak bombardování německých měst začalo být reálnou hrozbou. Pravděpodobně. Ursulo, proto jste nacvičovali útky do krytů. Ale nakonec měl Hitler pravdu, když Polsko se nedočkal, kromě formálních prohlášení, žádné pomoci a podlehlo. Byla to historická chyba, protože skoro za rok Francie se stala téměř bez odporu vazalem nacistického Německa. Británii, která byla také napadená, stálo mnoho krve a potu ochránit ostrov a útočit proti Němcům. Pravděpodobně v té době došlo k opravdovým škodám při bombardování.

Ano, bomby padaly častěji a častěji, ale v jednom momentě jsem si myslila, že je moje situace lepší, než jiných lidí. Začátkem roku 1942 mě s mým mladším bratrem Ottou vybrali do skupiny dětí, která byla každý večer odvážena autobusy do gigantického vládního paláce, kde také byla Hitlerova kancelář. V obrovské podzemní ložnici se nacházely nekonečné řady patrových lůžek, kde jsme mohli bez nebezpečí klidně spát. Řekli nám: *Führer vás všechny líbá, má rád hodné děti*. Jaké štěstí, že jsem byla hodné dítě!

Ursulo, určitě jste nevěděla, že ve stejné době ve varšavském ghettu děti masově umíraly.

Až ze zmiňované knihy jsem se dověděla, že když jsem toužila po polibku od Hitlera v jeho pevnosti, moji vrstevníci v okupovaných zemích byli oběti hitlerovského režimu. Ve varšavském ghettu nebyly jen oběti, ale také hrdinové, často jako jediní živitelé celých rodin transportovaných i z dalekých míst a Berlína. V ghettu nebylo jak se uživit. Děti nemusely nosit Davidovu hvězdu a to jim umožňovalo prchnout přes zdi do „arijské zóny“, aby získaly jídlo. Když děti sehnaly pár brambor, kousek chleba, pytlík mouky, zkoušely se dostat zpátky do ghetta, stalo se často, že byly na místě zabity jako zločinci, protože opuštění ghetta bez povolení bylo podle zákona trestáno smrtí. Četla jsem mnoho jiných otřesných vyprávění. Dívka, zadržená s jídlem se pláčem snažila vzbudit pochopení strážníka. Ten vyslyšel její přání o život, jen ji prostřelil kolena, aby si byl jistý, že to již nebude opakovat.

V dubnu 1943 už žádné zdi ve Varšavě nebyly, nebyli zde ani lidé. Po jednotýdenní vzpouře bylo varšavské ghetto srovnáno se zemí a stalo se velikým hrobem. Ale v té době i Berlín zažil krutou válku. Že?

Bomby padaly nejen v noci, ale i ve dne. Když jsem se vracela ze školy, musela jsem se často schovávat na cestě do krytů. Bez přípravy jsem se dověděla, že moje matka se všemi čtyřmi dětmi bude evakuována do okupovaného Polska. Pamatuji si, že tam nechtěla, ale musela podle válečného rozkazu. To se stalo uprostřed roku 1943. Časně ráno jsme se hlásili na stanici „Berlín-Neukölln“ a čekali až do pozdního večera. Moji tříletí sourozenci, dvojčata, oblečení do hezkých bílých oblečků se odkradli z naší pozornosti a šli si hrát ke kolejím k hromadě uhlí. Celí se umazali. Ve vlaku plném žen a dětí jsme cestovali celou noc a ráno zastavili ve městě Inowroclaw, kde jsme byli nasměrováni do různých míst. Nás posadili do vozu taženého koňmi a odvezli do městečka Strelno a dál pak do vesnice Ciencisko.

Takový zajímavý region! Je to kolébka Polska. Bydlili jste blízko Gniezna, prvního historického hlavního města v Polsku. Přesně v roce 1.000 německý císař Ota III. zde navštívil polského krále Boleslava Chrabrého III. Byli přáteli.

Gniezno jsem navštívila při schůzi německé mládeže, přestěhované do Polska. Poprvé jsem se zúčastnila politické schůze a setkala se s typickou nacistickou propagandou. Pamatuji si na křičícího

řečníka, nacistického funkcionáře, který imitoval Hitlerův řečnický styl. Byl to vládce této části okupovaného Polska.

Dovolte vysvětlení. Uprostřed září 1939 polská armáda restructurizovala své síly ve východní části země, aby si zajistila obranu. Ale 17.září napadl Polsko Sovětský svaz. Rusové rychle začali okupovat východní část země, zatím co Němci západní část. Bylo jasné, že bylo postupováno podle nechvalně známého paktu: Ribbentrop-Molotov.

Popravdě jsem si toho nebyla vědoma, že polská zabraná území, kam nás poslali jsou v západní části Polska.

Území okupované Němci bylo ve střední části Polska nazývané Generální gouvernement. Obsahoval Varšavu a Krakov. Západní část s městem Poznaň pojmenoval nacistický režim Warthegau a připojil ji k Německu jako „Lebensraum“ s cílem ji poněmčít. Proto tam poslali německé rodiny. Jak vypadal váš nový domov?

Ve vesničce Ciencisko bydlelo deset německých rodin a třikrát víc polských. Všichni byli zemědělci, vlastníci menší statky. Německé rodiny měly jména: Karger, Strehler a Vogel. Tito Němci zde už dlouho žili a mluvili polsky a Poláci také mluvili německy. Myslím, že tito lidé zde žili svorně, jako sousedé.

Vesnice ve Warthegau asi dostávala z Německa finanční podporu.

Ano, jmenovalo se to oficiálně Deutschrode. Já jsem nové bydliště nevnímala jako „Lebensraum“, ale jako vyhnanství. Již od začátku byly nepřijemnosti. Rozdělili nás do různých německých rodin, které nás pak střídavě ubytovávaly a živily. U matky zůstalo jen nejmenší dítě. Pamatuji si, že protestovala a stěžovala si na Hitlera.

To se nebála?

Po přísném varování, ve kterém se jí zmínili o koncentračním táboře, se stala opatrnější. Bydleli jsme zvlášť, ale po týdnu nás ubytovali společně v jedné z místností polské školy. Záchod byl venku. Polské děti nepotřebovaly dvě místnosti. Učily se jen do čtvrté třídy. Proč, to jsem se dověděla až později. Plány pro Warthegau předpokládaly germanizaci „vhodného“ obyvatelstva. Jednalo se o Poláky, kteří podle rasové politiky byli k poněmčení vhodní. Museli se učit německy, ale jen do takové míry, aby rozuměli rozkazům, uměli počítat do sta a uměli rozlišit vojenské hodnosti. Nám zakázali si s polskými dětmi hrát. Můj dětský instinkt byl silnější než oficiální vysvětlení a hrála jsem si s polskými dětmi tajně. Dosud si pamatuji několik polských vět.

Kde byla škola pro německé děti?

Ve Strelně, šest kilometrů od Cienciska. Se šestiletým Ottou jsme museli každý den chodit dvanáct kilometrů. V zimě jsme vycházeli již za tmy. Byly hrozné mrazy, dvacet stupňů pod nulou a hodně sněhu. Maminka mě balila do deky. Cesta z poloviny vedla přes les. Báli jsme se. Často se tam objevila černá divoká prasata. To jsme pak divoce utíkali, klopýtali ve sněhu a padali. Jednou Ottovi došly síly a zůstal ležet na cestě. Matka přiběhla a odnesla ho na zádech.

Byly ve vesnici ještě jiné německé děti?

Ano, jejich rodiče je vozili do Strelna v bryčkách, ale nechtěli nás sebou brát. Pohlíželi na nás jako na vetřelce. Matka se ve škole proto rozčilovala, pak jeden z německých statkářů, který vozil koňmi své děti, nás pak musel brát do školy. Kočár byl přeplněný, bylo nás tam osm dětí. Rozčileně jsem se

dívala jak se dva koně kloužou na zmrzlé cestě. Až po válce jsem se dověděla, že tenkrát stačilo jen málo a maminku by poslali do koncentračního tábora. Když se hádala kvůli naší docházce do školy, nadávala na hitlerovský režim a někdo ji udal. Podařilo se jí informovat mého otce, který se záměrně přihlásil v roce 1943 do NSPD, nacistické strany, aby matku zachránil.

Čím byl váš otec?

Povoláním byl farmaceut, ale ve válce sloužil na železnici a organizoval transporty vojáků na východní frontu, až do Stalingradu.

Je možné, že z jeho iniciativy vás poslali na ono bezpečné místo, daleko od Berlína?

To ne, stále přemýšlel jak nás dostat zpátky domů. O opravdové příčině proč jsme byli přesídleni jsme dostali tušení až několik let po válce, když jsme slyšeli o „Lebensraum“. To slovo znamená „životní zdroj“ a byl to termín, pod kterým se skrýval nacistický rasový program. Cílem byl chov „čisté arijské rasy“, podobně jako se šlechtí krávy. Já jsem byla blondýna s modrýma očima a dlouhýma nohama.

Děti v Hitlerově bunkru vypadaly podobně?

Ano, proto měly tuto speciální ochranu. Byly chráněny proti jakémukoliv nebezpečí, jako vzácné předměty, byly nástrojem k reprodukci kvalitních, rasově čistých vojáků. Po několika letech se mnou otřásl zjištění, že jsem byla vybrána, já, nevědomá holčička, jako „zdroj“ pro barbarskou rasovou politiku. Opakem pak bylo tzv. „konečné řešení“.

Devítiletá Ursula spala v Hitlerově bunkru, vybraná pro „život“, čtrnáctiletý Ludvík, Zamenhofův vnuk, umístěný ve varšavském ghettu, byl vybrán pro „smrt“.

Nacistický režim již svou existencí byl pouze zdrojem smrti, i pro mne. Když Ludvík Zaleski-Zamenhof navštívil v roce 2000 Bona Espero, velice upřímně jsme o tom pohovořili. Německý nacistický režim mi chtěl zajistit na hoře mrtvol štěstí, byl zázrak, že si Ludvík zachránil život, ale nakonec i já jsem musela utíkat před nebezpečím smrti.

Ale pravděpodobně ne v polské vesnici, kam vás poslali. Válečný systém fungoval tak, že vítězí armádu následovali civilní úředníci a speciální policejní jednotky, budující německé administrativní řízení na okupovaném území a „čistili“ terén od nepřátel Německa.

Pamatuji si, že mě matka upozorňovala, abych na cestě do školy nikdy nesešla v lese z cesty. Někdy tam bylo slyšet střelení a cítit podivný zápach ze spálených těl. Šeptalo se o vraždách Poláků. V roce 2003 jsme tam jeli s esperantistou Georgem Handzlíkem. Poznala jsem školu, kde jsme bydleli v roce 1944. Ve dveřích stál mladý muž. Když se dověděl kdo jsme, on a jeho rodiče nás mile přijali a zavedli nás do místnosti, kde jsme bydleli. Dojalo mě, když jsem viděla kachlová kamna, u kterých jsme se hřáli. Posadili jsme se ke stolu, pili kávu, jedli koláč a přátelsky si povídali. Esperanto bylo naším mostovým jazykem. Hospodář nás ještě doprovodil ke stařence, která si ještě na nás pamatovala. Také jsme navštívili les, který mi způsoboval tolik strachu. Po šedesáti letech byly ještě patrné stopy kulek v kmenech stromů. Stál tam monument s vyrytým dlouhým seznamem jmen Poláků, kteří v lese zahynuli. Ukázali mi jméno ředitele školy ze Strelna, kterého zabili dříve, než škola byla určena jen pro německé děti. Ptala jsem se na Němce z Cienciska. Místo odpovědi si náš hostitel přešel rukou vpředu po krku. To gesto mi sdělilo to, co by se mi stalo, kdybychom nebyli utekli z dobytého „Lebensraum“.

Jak se vám podařilo uprchnout?

Náš otec se neočekávaně objevil v Ciencisku v září 1944. Bylo tma. Museli jsme se rychle připravit. Posadili jsme se na bryčku, se kterou přijel. Bez rozloučení jsme tajně odjeli do Mogilna a tam jsme nasedli do vlaku do Poznaň odtud přímo do Varšavy. Ve vlaku otec tiše mluvil s matkou. Na její tváři jsem viděla, že mluví o strašných věcech.

V polovině září 1944 mohl váš otec vidět ve Varšavě opravdové peklo. 1.srpna tam začala protiněmecká vzpoura. Varšavané bojovali dva měsíce a pomoci se nedočkali. Symbolem zoufalého hrdinství byly děti házející láhve s benzínem na německé tanky. Během srpna a září zahynulo dvacet tisíc lidí a město přestalo existovat. Zatím co Němci vraždili, v částech města za řekou stála v pasivitě sovětská armáda.

Mého otce pravděpodobně děsila blízkost Rudé armády a vědomí nevyhnutelné porážky Německa. Na vlastní oči viděl, jak se fronta posouvá na západ. Od Stalingradu už postoupila tisíce kilometrů a přiblížila se na dvacet kilometrů k našemu „Lebensraum“. Poznaň byla trochu dál, byl to strategický železniční uzel. Němečtí železničáři zde disponovali komplexem domů, ze kterých byli polští obyvatelé vystěhováni. Otec nám opatřil samostatný byt a odjel. Vrátil se na vánoce. Po několika letech jsme mohli oslavit svátky a potichu si zazpívat „O Tannenbaum“. Slavili jsme 23., protože otec řekl, že možná už zítra nebudeme naživu.

Po zničení Varšavy se fronta zastavila na řece Visle, ale v lednu 1945 Rudá armáda obnovila ofensivu. Zůstali jste v Poznani?

25.ledna opět přišel náš otec. Museli jsme se teple obléci, protože mrzlo. Otec navrhl, abychom se prošli, jen tak beze všeho, souhlasil jen, že si mohu vzít do batohu mé oblíbené knížky. Bylo jasné, že o tom sousedé nemají vědět. Šli jsme na nádraží. Otec s několika kolegy, kteří měli také rodiny, obsadil lokomotivu s jedním vagónem. S tímto podivným vlakem jsme dojeli až do Berlína, kde se rodiny rozešly. Zamířili jsme domů. Uviděli jsme jen hromadu sutin. Otec nás nechal ve studené restauraci, brzy se vrátil a zavedl nás do prázdného bytu. Majitelé již nežili, nebo již opustili Berlín. Berlín byl ve tmě, ale my jsme byli rádi, že jsme doma.

Ještě delší návrat domů prodělala vaše polská vrstevnice. Její odysea trvala osm let. V Bona Espero jsem našel knihu „De tajgo al minaretoj, el taglibro de 11-jarulino“ (Z tajgy k minaretům, z deníku jedenáctileté) s věnováním: *Kara Ursula! Jen mi kiel infano. Sekvu min! Ada.*

Sekvu min! – to je výzva, abych i já popsala své dětství. Ada Fighiera-Sikorska byla moje přítelkyně a první člověk, který měl odvahu prohlásit, že já, Němka, jsem také obětí války. Díky jí jsem pochopila druhou dimenzi té hrozné války, protože invaze do Polska způsobila i jí hrůzná utrpení v Sovětském svazu. Na východní straně Polska, zabrané v září 1939, zajali Sověti velkou část polských vojáků a do koncentračních táborů se dostalo 25.000 důstojníků. Brzy byli všichni zavražděni na Stalinův příkaz. To byl hrůzný zločin a místo má jméno Katyň. Tam také zahynul Adin otec, generál Franciszek Sikorski. Současně došlo k hromadné deportaci občanů na Sibiř a dalších dalekých míst velkého Sovětského svazu. Počet deportovaných dosáhl skoro 2 000.000 osob. Většina z nich se beze stopy ztratila. Jedenáctiletá Ada byla transportována do Kazachstánu. Byla z mnoha dětí nešťastné generace, která jako zázrakem přežila. Její kniha člověkem otřese.

Vraťme se na začátek roku 1945. Berlín byl v té době bombardován stejně jako východní i západní fronta. Nelitovali jste, že jste se vrátili domů?

Během těch několika měsíců, ještě jsem nebyla dvanáctiletá, jsem se stala dospělou. Otec se snažil sám sebe nějak zachránit, maminka byla v nemocnici, rodila své šesté dítě. Musela jsem se starat o rodinu, padaly bomby a hořely domy. Volala jsem na kolemjdoucí: *Uhaste oheň, dělejte něco!* Ale oni jen pokrčili rameny a pokračovali ve své cestě, hořelo příliš mnoho domů. Ztratila jsem důvěru k dospělým. Jako nedobrovolná hlava rodiny jsem vodila své sourozence ráno do školky a večer do krytu pod radnicí. Maminka opustila nemocnici se svým novorozencem a byla velmi slabá. Nebylo jídlo a chyběla voda. Z našeho čtyřposchodového domu zbyl jen sklep a bylo v něm mnoho lidí.

Co jste dávala dětem k jídlu?

Maminka včas připravila pytlík sušených kousků chleba. Každé ráno každé dítě dostalo kousek, cucalo ho a pak ho spolкло. To muselo stačit až do večera. Město bylo obležené, letadla házela bomby, hřměla děla. Jednou jsem vyběhla nahoru do polorozbořeného domu, chtěla jsem přinést nějaké oblečení. Skříně byly rozbité. Skrz velkou díru ve zdi jsem viděla na posteli věc, asi půlmetrový dělový granát. S námahou jsem ho zvedla a snesla jsem ho dolů. Byla jsem přesvědčená, že má kořist nás ochrání proti Rusům. Pyšně jsem prohlásila: *Mám bombu, ještě je úplně dobrá!* Místo aby měli lidé radost, křičeli strachem. Pak ji opatrně daleko odnesli.

Ale Rudá armáda se nedala zastavit.

Již dříve, v březnu 1945 byli mobilizováni všichni lidé i děti k „Volkssturm“ – lidovému útoku. Naším úkolem bylo stavět barikády. Napříč ulic se stavěly dvě rovnoběžné zdi a mezi ně jsme házeli všechno možné, hlavně nábytek, s pevnou vírou, že to zastaví ruské tanky. Pořád se věřilo, že Berlín nebude kapitulovat, protože se již přiblížila armáda maršála Wencka a brzy porazí nepřítele. To vytrvale opakoval Hitler ze svého bunkru, jak je to věrně podáno ve filmu „Zkáza“. Když jsem film poprvé viděla, rozpomněla jsem se s hrůzou na všechny události. Film byl natočen podle knihy německého historika Joachima Festa, bratra mé školní kamarádky, Christy.

Vaše barikáda zastavila tanky?

Ne, tanky projely vedlejší ulicí, kde barikáda nebyla. Když jsem viděla tanky zblízka, uvědomila jsem si zbytečnost naší práce. Žili jsme v jižní čtvrti Neukölln a právě tam začal útok na Berlín v dubnu 1945. Do našeho sklepa se natlačilo asi padesát lidí, vegetovali tam ve špíně, o hladu, v zoufalství, ve tmě. Náhle začalo bouchání na dveře. Naše oči oslepilo světlo baterek. Vojáci svítili do obličejů a vytahovali ženy. Zašpinila jsem si ruce o podlahu, a natřela jsem matce tváře špínou. Štípala jsem děti, aby křičely. Na okamžik se světlo zataвило na obličejí mé matky s křičícími dětmi a zamířilo jiným směrem.

Chápala jste co se děje?

Ne, dělala jsem všechno neuvědoměle. V té době a v mém věku nemá člověk žádné vědomosti o sexu. Ale viděla jsem ženy, které se vracely do sklepa, v jakém hrozném stavu byly. Potom jsem i viděla na vlastní oči vojáky, kteří drželi ženy a ubližovali jim, ale nechápala jsem smysl toho. Moje matka pro strach vůbec nevycházela ze sklepa, ani půl roku potom z bytu. Měla jsem odpovědnost za život nebo smrt rodiny a to znamenalo především obstarat jídlo. Nebyla ani voda, vodovody nefungovaly. Ve vzdálenosti jednoho kilometru byla cisterna pro hasiče. Tu cestu jsem chodila s vědrem a mrtvolou, které jsem mýjela už ve mně nezbuzovaly strach, ale vždy jsem strnula, když mrtvola ležela ve vodě. Ale žízeň byla strašlivější než strach. Načerpala jsem vodu a nesla vědro příliš těžké pro moje hubené, dětské tělo. Byla jsem si vědoma nebezpečí a vodu jsem dlouho vařila. Naštěstí se nám nic zlého

nepřihodilo. Bydleli jsme blízko nádraží. Podél kolejí bylo možno občas najít nějaké zbytky jídel nebo shnilé brambory, ze kterých bylo možno vykrájet kousek k jídlu.

Vy jste se nebála chodit po městě?

Bála, ale zvykla jsem si. Když na mě namířili zbraň, hned jsem zvedla ruce zcela automaticky. Několikrát jsem dostala, jakoby za odměnu za dobré chování, kousek chleba nebo jiné jídlo. Když 8.května oficiálně skončila válka, Rusové rozdávali lidem léky proti nakažlivým nemocem, jako byl tyfus, také chemické prostředky proti parazitům a vším. V blízkosti nádraží se seskupovaly zástupy německých zajatců. Rusové je nastrkali do vagónů a vezli do Sovětského svazu. Dívali jsme se na stovky a stovky obličejů a doufali jsme, že uvidíme otce. Jednou jsem přišla do kuchyně a ... tatínek! Seděl tam živý, ale byl zraněný. Když se stahovala fronta, byl zařazen do „Volkssturmu“ na severu Berlína. Rusové ho chytili, ale jemu se podařilo při nástupu do vlaku vyklouznout a během několika dní se tajně dostal do jižní části města. Ještě před tím se mu podařilo prchnout i před fanatiky „Volkssturmu“. Podle nich, kdo nechtěl bojovat, byl zrádce a bylo nutno ho zabít. Viděla jsem už tolik mrtvol, cítila jsem, že se stal zázrak. Osmičlenná rodina Sandkühlerova byla celá pohromadě, a živá! Pochopila jsem hodnotu života a denně stále život chválím.

Berlín byl rozdělen mezi čtyři mocnosti. Do které zóny patřila vaše čtvrt'?

Do americké. To mělo výhodu. Rychle jsem se učila anglicky, ale měli jsme stejnou bídu jako Berlíňané v jiných zónách. Měla jsem hlad. Hlad se mi stal obsesí. V zimě 1945/46 jsem vždycky usínala s pláčem a hladem a zimou. Ruce jsem měla bolavé a nemohla jsem se léčit s močením, nebyly léky. Bylo hrozné poslouchat nárek mých mladších sourozenců. Chtěli jíst. Maminka jim rozdělovala svoji porci, zaplatila za to zdravím. Rozhodla jsem se, že nikdy nezaložím rodinu, abych se nemusela o ni starat. Měla jsem jen jedno oblečení a když mi neuschlo, nemohla jsem jít do školy. I v dalších letech hlad trval, potraviny byly přísně rozdělovány po gramech a jídlo mi nikdy nestačilo do mých sedmnácti let.

Dovolu, Ursulo, abych se ve vyprávění objevil jako chlapeček, který přežil válku, i když válka zkosila každého šestého Poláka. Moje rodina se vrátila v roce 1946 do Varšavy a bydlela ve sklepě rozbitého domu, jiné ve Varšavě nebyly. Během několika let jsme žili na smetišti, hladověli a mrzli. Když mi bylo osmnáct let, koupil jsem si první vlastní šaty. Vy jste byli rádi, že vás prohraná válka osvobodila od nelidského, nacistického režimu. Také Poláci byli rádi, že cizí, německé moci se nepodařilo vymazat z mapy Polsko a vyhubit jeho obyvatele. Ale brzy se ukázalo, že se naše země stala satelitem Sovětského svazu. Pro vás válka skončila, když kapituloval Berlín, Poláci mohli svobodně volit po několika vzpourách, po desetiletém boji „Solidarnośći“ až 4.června 1989, tři měsíce před pádem Berlínské zdi.

Brzy jsem pochopila, že moje vlastní utrpení není důvod, abych zavřela knihu historie tak hrozné. Dál jsem četla o již minulých masakrech a zjistila jsem, že již v roce 1933 uchvátil moc v Německu nacistický režim, zvolený velkou většinou ve svobodných volbách. Nu, pomyslela jsem si: Hitler podvedl lidi. Ale proč o tři roky později pro nacistickou stranu hlasovalo 99% voličů? Proč skoro nikdo proti Hitlerovi neprotestoval?

Zní to neuvěřitelně, ale opravdu mnoho, velmi mnoho, osob a zcela nepolitických organizací veřejně vyhlášovalo sympatie k nacionalismu a svou věrnost führerovi. Tato slova vyslovil známý německý esperantista Teo Jung, zakladatel „Heroldo de Esperanto“.

V poválečných poměrech se mi zdálo, že lidé chtěli příliš rychle zapomenout. Byli lhostejní stejně, jako když jsem na ně volala, aby hasili požáry a při tom se jednalo o důležité dilema: válka nebo mír. Moji ještě poněkud dětskou hlavičku trápila otázka: Jak dál? Chtěla jsem, aby všichni lidé byli bratři. A tehdy jsem objevila chlapce, který si určitě stejný cíl. A nejen to, vymyslel i prostředek jak toho dosáhnout.

Předpokládám dobře, že ten chlapec byl Ludvík z Bialystoku?

Ano. V katolické škole františkánek, kde jsem se učila, mi moje kamarádka Christa Festová vyprávěla, že existuje jazyk bratrství, který se jmenuje esperanto. Taková blbost! Jazyk vymyšlený u stolu, bez národa, bez území? To přece není možné, myslela jsem si jako úspěšná studentka jazyků. Kromě němčiny jsem se učila angličtinu, francouzštinu, latinu, velmi krátce i ruštinu a uměla jsem mluvit polsky. Jen ze zvědavosti jsem šla se spolužačkami do amerického kulturního domu poslechnout si úvodní lekci esperanta. Učitel začal takto: *Mi iras al la pordo kaj mi malfermas la pordon.* (Jdu ke dveřím a otvírám dveře.) Zázrak! Věť jsem rozuměla. Po hodině mi základní systém jazyka byl jasný, jako bych jsem se ho již dříve někde učila. Od toho okamžiku jsem byla nadšenou esperantistkou. Esperanto se objevilo v mém životě jako zázrak, jako nástroj k realizaci mého ideálu míru, bratrství a pomoci jeden druhému.

Jak jste využila tento nástroj?

V roce 1950 mi bylo šestnáct let. Začala jsem si dopisovat s mladými lidmi z různých zemí. Adresy mi dal můj učitel. Ty dopisy jsou jako okna otevřená do celého světa. Lidé, kteří žijí daleko v neznámých místech i nedostupných se stávají blízkými přáteli. Dělí se o radosti a problémy. Nejčastěji jsem si vyměňovala dopisy s Italem z Turína. Giuseppe používal krásné esperanto, jeho dopisy byly obsažné a zábavné. Například: *Mi laboras en FIAT, kiu dungas 50 mil personojn, sed nur 5 mil vere laboras. Bedaŭrinde mi troviĝas inter tiuj 5 mil.* (Pracuji ve FIATu, který zaměstnává 50.000 osob, ale jen 5.000 opravdu pracuje. Bohužel, já patřím mezi těch 5.000.) Dopisovali jsme si šest let a netrpělivě jsme oba čekali na další a další dopisy. V roce 1956 Giuseppe organizoval mládežnický esperantský tábor v Itálii poblíž hory Gran Paradiso, jejíž vrchol přesahuje čtyři tisíce metrů. Jela jsem tam a setkala se s mým moudrým a zábavným korespondentem. Bylo to první setkání, ale jakoby jsme byli staří přátelé, spřízněné duše. I Giuseppe přežil válku podobně jako já, ráno nevěděl, zda večer bude živ. 8.května 1957, přesně dvanáct let po kapitulaci Berlína jsme měli svatbu. Město ještě neslo jizvy z války, ale v katolickém kostele ve čtvrti Neukölln vládla radostná nálada. Otec Ferdinand si cvičil esperanto, ve kterém pak probíhal obřad. Civilní svatba se pak odbývala na radnici, kde jsem ve sklepech trávila poslední dobu válečných bojů. Možná toto místo mi zachránilo život a také mi otevřelo novou cestu, kterou jsem nastoupila v italském Gran Paradiso a dovedla nás oba do brazilského Alta Paradiso.

A nic jste nevěděla o tom, že ve stejném roce 1957, bylo založeno Bona Espero.

5. Když trpělivě vydržíte

Osvobod'te se z otroctví zbytečnosti módního bláznovství, od bohatství.
Pietro Ubaldi

Kdy a kde přistál „Kryštof Koilumbus“ ve „vaší“ Americe?

Ursula: Časně ráno 14.července 1974 celá rodina vyběhla na palubu. Přibližovala se kouzelná krajina Rio de Janeira. Byla to gigantická scéna ozdobená fantastickými dekoracemi. Ten dojem udělaly hory, které se vynořovaly před našima očima. Směřovaly k nebi.Mezi nimi byla známá Pão de Açucar a

Corcovado s postavou Krista, který napřahuje náruč, jako by nás vítal na brazilské půdě. Vlastně Kristo Redemptoro nás neobjal, zůstal stát s rozpaženýma rukama.

Proč?

Čeká, až začnou Brazilci pracovat a pak...jim začne tleskat. Tuhle interpretaci jsme slyšeli od „cariocas“ – tak si říkají obyvatelé Ria.

Kristus v Riu je zajímavý příklad mezinárodní spolupráce. Polský sochař Paul Landowski, žijící ve Francii, vyprojektoval postavu a osobně zhotovil její ruce a hlavu; brazilský architekt Heitor Silva a inženýr Pedro Viana postavil celek a Ital Guglielmo Marconi poslal z Itálie rádiové vlny, které ozářily v roce 1931 slavnostně grandiózní postavu.

S jakým očekáváním jste přijeli do Brazílie?

Giuseppe: Vezli jsme si třicet velkých beden a zavazadla s věcmi o kterých jsme si mysleli, že jsou nutné v Bona Espero. Náš obdiv kráse Ria ustoupil při zmatku a byrokratickém přístupu lidí. Formality při přechodu hranice trvaly příliš dlouho, pečlivě se hledaly chyby v našich dokumentech. Nakonec nám dovolili vstoupit na brazilské teritorium, ale bez zavazadel. Ozámili nám, že celní prohlídka bude trvat asi týden. Nepříjemná věc! Naštěstí ve skupině esperantistů, kteří nás přišli přivítat, byl úředník z přístavu, který dokázal přemluvit celníky. Všechna zavazadla byla uvolněna.

Ursula: Opravdu jsme byli vítáni. O tom svědčila třicítka esperantistů, která nás čekala v přístavu. Vítali nás „bonesperáni“, ředitel Lemos s manželkou *Ninou*. V krátkém rozhovoru s několika esperantisty jsme cítili obdiv k naší odvaze, ale také podivení, dokonce soucit. Zdálo se, že nás pokládají za naivní cizince, kteří se chopili utopistického úkolu, protože si nejsou vědomi reality. Ale my jsme měli svůj vlastní motiv a dostatek energie, které nás sem zavedly.

Giuseppe: Dvoutýdenní cesta přes Atlantik nám poskytla dost času na přemýšlení. Naše přesvědčení posilovaly myšlenky italského filozofa Pietra Ubaldiho, sice v jeho vlasti skoro neznámého, ale oblíbeného v Brazílii. V jeho díle „La Granda Sintezo“ jsou konstatování, jakoby byly určeny přímo nám, například motto této kapitoly. Napsal, že bohatství je oboustranná zbraň, když usnadňuje život, stane se i těžkými okovy.

Pokračovali jste hned do Bona Espero?

Ursula: V krásném Rio jsme strávili několik příjemných dní a zařídili jsme několik naléhavých věcí a koupili jsme malý autobus „Volkswagen“. Ředitel Domova přesvědčil svého přítele Edimilsona, který vlastnil kamion, aby odvezl naše zavazadla do Goiãnie.

Giuseppe: Současně se konal národní esperantský kongres ve Fortaleze, kam byla vypravena z Ria výprava. Velmi nás přesvědčovali, abychom s nimi jeli, jakoby na tom stála budoucnost brazilského esperantského hnutí. Nakonec mě přesvědčil argument, že během kongresu bude možnost seznámit se s brazilskými esperantisty, bez jejichž spolupráce není možno představit si fungování Domova. Ale bylo tady dilema: když já pojedou do Fortalezy, Ursula bude muset jet sama do Goiãnie. Přesvědčovali mě, že může bez problému sledovat kamion, cesta je dobrá podle brazilského měřítka a není příliš dlouhá, jen 1.300 km. Rozdělili jsme se a to byla chyba.

Ursula: Od války jsem nepocítila takovou osamělost. Cesta byla špatná. Můj přeplněný autobusek se chvěl, seděli tam moji ubozí synové Dario a Guido. Kamion jel příliš rychle. Často jsem ho ztratila z dohledu, nebylo dopravní značení. Vedle mne seděla *Nina*, se kterou jsem se nemohla poradit, neuměla esperanto a já portugalsky. Často jsem se vůbec nemohla orientovat. Bylo jasné, že podobný problém měl občas i řidič kamionu. Po celodenní jízdě jsme zastavili, abychom přenocovali na benzínové stanici v hrozných podmínkách. Při každé zastávce byla *Nina* velmi čilá, když jsme čerpali benzín, ona nakupovala čepice, kabelky, boty a další věci, za které jsem musela zaplatit.

Proč jste to platila?

Ona neměla peníze a já jsem měla k ní důvěru, věřila jsem, že dluh zaplatí. Ale to se nikdy nestalo. Další den jsme jeli bez zastávky osm hodin, špatně se mi dýchalo a omdlela jsem. Až když jsem přišla k sobě, zjistila jsem, že se mi v posledním momentu podařilo vypnout motor a proto jsme se vyhnuli neštěstí. Opět jsme přenocovali v příšerných podmínkách v noclehárně pro řidiče a třetí den jsme dorazili do Goiãnie. Tam nás Lemos ubytoval u svého známého a já tam získala fyzickou i duševní rovnováhu a čekala jsem na Guiseppa.

Giuseppe, vaše cesta příjemnější?

Určitě delší. Vzdálenost mezi Rio de Janeiro a Fortalezou je 2.800 km. Náš autobus zastavoval jen k načerpání paliva a na místo jsme dojeli po 55 hodinách. Podobná cesta v Evropě by trvala pět dní.

Po kongresu jsem jel z Fortalezy 2.300 km do Goiãnie s esperantisty ze státu Goiás stejným způsobem. Až tady jsem si uvědomil, že brazilští esperantisté, aby se mohli zúčastnit kongresu, musí mnohdy urazit vzdálenost jakoby z Portugalska na Ural. Brazílie svou velikostí se téměř rovná Evropě. Kromě této zeměpisné lekce jsem se seznámil asi s dvěma sty esperantisty a v mé představě to přispělo k vytvoření esperantského mostu mezi dvěma kontinenty.

Ursula: Když jsem čekala na manžela, nakoupila jsem nábytek a další potřeby na naše bydlení v Bona Espero. Nina a její manžel mě odrazovaly od těchto nákupů, jako od zbytečných vydání. To mě rozčilovalo, protože z Ria do Goiãnie jsem za její „nutné“ nákupy vydala 1.500 dolarů. Ale ona i zde pokračovala ve svých nákupech za moje peníze. Když Guiseeppe dorazil, měla jsem takovou radost, že jsem mu odpustila, že nejel se mnou.

Guiseeppe: S nákupem nábytku jsem byl spokojen, protože podmínky v bydlení v Bona Espero mi dělaly starost. Najali jsme velký kamion a s vlastním autobusem jsme pokračovali na naší pouti *do lepšího světa se šťastnějším lidstvem*, jak nás informoval leták, který nás přiměl navštívit Bona Espero poprvé.

Ursula: V „lepší světě“ nás čekalo ubytování v „bílém domě“, ačkoliv byl špinavě šedý. Byl už dlouho neobývaný, když ho ředitel rozhodl upravit na naše bydlení. Na polovině chyběla střecha pod zbylou střechou byla koupelna, kuchyň, sál a tři místnosti. Nebyla tam podlaha, dveře a okna; uvnitř byl nepořádek.

Guiseeppe: Zedník, kterého objednal Lemos přišel z Goiãnie, chtěl odejít domů a ředitel Lemos k mému překvapení, ho poslal za mnou, abych mu zaplatil.

Proč?

Pravděpodobně proto, že zedník byl původem Ital a také se jmenoval Guiseeppe. V domě nebylo možné se ubytovat, proto jsme museli přenocovat v „pionýrském domě“, který jsme znali již z první návštěvy. Za několik dní přišel čas postavit nábytek, krásné postele s pohodlnými matracemi. Syny jsme s jejich nábytkem umístili do skladu. Ostatní dvě místnosti byly určeny pro osm chlapců, kteří nám byli přiděleni na starost. V sále, kde stále nebyly dveře a okna, byli ustájeni koně již delší dobu a nebylo možno je nechat pod širým nebem. Jeden z koňů, bělouš, hrál mystickou roli ve vizi Enza Ferrariho o Bona Espero. Ale obzvláštního zájmu se těšil vraník, kterému chybělo pravé oko.

Co se mu stalo?

Ursula: Děti nám vyprávěly jak se to stalo. Jeden chlapec prohlásil, že mu vypíchne oko. Druhý o tom pochyboval: *To nedokážeš!* Tak ten grázl vzal bambusovou hůlku a zkusil to. Koně jsem si zamilovala a po několik let jsem na něm jezdila do savany, přes řeky na kopce! Bylo to moudré zvíře a upřímně řečeno, často moudřejší než jeho jezdkyňe.

Neměli jste strach z her vašich svěřenců?

Guiseeppe: Postupně, volky nevolky, jsme poznávali pravdu o zločinecké minulosti našich žáků. Netýkalo se to všech, ale poloviny jistě. Dříve jsme jen náznakem zaslechli na toto téma narážky. Až jednou jsem se dostal k dokumentům, které mi potvrdily, že Federální ministerstvo spravedlnosti jedná s Bona Espero jako s „Casa de Custodia“ – jinými slovy: institucí pro nápravu a internaci mladých delikventů, kteří pro svůj věk nemohou být odsouzeni. Proto ministerstvo platilo určenou sumu na každého žáka. Ale nám se nepodařilo orientovat se na výšku této sumy; nemohli jsme nahlížet do účetnictví, to prostě neexistovalo. Kromě toho jsme ani neměli formální právo, jen nedefinovanou povinnost trvale pokrývat výdaje. Byli jsme totálně ztraceni pro nás v nezvyklé situaci, kam nás zavedly naše ideály. Náhle před námi vyvstala hora problémů, kterých jsme si nevšimli, když jsme zde byli o Vánocích a učinili první pokus pomáhat třetímu světu.

Jak začal váš první den služby třetímu světu?

Ursula: Tak, že jsem se probudila ve čtyři ráno a v pět se pokoušela rozdělat oheň, který ještě v šest nehořel i když jsem vyškrtala krabičku zápalek a vyronila kbelík slz. Každé ráno v šest hodin vyhnala Nina děti z postelí a nařídila vítat východ slunce. Korpulentní vedoucí křičela: *Člověk, který nevíta východ slunce, nebude mít úspěch v životě.* Naštěstí před sedmou začal oheň hořet a podařilo se mi uvést vodu do varu. Pak jsem se znovu rozplakala, protože na přípravu snídaně jsem měla jen pytlík práškového pudinku. To byla jediná potravina dodávaná státní institucí v té době.

Byla pudinková dieta určena jen ke snídani, nebo i na ostatní stravu?

V poledne a večer se jedlo společně v „pionýrském domě“, kde se manželé Lemosovi starali o patnáct dalších dospívajících dětí. Jídlo připravovaly dvě kuchařky. Jídlo se trvale skládalo z fazolí, rýže a manioku, doplněné ovocem podle sezóny. Množství potravin bylo nedostatečné. Viděla jsem, že obě

kuchařky a uklízečka, které v domově nebydlely, si odnáší pytle potravin domů. Pokládaly to za úplně normální, protože podle nich byl jejich plat nízký. Musela jsem říci *Dost!* A dohodla jsem se s vedoucí, že vynášení čehokoliv z Bona Espero bude striktně zakázáno. Ale aby nové nařízení mohlo fungovat, musela jsem připlácet personálu z vlastní kapsy.

Co, kromě jídla, obsahoval program v té době v Bona Espero?

Giuseppe: Nejdříve bych upřesnil topografii hospodářství. V té době se Bona Espero skládalo ze dvou domů: „pionýrského“ postaveného v roce 1967 a „bílého“ – zboženiště, zakoupeného v roce 1965 a který se stal bílým, když jsme ho opravili a nabílili. Hlavním domem „Školy na statku Dobrá Naděje“ byl „pionýrský“ dům a vedle něj stálo několik nevzhledných kůlen a sklad...

Ursula: ...kde nás přivítala velká krysa, která vyskočila z pytle s cukrem. Další stavba byl ubohý domek z nepálených cihel o dvou místnostech. Právě ten měl atribut „escola – škola“, obsažený v názvu instituce Bona Espero. Bylo to zdánlivé, protože škola prakticky nefungovala. Bylo paradoxní, že my, dva cizinci, kteří jsme neuměli portugalsky, začali učit děti číst a psát. Většina dětí, některé i po dvouletém pobytu to vůbec neumělo. Já jsem je učila portugalskou abecedu a pomáhala jsem si jejich učebnicí.

Giuseppe: Učil jsem matematiku. Oba jsme si pomáhali...esperantem. Ta věc výborně fungovala. Brzy i děti začaly tím jazykem mluvit a my jsme se také rychle naučili portugalsky. Naštěstí portugalština je značně podobná pierotskému dialektu, mému rodnému jazyku. Když jsem v sedmi letech začal chodit do školy v Turínu, ničemu jsem nerozuměl, protože můj dialekt se liší od oficiální italštiny. V Brazílii také Ursula, která mluví italsky se portugalštinu rychle naučila.

Co se dělo odpoledne?

Byla tady snaha vyvolat v mladých náklonnost k zemědělským pracím, které měly motivovat další atribut Dobré Naděje, kterou vyjadřovalo slovo „fazenda – statek“ (oficiální název dětské vesničky je: *Fazenda Escola Bona Espero*). Bylo nasnadě, že tento požadavek nebyl realizován. Ve skutečnosti se „bonesperané“ obvykle bezcílne potulovali a dělali si, co se jim zachtělo. Dozvěděli jsme se, že vedoucí této instituce byli často pryč, a ponechávali děti zcela bez dozoru. Stávaly se tenkrát různé věci. Katolický kněz v Alto Paraíso, staříček Holanďan, považoval **Dobrou Naději** za pandemonium (= peklo všeobecně a nebo hlavní sídlo démonů a hlavní město pekla vůbec) a nechtěl s tím nic mít společného.

Ursula: To si vyžadovalo radikální změnu. Bylo rozhodnuto, že v případě, že vedoucí odjedou, musí být na místě alespoň jedna odpovědná osoba. Děsila mne eventuelní povinnost zůstat sama s těmi lotry, kteří pro své rozptýlení vypichují oči a jsou schopni i jiných excesů, o kterých vám budu ještě vypravovat. Někteří z nich byli už skoro osmnáctiletí. Dala jsem přednost cestování do Goiánie, 900 kilometrů tam a nazpět, než sama samotinká být tu jako služba mezi těmito „děťmi“. Urgentně jsem potřebovala uspořádat svou kuchyni, jejíž vybavení pozůstávalo pouze z kamen, jednoho hrnce a z bambusové tyčinky na míchání pudinku. Tyto kuriózní snídaně si já i celá moje rodina budeme pamatovat do posledních dnů našeho pozemského života. Také polední a večerní kombinace rýže, fazolí a manioku se nám začala zajídat. Jednou, když jsem otevřela jednu z mých zásuvek, objevila jsem německou kuchařku. Vdala jsem se bez jakékoli znalosti o vaření. V Turínu (italsky Torino, piedmontsky Turin) jsem se učila právě podle této knihy jak skrze žaludky zasáhnout srdce mých tří mužů. Opravdu jsem se díky této knize stala specialistkou v pečení dortů a koláčů. V klanu Grattapagliových jsem se tím proslavila.

Zdalipak se bramborový salát, kyselé zelí, vepřové nožičky a jiné německé speciality zamlouvaly Giuseppemu?

Všechno to jsem vůbec neuměla a dala jsem přednost naučit se středozevnímu kuchyňskému umění. Toto učení probíhalo tak, že jsem každý den cestovala za mou tchýní, abych si doplnila vědomosti. Ale tady, když jsem znovu objevila německou kuchařku, s potěšením jsem si v ní listovala, prohlížela si barevné obrázky elegantních táců a dokonce jsem cítila jejich vůni. Tady pstruh na bílém víně, tady zase kuřecí frikasé (=bílé maso v nakyslé omáčce se žampiony), a tady biftečky, a tady zase bramborový salát. Četla jsem a fantazie pracovala...

To nebyla kuchařka, ale vědecko-fantastická literatura, ne?

Přesto jeden recept nepatřil do oblasti science fiction, ten o pečení chleba. Chléb! Byl předmětem snů celé mé rodiny. *Chléb náš každodenní...* Smysl této modlitby jsem pochopila během války, ale naši dva synové teprve tady pocítili nedostatek této základní evropské potraviny. Nikdy předtím jsem chleba nepekla, ale když jsem prostudovala recept, shledala jsem, že tato procedura je velmi

jednoduchá. Hned jsem nastartovala mikrobus, a vzala jsem s sebou jednoho žáka, a jela jsem do Goiãnie, kde jsem nakoupila 50 kilogramů mouky a trochu droždí. Kromě toho jsem nakoupila několik pytlů brambor, skříňku do kuchyně a čtyři velké hrnce z hliníku, protože jiné prostě nebyly. Železné hrnce z Itálie se nehodily, protože stačily jen pro čtyřčlennou rodinu. V bazaru jsem objevila klece s kuřaty. Hned jsem si představila vlastní vejce, vařené kuřecí a voňavý bujón s mrkví, tuřínem, pórkem, petrželí, tymiánem. Takže jsem nakoupila klece se sto padesáti pípajícími žlutými kuličkami. Výprava do Goiãnie trvala několik dnů, jednosměrná cesta trvala nejméně dvacet hodin. Tři čtvrtiny cestovního času zabrala vzdálenost mezi Brasília a **Bona Espero**, protože cesta byla uježděná zem plná děr a mnoho provizorních mostů.

Proč jste cestovala do Goiãnie, když na půl cesty byla Brasília?

Giuseppe: **Bona Espero** se zrodila dříve než Brasília. Goiãnia byla hlavním městem státu Goiás, ke kterému jsme administrativně patřili; pouze tam jsme mohli zařídit všechny formality. Zatímco Brasília byla federálním hlavním městem a dlouho se podobala gigantickému staveništi, ve kterém bylo nesnadné se pohybovat a nalézt pokoj na noc. V Goiãnii jsme se spřátelili s pohostinnou rodinou. Přesto se to muselo brzy změnit, když jsme zvolili školu pro naše syny.

Ursulo, jak jste upekla svůj první chléb?

Přesně podle té německé knihy. Mouka, droždí, sůl, voda se míchá ve správném poměru a mísí se, až to všechno dostane těstovitou hustotu. Pak se to nechá nakynout po dobu pěti hodin, a potom se to vloží do pece na hodinu a půl. Když jsem poprvé vyjmula vlastnoručně upečený čerstvý chléb, pocítila jsem, že pečení chleba je vznešený čin. Po nějakou dobu po příchodu do **Bona Espero** mne rmoutil rozpor mezi mými vysněnými představami a na místě odhalenými fakty. Po upečení prvního chleba jsem si vychutnávala hrdost z vítězství. Tato malá epizoda s prvním chlebem mi dodala odvahu, abych si vyjádřila svůj životní přístup: *jestliže se realita neshoduje s tvými sny, pak změň tuto realitu.*

Jak byl přijat váš chléb?

Italové jedí chléb ke každému jídlu, dokonce i k makarónům. Můžete si představit to nadšení, s kterým *Giuseppe*, *Guido* a *Dario* se vrhli na ten první upečený chléb. Část dětí, které přišly z velkých měst, už znalo chléb, ale ostatní z regionu *Alto Paraíso*, kde byl náš chléb zcela neznámý, si ho oblíbily jako novinku a dodnes pokaždé toužebně očekávají další pečení chleba. Dál jsem už nepoužila droždí, ale podle starověké metody jsem ponechala trochu neupečeného těsta kvasit jeden den, a pak jsem ho přimísila do nového těsta.

Giuseppe, trpěl jste zármutkem, který se dá vyjádřit slovy: *Nic nebolí více, než vzpomínka na šťastné dny v čase zármutku?* (Božská komedie, Dante Alighieri)

Dante vytvořil své peklo, aby tam vykázal všechny nepřátele. Zatím co my jsme sem nebyli posláni za trest, ale přišli jsme dobrovolně a měli jsme volnou cestu zpět. Ano, stále častěji jsme konstatovali rozpor mezi našimi sny a realitou, to se ukázalo vždy v konkrétních případech, které jsme museli řešit. Když se ukázalo, že čerpadlajsou nedostatečná, tak nešlo meditovat o „*čase šťastném v mizérii*“, ale bylo potřeba změnit vodovodní systém.

Musel jste se stát „homo faber“! Co jste udělal jako první v této roli?

Musel jsem dokončit dům, než přijde období dešťů. Většinou přichází koncem září a v listopadu kulminuje a trvá do března a kočí v dubnu. V říjnu jsme s ředitelem jeli do Goiãnie. Hlavně jsme chtěli koupit dlaždice na podlahu, která byla jen zudusané hlíny. Na zpáteční cestě jsme zastavili ve městě Anapolis, abychom přibrali zedníka Oracia, který byl ochoten jet do Bona Espero a pokračovat v práci, kterou přerušil můj italský jmenovec. Do čtvrti, kde zedník bydlel, jsme přijeli jako bychom spadli do díry, vyplněné chatrčemi bez elektřiny, bez kanalizace, bez naděje. Oracio byl z druhu lidí, kteří se opíjejí z nedostatku práce, byl nezaměstnaný. Když si připravil své nářadí, chtěl nastoupit do auta, jeho děti začaly naříkat strachem, že přijdou o otce. I sousedé s nenávisťí sledovali scénu s podezřením, že zedníka povezeme do vězení. Jen manželka vypadala šťastná, protože dostala zálohu na práci a věděla, že manžel bude pracovat na statku 20 km daleko od nejbližší nálevny. Opravdu, když byl Oracio střízlivý, předvedl své řemeslo a ještě před Vánocemi byla práce hotová. Proč ho nezachvátila deprese při abstinenci jsme zjistili, když v lékárnice se vypařilo vše s alkoholem.

Zde se během roku střídají jen dvě období – suché a vlhké. Jak tento přírodní fenomén působí na každodenní život?

Giuseppe: Začátek dešťové sezony jsem si poznamenal a intenzitu jsem měřil podle toho, kolik slz Ursula vyplakala. Rozdělat oheň s vlhkým dřevem byl úkol, který často trval dvě, tři hodiny. Jiná

taková práce bylo praní prádla smrdutým doma dělaným mýdlem a primitivními nástroji. A přidával se problém se sušením prádla. Většinou trvalo celý týden a prádlo zůstávalo dál vlhké.

Ursula: Ale déšť ubezpečuje, že voda je zdrojem života. V září jsme se začali připravovat na naši novou roli – stát se zemědělci. Rozhodla jsem se pro brambory. Půda byla dobře obdělána, prohnovaná a byly dodány minerály. Zasadila jsem osm pytlů a sklídila ...také osm. Neuvědomila jsem si, že brambory vyžadují lehkou písčitou půdu, jako je ve střední Evropě, zatím co tady je půda těžká; dobře zde roste jen maniok, který je pro nás jen náhražkou brambor.

Guiseppe: Zatím co Ursula snila o bramborovém salátu z brambor z vlastní zahrady, já jsem zkoušel pěstovat rýži. Všechno jsme financovali z vlastní kapsy, ale jako amatéři jsme moc neriskovali. Měli jsme odbornou asistenci – Manžela. Jako dítě se učil v Bona Espero, odešel studovat a získal diplom zemědělského technika a vrátil se, aby zde pracoval. Vkládali jsme do něho naději. Se zchátralým traktorem jsme zorali dva hektary půdy. To byla jedna z nejnamáhavějších prací v mém životě. Naštěstí nebylo nutno vápnit k odkyselení půdy, protože na poli dříve rostl lesík, který jsme pokáceli a trochu jsme terén upravili. Koupil jsem jen trochu chemického hnojiva. S elánem jsme zaseli rýži, trochu kukuřice a ještě dýně. Byla radost vidět rychle se zelenající půdu, která je od přírody červená. Když rýže a kukuřice vytvořila klasy, cítil jsem se stejně šťastný jako Ursula, když upekla svůj první chleba. Radost byla předčasná! Náhle nebe pokryl zelený mrak. To nebyl symbol naděje, ale materializace Ježíšových slov: *Pohledte na ptactvo nebeské, nesejí...* Tisíce zelených papoušků, kterým se tady říká „periquitos“, dosedlo na zem a po několika minutách zase vzlétlo. Zánlivě se nic nezměnilo, ale v klasech už nebyla zrna. Ptáci neseli, ale sklízeli. Jen dýně odolali katastrofě, ale nemohly zajistit nasycení.

Kdysi jsem měl doma párek papoušků. Jeden uletěl oknem a nevrátil se, mrzlo. Druhý zemřel steskem. Ta smutná událost vyvolává úvahu o pofidernosti svobody. Tady je vidět volné papoušky denně. Oni náhle vzletají z velkého mangovníku, s rámusem krouží nad zahradou, znova se vrací a do omrzení tu hru opakují.

Ursula: Možná, že ne beze smyslu. Objevení papoušků signalizuje čas sklizně manga. Slyšíte je pro jejich hlasitý křik, ale pro svou barvu jsou „perikitoj“ špatně vidět. Jsou to zruční česáči, ovoce neshazují na zem, vyklovávají dužinu.

Zůstanou viset jen velké žluté pecky a mangovník se podobá vánočnímu stroměčku.

Guiseppe: A mango začíná zrát ve vánočním čase. Už dlouho nemusíme s papoušky závodit ve sklizni, protože množství manga přesahuje naše potřeby. Ale o banány zápasíme s opicemi. Jejich zručnost je nepřekonatelná. Většinou je nepotkáte, objevují se náhle a jedí zralé banány. Proto sklízíme banány, když první banán v trsu začíná zrát.

Ursulo, vy jste koupila klec s kuřaty. Co se s nimi stalo?

Vyrostly z nich krásné slepice a splnily nám sen – mít vlastní vejce. Ale v savaně je mnoho jiných milovníků vajec. Kurník navštěvovali hadi i jiná zvířata. Z oblohy přilétali sokoli. Začínalo to být nebezpečné, když slepice navštívil vlk a potom nebezpečná anakonda. Takže chov drůbeže dopadl tak jako Guiseppovo pěstování rýže a kukuřice.

Jak probíhaly vánoce v Bona Espero, když jste se stali dobrovolníky?

Guiseppe: Ty vánoce nás přesvědčily, že v kalendáři pro Bona Espero neexistují červeně a černě značené dny. Každý den je neděle a každá neděle je pracovní den. Ve stejném principu jsou i svátky. O Vánocích 1974 jsme se koupali v řece společně s jinými dospělými a s množstvím mládeže. Ráno patnáctiletý žák řídil staříčkový traktor a ten spadl do řeky z mostu. Snažili jsme se ho všemožně vytáhnout a nakonec se nám to podařilo pomocí rumpálu, který jsme si půjčili ze statku vzdáleného 50 km.

Když uplynulo několik měsíců vašeho dobrovolnictví, jaká role vám byla přidělena?

Guiseppe: Cítili jsme se, jako když visíte mezi nebem a zemí. Ideály, se kterými jsme přijeli, se zatím neprojevíly v praktickém životě. Každý den, i ty vánoční, přinášely urgentně úkoly, ale naše práva zůstávala v mlze.

Kdo měl rozhodovací právo v Domově?

Vedení Domova bylo vymezeno stanovami. Prakticky rozhodoval generální ředitel a jeho manželka Nina, jako pokladnice. Ostatní členové vedení se nám zdáli jako náhodně vybrané loutky.

Snažili jste se dostat do vedení?

V září ředitel Lemos nám sám nabídl místo ve vedení a já jsem byl jmenován ředitelem administrativy. Pak se začaly konat schůze vedení. Postupem času jsem se dostával z mlhavé situace. Přišel čas zeptat se na bilanci za rok 1974, ale řekli mi: *Ale miláčku, jsme přece rodina!*

Hezky řečeno: Mezi bratry se nehandrkuje.

Bylo jasné, že účetnictví se v Bona Espero nevede. Sedl jsem si, abych udělal bilanci sám. Ursula a já jsme měli seznam datovaných výdajů, které obsahovaly: transport našich věcí z Rio de Janeiro, sedm cest do Goiãnie, nájem tří kamionů na různé zboží, hlavně na stavebniny; zemědělské výdaje, platy zedníkům a kuchařkám, *Nininy* nákupy včetně léčení jejího zubu za 1.500 dolarů, splácení dluhů „bonesperánů“, výdaje za jídlo atd. K součtu těchto výdajů přibyla ještě suma za koupený autobus a výsledek byl 50.000 dolarů. Zeptal jsem se Ursuly: *„Nevzala jsi si náhodou Rockefellera?“*

Ursula: Ne, vzala jsem si Guiseppa Grattapaglia! Po dalším přepočítání se potvrdilo, že stačilo několik měsíců, aby suma, ušetřená během mnoha let, byla vyčerpána. Závěr byl jasný: naprostá nutnost změnit životní styl, abychom neskončili doma jako chudáci se dvěma syny.

A synové, co ti dělali po celý čas?

Užívali si dvojité prázdniny. Přišli jsme v červenci, kdy skoro všichni žáci v celé Evropě mají prázdniny. V Brazílii je vyučování přerušeno od prostředka prosince do konce ledna. Guido – dvanáctiletý a Dario patnáctiletý se museli připravit do brazilské školy. Náhodou se objevil v Bona Espero esperantisto Sirio Silva z Rio de Janeira, který ochotně vyučoval naše syny portugalštině. Byl jogín a byl velmi disciplinovaný, jeho učební metoda byla tak účinná, že výsledky byly úžasné. Pracovním jazykem bylo esperanto, kterým naši synové mluvili přirozeně od svého narození.

Jak jste zreorganizovali svůj život?

Guiseppe: Jedna z našich utkvělých myšlenek byl chov krav. Chtěli jsme vlastní mléko. Začátkem roku 1975 ministerstvo zemědělství státu Goiás organizoval aukce ve městě Inhumas, asi 50 km od Goiãnie. Ředitel nám doporučil, abychom tam jeli a nakoupili chovné krávy. Zdálo se nám nerozumně jet tam a zpět tisíc kilometrů, abychom skot převezli, jakoby nebyly krávy ke koupi v okrese Alta Paraíso. Ale jako absolutní amatéři z města jistě nerozlišíme krávu od krávy, ustoupili jsme a poskytli autobus, protože ředitel pozval, aby s námi jel Orgando, který se zmínil, že by byl připraven investovat. Doprovázel nás i zemědělský technik Manoel. Z Goiãnie jsme museli projet do Inhumas příšerně blátivou stezkou. Prašná cesta z Bona Espero do Alto Paraíso v porovnání s touto cestou vypadá jako „Autostrada del Sole“, kterou se pyšní Itálie. Aukce bylo něco jiného, než jsme očekávali. Nesešli se chovatelé, aby zlepšili své chovy, ale obyčejní řezníci. Když byly oznámeny nabídky krav, které Manoel označil jako pro nás vhodné, Orlando nereagoval. Lemos nás energicky vybízel, ale zůstali jsme lhostejní. Řekl jsem: *Já nejsem ten, kdo kupuje.* Poprvé za půl roku, a právě při nákupu krav, jsem nebyl ten, kdo se dá podojit. Návrat do Goiãnie se odbýval v hrobovém tichu, jen skřípání vozidla bylo čím dál hlasitější, až jsme museli zastavit a celý den opravovat poruchu. Ale já jsem se cítil jako vítěz.

Splnil zemědělský technik Manoel vaše očekávání?

Ursula: Dokonce i posílil naši důvěru, když nám oznámil, že se hodlá oženit. Představovali jsme si mladý pár, který spojí svůj život s Bona Espero. Manoel se svým citovým vztahem k Domovu a odborně připravený zušlechtit statek se nám zdál jako poklad seslaný z nebe. Protože jsme se nemohli zúčastnit jeho svatby v Goiãnii, rozhodli jsme se zaplatit hostinu v luxusním hotelu. Ředitel se rozhodl reprezentovat Domov. Odjel naším soukromým autobusem do Goiãnie se svou rodinou, řidičem a našimi penězi. Zdálo se, že je dobrou myšlenkou ještě zorganizovat pro mladý pár svatební cestu na severovýchod.

Guiseppe: Ale nedomluvili jsme si datum jejich návratu. Při evropském myšlení by bylo nepředstavitelné, že svatební cesta by mohla trvat dva měsíce a do vzdálenosti sedm tisíc kilometrů. Lemos se vrátil bez novomanžela, ukázalo se, že novomanželka nechce žít na venkově.

Tím se potvrdilo tvrzení francouzského humoristy Raymonda Schwarze: „Edzino – fino“ – (manželka a konec).

To že nám auto chybělo dva měsíce, byla pro nás katastrofa. Bylo třeba několikrát jet do Brasílie ubytovat a připravit do školy naše syny. Pravidelná doprava z Alto Paraíso do hlavního města neexistovala.

Ursula: Guiseppe nás s ubohým traktorem zavezl vždy na hlavní cestu a dál jsme jezdili díky ochotě řidičů kamionů. Cesta jedním směrem trvala často dvacet hodin. Škola, do které jsme chtěli umístit

Guida, byla vzdálená z hlavního města sedm kilometrů. Chodili jsme tam pěšky. Měla jsem bolesti, ale ještě jsem ignorovala svou vážnou nemoc.

Jak jste vyřešili školu pro vaše syny?

Giuseppe: Nejdříve jsme se rozhodli nespojovat budoucnost rodiny s Goiãnií, ale s Brasílií. Bylo nutno zde vybudovat základnu, částečně pro nás, ale hlavně pro syny. V roce 1975 jsme koupili malý byt. Synové tam hned nezačali bydlet. Dario pokračoval v sedmé třídě a bydlel u ochotné esperantské rodiny pana Waldira Silvestre. Guido chtěl studovat ve škole s internátem, která měla podobný učební program jako v Itálii. Ale to nebylo možné, protože škola nechtěla uznat jeho dosavadní studium. Bylo nutno, aby intervenoval italský velvyslanec a také jsme vykonávali pouť po ministerských kabinetech. To byly důvody Ursuliných výprav do Brasílií.

Ursula: Představte si ten paradox! Po několika měsících se ukázalo, že Guido je nejlepším žákem na škole. Také ředitel Dariovy školy ni doslova řekl: *Paní, musím se studem přiznat, že váš syn, který velmi nedávno přišel z jiného kontinentu, do cizí země s cizím jazykem, nejen že je nejlepším žákem třídy, ale nejlepším žákem celé školy.* Když na zahájení školního roku jsem slyšela Daria zpívat bezchybně brazilskou hymnu, nezadržela jsem slzy. Nebylo pochyb, že i on, jako i Guido zapustil své kořeny do brazilské země.

6. HVĚZDA DOBRÉ NADĚJE

Ke hvězdě naděje, která slaboučce zazářila, veslujme s odvahou a rozvahou!

(Johan Wolfgang Goethe)

Děti v **Bona Espero**, u příležitosti vánočního svátku, vyrobily amatérský film: pasáči se svými ovce, Tři Králové se svými dary, Josef a těhotná Maria s oslíkem, ti všichni, následují tu samou hvězdu a dorazí do **Bona Espero**. Tato hvězda korunuje sloup, který stojí před hlavním vchodem a zdraví všechny hosty nápísem v portugalštině a v mezinárodním jazyku esperanto: *At' mír zavládne ve světě!*

Giuseppe, která hvězda sem přivedla zakladatele Dobré Naděje?

To by si také zasloužilo film. Představte si takovouto scénu. Přes liduprázdnou savanu Centrální Vrchoviny se jako housenka sune džíp. Poskakuje na nerovných stezkách nevhodných pro automobily. Uvnitř sedí utahaní, hladoví a vyčerpaní členové podivné expedice, protagonisté našeho filmu. To jsou oni: Arthur Vellozo, 55-letý důchodce, bývalý bankovní úředník; Renato Lemos, 30-letý, dobře urostlý mladý muž; Neuza Esteves de Araújo, 38-letá dcera majitele továrny na cukr, obdivovatelka Vellozy; Elisabeta Poincaré, 19-letá bohatá slečna; Inês Nunes de Andrade, 25-letá ošetřovatelka; Carmélia Gomez da Silva, 25-letá učitelka.

Kam má namířeno tato expedice?

To nikdo neví. Přesně 6. října 1957 tato skupina přiletěla letadlem z Recife do města Anápolis, přibližně 170 kilometrů od místa, kde tam sotva začali stavět nové hlavní město Brazílie. Ale to vůbec nezajímá naše hrdiny. V Anápolisu zakoupili džíp a rozjeli se hledat neurčité místo, věděli pouze, že to musí být „trochu výše“. Po čtyř měsících vyčerpávajícího pronikání do nesnadno sjízdného území tato expedice zastavuje ve vesničce Veadeiros na 14. poledníku jižně od rovníku a výšce 1200 metrů nad mořem. Tato zastávka se odehrává nikoli pro dosažení té správné výšky, ale především proto, že jsou vyčerpaní finanční prostředky.

Když jsem v roce 1984 přijel do Bona Espero natočit první film pro polskou televizi, hovořil jsem krátce s Arthurem Vellozou. A on mi vyprávěl o své prorocké vizi: „Jednou jsem se probudil a cítil jsem se jako znovuzrozený člověk.“ Co znamenala tato slova?

Arthur Vellozo nebyl prostřáček. Jeho život se skládal z pestrého spektra zájmů. Bývalý bankovní úředník byl úspěšný amatérský houslista. Kromě toho byl zanícený stoupenec mezinárodního jazyka esperanto a také spirituálně založený. Mohli bychom ho posuzovat jako člověka velkých idejí. Dosažení penzijního věku nepovažoval za konec svých aktivit, ale viděl ho jako začátek zcela nového života a vášnivě všem vyprávěl o svém „znovuzrození“. Stalo se to, podle jeho tvrzení, když se

vzbudil ze sna po zaslechnutí tohoto poselství: „Vychovávej nové generace! Dej šanci dětem bez rodinného zázemí! Vyučuj mladé lidi etice, solidaritě a bratrství! Žij v komunitě lidí se stejnými ideály! Žij s přírodou, z přírody, respektuj přírodu a živ se přírodními produkty. Příroda bohatě odplácí lidem, kteří milují a respektují zákony rostlin.“

To poselství obsahuje nejen program činnosti, ale také její formu: žít společně v luně přírody. Zdalipak hned našel „následovníky“?

Nejdříve chtěl realizovat své „evangelium“ ve svém rodinném kruhu, avšak marně.

Ve své domovině nikdo není prorokem.

Evidentně ho členové jeho rodiny nehodlali následovat. Postoupil jim svou penzi a samotný odešel. Již dříve prezentoval svou ideu v **Esperantské asociaci** v *Recife* (hlavní město státu *Pernambuco*), ale setkal se jen s povrchním zájmem. Hovořil o *velkém domu, o mnoha dětech, o étosu radosti a bratrství*, ale slyšel otázky: *Kde? Jak? Kdo to bude financovat?* A objevila se slečna *Elisabeta*, která se už víc neptala, ale nadšeně podpořila tuto ideu. Investovala své dědictví do expedice a stala se hlavní podporovatelkou tohoto vznešeného podniku. *Neuza* bezpodmínečně následovala mistra, když prodala svou vlastní půdu. *Renato Lemos* prodal svou entomologickou sbírku, zatímco *Carmélia* a *Inês* nabídky svou práci.

Učinili rozhodnutí, které rozhodlo o jejich budoucnosti. Rozumíte motivům každé osoby zvlášť? Například co znamenal obdiv *Neuzy* k *Vellozovi*?

Byla okouzlena *Vellozovým* hlubokým idealismem a jeho osobním šarmem intelektuála a umělce. Tyto kvality pravděpodobně měly také vliv na *Elisabetu*, ačkoli v jejím případě hrály roli také jiné motivy. Mohli bychom jí považovat za model štěstí: mladá, krásná a bohatá. Přesto chybí detaily, abychom skutečně porozuměli jejímu postoji. Z nedávného telefonátu s *Neuzou* se *Ursula* dozvěděla, že *Elisabeta* byla dcera důležité bohaté osoby. Matka byla Francouzka, která žila v neformálním svazku s touto důležitou osobou. *Elisabeta* používala francouzské jméno své matky a bydlela s ní. Tato Francouzka náhle zemřela a zanechala svou 19-letou dceru zcela samotnou, protože otec se s ní stýkal pouze neoficiálně, ačkoli jí zajistil docela dobrý život. *Neuza* předpokládá, že si přál umístit dceru do kláštera. Není možno dělat závěry, o tom, co v ní uvolnilo altruistický cit žít s chudými dětmi. Pouze víme, že v roce 1958 se provdala za *Lemose*. Byl to hezký muž, rozmazlený syn bohaté ženy, která vlastnila hotel.

Proč se ty dvě mladé dámy, *Inês* a *Carmélia*, octly v bloumajícím džípu?

Inês byla dcerou zbožné katolické rodiny, ale objevila v knihách okultismus, mysticismus a spiritismus. Rodiče v tom rozpoznali satanskou úchytku a násilím ji donutili k exorčním praktikám katolické církve. Utekla z domova a hledala útočiště. Účast ve *Vellozově* expedici představovala ideální řešení pro utrápenou dívku. *Carmélia* také musela utéci ze svého domova, ale za jiných podmínek. Byla těhotná a v jejím měšťáckém prostředí těhotenství svobodné slečny bylo velkou hanbou pro celou rodinu.

Z kterého zdroje jste čerpali tyto podrobnosti?

Neexistuje oficiální historie osady **Bona Espero**. Jsem první, kdo se pokusil uspořádat nemnohé dokumenty průkopnického období a čerpal z nich rozpoznatelná fakta jako historická. Také *Ursula* a já jsme měli možnost hovořit s *Vellozem*, *Lemosem*, *Neuzou* a s *Inês*. Zvláštní příležitost se vyskytla při čtyřicátém výročí založení **Dobré Naděje** (jako instituce), které sem přivedlo 25. června 1997 několik spoluvůrců její historie. Udělal jsem s nimi interview.

Dá se snadno spočítat, že **Bona Espero byla založena 25.6.1957, že?**

Je to datum papírového zrození instituce **Bona Espero** jako právní osoby. Právě v tento den již zmíněný odvážlivci, dvě ženy a čtyři muži, se setkali v *Recife* v luxusním apartmánu *Elisabety*, v ulici *Strato Aurora*, v 18. patře domu *Capibaribe*, před tím, než ho prodala,. Všichni přítomní se jednohlasně rozhodli založit tuto instituci podle principů poselství Arthura Velloze. Expedice se započala v říjnu 1957 a v únoru 1958 džíp dosáhl vesnice *Veadeiros*.

Kde se nalézá?

Nyní se jmenuje *Alto Paraíso*. Příchozí zaznamenali, že je tam asi deset skromných domů a jedna neumělá stavba, která sloužila jako katolický kostel. A kromě toho tu byla presbyteriánská misionářská stanice. Ubytovali se v domě jedné z těchto deseti rodin. Jednoho dne přijel do vesnice jezdec na zpoceném koni s burcující informací. Třicet kilometrů daleko, ve vesnici *Valo de la Lumo* (=Měsíční údolí), rodící žena trpí komplikacemi, které ohrožují její život. Prosili naše průkopníky, aby převezli svým džípem tu těhotnou ženu do *Veadeiros*.

Už tam existovala nemocnice, nebo porodnice?

To neexistovalo ani ve fantazii tamějších lidí. Přesto ve *Veadeiros* žila staříčká porodnice, zatímco v Měsíčním údolí nebyla žádná pomoc možná. Džíp našich průkopníků byl jediným vozidlem v okruhu desítek kilometrů. *Vellozo*, který byl jediným šoférem, hned vyrazil. Doprovázela ho *Carmélia*. Když míjeli údolí u úpatí majestátní hory, *Carmélia* náhle oznámila: „*To místo je přesně tady!*“ Džíp na chvilku zastavil. *Vellozo* se rozhlédl a zasněně vykřikl: „*Ano, to místo je přenesně tady!!!*“

„*Vellozo* hned vzrušeně vykřikl: *Objevili jsme více, než si lidský duch kdy přál...*“ Ve známé portugalské eposeji „*Lusiadas*“ se jedná o jiný objev, ale shoda dvou jmen je zajímavá. Přesto dokončete vypravování dobrodružství s džípem v roli první sanitky v historii vesnice *Alto Paraíso*.

Paní *Benta*, šťastně převezena, porodila s pomocí báby syna *Adelidia*. Ten by mohl hrát úlohu jako symbol zrození **Dobré Naděje**, vždyť ve stejný den bylo nalezeno „*to místo*“. Shodou náhod hrál v prvním filmu o **Dobré Naději**. Vzpomínáte si na příhodu s mladým mužem, který na koni přiváží dvě děti, když se začíná nový školní rok 1984? To byl právě *Adelidio*, který přijel se svými syny. To oni se úspěšně naučili číst a psát v **Bona Espero**.

Bylo to v údolí u paty *Monto Baleno* (=Velrybí hora), kde zastavil džíp, a kde *Carmélia* vyslovila své zjevení?

Přesně. Když se vrátili do vesnice, *Vellozo* se vyptával na majitele údolí a dozvěděl se, že skoro celé území *Veadeiros* (=Jeleni) patří rodině polského původu *Červinski*. Vyšlo najevo, že je potřeba promluvit si nejprve s nestorem rodiny, *Abiliem*. Stařík, který porozuměl cílům instituce **Dobrá Naděje**, projekt na ochranu osiřelých a opuštěných dětí, hned projevil svůj příznivý postoj. A když *Arthur Vellozo* zmínil spojení své ideje s **Ludvíkem Zamenhofem**, představeného jako polského dobrodince lidstva, *Abilio* spontánně daroval pro účely instituce **Bona Espero** téměř 500 hektarů půdy v údolí u paty Hory Velryba. Slíbil skupině jejich provizorní usazení ve statku *Salto* v prázdném domě blízko vlastního domu.

Když jsme navštívili *Abilionu* v roce 1984 a vy jste mne představil, pohlédl na mne svýma modrýma očima a pravil: „*Poprvé ve svém životě vidím Poláka.*“

Abilio byl posledním potomkem polského generála, který si zachoval slovanské rysy. Prožil téměř celé dvacáté století a zemřel ve věku devadesáti šesti let. Zaslouží si titul dobrodince **Dobré Naděje**.

****Bona Espero** (=Dobrá Naděje). Tento esperantský pomístní název se pevně uchytil nejen v myslích místních lidí, ale je také k nalezení na oficiálních mapách. Znáte genezi tohoto názvu?** *Arthur Vellozo*, který první použil tento název **Bona Espero**, tvrdí, že jednou, když meditoval, jej intuitivně pocítil jako reflexi dobrého úmyslu.

Nalézám v něm, jako ve jménu *Kabo de Bona Espero*, specifikaci portugalského jazyka a příbuzných jazyků, ve kterých „*esperí*“ (=doufat) a „*atendi*“ (=čekat) jsou synonyma. Zatímco v jiných jazycích „*espero*“ (=naděje) může být pouze očekávání dobré, ale v jiných jazycích to může být i zlověstné očekávání při otevření Pandořiny skříňky.

To jméno pravděpodobně inspirovala idea esperanta samého (**Esperanto**=Doufající, mající naději). Není unikátní ani nové. Název pro **Bona Espero** nám pomohla nalézt jedna z mnoha náhod, které trvale doprovázejí náš život. V březnu 1978 se *Ursula* zúčastnila schůze vedení v **Universala Esperanto-Asocio** (=Světová esperantská asociace) v jejím sídle v Rotterdamu v Nizozemsku. Během přestávky na kávu vešla do knihovny. Tam se nalézal jiný člen vedení UEA, *Andrzej Pettyn*, žurnalista **Esperantské redakce** Polského rádia. Vztáhl ruku po náhodné knize, otevřel ji na náhodném místě, začal číst a náhle říká: „*Ursulo, tady je článek o vás, fakticky o Bona Espero.*“ Kniha byla sbírkou revue „*Esperanto Internacia*“. A ona si článek hned zkopírovala.

Co to bylo za článek?

Článek podepsaný pseudonymem „*Verdlegiano 2*“ (=člen zelené legie) oznamuje, že skupina 25 esperantistů ze 6 zemí plánuje opustit Evropu a založit **Kolonii „Bona Espero“** v městečku *Catalão* v brazilském státu *Goiás*. Podivuhodná shoda jména a místa! Obě osady se nalézají na brazilské Centrální Náhorní Plošině. Autor článku děkuje esperantistovi belgického původu *Deckersovi*, který daroval pozemek pro tuto kolonii, ale také Brazilcovi *Bragovi*, za úspěšné vybavení vstupních víz a povolení pro kolonisty první esperantské kolonie na světě. Zajímavý je také závěr článku: V našem hnutí se začíná zcela nová epocha! Zatímco v několika zemích jsou zakazovány a možná v některých

dalších budou zakázány **esperantské** organizace, zatímco jsou zavíráni do vězení **samideáni** (=esperantisté, stoupenci „té samé ideje“), je zakládán mírový koutek země, daleko od válčícího světa.“ (**Esperanto Internacia**, číslo 6, červen 1939, strana 173)

Ta kolonie skutečně vznikla?

Už o ní nikde nebylo k nalezení ani zmínky, a já předpokládám, že se projekt nerealizoval pro explozi druhé světové války. Pravděpodobně by dřívější založení této kolonie mohlo zachránit životy těchto dvaceti pěti lidí.

Kde je *Catalão*?

To také patří k záhadám. Jednou jsem se skupinou **bonesperánů** navštívil to městečko. Z **Bona Espero** se cestuje do *Catalão* jižním směrem. Přesně v polovině cesty se míjí město *Brasília*. Nezdá se vám zvláštní, že zatímco reálné **Bona Espero** se nalézá 250 kilometrů severně od hlavního města, nerealizovaný projekt byl umístěn na jižním bodu o stejné zeměpisné délce také 250 kilometrů od města *Brasília*? Navštívil jsem radnici a ptal jsem se po tom belgickém **esperantistovi**. Vyšlo najevo, že byl váženým občanem města. Bohužel **samideán** Deckers už nežil, opozdili jsme se o jeden rok. Daroval svou půdu městu. Namísto kolonie **Bona Espero** se tam nyní nachází fotbalový stadión. *Arthur Vellozo* přísahal, že nikdy neslyšel o předválečném projektu. Shodou náhod také *Deckers*, stejně jako *Vellozo*, byl houslista. *Ursula* se to dozvěděla náhodou, když se setkala s panem *Aizo Fajadem*, který pocházel z *Catalão*. Zeptala se, zda znal toho Belgičana. „*Ano*,“ – odpověděl muž – „*naučil mne esperanto a hru na housle*.“

Četl jsem, u příležitosti stoletého výročí revue „Esperanto“, článek o jeho zakladateli Paulovi Berthelotovi, který se také pokusil založit esperantskou kolonii v Brazílii. (Revuo Esperanto, červen 2005, strana 127)

V Brazílii, ale také ve státu *Goiás*. V roce 1905 založil revui „**Esperanto**“, ale brzy ji předal *Hectoru Hodlerovi*, zakladateli UEA, a sám odcestoval do Uruguaye, pak do Argentiny, aby se nakonec usadil v Brazílii. *Berthelot* byl synem francouzského vědce a někdejšího ministra školství. Ve státu *Goiás* se pokusil založit mezinárodní komunitu s esperantem jako mostovým jazykem, ale nebyl úspěšný. Měl akutní souchoť. Zemřel jako dvaceti devítiletý v roce 1910 v dominikánské misijní stanici v *Conceição de Araguaia*, která se tenkrát nacházela ve státu *Goiás*, nyní je ve státě *Amazonia*.

Kdy se Arthuru Vellozovi podařilo uspořádat oficiální převzetí darované půdy?

Docela rychle. *Carmélia* „objevila to místo“ v únoru 1958 a *Abilio* hned svolil, aby skupina obsadila zaslíbené údolí. To bylo možné, protože období dešťů se blížilo ke konci. V červnu byly formality už vyřízeny. To je ten dokument s cenou „úhelného kamene“ pro **Dobrou Naději**. Pohleďte. Jde o notářský akt, který potvrzuje, že *Delfino Herculano Szervinsk* – tak se portugalsky píše to jméno – prodává za cenu 10 tisíc cruzierů část svého statku *Volta da Serra* o rozloze 484 hektarů instituci „**Bona Espero**“, reprezentované *Arthurem Vellozo de Silvierem*.

Proč se v tomto notářském aktu neobjevuje Abilio, ale Delfino a proč to nedaruje ale prodává?

Ustanovená cena je symbolická, vzhledem ke skutečné ceně pozemku. Proč *Delfino* místo *Abilia*? Může být, že ten obrovský majetek rodiny byl už formálně rozdělený mezi patnáct synů *Abiliových*, ale jeho vůle byla stále ještě respektována. Notářský akt byl podepsán 9. června 1958 a registrován 26. června.

V tom momentě se instituce „Bona Espero“ stala „fazendou“, tedy statkem s rozlohou 484 hektarů. Nyní má rozlohu dvakrát větší. Jak k tomu došlo?

A tady máme další notářský zápis, podepsaný 21. ledna 1963, který potvrzuje, že instituce **Bona Espero** koupila 121 hektarů půdy za 90 tisíc cruzierů. Nákup byl rozumným počinem, protože na zakoupeném pozemku se nalézá pramen vody, který garantuje vesničce **Bona Espero** výbornou vodu. V tom samém roce **Bona Espero** dostala darem 20 hektarů půdy s vodopádem na říčce *Mulungú*. Je to cený přírodní poklad pro **Bona Espero**. V letech 1965 – 1971 bylo zakoupeno více jak 300 hektarů od statku *Salto*, který byl původní rezidencí rodiny *Červinských*.

A během vašeho hospodaření rozloha vesničky Bona Espero rostla?

Rozrostla se o 40 hektarů, které daroval dánský esperantista *Torbe Kehlet* v roce 1977. Koupil tuto parcelu v bezprostřední blízkosti **Dobré Naděje**, ale nenašel způsob, jak ji použít pro své vlastní cíle. Dohromady rozloha statku **Bona Espero** čítá 943 hektarů, tedy téměř deset čtverečních kilometrů.

V červnu 1958 průkopníci měli k dispozici téměř 500 hektarů. Jak je použili?

Předpokládám, podle mé vlastní praxe, že jednoduše nevěděli co s tím. Představte si čtyři mladé muže, dvě ženy, kteří do té doby žili v relativně pohodlném městském prostředí, kteří náhle museli čelit

velmi nesnadným podmínkám savany! Pozemek zdarma darovaný byl dosažitelný pouze džípem. *Neuza* vyprávěla, že se nakrátko usadili ve slaměné chatrči, postavené u vodopádu. Chyběl jakýkoli představitelný komfort. Prosté ohřátí vody na primitivních kamnech na dřevo představoval problém. Romantická scenerie se ukázala jako nepraktická pro trýznivý hluk vodopádu a příliš vody v deštivém období. Ukázalo se, že bohatství v podmínkách savany je relativní pojem. Hle, vlastníci pětisethektarového pozemku se cítili jako ubožáci bez domova. Přestěhovali se do statku *Salto*.

Průkopníci bojovali o přežití, zatímco přišli se vznešeným cílem „vychovávat nové generace“. Pokusili se v tomto směru cokoli udělat?

Dělal jsem interviu s *Adílií Pereira dos Santos*, považovanou úplně za první žačku **Dobré Naděje**. Bylo jí deset let, když přijela v džípu „*cizinců*“. Její rodina bydlela v úpatí *Monto Baleno* ve statečku, který jejich dědeček dostal od rodiny *Červinski* jako dar, když byl osvobozen z otroctví. Ve statku *Salto* průkopníci zavedli základní vyučování ještě v roce 1958. V tamním domě se učily také některé děti z okolních venkovských rodin. Vyučovaly je *Neuza* a *Carmélia*. V roce 1961 škola přestala fungovat pro nedostatek učitelů. Přesto dva roky potom *Adília* znovu začala učení v **Bona Espero**. Skončila pět tříd a potom sama učila číst a psát adolescenty, které do **Bona Espero** posílalo ministerstvo spravedlnosti.

Řekněte nám, prosím, něco o Adílii, tomto prvním plodu vzdělávací činnosti Dobré Naděje.

Adília je matkou osmi dětí, které se vzdělávaly v **Bona Espero**. Každý druhý rok porodila nové miminko a tehdy jsme se museli postarat o celý její houf dětí. Jednou jsme byli zburcováni, jedním z jejích synů, že matka rodí předčasně. Já a *Vellozo* jsme jeli pro ni s traktorem. Rodička byla ve špatném stavu a my, muži, jsme nevěděli co dělat. Rozhodli jsme se ženu převézt do *Alto Paraíso*, dvacet kilometrů, ale ona porodila cestou na káře připojené k traktoru. Novorozenec se potom stal naším žákem.

Průkopníci se uzavřeli ve svém vlastním kruhu, anebo hledali spolupráci s jinými esperantisty?

V lednu 1959 *Vellozo* rozeslal první oběžník adresovaný *samideánům celého světa*, ve kterém podal všeobecné informace o **Bona Espero**, její zeměpisné poloze, podnebí, majetku. V oběžníku byla znatelná změna cíle, který tentokrát formulovali jako spolupráci *za lepší morálku, vzdělávání, zdraví, hygienu, atd. ne jen pro děti, ale pro všechny*.

Předtím se hovořilo o službě dětem. Jak vysvětlíte tuto změnu?

Pravděpodobně si *Vellozo* uvědomil, že jeho původní idea *o velkých domech, mnoha dětech* je fantazie. Jediný trumf, který měl, bylo 484 hektarů půdy, které dostal a pouze o tento fakt se mohly opřít budoucí plány. V oběžníku můžete číst: Naším prvním úkolem je dosáhnout pomocí obdělávání půdy a chování dobytka samostatnost potřebnou pro chod organizace. Závěrem byli zváni **esperantisté** z celého světa, aby přišli a spolupracovali jako účastníci, anebo jako osadníci s 10 hektary pronajaté půdy za platbu úměrné své úrodě.

Vellozo tedy měl v úmyslu založit esperantskou osadu. Jaký měl oběžník ohlas?

Přišlo na deset dopisů s otázkami týkajícími se hlavně možností vegetariánské stravy. *Vellozo* pravděpodobně ztratil iluze pro tak malý ohlas a odcestoval do *Rio de Janeiro*. Byl to člověk s cestovatelskými sklony. Zachoval se protokol ze schůze 17. června 1959. Podepsalo jej tenkrát ještě všech šest. Z něho se dozvídáme, že manžel *Elisabety* ji musel odvézt do *Goiânia*, aby tam porodila dítě. V protokolu se předjímá, že *Vellozo* odcestoval, aby řešil důležité právní problémy, a že pověřuje *Carmélii*, aby dohlížela na hospodaření. *Elisabet* již dříve, v roce 1958, porodila v *Salto* holčičku, *Marcii Livii*.

S Carmélií zůstala Inês, že?

Jen krátce. Definitivně se přestěhovala do Formosy, diplomovala na univerzitě, provdala se a pracovala jako učitelka technického kreslení. *Carmélia*, opuštěná všemi, neunesla tíhu, odcestovala do São Paulo, provdala se za vojáka a žije tam dodnes. V roce 1960 **Bona Espero** skoro přestalo existovat. V knize protokolů chybí zápisy celé tři roky. *Adília* poznamenala, že v roce 1960 škola pozastavila svou činnost pro nedostatek učitelů, ale že zase začala fungovat v roce 1962.

Jak se „znovuzrodila“ Dobrá Naděje?

Vrátili se někteří průkopníci, kteří dříve kapitulovali pro velmi nesnadné životní podmínky v savaně, ale přesto zůstali posedlí „tou ideou“. Takový byl *Vellozo*. Vrátil se do **Bona Espero** nejen s *Neuzou*, ale vzal s sebou svého syna *Atamise* společně s jeho manželkou a dcerou. *Vellozo* se asi shodl s *Lemosem*, který se vrátil dříve se zcela novými plány jak řešit finanční problémy instituce pomocí spolupráce s Federálním Ministerstvem Spravedlnosti. *Vellozo* schválil jeho ideu a 1. března 1963

podepsal s ministerstvem kontrakt, na základě kterého **Bona Espero** se zavazuje starat se o adolescenty, kteří byli odsouzeni za delikty, ale není je možno trestat ve vězení pro jejich nízký věk. Domov bude dostávat 5 tisíc kрузeirů měsíčně na každého chovance. Kontrakt byl obnoven v lednu 1964, kdy do **Bona Espero** přišlo dalších deset mladíků, za které stál platil po 7 tisících kрузeirech, což odráželo rostoucí inflaci. Mezi starými dokumenty jsem objevil dopisy instancí spravedlnosti, informující o předání jednotlivých mladých delikventů do **Bona Espero**, které tam nazývali „*Casa de Custodia*“, což znamená „*Dům péče*“, ale fakticky se tím rozumí vězení pro mladé (=polepšovna).

Bona Espero nemělo vlastní sídlo. Kam byli umístěni „klienti“?

Na zcela novém místě uvnitř území **Bona Espero** na vysokém břehu řeky *Mulungú*, v sousedství lesíka, které bylo vyklučeno, a tak se získal hektar obdělávatelné půdy. Státní subvence umožnila postavit nové sídlo, známé jako „*průkopnický dům*“. Byl zpočátku z nepálených cihel pokrytý slaměnou střechou. Vedle byla postavena jednoduchá stavba jako škola. Syn *Vellozy*, *Atamis*, vzal velmi vážně své přestěhování a začal pracovat jako učitel. Současně bylo zakoupeno 121 hektarů půdy. Jak jsem už řekl, byla to moudrá investice, protože tak **Dobrá Naděje** získala vodní pramen. Ale byl tady i jiný důvod ke koupi. Na nově koupeném území stála chtrč, ve které bydlel Němec, *Hans Joachim Seltz*, zeměměřič, který ukončil svou profesionální práci v regionu a už nepotřeboval bydlení. Potom se tato ruina stala naší „*rezidencí*“, kterou jsme pojmenovali „*bílý dům*“. Kromě *Vellozova* syna tým **Dobré Naděje** byl doplněn příchozí z *Rio de Janeiro*, *Ninou*, která převzala odpovědnost za školu. Brzy se provdala za *Lemose*.

Ale on byl ženatý s *Elisabetou*?

Jak je možné se dočíst v protokolu z roku 1959, odcestoval do *Goiânia* s *Elisabetou*, která byla těhotná. V pořádku porodila syna, ale brzy onemocněla rakovinou a zemřela ve věku 23 let.

Jak fungovala spolupráce **Dobré Naděje s Ministerstvem spravedlnosti?**

Bezpochyby bylo ministerstvo spokojené. **Bona Espero**, které se nalézalo v srdci divoké savany, izolováno od ostatního světa, představovalo ideální střežené místo, ze kterého bylo nesnadné uniknout. Místní škola garantovala vyučování a reedukaci mladých delikventů. Příliv státních peněz stabilizoval finanční situaci instituce. Přesto se současně projevovaly negativní symptomy spolupráce se státem. V **Bona Espero** zavládl étos kriminálu. Noví „*klienti*“ byli často delikventi s dlouhým pobytem neúčinné převýchovy v různých střežených zařízeních. Ve vesnici, která mezitím změnila název na *Alto Paraíso*, prestiž **Dobré Naděje** klesla k nule, a instituce byla považována za hnízdo nedůvěryhodných mladíků ponechaných samým sobě. Jak jsem už řekl, katolický kněz *Benno*, holandský misionář, se stal s konečnou platností nepřítelem **Dobré Naděje**, když mu „*chovanci*“ ukradli džíp.

Jak se *Vellozo* octl v této situaci?

Zpočátku schválil kontrakt, byla to jediná záchrana pro **Bona Espero**. Později *Vellozo* pochopil, že zneužili jeho ideu. Byl to naivní předpoklad napravit sociální chování mladých kriminálníchků bydlením ve slaměných domcích, za dozoru pouze několika dospělých, amatérů. Oba *Vellozové* konečně vešli do konfliktu s *Lemosem*, který dál silně podporoval spolupráci s ministerstvem spravedlnosti; jak se později ukázalo, motivoval jej osobní zájem. V roce 1965 propukla krize. V srpnu *Atamis* z instituce vystoupil a odešel definitivně se svou rodinou do *São Paula*. Následoval ho otec s *Neuzou*. V roce 1968 *Vellozo* zrušil kontrakt se státem. Platil ještě nějaký čas ve vztahu k jednotlivým chlapcům.

Hovořili jsme v jiném případě, že *Vellozo* rozeslal esperantistům světa druhý oběžník, který podnítil vaši rodinu navštívit **Dobrou Naději o Vánocích 1973. Přesto ale oběžník byl napsán v září 1966. Zdalipak se tehdy průkopníci vrátili do **Bona Espero**?**

Oběžník byl distribuován ze *São Paula*. Domnívám se, že *Vellozo* ještě jednou měl snahu rekonstruovat **Dobrou Naději** na základě **esperantského** hnutí. Ale jak první oběžník, tak také druhý nevyvolal žádnou odezvu jak ze strany brazilských, tak ze strany zahraničních **esperantistů**, nepočítaje několik zvědavců, kteří se vypyтали na detaily, ale neprojevíli zájem žít v divočině.

Přesto oběžník nebyl napsán marně, protože vás konečně přivedl do **Bona Espero. Co se stalo, když na místě zůstal pouze jeden zakladatel?**

Ještě se mu podařilo zakoupit traktor a postavit hráz v roce 1966 a rok nato nahradil slaměný domek stavbou z cihel, ačkoli částečně nepálených. Byl to právě onen „*pionýrský dům*“, který jsme použili jako „*hotel*“ během naší návštěvy. Přesto lze říci, že **Bona Espero** dál vegetovalo po několik let. Po nedlouhé době její **esperantský** ráz dostal nový impuls díky příchodu *Benedita Lopeze*. Byl to

talentovaný učitel **esperanta**, ale invalida, fyzicky slabý. V roce 1970 prchl pěšky z **Bona Espero**. Příčina byla snadno uvěřitelná. *Benedito* se musel několikrát bránit proti násilnickým chlapcům.

Vellozo věděl o těchto excesech?

Pravděpodobně. Po několika letech, dotazovan, odpověděl záhadně, že nemá ve zvyku špehovat skrze klíčové dírky. *Vellozo* opustil **Dobrou Naději** v roce 1965. Vrátil se po třech letech na krátký čas, znovu se stáhl a spustil kampaň proti *Lemosovi*, kritizoval kontrakt s ministerstvem. Právem tvrdil, že hlídání mladých kriminálníchků si protirečí s původními cíli instituce. *Lemos* rázně vrátil ránu tím, že obvinil *Velloze* z kompromitace **Dobré Naděje** a z činnosti proti zájmům této *převýchovné instituce vysoce ceněné za strany státních orgánů*. V září 1972 bylo svoláno vedení **Dobré Naděje**. *Arthur Vellozo*, iniciátor instituce a její formální generální ředitel, dokonce ani nedostal avízo při schůzi, byl z vedení vyhozen. Když se dozvěděl o tomto rozhodnutí proti statutu, odstoupil společně s *Neuzou* a nikdy víc se do **Bona Espero** nevrátil. Ze šesti zakladatelů zůstal pouze *Lemos* se čtyřmi dělníky a družinou mladých delikventů. Pravděpodobně stejná byla situace, když jsme objevili starý *Vellozův* oběžník, a psali dopis, a navrhovali návštěvu v **Bona Espero**.

Jak tehdy popisoval tento „lepší svět“ jeho nový generální ředitel?

Ve svém dopise, psaném 13. června 1973, *Lemos* použil slova čerpaná přímo z evangelií. *Nejdůležitější pro lidi, jak učíme naše děti, je láska, pravá láska, spravedlivá a čestná láska, plná bratrství mezi všemi, se srdcem čistým. Drahý, tak myslíme a vyučujeme naše děti, které jsou také našimi dětmi, protože jestliže mnozí z nich přicházejí, to znamená, že existují nástroje, které nás spojují. Kdo ví!? Možná budeme moci dostat mnoho dětí ze zahraničí*. Byli jsme dojatai z té zprávy, zvláště se našich srdcí dotkla jeho poslední slova: *Ve skutečnosti, drahý samideáne, je to poprvé, kdy samideán ze zahraničí se zajímá o naši práci. Neexistují slova, kterými bychom vyjádřili naši radost. Budeme vás všechny čekat v našem hlavním městě Brasília, budeme na vás čekat s automobily, abychom spolu jeli do naší vysněné, bratrské **Dobré Naděje**, kousku nebe*.

Věřím, že do toho „kousku nebe“ vás vedla, ne bez příčiny ve správný okamžik, „Hvězda Dobré Naděje“.

Text k fotografii na straně 74:

1984. Návštěva u dobrodince **Dobré Naděje**,

Abilia Červinského (vousáč). Návštěvníci zleva:

Giuseppe Grasttapaglia, Mario Garofalo a Roman Dobrzyński.

7. Pramen, most a hora

A uviděl jsem, že není nic lepšího, než že se člověk těší za svých činů. (Bible)

Giuseppe, z mnohých atrakcí vašeho ráje nalézám jako „nejdrastičtější“ to, že když plavu v jezeře, upíjím si trochu vody. Neriskuji tím něco?

Naši hosté cítí neklid, když je pohostíte vodou přímo z kohoutku. Počítají s tím, že se **Bona Espero** nachází na 14. jižní rovnoběžce mezi rovníkem a obratníkem Raka, tedy v podnebí, kde se vody hemží mikroby a parazity nebezpečnými pro zdraví. Ale naši tropickou vodu můžeme pít bez obav, jak z kohoutků, tak přímo z jezera. Zezačátku jsme se k ní chovali také podezřívavě, ale museli jsme ji pít tak jako všichni ostatní, a nikdy jsme netrpěli nějakými zdravotními problémy. Jednou nás navštívil uruguayský esperantista, *Alberto Barrocas*, chemický inženýr, specialista na analýzu vody. Vlastní moderní laboratoř, ve které se analyzují vody z celé Jižní Ameriky. *Albero* zkontroloval vzorky naší vody, čerpané z jezera **Dobré Naděje** a z řeky *Mulungú*. Poslal nám atest analýzy a dodal komentář: *V mé profesionální praxi jsem nikdy nezkoumal vodu tak čistou*.

Jak to, že voda v **Bona Espero je tak čistá?**

Z několika důvodů. Naše jezero napájí podzemní bystřina, která je skrytým ramenem řeky *Cobras*. Její pramen se nalézá několik kilometrů výše než místo, ve kterém se voda z řeky zčásti vlévá do otvoru v zemi a objevuje se znovu po méně než dvou kilometrech a napájí naše jezero. Naše voda je čistá nejen proto, že její zdroj je blízko a částečně protéká pod zemí. Tajemství vězí ve faktu, že kde vyvěrá, jsou krystaly. Celý region je pokryt krystalovou vrstvou silnou několik metrů, která se nachází blízko pod našima nohama.

Ve Varšavě, když je po dešti je moje auto špinavé, tady, jako by bylo po omytí.

Ano, naše dešťová voda je opravdu čistá, „krystalový vzduch“ je její bratr. Zde v okruhu sta kilometrů není žádný průmysl a ani místní zemědělství příliš nefunguje, zabírá jen menší část pozemků a skoro se nepoužívají umělá hnojiva. Chemické přípravky jsou zakázány kvůli blízkosti Národního parku. Prý jediná možnost jak vodu v jezeru znečistit je trus ptáků, kteří ho přelétávají.

Ale já jsem jen zřídka viděl vodní ptáky nad jezerem.

Vy ale také nemůžete vidět ryby.

Když se koupu na různých místech u jezera, divím se, jak málo zvířeny tam je. Na dně nevidím rostliny, ty jsou jen při břehu. Jak si to mám vysvětlit?

Voda, která vytéká, je očištěná krystaly, neobsahuje žádné živé elementy, zůstává jen krátce v jezeře, ze kterého vytéká do řeky Mulungú. Voda je tedy stále trvale a rychle vyměňovaná a to brzdí vývoj rostlin.

Je to radost plavat ve vodě hladké jako zrcadlo, čisté jako krystaly a příjemně teplé.

Není to vždy tak romantické. V období dešťů naše výborná, lahodná, křišťálová voda je schopná zuřit a zničit pumpu i most.

Přesto mi dovoďte ještě trochu pathosu. Mám rád, když jdu k jezeru a vidím a slyším fascinující divadlo. Nad horou Baleno se objevují blesky bez hromu a zrcadlí se v jezeře a kolem je slyšet koncert mírných zvuků zvířat, ptáků, hmyzu a obojživelníků. Ty zvuky mají rytmus a zní kovově. Co to je?

K orchestru můžete přidat ještě „řukajícího berana“. Ty kovové tóny vytváří trkač a je to systém našeho vodovodu. Systém pochází antického období a byl používán v Evropě v době před průmyslovou revolucí a lidé ho opustili, když se rozšířilo používání elektřiny i do vesnic. Ačkoliv zde máme elektřinu, naše „ovce“ nám dál slouží jako pumpe. Tím starobylým systémem získáváme neomezené množství vody zcela zdarma.

Úplně zdarma? Cožpak „trkač“ je perpetuum mobile?

Ne, systém pracuje za pomoci gravitace a skládá se několika částí: z roury, která přivádí vodu z jezera do betonové nádrže, z další trubky o průměru 5 cm a dlouhé 30 metrů, kterou voda přetéká z horní nádrže do řukající pumpy, umístěné o tři metry níže. Pumpe je srdcem systému. Voda pod gravitačním tlakem vniká do první komory pumpy, nadzvedává kovovou záklopku, která uzavírá výtokový otvor. Voda, která dál nemůže proudit, hledá odtok a narazí na kaučukovou membránu, nadzvedá ji a pokračuje do další komory v pumpě tzv. „balónu“. Voda v balónu svou hmotností uzavírá membránu a dál nemůže proudit. Současně ve vyprázdňené první komoře vlivem gravitace spadne kovová záklopka, které se říká „kladívko“, a následně se zvedne postupně dávka vody přitékající zezdola. Každá dávka vody přitékající do „balónu“, vytlačuje vodu do trubky směřující nahoru. Tato trubka je slabší, má průměr jen 2,5 cm a díky tomu se snižuje hmotnost vody přitékající seshora.

Takže slyšitelný kovový rytmický zvuk vydává záklopka – „kladívko“?

Ano. Pumpe je schopná nasát vodu do výšky 25 metrů rourou dlouhou 300 metrů. „Konstante frapante“ (známý esperantský slovní obrat; znamená trvalou, vytrvalou, mravenčí práci pro rozšíření jazyka) dělá náš „beran“ gigantickou práci – přivádí vodu do vodojemu a odtud do padesáti vodovodních kohoutků.

Když je tento antický systém vodní dopravy tak účinný a ekonomický, proč ho lidé opustili?

V naší situaci, kdy je dostatek vody, je skutečně pumpe velmi ekonomická. V jezeře je také instalována pumpe elektrická, ale používáme ji jen občas, jen v případě, že se porouchá pumpe gravitační. Za elektřinu se musí platit a naše gravitační pumpe je dar přírody. Voda, kterou dodává elektrická pumpe, se využije všechna, zatím co voda dopravená „řukajícím beranem“ se využije jen ze 30%, a 2 třetiny použité vody se ztrácí. Ale pro nás to není důležité, protože voda do jezera stále přitéká.

Jezero je tedy hlavní část infrastruktury Bona Espera, že?

Nedovedu se bez něj život zde představit. Zakladatelé zasluhují vděk, že zakoupili půdu se zdrojem vody, vhodným na výstavbu přehrady. Dříve zdroj vody nám dodával svah, na kterém rostly palmy. Ze svahu tekla potok „Palmo de lupu“ a stékal do údolí v délce asi jeden kilometr a vléval se do Mulungú. Přehrada je pět metrů vysoká a uzavírá údolí 300 metrů od zdroje a zadržuje přibližně asi 30.000 kubíků vody.

Jak se podařilo pionýrům v primitivních podmínkách zrealizovat takový veliký projekt?

Přehradu nestavěli lopatami. Tehdejší ředitel, Lemos, využíval svůj šarm na různých státních úřadech a žádal pomoc a také měl na mnoha místech přátele. Na zemědělském úřadě ve státě Goiás si bezplatně zapůjčil buldozer, který dovezli na velkém kamionu z Goiãnie do Bona Espero i řidičem. Stroj zde pracoval od října do listopadu 1966. Půdu z jižního svahu přemístil do údolí. Za čtyřicet dní bylo údolí přehrazeno a začalo se plnit vodou. Pracovalo se bez odborného plánu a nevědělo se co s přehradou udělá období dešťů. V tom roce však hodně přšelo a údolí se rychle naplnilo a voda začala přetékat přes hráz. Lemos nám vyprávěl o namáhavém kopání k uvolnění vody, aby přehrada nebyla zcela zničená. Když jsme přijeli my, byly vidět znatelné škody, které bylo nutno co nejdříve opravit. Na čele přehrady jsme vybuodovali betonovou zeď v roce 1978 a na straně nižší přehrazení, přes které přetéká nadbytečná voda.

Systém „trkacího berana“ tedy mohl být instalován až po vytvoření jezera. Jak se před tím zásobovalo vodou?

Pionýrská skupina byla usídlena na darovaném pozemku u vodopádu, v romantickém místě a vodu čerpali přímo z řeky. Na dalším místě v „pionýrském domě“ měli hlubokou studnu, ze které se voda čerpala rumpálem. Podobná studna, hluboká 20 metrů, byla před „bílým domem“. Když my jsme přišli, nebyla již používána, nahradil ji gravitační systém. Byl často porouchaný kvůli plastovým hadicím, které neodolávaly velkému tlaku vody, způsobovaným trkačem. Opravy byly velmi nesnadné a zabíraly mnoho času, z kohoutků často netekla voda. Pumpy byly staré a pracovaly s malým výkonem. Uprostřed roku 1976 jsem objednal kamion kovových trubek, nové pumpy a další vodovodní příslušenství. Celá instalace byla vyměněna a poruchy nás přestaly trápit.

Umělé vodní nádrže chrání proti povodním. Plní jezero tuto funkci?

Jen omezeně. Je zde přehrada a nic víc. Chybí zařízení pro regulaci vodní hladiny. Přehrada funguje, když voda nepřetéká přes její úroveň, v opačném případě vznikne přívalová vlna, která ničí mosty. Kolem „pionýrského“ domu prochází cesta, která se pak svažuje k mostu přes Mulungú. Za mostem se cesta zvedá příkře přímo k našemu „bílému domu“. Tento most je pro nás velmi důležitý a právě on je nejčastěji přívalovou vlnou poškozený.

Kolik řek je na pozemku Bona Espero?

Na deseti čtverečních kilometrech protéká šest řek. Jsou to vlastně říčky, či potoky, ale mají příkré břehy a v období dešťů vystupují z břehů a způsobují dopravní potíže. V té době jsme potřebovali čtyři mosty, když jsme se potřebovali někam dostat, například do sadu přes řeku Salto. Při cestě do Alto Paraíso je nutno přejet tři mosty. První přes Mulungú vedle „pionýrského domu“, druhý přes Cobras u vodopádu a třetí mimo náš pozemek přes řeku Couros. O tento třetí most má pečovat místní správa, ale ta často nemá peníze na opravy, takže jsme často odříznutí nejen od Alto Paraíso, ale od celého světa. Začátkem roku 1977 přšelo bez přerušení třicet dní. Záplava odnesla všechny naše mosty. Bona Espero bylo odříznuto od světa 49 dní. Pohyb byl možný jen na koni, ale ne všude; pěšky byla cesta riskantní a na mnoha místech zcela nemožná.

Zajímaly se o vás státní orgány?

To je dobrý žert! To je možné jen v Německu, nebo v Itálii: helikoptéry, novináři a kamerami, Červený kříž, vládní zmocněnci, opoziční politická strana... atd. Zde neexistovaly telefony, zde jsme se mohli jen modlit ke Všemohoucímu. Ano, to je svoboda ve své základní formě! Naši sousedé se nacházeli ve stejné situaci, a ještě v horším stavu. Byly rodiny, které bydlely ve slaměných chýších, které měly střechy jako cedníky. Neměli žádnou možnost rozdělát si oheň. Pro tyto lidi bylo Bona Espero „státním orgánem“. S námahou se sem dostávali, aby dostali rýži, oblečení a zápalky.

I biblická potopa jednou skončila. Jak jste se z povodně vzpamatovávali?

Neměli jsme takový komfort jako Noe ve své arše, museli jsme se dát hned do práce. Zatím co jsem se s dělníky a dobrovolníky snažil opravit mosty, další bonesperáni nosili všechny věci, nutné k životu, na zádech přes rozvodněnou řeku a šplhali po příkrých březích. V té době jsme začali i stavět novou školu; cihly a stavebniny jsme transportovali stejným způsobem.

Jak dlouho trvaly opravy mostů?

Radnice opravila most přes Couros, ale naše mosty byly naším privátním problémem. Naštěstí most přes Cobras bylo možné znovu použít, protože hlavní trámy podepřené kamenným svahem vydržely nápor vody. Po několika dnech pilné, namáhavé práce bylo možno jet po mostě na džípu. Most přes Salto byl potřeba pro sklizeň manga a dalšího ovoce. Stavba mostu trvala dlouho. Nejdříve bylo třeba opracovat eukalyptové stromy na klády a dopravit je a připevnit přes řeku. K tomu jsme používali starý traktor. Nejnáročnější byla oprava mostu přes Mulungú, kvůli vysokým příkrým břehům.

Upevnit nové eukalyptové klády vyžadovalo Herkulovu sílu a námahu. Pak bylo nutno položit a přibít prkna a to vyžadovalo cirkusovou zdatnost a atletickou sílu. Bohužel celá práce se podobala práci Sisyfově. Byla nekonečná, každým rokem jsme čelili rozmarům přírody. Před přechodem po mostě, hlavně přes řeku Mulungú se lidé opakovaně křížovali, když přejížděli kamionem.

Nebylo možno tento problém vyřídit nějak definitivně?

Dobrá otázka! Takhle jsem odpovídal radílkům, kteří se mě snažili přesvědčit, že by bylo dobré mít nejen „Dobrou naději“, ale také dobré mosty: „Stačilo by mít peníze!“ Často mě trápila otázka jak postavit solidní mosty bez peněz. Znovu pomohla, jako už mnohokrát, milosrdná náhoda. Když jsem listoval osobními dokumenty, našel jsem diplomovou práci, kterou jsem předkládal zkušební komisi v roce 1950: *Nákres a kalkulace železobetonového mostu, o šířce osm metrů, výšce pěti metrů nad minimální úrovni vody.*

Týkala se vaše diplomová práce konkrétní řeky a místa?

Ukázalo se, že tou řekou je Mulungú, protože právě ta právě vyžadovala most se stejnými parametry.

Proč jste vypracoval diplomovou práci, když jste studoval a pak i pracoval v továrně na automobily?

Studoval jsem školu ve FIATu a začal jsem tam také pracovat, ale pocíťoval jsem potřebu se ještě něco učit. Proto jsem večerně studoval pět let na geometrickém institutu, který měl vysokou úroveň. Je to jako žert. Můj starší bratr studoval stejný obor a po získání diplomu své knihy dobře uložil. Já...jsem je zničil. Pravděpodobně válka a následující bída, nedostatek úplně všeho, vyvolalo ve mně názor, že nevyužití krásných knih je hříšné. Proto jsem v nich začal studovat. V geometrickém institutu se velmi rozšířil mentální horizont. Hned po získání diplomu jsem nastoupil do vojenské služby a tam jsem se zabýval topografií. Jako diplomovaný geometr jsem měl zařazení stavebního inženýra a mohl jsem projektovat a konstruovat domy do výše tří pater, malé mosty a cesty. Ale tuto profesi jsem nikdy v praxi neprováděl.

Nyní již nepochybuji, že to byl osud, který vás vlastně připravil na vaše úkoly v Bona Espero.

V roce 1990 přišel ten vhodný okamžik. Rozhodl jsem se realizovat projekt ve třetím světě, bez technického vybavení počátečním pionýrským elánem a s finanční podporou z Německa. Během září, na konci suchého období, byla hladina vody nejnižší a tak jsme začali s pracemi. K postavení hlavních dvou pilířů jsme vykopali krumpáči veliké jámy ve vzdálenosti přesně osm metrů do hloubky 2 metry pod dno řeky. Pilíře jsme upevnili kameny a směsí cementu, štěrku a písku ve vrstvách a vztyčili do plánovaných pěti metrů nad hladinu řeky. K tomu bylo zapotřebí 100 kubíků kamene a 5 tun cementu. Horní část byla zpevněna přidáním mnoha železných tyčí pro následující spojení betonem, která měla být dlouhá 9 metrů, 5 metrů široká a dvacet pět centimetrů silná.

Předpokládali jste, že na mostě budou defilovat tanky?

Čtyři betonové trámy byly vypočítány na nosnost ne tanků ale padesátitunového kamionu. Při stavbě jsme museli upevnit na dno řeky eukalyptové klády, aby podpíraly dřevěné výtuže do kterých jsme plnili beton. Betonování trvalo nepřetržitě celý den, abychom se vyhnuli popraskání, které by mohlo nastat, kdybychom práci přerušili. K tomu jsme si půjčili stroj ve městě a najali jsme si osm silných mužů, kteří se v práci střídali. Použilo se sedmdesát pytlů cementu, kamion štěrku a písku. Přiotevření mostu starosta z Alto Paraíso nechtěl věřit, že jsme most sami postavili a německý host se divil, že most stál jen 15 tisíc marek, protože v Německu by celá suma stačila sotva na vyhotovení projektu. Tento host reprezentoval továrnu na čokoládu WAWI v Sársku, která nám věnovala peníze.

Byl most postaven na stejném místě vedle „pionýrského domu“?

Ne, protože původní místo bylo vybráno bez rozvahy. Hledal jsem přechod přes řeku na vhodnějším půdním profilu, aby se cesta zjednodušila k „bílému domu“, který se pak stal ústředním sídlem Bona Espero.

Bylo potřeba postavit novou silnici?

Ano, jeden kilometr, ale to bylo zanedbatelné v porovnání se stavbou mostu. Brzy vláda státu Goiás začala s projektem výstavby silnic spojit Alto Paraíso s Brasílií moderní asfaltovou dálnicí. Nyní potřebujeme na spojení do hlavního města jen tři hodiny, proti dřívějším patnáct. A stalo se ještě něco překvapivého, z Alto Paraíso postavili do Národního parku moderní cestu a solidní most přes řeku Cobras. Nyní již nemáme dopravní problémy.

Ten most se nachází blízko vodopádů. Vodopády byly kdysi předpokládány jako potenciální zdroj energie. Tyto plány byly opuštěny?

Myslíte projekt na elektrárnu, kterým chtěli přilákat zahraniční esperantisty? Tenkrát ta myšlenka byla zcela fantastická, ale byla zde určitá premisa pro realizaci po určitém čase. Podle státního projektu bylo v úmyslu postavit turbínu a generátor ve vodopádu tak, tak by se využila přírodní energie. Takovým způsobem, kde je to příhodné, se v Brazílii elektrizují izolovaná místa. Ale již v šedesátých letech se federální vláda vzdala tohoto projektu, protože bylo započato s grandiózní světovou stavbou hydroelektrárny Itaipú na řece Paraná. Plán byl úspěšně realizován a ke stavbám drobných elektráren již nedošlo, ačkoliv v několika místech, včetně Alto Paraíso, byly elektrárny již dříve postaveny. Město bylo elektrizováno, ale doopravdy jen zřídka se mohl využít proud na svícení. Elektrárna byla postavena podle šablonovitého plánu, který předpokládal průměrné geografické a klimatické podmínky, ale ty tady nejsou. Výsledkem je, že turbíny v suchém období nepracují, protože je málo vody a často také ve vlhké sezoně, protože mnoho vody poškozují instalaci. Nikdy není jistota, že elektrárna bude správně fungovat. Obětí toho nedopatření byl starosta Alto Paraíso, můj přítel, Geron Farias.

To byl on, kdo vám dovolil platit dolary, když jste poprvé navštívil město?

Ano. Stala se mu nešťastná věc. Vrátil se domů v noci. Všimnul si, že na polici je krysa. Postavil se na židli a chtěl cihlou zahradit otvor, kterým krysa utekla, ale ztratil rovnováhu. Při pádu uchopil elektrický kabel a zemřel po elektrickém výboji.

Cožpak kabel nebyl izolovaný?

Sečetly se dvě náhody. Papoušek překousal izolaci a v té osudné noci fungovala dodávka elektřiny... Ztratili jsme dobrého přítele, jediného člověka v Alto Paraíso, který měl univerzitní diplom. Na náš návrh založil Geron v roce 1976 ve městě pokračovací školu pro pátou až osmou třídu, ve které jsme společně vyučovali.

Cožpak v Bona Esperu nebyla škola?

Byla, ale vyučovalo se jen do čtvrté třídy. Děti nemohly dál pokračovat, protože na rozloze 2.500 čtverečných kilometrů nebyla škola, kde by se vyučovalo od páté třídy. Děti by musely opustit domov a město by ztrácelo nejtalentovanější děti. Chyběli učitelé, nízké platy nikoho nelákaly.

Příležitost pro nevyléčitelné idealisty!

Opravdu, škola začala fungovat, protože Bona Espero dodalo čtyři učitele. Ursula učila povinnou angličtinu, esperanto a zeměpis; Vellozo hudbu; Dr. Marcio přírodní vědy a já matematiku; pátý Geron učil portugalsštinu. Zcela bezplatně jsme pracovali po tři roky, až do roku 1979, kdy byla škola oficiálně potvrzena. Starosta naléhal, abych přesto, že jsem cizinec, předložil všechny potřebné dokumenty, abych mohl být státním zaměstnancem. Dokumenty řádně přeložené a orazítkované byly poslány do Goiánie. Za šest měsíců se zásilka vrátila s upozorněním, že chybí potvrzení o vojenské službě. Odpověděli jsme, že kandidát, protože je cizinec splnil vojenskou povinnost v Itálii. Uplynulo dalších šest měsíců a dokumenty se znovu vrátily s požadavkem na prohlášení, že jsem volil v posledních politických volbách. Následovalo ještě jedno vysvětlení o mé osobě jako cizince, který nemá právo volit ve vobách v Brazílii. Po uplynutí dvou let, ve kterých jsem vyučoval, přišlo rozhodnutí: *Vzhledem k tomu, že pan Guiseppa Grattapaglia je cizinec, nemůže být státem zaměstnán.*

Byrokraté celého světa spojte se! Kolik dětí tam chodilo do školy?

Děti nebyly ve většině, docházeli tam dospělí, kteří neměli již možnost pokračovat v učení, když skončili čtvrtou třídu. Jen si představte tu kuriózní situaci: Učitelé, kteří učili prvňáčky a děti do čtvrté třídy, sami měli vysvědčení ze čtvrté třídy. Ti všichni se stali našimi žáky. Naše pokračovací škola jim dovolovala získat vzdělání do osmé třídy. Z nich se pak rekrutovali úředníci na městských úřadech. Po pravdě řečeno, myšlenka na pokračovací školu byla v zájmu Bona Espero. Měli jsme šest adolescentů, kteří zakončili 4. třídu a dál se již nemohli vzdělávat.

Každodenně jste je vozili do Alto Paraíso? Jakým způsobem?

Bona Espero dostalo darem od dánského esperantisty Torbena Kehleta džíp Ford Rural s pohonem na čtyři kola. Bez tohoto silného vozu by bylo fungování školy nepředstavitelné. Bylo to v době, kdy jsme zápasili s trvale poškozenými mosty. V deštivé sezoně se do džípu vměstnalo deset osob se svazkem kmínků „canela de ema“, což v překladu znamená „noha nandua“. Jedná se o místní keř, jehož větve nasávají vodu jako houba. V zatopených místech na cestě jsme položili „nohy“ a mohli jsme „přeskočit“ velkou louží nebo bažinu. Někdy neúspěšně. To jsme pak museli nechat auto na místě a pokračovat pěšky. V Alto Paraíso jsme měli noclehárnu, ale byla to ubohá chata bez vody a záchodu a s nálety komárů. Proto v případě, že nebylo možno použít džíp, dali jsme přednost noční chůzi savanou před spaním, vlastně bídým nevyspaním ve městě.

Z Alto Paraíso to je 20 km.

To je vzdálenost po silnici, když se jde zkratkou, ušetří se 8 km.

Vyučování se konalo večer, ale ve městě byly potíže s osvětlením. Jakým způsobem jste učili?

Vozili jsme si vlastní plynové lampy. Po mnoho let nám věrně sloužily v Bona Espero. Když jsme do domova přijeli, svítilo se tady jen svíčkami a při stmívání se chodilo spát. Když jsme objevili plynové lampy, hned jsme jich deset nakoupili. Vlastně to bylo drahé osvětlení, protože plyn bylo možno naplnit jen v Goiâanii nebo v Brasílii. V roce 1976 nám Toren Kehlet daroval kromě džípu také generátor plněný benzínem, který dával zázračné světlo, tady nikdy nevidané. Přesto to mělo určité nevýhody: motor spotřebovával benzín, který se musel kupovat a dopravovat a také byl příšerně hlučný a – smrděl. V čistém vzduchu stroj vytvářel nesnesitelný zápach. Takže elektrické světlo se zapínalo občas, jen na konci týdne jako atrakce.

Cožpak děti se dříve nesetkaly s elektrickým světlem?

Ne, nikdy. Jednou Ursula vzala sebou několik chlapců do Brasílii. Když vešli do našeho bytu a uviděli elektrickou lampu, začali hledat motor, protože neslyšeli hluk. Pro ně elektřina znamenala světelné, zvukové, zapáchající divadlo. Chlapci také nechápali, že lidé mohou bydlet na poschodích nad sebou. Cesta výtahem byla pro ně velkým dobrodružstvím. Jednou jeli výtahem sami a vyjeli až do nejvyššího poschodí a zjistili, že všechny dveře jsou stejné. Nevěděli kam jít. Šli po schodech a v každém poschodí klepali a ptali se, zdali tam bydlí tetička Ursula.

Jak dlouho v Bona Espero byly plynové lampy zdrojem světla?

Do roku 1986. Nejdříve z Německa dopravili šest velkých slunečních panelů a z pak z Itálie malý generátor s turbínou, kterou jsme instalovali u jezera. Ta spotřebovávala pět litrů vody za sekundu a vyprodukovala za hodinu 100 Watů elektřiny přetransformované na 12 Voltů. Potom jsme z USA přivezli osm menších slunečních panelů. Ve spojeném systému italského generátoru se slunečními panely jsme získali dostatek světla na ovětlení celého Bona Espero vevnitř i zvnějšku. V roce 1996 zničil blesk generátor u jezera. Poslali jsme ho daleko na opravu, která trvala dlouho a hodně stála. Opravený generátor se točil, ale... elektřinu nedodával.

Pomohl vám generátor poháněný větrem?

To bylo zcela okrajové zařízení. Mírné klima v Bona Espero neposkytuje mnoho větrné energie. Naše „facila vento“ – snadný vítr – (slova z esperantské hymny) si nechce hrát s naší vrtulí u generátoru a ta často odpočívá. Ale přišel okamžik, kdy došlo k opravdové revoluci v naší energetice. Devatenácté století bylo stoletím páry, a dvacáté bylo stoletím elektrické energie. To je dokladem také v Bona Espero, ačkoliv jen dva roky v konci dvacátého století, kdy stát zavedl vysoké elektrické vedení mezi Alto Paraíso a São Jorge. Bohužel chyběly 4 km k úplnému štěstí. Ale starosta Goiâanie se ukázal jako velkorysý a koncem roku 1997 v Bona Espero byl vztyčen stožár s transformátorem ze 380 Voltů na 220. Celou vnitřní instalaci jsme si museli zaplatit z vlastní kapsy, ale stát se zavázal, že bude energii dodávat bezplatně. Až v roce 1998 bylo vše připraveno k odběru elektřiny. Postupně se nakupovalo mnoho lamp za peníze německého Podpůrného spolku, ledničky, pračky, žehličky, rádia, televize...

Tak jste se vrátili do konsumní společnosti jako v Turínu.

Ne zcela. Představte si, že 33 let jsme nikdy neměli dovolenou, výjimkou, kdy jsme jeli na Světové kongresy esperanta.

Kongresy nejsou vhodné na odpočinek.

Obzvláště kongres v roce 1981.

Byli jste to vy, kdo ho inicioval?

Po příchodu prvních zahraničních esperantistů se začalo hovořit o Bona Esperu jako o „mostě“ mezi brazilským a světovým esperantským hnutím. Tento ideální most vedl k organizování prvního latinsko-amerického kongresu v Marília v roce 1978. Mnoho zahraničních esperantistů navštívilo Bona Espero a pracovalo zde jako dobrovolníci. O tři roky později díky onomu „mostu“ se uskutečnil Světový kongres esperanta v Brazílii poprvé. Esperantisté z celého světa nikdy ještě neuskutečnili kongres na jižní polokouli. Byla to dobrá příležitost a také konkrétní návrh z Bona Espero. Světová esperantská organizace (UEA) hledala nové cesty k radikálním změnám ve vedení v roce 1974 při Světovém kongresu v Hamburku. Ursula byla zvolena do vedení UEA v roce 1977 a navrhla místo konání kongresu v roce 1977 v Brasílii na rok 1981. Nesetkala se s pochopením – nějaká Brazílie, někde daleko, s diktátorským režimem, rozvojová... I generální tajemník pochyboval, zda mají v Brazílii elektrické světlo. Ursula polemicky představila Brasílii jako město jednadvacátého století,

mající příznivé podmínky pro kongres, které by se obtížně nacházely v Evropě. Časem byl Ursulin návrh přijat a začaly přípravy.

Pamatuji si, že v roce 1981 vojenská diktatura, vedená generálem Figueiredou, se chtěla zdát „civilizovaná“ a plánovala stáhnout se do kasáren. Jaký to má vztah k myšlence Světového esperantského kongresu v Brazílii?

„Civilizovaně“. Poslední generál-prezident Brazílie přijal patronát nad kongresem a účastníky kongresu, kterých bylo 1.750 z 53 zemí a vyjádřil svůj názor: *Jedinečná a chvályhodná je práce esperantistů. V tomto momentu velmi potřebná k harmonickému spolužití, toleranci a sblížení kultur a politicky rozhodně nutná k mírovému životu v civilizovaném světě, stranou od hrůz a ničení válek.*

Generál věděl, co chtějí esperantisté slyšet. Kdo ho poučil?

Celá řada vlivných esperantistů. Předsedou LKK – Místního kongresového výboru byl dlouholetý esperantista, federální senátor José Lins Albuquerque, také jeho manželka, zvolená do výboru. Bona Espero bylo zapojeno přímo do organizování kongresu, ne jenom Ursula jako člen vedení UEA, ale také já jako hlavní delegát UEA pro Brazílii. Enivaldo Alves Silva, generální ředitel Bona Espera se stal místopředsedou LKK. Upřesnění podrobností kongresového programu žádal senátor Albuquerque audienci u všemocného ministra pro sdělovací prostředky, Saida Farhata. V této delegaci jsem byl i já. Ministr měl kabinet hned vedle kabinetu prezidenta Figueireda. Senátor vysvětlil, že delegace žádá o podporu kongresu od vlády. Ministr odpověděl v esperantu: *Vi ne devas peti. Mi estas esperantisto.* (Nemusíte prosit. Jsem esperantista.) Skoro jsme spadli ze židlí. Ministr nám vysvětlil, že se esperanto učil ve čtyřicátých letech v brazilském institutu pro zeměměřičství a statistiku a prohlásil: *En sia urbeto neniu estas profeto.* (Doma není nikdo prorokem.)

Jak jste využili takovou náhodu?

Několik telefonátů esperantisty Saida Farhata stačilo, aby se zahájení kongresu uskutečnilo bezplatně v překrásné poslanecké sněmovně. Se stejnými podmínkami nám vláda pro konání kongresu poskytla právě dokončené Kongresové centrum, nařídila tisk plakátů a 20 tisíc prospektů o Brazílii v esperantu, uvolnila hromadné ubytování s dvěma sty lůžky, rozhodla o tisku pamětních poštovních známek a k tomu všemu ještě poskytovala účastníkům kongresu zdarma kávu po celý týden. Rád bych se ještě zmínil o krásném „národním večeru“, na kterém se představil, také zdarma, jedinečný umělecký soubor z Amazonie. Také nás nic nestálo Národní divadlo, které nám bylo poskytnuto na umělecká představení. Pochopitelně se vyskytla klopýtnutí a nedostatky. Vždyť veliký kongres byla první zkušenost tohoto druhu pro brazilské esperantisty. Na Ursulin návrh se změnil název „Somera universitato“ (Letní univerzita) na „Kongresa universitato“ (Kongresová univerzita), protože se kongres konal v červenci a to je v Brazílii zima. Nové jméno se vžilo. UEA získala pořádáním 66. Světového esperantského kongresu, stejně jako Brazilská esperantská liga.

Mělo Bona Espero nějaký zisk z kongresu?

Předem řekněme, že jsme netratali. To bylo možné díky naší práci při přípravě a průběhu kongresu. Měsíc před kongresem jsem jel do Brasílie, abych tam vyučoval esperanto pomocníkům „Gazetara Servo“ (Novinová služba). Naštěstí byly prázdniny a děti odjely do svých rodin. Děti, které neměly rodiče, zůstaly v domově pod dozorem Neuzy a Vallozy. Několik dětí jsme vzali sebou. Ada, Edith, Luciane plynule mluvili esperantem a stali se maskoty kongresu. Hlavním ziskem bylo, že se Bona Espero stalo známější ve světě a získalo nové přátele. Také to způsobilo, že přijela vlna hostů a dobrovolníků.

Přijel někdo během kongresu do Bona Espero?

Po skončení kongresu přijel celý autobus esperantistů včetně výboru UEA s předsedou Grégoire Maertensem, Florou Szabó-Felsöovou, Elisou Kehletovou, Renato Corsettim, Bandurem

Ragnarssonem, Peterem Todorovem a Humphrey Tonkinem. Pochopitelně je vedla Ursula jako členka výboru. V noci se konala schůze vedení UEA, poprvé při svíčkách, aby se dalo za pravdu těm, kdo si mysleli, že v Brazílii nemají elektřinu. Potom se tančilo kolem ohně s dalšími esperantisty – Williamem Auldem, Victorem Sadlerem, Simo Milojevičem, Michaelou Lipari a zpívalo se. Tato dobrodružná cesta upevnila představu o Bona Espero jako o mostě mezi esperantisty z různých zemí a kontinentů.

Uvědomovali si hosté, když přešli mosty v Bona Espero, kolik potu a krve jste ztratili?

Aby se o tom mluvilo, na to nebyl čas, kromě toho se návštěva konala v období sucha, a to se na mosty zapomíná. Ostatně to nejsou žádné památky, hosté obvykle obdivují jezero a jeho zdroj vody a horu Baleno.

Přesto cesta od zdroje vody k hoře vede přes most. Myslím, že tyto tři prvky Bona Espera tvoří jeho hezký symbol.

8. Kdy odejdete?!

Kia la semo, tia la rikolto.

Kiu neniun savis, malamikon ne havas.

L.L.Zamenhof

(Jaká sadba – taková sklizeň

do nikoho nezachránil, nepřítelé nemá)

Ursulo, kdy a jak jste se dověděla, že Bona Espero bylo hnízdo neřesti?

Až v říjnu 1975. Řekl mi to *Santoro*, čtrnáctiletý žák. Už nechtěl být v domově, nechtěl pokračovat v sexuálním vztahu s ředitelem domova.

Proč jste se rozhodla o tom mluvit?

Stal se tento incident: *Santoro* s kolegy *Edilsonem* a *Miguellem* jeli na koních do Alto Paraíso a zůstali tam několik dnů na pozvání doktora *Marcia*, dynamické osobnosti a aktivního esperantisty z Rio de Janeiro. Ten nás plameně vítal, když jsme přijeli na lodi „Cristoforo Colombo“ jako dobrovolníci do Brazílie. Ze sympatie k Bona Espero si přestěhoval svou lékařskou praxi do Alto Praíso a nás nepřekvapovalo, že rád zval „bonesperány“. Hoši se u něj určitě měli dobře. Ředitel vydal rozkaz, aby se hned vrátili. Vyjádřil svou nespokojenost a pravděpodobně je i potrestal.

Představuji si, že jste s ním hned mluvila o Santorově přiznání.

Ta věc byla šok. Nemohla jsem si představit něco podobného ve výchovné instituci. Ředitel ostře odmítl obvinění, mluvil o chlapci jako o chamradi z ulice, zločinci, zcela nedůvěryhodné bytosti, pro které je lež každodenní potřebou k získání čehokoliv. Věřili jsme, chtěli jsme mu věřit. Náš dojem o řediteli byl pozitivní. Giuseppe stejně jako já jsme si ho cenili za jeho práci pro domov, vždyť jiní „pionýři“ domov opustili.

Pamatuji si, že v létě 1975 jste s ním byli ve Varšavě.

Třebaže jsem byla právě po komplikované operaci, rozhodli jsme se uskutečnit dosti náročnou cestu do Evropy, kterou jsme již dříve plánovali, protože ředitel ještě nikdy nebyl v zahraničí a těšil se, že se zúčastní světového kongresu v Kodani. Bylo to dobrou příležitostí, aby se dostal na mezinárodní scénu a získal morální odměnu za esperantskou aktivitu. Chtěli jsme jeho výdaje zaplatit z našich privátních peněz. Po Kodani jsme jeli do Polska na esperantské shromáždění a prošli se po Varšavě cestou do Německa.

Vzpomínám na pana Lemose jako na sympatickou osobu.

Ano, působil na všechny velmi dobře a během cesty nám hodně pomáhal v našem úkolu získat pro Bona Espero podporu u evropských esperantistů. Naše přednášky v mnoha esperantských klubech vzbudily zájem a také chvályhodnou iniciativu navštívit náš domov. Nejdříve jsme však šli k mým rodičům.

Navštěvujete rodiče každý rok?

Když to bylo možné, tak do roku 1986 ano. Toho roku oba zemřeli současně. Nejdříve náhle zemřela moje matka. Otec běžel k telefonu zavolat lékaře a ... následoval ji. Mimochodem, musím říci, že manželství mých rodičů, Margarete a Friedricha Sandkühlerových, bylo naplněno láskou. Otec se oženil bez souhlasu katolické rodiny, protože matka byla protestantka. Z Berlína jsme cestovali do Turína a strávili příjemné chvíle u Giuseppovy rodiny. Potom jsme zabalili 12 zavazadel s užitečnými věcmi pro Bona Espero a vrátili se do Brazílie v polovině září.

A v říjnu vás překvapila ta nepříjemná věc.

Bylo to pro nás víc než nepříjemné. Pokládáme to za jednu nejtěžších epizod v našem životě. Nejdříve jsme museli zjistit nakolik je pravdivé to, čím Santoro ředitele obviňuje. Bylo nutno se vyptávat nejen jeho, ale i kamarádů: *Miguela, Paúla, Edilsona a Josého*. Výsledek nás zarazil. Vypravovali o svých vztazích s ředitelem s podrobnostmi, které vylučovaly lež. Bylo nutno jednat okamžitě. Bylo svoláno plenární zasedání. Chlapci týraní svým nadřazeným zpočátku mlčeli, ale pak veřejně potvrdili obvinění. V nastalé situaci Lemos již nic nepopíral. Na závěr shromáždění padl návrh, aby Lemos sám navrhl řešení a oznámil to následující den.

Jaké řešení přineslo ráno?

Ředitel zaklepal na mé dveře v sedm hodin ráno. Pokorně se posadil, v rozpacích přiznal svoji vinu a přidal komentář, ve kterém se litoval. Ve skautských táborech, kde býval jako dítě, byl sexuálně zneužíván staršími kamarády a později těmto praktikám podlehl. Nakonec prohlásil zcela otevřeně: *Není to moje vina, že mám rád sex jen s chlapci*. Řekla jsem mu: *Ale vy jste se dvakrát oženil a obě ženy otěhotněly. Jak se to může stát?* Odpověděl: *Používal jsem tablety*. Ještě dodal, jako by se ospravedlňoval: *Ostatně chlapci to také mají rádi*. Už jsem nechtěla pokračovat v takovém rozhovoru a zeptala jsem se na jeho rozhodnutí. Řekl: *Pojedu do Goianie léčit si zuby. To bude trvat asi měsíc a pak se vrátím, až začne sezóna setí*. Když jsem to uslyšela, nevydržela jsem to a vybuchla: *Sem se vrátíte jen přes mou mrtvolu!*

Probudila se ve vás lvice.

Lépe řečeno mateřský instinkt. Byla jsem skutečnou matkou těch ohrožených dětí. Bez kompromisů jsem mu nařídila odejít a nevracet se.

Uposlechl vás? Vždyť byl generálním ředitelem instituce, vy ne.

Neohlížela jsem se na formality, jednalo se o zájem dětí. V té době jeho manželka *Nina* byla v Goiâнии, kde se podílela na dětském festivalu pořádaném místní spiritistickou organizací. Akce měla pomoci našemu domovu. Giuseppe tam jel s Lemosem. Lemos během cesty prosil mého muže, aby o věci nemluvil s jeho ženou, protože to chce udělat sám. Ona už dlouho v Bona Espero nežila, jen ho sporadicky navštěvovala. Uplynulo několik dní, ale manželka stále nic nevěděla. Jemná napomínání nepomohla, proto se Giuseppe sám zeptal *Niny*, zda ví co se stalo v Bona Espero a oznámil jí rozhodnutí proč již není vítán v domově. Lemos se popudil proti Guiseppovi. Pak náhle utekl ke své matce na sever Brazílie.

Jaký úspěch měl dětský festival?

V městském parku se prodávaly různé věci, hlavně hrníčky. Polovina zisku byla slíbena Bona Esperu. Mělo to úspěch, i když hned na začátku se přihnala velká bouře, která porážela stromy. Málo chybělo, a jeden mohl spadnout i na Giuseppa. Zisk z prodeje převýšil moje předpoklady. *Nina* jako vedoucí účetní Bona Espero vybrala 25 tisíc cruzeirů, to je přibližně 4 tisíce dolarů. Byla to první významná suma, která doputovala do našeho domova po našem příchodu. Zatím jsme z vlastních peněz pokrývali skoro všechny platby. Giuseppe chtěl vědět, jak budou peníze vynaloženy. Zahájili jsme v té otázce korespondenci a po půl roce *Nina* nám poslala kuriózní bilanci. Bylo zřejmé, že jen polovina sumy byla připsána na konto Bona Espero. Druhou polovinu použila na své soukromé výdaje mezi jiným na boty, oděvy a cestování, nebo byly peníze převedeny různým lidem bez udání vysvětlení proč. Ke zprávě nebyly přiloženy žádné kvitance.

Odešel nejdůležitější člen vedení domova. Jak se Bona Espero vyrovnalo s takovým problémem?

9.listopadu 1975 bylo svoláno mimořádné plenární zasedání a formálně byl odvolán ředitel. V tom okamžiku se Dr. Marcio zdál vhodným mužem vést domov a byl aklamací zvolen. Zasedání také rozhodlo, že viníka nebude trestně stíhat, aby nebyla kompromitována instituce. Ale alespoň se schválilo nevěřejné „mírné“ prohlášení: *Generální ředitel opustil naši organizaci, protože nebyl schopen pobývat s dětmi pro svou poruchu sexuálního charakteru.*

Vlastně se nejednalo o pět chlapců, ale ještě o několik dalších, kteří také přiznali, že jsou do toho zamícháni. *Santoro* a sedm dalších bylo posláno ke svým rodinám, nebo do jiných ústavů, ne hned a ne najednou. Nejdéle zůstal *Edilson*, o kterém jsme se později dověděli, že požíval obzvláštní pozornost bývalého ředitele, kterou získal po odchodu spolužáka *Evalda*, který odešel z domova ještě před naším příchodem.

Tyto události se jistě roznesly za zdi domova. Jaké byly reakce?

Starosta v Alto Paraíso, Gerson Farias protestoval: *Co to děláte? Vyhazujete ředitele, propouštíte děti!* Syn Abilia Červinského, Delfino, přišel do Bona Espero s pochybnostmi o vhodnosti toho, že jeho otec věnoval Bona Espero rodinný statek. Na jeho výtky jsme vyrukovali s „mírným“ prohlášením, se kterým jsme argumentovali. Tenkrát jsme měli ještě málo přátel a ne pro všechny jsme byli důvěryhodní, už jen tím, že *Nina* rozeslala zprávy jménem svého manžela s informací, že odešel nedobrovolně a s vyjádřením, že spolupráce „s těmi cizinci“ není možná. Účinek jsme pocítili okamžitě. Například vedoucí spiritistického střediska v Goiâнии, který byl nám vždy příznivý, nám náhle sdělil, abychom si své problémy řešili sami, bez nich a nežádali od nich morální podporu v případech dětí, které se nechtíc dostanou do nějaké perversní situace.

Ale taková situace už trvala dlouho. Žili jste tam už víc než jeden rok. Vy jste si ničeho nevšimli?

Pochopte, že jsme se objevili v Bona Espero zcela bez zkušeností. I několik našich přátel nás bralo, jako bychom se ztratili ze světa. Dostali jsme se do úplně jiného světa. O reinkarnaci máme jinou představu, myslíme, že jsme zůstali stejní, ale náš život se změnil nepředstavitelně. V metafoře se dá říci, že jsme se znovu narodili. Spadli jsme do neznámé propasti, měli jsme tolik každodenních problémů a potíží, nemohli jsme si povšimnout věcí, které byly pro nás nepředstavitelné. Kromě toho jsme bydleli v jiném domě za řekou Mulungú.

Pracovali jste pod „zelenou standartou“ idealismu!

Bylo to tak, i když by někdo bral tato slova ironicky. Bez ideálů bychom přece neopustili náš blahobyt prvního světa. Lemos perfektně zapadal do toho svými plamennými slovy: *Prátelé milí, boží požehnání, velká síla, bratrství, přátelství, moje zelená rodina...* každodenní slovník esperantisty. Až po jeho odchodu jsme pochopili hodnocení několika skeptických brazilských esperantistů, kteří nás pokládali za „naivní cizince“.

Cožpak vás nikdo nevaroval?

Ne, nikdo nás nevaroval. Vlastně jsme se asi cítili jako v té anekdotě o manželovi, který sám jediný ve městě nic neví o excesech své ženy. Po prvním odhalení následovala další. V satelitním městečku u Brasília - Nucleo Bandeirante – zakoupila Bona Espero v roce 1969 stavení, ve kterém bydleli dělníci stavící hlavní město. Lemos tam ubytoval mladíky, kteří již dospěli a nemohli bydlet v domově. Měli si sami vydělávat. Giuseppe našel doklad o tom, že dům prošetřovala policie, protože tam byly prováděny nezákonné sexuální praktiky. V archívu pak našel nálezy psychologů o chlapcích poslaných do Bona Espero. V nich je opakovaně upozorňováno na jejich pohlavní defekty. Bývalý ředitel si zřejmě vybíral chlapce k přijetí do domova podle svých choutek. Až po delší době jsme se dověděli, co se už dlouho ve městě šušovalo: že chlapci z Bona Espero mají dost peněz. Připisovali to pánům, kteří přijížděli v autech na statek a procházeli se s chlapci k vodopádu. Už jsem věděla o co se jedná, když zase přišli, pravděpodobně stejní páni. Jednou jsem se sešla s Miguelem, bývalým žákem z té doby. Snil stát se policistou. A podařilo se mu to. Při přátelském hovoru se dotkl i tohoto choulostivého tématu z roku 1975 a vyjádřil ochotu podat svědectví o faktech, které sám osobně zakusil.

V jiné kapitole jste se zmínila o učiteli esperanta, Benedito Lopesovi. Musel odejít z Bona Espero. Proč?

Vyhledali jsme ho ve spiritistickém centru „Město bratrství“, vzdáleném 50 km. Benito trpěl od mládí dětskou obrnou a nesnadno se pohyboval. Přijal nás s velkou radostí. Když se dověděl o cíli naší návštěvy, rozplakal se a dlouho se nemohl uklidnit. To co řekl, bylo bezpochyby pravda. Vyprávěl o „řetězu násilností“. To co dělal ředitel starším chlapcům, to pak oni dělali mladším. Rozčileně vyprávěl o svých pokusech utéci z domova, ale jako invalida byl snadno zadržen. Teprve později se mu podařilo dostat se z té hrůzy.

Pokládáte se za oprávněnou činit taková nekompromisní rozhodnutí?

Ano. Škodlivé účinky to mělo ne jen fyzické a morální, ale taková věc ničí i psychiku osobnosti zneužitých chlapců. Dokazuje to případ *Edilsona*. Byl to krásný, šestnáctiletý chlapec, neměl rodiče. „Těšil“ se obzvláštní oblíbě svého protěžovatele. Ačkoliv ředitel už v domově nebyl, on se choval jako primadona a manifestoval svou lenost. Krasavec prohlásil v mé přítomnosti, že si přeje jen jíst a spát. Řekla jsem: *Pokud tak chápeš štěstí, budeš ho mít*. Šest dní jsem mu nosila jídlo do postele. Sedmý den oznámil, že si přeje vrátit se do učení a k normálnímu životu, s výjimkou účastnit se prací.

Varovala jsem ho, že ho pošleme pryč z domova, jestliže se jeho chování nezmění. Samolibě odpověděl: *Toho se neodvážíte!*

Jakou řečí jste mluvili?

Samozřejmě v esperantu. Esperanto nebyl jazyk jen slavnostních projevů, ale jazykem každodenního života. *Edilson* bral to, že nemá rodiče, jako výhodu a prohlašoval, že nikdo nemá právo ho z domova vyhodit. Posmíval se ostatním chlapcům, protože slouží „gringům“. Snažila jsem se mu vysvětlit, že se nejedná o službu, ale že tak funguje normální rodina. Když nepomáhalo domlouvání, dostalo se *Edilsonovi* vážné varování. Lench se rozhodl demonstrovat. Chlapci se strachem říkali, že *Edilson* chce zapálit domy a zabít krávy, když ho zkusí poslat pryč.

Musila nastoupit obrana. Jaká?

Nebyla pochybnost, že nebezpečí je reálné. Upozornila jsem starostu a ten okamžitě zavolal místní policii, která vyhledala v Goiâanii jeho tetu, která kdysi projevila ochotu se o synovce starat. Ve tři hodiny v noci přijelo auto z Alta Paraíso s ozbrojeným policistou a místostarostou. Probudila jsem *Edilsona* a žádala, aby se připravil na odjezd. Otevřel oči a začal křičet: *Podvedli mě!* a odmítl slézt z postele. Bylo nutno aby zakročil policista. *Edilson* se pohoršoval, urážel, provokoval, ale nakonec musel poslechnout státní úředníky. Auto odjelo i se mnou, jako reprezentantkou Bona Espero. Cestou *Eldison* nařídil řidiči, aby zastavil k vymočení, ale po zastavení začal utíkat. Policista ho však dohonil. Po dvaceti kilometrech ve Formose musel policista s *Edilsonem* a se mnou vystoupit a pokračovali jsme autobusem do Goiâanie, kde jsme chlapce chtěli předat tetě.

Chtěl vůbec být Edilson předán tetě?

Já jsem neznala její adresu a on nám ji odmítl říci, když jsme seděli v taxíku v Goiâanii. Požádala jsem taxikáře, aby nás dovezl na hlavní policii. *Edilson* si uvědomil, že by to bylo stejné jako obvinění z trestného činu. Když se taxík přiblížil k policejní stanici, řekl nám adresu a řidič změnil směr. Na adrese jsem vystoupila sama s *Edilsonem* a zaklepala na dveře. Vyšla žena, objala synovce, divila se jak vyrostl a skutečně se radovala. Říkala, že ona i manžel jsou trochu nemocní a synovec, který skončil školu bude pro ně velká pomoc. Vyměnili jsme si pár zdvořilostí a podala jsem jí prohlášení o odpovědnosti za synovce k podpisu. Žena dokument podepsala.

Špatný začátek, ale dobrý konec.

Kdyby se tak stalo, nestálo by za námahu o tom tak dlouho vyprávět. Život je plný překvapení. Za nějaký čas přišel dopis Guiseppovi od Dr. Marcia. Silnými slovy napsal: *Nezapomínejte, že jsem generálním ředitelem Bona Espero! Jestliže se do 30.t.m. neobjeví Edilson v domově, udám vás a Ursulu justici a Federálním úřadům.*

Co měl generální ředitel Bona Espero s bývalým chovancem, který chtěl domy v domově podpálit?

Tato otázka se vnucovala i nám. Jak víte, *Marcio* nahradil Lemose v listopadu 1975, ale on byl v Bona Espero již rok před tím. Bydlel zde dokonce nějaký krátký čas, ale brzy se přestěhoval do Alto Paraíso, když tam získal místo lékaře. Ačkoliv formálně byl s námi solidární v problémech s touto aférou, později viditelně ztratil zájem o Bona Espero. V dubnu 1976 na schůzi vedení vyjádřil nespokojenost se vztahy uvnitř instituce a odmítal spolupráci, pokud se poměry nezmění. Vlastně kritizoval Guiseppa za špatná finanční vydání na rekonstrukci „bílého domu“. Výhrada byla velmi podivná, protože *Marcio* sám nikdy k ničemu v Bona Espero nepřispěl, a za druhé si neuvědomil, že

peníze na rekonstrukci „bílého domu“ pocházely zcela z naší soukromé kapsy. V tomto konkrétním případě se jednalo o podlahy. Udusanou zemi Guiseppe pokryl kachlíky, aby se zvýšila hygiena bydlení. Doktor nás dále osočil, že jsme na okna pověsili záclony dovezené z Itálie. V srpnu 1976 generální ředitel napsal Guiseppovi dopis: *Bez nadšení pracovat nechci. Vedení Bona Espero mě nebaví. Přijměte mou rezignaci. Budete vždy mým velkým přítelem, kterého obdivuji.* Od té doby se nikdy v Bona Espero neobjevil, ale oficiální rezignaci nikdy nepodal.

Napsal až dopis o Edilsonovi. Jak ta aféra skončila?

Dokument, který podepsala *Edilsonova* teta měl v aféře klíčový význam. *Marciovy* vyhružky nemohly mít účinek. To on pochopil. Jel do Goiânia a odvedl si *Edilsona* domů do São João de Aliança, které leží ve vedlejším administrativním celku. Doktor se tam přestěhoval, protože mu tam nabídli vyšší plat.

Jaký byl motiv jeho zájmu o chlapce?

My jsme nakonec pochopili proč se *Marcio* začal zajímat o Bona Espero a proč později o něj ztratil zájem. Jeho chování to jasně vysvětluje s odhalením celé aféry. Tenkrát se sexuální orientace ještě tajila.

Dověděl se Artur Vellozo o sérii těchto šokujících událostí?"

Koncem října 1976 zvažoval Vellozo možnost vrátit se do Bona Espero. Já jsem ho osobně neznala, ale potěšilo mě, že by se nejdůležitější zakladatel domova vrátil a napomohl rozvoji domova po vážné krizi. V lednu 1977 se Vellozo a Neuza vrátili a nastěhovali do „pionýrského domu“. Starý pán přinášel stále nové nápady. Jeho koníčkem byl starý traktor. Bona Espero ho koupilo v roce 1965 za peníze ze státní loterie. Guiseppe našel v archívu důkazy, že traktor byl zapůjčován starostovi Delfinu Herculano Červinskimu, dále spiritistickému centru „Město bratrství“ a místním statkářům. Nic se nenalezlo, že by zapůjčování bylo zapláceno. Když jsme přišli my, traktor již dosluhoval. Pocházel ze zkušební série továrny FORD v Brazílii. Vyrobilo se jenom 120 kusů, protože se ukázalo, že traktory nejsou vhodné do brazilských podmínek. K sériové výrobě byl vybrán jiný model. Pochopitelně chyběly i náhradní díly. Traktor ale mohl sloužit jako tahač a pro nás to stačilo. Ale Vellozo se tvrdošjně snažil opravit systém hydrauliky traktoru. Protože bydlel v „pionýrském domě“, zdrazil jako první všechny hosty přicházející do „bílého domu“, žádal je o pomoc pro svůj neopravitelný traktor. Naštěstí Neuza, střízlivě myslící žena, ho byla schopna brzdit, byla-li na místě.

Nechtěl Vellozo zpět získat svou funkci generálního ředitele?

Ne, ale pokládal se za jakéhosi čestného doživotního zakladatele a často prezentoval svoje plány. Po čase, kdy doktor *Marcio* už dlouho neprojevoval žádnou iniciativu, bylo konstatováno, že je třeba obsadit místo schopným člověkem. 9.července 1978 se v Bona Espero sešlo plenární zasedání, aby vybralo nového ředitele. *Marcio* byl pozván a zařazen do programu, ale nereagoval. Za ředitele byl vybrán dobrý esperantista Enivaldo Alves Silva, mladý inženýr z Brasília, člověk s odpovědností a dobrou morálkou. Následujících dvacet pět let obětavě spolupracoval s domovem. Do vedení byli schváleni také Vellozo a Neuza, jako morální ohodnocení za protizákonné propuštění v roce 1972. Vellozo byl jmenován ředitelem pro řízení, Neuza pro vnější záležitosti, Guiseppe pro finanční záležitosti a já pro výchovné věci. Nové vedení se tedy skládalo ze tří Brazilců, včetně dvou zakladatelů, a dvou cizinců.

Jak reagoval bývalý ředitel?

Znáte jeho reakci co se týkalo *Edilsona*. Již dříve se kumulovaly jeho impulsivní nešťastné nápady. Například ignoroval zemědělství, ale vytrvale prosazoval svůj plán pěstovat sóju. Byl schopen v potu tváře sít sóju do zcela nepřipravené půdy savany. *Marciovi* jsem dal k dispozici klíče od našeho bytu v Brasílii, kde bydleli naši synové Guido a Dario. Rád se tam zastavoval, když navštívil hlavní město. S našimi syny jednal jako se svými sluhy. Jednou se Dario vrátil domů ze školy a našel „pána“ v poněkud nedůstojné situaci. Žádala jsem pak *Marcia*, aby vrátil klíče. Tenkrát na nás zaútočil, že jsme xenofobní. Začal válku s cílem: *Bona Espero revenos al mi!* (Bona Espero se ke mně vrátí!) Lékař zneužil ochotu mladého advokáta Vero Aldy a vyzval bývalého chovance Santora, kvůli jehož obvinění byl propuštěn Lemos, aby napsal dopis esperantistům, jako chlapec, který byl vyhnán z Bona Espero. 15.května 1979 advokát rozeslal početným esperantistům tento dopis s žádostí, aby ti kteří již Bona Espero navštívili, napsali o tom podrobnou zprávu, aby tak podvodníci z ciziny mohli být vyhnáni. Marcio napsal otevřený dopis s datem 23.května 1979 brazilským esperantistům. Byla to manifestace šovinismu: *Ta dvojice je zlo pro Bona Espero. Budou zlem i pro esperantské hnutí v Brazílii. Otevřete oči! Dost bylo diktátorů! Dost bylo doživotních vedoucích, atd.*

Protestoval někdo?

Ano, jako první překvapivě advokát Vero Aldo. Dostavil se do Bona Espero ve stejný den 23.května. Doprovázel ho svědek. Vyšetřili poměry v domově a o tři dny později stejnou cestou rozeslal zprávu, ve které litoval, že bez uvážení rozeslal první dopis, který: *obsahoval lži o manželích Grattapagliových a o vedení Bona Espero*. Skandál mi připomněl dopis Dr. *Marcia* z roku 1975, ve kterém psal, že v dřívějším životě patřil aktivně...k inkvizici.

Tím byly problémy definitivně uzavřeny. Gratuluji!

Chtěli jsme tomu věřit. Byli jsme naivní. Bývalý ředitel Lemos se na nějaký čas odmlčel, ale začátkem roku 1978 od něho přišel dopis z Joã Pessoa, jeho rodného města v severovýchodní Brazílii. Dopis byl adresován Giuseppevi. Lemos ho oslovoval familiárně Bepe, popisoval svůj rodinný život a práci, studijní úspěchy svých synů a privátní školu své ženy *Niny*. Přesto, že svůj život popisoval jako šťastný, projevil stesk po Bona Espero. Podobný dopis napsal současně i Neuze. Neuza v odpovědi, kterou mi dala v kopii, mu psala, že mu nedoporučuje navštívit domov a radila mu, *aby nechal na pokoji Ursulu a Giuseppa, kteří prošli křest ohněm, když zůstali sami*. Také Neuza si hořce vzpomněla na plenární zasedání, které sesadilo Vellozu a ji z vedení Bona Espero v roce 1972. Pod textem psaným strojem napsal rukou Vellozo svůj souhlas s Neuziným názorem.

Odpověděli jste Lemosovi na jeho dopis?

V dopise nebyla žádná otázka, na kterou by bylo potřeba odpovědět. Nebyl tam žádný konkrétní návrh, jen informace ze soukromí. Po půl roce v září 1978 jsme obdrželi v kopii dopis, který adresoval Vellozovi, který byl tenkrát v São Paulo. Autor v něm opakoval stejné výhrady jako v dopise Neuze, vyjmenovával Vellozovy chybné kroky, mezi jiným jeho časté absence v domově a jeho dlouhotrvající cesty, ale především ho kritizoval, že neuzavřel smlouvy s ministerstvem spravedlnosti, což způsobilo finanční potíže v Bona Espero. Kromě toho mu také vyčítal, že pro jeho nečestnost stát odstoupil od projektu elektrárny u vodopádu a připojil pozemek Bona Espero do národního parku. Dopis je velmi zajímavý dokument, protože se dotýká několika témat z pionýrského období domova a také hlavního důvodu proč se Lemos oženil s Elisabetou.

Elisabeta byla, mladá, bohatá a pravděpodobně jí nevyhovoval život v savaně. Neplánovala odchod?

Z dopisu jsme se dověděli, že chtěla utéci do Recife a to by byla katastrofa pro celý podnik, který byl závislý na jejich šecích. Ale nebezpečí bylo zažehnáno – jak napsal autor- zásahem „shora“ – Lemos byl totiž nucen se s Elisabetou oženit. Kdyby to tak tragicky nedopadlo, mohly by se Lemosova slova zdát směšná: „pro společné blaho se oženil i přes svou sexuální orientaci“. Elisabeta brzy onemocněla rakovinou a zemřela mladá. Vytvořila jsem si o tom svou vlastní teorii a také mám vlastní zkušenosti s touto nemocí. V případě té nešťastnice rakovina způsobila, že se nemohla pohybovat. Možná proto se dostala do bezvýchodné situace? Lemosův dopis Vellozovi je také zajímavý i z našeho hlediska. Autor v něm obhajuje mě a Guiseppa: *Jednou se vrátím do Bona Espero, ale ne kvůli komplotům, proti „našim bratrům“ Grattapagliovým, když jste zvali do domova jiné lidi s cílem odstranit z vedení, ty neohrožené lidi G+U. Bůh jim žehnej!*

Vy jste skutečně potřebovali podporu?

V roce 1977 pozval Vellozo ze São Paula svého přítele Germinio Pellegrini Freitase, který mu vštípil myšlenku, zcela nekonstruktivní, na chov prasat a ryb s finanční půjčkou od Banco de Brasil. Ten člověk bezpochyby se snažil získat pozemek Bona Espero za pomoci naivnosti starého zakladatele a vážně doporučoval Guiseppovi, aby mě propustil a reorganizoval domov. Protože Guiseppe nechtěl rozvod, Vellozo plánoval útok proti tehdejšímu vedení, abychom byli oba vyloučeni ze hry. Naštěstí tento plán byl stejně efemérní jako všechny Freitasovy iniciativy. Povědomost o tom se ale rozšířila mezi lidmi.

Od koho jste se dověděli o „palácovém převratu“?

Pravděpodobným důvodem to byly Lemosovy kroky, aby se mohl vrátit do Bona Espero. Potvrzuje to následující dopis, který poslal esperantistovi z Sorocaba a v kopii také nám. V něm nás přímo obhajuje. Je to Lemosova odpověď na otevřený dopis esperantisty z Sorocaba, ve kterém si 15.ledna 1980 klade rétorické otázky: *Proč dva cizinci jsou ve vedení brazilské organizace? Kdo oni vlastně jsou? Proč dostávají peníze ze zahraničí?* Ten člověk by si mohl ušetřit dost peněz na poštovním a mohl by peníze poslat do Bona Espero dětem na jídlo; také by mohl vyzvat své spoluobčany, aby pomáhali brazilským dětem, o které jsme se starali my; konečně by mohl přesvědčit vládu, aby dělala to co my. Kdyby napsal do Bona Espero, poslali bychom mu pozvání, aby se staral o děti, žil tady a kandidoval na místo ve vedení, kde jsou trvale volná místa. Ten muž ze Sorocabo měl právo navštívit Bona Espero a na vlastní oči se podívat, co tam dělají ti dva cizinci.

Po dvou krocích směrem do Bona Espero udělal bývalý ředitel ještě třetí?

Rychle nenásledoval jen třetí, ale ještě čtvrtý a pátý. 13.září 1980 k nám poslal kontrolní komisi, která se skládala z jeho dvou synů a dvou bývalých žáků ze sedmdesátých let. „Vyslanci speciální mise“ se stanovami v ruce požadovali navrácení propuštěného ředitele do Bona Espero. Ukázali nám příslušný paragraf, ale nevzali v potaz podmínky při aplikaci paragrafu. Odmítli jsme jejich požadavky. Vzala jsem stranou jednoho syna a zeptala jsem se ho, zda ví, proč jeho otec byl platným plenárním zasedáním, za jeho přítomnosti, odvolán z funkce. Sotva jsem stačila říci pár slov, začal sám vyprávět jak „miláčkové“ jeho otce na oplátku znásilňovali jiné chlapce. Nato komise odjela.

Následoval mír nebo ultimatum?“

Zdálo se, že ani jedno ani druhé. Ale bylo by možné interpretovat jako ultimatum další dopis bývalého ředitele. Tentokrát oznámil „drahému Bepemu“ svůj návrat na listopad 1980 s jasným návrhem: starat se o sad a vyrábět víno z žabutikaboj (brazilské ovoce, černé, kulaté, jedlé bobule).

Možná, že nějací dobrovolníci by rádi ochutnali v abstinentském Bona Espero tak originální víno.

Giuseppe odpověděl, že výroba vína nepatří k prioritám Bona Espero. Potom se skoro celý rok nic nedělo a pak náhle následovaly události jako ve filmu o středověku. Sesazený ředitel, bez vyhlášení války, začal dobývat ztracené království. 31. října 1981 v poledne zastavilo před „pionýrským domem“ auto s bývalým ředitelem a čtyřmi „rytíři“, bývalými žáky ze šedesátých let a začali „dobývat pevnost“, ve které se zavřel Artur Vellozo a kandidát na pěstování prasat, Germinio Pellegrini se svými dvěma syny a dvěma vnuky. „Pionýrský dům“ byl dobyt ze zadu po rozbití dveří a sedmasedmdesátiletý Vellozo, který nemínil kapitulovat, byl zbit. Sesazený ředitel jako král prošel hlavním vchodem a prohlásil, že podle zákona má právo zabrat a okupovat Bona Espero. Policie se dostavila rychle a měla na věc jiný názor a odvezla okupanty do vězení. Takže filmový scénář má nyní formu policejního protokolu.

Jednalo se o kriminální vloupání. Bylo soudní pokračování?

Ne, policie obdržela prohlášení, že vedení Bona Espero nemá v úmyslu podat formální stížnost na vniknutí a způsobené škody, protože má za to, že bývalí žáci nejsou přímo odpovědni za násilí, ale jsou obětmi chybné výchovy, za kterou je odpovědný bývalý ředitel. Ale ani proti němu nebyla podána stížnost, protože jsme věřili, že celá věc je už u konce.

Lemos se již nikdy nevrátil?

Bylo by dobře, kdyby se vrátil, jako jiní zakladatelé, u příležitosti čtyřicetiletého výročí Bona Espero. Osobně jsem mu telefonovala. Měl radost. Děkoval, ale byl nepohyblivý pro srdeční onemocnění. Zemřel v roce 1999 ve věku sedmdesát dva let. Život toho člověka s velkým intelektuálním potenciálem, širokým rozhledem, osobním kouzlem a mnoha schopnostmi se nešťastně zamotal, protože v dětském věku ho zavedli na falešnou cestu.

10. Esperantisté a děti

Pod znamením Naděje se šikují míroví bojovníci.

Kdy se Bona Espero stalo opravdovským kouskem Esperantie?

Ursula: Až potom, když začali přicházet zahraniční hosté a zejména, když přišli tak pracovití a hovorní jako byla Angličanka Sally Phillipsová. Oslovila nás na Světovém kongresu esperanta v Kodani a vyjádřila přání navštívit Bona Espero. Byla bez peněz, tak jak bývají světoběžníci, ale podařilo se jí získat nějaké peníze na cestu z Londýna do New Yorku a odtud pak cestovala stopem americkým kontinentem díky ochotě řidičů kamionů. Přišla v březnu 1976 a zůstala jeden rok s malými přestávkami. Sally byla perfektní dobrovolnice.

Giuseppe: A krásný člověk. Byla feministka a vyhlášovala všem stejná práva a povinnosti a byla připravena plnit i nejtěžší úkoly: pracovat na poli, se stroji, ale já jsem zase musel vařit a starat se o nejmenší děti. Jednou bylo potřeba opravit děravou střechu nad společenskou místností. Zdálo se jí, že taková práce je výborná příležitost aplikovat principy rovnosti a s elánem vylezla na střechu. Tenké tašky ji neunesly a Angličanka spadla ze čtyřmetrové výšky a zlomila si paži. Naštěstí jen ruku! Museli jsme ji transportovat do nemocnice v Brasília. Trvalo to 15 hodin. Jen si představte jaké to bylo pro ni utrpení!

Ursula: Jiný choulostivý problém jsme museli řešit jednou při pravidelných týdenních schůzích; diskutovalo se, zda je slušné, aby se dospělí koupali nazí s dětmi v jezeře. Pro Sally to bylo přirozené lidské právo, tím spíše, že se jednalo o rajské prostředí Bona Espero.

Vlastně, ráj není představitelný s Evou v plavkách.

Giuseppe: Ale většina měla zato, že tím způsobem by mohl vzniknout nějaký průšvih vzhledem k dětem. Sally možná neochotně, ale respektovala názor většiny.

Který zahraniční host se zapsal do knihy hostů jako první?

Ursula: Karl Link z Frankfurtu v listopadu 1975. Německý esperantista, odvážný, čilý osmdesátník. Mezi svými dojmy popsal v knize hostů epizodu s anakondou v kurníku, po které prozíravě zkrátil svůj pobyt, právě před našimi třetími vánoce v Bona Espero. Vánoce byly výjimečně příjemné díky návštěvě americko-německého páru, Ralfa a Ellen Gerberových, kteří přežili druhou světovou válku. Oba byli z Berlína a podařilo se jim přežít holocaust. Představte si, že opustili každý zvlášť Berlín, seznámili se v USA a sešli se se mnou – třetí Berlínkankou – u pomníku Ludvíka Zamenhova v Bona Espero.

Kaj dissaltis la obstinaj baroj per la sankta amo disbatitaj (část esperantské hymny)

Ještě dodám. Pamatujete si, že hned po válce jsem chodila do školy ke katolickým jeptiškám? Měla jsem jen jedny šaty. Když byly vyprané a včas neuschly, nemohla jsem jít do školy. Jednou mi jeptiška předala balík z USA. V něm byly nové šaty, dárek od Ellen. Začaly jsme si psát a já jsem se dověděla proč a jak se jí podařilo utéci z Německa. Moje přátelství s Ellen ovlivnilo i můj další život.

Kdo byl dalším hostem?

Další byl Američan, Jack Lesh. Přijel z Aljašky v lednu 1976. Jack byl schopný tesař, ukázal se jako velmi užitečný. Byl to sympatický dobrovolník. Hodně pomohl Bona Espero a miloval krajinu Alta Paraíso, podobnou širým pláním Aljašky, ale bez sněhu a mrazu. Ale Bona Espero mělo pro něj jedinou nevýhodu: děti. Otevřeně prohlásil: *Kdybyste poslali ty hlučné děti pryč, zůstal bych tady navždycky.* Takovou laskavost jsme mu nemohli udělat. Koncem února přiletělo do Bona Espero letadlo, kterým přiletěla Jackova manželka a jeho přítel, pilot. Trojice odletěla na sever.

Jak může v savaně přistát letadlo?

Vy nevíte, že Bona Espero má malé letiště? Jeho vznik se váže k historické události. V roce 1946 vládní komise hledala prostor v Chapada dos Veadeiros, kde by mohlo být založeno hlavní město Brazílie. Je to v našem regionu. Komise se sešla v roce 1948 na statku São Bento a pro jejich potřeby bylo zřízeno letištěátko v prostoru, který pak získalo Bona Espero. Ale nakonec bylo vybráno jiné místo pro stavbu metropole. V padesátých letech zakladatel Brasília, prezident Juscelino Kubitschek, přistál tady a prý prohlásil, že v regionu Alta Paraíso bude postaveno mezinárodní město. O tom mi vyprávěl osobní prezidentův pilot při náhodném setkání v letadle mezi Rio de Janeiro a Brasília.

Kubitschek se nemýlil, Bona Espero je mezinárodní centrum.

Giuseppe: Tak to chápali Ellen a Toren Kehletovi. Letiště použili, když navštívili Bona Espero v roce 1976, ještě s Elleniným otcem, Augustem Weide. Koupili 40 ha půdu u Bona Espero a stali

se prvními sponzory naší instituce. Věnovali nám elektrický generátor a silný džíp, Hondu. Zasáhl osud. Toren brzy zemřel, ale před smrtí ještě daroval svůj pozemek Bona Esperu. V tom roce se Bona Espero otevřelo světu. Přijeli hosté z různých zemí a mluvilo se esperantem.

Zaznamenalo Bona Espero také nějaké svatby?

Například vaše krajanka Teresa Szabawska, kterou Bona Espero pozvalo do Brazílie po získání povolení na práci od brazilských a polských úřadů. Přijela v roce 1976. Inteligentní, pracovitá dívka se dobře adaptovala a byla zde velmi užitečná. V listopadu se pak vrátil Jack Lesh, i přes svou antipatii k dětem. Teresa se snažila, aby od něj získala pozvání do USA. Byl to častý sen Poláků, utlačovaných Sovětským svazem. Podařilo se jí to. Jack ji opatřil vízum i letenku do USA. Pravděpodobně v jeho očích byla Polka úžasná a přál si ji dostat do rodiny; seznámil ji se svým synovcem, za kterého se pak provdala, ukončila svá vysokoškolská studia a udělala skvělou kariéru.

Takže přešla z komunismu do konzumismu přes Bona Espero?

Ursula: Možná spíše přes svoji představu štěstí. Velkým přínosem pro esperantský étos v Bona Espero byli Trevor a Edith Steelovi, kteří sem přišli v únoru 1977. Tito talentovaní esperantisté s námi hodně spolupracovali, i finančně. Australan Trevor uplatnil své znalosti a zkušenosti profesionálního pedagoga německého jazyka v dojení krav a jeho německá manželka pomáhala péci chleba. Snažili se získat víza k trvalému pobytu, ale to se jim nepodařilo. V oficiální odpovědi na jejich žádost stálo, že v Brazílii se nachází už hodně intelektuálů, zatím co chybí technici s praxí. Ale Trevorovy intelektuální schopnosti velmi domovu prospěly. Byl první, který reorganizoval knihovnu. Inspiroval se zážitky v Bona Espero a napsal román v esperantu: „Sed nur fragmento...“ (Jen útržek...), jako první knihu ze série úspěšných knih, které ho učinily známým spisovatelem. Bona Espero se také objevilo v jeho knize „Falantaj Muroj“ (Padající zdi). Trevor a Edith musili bohužel opustit Brazílii v roce 1977.

Guiseppe: Chtěl jste vědět o „edzperantu“⁴³. V tomto případě však došlo k manželské krizi. V rozvodovém procesu Edith obvinila Trevora z „duševní krutosti“, protože s ním byla nucena žít „v nehostinné brazilské pustině“. Potom Trevor Steele cestoval světem, vyučoval esperanto v mnoha zemích a po dvaceti letech se objevil v Bona Esperu s krásnou a mladou múzou. Jmenovala se Ania, půvabná Polka s modrýma očima, které Trevora okouzly. Ale múza brzy přesvědčila Australana, aby opustili pustiny a našli si něco v civilizaci. Trevor si našel místo v CO UEA⁴⁴; kde pracoval nějaký čas jako generální ředitel. Zde také pracovala Katarina Bodnarová, inteligentní a hezká Slovenka, která také pracovala jako dobrovolnice v Bona Esperu, před tím, než poznala Trevora. Po nějakém čase se s Trevorem vzali a usídlili se v Austrálii. Právě jsme od nich dostali zprávu, že nás navštíví.

V sedmdesátých letech přijíždělo mnoho esperantistů, esperanto se používalo v každodenním životě. Všimly si toho sdělovací prostředky?

Ursula: Sdělovací prostředky všeobecně pokládají esperanto za koníček více méně velké skupiny idealistů, nebo jako objekt specialistů na jazykové problémy ve světě. Ale jestliže je esperanto

⁴³ Edzperanto je slovní hříčka, edzo=manžel, peri=zprostředkovat

⁴⁴ Ústředí Světové esperantské organizace v Rotterdamu v Nizozemsku

svázáno s nějakou nezvyklou činností, která by čtenáře mohla zajímat, novináři se hned objeví. Bona Espero, jako výlučně esperantský podnik, by bylo pokládáno právě jen za něco marginálního. Na druhou stranu jako vzdělávací instituce vedená Brazilci a cizinci v mezinárodním duchu, kde se používá společný neutrální jazyk, ano to je přitažlivé téma. Uprostřed roku 1977, když jsme se začali dostávat z problémů, náhle přijela známá novinářka Marlene Anna Galeazziová s fotografem Claudio Alvesem z týdeníku „Manchete“, v té době velmi populárním v Brazílii. Vznikl několikastránkový článek k datu 18.června 1977. Časopis následovala velká televizní společnost „Rede Globo“. S Marlene Chiarelliovou, televizní hvězdou natočila reportáž o Bona Esperu, která se vysílala v oblíbeném programu „Fantástico“, který každou neděli přiláká k televizoru miliony diváků. Dynamický film s dětmi na koních na břehu jezera při západu slunce vykreslil Bona Espero jako poslední ráj na Zemi. Obě tyto prezentace splnily informační roli pro celou zemi o esperantu.

Mělo to nějaké konkrétní dopady?

Giuseppe: Bona Espero se stalo častým tématem různých sdělovacích prostředků. Vrátili se k nám novináři z „Manchete“, televizní kanály „Rede Globo“ a „Band“, kromě toho i jiné noviny, brazilské i zahraniční. Esperanto se nejevilo jen jako koníček, ale jako nástroj, který zprostředkoval pomoc dětem odsouzeným k analfabetismu, nástroj, který usnadňuje vzdělání v duchu bratrství a tolerance. Tím Bona Espero získalo přátele mimo esperantské hnutí, často velmi vlivné přátele, kteří nám hodně pomohli. Například Mário Garófalo.

Měli jsme radost, když jsme se seznámili s Mário Garófalou v roce 1984. Pomohl nám uskutečnit dokumentární film o Brasílii. Byla to první kompletní zpráva o brazilském hlavním městě, vysílaná v polské televizi.

Giuseppe: Nemohli jste najít lepšího interpreta. Mário věděl všechno o Brasílii, byl jeden z jejich průkopníků. Od něho se celá Brazílie dověděla v přímém přenosu dne 21.dubna 1960 o slavnosti při zahájení fungování hlavního města. V roce 1981 získal státní licenci pro svou privátní rádiovou stanici. Její zahájení souviselo s návštěvou papeže Pavla II. v Brasília. Mário Garófalo, katolík a vlivná osoba, uspěl získat zvláštní papežské požehnání ke svému vysílání, což se rozšířilo ve veřejnou známost. Jeho „Superradio FM“ od svého založení mělo vysokou úroveň a široký kulturní rozsah programů; vysílalo hodně klasické hudby.

Byl Mário Garófala esperantista?

Ne, ale měl velké zásluhy na popularizaci esperanta. Jen si představte, že už mnoho let každou sobotu dopoledne v „Superradio FM“ se vysílá program o esperantu a o esperantském hnutí v portugalštině. Vysílání pokračuje na stejné úrovni pod vedením Máriovy manželky Lucie. Zaslouží si náš dík, je to veliký podporovatel Bona Espero. O náš podnik se začal zajímat už v roce 1976 a hned se stal naším přítelem. Až do své smrti v roce 2005 plnil funkci kontrolora v Bona Espero. Mário nám pomáhal v mnoha záležitostech a on má také zásluhu na vybudování stožáru, vysokého 35 metrů, Jako vlivné osobě se mu podařilo získat pro nás radiotelefonní systém, který nás spojil v roce 1992 s celým světem. Byl to revoluční krok ve vývoji Bona Espero.

Získávali jste jenom přátele?

Ne. V místním časopise v Santos se objevil pozitivní článek o Bona Espero a přilákal pozornost mladého novinářského páru *Valtra a Clary*. Nebyli to esperantisté, ale slyšeli o esperantském semináři, navštívili ho a oslovili nás. To se stalo v červenci 1977. Zatím co jsme odjeli na Světový

kongres esperanta na Island, dvojice se rozjela do Bona Espero a zůstala tam do našeho příjezdu. K našemu překvapení k nám byla dvojice polemická. Kritizovala náš výchovný systém, stravování, podmínky k ubytování atd. Všechno podle nich bylo v Bona Esperu špatné a potřebovalo změny. Hledali jen stinné stránky.

Ursula: Jednou *Valtr* našel na polici řadu knih a obvinil nás, že Bona Espero slouží k propagandě komunismu. Jednalo se o hezké brožury o Polsku ve španělštině. Obsahovaly zcela stejnou příznivou propagaci, jakou si vytváří každá jiná země. Brožury poslala polská ambasáda a obsahovala celou kapitolu o Ludvíku Zamenhofovi. *Valtr*, který nebyl esperantistou, viděl jen komunistickou agitaci. Svolal děti, nařídil jim vynést všechny knihy a ... spálil je. Jen si představte pálení knih v Bona Esperu! Roztrásla jsem se v bezmocném rozhořčení. Ta věc byla velmi vážná. V Brazílii vládla diktatura, každým okamžikem jsme mohli přijít o víza. Naštěstí před vánocemi se inkviziční dvojice vrátila do Santos. Nechali tam ale dost svých věcí. Za tři měsíce jsme se dověděli, že mají v úmyslu se vrátit. Silně jsme doufali, že se zastaví jen v Alto Paraíso a ...stalo se.

Guisepe: Tenkrát byla snaha zakládat v rozlehlé zemi struktury státní moci. *Valtr*, jako jeden z mála vzdělaných lidí, se stal jakousi vlivnou osobou, zástupcem pro Alto Paraíso, ačkoliv oficiálně byl jen jedním z pěti zástupců rady administrativní jednotky. Když jsme zjistili, že se tam *Valtr* s manželkou usídlil, dopravil jsem mu tam jejich věci. Když věci uviděl, nadával a poručil, aby se věci odvezly zpět. Prohlásil jako pravý diktátor: *Žádný cizinec nemá právo urážet Brazilce!*“ Marně jsem se snažil pochopit, z čeho pramení to rozhorlení, tím spíš, když za dva dny sám přijel a své věci si odvezl.

Ursula: Bylo zřejmé, že ve svém pocitu autokrata nejen pomlouval Bona Espero, ale také urážel ostatní členy rady regionu. Byli to sice poloviční analfabeti, ale měli svou čest. *Valtr* často přeháněl ve svých nadávkách. Uražení radní ho zbili a dvojici vyhnali...

...z ráje. Pobývali v Bona Espero jiní esperantisté?

Vy jistě víte, že být esperantistou není ještě zárukou dobra. *Cicero Gomes*, zkušený esperantista, s úspěchem jazyk vyučoval, ale vyvolal několik afér, které negativně ovlivnily ostatní „bonesperány“ a zejména děti. Byl to neobyčejný člověk, který měl okamžiky nekontrolovaného chování, tzv. telekinezi. Byl například schopen pohybovat s předměty na dálku, otvírat dveře, štípat dřevo. Jednou v takovém stavu zvedl jednou rukou pohovku se sedícím Vellozou. Stařec ztrácel rovnováhu, ale křičel: *Já se vůbec nebojím!* Třicet lidí, včetně Trevora Steele a jeho manželky Edith to opravdu vyděsilo a mnoho dětí chtělo utéci. Potom *Cicero* pobýval několik dní v Alto Paraíso a děti, protože se bály, si nosily matrace na spaní do jídelny a chtěly spát společně s námi; prosily, aby ten člověk se již nevracel. Rada domova uznala jeho návrat za nežádoucí. Toto rozhodnutí se pak stalo záminkou k šovinistické kampani a obviňování z „vyhánění“ Brazilců z Bona Esapero, kterou vyvolal *Marcio* v sedmdesátých letech.

Guisepe: Ta léta byla hrozná. Byli jsme zavaleni prací a pomlouvačnými kampaněmi. Naštěstí v následujícím desetiletí přišly úspěchy. Náhle do Bona Espera „*venis nova sento*“.⁴⁵ 66.Světový esperantský kongres v roce 1981 v Brazílii přiměl brazilské esperantisty zaměřit svou pozornost

⁴⁵ částečka esperantské hymny

na Bona Espero. Jen rozhodnutí, že se bude konat Světový kongres v Brazílii, přimělo mnoho esperantistů, aby navštívili Bona Espero, zejména mladé.

Ursula: Mezi jinými přišla *Rosa Maxima*, půvabná dívka, která navštívila Bona Espero již v roce 1978. V pamětní knize zanechala zápis: *Ježíš at' vám žehná!* O dva roky později je druhý zápis její rukou: *Velice děkuji, že jsem mohla být v Bona Esperu, kde jsem se hodně naučila: lásce, přátelství, loajalitě a práci. Ať mě bůh stále vede touto cestou.* Byla zaměstnaná ve federálním parlamentu u poslance a měla jistý vliv. Žila plamenným esperantismem. V roce 1980 jsme se rozhodli jet s ní na Světový kongres do Stockholmu. Potom vstoupila do brazilského výboru pro Světový kongres v Brazílii a výtečně vedla mládežnickou činnost.

Guisepe: Skutečně, *Rosa* se stala skoro naší dcerou. Po kongresu jela do CO UEA (Centrum Světové esperantské organizace) v Rotterdamu, aby zde pracovala jako dobrovolnice. V našem archívu jsou její krásné dopisy. Obzvláště u nás vzbudila zvědavost, když napsala, že vznikla láska mezi ní a ředitelem UEA Dr. Victorem Sadlerem a že oba plánují přijet do Bona Espero. Znali jsme již Victorovo nadšení pro život v „ráji“. Po kongresu v Brasílii jeho nadšení ještě vzrostlo.

Ursula: Měli jsme radost z tohoto nadějného páru, který by mohl dát solidní základ „mezinárodnímu městu“, které předpověděl prezident Kubitschek. Před očima jsme již viděli svatbu *Rosy* a *Victora* a jejich budoucí převzetí odpovědnosti za Bona Espero.

Guisepe: K úspěchům roku 1981 bych ještě přidal zakoupení malotraktoru *Tobatta*. Po dokončení nové školy, díky finanční podpoře organizace „Terre des Hommes“. *Margaret Brandenburgová* žádala subvenci od německé katolické organizace „Misereor“ Když bylo nutno doložit doporučující garanci, starý katolický farář *Benno* v *Alto Paraíso* to odmítl udělat. Měl zařizován negativní postoj k Bona Esperu. Intervenovali jsme u biskupa ve *Formose* a ten nám vyhověl. Nový traktor byl začátkem „Subtena Societo de Bona Espero“ (Podpůrný spolek Bona Espera), registrovaný v Německu; stále je dosud naším nejvěrnějším a nejučinnějším sponzorem.

Ursula: V Bona Esperu se usídlilo několik osob. Například byla podepsána smlouva na šest měsíců s mladými manželi *Julio* a *Annou Santosovými* z *Rio de Janeiro*. Půjčili si dva hektary půdy. Nebyli to esperantisté, ale projevovali zájem o mezinárodní jazyk a ubytovali se v „pionýrském domě“, kde vládl *Vellozo*. Také bych se zmínila o svém bratru *Ottovi Sandkühlerovi*, který poprvé navštívil Bona Espero v roce 1976 a tak se nadchl, že se rozhodl opustit Německo a přestěhoval se sem se svou ženou *Karin*.

Je to ten, se kterým jsi za války v Polsku utíkala do školy přes les?

Ano, bylo mu tenkrát sedm let. Udělal kariéru na poli reklamní grafiky. *Otto* mluvil dobře esperantem, ale ve hnutí aktivní nebyl. Pro Bona Espero přispěl významně vytvořením emblému. Podepsal smlouvu 17.července 1982. Zde je dokument, který potvrzuje, že manželé dostali ke svému užívání deset hektarů půdy na kterých pomocí vlastních prostředků vybudují výhradně pro vlastní použití dům, bez práva ho prodat, nebo komerčně využívat. Od ministerstva práce získal povolení oficiálně pracovat jako učitel esperanta na dva roky. Můj bratr svůj učitelský plat dával Bona Esperu. Vystavěl krásný domek na břehu *Mulungú* s výhledem na jezero. *Otto* si byl vědom, že v případě, že by opustil Bona Espero, jeho dům se stane majetkem domova.

V dokumentu jsem našel podpisy Artura Vellozy jako generálního ředitele a další členy vedení zodpovědné za konkrétní úkoly: Guisepe Grattapaglio – finance, Ursula Grattapagliová – výchova, Neuza Esteves de Arújo – vztahy s veřejností, Enivaldo Alves

Silva – provozní řízení, Inês Nunes de Machado – finanční kontrola a manželé Sandkühlerovi. Nebyla Inês jednou ze zakladatelů Bona Espero, která před léty odešla?

Ursula: Od Vellozy jsem se dověděla, že Inês bydlí v Goiâni, v hlavním městě Goiás, kam jsme museli jezdit za úředními záležitostmi. Jednou jsem zazvonila u její krásné vily. Hned jsme se spřátelily. Přijala mé pozvání. V dalších letech s námi Inês hodně spolupracovala.

Guisepe: Další citovaní lidé, kromě Otty a Karin, tvořili tenkrát vedení Bona Espero, zvolení 26.září 1981, na dobu tří let. V dokumentu figuruje Inês Nunes jako kontrolorka, později byla zvolena do vedení. Její návrat do Bona Espero, jako zakladatelky, byl pro nás velmi důležitý, protože nám velmi pomohla v konfliktu s *Rosou*.

Konflikt s Rosou? S Victorem Sadlerem také? Vždyť plánovali se vzít a jít společně do Bona Espero.

Ursula: Přišli z Rotterdamu do Bona Espero začátkem roku 1983 a dalo by se říci: společně, ale odděleně. Hned po příchodu *Rosa* prohlásila, že nechce mít nic společného s tím „člověkem“. Bylo jasné, že její psaní o lásce a sňatku byly fantazie. Bydlení si vybrala v „pionýrském domě“, kde žil Vellozo a dvojice farmářů *Julio a Anna*. Victor bydlel v „bílém domě“ s námi. Nechápal její chování, které bylo pro nás stále nečitelnější. Začala všechno kritizovat, nic se jí nelíbilo, požadovala radikální změny. Před tím, ta krásná dívka zde žila tři roky s přestávkami a dobře Bona Espero znala po všech stránkách a také vyjádřila svou lásku k tomuto místu. Měla hodně přátel. Z čeho pramenil takový odpor ke všemu?

Guisepe: Dalo by se říci, že se u Rosy jedná o její soukromý problém. 18.června 1983 předložila všem ve vedení písemný návrh revoluční reformy v Bona Espero. Návrh se skládal ze dvou požadavků: zaprvé likvidace školy; zadruhé transformace Bona Espero na „skutečné“ esperantské centrum. *Rosa* souhlasila s výukou dětí s podmínkou, že zde nebudou bydlet.

Jaké to mělo následky?

Ursula: Hlavním jejím cílem bylo odstranit děti. Ale jestliže by zůstalo jen denní vyučování, měly by šanci se zde učit děti jen z nejbližšího okolí. Bylo by nepředstavitelné, aby děti dojížděly desítky kilometrů. Taková škola by byla odsouzená k zániku. Ostatně to ostře odporovalo našim principům – pomáhat mládeži sociálně hendikepované, nebo bez šance jakékoliv výchovy ve svém prostředí.

Guisepe: Můžete si představit i další zničující následky. Ztráta statusu veřejně prospěšné instituce, vyřazení z registru Národní sociální služby a následná ztráta daňových úlev atd. Ani by nebylo možno počítat s finanční podporou „Spolku pro Bona Espero“ v Německu, bez které by fungování domova bylo velmi obtížné.

Možná by získalo esperanto. To byl cíl revolučních změn. Ale jaký vlastně to mělo cíl?

Ursula: *Rosa* prohlásila, že ačkoliv miluje děti, a hodně, nemá zájem se o ně starat, protože jejím hlavním objektem je esperanto. Navrhla principiální změny stanov, jmenovitě minimalizovat vzdělávání dětí a prioritou učinit esperanto, to znamená přelít do něho většinu finančních prostředků, čas a lidi. Následoval dlouhý seznam zbožných přání, které každoročně opakují esperantské kluby po celém světě: kurzy, základní a pokračovací, intenzivní semináře, revue, knihovna, maximální používání esperanta v kultuře, vytvoření kulturního centra v Bona Espero atd.

Úžasné návrhy!

Guiseppe: Nikdo nebyl proti. *Rosa* měla plnou možnost se realizovat. Vedení pouze nesouhlasilo s vyloučením dětí.

Dalším logickým krokem tedy bylo změnit vedení v Bona Espero. Pro dobro esperanta. Ano?

A právě to se stalo. *Rosa* se podařil puč jako správnému generálovi.

Generálové nejprve vyhláší vlastní hesla. Zde se jednalo o záchranu „kousku Esperantie“. Také si najímají servilní právníky, kteří puč právně ošetří v pružných zákonech. Rosa se také o něco takového snažila?

Ursula: Ano. Musím dodat, že puč nemůže uskutečnit jeden člověk. *Rosa* se podařilo získat do komplotu obyvatele „pionýrského domu“, včetně Vellozy a kromě manželů *Santosových* další pár ze Salto a manžele Sandkühlerovy. *Guiseppe*, já a *Victor* se všemi dětmi jsme nic nevěděli o útočném plánu, stejně jako *Neuza* a *Enivaldo* a kontrolorka *Inêz*, která bydlela mimo Bona Espero.

Tak vykryštalizovaly dva tábory: „pionýrský dům“ proti „bílému domu“.

Guiseppe: *Rosa* se snažila hned od počátku legalizovat svůj převrat. Se schválením zmateného Vellozy bylo svoláno plenární zasedání (Ĝeneral Asembleo) v Bona Espero na 25.června 1983. Plenární zasedání je svoláváno pravidelně každý třetí rok, aby byly provedeny volby do vedení a zúčastňují se ho všichni „bonesperanoj“ – osoby v Bona Espero. Mimořádně se koná z vážných příčin podle postupu ve stanovách. Tentokrát bylo zasedání svoláno bez ohledu na podmínky ve stanovách, protože se nemohli zúčastnit členové vedení, bydlící mimo Bona Espero. Upozorňoval jsem hned na začátku, že závěry nebudou mít platnost, ale *Otto Sandkühler*, zvolený jako předseda zasedání, na to nevezal zřetel.

Jaká rozhodnutí byla přijata?

Ursula: Hlavním tématem debaty byl *Rosin* návrh. Vyvolal ostrou diskusi, která vyústila v hlasování. Podle našeho názoru jsme se rozcházel v zásadní věci: škole.

Osm osob hlasovalo pro její zrušení, jen tři: já, *Guiseppe* a *Victor* proti zrušení. Většina také hlasovala pro změnu stanov co se týká cílů Bona Espero: že prioritou Bona Espero již nebude vzdělávání dětí, ale aktivity pro esperanto.

Guiseppe: Překvapivě pak další diskuse demaskovala pučisty. Byli navrženi k odvolání dva členové vedení, kteří podle stanov tam nemají co dělat, protože nebydlí v Bona Espero, tedy nejsou „bonesperány“. Chtěli vyloučit *Enivalda* a *Neuzu*, nahradit je svými lidmi a tak získat většinu při rozhodování. Myšlenka vyšla z chybné interpretace stanov, které jasně formulují „bonesperány“ a neváží jejich příslušnost na bydliště. Přesto většina hlasovala pro vyloučení *Enivalda* a *Neuzy*. Nyní byl puč dokonán.

Ursula: Schůze pokračovala i další den. V noci jsme studovali stanovy a konstatovali jsme, že si pučisté sami na sebe upletli bič. Se stanovami v ruce učinil *Victor* prohlášení, ve kterém logicky a bez jakýchkoliv pochybností dokázal, že všechna rozhodnutí mimořádného „Asembleo“ nejsou platná, protože: zaprvé schůze samotná nebyla svolaná podle stanov a za druhé, že čtyři hlasující osoby nemají status „bonesperánů“, a nemají tedy právo volit. Jednalo se o pár bydlících v Salto a o manžele Sandkühlerovy. První byli hosty podle stanov a *Otto* jako placený učitel neměl právo „bonesperána“, tedy ani jeho manželka *Karin*.

Zeptala jste se: Bratře, proč jsi proti mně?

Jeho ospravedlnění bylo kuriózní. On to činil z „bratrské lásky“, protože už nesnesl utrpení své sestry, která se namáhala pro cizí děti a za to dostávala jen pomluvy a urážky. Proto souhlasil s pučem a hlasoval pro propuštění dětí. Myslím si, že víc než velká láska ke mně, to byla nenávist k těm „fakanům“. Podobně by bylo možno vysvětlit i chování Vellozovo, které bylo v příkrém rozporu s ideály a plány o *velkých domech plných dětí*. Děti ho skutečně rozčilovaly a on si s nimi nerozuměl.

Jak to dopadlo?

Guiseppe: Byli zalarmováni dva zakládající členové: Neuza a Inéz. Ony společně přemluvily Vellozu, aby nezničil své celoživotní dílo. Vellozo se rozplakal, omluvil se a vrátil se na svou pozici ve vedení domova. Mandát byl platný do 26.zář 1984. Schůze vedení za účasti všech členů se uskutečnila 3.července 1983 a přesně určila formální status všech „bonesperánů“, což defakto zrušilo rozhodnutí, které učinilo „assembleo“ při puči. *Rosa* a její příznivci dál na rozhodnutí trvali. Byli si jisti svým vítězstvím, již před schůzí poslali děti domů k rodinám s tím, aby se již nevracely.

Ursula: Tím způsobem se škola uzavřela a zdálo se, že je to konec naší činnosti v Bona Espero. To bylo okupováno esperantisty – nepřáteli dětí. My oba jsme odjeli na Světový kongres do Budapešti a navštívit rodiče v Evropě, Victor zatím cestoval po Brazílii. V Bona Espero zůstalo osm esperantistů, vítězů nad dětmi, mohli si užívat šťastný život a diskutovat o „konečném vítězství“ esperanta. Byli jsme pryč déle než dva měsíce a vrátili jsme se koncem září 1983 s úmyslem sbalit si věci a rozloučit se s Bona Espero.

Ale vy jste se nerozloučili. Proč?

Při návratu jsme našli Bona Espero prázdné, pusté. Nebyly zde děti, nebyli zde ani pučisté. Byl tam jen jako v hrobě melancholický Vellozo. Potvrdila se naše domněnka, že esperantisty spojila společná nenávist k dětem; když ty tady nebyly, obrátili pučisté svou nenávist jeden proti druhému. Nikdo nechtěl pracovat, uklízet, vařit. Hádali se mezi sebou, ohrožovali jeden druhého a nakonec se rozešli. Z Bona Espero se stal opuštěný ráj. Ale hlavní příčina rozchodu byla banální. Přestala téci voda, protože se rozbil trkač – vodní pumpa - a nikdo ji neuměl opravit.

Když Ursula nevařila a Guiseppe nepracoval, esperantská společnost zanikla.

My jsme však hned přivolali děti, protože Guiseppe opravil vodní čerpadlo a já jsem mohla začít vařit. Bona Espero ožilo.

Voda je zdrojem života.

10. Dobro v pekle

Esperanto, mezinárodní jazyk sbratření a vysoké idealistické úrovně, je bohužel častým terčem temných sil, útočících na jeho kvality.

Ramatis Spirito

Opravdu manželé Grattapagliovi jednali s dětmi špatně? Opravdu se nestarali o statek? Opravdu okupovali Bona Espero, aby mohli z jeho rozpočtu žít a bydlet v pěkném domě? Opravdu? Tyto otázky, ani jiné, nemohu položit ani Ursule, ani Guiseppovi, protože tady nejsou. Vlastně mou vinou. Před nějakým časem řekla Ursula, že za těch 33 let v Bona Espero neměli dovolenou, pokud se nepočítají cesty na Světové kongresy a rychlé návštěvy u příbuzných a to se jako odpočinek vůbec nedá počítat. Během těch tří desítek let se manželům smazal rozdíl mezi nedělí, svátkem a všedním dnem. Neznají co je víkend a odpracované hodiny nepočítají.

Od mého příchodu uplynuly dva měsíce. Během prvního měsíce měly děti prázdniny, ale pro „tetu a strýčka“ to neplatilo. V domově zůstalo osm dětí. Jejich rodiče byli buď ve vězení, nebo děti ani rodiče neměli. Bylo jich jen osm! Náhle bylo méně shonu, méně decibelů. Bylo i méně problémů? S touto otázkou se obraťte na rodiče v Evropě, kteří mají obvykle jedno, nebo dvě děti. Ať si jich představí osm! Každé dítě je samo o sobě vlastní kosmos, každé má v sobě nepřehledně problémů, komplexů, strachů, nesplněných přání, nesou si náklad hrůzných zkušeností. Když je méně dětí, je prostor proniknout hlouběji do jejich psychiky a hle, objeví se další problémy.

Pozoruji jak se ti človíčky přimykají ke své tetě a strýčkovi, přijímají polibky, čekají na pohlázení. Ale oni jsou také normálními dětmi, jsou vzdorovité, neposlouchají, někdy překročí určité hranice. Když napomínání nepomáhá, následují jiné výchovné prostředky. Většinou je vykonává Ursula. Její laskavý obličej se zamračí, hlas zosťívá a „viník“ musí vyslechnout výčitky. Měl jsem možnost pozorovat takové scény a zdálo se mi, že trestáním cítí pocit uspokojení, že jsou „normálními“ dětmi ve smyslu, že se o ně někdo zajímá. Obdivuji Ursulu jak dokáže vyjadřovat tak extrémně rozdílné city. Jistě je to její silný charakter a její životní principy. A má svou prestiž a autoritu nejen u dětí.

Někdy jsou tresty opravdové. Někdy se tresty dotýkají i mne, musím se jít koupat do jezera a děti si „vykonávají“ svůj trest – zákaz koupání. Někdy viník musí jít zvlášť, nebo je vyloučen ze hry. Skoro každé nové dítě musí nejdříve pochopit, že právě to je trest. Ze začátku se děti tomu smějí a říkají: *Já se nebojím, vy mi nenabijete!* Někdy je dítě potrestáno, protože nechce spolupracovat, nechce utírat stůl, který polilo. Pro děti, které přicházejí z prostředí kde nepoznaly rodinné povinnosti, je právě to uvědomování pospolitosti a rozdělení nutných prací tím nejdůležitějším výchovným cílem. Ale Ursula a Guiseppe nejsou jen organizátory prací, ale oni sami těžce pracují.

Během dvou týdnů prázdnin se konala sklizeň manga. Vyráběla se marmeláda. Nejdříve se mango muselo sklídit, svézt na vozících, umýt a oloupat. Všichni pracovali od časného rána, nejvíce Ursula a Guiseppe. „Továrna na marmeládu“ je za starou školou, které se říká „florhejmo“ (květinový domov). Pod přístřeškem je sporák na dřevo značky „Atlas“. Tento sporák a sporáky v kuchyni na plyn jsou dary Claudia Petrycoskiho z Pat Branco ve státě Paraná. Tento továrník prodává své zboží se sloganem: *Esperanto je víc než jazyk – je to myšlenka.* Je polského původu a je brazilským mecenášem Bona Espero.

Další fází je vaření oloupaného, vypeckovaného a nastrohaného manga v kastrolech, po mnoho hodin, dokud se neodpaří voda. Po přidání cukru se marmeláda ukládá do hermeticky uzavřených nádob. Každý rok se vyrobí 100 kg marmelády a ta je při každé snídani na stolech. Když skončí sezona manga, následuje sklizeň gujavy, potom avokáda, pomerančů, jenom banány zrají po celý rok.

Ursula a Guiseppe měli zlatou svatbu ve stejný rok, kdy bylo Bona Espero založeno. Rok 2007 byl pro ně dnem dvojitého zlatého jubilea. Oslavy znamenaly ještě více práce a starostí. Ursule bylo 74 let, trpěla revmatizmem, pravé koleno ji nedovolovalo volně chodit. Já také trpím revmatizmem a do Bona Espero jsem přijel po třítýdenním léčení v polském sanatoriu Duszniki. Je to právě to místo, které za války patřilo Německu a jmenovalo se Bad Reinerz a také tam pobýval iniciátor našeho jazyka na

cestě z Varšavy do Ženevy v roce 1906. Nadšeně jsem vykládal o tamější zázračné léčbě. Asi Zamenhofův duch zafungoval, protože Ursula se svou vlastní rozhodností zasedla k internetu a našla si pro sebe lázně Termas de Araxá ve státě Minas Gerais.

Poprvé, od příjezdu do Bona Espero v roce 1974, se manželé Grattapagliovi odjeli léčit na dva týdny. Využili toho, že v Bona Espero nebyli hosté ani dobrovolníci a ještě nezačal školní rok a děti budou teprve postupně přijíždět. Nejdůležitější bylo, že tam byly tři učitelky: Ada, Maria a Ildete. Každá z nich by si zaslouhovala zvláštní kapitolu. Teď však stačí napsat, že všechny vystudovaly díky Bona Espero a Ildete, devatenáctiletá, se v Bona Espero narodila. Brzy odjede do Japonska, aby tam esperanto vyučovala. Ada a Maria jsou diplomované pedagožky. První zde už pracuje dlouho, druhá právě přišla. Porodila druhou holčičku a je pro ni příhodnější žít s miminkem zde, než v Alto Paraíso.

A co mám dělat během těch dvou týdnů já? Guisepe mi dal klíč od kanceláře, kde je i archív a popřál mi úspěšné přehrabování v dokumentech. Tedy archív skutečně potřebuje odborníka, který by ho uspořádal podle odborných pravidel. Je to výborné místo pro studenta, který má zájem si napsat diplomovou práci. To jsem zjistil, když jsem se dostal mezi tu horu papírů.

Moji pozornost přitáhla osmistranná ilustrovaná skládačka s názvem: **25 let Bona Espero – otevřené sdělení esperantistům ve světě**. Zaradoval jsem se, myslel jsem si jaký je to pěkný cíl: představit celému světu úspěchy v Bona Espero u příležitosti stříbrného výročí. Trochu mě překvapilo, že chybí datum vydání a je chybné i datum založení domova – 14.července 1958, protože správné datum je 25.července 1957. Na poštovním razítku je čitelný datum odeslání 16.zář 1983, cena 45 cruzeirů a odesílatelem je pošta poslanecké sněmovny federálního parlamentu. Také jsem zjistil, že počet vydaných brožurek byl 3.000 kusů. Pomyslel jsem si: to tedy manželé Grattapagliovi byli šikovní, když se jim podařilo rozeslat do celého světa propagační leták o Bona Espero za peníze brazilského parlamentu.

Po přečtení prvních vět se mi postavily mé prořídle vlasy hrůzou: *Manželé Grattapagliovi systematicky fackují děti...nedovolují jim, aby používaly tužky ...brání všem plánům na kultivaci Bona Espero ...vytvořili si z něho svůj privátní ranč ...na poli esperanta se neděje vůbec nic ...vyhánějí esperantisty ...urážejí brazilské tradice a hodnoty ...jsou to vrahové duší ...jsou to pokrytci a korupčníci, lžou, podvádějí, znásilňují, mystifikují...* Bylo to cvičení v urážkách v esperantu.

Ještě odstavec na shrnutí, který začíná řečnickou otázkou: *Zůstane ještě nějaká naděje pro Bona Espero? Pevně věříme, že ANO. Ale nyní je nutné, aby Oheň a Pravda strávila každou cihlu toho padělků, kterým se stalo Bona Espero, aby z popela skuteční ESPERANTISTÉ, kteří žijí, nebo se snaží žít vnitřní myšlenkou homaranismu, kteří se nestydí za Zamenhofovu filozofii, ti kteří se nebojí obhajovat Pravdu, esperantský idealismus, znovu vystavěli opravdový Bona Espero a učinili z něj maják, aby svítil světu, jádro všech ras a kultur a JEDNOTNÝ SB RATŘENÝ ESPERANTSKÝ NÁROD!* Následují jména autorů: slečna *Rosa Maxima*, Brazilka, esperantistka, pedagožka; pan *Julio Santos*, Brazilec, začátečník, farmář; paní *Anna Santosová*, začátečnice, v domácnosti.

Četl jsem podruhé a potřetí toto „komuniké“ a hlava mi třeštila. Proč slečna *Rosa Maxima* používala takový silný kalibr ve jménu *jediných autentických esperantistů* za pomoci dvou esperantských začátečníků? Jak chápe farmář a jeho manželka vnitřní myšlenku homaranismu a proč se nestydí za Zamenhofovu filozofii? Autorka podporovaná dvěma „*autentickými esperantisty*“, nejen že kritizuje, že zvířata degenerují a umírají, domy chátrají, plevel utlačuje ovocné stromy, a také ukazuje pozitivní program. Navrhuje udělat z Bona Espera maják světa, jádro všech ras a kultur, jednotný sbratřený esperantský národ. Je to praktická aplikace vnitřní myšlenky, mimořádně užitečná pro ubohé krávy, které degenerují a umírají.

Slečna *Rosa Maxima* vystavila Bona Esperu diagnózu a navrhla léčbu: Ať Oheň a Pravda stráví všechny cihly až na prach. Tu vyvstává otázka: Kdo je nemocný? Její „komuniké“ samo na to odpovídá. V P.S. slečna *Rosa* prohlašuje, že je připravena se *podrobit medicínskému vyšetření u odborníků, doporučených kompetentními autoritami, pokud eventuálně osoby, kterých se „komuniké“ dotýká, by nesouhlasily s uvedenými obviněními.* Případ je ještě více kuriózní, protože člověk duševně zdravý by nepřišel na myšlenku potvrdit svá tvrzení lékařským vyšetřením svého duševního zdraví. Copak duševně zdravý člověk by si myslel, že vyšetření o duševním zdraví automaticky potvrdí vyhlášenou pravdu? Jestli by lékařské vyšetření mohlo ze lži udělat pravdu, určitě by byli psychiatři nejbohatšími lidmi na světě.

Tvrzení, o *největším zanedbávání na poli esperanta*, musilo zarazit mnoho návštěvníků Bona Espero, nejen mne. Na každý pád jsem našel Bona Espero jako ojedinělou instituci ve světě, kde je esperanto používáno v každodenním životě. Právě to mi umožnilo propagovat esperanto bez halasné propagandy. Pro polskou televizi jsem vytvořil čtyři dokumentární filmy o Bona Espero, je to polovina filmů, které jsem natočil s tématem esperanto. Odpovědní pracovníci v televizi jen neochotně přijímali filmy s tematikou esperantského hnutí, cítili v tom zastřenou reklamu. Hlavním tématem mých filmů o Bona Espero nebylo esperanto, ale sdělení, že mezinárodní jazyk je nepochybná hodnota; miliony diváků byly informovány o jeho užitečnosti. Jak bych mohl tvrdit, že v Bona Espero je esperanto zanedbáváno?

Dál jsem se probíral archívem a našel jsem dokument podepsaný Dr. Victorem Sadlerem. Tento význačný britský esperantista pracoval dvacet let v ústředí UEA v Rotterdamu nejdříve jako redaktor revue „*Esperanto*“ a později jako generální ředitel. V roce 1981 při příležitosti Světového kongresu v Brazílii navštívil Bona Espero a natolik ho nadchlo, že se tam v květnu roku 1983 usídlil do března 1985, kde mimo jiného vyučoval aritmetiku. Cestoval po Brazílii, seznámil se s touto rozlehlou zemí, ale hlavně do hloubky poznal malé Bona Espero. Odtud odešel Victor do Nizozemska, aby spolupracoval na projektu automatických překladů DLT, který skončil v roce 1990 pro nedostatek finančních prostředků, pracoval ale dál ve stejném podniku jako systémový projektant a programátor a specialista na jazykovou techniku. V důchodovém věku pak začal řešit vlastní překladový systém mezi esperantem a angličtinou a opačně.

Vraťme se ale k jeho dílku *Kelkaj komentoj pri la cirkulero 25 JAROJ PRI BONA ESPERO* (Několik poznámek k oběžníku „25 let Bona Espero“). Victor rozebírá „Komuniké“ bod po bodu a příkře je odmítá. Mám napsat o tomto dokumentu? Určitě bude pro mne jednodušší předložit vám nejdůležitější části. Citace z pamfletu jsou tištěny kurzívou.

Během více než 25 let Bona Espero neplnilo ani jeden ze svých cílů. – Manželé G. sem přišli před devíti lety, v tom případě neodpovídají za 16 předchozích let. Obvinění je absurdní, protože hlavním cílem vždy byla péče a vzdělávání dětí, a to oni svědomitě plnili se znatelnými úspěchy, doloženými rodiči, městskými i státními instancemi. Škola je oficiálně registrovaná a je jednou z velmi mála nenáboženských soukromých škol ve státě Goiás. Vyučuje podle státního, oficiálního, výchovného programu a používá stejné učebnice jako nejbližší státní škola v Alto Paraíso. V roce 1983 zde úspěšně skončilo zkoušky 19 dětí.

...již osm let odpovědná vedoucí (tj. Ursula Grattapagliová) nenakupuje knihy pro děti. – Datum vydání používaných knih a také finanční doklady jasně dokazují, že Bona Espero nakupovalo knihy každý rok. Jako mnoho jiných škol, i tady se také používají učebnice opakovaně.

...nedovolují, aby děti používaly tužky. – Všechny děti v Bona Espero dostávají zdarma všechny pomůcky včetně tužek. Ursula G. při svých hodinách portugalského jazyka požaduje od dětí, aby psaly propiskami, aby si zvykly negumovat, ale přemýšlet dřív, než píší.

Manželé G. nepřijímají nejchudší děti... rodiče dodávají rýži, fazole, ovoce apod. – Co znamená „nejchudší“? Tyto děti neumírají hladem, ale různým rodinám, které jsem sám navštívil, chybí peníze i na nezákladnější hygienické potřeby. Kromě podle stanov Bona Espero nepřijímá jen nejchudší děti. Jestliže někteří rodiče mohou a chtějí, přispějí nějakou rýží nebo ovocem, Bona Espero nic neodmítá, ale také nepožaduje.

Děti dělají všechno pro manžele Grattapagliovy. Jsou malými služebníky v „bílém domě“. – Manželé G. pracují sedm dní v týdnu, od rána do noci. Starají se o statek, školu a o „svou“ rodinu (nyní o 15 dětí). A jako v každé rodině, také zde děti pomáhají podle svých možností. A mají také jasně vyčleněny hodiny na hraní a studium.

Manželé Grattapagliovi systematicky fackují děti, tahají je za nos, uši, nadávají, křičí, spílají... - Toto obvinění je obludná lež. Stejně jako mnoho jiných, kteří žijí v Bona Esperu, mohu dosvědčit, že manželé G. vychovávají děti ve škole i mimo ni, s obdivuhodnou trpělivostí, pochopením a láskou. Obzvláště dbají, aby děti nenadávaly a vzájemně se neurážely, tak jak byly zvyklé ze svých domovů. ... obraz vztahů vykreslený v oběžníku je hnusná karikatura vyvedená ostatně osobami, které samy nikdy neměly děti a které odmítají se o děti v Bona Espero starat.

V Bona Espero je 1.000 hektarů neobdělávané půdy, která NIC neposkytuje. Rýže, fazole, pšenice, kukuřice, zelenina atd. se nakupuje v Brasílii, 250 km od Bona Espero. – Tak zaprvé: Rostlinná ani živočišná výroba nejsou cílem výchovného institutu, a ve stanovách se podobná výroba předpokládá jen pro „samozásobitelství“. Zadruhé: Budovy, škola, zeleninové záhony, ovocné stromy, pastviny atd. není „neobdělávaná půda“. Institut je soběstačný co se týká mléka, zeleniny a ovoce. Rýži a fazole (základní potraviny v regionu) dostává institut obvykle výměnou. Další potřebné věci se nakupují, například mouka ve velkém v Brasílii, protože tak se ušetří peníze.

Během posledních let se zasadilo několik ovocných stromů. - Ano, skutečně! Manželé G. zasadili 400 stromů a trvale sází nové.

...na všech sousedních statcích na stejné půdě se hojně a s úspěchem produkuje všechno. – To je lež! Region je úředně označený jako vhodný na pastevectví. Zemědělství ve větší míře by bylo neekonomické. Kromě toho sousední statky si najímají dělníky a nevyučují děti.

...ovocné stromy nikdo neošetřuje a jsou zaplevelené. (foto). – Ačkoliv zmíněné stromy, vzdálené 2 kilometry dávají bohatou úrodu, sklizeň by určitě byla vyšší, pokud by někdo měl čas se o stromy starat. Kdyby ti tři, kteří pamflet podepsali, si přinesli místo fotoaparátu plečku, situace by jistě byla lepší.

Slepice na vejce se v Bona Espero nechovají. – Skutečně. V posledních letech manželé G. dávali přednost zelenině. Kdyby kritici chtěli slepice chovat, nic by jim nebránilo.

Krávy, telata a koně degenerují a umírají. – Koně na jízdu žijí víceméně volně. O skot se starají manželé G. ještě navíc ke svým úkolům, protože najít spolehlivého ošetřovatele je velmi nesnadné. Přesto krávy „negerují“. Nejčastější úmrtí krávy je uštknutím hadem nebo pozřením jedovaté rostliny.

Tele hubne, je nemocné (foto) – Na konci suchého období, kdy Rosa pořídila fotografii, všechen skot byl hubený. Za to ale nemůže vedení Bona Espero, a ani to tele na oběžníku, protože bylo vyfotografováno ve stáji, které nepatřilo Bona Espero.

Manželé Grattapagliovi...jsou JEDINÍ LIDÉ, kteří žijí z Bona Espero a všechny jejich životní potřeby (včetně cest) a částečně jejich dvou synů žijících v Brasílii, jsou placeny z rozpočtu Bona Espero. – Ve skutečnosti to znamená, že manželé G. a všechny děti mají právo bydlet v domě, který si z větší části sami postavili za vlastní peníze. Že mají právo společně jíst to, co si z velké části sami vypěstovali a uvařili; že mají právo pracovat na zahradě nebo ve stáji, oblečení starým šatstvem z Evropy; že měli právo celých minulých devět let těžce pracovat bez nároku na plat. Kdyby podepsaní byli ochotni také tak pracovat pro Bona Espero, měli by právě taková práva – a povinnosti.

Tvrzení, že cesty manželů Grattapagliových byly placeny z rozpočtu domova, dává do souvislosti, že i účast na Světových kongresech esperantistů platilo Bona Espero. Všechny cesty si manželé platili sami ze svých privátních peněz, jak na kongresy v Brazílii tak i v zahraničí. A synové v Brasílii pracují a nepotřebují, a ani nedostávají peníze z Bona Espero.

Všechno, co posílají evropští a brazilští esperantisté, se rozděluje a vyměňuje. – Tyto dary – ponejvíce použité šatstvo – které děti nepotřebují, manželé Grattapagliovi často rozdávají chudým, ale také často vyměňují za jídlo, které děti potřebují. O způsobu vyměňování rozhodlo „assembleo“ Bona Espero, protože se ukázalo, že vesničané dávají přednost výměně před milodarem. Ostatně jsou si toho vědomi i dárci, kteří s tím souhlasí.

Nejlepší věci PRODAVAJÍ v Alto Paraíso a ve FEDERÁRNÍM DISTRIKTU! ...pochopitelně, takto získaná částka se neobjeví v oficiálním rozpočtu. – V dárkových balících se často objevují kravaty, plesové šaty, boty na vysokých podpatcích a podobné luxusní předměty, které by těžko venkovan mohl využít. Místo aby se vyhodily, nebo byly poslány zpátky, paní Neuza, která bydlí ve federálním distriktu, je daruje osobám, které finančně podporují Bona Espero. Pochopitelně všechny dary i výměny (podle určené hodnoty) se promítnou na konta Bona Espero. Všechna tato vážná obvinění o finančních nesrovnalostech a zneužití prostředků domova činí tři osoby, které se nikdy nezajímaly o finanční hospodaření a nikdy nekontrolovaly konta Bona Espero.

Bona Espero se po 25 letech stalo zcela neaktivní (vzhledem k esperantu). – Podle stanov je Bona Espero „esperantskou organizací“ a esperanto je jedním ze dvou oficiálních jazyků. Kromě toho jedinou esperantskou činností, předpokládanou ve stanovách, je účast na kongresech. A právě k datu – 14.7.1983 – se manželé G. (za své vlastní peníze) účastnili esperantského semináře v Ouro Preto a na Světovém kongresu v Budapešti. Také uspořádali během roku 1983 dva esperantské semináře v Bona Espero; a jazyk je vyučován ve škole. Naproti tomu ze tří podepsaných, jen jeden (*Rosa*) mluví esperantem. Jejich hlavní příspěvek k esperantské činnosti v Bona Espero byl ...tento oběžník.

Během posledních deseti let byly desítky esperantistů (jak brazilských tak zahraničních) vyhnáni z Bona Espero. – Doopravdy jen jeden (Brazilec) byl vyhnán pro morální chybu a z rozhodnutí „assembleo“. Mnoho esperantistů přišlo do Bona Espero z nejrůznějších důvodů, které ne vždy byly správné, a proto jich také mnoho odešlo.

PRAVDIVOST faktů...dokážeme my sami pomocí DOKUMENTŮ, zvukových nahrávek a svědecky. – O některých tvrzeních je snadné předložit důkazy, například že Bona Espero neprodukuje vejce a kupuje mouku v Brasílii. Ale o závažných obviněních – systematické bití dětí, zneužití finančních prostředků – důkazy neexistují, obvinění jsou lživá.

Jestliže by podepsaní myslili svá obvinění vážně, bylo by z jejich strany vážným opomenutím, že se neobrátili na kompetentní brazilské instance, aby zabránili týrání dětí a defraudaci. Vybrali si cestu mezinárodního skandalistu, protože věděli, že jejich pomluvy mohou přijmout jen ti, kteří nemohou fakta zkontrolovat.

Pamflet má datum 31.12.1983. Zvlášť zajímavý je poslední odstavec, ve kterém obviňovatelé tvrdí že mají důkazy o bití brazilských dětí a informují o tom esperantisty na Madagaskaru a opomíjejí policii v Alto Paraíso. V archívu jsem našel jen několik dopisů adresovaných autorům pamfletu v kopiích pro Bona Espero. Chudá reakce na pamflet pravděpodobně byla způsobena všeobecným názorem esperantistů, což vysvětluje dopis Gian Carlo Fighiery: „*Obvykle na takové pamflety, jakým je váš, a který se snaží zničit práci a reputaci respektovaných esperantistů, se prostě neodpovídá. Jestliže zde dělám výjimku z tohoto principu, chci před brazilskými organizacemi vyjádřit mé odsouzení vaší pomlouvačné kampaně a vyslovit svou solidaritu manželům Grattapagliovým za takový velmi surový útok...Kdysi jsem navštívila Grattapagliovy v Turínu před tím, než se přestěhovali do Brazílie. Žili ve velkém moderním bytě se vším komfortem. Ohromily mě jejich vysoké morální motivy, které je zavedly do Bona Espero. Pokud takoví lidé opustili vše v bohaté části světa, rezignovali na svou zajištěnou budoucnost a šli žít do primitivně vybavených, chudých míst, jistě to nebylo s úmyslem získat finanční zisk.*“

Elfriede Kruse z Frankfurtu nad Mohanem se ptá: „*Cožpak vy se nestydíte poslat takový pamflet do světa? Jestliže existují rozdíly, proč vy se nesnažíte je regulovat ve své vlastní zemi? Vždyť se jedná o brazilské děti! Cožpak vy věříte, že takovými pomluvami sloužíte esperantu, nebo Bona Espero, nebo své vlastní reputaci? Proč vynakládáte tolik peněz k otravování klimatu mezi esperantisty?*“

Ian Jackson, předseda TEJO: „*Manželé Grattapagliovi jsou renovovaní a zasloužilí aktivisté v esperantském hnutí, proto nemohu uvěřit, že váš popis Bona Espero je pravdivý... Pokud není založen na objektivních faktech, pak jste povinováni vážně se omluvit...Mám zájem získat o tom více informací...*“

Poněkud také překvapuje téměř nulový zájem ze strany brazilských esperantistů a organizací. Jen „Brazília Konsilantaro de Esperanto“ poslalo dopis podepsaný předsedou Carlosem Augustou S. da Cunhou: „*Před tím hrozným pamfletem...k nalezení pravdy, pokud ta publikace skutečně lže, rád bych znal vaši verzi, jako normální reakci lidí, kteří byli vážně obviněni.*“ 8.listopadu 1983 generální ředitel Enivaldo Alves Silva odpověděl dopisem následovně: „*Já jako člen vedení Bona Espero a jistě i další členové výboru a kontrolní komise, nemáme zájem zabývat se touto aférou. A také nemáme v plánu rozesílat do celého světa esperantistům odpovědi. Podle mého mínění, na základě vašich znalostí a zkušeností s těmi lidmi, můžete vy sám po analýze těch tvrzení posoudit vše. Možná by bylo zajímavé vyslechnout nezainteresované uznávané osoby dobrých morálních kvalit, které navštívily v poslední době naši instituci.*“

Kromě toho generální ředitel zdůraznil, že o den dříve vůbec o existenci oběžníku nevěděl. Opravdu, mezi třemi tisíci rozeslanými výtisky se nedostal na obviněné ani jeden. Možná to pomohlo vedení Bona Espero pamflet ignorovat a nerozpoutat diskusi s lidmi, kteří používají lži jako svou hlavní zbraň. Následující události ukazují, že rozhodnutí bylo správné a ušetřilo Bona Espero mnoho času, zdraví a peněz. Dokazuje to dopis od Victora Sadlera z jeho cest po esperantských centrech ve velké Brazílii.

V dopise z Recife 16.listopadu 1983 informuje o právě skončeném zemském kongresu esperanta: „*Po mých četných prosbách byla do programu zařazena moje přednáška o Bona Espero na 8 hodin (!), ale bylo to oznámeno jen předchozí večer. Přesto byl sál zcela naplněn. Žádná jiná přednáška neměla tolik účastníků! Bohužel nezbyl čas na zodpovězení otázek posluchačům. Ale já jsem slíbil osobně odpovědět na jakoukoliv otázku. Mnoho lidí mě pak oslovilo.*“ Victor dodává, že Dr Marcio roztrušoval stejné pomluvy před rozesláním oběžníku a Rosa se připojovala svými dopisy. „*Pamflet se v Brazílii velmi rozšířil a měl rozhodně vliv. Na druhou stranu bude mít i silný protiúder, Rosa ztratí zcela svou věrohodnost v esperantském hnutí*“.

Ale Dr.Sadler v dopise do Curitiba 8.února 1984, který obsahuje hlášení o brazilském kongresu mládeže v Promis, to zcela nepotvrzuje. Nepodařilo se mu začlenit do programu téma o Bona Espero. Rozhodlo se, že debata o domově se uskuteční „en koridoru“⁴⁶, kde debatu ovládli *Rosa a Marcio*. Victor se cítil izolován, účastníci byli zřejmě varováni: *S tím Sadlerem nemluvte*. V „koridoru“ se dověděl o novém obvinění proti Grattapagliovým: *Jsou to špióni!* a jako důkaz: jsou letadla, přistávající na území Bona Espero. Jedná se o Jacka Leshe a Torena Kehleta, kteří použili staré letišťátko při své návštěvě. Také se uskutečnila napůl tajná schůzka, tak, že Dr.Sadler se ji mohl zúčastnit jen částečně. *Rosa* na ni prezentovala plán nových stanov, podobný jako předložila v Bona Espero, s cílem založit tam brazilskou esperantskou komunitu.

V archívu Bona Espero se nenachází nic o osudu tohoto projektu. Nejspíš se dá uvažovat o něm jako o mrtvě narozeném. Ale proč obludný pamflet úspěšně žil? Pravděpodobně také toto by se mohlo vysvětlit jen spekulací: Manželé Grattapagliovi opustili své pohodlí, začali se věnovat dětem v daleké zemi ve jménu Zamenhofových ideálů. Za to si vysloužili lživá obvinění od lidí, kteří se zaštiťují praporem se zelenou hvězdou. Proč?

Já sám mám osobní vztah k podobné věci, jsem obětí machinace. V roce 2005 mě UEA jmenovala svým čestným členem. Bylo to vyhlášeno na Světovém kongresu ve Vilniusu v Litvě. Ale již před tím se objevily v několika novinách absurdní obvinění na základě oznámení „anonymních polských esperantistů“. Tyto pomluvy byly rozšiřovány stejným způsobem jako Rosin pamflet, hlavně na mezinárodním fóru, protože tak lze veřejnost víc ovlivnit, je méně informovaná. Bylo jasné, že můj případ byl užít jako záminka ve válce proti UEA, aby se bláto mohlo hodit ne jen na mne. To vše ve jménu Zamenhofových ideálů. Situace je nevysvětlitelná rozumovými argumenty.

Z ničeho nic jsem objevil i jistou souvislost. Na kongresu ve Vilniusu byla jmenována čestnou členkou i Ursula Grattapagliová. Není to náhoda? V archívu Bona Espero jsem našel dopis Sirio Silvy, napsaný v Resende 27.října 1983. Autor strávil několik měsíců v Bona Espero, hned po příchodu Grattapagliových. V dopise vyjadřuje svou solidaritu s manželi. Guiseppe odpověděl a neskrýval své rozrušení: *Vaše slova jsou opravdu pro mne a Ursulu milá, ačkoliv se sami sebe ptáme, zda po tolika letech práce a pronásledování, má celá věc nějaký smysl*. To dokazuje, že Bona Espero se tenkrát nacházelo na pokraji konce. V Siriově dopisu mě zaujala věta: *Co způsobilo tak silný hysterický záchvat, že autorka tak dlouhý čas udržovala svůj šílený a zuřivý vztek?* Dál autor říká, proč esperanto posloužilo k agresi a dodává: ***I satan může využít esperanto!*** A tahle věta mě zelektrizovala.

Při předchozí návštěvě v Bona Espero jsem našel v knihovně knihu „Mise Esperanto“ od Spirito Ramatise, pojednávající esperanto v jiné dimenzi a zmiňuje i téma nadhozené Sirio Silvou. Kniha je vydána v portugalštině v roce 1958 a v esperantském překladu v roce...2000. Pozorně jsem přečetl

⁴⁶ v prostoru mimo sály

všech 111 stran a Spirito Ramatise pokládám za kompetentního lingvistu. Kromě jiného probírá esperanto jako fenomén z pohledu zcela nedosažitelného pro rutinní esperantology. Jako nejdůležitější se mi zdá první kapitola: „Esperanto-Akademio a její vzorová organizace“. Zejména mě fascinoval popis úkolů a organizační struktura jedné z jejich oborů. Plný název je: „VII. Departamento de observado kaj protekto“.⁴⁷

Při čtení uvedených odstavců o celosvětové esperantské organizaci, jsem konečně pochopil rozumově nevysvětlitelné případy, jako byl Rosin případ a případ anonymních polských esperantistů. Satanské skupiny, které se pohybují v šedé zóně, mají také svůj plán činnosti. Protože nemohou dominovat v andělském prostoru, pilně se věnují výhradně vládě nad city lidí na Zemi.

Milí čtenáři! Pokud jste pochopili roli, těchto satanských skupin, určitě si zodpovíte otázku, proč právě tyto skupiny tak rády útočí na esperantské hnutí. Zde mohou často uspět. V historii esperanta lze nalézt mnoho zinscenovaných skandálů a mnohokrát obětí byl i Zamenhof sám. Jak můžeme poznat tyto bojovníky zla? A jak se můžeme proti nim chránit? Je to základní otázka pro UEA při jejím stoletém výročí. Musí učinit adekvátní kroky s vědomím, že satanské skupiny ve světě musí zkrachovat, protože zde existuje VII. Departamento de observado kaj protekto“, určené k vyšetření pomlouvačných kampaní a jízlivostí ničitelů esperantských idejí.

Už dlouho se říká: „*Esperanto preĵive i bez esperantistů*“. Stačí defetistická pasivita?

„VII. Departamento“ je nezbytné!!

11. Zlato a dobré srdce

Kdo dobro činí, desetkrát bude odměněn, kdo činí zlo, dostane stejnou odměnu.

Svatá kniha Koránu

Jak jste se dověděli, že se Bona Espero nachází zlato?

Ursula: Jednou v noci, uprostřed září 1983, hned po našem návratu z cesty po Evropě jsme uviděli světlo a uslyšeli hluk automobilů, které vjely do prostorů Bona Espero. Projely kolem našich oken a zastavily vedle vodopádu. Obávali jsme se hned zjišťovat o co se jedná. Guiseppe se časně ráno vydal do „pionýrského domu“, aby promluvil s Arturem Vallozou. Ten mu vysvětlil, že přijeli hledači zlata a radil, abychom se k těm lidem nepřibližovali, protože jsou zvyklí hned používat pistole. Rozhodli jsme se o tom informovat policejní stanici v Alto Paraíso.

Policisté nechtěli zakročit?

To se tak nedá říci. Zkusili nám vysvětlit jaké komplikace to přináší. Majitel půdy má právo půdu obdělávat jakýmkoliv způsobem, ale vše co je pod zemí podle zákona patří státu. Zlatokopové, kteří proniknou na pozemek bez povolení majitele, činí tak protizákonně, ale podle starého zvyku, silnějšího než zákon, majitel nezasahuje až do doby, kdy se najde zlato v rozumném ekonomickém množství. Až potom zlatokopové a majitel podepíší kontrakt se státem, který je jediným oprávněným

⁴⁷ VII. odbor – sledování a ochrany

kupcem. V prvním období hledání majitelé půdy nechávají zlatokopy pracovat, protože jsou to oni, kdo nese riziko za finance a práci. Majitel má právo intervenovat v případě, když je v místě prováděna prostituce nebo distribuován alkohol.

Je velmi obtížné určit delikt uprostřed savany...

Ale po několika týdnech jsme se dověděli, že u vodopádu je provozován, sice jen v provizorním stanu - bordel. Osedlal jsem koně a s několika chlapci jsme tam dojeli. Po zcela korektním rozhovoru s vedoucí podniku tato slíbila, že není třeba do toho zatahovat federální policii. Domluveno, uděláno – ve sféře morálky, ale ve všem ostatním jsme byli zcela bezmocní.

Jak došlo k objevu zlata?

José Alves, řečený Lan, dělník v Bona Espero, ještě z dob pionýrského období, měl utkvělou představu jak se stát boháčem. Ve volném čase kopal v místních řekách a hledal vysněný valoun.

Por sia oro estas sinjoro.⁴⁸

Jedné srpnové neděle v roce 1983 prosíval písek vykopaný v řece Cobras v místě, kde v blízkosti asi jednoho kilometru byla hranice pozemku Bona Espero a našel dvacetigramový zlatý kámen. Jako typický amatér se chlubil svým úspěchem. Pověst o nálezu se rozšířila a kámen dosáhl fantastické váhy 160 gramů. Bona Espero pak přilákalo zlatokopy. K nim se přidali ještě místní lidé, lační po zbohatnutí. V říjnu tam kopalo již kolem čtyřiceti lidí a prosívali písek.

V mém filmu „Angulo de Bona Espero“ je scéna u vodopádu: Guiseppe mluví se zlatokopem prosívající písek, a jakoby na objednávku filmového štábu polské televize, nachází kousíček zlata velký jako zrnko pšenice.

To byla náhoda, která si zahrála roli před televizní kamerou. Ten samý člověk už nic víc nenašel, přesto že propláchl několik kamionů písku a byl vytrvalý.

Opravdový esperantista!

Ti lidé se sotva uživilí. Bona Espero od nich nic nepožadovalo. Oni ale také mohli říci, že zlato bylo nalezeno na úplně jiném místě.

Victor Sadler zveřejnil v časopise „Esperanto“ v lednu 1984 článek o invazi zlatokopů do Bona Espero. Vyvolalo to skutečně protesty?

Protesty se netýkaly autora, ale redaktora časopisu, Simy Milojeviče, který nad reportáž napsal vysvětlení, proč se rozhodl článek uveřejnit, ačkoliv téma článku nepojednává ani o mezinárodním jazyku ani o hnutí. Redaktor přiznal, že to udělal: *aby sdělil čtenářům, že Bona Esperu se daří dobře, i když oběžník, který se rozšířil ve hnutí v posledních měsících roku 1983 mluví o opaku. Tomuto oběžníku jsme neposkytli, ani nemáme v úmyslu dát prostor, protože si myslíme, že význam Bona Espero pro hnutí je důležitý stejně jako stovky škol ve světě, kde deset nebo desítky žáků se učí také mezinárodní jazyk. To, že Bona Espero v posledním desetiletí velmi zpopularizovalo hnutí, je zásluhou schopností a renomé manželů Grattapagliových.*

⁴⁸ přísloví z „Proverbaro Esperanta“ M.F.Zamenhof

Komu a proč se nelíbil tento text?

V prvé řadě autorům toho neblahého oběžníku, rozeslaného třem tisícům esperantistů do celého světa, především *Rose*. Ve svém dopise, který je v kopii v archívu Bona Espero, vyčítá *Rosa* tázací formou redaktorovi, že píše o věci, o které není dobře informován a žádá, aby v „Esperanto“ byl zveřejněn její oběžník. Zvláštní je, že dopis končí kuriózně v optimistickém tónu: *Zdá se, že náš oběžník zúrodnil půdu Bona Espero. Přesto, že tehdejší majitelé tvrdili že je sterilní. V poslední době statek funguje a přirozeně všechno roste, pěstuje se dobytek apod. Konečně lze světu prezentovat slušný obraz. Konečně se spěchá dělat vše, co se nedělalo deset let a bránilo se dělat i jiným. To jsou dobré výsledky našeho komuniké.*

První obraz: zvířata degenerují a umírají, domy se rozpadají, plevel dusí ovocné stromy a náhle: vše dobře šlape. Asi se během čtyř měsíců v Bona Espero stal zázrak?

Asi jen v hlavě autorky, protože v období „zázraku“ *Rosa* vůbec Bona Espero nenavštívila. Je zajímavé, že její korespondence se velmi podobá jinému dopisu, poslanému jí od esperantisty z města Bauru o měsíc dříve. Kopie také dorazila do Bona Espero. Esperantista z Bauru navíc uvádí následující problém: *„Jedná se o problém naší země i našich občanských autorit, protože oběžník uvádí bití dětí. Z takového konstatování by mělo vyplývat oznámení o trestném činu. Po nějakém čase to Rosa udělala.*

S úspěchem?

Jednou jsem šla na radnici v Alto Paraíso a sekretářka starosty, Rut, naše bývalá žákyně, mi vyprávěla, že právě odešel policista, který přijel z Formosy, aby prošetřil v Alto Paraíso udání na mne a Guiseppa pro špatné zacházení s dětmi v Bona Espero. Ve Formose, která je vzdálená 200 km, je administrativní středisko nadřízené našemu správnímu regionu. Stejně jako starosta v Alto Paraíso a další vyslychané osoby příkře nesouhlasili s obviněním. Jak mi řekla Rut, všichni tvrdili, že děti nebijeme, ale pečlivě se o ně staráme.

Slyšel jsem také: oni jsou svatí!

Tak vysoko my vůbec nejsme. Rut řekla, že policista z Formosy vlastně pochyboval o *Rosině* udání, protože když ho podávala, vykazovala známky psychické nevyrovnanosti. I když jsme nevěděli o udání, nebáli jsme se obvinění, protože následky by poškodily samotnou *Rosu*. Proto použila cestu rozšíření oběžníku do zahraničí. Podobně postupoval i *Dr. Marcio*, který ve svém protestním dopise redaktorovi „Esperanto“ prohlásil: *Račte nezapomínat, co vám nyní píší. Všechno co je v oběžníku nedosahuje desetinou hrozně pravdy o Bona Espero, nebo slušněji řečeno, o manželích Grattapagliových.*

To znamená, že „pravda“ byla o 1000% hroznější! Jak vysvětlit aritmetiku *Dr. Marcia*?

Jeho názor byl násobně pochopitelný, stejně jako byl násobně vinen, protože já jsem jen „žena“. Hned po příchodu do Brazílie jsem si uvědomila, že budu žít na kontinentu kde vládnou muži, zde se tomu říká: „machismo“. Určitá část mužů nechápe, že ženy jsou lidé se stejnými právy a že ony by také mohly rozhodovat. *Dr. Marcio* mnohokrát projevil svou nadřazenost následujícími slovy: *Moji tři advokáti jsou připraveni se vámi zabývat. Jsem schopen vás během jednoho dne vyhodit z Brazílie.* Ale pravděpodobně mě nikdy neobvinil u kompetentních instancí. Jednou uspořádal určitý druh inkvizičního soudu v Goiãanii, když svolal místní esperantisty za účelem „soudit ty cizince“.

Přišlo více protestů redaktorovi „Esperanto“?

Třebaže Rosa požadovala zveřejnění pamfletu spolu s *dalšími dopisy od mnoha esperantistů různých národností, kteří žili v Bona Espero*, zmiňovala pouze Jacka Leshe, který také neměl rád děti. V jeho dopise, který také v kopii poslal nám, souhlasí s Rosou jen v jedné věci: „*Bona Espero, přesto, že se chlubí esperantem, v žádném případě nehraje závažnou roli v hnutí. Ať statek, kde esperantisté bydlí zůstane takovým a ničím víc.*“ A to **nic víc**, podle mého názoru, je důležitější než **seriózní role**, o které Jack píše, ale nevysvětluje, co tím konkrétně myslel. Jestliže myslel čistě esperantskou aktivitu, tak kvůli té ani já, ani Guiseppe jsme nemuseli jít do Brazílie. Náš klub v Turíně patřil k neaktivnějším v Esperantii.

Ve zmiňovaném filmu jezdíte s dětmi na koních. Guiseppe se stará o krávy, děti se učí, zahraniční esperantisté spolupracují. Bona Espero na mě působilo optimisticky, ačkoliv byl konec února 1984, právě v době, kdy útoky na vás vrcholily. Já jsem o tom nic nevěděl a vy jste si na nic nenaříkali. Proč?

Pokud se dobře pamatuji, štáb polské televize přijel na krátkou dobu a chtěl toho nafilmovat co nejvíce, jednoduše nebyl čas probírat okrajové záležitosti. Ostatně ani my jsme nebyli dost orientovaní o skutečném rozšíření a smyslu oběžníku. Zdálo se nám to jako hrozná pohádka bratří Grimmů. Teprve postupně jsme pochopili, že je tu nějaká „aféra Bona Espero“, a která během roku 1984 vzbudila negativní nálady v esperantském hnutí. V červenci jsme byli na Světovém kongresu ve Vancouveru a hned na začátku nás několik členů z vedení UEA pozvalo do svého kroužku, aby se dověděli něco o věcech obsažených v pamfletu a přátelsky nám radili, abychom opustili Brazílii dříve, než budeme zabiti. Tak vážné se jim to zdálo.

A nebezpečí skutečně existovalo?

V každém případě bylo třeba najít několik prostředků jak si zajistit bezpečnost. Musím přiznat, že moje životní zkušenosti mě vybavily dostatečnou dávkou odvahy, i mého muže. Ve Vancouveru jsme konstatovali, že ohlas pamfletu na kongresu byl skutečně malý. Dá se to vysvětlit i faktem, že účast byla poměrně malá, ve velké míře se účastnili jen Američané a Kanadčané a ne všichni byli obesláni. Rosa čerpala z „Jarlibro“ UEA⁴⁹. My jsme se vrátili do Bona Espero a hned jsme se ponořili do každodenních problémů. Pamflet jsme ignorovali jako by to byla již minulost.

Stejně k tomu přistupovala i autorka pamfletu?

7.července 1984 si Rosa náhle začala protřečít. Napsala dopis Victorovi Sadlerovi, který stále bydlil v Bona Espero, s následujícím prohlášením: „*Po celý svůj život jsem byla duševně nemocná. Jsem připravena podepsat cokoli, popřít cokoli. Zcela jsem se mylila, neměla jsem pravdu, byla jsem nespravedlivá. Ursula a Guiseppe mohou a měli by vyvolat proces proti mým pomluvám.*“ Rosa se chtěla vrátit do Bona Espero, ale Victor žádal, aby nejdříve poslala vysvětlující oběžník všem třem tisícům esperantistům ve světě, kteří dostali její pamflet. Podmínka nebyla splněna, ani Victor to neočekával. Ale Bona Espero splnilo ve vztahu k němu svou „edzperantskou“ funkci. Victor se oženil

⁴⁹ Ročenka UEA, kde jsou adresy tzv.delegátů a jednotlivých národních organizací

Je to podezřelé, když člověk předkládá potvrzení o svém duševním stavu.

s Maiumi, esperantistkou se São Paula, která právě v té době navštívila Bona Espero. Odjeli spolu do Nizozemska a tam spokojeně žijí. V září 2006 navštívili opět spolu Bona Espero a zasvěcovali děti do tajemství informatiky.

Jak jste reagovali na *Rosino* přiznání jejího psychického stavu?

Francouzský esperantista, zkušený psychiatr, který navštívil Bona Espero se svou rodinou, nám radil, abychom se vyhýbali osobám stížených paranoiou. Jeho varování brzy potvrdily následující události. Guiseppe okopíroval *Rosino* prohlášení a Victor ho rozeslal ne třem tisícům, ale jen několika esperantistům. Bohužel prohlášení bylo bez našeho schválení publikováno v bulletinu „Brazila Katoliko“ v květnu 1985. *Rosa* po přečtení začala s novým elánem se svými pomluvami a předložila potvrzení od dvou psychiatrů, že: *se nachází v perfektním a kompletním fyzickém a duševním zdraví.*

Pravděpodobně si to myslí mnoho zdravých lidí, ale ne všichni, jak se později ukázalo. V červnu 1985 se konal brazilský kongres v Belo Horizonte. Setkala jsem se s *Rosou* v hotelovém výtahu a spontánně ji pozdravila. Reagovala zlostným křikem. Mimochodem, na tomto kongresu se objevila s profesorem Geraldo Mattosem, význačným básníkem, budoucím představitelem „Akademio de Esperanto“. Překvapili publikum společným přednesem Geraldových erotických sonetů, které jí věnoval.

Jak se k vám chovali účastníci kongresu po druhé pomlouvačné kampani?

Někteří nás sledovali s podezřením, jiní se zastavili, ale byli v rozpacích, jakoby se chtěli zeptat, ale neměli odvalu. Nu, co jsme měli dělat? Každému jednotlivě vysvětlovat, obhajovat se? Proč? Blízcí přátelé nás utěšovali, ale již při kongresu a i potom nás dostihly fámy: *Guiseppe je mafíán, který uprchl z Itálie, kde se bál smrti; rodina Grattapagliových se dostala do finanční krize, utekli kvůli dluhům; koupili si dva domy v Brasília za peníze z Bona Espero atd.* Musili jsme dokazovat, že peníze pochází z prodeje našich movitých a nemovitých věcí v Itálii. Kromě toho byla znovu Guiseppovi přisouzena role špióna, kvůli starému letišti v Bona Espero, které několikrát použili naši hosté: Američan Jack Lesh a Dán Torben Kehlet. Později byla ještě „odhalena“ špionážní síť do které byl zapojen Victor a já, angažovaní ... UEA. Označili to jako *mnohonárodnostní podnik*, který je řízen *několika zvláštními zájmy*. Nu, jistě: Ital, Němka a Angličan...

Pamatuji si, že Guiseppe byl v „Jarlibro UEA“ jako hlavní delegát za Brazílii.

Ano, byl oficiálně vybrán na tuto čestnou funkci v roce 1977 a vykonával ji čtyři roky. V tom období Guiseppe navštívil mnoho esperantských kroužků ve vzdálených koutech veliké země. Často se ukázalo, že esperantisté téměř nikdy neslyšeli o Světové esperantské organizaci. Myslím, že přispěl k tomu, že na konci osmdesátých let měla Brazílie ve světě rekordní počet delegátů UEA. Ale během té pomlouvačné kampaně se v jednom bulletinu objevilo konstatování: *Politováníhodná země, ve které i hlavní delegát je cizinec!*

Bylo to všeobecné mínění brazilských esperantistů?

Ne! Pokud by tomu tak bylo, rozhodně bychom zde nezůstali. Cítili jsme velkou podporu od mnohých brazilských esperantistů a od vedení Bona Espero a od tří zakladatelů: Vellozy, Neuzy a také od Inêz, která se tam objevila jako opravdový strážný anděl. Velmi důležitou roli hrál Enivaldo se svými moudrými radami a názory. Doopravdy celá pomlouvačná kampaň byla vedena jen dvěma intrikány a možná několika z jejich přátel. Bohužel to stačilo, protože jak známo negativní síly jsou aktivnější, než síly pozitivní. Říká se: *Mlčení pasivních dobrých lidí, živí zlo.*

Jako byl v daleko větším rozměru holocaust.

Ano, tenkrát mnoho lidí raději nechtělo nic vědět... Já jsem přišla do Brazílie, když mi bylo čtyřicet let a neuvědomovala jsem si co znamená mít nepřátele. Když jsme s Guiseppem začali pracovat v Bona Espero jako dobrovolníci, hned jsme začínali chápat význam toho slova. Neuvěřitelné! My jsme svojí aktivitou vyvolali zlo!

Přísloví říká: Mnoho nepřátel – mnoho poct.

Nebo: *Díky všem, kteří na mě hodili kámen. Z kamenů jsem postavil hrad.* Ale taková filozofie mě nepřesvědčuje, víc se mi líbí mínění mého pologramotného souseda: *Ursulo, kameny se neházejí na mangovník, který nemá ovoce.* Obzvlášť bolestné bylo zkeslení našich záměrů. Dobro našich srdci bylo prezentováno jako zlo.

Když konáte dobro, riskujete, že budete zraněni. Ale rozdávejte ho!

Ano, znám ta velká slova malé ženy, Matky Terezy z Kalkaty. Náboženství vybízí ke konání dobra a slibují mnohonásobnou odměnu. Ale nyní je spíš hodně slyšet, že do našeho světa zavál „malfacila vento“⁵⁰, již nejsou v módě idealisté, ale kolektivní egoismus. Říká se: *Každý dobrý skutek je po zásluze potrestán.* Ale moje zkušenosti to potvrzují jen částečně.

Sporadicky se k nám donesly fámy o hrůzách v Bona Espero – ohlasy na Rosin pamflet. Je až neuvěřitelné, jak dlouho a vytrvale kolují lži!

Prostě nechybí lidé, kteří raději věří falešným, zlomyslnostem o jiných lidech, než aby věřili nepochybnému dobru.

Možná je dobro banalita. Ale nezdobí jen jméno „Bona Espero“, ale je jeho základem. Bona Espero existuje a prosperuje díky mezinárodní solidaritě v duchu mezinárodního porozumění, díky dobrým srdcím. My se cítíme podporováni Zamenhofovou *granda rondo familia*⁵¹. Nezapomenu na slova Elfriede Kruseové, která mě dostihla hned při našem příjezdu do Brazílie: *Možná ode mne čekáte dopis, ale já vám posílám balík.*

Co obsahoval balík od Elfriede Kruseové?

Šatstvo. Byl to velmi hodnotný dar, protože všechny děti byly špatně oblečené. Proto šaty byly velmi vítané, víc než peníze. V té době se zde nedalo skoro nic koupit, chyběly prodejny, proto použité šatstvo z Evropy bylo silnou měnou v našich vztazích s místním obyvatelstvem. Díky výměnnému obchodu za šatstvo Bona Espero získávalo hlavně fazole, rýži a maniok. Takový obchod měl také svoji morální stránku, vesničané se necítili jako žebráci, ale jako partneři.

⁵⁰ malfacila= těžký, těžce zvladatelný, vento=vítr

Pocit'ovali jste dlouho negativní příznaky ve vztazích esperantistů?

Několikrát se nám donesly nepříjemné reakce. Jeden z našich dobrých přátel nám napsal, že po jeho přednášce o Bona Espero v britském esperantském klubu se jeden esperantista zeptal: *Kolik vám zaplatili manželé Grattapagliovi za vaši lživou chválu?*

⁵¹ granda=velký, rondo=kruh, familia=rodinný

V jakém rozsahu výměnný obchod pokryl spotřebu?

Doopravdy jen menší část, protože mnoho vesničanů mohlo nabídnout k výměně jen symbolickou částku, například za několik kalhot dýni. Po pravdě řečeno takový „obchod“ obchodem nebyl. V okolí žilo mnoho lidí tak uboze ošacených, že vypadali skoro nazí. Maria, učitelka v naší škole, vypravovala o dojemné scéně. Když její otec sundal ze sedla koně pytel šatstva, které vyměnil za trs banánů, všech jeho deset dětí pohlíželo na kalhoty, košile a boty jako na zázračný poklad, protože ještě nikdy neviděli nic tak krásného.

Balíky posílala jen Elfrieda?

Její zásilky byly určitě rekordní. Poslala jich víc než sto. Ještě nyní je aktivní, ačkoliv jí je již 93 let. Ti kdo posílali, byli hlavně němečtí esperantisté po našich přednáškách v esperantských klubech v Německu v roce 1975 po Světovém kongresu v Kodani. Zvlášť aktivní byli manželé Willi a Margaret Brandenburgovi, Rudolf a Heti Fischerovi, Bernard Korb, Bernd Schönberner, Ursula Montanusová, dánští a němečtí železničáři. Jsou to lidé, kteří už dlouho stabilizují ekonomický základ Bona Espero. Ale také z jiných zemí přicházela pomoc, například z USA od Ralpha a Ellen Gerberových, z Dánska od Astrid a Erika Mortensenových, z Nizozemska od Catrien a Rudolfa Bossongových a od mnoha jiných. Všimla jsem si zajímavé souvislosti. Nejčastěji a nejučinněji pomáhají osoby, které Bona Espero navštívily.

Každý stát se chrání proti cizímu zboží pomocí cla. Zde pracují úředníci, kteří jsou imunní proti pocitu solidarity a podobných ideálů. Jak se balíky dostávaly přes brazilské celnice?

Všechny balíky musely na celní úřad do Brasílie. Chápali jsme to, ale procedura byla hrozná. Několikrát nebylo možné celní tarify obejít, když obsah byl shledán jako nové zboží. To se stalo při zásilce prostěradel z Nizozemí. Potom Catrien vyprala úplně nová prostěradla a poslala je jako použitá. Většinou se nevyžadovaly celní poplatky, ale každý balík vyžadoval vyplnění několika stránkového formuláře s mnoha kopiemi. Aby se dodržely všechny předpisy, byl k tomu potřeba celý týden. Teprve potom byly balíky přeposílány do Bona Espero.

Co balíky obsahovaly?

Kromě oblečení také jiné zboží, se kterým byly často potíže. Představte si plesnivé salámy nebo léky zcela neznámé místním lékařům. V té době Brazílie zakázala dovoz kosmetiky k velké radosti celníček, které s radostí konfiskovaly parfémy. Jednou z balíků s nápisem „hračky“ krásně voněl šampón. Podle nás to bylo výborné pro prádlo. V osmdesátých letech přicházely balíky ve velkém počtu z Německa, Dánska, Itálie, Francie, od esperantistů, rodin a přátel. Naše děti byly dobře oblečené a ještě zůstalo velké množství, které jsme mohli distribuovat do relativně velkého okruhu, když vzrostla zásoba šatstva rozdělená podle druhu na kalhoty, košile, ponožky atd.

Řekla jste, že vznikl výměnný obchod. Jak fungoval?

V Alto Paraíso se konaly sobotní trhy, kam přicházeli vesničané s banány, maniokem, dýněmi, vejci, sýrem a zkoušeli to prodat, nebo vyměnit mezi sebou, protože lidé obvykle neměli peníze. Někdo nám poradil, abychom tam dopravili šatstvo. S dětmi jsem naskládala do velkých krabic pánské kalhoty, ženské šaty, sukně, svetry, košile, vše co nebylo vhodné pro Bona Espero. Když jsme přijeli se svým autobusem plným krabic, očekávaly nás desítky vesničanů. Podle získané zkušenosti jsme šatstvo nerozdávali, protože to nebylo důstojné pro chudé. „Prodávali“ jsme za symbolické ceny a pozorovali jsme, jak lidé smlouvali. Nejvíce jsme vyměňovali za potraviny. Ale nechyběli i úplně chudí, kteří nemohli ani koupit, ani za nic vyměnit a žádali, abychom si je zapsali do dlužního sešitu. Jejich jména

tam stále jsou. Mladí „obchodníci“ se vrátili do Bona Espero velmi spokojení. Automobil byl plný banánů, dýní, fazolí, vajec a sýra. Všichni se smáli, že bonesperáni se živí...šatstvem.

Kde se trh konal?

Ve skeletu rozestavěné nemocnice. Byla tam cementová podlaha a střecha. Ačkoliv chyběly stěny, byl prostor chráněn před deštěm a v suché sezóně proti slunci. Nejezdili jsme tam každý týden, a proto mnoho lidí bylo nespokojeno a někteří dlužníci využili příležitost, aby mohli litovat, že nemohli zaplatit těch pět košil, protože jsme nepřijeli, když právě měli peníze. Dvanáctiletá dívka, která je nyní ředitelkou střední školy, stála před krabicemi, obdivovala je a nakonec si koupila „krásnou evropskou blůzku“. Ženy vysoké postavy si udělaly velkou radost díky velké Marjorii Boultonové. Při jednom kongresu jsem mluvila s touto význačnou spisovatelkou o každodenním životě v Bona Espero. Později přišel od ní balík s velkými velikostmi pestrých, květovaných šatů pro ženy. Počítám, že v osmdesátých letech Bona Espero sloužilo jako „dům módy“ alespoň pro pět set osob.

Pomáhali také brazilští esperantisté?

Ano. Sirio Silva, opravdový „bonesperán“ získával pro pomoc i neesperantisty. Jak jsem již řekla, byl to neobyčejný člověk, mystik. Sirio měl početné kroužky svých následovníků v celé Brazílii. V kroužku v hlavním městě byly manželky vysoce postavených důstojníků, inspirované svým mistrem. Ty soustřeďovaly na jedno místo různé hygienické potřeby, které nám dopravovaly každé vánoce. Bona Espero již mnoho let nemusí kupovat mýdlo, zubní pastu, zubní kartáčky, toaletní papír. Máme toho tolik, že můžeme vypomáhat místní věznicí a nemocnici.

Dnes jsem jel s Adou do Alta Paraíso kvůli internetu. Ada navštívila poštu a dostala balík, ale jen jeden.

A je to první tento rok. Nyní už balíky přicházejí zřídka. Začaly přicházet po roce 1975 a záplavově v osmdesátých letech. Tenkrát obyvatelstvo ze dvou třetin žilo na vesnicích v izolovaných enklávách, obvykle na březích řek. Nyní je tomu naopak, většina bydlí v Alto Paraíso. Před dvaceti lety byl celý region izolovaný ve velké vzdálenosti od měst a také chyběly cesty. Vesničané si vyráběli a pěstovali vše pro vlastní potřebu a neměli peníze, proto tady ani nebyly prodejny. Jistě pochopíte jakým stimulem pro zdejší obchod byly balíky z Evropy. Obchod fungoval jen na základě výměny. Pokrok přinesl změny v infrastruktuře a v sociální oblasti. Stále více lidí má placenou práci, objevují se prodejny a funguje obchod na peněžním základě.

A tak se peníze staly vítanější, než balíky.

Poslat balík není jednoduchá věc. Nejdříve se musí shromáždit zboží, zabalit, respektovat různá byrokratická pravidla: váha, forma, způsob zabalení atd. Pak se musí balík transportovat na poštovní úřad, stát ve frontě a zaplatit poštovní poplatky a ty ve všech zemích neobyčejně vzrostly. Také u příjemce přibýlo problémů, protože potřeba šatstva přestala být naléhavá.

Balíky tedy přicházejí zřídka. Co následovalo místo toho?

Naši zahraniční dárci zareagovali racionálně. Začali preferovat peníze, místo aby živili pošty a celnice. Již dříve někteří neposílali balíky, ale peníze. Jednotlivé osoby a mnoho esperantských klubů v různých zemích prováděly kampaně na pomoc Bona Espero. Seznam dárců je velmi dlouhý a každý dar je přesně zaznamenán v našem účetnictví.

Slyšel jsem, že pro finanční záležitosti existuje v Německu jiné „Bona Espero“. Proč?

Jednou Willi a Margaret Brandenburgovi zjistili, že dary na dobročinné účely mohou být odepsány z daní. Proto v roce 1981 založili „Subtena Societo Bona Espero“, spolek registrovaný podle zákona se sídlem v Münsteru. To byla výborná myšlenka; díky tomuto spolku naše příjmy rychle vzrostly a mohly být investovány do infrastruktury a tyto subvence garantují každodenní fungování Bona Espero od roku 1994.

Co se tenkrát stalo?

Dříve jsme dostávali pomoc od brazilského státu hlavně formou potravin a materiálu, kterou jsme si přiváželi z Formosy, nejčastěji linkovým autobusem. V roce 1994 brazilské ministerstvo sociálních služeb definitivně zastavilo veškerou pomoc pro Bona Espero.

Proč?

Tehdejší prezident Fernando Henrique Cardoso nastartoval novou ekonomickou politiku s cílem zbrzdit inflaci. Vyhlásil šetření ve sféře veřejných výdajů. Jako v jiných zemích ve světě, tak i v Brazílii se tato politika realizovala na úkor vzdělávání, kultury a sociální pomoci. Výše státní subvence byla nízká, přepočítáno na peníze, nepřekračovala jeden dolar na den pro dítě, ale alespoň to pomáhalo šetřit peníze ze zahraničí na jiné účely.

Úplně jiná otázka: existují lidé, kteří se kvůli Bona Espero stali esperantisty?

Ano. Mohli by založit svůj klub. K tomuto tématu se váže „Don Espero“. V roce 1985 po Světovém kongresu v Augsburgu jsem cestovala s Guiseppem po Německu vlakem a jako obvykle jsme mluvili esperantem. Jako obvykle to také vzbudilo zvědavost spolucestujících a ještě zvědavější byli, když zjistili, že žijeme v Brazílii ve vzdělávacím institutu podporovaném esperantisty z celého světa. Proti nám seděl starší pár, který náhodou plánoval cestu do Brazílie se svými přáteli z tenisového klubu. Paní se na nás obrátila s nezvyklou žádostí. Prosila mě o dovolení...podporovat finančně Bona Espero a vysvětlila své přání následovně: *Mnoho let podporujeme fond, který pomáhá dětem v Africe. Ale my doopravdy nevíme, co se děje s těmi penězi a také nám nikdo ani málo nepoděkoval.* Pozvali jsme je tedy, aby osobně poznali Bona Espero při cestě do Brazílie. Oni opravdu přijeli a strávili u nás dva týdny. Potom jsme dostali dopis od jejich zetě Bernda Schönbernera, který se nadchl vyprávěním svého tchána a tchýně a chtěl také přijet. Zdvořile jsme ho i jeho manželku pozvali, ale zmínili jsme se, že v Bona Espero se mluví portugalsky nebo esperantem a německy umím jenom já. V dalším dopise mě Bernd informoval, že v jeho městě – v Meschede – sice nežije žádný esperantista, ale on se pustil sám do studia esperanta.

Čím je pan Schönberner?

Povoláním je učitel na technické střední škole, ale jeho koníčkem je magie. Když přišli do Bona Espero, on a jeho manželka Petra, jen málo mluvili esperantem, ale když po dvou týdnech odjížděli, dařilo se jim mezinárodním jazykem docela dobře mluvit. Potom Bernd založil v Meschede esperantský klub a další v sousedním městě Warstein, kde se energickými aktivisty stali Otto a Uschi Nelkenovi. Otto je současným předsedou „Subtena Societo de Bona Espero“, zatím co Bernd je jeho zástupcem trvale od roku 1989. Dá se říci, že je naším nezávislým mecenášem. Již dvacet let, jako Don Espero, pořádá na různých místech kouzelnická představení a do svého cylindru sbírá peníze. Jeho příspěvek je vždy nejvyšší individuální suma na kontě „Subtena Societo de Bona Espero“. V roce 1994 manželé Schönbernerovi se dvěma svými syny, kteří také mluví esperantem, navštívili Bona Espero.

Měl Don Espero magické představení v Bona Espero?

Samozřejmě. Bonesperánům se nejvíce líbil jeho trik výroby peněz. Don Espero sestrojil stroj do kterého z jedné strany vkládal novinový papír a z druhé strany vycházely dolary.

Tedy už chápu, že finanční stabilita Bona Espero zajišťuje stroj Dona Espera. A zlaté doly u řeky Cobras také?

Ty nikdy nefungovaly. Invaze zlatokopů započatá v roce 1983 dosáhla svého vrcholu v zimě 1984 a ve stejném roce skončila, protože výsledek byl chudý s porovnáním s vynaloženou prací. Okolí vodopádu se změnilo po prosívání písku. Přesto několik fanatiků tam pracovalo ještě dál, možná dva-tři roky. Naštěstí vedoucí Národního parku, náš spojenec, a místní policie práce zakázala, ale dosud zůstaly hluboké stopy po hledáčích zlata.

Tedy: ne zlato, ale lidská dobrota živí Bona Espero.

12. Pstruzi, pštrosi a dobytek

Musíme kultivovat naši zahradu. (Voltaire)

Bona Espero má krásné jezero s velice čistou vodou. Proč nepěstujete pstruhy?

Giuseppe: Abychom neznečistili tuto panenskou vodu. Mnozí naši návštěvníci nastolují takovéto otázky, po kterých pak následují rady: *Rozhodně musíte pěstovat pstruhy (pštrosy, domácí zvířata atd.), protože, podívejte, pstruzi a všeobecně ryby jsou zdrojem snadno vstřebatelných proteinů a tuku, které se přeměňují na pozitivní cholesterol... Ostatně chov pstruhů je snadný. Proč ne...? – už vím, jaká slova budou následovat. Lidé přicházejí s těmi samými „gramofonovými deskami“ ve svých hlavách a já na to také automaticky odpovídám.*

Nedáte na rady?

Zpočátku jsem dal na rady, někdy dobré, jindy s katastrofickými výsledky. Jednoho dne jsem se stal ostražitým k radám, ale nikdy jsem dobrovolníkům nebránil, aby konali podle svého přání. Jestliže někdo trval na tom, aby se selo to a to, nechal jsem ho, ať to vyseje. Tak jeden z nich tvrdošíjně sázel desítky různých rostlin s nulovou sklizní. Často sem přišli hosté s přesnými projekty, například *Otto Vaske*, vysloužilý pilot civilní letecké společnosti, radioamatér a **esperantský** aktivista z *Porto Alegre*. Byl to dávný přítel **Dobré Naděje**. Už v roce 1966 psal, žádal informace, ohledně chovu ryb. Následující rok už vycestoval se svým nákladářkem plným rybích zárodků, ale nedojel pro nehodu na cestě.

Nyní už chápu, proč v jezeře nejsou ryby.

V červenci 1976 se celá naše rodina a skupina dalších bonesperánů zúčastnila **Esperantského semináře** v městě *Brasília*. Po ukončení akce nejméně dvacet brazilských **esperantistů** přijalo pozvání navštívit **Bona Espero**. V knize hostů se zapsali významní lidé z hnutí, mezi nimi *Brás Cosenza*, tehdejší předseda **Kulturního Družstva Esperantistů** v *Rio de Janeiro*; *Paulo Amorim Cardoso*, docent **esperanta** na Univerzitě ve *Fortaleze*; *Carlos Dionisio*, který se seznámil s *Vellozem* v roce 1957 a od té doby snil o **Bona Espero**; *Fabricio Valle*, budoucí vydavatel; *Sylla Chaves*, univerzitní profesor a básník, bývalý úředník při OSN a...

...Otto Vaske?

Skutečně, po devíti letech realizoval svou návštěvu v **Bona Espero**. Oproti zmíněným intelektuálům, o jejichž hospodaření v **Bona Espero** se nedalo počítat, **samideán Vaske** se rozhodl přestěhovat se sem a konečně dorazil v prosinci 1976, přesto ale se zcela jiným projektem. Rezignoval na chov ryb, protože dal přednost farmaření. Přivezl různé sazečky a začal pracovat s obrovským nadšením. Po čtyřech dnech bez varování zmizel. Zanechal následující zprávu: *Pravda je, že se stydím. Nemohu vydržet mnohahodinovou práci, kdy je potřeba se hrbít. Takovou těžkou práci jsem nikdy předtím nevykonával. Buďte zdraví.*

Navrhl vám někdo chovat pštrosy?

Ve skutečnosti se jedná o *nanduy*, kteří jsou menší, než jejich příbuzní v Austrálii, přesto jsou také užiteční pro získání vajec a masa. Svým způsobem chováme tyto velké ptáky, protože oni přicházejí do naší zeleninové zahrady a pokradmu nám uštípávají listy fazolů. Jejich chov je ale v tomto regionu v sousedství Národního parku zakázán. Mohu se tedy snadno vykroutit z návrhu chovat „*pštrosy*“, ale není snadné postavit se proti radám chovat slepice, krávy, králíky, kozy, včely...

Včely! Stále jaro, přemnoho květů! Proč nechováte včely?

Očividně, byl jsem jednou takto dotázán a nepodařilo se mi vykroutit, kvůli taktice, kterou jsem sám vymyslel. Jestliže někdo radil originální chov čehokoli, s vážnou tváří jsem odpovídal: *Bona Espero očekává, že vy s tím začnete*. Tato lest se ukázala jako bumerang, když přišel *Bidinho*, mladý syn bohatého tatínka. Bydlel v části země, kde je klima podobné jako v jižní Evropě. Mladík se zeptal: *Proč nechováte včely? To přináší velký užitek atd.* Odpověděl jsem: *Opravdu, už jsem o tom přemýšlel, ale chybí tady odborník, který by realizoval tuto ideu*. K mému překvapení *Bidinho* mne vzal doslova a přislíbil přeměnit **Dobrou Naději** v obrovský včelín. Už měl nějakou zkušenost a nepochyboval o svém úspěchu. Nejdříve *Bidinho* namáhavě pěstoval květinové stromy, protože se ukázalo, že existující eukalypty nebudou stačit. Zatímco on proměňoval prostředí pro příchod včel, jeho manželka se pokoušela pohodlně ubytovat svých osmnáct elitních koček, které místní kočičí plebs pozoroval s údivem a s despektem.

Jak „přilétly“ včely?

Bidinho rozmontoval svou včelí farmu ve státu *São Paulo*, naložil ji na obrovský kamión a po dobrodružné tisícikilometrové jízdě přivezl osmdesát úlů do **Bona Espero**. Hned nastal problém, kam umístit ten mnohatisícový roj užitečného, ale nebezpečného hmyzu; ne příliš blízko domů, aby nepobodaly děti; ani příliš daleko od stromů, aby včely neztrácely čas a sílu dalekým létáním. *Bidinho*, odborník na chov včel v jiném podnebí, instaloval chovnou stanici příliš daleko od řeky. Ubozí výrobci medu se k ní nedostali, aby se napili, když přišlo suché období a vypařily se blízké vodní zdroje. Nakonec včely ulétly, aby našly vlhkost a ve většině uhynuly; čas od času se ještě dnes objevují jejich jednotliví potomci. *Bidinho* musel hledat jiné místo pro zbylé včely mimo **Bona Espero**. Jeho manželka vůbec nechtěla opustit *Bona Espero*, protože jejich osmnáct rasově čistých koček našlo v **Dobré Naději** svůj ráj.

Následující otázka by také měla začínat: Proč ...?

...nutíte děti jíst pouze zeleninu, zatímco vepřové řízky by byly o mnoho hodnotnější, aby vyrostla jejich tělčka? Jestliže jste vegetariáni, vaše věc, ale ubohé děti potřebují bílkoviny. To byl podnět přítele, který měl velkou prasečí farmu poblíž města *Brasília*. Jednou jsme navštívili jeho vepřín a nedokázali jsme odmítnout dar. Byla to dvojice selat vynikající rasy, každý vepřík vážil méně než deset kilogramů. Byli uloženi na zadní sedadla našeho maličkého *Fiatu*. Když jsem nastartoval, selata ožila a náhle jsem cítil ostré štětiny na svém hřbetu a hned potom na hlavě.

Ursula vám nemohla pomoci?

Její situace byla podobná, protože prasátka se už úspěšně naplň těla vysoukala na otevřené okénko. *Ursula* objímala zápasící selátka, zatímco já jako řidič jsem byl zcela bezbranný proti jinému zvířátku plné energie. Naštěstí se mi podařilo zastavit na kraji cesty a uložili jsme ta zlobivá prasátka na jejich pohodlné místečko. Automobil se pohnul a prasátka hned opakovala svůj kousek. Bylo potřeba cestovat se zavřenými okénky, přestože bylo vedro a musili jsme stále zastavovat, abychom se ubránili těm agresorům. Tak jsme ujeli dvě stě nezapomenutelných kilometrů a byli jsme několikrát připraveni rezignovat na budoucí kotlety a chtělo se nám nechat běžet ta příšerná zvířata, biblicky zatracená už před tisíciletími. Ale báli jsme se předvídatelných následků jejich svobody, včetně dopravní nehody, kterou by mohla prasátka způsobit, kdyby přebíhala silnici.

Prasátka živě se pohybující v malém automobilu, to je surrealistický obraz. To určitě vzbudilo zájem protijedoucích vozidel.

Nejen zájem, ale také strach. Naštěstí jsme tuto unikátní cestovní zkušenost ukončili ve štěstí a zdraví, ačkoli zcela vyčerpaní. Postavil jsem jim stáj, která dodnes připomíná „*prasečí období*“ v historii **Dobré Naděje**. Selátka se stala ihned senzací, oblíbená hračka dětí. Děti je rozmazlovaly, živily je zbytky z kuchyně a často jim servírovaly z vlastních talířů. Následně sympatičtí chrochtáči rychle rostli a brzy byli schopni sežrat jakékoli množství předložené potravy.

Vyřkl tehdy někdo: „Hlad visí nad údolím“?

Takhle poeticky se vyjádřil *esperantista Sirio Silva*, ale o mnoho dříve, kdy byl skutečně cítit nedostatek potravin. Ale já jsem hovořil o roce 1987, tehdy hladověla pouze prasata pro svou

přirozenou žravost. Obrovské množství žrádla je zásobilo přiměřeně velkým energetickým potenciálem, který prasata využívala k jedinému cíli, jmenovitě k dalšímu žraní. Stále častěji jsme slyšeli burčující křik: *La porkoj fuĝis!* (=Prasata utekla!) Nějak se jim podařilo vysoukat se ze stáje a velmi rychle běžela nejdříve k zeleninovým záhonům a následně do volné savany. Tento pokřik mobilizoval všechny živé síly **Dobré Naděje**. Prasata, když si poprvé vychutnala svobodu, nedala se znovu snadno odchytil. Ale na druhou stranu by to nešlo, aby si dlouho užívala, protože to by vzbudilo zájem domorodých pánů savany, nejdříve jaguárů a vlků, potom orlů a sokolů, a nakonec termitů a mravenců. Tato fauna savany by si rozdělila *proteiny, které měly* – podle dobrosrdečného velkochovatele prasat – *podpořit růst tělíček dětí v Bona Espero*.

Představuji si, jak děti „nahánějí svoje proteiny“.

Byl to vyčerpávající sport. Jedlíci kotlet vidí obyčejně prasata na svých talířích. Jestliže má člověk příležitost navštívit stáj, může pozorovat prasata ve „*statické*“ pozici, jako nehybná zvířata. Naši osvobození vepři se prokázali jako bezkonkurenční sprinteři. Představte si dvacítku **bonesperánů** různého stáří, jak pronásledují neposlušné vepře mezi keři a vysokými rostlinami! Dokonce i chycený vepř nebyl ještě jistým úlovkem, byl schopen prchnout podruhé, potřetí, až do vítězného konce, kdy jej společnými silami drželo několik lidí za uši, za ocas, za nohy, a tak se nám podařilo vepře dostat zpátky do stáje. Jak bylo řečeno, tato skutečně domácí zvířata neběžela hned pryč, ale vždycky nejdříve navštívila zeleninovou zahradu hned vedle obytných domů, a zanechala ji ve zrušeném stavu až k slzám. Problém se znásobil, když tito vepři, dříve selátka, nyní sami vyprodukovali galerii potomků. Toto stádečko sežralo celou produkci manioku a z velké části nakupovanou kukuřici.

Cílem nebylo aby vepři snědli Dobrou Naději, ale aby Dobrá Naděje snědla vepře. Zdalipak jste se z „*Esperanta Proverbaro*“ (=Esperantská přísloví) poučili, že skrblík a vepř jsou nejlepší po smrti?

Nakonec jsme pochopili, že další výkrm prasat by dovedl **Dobrou Naději** k vyhladovění. Nastal okamžik, kdy bylo potřeba je proměnit v jedlé maso. To se ukázalo jako horor, protože nikdo neměl zkušenosti s porážením domácích zvířat.

„*Virina lango bučas sen sango.*“ (=Ženský jazyk zabíjí bez krve.)

Ale v tomto případě nemohl pomoci Zamenhof svými příslovími. Jednalo se skutečně o krvavou práci. Náhle se sama ohlásila sedmnáctiletá *Ada*. Právě ukončila školu a měla teoretické znalosti o této činnosti. S pomocí souseda, malinká *Ada* ponořila nůž do srdce ubohého zvířete. Po proměně prvního vepříka v jedlé proteiny, následovali všichni další. Tak se skončila „*vepřová kapitola*“ v historii **Dobré Naděje**. Přesto to trvalo ještě nějaký čas, kdy bylo cítit ještě zápach ze stáje a než zmizely obrovské mouchy, které si užívaly vepřového ráje. **Bonesperáni** se sjednotili pod heslem: „*Už nikdy více prasata!*“

A tak se Bona Espero vrátila k vegetariánství?

Její statut doporučuje vegetariánství, ale nepředpisuje ho jako základní příkaz. **Bona Espero** se všeobecně vyhýbá fundamentalistickým postojům, to platí i pro stravování. Během uplynulých Vánoc jsme jedli maso dostatečně, protože nám ho daroval admirál Válečného Námořnictva, *Carlos A. Fernandes Testoní*. Maso se opakovaně objevuje na ranních chlebech ve formě klobás, nebo v teplých chodech, ale je pouze jako dodatečná, nikoli každodenní ingredience našeho stravování. Takové stravování považujeme jako vhodné pro naše zdraví. V našich podmínkách teorii podporuje praxe, protože zeleninová strava je tady levnější

V mém prvním filmu z roku 1984 je scéna s celým stádem krav, které žene Ursula se několika hochy na koních. V současné době dobytek už není vidět. Proč?

V jiné scéně je vidět, jak s chlapci živíme krávy, jak jim přidáváme minerály a ošetřujeme poranění, hlavně od hmyzu. V roce 1975 bylo v **Bona Espero** deset kusů dobytka, včetně čtyř telat a jednoho býka a přesto jsme nebyli soběstační v mléce a másle. Ale po deseti letech se stádečko zdvojnásobilo. Práce s tolika zvířaty byla velmi těžká, proto jsme ochotně přijali pomoc *Josého*, známého jako **la Mola** (=ten Měkký). Jeho přídomek neznamenal jeho mírnou povahu, ale jeho tloušťku.

Proč jste si najali tohoto tloušťka?

Za prvé, neznali jsme ho, za druhé, to se stalo *pro vis maior* (=z důvodu vyšší síly, nepředvídatelně). Dešťová sezóna roku 1984 byla zvláště intenzivní. Během několika týdnů před Vánoce bez přestání lilo jako z konve. Host z Finska reptal: „*Kdybych to býval věděl, že v Bona Espero tolik prší, tak bych sem nikdy nejezdil.*“ Mohl jsem se mu jen omlouvat. Zrovna tehdy přijel jezdec na koni, aby nás informoval, že v chatě na úpatí *Monto Baleno* (=Hora Velryba) umírá rodina chladem a nedostatkem

potravín. S *Victorem Sadlerem* jsem hned jel na džípu s náhonem na všechna čtyři kola. Pouze s takovým automobilem je možné překonat bláto v savaně. Našel jsem tu chatu. Voda protékala dvěma směry: vertikálně skrze slaměnou střechu a horizontálně z horského úbočí. Tam žila *Dona Maria* (=Paní Maria) se sedmi dětmi, z kterých šestiměsíční *Betania* se marně snažila sát mléko z prsou hladovějící matky. V zaplavené chatrči nebylo možné rozdělat oheň, protože zápalky byly vlhké, a zcela jim chybělo jakékoli jídlo.

Cožpak tato rodina neměla otce?

To byl právě *José la Mola*. Několik dní před tím odešel do vzdálené vesnice, aby dostal nazpátek čtvrtinu prasete, kterou půjčil kdysi příteli. Pak vyšlo najevo, že ten přítel byl ve skutečnosti přítelkyně, která s Josém slavila Vánoce, a tak zapomněl na svou rodinu. Naložili jsme do džípu všechny děti promočené a plačící hladem a vyčerpanou matku s miminkem, které už ani nemohlo plakat u prázdného prsu. Celá rodina byla převezena do **Dobré Naděje**. Po nakrmení a převlečení se rodina bez otce usídlila v „pionýrském domě“. A pak šlo všechno hladce. Šest dětí chodilo do školy, poprvé ve svém životě. Paní *Maria* pomáhala v kuchyni, miminko *Betania* tloustla, všichni jedli a byli šťastní.

I bez otce?

Přibližně po osmi měsících, jednu noc, skrytě přišel, pravděpodobně odehnán svou milenkou, která jistojistě už zapoměla na chuť čtvrtiny vepře, a další vepřové už nebylo. Co dělat? **Dobrá Naděje** jako apoštolát pro rodinnou výchovu přijala marnivého otce, který se dobrovolně vrátil do lůna své rodiny. Abychom ho udrželi na místě, navrhli jsme mu, aby se staral o stádo krav a za odměnu dostane po jednom teleti z každých dvou nově narozených. Tato úmluva vstoupila v platnost, ačkoli *la Mola* měl vlastní představu o jejím plnění. Často ráno vyrazil do savany, aby jakoby hledal krávu a vrátil se večer, strojeně předstírajíce příšernou únavu, zatímco se vědělo, že to je výsledek dlouhého spaní ve stínu stromu. Za účelem trochu umravnit tohoto ošetřovatele krav, nabídl jsem mu pracovní smlouvu, která by mu zaručovala penzi a zdravotní pojištění. Ale on energicky odmítl: „*Ne, díky Bohu nikdy jsem nebyl registrovaný!*“

Hle, podstata svobody! Jak se dařilo kravám, které ošetřoval „neregistrovaný dobrý pastýř“?

Nejlépe se měl on sám, ale také se měla dobře jeho část rodu a jeho rodina, tím spíše, že všichni jeho potomci se učili a stravovali v **Bona Espero**. Představte si, že třetí svět vnucuje svá pravidla dokonce i kravám. Evropský dobytek žere seno, tady mře hlady, ale suché trávy se nedotkne. Během šesti měsíců suchého období se pastviny barví dožluta, krávy příšerně vyhubnou, uždibují čím dál méně zelené trávy. V srpnu a září, právě před obdobím dešťů, dobytek skýtá politováníhodný obraz pohybujících se koster. Jen největší statky pěstují cukrovou třtinu, aby uživily své krávy. Tady nejsou stáje, dobytek žije pod širákem, na obrovských pastvištích. Na konci suchého období roste jedlá tráva pouze na březích řek. Tam číhají na hladové krávy dvě smrtelná nebezpečí: jedovaté byliny a hadi.

Hledali jste uhynulý dobytek?

Nemuseli jsme hledat, stačilo se podívat na nebe, a přečíst si o tom informaci. Našimi hlasateli byli draví ptáci, kteří kroužili nad mrtvolou uhynulého zvířete. Samozřejmě, otrávené maso nebylo použitelné. Osud vedl záležitosti tak, že obyčejně uhynuly nikoli krávy *Josého*, ale ty které patřily **Dobré Naději**. Výsledkem bylo, že *José* se stal časem vlastníkem deseti krav. Nikdy se nedozvíme, co si myslel negramotný *José*, když mu prohnaný statkář navrhl, že jeho stádo odkoupí za směšnou cenu. Přes naše přátelské rady, aby odmítl tuto nabídku, *la Mola* se projevil jako natvrdlý ve svém rozhodování a prodal ty krávy. Možná to byla jeho první transakce nákupu a prodeje v jeho životě a první tak značná hotovost v jeho kapse.

Jak José la Mola investoval své peníze?

Měl svou vlastní vizi jak zbohatnout a s celou svou rodinou odešel do velkoměsta *São Paulo*. Nejstarší patnáctiletá *Lucia*, která se učila v **Bona Espero** a cítila se pevně spojená s ní, psala dopisy o odysei své rodiny. Bydleli v baráku vedle domu příbuzného na periferii velkoměsta. Ona sama se stala služkou a prakticky živila celou rodinu. Otec se snažil vydělávat prodejem česneku na rozích ulic společně se dvěma syny, kteří už do školy nechodili. Jeden z nich se zapletl do pouličního zločinu a strávil šest let ve vězení. Paní *Maria*, unavená neplechami svého manžela ho opustila. Po nějaké době přestaly chodit dopisy. Ačkoli po deseti letech... Ale to už je jiný příběh.

Typická ukázka „společenského pokroku“ ve třetím světě. Ted' už v Bona Espero nevidíme krávy. Proč zmizely?

Maximálního počtu dobytka, to jest dvacet tři, jsme dosáhli v roce 1990. Když odešel *José la Mola*, tak **Bona Espero** neměla pracovní síly, abychom se mohli starat o tak velké stádo. Po pamfletu *Rosy*, který nám přisoudil „vykořisťování dětí“, začaly k nám návštěvy různých kontrolních komisí. Náš ideál vychovávat v rodinné spolupráci se ukázal náhle jako nebezpečný nápad. Najmout odpovědného ošetřovatele krav nebylo vůbec snadné. V roce 2000 **Bona Espero** uzavřela kontrakt se sousedem *Nestorem Krelingem*. Převzal starost nad šestnácti kusy dobytka. Kontrakt předpokládal, že narozená telata se budou dělit na půl. V praxi profitoval hlavně *Nestor*. Jeho aritmetika byla podobná té *Josého*. Například když uhynula kráva požitím jedovaté byliny anebo kousnutím hada, vždycky to byla kráva patřící **Dobré Naději**. Po pěti letech množství našich krav bylo stejné jako na začátku. V roce 2005 bylo naše stádo prodáno. Tomuto rozhodnutí napomohla celosvětově rozšířená nemoc „šiléných krav“. Po tolika letech namáhavé práce s dobytkem jsme si spočítali, že mléko je velmi levné a jestliže prodáme dojnice, budeme mít peníze na nákup mléka po dobu několika let. Tak se skončilo „*období krav*“ v historii **Dobré Naděje**.

Jaká zvířata jste podle dobrých rad měli ještě chovat?

Už jste uvažovali o tom, jak výnosné je chovat králíky? Malá investice, jednoduché krmení, vhodné práce pro děti... atd. Ustoupil jsem přesvědčivým slovům snaživého rádce z jihu, ale nenapadlo mě, že v celém našem regionu nikdo králíky nechová. Do **Bona Espero** se dopravili králíci přesně podle rad přítele z jihu. Králíci měli hustou, huňatou srst a tato rasa nesnášela vůbec místní tropické klima a naši králíci jeden po druhém umírali. Styděl jsem se za svou naivitu a začal jsem se zajímat o chov králíků a vybral jsem vhodnou rasu s vhodnými podmínkami pro chov. Jako velký úkol se ukázala konstrukce moderních králíkáren z materiálů, které byly k dispozici. Když jsme postavili dvě, přivezli jsme z *Brasílie* dva páry sympatických ušáků a děti je s nadšením přijaly. Velmi rády děti plnily kolem králíků „své výchovné úkoly“. Přišlo ale období, kdy nejodpovědnější dospělí odjeli. Zbylí, jak děti tak dospělí, se postupně přestali starat a vykonávat „své výchovné úkoly“. Když jsme se vrátili, králíci již nežili.

Pravděpodobně jen kozy by byly schopné přežít „výchovné úkoly“.

I kozy zde hrály svou úlohu. Měla je skupina idealistů s dobrými úmysly, která přišla s imponantními plány v zemědělství, chovu a v kultuře. Těmto lidem **Bona Espero** zapůjčilo půdu. Dokud si nepostavili obydlí, bydleli s kozami v „pionýrském domě“. Asi věřili, že kozy žijí na principu samostatnosti. Skutečně, nekrmili je a kozy se snažily přežít spásáním větví a kořenů ovocných stromů v blízkosti domu. To nebylo únosné pro **Bona Espero** a hosté se svými kozami se museli přestěhovat na zapůjčenou půdu, kde ale nebyly stromy. Podnik snů skončil rychle a beze stop.

V roce 1959 Arthur Vellozo rozeslal po Evropě oběžník, ve kterém zval do Bona Espero nájemce. Zkoušeli jste to také?

To se uskutečnilo v roce 1963 předpisem ve stanovách. Ten dovoloval poskytovat dobrovolníkům (*comodatário*) deset hektarů půdy za část platu získanému za úrodu. Jedná se o osobu, která dostane bezplatně k dispozici pro obdělávání půdy a forma platby se dohodne podle kontraktu. Tento předpis byl mrtvě narozený do začátku osmdesátých let, kdy **Bona Espero** podepsalo první kontrakt s *OMIBRA – Orden Místico Brahmanico*. Mezi šlechtnými cíli této organizace byla filozofická meditace, ale také zemědělská činnost.

Jich se týkala epizoda s kozami?

Ano. První členové organizace, kteří kontaktovali **Bona Espero** byli důstojné osoby z *Rio de Janeiro*, které v očekávání prorokovaných katastrof měly v úmyslu opustit mořské pobřeží a bydlet ve vyšší nadmořské výšce. Měli jsme radost, že budeme mít sousedy, kteří zajistí zemědělské využití půdy a věřili jsme ve vybudování mezinárodního centra přátelství, užitečné práce a tolerance na základě neutrálního jazyka. Ale seriosní osoby, se kterými **Bona Espero** sepsalo kontrakt, byly velice zaměstnaní. Nemohly zůstat zde a nésti odpovědnost a nechaly zde dobrodruhy, které šlechtné cíle nezajímali. Mladí „bráhmani“ zde zůstali, pokud plynuly z centra v *Rio de Janeiro* peníze. Po nich zde zůstaly tři chátrající domy. V jednom z nich vytrvale trávil vždy koncem týdne starý zakladatel *OMIBRA*, pan *Figueiredo*.

Při mé návštěvě v Bona Espero jsem se setkal v sousedství s organizací „Rumo ao Sol“. Co se s ní stalo?

Skupina *Přímo ke slunci* chtěla založit „superkomunu“ pod znamením *Mír a láska* a spojit podobně myslící lidi, aby si vyměňovali zkušenosti o novém životním stylu, technologiích a stravování. Byly to příjemné Vánoce se 150 mladými „alternativci“, kteří spali v barevných stanech. Bonesperáni se

znovu projevili jako naivní, když jim poskytli velký prostor pro realizaci jejich grandiózního projektu. Velká část skupiny hned odjela, protože intenzivně přšlo. Zbylí se ubýdli v „pionýrském domě“ a potom na sousedním statku Salto. Projekt se nijak nevyvíjel z různých důvodů, hlavní byl, že nikdo nechtěl pracovat. Asi si mysleli, že na venkově není nutné pracovat, protože všechno roste samo. Stačí jen sklízet, ale ani to se jim nechtělo dělat.

A v regionu nebyli vesničané, kteří by podepsali kontrakt?

Zde všeobecně není o půdu nouze, problémy jsou spíše s nástroji pro obdělávání. Několikrát se však přihlásili kandidáti k zapůjčení půdy. Pozvali jsme vesničana Jaira a podepsali s ním kontrakt na pěstování banánů a manioku na ploše pěti hektarů u řeky Salto. Jair si hned postavil slaměnou chatu a začal pracovat. Brzy vyrostly nadějně rostliny. Uplynul nějaký čas. Při své rutinní obhlídce mě u hranice pozemku překvapil cizí člověk, který u cesty prodával maniok a banány. Na otázku, zda má povolení k prodeji, prohlásil, že Jair mu prodal své „právo“. Podle kontraktu měl Jair právo bydlet a pěstovat rostliny, ale ne obchodovat ani zaměstnávat třetí osoby. Věc vyřešil právník v Alto Paraíso, který vysvětlil Jairovi jeho práva a požadoval jeho odchod z pozemku. Bonesperánům doporučil opatrnost, protože ve státě Goiás po jednom roce pobytu na pozemku se jeho uživatel stává jeho vlastníkem.

Bona Espero pak už neriskovalo další kontrakt?

Bonesperáni jsou nenapravitelní důvěřivci. V roce 1995 manželský pár s nezvyklým jménem Ergom a Intirá požádal o kontrakt na „zapůjčení“. Vybrali si půdu bývalého statku Salto, aby tam vybudovali *nadaci* „Arkadio“, organizaci univerzálního charakteru, pomocnou, ekologickou, léčebnou, kulturní, pro studium paranormálních jevů, výchovnou a pozorování UFO. Vedení Bona Espero jim poskytlo 20 hektarů na sedm let.

Našel jsem po „Rumo ao Sol“ na bývalém statku Salto stopy podobné ruinám antického chrámu.

Na počátku se začalo s imponující stavbou. Ergom a Intirá zrekonstruovali domy po „Rumo ao Sol“, zvali lidi na mystické aktivity a jejich hosté potom pracovali v Bona Espero jako dobrovolníci. Postupně jsme se dověděli, že podnikavý pár přednášel v různých místech v Brazílii a mluvil o *statku Arkádie*, kde je možno zakoupit parcely...“v samotném ráji“. Brzy se u vchodu objevil nápis: *hotel „Arkádie“*, přestože obchodní činnost je na pozemcích Bona Espero zakázaná. Přesto Ergom a Intirá investovali peníze, aby přivedli platící klienty, protože ze studia UFO vyplývá souvislost krátkého se času Země s koncem druhého tisíciletí. Ale konec světa se neuskutečnil a výsledkem byla finanční katastrofa tohoto páru.

Zkusili jste kontrakt předčasně ukončit?

Když podnik organizovaný ke konci světa zbankrotoval, a po uplynutí sedmi let, byl kontrakt ukončen. *Nadace „Arkadia“* musela opustit pozemek. Ergom jako pomstu poslal pracovníky, aby zničili všechny domy na statku Salto. „Antické ruiny“ jsou pozůstatkem chrámu, který měl tvar UFO. Zachovalou bránu, okna a střešní krytinu vandalové naložili do těžkého kamionu, který při přejíždění mostu zničil dva trámy, které jsme s námahou zrekonstruovali v roce 1978.

Skončila tím „koloniální“ politika Bona Espero?

Ne. Naše pozemky dál čekají na „nájemce“, ale Bona Espero se hodně poučilo. Nyní víme, které projekty jsou realizovatelné a hodnotné a jsme schopni lépe chránit statek proti utopistickým nebo nečestným záměrům. V každém případě pro uskutečnění moudrých myšlenek je tady dostek prostoru.

...skoro tisíc hektarů. Jak se cítíte v roli velkého statkáře?

Stejně jako já i ostatní ve vedení Bona Espero nejsme majiteli, jen hospodaříme podle stanov. Myslím si, že žádný člověk není majitel půdy, ale jen jeho dočasný správce. Domorodí obyvatelé Ameriky nechápou, proč se s půdou obchoduje, protože půda patří Bohu. Vaše otázka je poplatná evropskému myšlení. V Evropě představuje tisíc hektarů veliký statek, ale v Brazílii ne. Představte si statek na severu, například ve státě Paraná, velký jako celá Belgie. Kromě hodnota půdy se neposuzuje podle plochy, ale podle kvality. Místní venkované nemají peníze, ani nevědí jak půdu se ziskem zužitkovat.

To je jako v ruské anekdotě: Proč jsi chudý? Protože jsem hloupý. Proč jsi hloupý? Protože jsem chudý. Sem nepřichází lidé s projekty a s penězi?

Ano. Právě takovým člověkem je Nestor Kreling. Přišel z jižní Brazílie a začal kultivovat svůj pozemek v sousedství Bona Espero. Dopravil 80 kamionů mletého vápence ze vzdálenosti 200 km, aby mohl zasít sóju. Jen si představte to vydání! Dostal k tomu půjčku u Banco do Brasil. Potom začala namáhavá práce se zapracováním vápna do země. Musel čekat 3 měsíce, než bylo možno zasít. V té době nezvykle mnoho přšlo a voda vápno vyplavila. Nešťastný zemědělec musel dopravit další

tuny vápence. Teprve pak mohl půdu pohnojit a zasít boby. Úroda byla dobrá. Nestor získal, protože v té době se cena sóji zvýšila. Následující rok zisk zdvojnásobil, protože vápnění již nebylo potřeba. Třetí rok hodně přšelo a bylo hodně hmyzu. Banka nařídila použít na pole chemické prostředky. Ale aplikace insekticidů je v blízkosti Národního parku zakázána. Nestor uposlechl banku a měl pak problémy s Národním parkem. Přes aplikaci chemie byla úroda nedostatečná; monokulturně pěstované plodiny snižují úrodnost půdy a také horší počasí půdu více poškozuje. Ve čtvrtém roce byla úroda nulová. Nastala finanční krize. Protože Nestor neměl dostatek peněz na zaplacení části půjčky, banka mu zabavila stroje a krávy. Zůstal bez možnosti dále hospodařit a s velkým dluhem, který stále roste kvůli inflaci.

Používáte případ Nestora k vyvrácení výčitek pro nedostatečné využívání tisícihektarového pozemku?

Ale doopravdy, my půdu dostatečně využíváme, optimálně, ačkoliv ne stovky hektarů. Ostatně neslycháme často výčitky, ale rady. Nabádají nás, abychom vyráběli ve velkém, ale to je po ekonomické stránce neobhajitelné. Pokud by Bona Espero chtělo samo vyrábět všechno nezbytné jídlo, byly by výdaje větší, než vydání při jeho nákupu. Proč vyrábět vlastní vejce nebo mouku, když je to možno nakoupit laciněji? Ostatně ne všichni, kdo nám radí, něco chovají, nebo pěstují a neuvědomují si, že před třiceti lety okolo „bílého domu“ byla panenská savana jen s několika eukalypty. Nyní je zde rozlehlá zeleninová zahrada a sad.

Právě zde se pěstuje to, co pokládáte za optimální?

Zahrada v sídle Bona Espera má kolem pěti hektarů dobře zkultivované půdy, na které úspěšně pěstujeme ovocné stromy a zeleninu. Máme 60 mangovníků, po padesáti gujavarbech, avokádech a pomerančovnicích, kromě toho máme 200 banánovníků. V menším měřítku pěstujeme další ovoce a gigantické jakve. Bona Espero je soběstačně zásobeno ovocem skoro celý rok. Právě jsme skončili zavaření 100 kg marmelády z manga, již dříve jsme zavařili žabutikabo. Nyní je sklizeň gujavy a avokáda, postupně začnou zrát pomeranče, to bude trvat do září. Banány a citrony máme stále, také papáju. Ta rostlina začíná dávat ovoce již druhým rokem, jsou to chutné veliké bobule, a rodí sedm let, potom odumře. Bona Espero je soběstačné s kávou. Nakupuje se jen pro hosty.

Povinností každého muže je zanechat syna, dům a zasadit strom. Kolik stromů jste zasadil?

Jestli dobře počítám, tak na celé ploše Bona Espera to bude přibližně 700 stromů. Ale nesázal jsem jen sám, také sázely děti, ale největší zásluhu má Ursula. Věnovala velkou péči pomerančovnicům. Před několika lety zde byl požár a shořelo 30 pomerančovníků.

Nebylo to tenkrát, když nějaký dobrovolník mluvil o očištné síle ohně, místo aby požár hasil?

Ano, to bylo tenkrát. Bohužel ani dosud není oranžerie obnovená a velké mangovníky, které utrpěly požárem se úplně nevzpamatovaly. Plody mají v sobě černé skvrny. Ale příroda nám pomáhá. Například z jednoho avokáda, zasazeného o Vánocích 1973, již vyrostlo padesát dalších. Je zajímavé, že jejich ovoce dozrává později, než mateřská rostlina. Dodala bych, že skoro každým rokem sklízíme přibližně pět set ananasů.

Je Bona Espero soběstačné co se týká zeleniny?

Skoro, ale ne po celý rok. Teď tady nevidíte rajská jablka, protože by bylo zbytečné je pěstovat v období dešťů. Kdybyste měl na ně chuť, musely by se koupit, nebo použít zavařené z loňského roku. Rajčata, papriky, lilky jsou typická zelenina pro suché období, od května do konce srpna jejich hodně. V těchto měsících v Bona Espero roste všechno, protože stále svítí slunce a s vodou nemusíme šetřit. Zavedli jsme automatický postřik když všude okolo je sucho. V naší zeleninové zahradě je hodně lilků, mrkve, zelí, dýní, okurek, hlávkového salátu, batatu, manioku, jahod dokonce i chřestu i suchém období. Abychom měli různou zeleninu po dlouhou dobu, je nutné sít podle plánu, když končí sklizeň na jednom záhonu, je třeba záhon připravit na nový osev.

Všimnul jsem si, že kuchařka cestou do kuchyně si nese ze zahrady cibuli, nebo petrželku, salát...

A jistě jste si také všimnul, že v poledne a večer, kdy se podává teplé jídlo, jsou na talíři alespoň tři druhy zeleniny, buď syrové, nebo vařené, kromě chutných příloh. Novým dětem se to zdá divné, protože v tomto regionu není zvykem jíst syrovou zeleninu; jídlo se skládá z rýže, fazolí, manioku a ovoce, z toho hlavně z banánů a manga. Když jsme přišli, jiná zelenina a ovoce byly téměř neznámé v celém regionu.

Ale nyní v Alto Paraíso je několik supermarketů, které také zeleninu nabízejí. Nebylo by výhodnější zeleninu nakupovat?

V produkci zeleniny a ovoce je Bona Espero schopna větší konkurence než v případě rýže, mouky, vajec a mléka. Kromě toho, mrkev, rajčata, pomeranče koupené v obchodě se hodně liší od vypěstovaných na našich zahradách. V Bona Espero se v žádném případě nepoužívají chemické přípravky ani chemická hnojiva. To jsme nikdy nedělali a ani nepotřebovali, protože naše různorodá zelenina roste pohromadě na záhonech a hnojíme kompostem. Ani stromy nepěstujeme „monokulturně“, protože tak jsou chráněny proti hmyzu a jiným nepříznivým vlivům.

Opravdu, utrhnu si tumavu ze stromu a hned jím.

Protože Bona Espero je ekologicky čisté. Moje rodina sem přišla ze znečištěného průmyslového města a možná nás panenská příroda definitivně přiměla tady žít.

Mohu vás nazvat ekologickými emigranty?

Ano. Během posledních třiceti let se životní prostředí lidí zhoršilo a stalo se „globalizovaným“. Vím, že čisté prostředí Alto Paraiso není darem na věčnost. Budou si lidé zdejší prostředí jen užívat, nebo se začne něco dělat na jeho ochranu? Ten druhý případ nám prikazuje, aby pozemek Bona Espero v sousedství Národního parku zůstal jeho přirozeným prodloužením. Přesto ale moudré projekty budou vždy vítané. Zatím bud'me spokojeni s naší zeleninou...

13. „INFANA RASO“⁵²

Člověk je dítě a jako dítě vidí jen to, co má před očima.

William Auld

Západ slunce v Bona Espero jako ve filmu. Končí další den. Ursulo, jakými uličnickými kousky tě obšťastnil malý Claudio?

Ráno snědl celou tubu zubní pasty a potom pokousal na zadku spolužáka, když se oblékal. Než mě opustil, stoupl mi krevní tlak. Šel do své třídy, aby tam podobným způsobem trápil učitelku Adu. Předpokládám, že si vymyslel nějakou novou lumpárnu, nebo bude opakovat své oblíbené kousky. Například zlomí propisku a bude se dívat jak barva vytéká, potom ji začne vytírat dlaní a tu si pak hned otre na své pěkné školní oblečení. V pět odpoledne se Claudio vrátí do mé péče. Jsou s ním větší obtíže, než se všemi osmi chlapci dohromady. Všichni vymýšlejí všelijaká zhoubná překvapení, když nedostanou žádný konkrétní úkol. Mou hlavní starostí je užitečně je zaměstnat. Ale Claudio každý úkol obohacuje svou vynalézavostí. Například při kreslení rozkouše gumu. Na záchodě znehodnotí několik metrů toaletního papíru.

Není následek bez příčiny.

Jednou z příčin je to, že děti přichází z primitivních životních podmínek a tady najdou neznámé předměty, třeba toaletní papír, který pokládají za hračku. Potřebují určitý čas, aby pochopily, že je třeba dodržovat určitý pořádek. Kromě toho jsou všechny děti sice stejné, ale zároveň každé jiné. Neexistují dvě stejné děti, aby se mohly posuzovat podle nějaké šablony. Někteří návštěvníci Bona Espero se ptají: *Kolik dětí tady máte?* A když slyší odpověď, jen mávnou rukou, protože počet dvacet, nebo třicet se jim zdá zanedbatelný, jako by se jednalo o chov kuřat. Během těch třiceti let dobrovolnictví v Bona Espero jsem se setkala s desítkami dětí, které mě hluboce zarmoutily. Vždy se nabízelo jednoduché řešení: poslat dítě tam, odkud přišlo.

⁵² La Infana Raso – známá kniha, esperantský originál od Williama Aulda

Poslali jste některé dítě pryč?

Ano, ale jen v krajním případě, když bylo skutečné nebezpečí pro ostatní děti. Ale takové rozhodnutí brzdily jasné následky: pokud bychom děti poslali za jejich nedobré chování, jako bychom je odsoudili k definitivní záhubě, protože se nejspíše vždy jednalo o dítě bezprizorní, které po odchodu od nás by muselo žít na ulici, pak ve vězení apod.

Je to *Claudio*ův případ?

Ne zcela. Je mu sedm let a jeho otec pracuje v hospodě v Cavalcante. Prodává pivo a alkohol a o svého syna se nestará. Již několikrát jsme chtěli Claudia poslat pro jeho chování zpět k otci. Ten vždy přišel a skoro na kolenou prosil: *Paní Ursulo, vy jste jediný člověk na celém světě, který mi pomáhá! Neposílejte Claudia pryč!*

Proč ho nepošlete k jeho matce?

Matka ho odložila a odešla s jiným mužem neznámo kam. *Claudio* byl tenkrát čtyřměsíční batole. Až když jsem se o něm dověděla víc, pochopila jsem jeho zvyk nepřetržitě si cucat prsty, často všech deset současně, tak silně, že si sedřel kůži. Ada vyřešila ten problém tím, že mu dala dudlík, který používal ve škole několik týdnů, až ho pak již přestal potřebovat. Otec sám je zajímavý fenomén jednadvacátého století. Má auto, ale nemá oprávnění ho řídit, protože nemá řidičský průkaz, a ten nemůže získat, protože je analfabet. Přesto ale jezdí do Bona Espero vzdálené 110 km s povolením dětského právníka, protože se jedná o právo dítěte mít kontakt se svým otcem.

Výhoda pro analfabeta!

Claudio, až bude plnoletý už nebude mít taková privilegia, protože se Adě podařilo ho naučit číst a psát již během jednoho roku. To je opravdové vítězství také tohoto chlapce samotného, protože často děti potřebují dva až tři roky, aby se naučily psát a číst. Nedivte se. Žily v chatách ze slámy, nebo častěji ve slumech u měst a nikdy neviděly knihu a když přijdou do Bona Espero, nemají představu, co je to písmeno. Takové dítě se doma naučí mluvit, protože řeč slyší. Slovo je pro ně zvuk, ale napsat slovo a rozdělit ho na jednotlivé zvuky a dát jim představu písmen, to vyžaduje abstraktní myšlení a to přesahuje jejich mentální schopnosti. Proto vzdělávání takových dětí je nepochopitelné pro lidi, kteří se narodili mezi knihami i pro rodilé „bonesperány“ jako je Igor. Dnes mu bylo dvanáct roků. Hned po svém narození chodil do školy v náručí své matky, učitelky. Ve čtyřech letech maminku překvapil jak plynule četl. Jeho matka je Ada Ferreira de Sousa, současná ředitelka školy v Bona Espero, a je to úžasná učitelka.

Jak se Ada dostala do Bona Espero?

Ona se zde „objevila“. Pamatujete si, že z iniciativy Bona Espero byl založen v Alto Paraíso druhý stupeň základní školy, tj. pátá až osmá třída. Díky tomu děti, které skončily čtvrtou třídu, mohly pokračovat dál ve vzdělání. Většina učitelů jsou „bonesperáni“. 27. září 1977 na mé 44. narozeniny pozdě večer po vyučování v Alto Paraíso jsme se vraceli do Bona Espero. Nečekaně nás zastavila dívka s dítětem. Když jsme autem zastavili, vložila nám dívka beze slova do našich rukou holčičku. Měla jsem pocit, že jsem holčičku dostala k narozeninám. Byla to sedmiletá Ada, vypadala jako čtyřletá. Odjeli jsme a nechali dívku bez dítěte, pravděpodobně sestru Ady, stát u cesty. Když si děvčátko zvyklo na nový život, začali jsme obdivovat jeho nadání. Po vyučování zůstávala dívenka sedět nad sešity a psala. Nikdy dříve jsem se nesetkala s dítětem, které se tak rychle a chtivě učilo.

Díky Bona Espero se mohly projevit Adiny schopnosti a mohla se stát pilířem našeho domova. Všude je možno najít talentované lidi, ale ne všichni mají šanci projevit svůj potenciál.

William Auld ve své knize „La Infana Raso“ konstatuje: Moje kůže je černá, tvoje se zdá žlutá. Ale krev je červená...

Krásná slova. Ada by je mohla přednášet. Ada se rychle naučila esperanto a jednou nás překvapila přednesem Zamenhofovy básně „La Vojo“ (Cesta) z paměti. Její schopnost učit se byla tím obdivuhodnější, protože pocházela z rodiny, kde po generace byli jen analfabeti. Náš přítel, spiritista, nám tento fenomén vysvětlil zcela jednoduše: *Ada je vtělením velmi vyvinutého ducha*. Když se přiblížilo padesáté výročí Bona Espero, zjistila jsem s překvapením, že Ada je zde již 30 let. Byli jsme pyšní, když jsme četli zprávu o slavnosti v italském městě Ancona, kde Ada měla proslov u příležitosti převzetí Ceny Ludvíka Zamenhofa pro Bona Espero za výchovnou činnost a sociální práci. Cenu inicioval Aldo Grassini a představovala sošku: „Útěk z Babylonské věže“ od Valeriana Trubbianiho.

Byly ještě jiné případy podobné jako Adin?

Ano. Například *Valeria*. V srpnu 1978 jsme jeli do São Jorge, kdysi tato vesnice žila díky obchodu s křemennými krystaly, než obchod pohltil Národní park. Obchod ovládal Claro, vlastník jediné prodejny. Vyměňoval křemenné krystaly za potraviny a jiné produkty jako překupník. Ceny se chovaly podle zákona nabídky a poptávky a horníci to sotva mohli chápat. Když bylo krystalů dost, ceny zboží velmi rostly a opačně. Nikdo se nemůže divit, že Claro žil v luxusním domě a dělníci žili v chatrčích, ke kterým patřily i přístřešky na čtyřech kůlech se střešou z palmového listí, pod kterou byly hliněné pece. Tam také žila *Valeriina* rodina. Viděli jsme tam desítku lidí na bobku kolem kotlíku na kamenech pod hořícími poleny. Vypadali uboze a byli polonazí. Bona Espero pak po dlouhý čas šatilo celou rodinu. Sedmiletou *Valerii* jsme přijali do Bona Espero a tam výborně prospívala. Ale po dvou letech přišla její matka s tím, že musí jet do státu Bahia a protože je analfabetka, potřebuje, aby ji *Valeria* doprovázela. My jsme neměli právo jí v tom zabránit a také záměrem Bona Espero bylo vždy podporovat vztahy dětí s rodiči a se svými kořeny. V případě *Valerie* se to ukázalo jako chyba. Matka nikam nejela, podlehla klevetám, že dívka je v nebezpečí, že „ti gringové“ prodají její dceru do Německa. Tato nadaná dívka se už nikdy do Bona Espero nevrátila; rodiče ji poslali do Goiãnie a zametli za ní stopy. Prý udělala kariéru servírky.

A zatím mohla získat vysokoškolský diplom.

Rodiče *Valerie* nejsou jediným případem nevzdělanosti, kdy rodiče své děti poškodí. Nezřídka se stává, že otec odvede své děti domů na prázdniny po jednoroční výuce a pyšní se jejich schopností psát a číst. Ale už je nikdy nepřivede zpět do školy, protože je pokládá za již dost vzdělané. Z pohledu vesničana, který nebyl schopen se podepsat, základy čtení a psaní jeho dětí se mu zdají jako velký pokrok a dostatečný důvod, aby se dítě přestalo učit.

A byly děti, které se nechtěly učit?

Ano. Znáám jen několik málo případů. Patřil k nim *Mario*, *Lionelův* syn, který prohlásil: *Můj otec je analfabet a je bohatý*. *Lionel*, náš soused má osm dětí a z nich jen *Mario* vegetuje na vesnici. Ostatní sourozenci se učili v Bona Espero a dopracovali se chvályhodného sociálního postavení. Často sirotci měli v životě úspěch, zatím co několik dětí neuspělo, protože...mělo rodiče. Celkový problém tkví v tom, že otec nebo matka, analfabeti, nechápou hodnotu vzdělání. Pokládají Bona Espero, jakoby za kasárna, kam jsou lákány děti z nějakého nepochopitelného zájmu, a kde škola má jen povinnosti děti

nakrmit, vybavit knihami a pomůckami i zajistit jim cestovné. Nezřídka se stalo, že rodiče požadovali dopravu svých dětí autobusem za peníze Bona Espero. Často to bylo ale způsobeno chudobou rodičů.

Jestli chudým něco nechybí, pak to jsou děti. Víc dětí, víc rukou.

To jsme poznali. Otec nechtěl pouštět svého syna, jedenáctiletého *Simona* do školy, protože ho potřeboval doma. Musím zdůraznit, že většina rodičů chápala příležitost pro děti v Bona Espero, a nejen žádali, abychom jejich děti přijali, ale posléze s námi spolupracovali pro dobro svých dětí.

Například?

Anacleto. Přijel na pěkném koni začátkem roku 1984. Byl podobný Zorrovi ve svém dlouhém kabátě a černém klobouku. Požádal nás, abychom přijali jeho děti: Alis, Alessana, Amandu, Erbana, a Celii. Vysvětloval: *Tam kde bydlíme, není škola*. Žil se svou početnou rodinou v lesnatém kraji Cantingueiro za řekou Preto. Dá se říci, že to místo je na konci světa, ačkoliv je vzdálené od Bona Espero jen čtyřicet kilometrů. Přijali jsme těch pět dětí včetně pětileté Amandy. Anacleto byl poloviční analfabet, ale skutečně se zajímal o vzdělání svých dětí, rád je navštěvoval a přinášel darem potraviny, které byly v domově vždy vítány. O zimních prázdninách v červenci 1984 přijel s koňmi pro děti a učinil nám nabídku.

Přijmout další děti?

Ne, to se stalo až příštího školního roku. Tentokrát nám Anacleto nabídl zdarma pro Bona Espero rýži a fazole, protože měl dobrou úrodu. My jsme si ale museli pro náklad přijet vlastními vozy. Nabídka byla lákavá, ale když jsme se podívali na mapu, zjistili jsme, že čtyřicetikilometrová cesta pro koně, se pro auto prodlouží na sto dvacet kilometrů, protože se musí mnohokrát objíždět. Pečlivě jsme připravili naše vozidla: desetiletý malý autobus Volkswagen a džíp Ford-Rural. První etapa vedla do Cavalcante, zajímavého, historického města. Proto jsme vzali sebou patnáct dětí na zeměpisnou a historickou exkursi. Cavalcante bylo založeno v polovině osmnáctého století v místě kde bylo bohaté naleziště zlata v naplaveninách řek. V roce 1793 v okolí města 330 otroků kopalo a prosívalo písek a také pracovalo v hlubokých dolech. Také tady později zlatá horečka opadla, zůstal jen jeden důl, enormně veliká jáma. Z jejího dna se horníci spouštěli primitivním výtahem do hloubky více než sto metrů a zde odkopávali kameny, které obsahovaly zlaté žíly. Vydolované kameny se na povrchu rozbíjely a pomocí rtuti se z nich sedimentací získávalo zlato na dně nádob. Děti byly nadšené návštěvou dolu. Vedení dolu se k nám chovalo velmi mile a dokonce nám dali oběd. O množství produkovaného zlata ale nechtěli mluvit, protože to je státní tajemství. Množství asi nebylo malé, protože každý týden přijíždělo z Brasílie vozidlo, aby transportovalo zlato do Centrální banky.

Důl ještě funguje?

Jen jako muzejní objekt. Zlato se přestalo těžit pro potíže při kopání do stále větší hloubky, ale zejména z ekologických důvodů, protože používání rtuti bylo nebezpečné. Rtuť znehodnocovala vodu ve městě a Cavalcante ztratilo svou ekonomickou hodnotu, ale uchovalo si hodnotu historickou. Po projetí městem jsme se dostali k hrozivému příkrému svahu. Sjížděli jsme na jedničku a ještě jsme trvale brzdili, trvalo to dlouho; dál jsme ještě museli přejet několik řek, kde nebyly mosty a pak jsme se teprve dostali k cíli.

Jak dlouho vám trvalo překonat těch 40 km?

Přibližně asi deset hodin. Ale přivítání u Anacleta bylo dojemné a zdvořilé. Kvůli nám dal udělat velký stůl u místního tesaře. Stůl přinesli čtyři muži z dílny vzdálené pět kilometrů, aby nás Anacleto

mohl přivítat jako král. Obstaral pro nás společnou ložnici. Jeho dům stál izolován v hlubokém údolí obklopeném horami. Pěstoval skot a také plodiny uvnitř lesa, kde byla půda úrodná. Dá se o něm říci, že je vzorem člověka schopného žít v divoké přírodě, protože je vytrvalý a moudrý. Obdivuhodné bylo jeho přání opatřit dětem vzdělání.

Bona Espero jakoby bylo stvořeno pro tuto rodinu.

Ano, Anacletovy děti by zůstaly analfabety, pokud by je k nám neposlal. Slíbené fazole byly již doma připravené, ale rýže se musela nakládat na poli uprostřed lesa. Tam vedla jen příkrá stezka, vhodná jen pro jednoho koně. Časně ráno se hospodář se dvěma silnými honáky vydal „připravit cestu“ – pokácet stromy. Jeli jsme za nimi džípem, který jediný byl schopen projet svahem mezi stromy. Pořád jsme zastavovali a čekali, až budou stromy odstraněny. Po čtyřech hodinách jsme se dostali ke skladu rýže. Překonali jsme 500 metrů.

Rekordní pomalost: 800 hodin na 100 kilometru.

Deset padesátikilogramových pytlů rýže v džípu a šest pytlů fazolí v nákladáčku stálo za tu námahu. Zpátky jsme vyjeli brzy po obědě. Ale to nebylo rozumné, protože jsme museli změnit trasu. Tak příliš naložená vozidla by nedokázala vyjet svah v Cavalcante. Na radu Anacleta jsme jeli delší cestou přes vesnici Colinas, ležící v bohem zapomenuté krajině. Já v nákladáčku a Guiseppe v džípu jsme byli oba unavení a v Colinas jsme si zmýlili cestu. Z Colinas jsou jen dvě cesty, obě neasfaltované, bez ukazatelů. Po čtyřiceti kilometrech jsme zjistili, že nejedeme do Alto Paraíso, ale do Niquelandie. Náhodou i tam se nalézá největší již nevyužívaný niklový důl ve světě, ale tam jsme vůbec nechtěli. Rozhodli jsme se, že pojedeme nazpátek, ale dvacet pět kilometrů před Colines nám došel benzín. Marně jsme čekali na nějaké projíždějící vozidlo, museli jsme přenocovat na pytlích s rýží a fazolemi.

Jako v Andersenově pohádce.

Tentokrát roli princezny hrála černovlasá Maria, která časně ráno, provázená naším synem Guidem, se vydala pěšky do Colinas, aby nakoupila trochu benzínu. Mezitím jeden dobrý člověk, první projíždějící po čtrnácti hodinách čekání, zastavil své auto a poskytl nám nutné množství benzínu. Hned jsme nastartovali a podařilo se nám dohnat naši dvojici u benzínové stanice. Na mapě státu Goiás, aby už se nikdo nepokoušel tudy jezdit, navrhl Guiseppe označení: *Hic sunt leones!*

Zásoba potravin nám stačila na mnoho měsíců.

Kolik času jste potřebovali na tuto návštěvu konce světa, který leží sotva 40 km od Bona Espero?

Plné tři dny. Toto dobrodružství ilustruje výchovnou funkci Bona Espero v tehdejší době. V přesně v té době, kdy „esperantisté“ vyhlásili válku dětem. Anacletoovým dětem by se nedostalo vzdělání, protože by byla škola zavřená z rozhodnutí pučistů. Naštěstí škola přežila a Anacletovy děti získaly vzdělání. Takové děti byly právě těmi, kterým jsme chtěli pomoci. To už bylo v době, kdy Bona Espero již ztratilo svou roli starat se o mladé delikventy. Většina našich žáků již pocházela z venkovských rodin, které žily daleko od sebe na břehu řek, daleko od škol a byli odsouzeni k analfabetismu. Kdyby děti vyrůstaly doma, stýkaly by se jen s rodinnými příslušníky; trpěly by komplexem izolovanosti, nedostatkem kontaktů s jinými lidmi a s vrstevníky. Bona Espero jim dalo to, co si vůbec nemohly představit: dobré jídlo, hezké oblečení, hračky a výuku. Pro sirotky, poloviční sirotky, bezprizorní děti bez sociální příležitosti tento nový svět představoval velkou změnu; nebyly už bity, nikdo jim nenadával, nekřičel na ně, nevykonávaly těžkou práci, neměly hlad, nemusely se bát.

Ale přicházely i těžké úkoly jako byl třeba Claudio. Cítili jste se silni na takové obtíže?

Když jsme přišli do Bona Espero, bylo mi čtyřicet let a Guiseppovi čtyřicet tři. Byli jsme už zkušenými rodiči dvou adolescentních synů. Nepřišla jsem jako ředitelka školy s ještě mokrým diplomem, ale jako matka s mateřskými povinnostmi, jen s tím rozdílem, že má rodina bude o něco větší. Děti jsou prostě děti, hned jsem si zapamatovala jejich jména. Od začátku to nebyli pro mě mulati, domorodci, Brazilci nebo něco podobného, zrovna tak jako jsem nikdy neuvažovala o tom, zda Guido nebo Dario jsou Italové nebo Němci.

Reprezentovali pro vás „dětskou rasu“. Ve vašem bytě v Brasílii jsem viděl keramický obraz s italským textem vysvětlující jak dítě v závislosti na svém věku hodnotí otce. Tříletý: Tatínek ví všechno. Čtyřletý: Tatínek ví skoro všechno. Desetiletý: Jsou věci, kterým tat'ka nerozumí. Patnáctiletý: Táta ničemu nerozumí. Dvacetiletý: Co by mi táta poradil?

Je to vtipné a netýká se to jen italských dětí. Takoví byli Guido a Dario a úplně stejně reagovali Ada, Tatina, Amanda, Tota, Orgando, Andreia, Rosamira, Rafael a další, kteří žili v Bona Espero až do své dospělosti. Měli jsme rádi jejich krásu, chuť se mazlit, radost a také jsme jim utírali slzičky, řešili jejich vzdor, snaželi jsme jejich zlobivost a prohřešky. Velmi brzy jsme zjistili, že nás považují za rodiče, protože vycítili, že my je považujeme za „své“ děti. To vyplynulo samo, protože některé děti, i když měly rodiče, cítily se někdy jako děti nikoho. Zdá se mi, že mě učinily matkou víc, než jsem byla před tím. Možná proto si mohu vysvětlit, že jsem mohla přetrpět ty těžké ošklivé momenty, kdy se děti ke mne špatně chovaly, zvláště dospívající děti. Myslím si, že kdybychom zde pracovali jako placení zaměstnanci, odborníci, naši žáci by neměli takové úspěchy, a někteří se někdy zdáli zcela nevychovatelní. Jako neplacení dobrovolníci jsme si také nemohli naříkat: *Proč máme pracovat v takových podmínkách za tak malou mzdu?!*

Uklidnilo se Claudiovo zlobení?

Raději bojuji se sedmiletým uličníkem jako Claudio, než s podobným adolescentem. Náš úkol není edukace, ale něco daleko složitější – reedukace. Děti, přicházející do Bona Espero, jsou ve většině špatně vedené. Z domova si přinášejí hrozná slova, plná vulgarismů a nadávek, která je možno eliminovat u malých dětí, ale u starších je to problém. Problémy začínají u jedenácti-, dvanáctiletých, příliš brzy vyspělých. V bídných životních podmínkách jsou svědky sexuality dospělých a jsou někdy i vtahováni do těchto věcí, i sexuálně zneužíváni. Pokud takoví přijdou do Bona Espero, chovají se tak i k ostatním a tak vzniká výchovný problém.

Z toho důvodu odešel Rodolfo?

Ano, ve dvanácti příliš rychle vyspěl a začal „vyučovat“ své mladší spolužáky, vydíral je a bil je. Domluvy nepomáhaly. Museli jsme ho předat sociální službě.

Neopakovala se v Bona Espero stejná situace, ve které jste se nacházeli před třiceti lety?

Naprosto ne. Na základě dohody s ministerstvem spravedlnosti Bona Espero se staralo o mladé delikventy, ale nyní se staráme o oběti zločinů, bídy a o opuštěné. Brazílie sama od té doby učinila velký pokrok. Nyní již existuje v zákoně zakotvený systém oficiálních rad pro dětské záležitosti. Jejich úkolem je kontrolovat situaci a zasahovat v případech, kdy jsou porušována dětská práva. Bona Espero spolupracuje se sociálními pracovníky a kurátory v okresech Alta Paraíso, Cavalcante i s jinými.

Zdá se, že nejvíce dětí přichází ze vzdáleného Cavalcante.

Opravdu. Problémy v Alto Paraíso jsou méně naléhavé i díky dlouholeté práci Bona Espero. Včera kurátorka přivedla *Paula*. Velmi jsme váhali s jeho přijetím, protože ten třináctiletý chlapec, který již nějaký čas přebýval v umývárně autobusů, se nám zdál jako nebezpečná bomba do prostředí mladších dětí, ale pak jsme se mu rozhodli dát šanci. Jeho matka ho opustila, měla sedm dětí, ale strojila se jako šestnáctiletá a bydlela ve slumu. Stejně jsme i riskovali s Andersenem, který k nám přišel před měsícem a dosud se chová bez připomínek. Pomohl mi mateřský instinkt vloni, když jsme přijali dítě z ulice – *Pedra* a také jedenáctiletého analfabeta *Simona*. Oba se pilně učí a jsou očividně spokojení.

Vidím tady dvě nové žákyně, které se mi zdály na první pohled jako učitelky.

Jsou to ale žákyně. Leidiane je třináct. Utekla od své matky, která ji chtěla „pronajmout“ svému sousedovi. Čtrnáctiletá Crislandia byla poslána do Bona Espero svou matkou, která ji tak chtěla separovat od dvou mužů. Obě to jsou dívky v ženských tělech. Guiseppa řekl žertem: *V ženském těle slepičí mozek*. Divně vypadá, když si hraje s malými dětmi. *Claudio* snadno proběhne mezi nohama vysoké Crislandie. Ani nevím, jak mám zareagovat, když ta velká hezká holka si přijde naříkat, že sedmiletý Tiago ji uhodil. Ada vyřešila tento choulostivý problém a opatřila děvčatům učení v páté a šesté třídě v soukromé škole u italských jeptišek v Alto Paraíso, kde se učí v sedmé třídě i Igor.

Špatně se mi pamatují brazilská křestní jména. Zdají se mi stejně cizí jako u mých čínských studentů, které jsem učil esperanto na pekingské univerzitě.

Leidiane není čínské jméno. Je anglické a správně by mělo být napsané Lady Anne. Brazilci při určování jmen mají plnou svobodu. Rodiče dávají dětem jména podle vlastní fantazie a u analfabetů jsou plody jejich tvořivosti podivuhodné. Třeba otec přichází zaregistrovat svého potomka a vysloví jméno televizní hvězdy, tak jak ho v televizi slyšel, ve výsledku je to například Leidiane. Podobně je to s Dione, který se vyslovuje Džony, ale mělo by to být Jonny. Crislandia je pro mě záhadou, třebaže koncovka „landia“ je převzata z výrazu pro názvy měst, například Niquelandia nebo Uberlandia. Dávají se jména také známých výrobních značek. Máme zde chlapce jménem Armani.

Slyšel jsem o chlapci, který se jmenuje Sony.

Velmi často vybírají rodiče jako patrona známého člověka, ale často nevědí čím se proslavil. Například naši noví žáci se jmenují Andersen a Elmario. Elmario je složené jméno; pravděpodobně matka přidala před otcovo jméno „El“, protože se otec jmenuje Mario. Taková složená jména jsou dost častá. Známe esperantský pár; jmenují se Elina a Alberto; jejich děti se jmenují Alberiana a Liberto. Měli jsme čtyři domorodé sestry: Neuza, Creuza, Dineuza a Dicreuza. Poslední dvě ještě neměly vystavený rodný list. Abychom si je nepletli, nabídli jsme jim seznam jmen, aby si vybraly. První se rozhodla pro Vanessu a druhá pro Soraiu.

V celém světě je známý Pelé, ale jen málo lidí ví, jak se doopravdy jmenuje. Zdá se mi, že Brazilci rádi používají přezdívky, protože počet importovaných jmen z Portugalska a také přijatých od lidí z Afriky je malý. Pořád se opakují jména jako Silva, Ferreira, Costa, Barbosa, Pereira...

Může to tak být, aby se od sebe lépe rozlišovali. Naštěstí existuje zákon, který povoluje každému, kdo o to požádá v osmnácti letech, své jméno opravit, nebo změnit, pokud se jméno dané rodiči mladému člověku nelíbí. Některé děti mají normální jména podle evropských kritérií.

Vraťme se ke Claudiovi.

Nebo k jeho spolužáku Tiagovi, dalšímu „d'áblíkovi“, jehož patronem je svatý Jakob Apostolo de Compostela. Ten je schopen vytrvale celé hodiny mluvit jako hyena a svými hloupostmi s úspěchem konkuruje *Claudiov*.

Slyšel jsem, že před několika dny napsal svůj úkol z matematiky červenou křídou na vaše auto.

Víte, že mi to ani neřekli?

Jistě, aby vás ušetřili měření krevního tlaku. Jak se tady Tiago objevil?

Pětiletá *Carmen* a jedenáctiletá *Carol* jsou jeho sestry. Matka je opustila před čtyřmi lety. Zůstali s otcem, opilcem, v provizorním táboře organizace „Movimento sem Terra“. „Nomádi“ jsou velkým problémem v Brazílii. Jsou jich miliony – venkované bez půdy. Organizují se ve velkých skupinách po mnoha stech, usídlují se na soukromých pozemcích, staví si primitivní obydlí a žijí v hrozných hygienických podmínkách. Současná vláda se je snaží umístit na státní pozemky a poskytuje jim minimální mzdu, která jim neumožňuje žít ani umřít. Z takového prostředí pochází tito tři sourozenci. Nejvíce trpí odloučením malá *Carmen*. Často pláče a tiskne se ke každé ženě.

Kolik dětí se učí v Bona Espero?

Aktuálně 33, včetně sedmi dětí, které denně docházejí. Je to pět sourozenců a jejichž rodiče pracují na statku vzdáleném 8 km, Jade, místní krasavice, která se přidává cestou, a na kole přijíždí Armani, jehož rodiče se nastěhovali nedávno do volného domu za řekou Mulungú, kde si najali půdu. Pocházejí z Evropy, vlastní v Porto Alegre prodejnu, ale pronajali ji a opustili metropoli a šli žít do přírody. Vybrali si Bona Espero, protože Armani může pokračovat ve vzdělávání. Tři děti, které u nás bydlí, dojíždí každodenně do katolické školy v Alto Paraíso.

Kolik trvalých obyvatel má Bona Espero?

Je jich dvacet devět. Brzy přijdou ještě čtyři žáci, kteří se zpozdili vinou dopravy. Jen před několika dny přišla *Elena*. Byla nutná intervence prokurátora v Cavalcante. Ukázalo se, že *Elenin* otec jel do Goiãnie, ale celá rodina žije v horách 240 km od Bona Espero za dvěma nepřemostěnými řekami. Prokurátor sám zorganizoval převoz a ta krásná, pilná holčička může pokračovat v učení. Její matka pochází z vesnice Kalunga, která byla založena před stoletími africkými otroky.

Jaký oficiální statut má škola v Bona Espero?

Škola patří pod okresní školu v Alto Paraíso. Od začátku do roku 1997 fungovala jako soukromá škola. Když jsme přijeli my, sotva přežívala v primitivním stavení. Nová budova postavená v roce 1978, a později rozšířená, umožnila zvýšit úroveň vyučování. Řada vnitřních problémů měla také negativní vliv na školu. V osmdesátých letech se však stala vzorovou vzdělávací institucí v celém okrese Alta Paraíso a během dalších deseti let se stala nejlepší školou v celé oblasti. Měli jsme kompletně vybavenou budovu, kolem čtyřiceti žáků a čtyři učitelky, z nichž dvě byly placené státem. Měli jsme osm tříd základní školy. Soukromý charakter školy byl záminkou nejrůznějších častých kontrol. Nutili nás vypracovávat podrobné zprávy, i přesto, že se trvale naše úroveň zvyšovala.

Ale proč jen do roku 1997?

V tom roce přijelo auto s několika osobami, představily se jako kontrolní komise federálního ministerstva práce a ptaly se, kde máme sad eukalyptů. Necháпали jsme o co se jedná. Ukázali jsme jim staré stromy, stojící okolo domů, ale to jim nestačilo. Vedoucí komise se přímo zeptal, kde máme pece na výrobu dřevěného uhlí, kde používáme děti jako dělníky. Po delším rozhovoru jsem pochopila, že

komise hledá v celém kraji výrobní dřevěného uhlí, kde děti se používají jako pracovní síla. Stále nemohli pochopit, že Bona Espero uhlí neprodukuje. Ale přesto neodjeli bezúspěšně, protože uviděli v kuchyni jak děti myjí talíře. Při jejich odchodu jsme uslyšeli přísné napomenutí: *Děti se nesmí používat k žádné práci. Nemohou mýt talíře, ani vytrhnout jeden plevel, protože to je vykořisťování, trestný delikt.*

Dokonce ve škole, která má statek?

Opět z čistého nebe udeřil hrom. Když se dříve divili, že peru kalhoty brazilských sirotků, protože to neodpovídalo obrazu kolonisty, ignorovala jsem taková mínění, protože jsem se cítila jako matka a učitelka. Oba jsme chtěli dát dětem poznat, co je to rodina, jak fungují pravidla, solidarita a spolupráce. Ale po návštěvě státní komise by nám zůstala role pouhých sluhů, kteří pracují 24 hodin denně bez jakékoliv odměny, ale s plnou odpovědností, a ještě musí děkovat státním instancím za milostivé svolení to všechno vykonávat; měla jsem právo vařit pro své svěřence a když po jídle by měli umýt své talíře, mohla bych být nařčena z nezákonného vykořisťování dětí.

Jak jste vyřešili toto dilema?

Rozhodli jsme se školu zavřít. To byl náš první konflikt se státem, ale ustoupit nebylo možné. Naše rozhodnutí konsternovalo okresní instance. Starosta nás naléhavě prosil, abychom školu obnovili; uzavření školy pro něho představovalo mnoho problémů. Odjeli jsme do Brasílie a podařilo se nám získat rozhovor u vysoce postavené ředitelky ministerstva práce. Jednala s námi způsobem hodným své pozice. Měla v rukou zprávu komise se závěrem o vykořisťování dětí v Bona Esperu s kuriózní premisou, že v okrese Alto Paraíso „tak činí všichni“. Nabízí se zajímavé paradigma: Jestliže Brazilci vykořisťují děti, tím spíše to činí cizinci. Ukázalo se, že komise vyfotografovala náš dům, protože ředitelka vyčítavě řekla: *Vy máte na podlaze dlaždičky!*

Zatracená podlaha! Již dříve vám ji vyčítal doktor Marcio.

Také tentokrát jsme se musili „omlouvat“ za takový „exces“ – mít v pustině místo písku na podlaze keramickou dlažbu, kterou jsme koupili za své peníze a sami položili. Pak jsme překvapili sebevědomou vysoce postavenou ženu tím, že jsme jí oznámili naše rozhodnutí školu zavřít se všemi následky pro veřejnost, včetně skandálu v hromadných sdělovacích prostředcích. Žena náhle změnila tón a zkoušela věc bagatelizovat a dokonce slíbila pomoc. Ale jak jsem již řekla, nemohli a nechtěli jsme dělat kompromisy a věc nechat na libovůli úřednice, která by mohla věc strčit do šuplíku.

Neriskovali jste příliš?

My jsme mohli vždy zavřít dveře a odejít. Nepřišli jsme do Bona Espero za ziskem a při odchodu bychom nemuseli bydlet pod mostem. Když si vyberete žít chudě, musíte být paradoxně soběstační. Toho jsme si byli od začátku vědomi a určitý status jsme si vždy zachovávali.

Zavřeli jste školu?

Ano, ale děti u nás zůstaly. Jejich vzdělávání se stalo problémem státu. Každý den přijel autobus z Alto Paraíso, aby děti odvezl do veřejné školy. Tam bylo nutno najít místo už v dost přeplněných třídách. Situace se stávala trapnou. Pozorovali jsme, že se děti nic nenaučí, že nedělají pokroky. Po návratu dětí ze školy začalo teprve skutečné vyučování. Byli jsme jako v konspiraci. Další pokračování tohoto stavu by bylo neúnosné; starosta naléhal, abychom školu obnovili, kompetentní právníci prokázali, že zpráva komise je nesprávná, protože označení „vykořisťování dětí“ se děje v případě, že mladiství jsou zaměstnaní a z jejich práce plyne materiální zisk zaměstnavateli. A to se

v případě Bona Espero neděje. Konečně v roce 2001 jsme se rozhodli školu obnovit, ale pod podmínkou, že škola nebude soukromá.

Tedy jaká je nyní?

Je odnoží okresní veřejné školy v Alto Paraíso, se stejnými právy a povinnostmi. Liší se jen vyšší úrovní vzdělávání a výchovy.

V čem tkví ten rozdíl?

V Bona Espero pracují dvě kvalifikované učitelky placené státem. Já už neučím, ale aktivně se podílím na výchově a mám zvláštní odpovědnost za chlapce. Zde to není jako ve městě, kde po čtyřech hodinách vyučování se děti vrací domů a zbytek dne jsou v nevhodném prostředí pro výchovu. U nás je vzdělávání a výchova trvalý proces. Jestliže po večeři vyberete dětem vhodný film, mluvíte s nimi esperantem, hrajete šachy, děti si hrají, baví se, formují své chování. Učitelky s nimi nejsou jen ve třídách, ale všude v domě, v jídelně, v herně. Děti to necítí jako kontrolu, ale jako normální rodinný život. Kdykoliv mohou přijít ke mně nebo k Guiseppovi, aby nám ukázaly své výkresy, zasmály se, nebo si poplakaly nebo prostě si přijdou sednout na klín. Další rozdíl proti škole ve městě je, že děti mají víc vyučovacích hodin. V Bona Espero se kromě dopoledne vyučuje ještě odpoledně od jedné do páté hodiny.

Dříve škola v Bona Espero měla plnou náplň základní školy, nyní jsou zde jen čtyři třídy. Proč?

Vlastně pět, začala školní reforma, prodloužila se povinná školní docházka na devět tříd, takže dřívější „školka“ se stala první třídou. Proč máme „jen pět“ tříd? Odpověď je jednoduchá. Bona Espero trvale funguje na hraně svých finančních možností. K zajištění důstojných životních podmínek a vysoké úrovně výuky nemůže vzrůst počet dětí nad třicet. Jenom pro tolik dětí jsme schopni zajistit čtyři jídla denně, ale to je jen část výdajů. Uvědomte si, že Bona Espero funguje jen díky esperantistům; stát platí na jedno dítě čtvrtinou realu na den – tj. deset eurocentů a to stačí na jednu housku. Máme sice elektrickou energii a učebnice zdarma, ale všechno ostatní materiál k učení, včetně oblečení musíme pro děti kupovat.

Vysvětlete mi prosím, jak dvě učitelky dokáží zvládnout pět tříd.

Maria, někdy s miminkem na ruce, učí matematiku, zeměpis a předmět, kterému se říká přírodní vědy. Ada vyučuje pět humanitních předmětů včetně portugalštiny a dějepisu. Vyučuje se v jedné třídě pro všechny žáky. Jistě to překvapuje Evropany, ale je to pochopitelné v zemích jako je Brazílie, USA, Austrálie, kde jsou rozlehlé, řídké obydlené krajiny a velké vzdálenosti. Takové vyučování je zde normální, a pro učitelku velmi náročné. Musejí být k takové práci speciálně vyškolené, mít schopnost simultánního myšlení a ovládat metody. Učitelky pracují s částí dětí, zatím co jiná část plní zadané úkoly. Učitelka musí precizně připravovat lekce. Často lituji Adu a Mariu, když vidím světlo v jejich oknech dlouho do noci.

Ada a Maria jsou také vašimi úspěchy. Co ještě říci?

Vždy se cítím šťastná, když dítě v Bona Espero poprvé vidí knihu, začíná skládat písmena a číst. Také jsem si všimla, že se děti neptají. Pravděpodobně otázky byly v jejich prostředí stejně abstraktní jako psaní. Užívala jsem všelijaké triky, abych otázky u dětí vyprovokovala, často jsem jim i napovídala. A jeden chlapec vytrvale mlčel. Až jednou se odvážil, zvedl ruku a zeptal se: *Teto, jak dlouho je do oběda?* Celá třída se rozesmála a já také. Od té doby se již nebál ptát.

14. Zelená lokomotiva

To, co jste léta budovali, může být během jednoho dne zničeno.

Ale budujte dál!

Matka Tereza

Guiseppe, ve společenské místnosti domu pro hosty, kde se nám pohodlně bydlí, je na stěně reliéf se zelenou lokomotivou. Odkud pochází to kuriózní vozidlo na páru?

Z Kodaně...Jednou jsem se ptal žáků na konečnou stanici první brazilské železniční trati, která začíná v Rio de Janeiro. Jeden z nich odpověděl: *V Lisabonu!* Není divu, Brazilci znají železnici možná jen z amerických filmů o divokém západě. Vlaky se v Brazílii pro dopravu osob skoro nepoužívají. Koleje slouží jen pro dopravu zboží jako je káva nebo ruda.

Ale Bona Espero má lokomotivu „zelenou“⁵³. Proč?

Podrobnou odpověď můžete dostat od vašich sousedů v pokoji č.2, od Erika a Astrid Mortensenových, kteří se po dvaceti šesti letech vrátili do Bona Espero mimo jiné, aby se podívali na „svou“ lokomotivu. Pracují v esperantském železničním klubu v Kodani. V roce 1987 jsme s Ursulou byli hosty v jejich domě a právě tam vznikl nápad postavit dům pro hosty a dobrovolníky. Nadšeni pro nový plán, jsme hned zasedli ke stolu a začali kreslit plán.

V Kodani byla navržena oblouková čelní část budovy, ve které čtyři pokoje mají trojúhelníkový půdorys?

Ano, tam jsem to vymyslel, a také dvě postranní zídky, které zakrývají vnitřní atrium a poskytují hostům jistou izolovanost.

Vy jste vypracoval architektonický projekt, ačkoliv jste dříve pracoval v továrně na automobily?

Již jsem vysvětloval, že když jsem pracoval ve FIATu, studoval jsem večerně v Institutu geometrií a diplom, který jsem tam získal mě opravňuje konstruovat domy do výšky tří pater. Tenkrát jsem studoval bez nějakého vážného cíle, ale asi zasáhla prozřetelnost, a připravila mě pro život v Bona Esperu.

Projekt sice nic nestál, ale kde Bona Espero vzalo peníze na realizaci?

Nejdříve přispěli dánští železničáři po Astridině a Erikově kampani. Poslali peníze „na první zed“ a přidali reliéf lokomotivy. Když ta zed byla postavena, lokomotivu jsme tam přizdili. Stavba pokračovala díky německé „Subteta Societo Bona Espero“, která ještě v roce 1987 přispěla 11.300 americkými dolary, za které jsme postavili průčelí.

Podle mého mínění je to nejkrásnější dům v Bona Espero.

⁵³ Zelená je barva esperanta

Díky! Dříve každá nová budova byla nejkrásnější. V roce 1973, když jsme poprvé přišli, celý kraj žil daleko od civilizace. Nikdo se nestaral o estetiku staveb. Vesničané žili ve slaměných chatrčích, ale i v Alto Paraíso žili lidé v domech, kterým se tak říkalo jen ze zdvořilosti. Ponejvíce měly domy kamenný základ a na něj navazovaly čtyři zdi z nepálených cihel. Střechy byly postaveny z větví a pokryty tenkými taškami, nebo palmovými listy. Otvory ve zdi sloužily jako okna, která se zakrývala prkny, protože sklo nebylo. Podlaha jak ji známe my tam nebyla, jen udusaná země s hmyzem a vlhkostí. Stropy tam nebyly, protože uprostřed domu pod střechem visela jedna žárovka, která osvětlovala celý dům, pokud elektrárna dodávala proud.

Proč se užívala jen jedna lampa místo několika slabších?

Elektroměry nebyly, platilo se za počet žárovek. Jen škola a katolický kostel byly více osvětleny. V kraji nebyl ani jeden profesionální zedník. Kdo chtěl, postavil si dům sám z vepřovic. Cihly se spojovaly blátem a na rovnost stěn se nehledělo. Stejnou „technologii“ byla postavena první škola v Bona Espero a proto její spadnutí se dalo brzy čekat. Pomohly k tomu i blízko stojící eukalypty, protože jejich kořeny pronikly do základů.

Bylo nutno postavit novou školu.

Nejdřív a naléhavě bylo potřeba opravit „bílý dům“, jako ubytování pro naši rodinu osmi chlapců, kteří nám byli svěřeni. Tenkrát jsme všechno platili našimi vlastními prostředky. Kdybychom se drželi této nebezpečné finanční politiky, brzy bychom musili jít bydlet pod most. Byla potřeba pomoc ze zahraničí. To se podařilo esperantské rodině Brandenburgových z Münsteru, která přesvědčila filantropickou organizaci „Terre des Hommes“, aby věnovala Bona Espero 25 tisíc marek. Taková suma stačila ke stavbě solidní školy, ačkoliv v Evropě by to byla směšná suma. Nakreslil jsem projekt a stavba byla zahájena v roce 1978.

Hned po historické potopě. Byly už mosty opravené?

Oprava mostů trvala měsíce a zatím přicházel materiál z hlavního města. Kamiony zastavovaly na břehu Mulungú, odkud se materiál nosil na zádech – pětimetrové stropnice, pytle s cementem a vše ostatní. Když došel cement, transportovali jsme ho po deseti pytlech z Formosy autobusem, pokud byl řidič ochoten.

Kolik cihel jste museli takovým způsobem dopravit?

Žádné! Čtyři tisíce cihel jsme vyrobili v naší vlastní „fabrice“. Hrdinové této stavby byli tři dobrovolníci: Němka Gisela, Francouz Jean a Američan David. Vzájemně se neznali, přišli ale skoro současně na začátku roku 1978. Jean jel stopem z Paříže do Dakaru, tam se dal najmout jako kuchař na loď ve směru na Trinidad, v Tobagu pak letěl do Manuas a stopem dorazil do Alto Paraíso. Gisela se zklamala v lásce. Když se dověděla o Bona Espero, rozhodla se za sebou spálit mosty a odletěla do Jižní Ameriky. Davidův případ není lehce vysvětlitelný. Tento intelektuál, průkopník informatiky, přišel do Bona Espero, kde nebyla elektřina a nejbližší telefon byl vzdálen 200 km. Ale on primitivními nástroji vytrvale vyráběl cementové cihly pro školu. Stejně pilně pracovali Gisela a Jean. Nebylo divné, že těžká práce s cementem sblížila Němku s Francouzem.

Jakou roli hrál v tomto trojúhelníku David?

Trojúhelník skutečně vznikl, ale kvůli docela jiné osobě. David neměl čas na flirtování, protože jeho hlavním problémem bylo, že neměl svoji americkou minerální vodu. Nechtěl pít naši vodu, bál se améb a cholery a proto se toulal po savaně a hledal prameny. Jednoho dne triumfálně prohlásil, že vyřešil

problém a ukázal nám díru, ze které vytékala ne zcela důvěryhodná dešťová voda, ale on našel adekvátní náhražku amerického nápoje. Nikdo ho nepřesvědčil, že nejčistější voda je voda vedená vodovodem z jezera do domů u nás. Byla to samozřejmě maličkost v porovnání k jeho píli v práci a můžeme ho prohlásit za vzorového dobrovolníka, stejně jako Giselu a Jeana.

V případě Jeana a Gisely hrálo esperanto roli „edz-peranta“?

Ano, ale ne tak jednoduše, jak si představujete. Jejich manželství předcházela intrika hodná trojúhelníkového melodramatu. Gisela dostala dopis od svého bývalého snoubence Gerharda, který ji nenávratně opustil. Když Gisela našla novou naději v Bona Espero, její snoubenec jí napsal dopis, ve kterém psal, že pouze ona je jeho jedinou láskou a že za ní brzy přijede. Gerhard oznámil svůj přílet do Brasílie. Zpráva přišla ale pozdě, nebyl už čas zabrzdit zamilovaného hochy z Bavor. Ursula se rozhodla doprovodit Giselu do Brasílie. Na letišti se objevil statný blondýn a široce se usmíval štěstím. Rozpřáhl náruč, ale ona ho odmítla a chovala se lhostejně. Po rozpačitém mlčení mu vysvětlila jak se věci mají. Zpočátku se zdálo, že Gerhard pochopil situaci, ale pak se rozzlobil, zasypal bývalou snoubenku výčitkami proč ho nevarovala. Ursula se musila vmísit a obvinit zdejší poštu v Alto Paraíso, protože dlouho zdržovala jeho dopis.

O fatální roli pošty existuje řada anekdot, zvláště o navrátních se námořnících. Co bylo dál s bavorskou obětí brazilské pošty?

Gerhard prostě rozšířil kruh dobrovolníků v Bona Espero a všechnu svou nevyčerpanou sílu pro lásku věnoval stavbě školy. Nikdy dříve, ani později v celém kraji nebyl postaven žádný dům tak rychle, jako škola v Bona Espero. Gerhard svou ochotu nekládal jen do své dobrovolnické práce. Když odjel, brzy se oženil s Rakušankou a po celý svůj život zůstal věrný Bona Espero. posílal balíky s léky a s čokoládou. Gisela a Jean chtěli zůstat v Bona Espero navždy. Snažili se získat trvalé vízum, ale to se jim nepodařilo. Nakonec se usadili v Montpellieru ve Francii. Navštívili jsme je v roce 1998 u příležitosti Světového kongresu esperanta a s dojetím jsme se dívali na jejich velký obraz: Monto Baleno, vzpomínku na Bona Espero.

Jak probíhala stavba školy?

Když jsme měli dost cihel a dalšího materiálu, přivezli jsme si z Brasílie opravdového zedníka, ale jeho práci jsme museli kontrolovat a opravovat. Jako přidavači pracovali Jean, David a Gerhard, všichni podle svých možností, ale můžete si představit, že Bavor předčil ostatní. Po dvou měsících dosáhly zdi požadované výšky, hladkosti a perfektní rovnosti. Střechu, podlahy, dveře a okna jsme instalovali svépomocí. Skla, která jsme koupili v Brasílie dorazila jako zázrakem neporušená. Náš syn Dario, tenkrát šestnáctiletý, věnoval své prázdniny na to, aby skla vsadil do oken. Nová škola, jako nejkrásnější stavba v kraji vyvolávala velkou zvědavost a lidé ji chodili obdivovat.

Stačili jste školu dostavět dřív, než se stará rozpadla?

Obě události se staly téměř současně. Sotva se nám podařilo přestěhovat lavice ze staré školy, která už byla pro používání nebezpečná, museli jsme ji hned zbourat. Díky štědrosti „Terre des Hommes“ jsme ještě z oněch 25 tisíc marek mohli opravit most přes řeku Mulungú i přes Cobras.

Úžasné! Odstranily se i škody po povodni, kromě stavby nové školy. Co pak následovalo?

V roce 1982 nám německá „Subtena Societo“ pomohla rekonstruovat střechu na „bílém domě“, o které se žertovalo, že v každém pokoji je možno se sprchovat, protože střecha je jako řešeto. Práci jsme dělali v období sucha. Musela se odstranit celá střecha, takže v červenci a srpnu jsme spali pod

širým nebem a pozorovali pohyby hvězd. To zajímavé divadlo sice nenarušoval déšť, ale bylo nám někdy chladno, protože v té době je u nás zima. Na opravu střechy jsme najali Osvalda, nejlepšího mistra v Alto Paraíso. Byl poloviční analfabet, ale znal nazpaměť celé pasáže z bible. Jeho práce byla precizní a nebylo ho potřeba kontrolovat. V pokojích už jsme se nemohli „sprchovat“ a střecha dosud „bílému domu“ dobře slouží.

Konečně v osmdesátých letech začala škola plnit učební program v osmi třídách. Nebyla budova školy příliš malá pro čtyřicet žáků?

Doopravdy bylo nutno ještě přistavět část pro čtyři třídy a to jsme mohli realizovat opět za pomoci „Subtena Societo“ z Münstru. Ale v roce 1997, jak víte, vedení Bona Espero rozhodlo zavřít školu na protest proti rozhodnutí úředníků ministerstva práce. Po tříleté přestávce škola opět začala fungovat jen se čtyřmi třídami a dvaceti pěti žáky. V roce 2001 začala generální oprava „bílého domu“ pro potřeby školy. Nejdříve byla vyměněna všechna okna, vytvořily se nové koupelny a podlahy. Venku se upravil velký dlážděný prostor s podiem, a tak vzniklo divadlo pod širým nebem, kde děti mohly uskutečňovat svá představení, hrát si a cvičit. Dlažbu subvencoval Dr. Werner Borman z Hamburku, člen „Akademio de Esperanto“. V roce 2004 po renovaci „bílý dům“ změnil barvu.

„Bílý dům“ se změnil na „zelený“. Aby se zdůraznila „vnitřní myšlenka“⁵⁴?

Nejen to. Na konci vlhkého období všechny zdi, bez ohledu na barvu, se zdají špinavé. A bílá barva tím víc a její obnova je pracnější. Ustoupili jsme proto od „bílé“ tradice. Brzy přestane pršet a vy ucítíte vůni barvy, protože začne cyklická údržba domů.

Kolik stála změna „bílého domu“?

Včetně jeho okolí – 18 tisíc dolarů. Přesně odpovědět není tak snadné, Bona Espero vede své účetnictví v brazilské měně. Jen si představte, že během našeho pobytu v Brazílii došlo ke čtyřem měnovým reformám. Nejdříve se přešlo od cruzeiro ke cruzado, pak k novému cruzado, pak se opět vrátilo ke cruzeiro a nakonec máme realy. Příčinou reformy byla trvalá inflace. Několikrát se změnila hodnota v poměru tisíc starých jednotek k jedné měnové jednotce. V takové situaci se kurz brazilské valuty, vzhledem k zahraničí, bláznivě měnil. Přepočítávat minulé výdaje na dolary je nesnadný matematický úkol. Naštěstí po roce 1994 se brazilská ekonomie poněkud stabilizovala. Nyní již relativně snadno můžeme počítat výdaje také v cizích valutách. Ostatně renovaci „bílého domu“ jsme z velké části pokryli realy, které jsme nečekaně získali.

Díky příspěvku Brazilce?

Vlastně prodejem vlastní půdy. Víte, že dánský esperantista Torben Kehlet v roce 1975 koupil v sousedství Bona Espero 40 hektarů půdy. Po dvanácti letech opustil od romantického snu usídlit se tady a velkodušně daroval půdu Bona Esperu, a brzy zemřel. Mezi tím stát vybudoval novou silnici do Alto Paraíso směrem na Národní park do vesnice São Jorge, bez finanční kompenzace majitelům půdy, použité na komunikaci. Stát argumentoval tím, že nová silnice zhodnotí přilehlé pozemky. To se

Pamatuji si, že jste zde měli jednu místnost jako svůj byt.

Po dvaceti šesti letech jsme se přestěhovali s polovinou dětí do hostinského domu a po kratší době v roce 2001 do bývalé školy, kde jednu místnost jsme adaptovali pro nás a druhá sloužila jako ložnice pro chlapce. Je to přesně ta místnost, kde vy dnes bydlíte.

skutečně stalo v případě Torbenovy půdy v délce 900 metrů. Když se začalo říkat, že cesta bude brzy i vyasfaltovaná, hodnota té půdy ještě vzrostla a vedení Bona Espero nedokázalo odolat pokušení prodat tento pozemek v roce 2000 za 50.000 realů, které tenkrát odpovídaly 25.000 dolarů. Bona Espero, které nikdy nemělo finanční rezervu, náhle zbohatlo a mohlo část peněz držet v rezervě a zbytek investovat do opravy „bílého domu“.

¹ Narážka na přesvědčení esperantistů, že esperanto není jen pouhý jazyk, ale i idea sbratření národů.

Ta místnost je dobře vybavená, má koupelnu s teplou vodou. Rád pracuji na terase a občas rozjímám při pohledu na Monto Baleno.

Všech osm pokojů poskytuje komfortní bydlení pro hosty a dobrovolníky. Dům je postaven na vyvýšeném místě ve východní části pozemku a po právu dům dostal jméno „Sunhejmo“ (Sluneční domov). Po vybavení společenské místnosti a kuchyně s jídelnou, plnil dům funkci centra Bona Espero. V roce 1988 byla hotova první část a v roce 1990 druhá. Obě části stály přibližně 10.000 dolarů.

Celou částku dodali Němci?

Ano, jednu část zaplatila „Subtena Societo“ a za druhou děkujeme také Němcům, ale ne esperantistům. V roce 1986 se Ursula seznámila s mladým Němcem v letadle. Pomáhal jí nést těžké zavazadlo, sám měl jen nevelký batoh. Jmenoval se Hans, byl učitelem na technické škole. Byl velmi inteligentní. Hans cestoval poprvé do Brazílie bez konkrétního plánu a když se dověděl o Bona Espero, vyjádřil přání ho navštívit. Hned po příchodu se projevil jako užitečný dobrovolník, když opravil starý autobus. Byl domovem nadšen a měl různé nápady. Také navrhl nahradit naše plynové lampy elektrickým světlem ze slunečních panelů. Hans byl u nás krátce, ale po několika měsících se vrátil se šesti kolegy. Říkali jsme jim „grupo el Saarlando“ (parta ze Sárska). A právě tehdy se stavěl dům pro dobrovolníky. Energicky se zapojili a za své finanční prostředky vybudovali východní část jako technické pracoviště. Tato německá skupina opakovaně několik roků přicházela a byla vždy početnější. Přinesli do Bona Espero technický pokrok, který přispěl k jeho nezávislosti. Dopravili vybavení: sluneční panely, elektrické stroje, různá nářadí, a mnoho kovového materiálu mimo jiného množství šroubů. Bona Espero tenkrát vypadalo jako technická dílna plná ponků s kovádkami, pilníky, svěráky, kladivy, soustruhy, pilami, kleštěmi, šroubováky, rašplemi, sekerami, motykami, plečkami a dalšími nástroji připevněnými na stěnách v duchu německého pořádku.

Vznikly dobré podmínky, aby se u dětí vzbudil zájem o technické práce.

Ano, ale to se nestalo, řekněme, kvůli kulturnímu pluralismu. Němci mluvili mezi sebou jen německy, nezajímali se ani o portugalštinu ani o esperanto. Prostě nepotřebovali komunikovat. Ve své skupině se cítili dobře během práce a ve volném čase hasili svou žízeň ze své nevyčerpatelné zásoby piva, kterou stále doplňovali novými bednami transportovanými z Alto Paraíso. Při pití se velmi hlasitě bavili a zpívali a na ostatní nebrali zřetel. Jejich hodování se konala ve společenské místnosti „bílého domu“, kde jsme bydleli, často jsem si v bezesné noci myslel, jestli vůbec bydlím ve vlastním domě. Mluvili výlučně s Ursulou, ale také jen v nutných případech a zdálo se, že ji berou jako bílou náčelnici domorodého kmene. S ostatními „bonesperány“ měli bezeslovný kontakt jen při jídle v jídelně.

Nevznikl z toho nějaký mezinárodní konflikt?

Ne, nebyl společný jazyk, nebyla možná hádka.

To tedy byla praktická ukázka Zamenhofova omylu.

Tedy vážně, chování Němců ze Sáraska nebylo na škodu, všichni byli sympatičtí a hodně nám pomohli a z vlastní iniciativy. Například paní Jutta Millerová si všimla špatného stavu mostu přes Mulungú a spontánně prohlásila: *Přesvědčím svého tchána, aby financoval nový most.* Její tchán byl majitelem továrny na čokoládu Wawi a svou snachu poslechl. K technickému pokroku v Bona Espero nejvíce přispěl *Moritz*. Povoláním byl inženýr, ale bavila ho tesařina. Tento Němec ze Sáraska měl zlaté ruce, uměl udělat všechno. Choval se poněkud neobvykle: ve dne spal a v noci pilně pracoval.

„Bonesperáni“ mohli usínat v rytmu bouchání kladiva, hluku motorů a zvuku pily. Když *Moritz* opustil Bona Espero, oženil se s naší bývalou žačkou, získal trvalé vízum a bydlí dosud v Alto Paraíso. Zajímala se o něj německá televize a poslala sem svůj štáb. Byl vyroben zajímavý film, ale o roli esperanta nic ve filmu nebylo.

Guiseppe, jistě jste získal v kraji pověst „velkého stavitele“. Nabídl vám někdo také stavbu mimo Bona Espero?

Neměl bych na to čas, i kdyby týden trval osm dní. Ale nikdy jsem nešetřil radami lidem, kteří si stavěli své domy a také jsem několikrát nakreslil kompletní projekt pro souseda. On můj podrobný plán přijal, ale kritizoval ho ve dvou věcech. Drasticky odvrhl záchod: *Nedovolím, aby někdo vykonával potřebu v mém domě!* A nelíbila se mu dlážděná podlaha. Všeobecně si u nás lidé myslí, že hliněná podlaha je nejlepší, protože je měkká a teplá, zatím co kámen na podlaze způsobuje nachlazení. Rodiče často žádají, abychom děti chránili proti nachlazení od podlahy. Podobně se vesničané posmívají „gringům“, že smrkají do kapesníku a pak si ho strkají do kapsy, když *skutečně hygienické je vysmrkat se na zem.*

Co následovalo po dokončení domu pro hosty?

Současně s domem jsem ještě postavil garáž. Slouží nejen pro naše auta, traktory, kola, zemědělské stroje a velké množství dalšího nářadí, ale zde mohu také klidně pracovat, je to vlastně řemeslná dílna, kterou dříve Němci vytvořili v domě pro hosty.

V Alto Paraíso je také dům, který patří Bona Esperu v ulici Esperanto. Jak tento dům vznikl?

Dříve všechny nové domy v Bona Espero byly postaveny okolo „bílého domu“. Naším starým snem bylo postavit dům v městečku. Jistě si vzpomenete, jak naši učitelé a žáci se po škole nemohli vždy vrátit domů z Alto Paraíso a musili přetrpět noc v hrozných noclehárnách. Ten problém se stal ještě aktuálnější, když naši žáci postoupili do páté až osmé třídy v základní škole a museli denně jezdit tam a zpět na kole.

Pokusili jste se získat pomoc od vlivných lidí v Alto Paraíso?

Takové pokusy by byly všeobecně bezúspěšné. Ale v září 1994 dostalo Bona Espero darem od vedení okresu osm parcel, dohromady o rozměru 3.000 metrů čtverečných, s určením pro stavbu domu pro žáky. Dar nás potěšil, ale radost nás brzy přešla, chyběly peníze. „Subtena Societo“ z Münsteru nepovažovalo investici mimo pozemek Bona Espero za správnou. Přesto jsme se rozhodli udělat co bylo možné i bez peněz. S pomocí nejsilnějších chlapců jsme svezli z okolí Alto Paraíso 30 kamionů kamenů. Byla to imponující hromada a stačila na stavbu solidních základů. Pak se práce zastavila, nebylo na cihly, na cement...

Espero kaj pacienco kondukas al potenco.⁵⁵

Někdy naděje čeká v latentní formě a neočekávaně se vyplní. Trochu dříve navštívil Bona Espero kulturní atašé německé ambasády, Peter Platte. S rodinou si udělal výlet do Národního parku a shodou okolností jejich průvodcem byl Luis.

Byl to ten samý, který se svým cirkusem navštívil Bona Espero před vánocemi?

Ano. Luis vyprávěl německému diplomatovi, že jeho učitelka na statku Bona Espero byla Němka. Bona Espero je blízko a učitelka tam stále pracuje. Atašé projevil přání setkat se s krajankou a navštívil Bona Espero. Možná právě pro tuto neformální a nečekanou návštěvu naše vztahy s Peterem Platte získaly okamžitě přátelský charakter. Později celá rodina byla často hosty v Bona Espero a také syn Christoph tady pobýval, když rodiče museli cestovat za svými povinnostmi. V roce 1996 rodina přijela, aby se rozloučila, protože za dva měsíce končilo Peterovo pověření. Peter se zeptal, jak by mohl pomoci Bona Esperu, zda máme rozpracován nějaký projekt. Ursula mu řekla o stavbě domu v Alto Paraíso, která se zastavila, protože nejsou peníze na cihly. Atašé vykonal sbírku mezi svými kolegy a do města dorazilo 10.000 cihel a 200 pytlů cementu. To nám stačilo na postavení zdi.

Ale chyběla střecha.

Naštěstí „Subtena Societo“ změnila své mínění a poskytla 10.500 marek na střechu. Ale chyběly dveře, okna, podlahy, elektřina – a vodovod. Ale jak říká Ursula podle Goethea: dobré úmysly prozřetelnost podporuje. Ursula navštívila ambasádu v době Světového kongresu v Adelaide v Austrálii v roce 1997. Velvyslanec, když slyšel o esperantu, vzpomněl si nadšeně, že když byl mladým atašé v OSN, měl velmi milého nadřízeného...

Ralpa Harryho

...který byl také naším dobrým přítelem ze Světových kongresů. Brzy nám zavolala jeho úřednice a oznámila nám jeho návštěvu. Bona Espero ho nadchlo. Schválil podporu projektu domu v Alto Paraíso a poskytl 5.000 australských dolarů. Kromě toho navrhl, aby se vypracoval plán na dokončení domu pro jeho přítele, velvyslance z Velké Británie. Projekt byl vypracován a po několika dnech z britské ambasády zavolali Ursule a požádali o rozhovor. Výsledkem byl šek na 14.000 dolarů. Dům pak byl brzy dostavěn a stal se nejkrásnějším domem ve městě.

Byl to další zázrak v pozemském ráji?

My nevěříme na zázraky, víme jen o jejich existenci po tolika důkazech. Slavnostní kolaudace se konala 4.dubna 1998 za přítomnosti reprezentanta britské ambasády, který byl nadšen a přidal ještě 3.000 dolarů pro vodojem a další příslušenství k domu. Hned se potvrdilo jak byl dům potřebný. Dokončení domu se shodovalo s uzavřením školy v Bona Espero. Naše děti se musely učit v městské škole. Byly rozděleny do dvou skupin. Jedna skupina jezdila každý den tam a zpátky, druhá skupina bydlela v novém domě. Skupiny se střídaly po týdnů stejně jako Ursula a druhá učitelka, které se o děti staraly. Často také se přicházely najít a hrát si s našimi dětmi děti ze sousedství a my jsme je učili esperanto.

⁵⁵ Esperantské přísloví z knihy „Proverbaro Esperanta“ L.L.Zamenhof (přibližně: S trpělivostí nejdál dojdeš.)

V roce 2001 byla škola v Bona Espero obnovena. Byl dům v Alto Paraíso vůbec potřeba?

Používali ho naši adolescenti, kteří chodili na vyšší stupeň. Dům se stal oázou pro Bona Espero v městečku. Tam máme spojení s civilizací: s internetem, stanicí autobusu, poštou, s prodejny, nemocnicí atd. Když musí bonesperáni jet do Alto Paraíso, mají zde útočiště. Dům se stal také sídlem místního Rotary-klubu. A ještě dodám, že ulice, kde dům stojí byla pojmenována „Avenida Esperanto“ z rozhodnutí městské rady; dva radní v té době byli naši bývalí žáci.

Vedle se staví další dům. Proč?

Vedení Bona Espero se rozhodlo darovat dvě parcely našim učitelkám Adě a Marii a ony hned začaly stavět dům. Třetí parcelu dostal náš zahradník Orlando Neres Santiago, který již také začal stavět. Orlando rád říká, že Bona Espero bylo vytvořeno speciálně pro něho, protože bez něj by zůstal doživotním analfabetem. Pochází z rodiny, ze které pět sourozenců od roku 1990 navštěvovalo školu v Bona Espero. Jezdili do školy v Bona Espero na kole ze vzdálenosti 6 km, z jejich bydliště by to bylo do Alto Paraíso 20 km, takže by pro ně škola byla prakticky nedosažitelná, když uvážíme tehdejší stav silnic. Orlando dobře ovládá esperanto.

A teď bychom si měli promluvit o nové stavbě v Bona Espero, kterou bych pojmenoval „Guisseppova pyramida“. Představte nám dům, největší dům v rajském kraji, kromě sportovní haly v Alto Paraíso.

Naše poslední stavba je 30 metrů dlouhá, 11 široká, uvnitř 5 metrů vysoká. Venku jsou viditelné šestimetrové základy. Celkový rozměr stavby je 330 čtverečných metrů, včetně 47 metrů prostoru pro kuchyň a 55 pro školu. Plocha hlavní místnosti je 200 čtverečných metrů a právě naše přání mít takový velký prostor bylo příčinou, že jsme se rozhodli pro „pyramidu“. Už dávno jsme byli přesvědčeni o potřebě této stavby. Bona Espero vlastnilo čtyři domy, které vyhovovaly našim potřebám, ale chyběl prostor, ve kterém by všichni mohli pohodlně jíst, slavit, kde by se mohly realizovat umělecká vystoupení dětí. Čtyřicetileté výročí Bona Espero v roce 1997 přilákalo mnoho lidí, kteří se museli natlačit do školní třídy a ukázalo se, že je potřeba nějaký sál. Ale realizace se zdála jen jako sen.

Ale v Bona Espero se uskutečnilo mnoho snů. K realizaci pomohl také zázrak?

Alespoň podnět k tomu nebyl banální. V červnu 2004 jsme já a Ursula cestovali do Japonska na Světový kongres „Rotary Internacia“ v Osace, kam přijelo víc než 40.000 účastníků. Mimochodem, my jsme již dlouho zaměřovali svou esperantskou iniciativu do rotariánského prostředí. V Osace jsme kontaktovali řadu esperantských skupin. Oslovila nás také Maeda Šigeki a prosila o pomoc při realizaci proroctví zakladatele „Oomoto“. Oomoto je náboženská instituce. Její doktrína, zjevená na konci devatenáctého století, pochází ze staré japonské víry Šintoa, která předcházela buddhismu. Zakladatel Oomoto, Degučí Nao napsala v roce 1899: *Jak jsem již řekla: tato božská věc se začne šířit v daleké zemi.* V Japonsku se má za to, že nejvzdálenější země od Japonska je Brazílie.

Ano Brazilci jsou pro ně protinožci.

Zvláštností Oomoto je nejen to, že ji založila žena, ale také to, že ji ženy spravují. Používají titul „Spirita Gvidantino“ (duchovní průvodkyně); pátá v řadě je Degučí Kurenai a plynne ovládá esperanto. Ve stejném roce jsme se opět setkali s Maedou Šigeki na Světovém kongresu v Pekingu a požádala nás, abychom našli vhodné sídlo na založení „Oomoto Internacia“ v brazilském hlavním městě. Následně pak byla zakoupena komfortní vila na severním břehu jezera. Na slavnost přijel zájezd z Japonska. Brazilští esperantisté pomáhali organizovat grandiózní oslavu s japonským uměleckým souborem pro 250 diváků.

Ale jak se tyto zajímavé události dotýkají Bona Espero?

Duchovní průvodkyně vyslovila přání oslavit u nás své narozeniny 15.prosince. Šťastná souhra - také Ludvík Zamenhof se narodil ve stejném datu! Radostně jsme souhlasili. Týden před datem přijely dvě „oomotanky“, aby naučily dívky v Bona Espero „teceremonion“ (čajový obřad) a základy japonské kaligrafie i pro ostatní děti. Japonská slavnost v Bona Esperu byla velkým zážitkem pro všechny bonesperány i další hosty, přestože přišlo a všichni se museli natlačit do školního sálu v „bílém domě“. Tenkrát jsme zalitovali, že nemáme důstojnější prostory pro takové příležitosti. Paní Degučí Kurenai byla velmi spokojená svou oslavou narozenin a srdečně nám děkovala v krásném esperantu, a štědře věnovala Bona Esperu 500.000 japonských jenů, asi 3.600 eur.

Co bylo možno za tuto sumu postavit?

Stačilo to jen na základy, ale byla tady nová naděje. Začali jsme plamennou diskusi o formě, velikosti a upotřebení stavby. Když jsme se dohodli na kompromisu, mohl jsem vypracovat projekt velkého sálu s učebnou, kuchyní, skladem a umývárny: celkem 330 čtverečních metrů. Dům je kompletní stavba pro každodenní použití, hlavně jako škola, knihovna a jídelna, ale také snadno využitelná pro kulturní vystoupení a slavnosti s účastí mnoha osob. Tak byla stavba konstruována a výborně splňuje všechny očekávané funkce. Její výstavba je úplně nová zkušenost. Můžeme říci jak velký pokrok udělal zdejší region v porovnání s pionýrským obdobím. Tentokrát jsme nemuseli sbírat kameny do základů, protože orgány ochrany přírody zakázaly získávat stavební materiál z přírodního prostředí. Písek a šterk se nyní musí nakupovat ve firmách, která k tomu mají oprávnění. Ceny se hodně zvýšily vzhledem k minulosti, ale také se přiměřeně snížila námaha při stavbě. Nový stavbař Leonor chápal můj projekt a s omezenými technickými prostředky Bona Espero a s pomocí amatérského pracovního týmu, včetně dvou našich bývalých žáků, se s úspěchem postavily zdi.

Z jakých zdrojů bylo možno zdi postavit?

Zdi a okna byly postaveny za peníze italského manželského páru Alda a Daniely Grassiniových společně s italským spolkem nevidomých esperantistů. V roce 2005 přispěli do pokladny Bona Espero kolem 10.000 eur. Střecha byla postavena díky německé „Subtena Societo“, který věnoval 7.000 eur. Esperantisté Bossong a Marie Josee van het Erwe z Nizozemska pomohli vybavit vnitřek. Marie Josee přednášela v několika rotariánských klubech v Haagu a uspořádala sbírku, která stačila na nákup tabulí a židlí a sama několik týdnů osobně natírala velký počet oken. Celá investice obsahovala 40.000 eur, chybějící částka byla vzata z rezerv Bona Espero. V únoru 2006 proběhla zahajovací slavnost, o které vyšel článek v časopise „Esperanto“ s fotografií na titulní stránce. Nyní se v Bona Espero mohou konat semináře a setkání pro několik desítek osob.

Bona Espero se svými sedmi domy je největší komplex budov ve světě postavený za peníze esperantistů. Ale na pozemcích Bona Espero stojí i jiné stavby. Kdo je postavil a kolik jich je používáno?

Jsou to věže ze slonových kostí, věže snůlků. Ten osamocený dům na úbočí údolí za řekou Mulungú na úpatí hory Monto Baleno postavil bývalý náměstek Národního parku Alvaro Lombardi. Vybral si pro sebe romantické místo, aby se v budoucnu, v penzi, mohl zde kochat. Ale když odešel do penze, jeho manželka nechtěla na samotě bydlet. Nakonec se tam nastěhovala jeho dcera Gabriela, malířka se svým manželem, hudebním skladatelem. Bylo příjemné vidět, jak pár umělců jezdí na koni, ona malovala západ slunce a on skládal adekvátní hudbu. Ukázalo se, že v rajské pustině nikdo nepotřebuje obrazy, ani disky s moderní hudbou. Celá rodina odjela na jih Brazílie. Sedmiletá lhůta vypršela a dům postavený na pozemku Bona Espero nyní domovu patří. Rozhodli jsme se ho

pronajmout s kusem půdy mladým manželům z Porto Alegre. Za to mají povinnost se každou sobotu věnovat našim dětem. Na jiném místě jsou tři domy postavené podnikem OMIBRA. Zakladatel firmy zůstal jejím jediným členem. Používá jeden z domů o víkendu za symbolický obnos. Mauro Peçanha vlastní domek na našem pozemku. Platí nám jako nájem hodinami hudby v naší škole. Hudebník patří do skupiny „Arkadio“, o které jsem již mluvil a sám se rozhodl zůstat, zatím co ostatní zničili své stavby jako vandalové.

V roce 1984 jsem mluvil s Arthurem Vallozou v „pionýrském domě“. Proč už nestojí?

V tom samém roce zakladatel Bona Espero definitivně odjel do São Paula. Po nějakém čase v primitivně postaveném domě jsme ubytovali honáka Adolfa. Jeho celou jedenáctičlennou rodinu i se slepicemi jsme přivezli z místa, které náš silný džíp sotva zdolal. Jeho děti Neuza a Dicreuz, João a Cleonice se učily a bydlely v Bona Espero. Adolfo se svou domorodou manželkou Valdemirou používal dům podivně. Chovali se tam jako v chatrči, kterou dříve obývali. Valdemira štípala na betonové podlaze dřevo a pak s ním topila uprostřed místnosti. Brzo byla všechna okna vytlučena a všechno v domě přestalo fungovat. Potom rodina odešla do „přírodnějšího“ prostředí a „pionýrský dům“ byl tak zpustlý, že oprava by byla příliš náročná. Jen před domem zůstala hezká zelená hvězda, kterou jsme před mnoha lety vytvořili. A právě tato hvězda okouzila dívku, která se jmenovala Mirianguela.⁵⁶

V současné době zelená hvězda již tak nefascinuje mladé esperantisty.

Představte si, že ona nebyla esperantistka, ale tanečnice a hvězda ji okouzila nepochopitelným logem. Byla nadšena místem a duchem Bona Espero a rozhodla se tady usadit v domě, který hodlala postavit. „Pionýrský dům“ byl stržen a na jeho základech vzniklo kruhové podium lemované zlatými sloupy zdobenými kamennými krystaly. Tady Mirianguela ráda tancovala za svitu lundy. A také učila klasickému tanci naše žákyně; přinesla k nám umění. Podle dohody s Bona Espero dala vystavět domek, velmi krásný a architektonicky zvláštní s krásnými malbami na zdích.

Odkud měla Mirianguela peníze na tak extravagantní dům?

Od svého otce, prodejce luxusních automobilů v několika městech. Pochopitelně jako atraktivní žena snadno našla obdivovatele. To se asi nelíbilo jejímu bohatému otci a zavřel jí kohoutek penězovodu. Pár se pak přestěhoval do Brasílie a žil z příjmu muže. Byl specialista na počítače, ale musel platit alimenty svým třem bývalým manželkám a osmi dětem. Mirianguela počítala s velkým dědictvím, ale otec se vytrvale těšil dobrému zdraví téměř do sta let. Manželský pár dlouho nenavštěvoval Bona Espero a po sedmi letech smlouva vypršela. Opuštěný dům velmi poškodili zloději. Domek nyní patří Bona Esperu a čeká na nájemce.

Vellozo se už nikdy nevrátil do Bona Espero?

Zemřel v roce 1985. Jeho syn Atamis, podle jeho poslední vůle, přinesl urnu s jeho popelem do Bona Espero. Urna byla s poctami uložena k pomníku Ludvíka Zamenhova. Vellozo založil Bona Espero a z jeho iniciativy je zde i esperantský hřbitov, první v Esperantii.

Skončila už v Bona Espero etapa výstavby?

Několik připravených projektů leží v mém psacím stole, ale ty jsou tématem pro jinou knihu.

Rozumím tomu, že „zelená lokomotiva“ ještě nedojela do své konečné stanice.

¹ Miri – podívat se, angelo – anděl.

Vellozo se už nikdy nevrátil do Bona Espero?

Zemřel v roce 1985. Jeho syn Atamis, podle jeho poslední vůle, přinesl urnu s jeho popelem do Bona Espero. Urna byla s poctami uložena k pomníku Ludvíka Zamenhofa. Vellozo založil Bona Espero a z jeho iniciativy je zde i esperantský hřbitov, první v Esperantii.

Skončilo v Bona Espero období výstavby?

Ještě několik projektů odpočívá v mém psacím stole, ale to je námět na jinou knihu.

Pochopil jsem, že zelená lokomotiva ještě nedojela do své konečné stanice.

15. Dobrovolníci dobré vůle

Cítím se v Bona Espero jako malá kapička, vytrvale kapající, a rozpouštějící žulovou horu.⁵⁷

Aneta Ubik – dobrovolnice v roce 2004

Ursulo, kolik dobrovolníků prošlo v Bona Espero?

Jestli bychom započítali také hosty a návštěvníky na několik hodin, tak to nelze určit, možná tak několik tisíc osob. Určeme si ale přesně co jsou to dobrovolníci. Je to člověk, který z vlastní vůle a svými vlastními prostředky přichází sem, aby tu žil nějaký čas a přispíval k fungování a rozvoji Bona Espero svou ochotou k práci a svými schopnostmi. Počet těchto osob již jistě překročil stovku.

Kdo z dobrovolníků byl zde nejdéle?

To je delikátní otázka! Musím jmenovat mého muže a mne; jsme tady již 33 let bez přerušení. Dobrovolníci byli také všichni zakladatelé Bona Espero: Arthur Vellozo byl svázán se svým dílem 26 let, ale s přestávkami. Nyní tady bude odpočívat na věky. Jiní dobrovolníci, hlavně Brazilci, zde strávili víceméně po jednom roce, několikrát se vracovali, ale zahraniční dobrovolníci byli vždy limitováni platností svého víza, které obvykle trvalo 3 měsíce, přesto se nám někdy podařilo vízum prodloužit na šest měsíců.

Když přijde dobrovolník do Bona Espero, co musí udělat?

⁵⁷ Narážka na známé přísloví používané Zamenhofem: Konstante frapante... **Je třeba doplnit přesné znění**

To je stereotypní otázka: *Co musím dělat? Tak se jich ptá většina a pokračují: Kolik hodin musím pracovat? Od kolika do kolika? Kde si mohu vyzvednout pracovní oděv? V neděli se také pracuje?* Odpovídám: *Vy nemusíte vůbec nic. Jestli chcete, můžete přispět svou prací zejména tím, co umíte, nebo rádi děláte. Tady nemáme píchačky, protože víme, že den má 24 hodin. V sobotu a v neděli se ve škole nevyučuje, ale Bona Espero je rodina a proto unavení učitelé budou jen rádi, když jim pomůžete.* Po tomto vysvětlení je ale upozorním: *Nepočítejte s tím, že vám někdo bude sloužit. Zde se každý sám stará o sebe, uklízí svou místnost, pere si sám prádlo. My to tak děláme také.*

Každý dobrovolník dostává stejné instrukce?

Ne, kdo chce pracovat, snadno si najde místo kde je ho zapotřebí. Často situace sama diktuje úkoly. Tak tomu bylo při našem příchodu. Úžasný dobrovolník byl Sirio Silva, který přišel na půl roku učit naše syny portugalsčinu, ale pracoval s nimi na stavbě plotu dlouhém dva kilometry, který dosud stojí.⁵⁸ Také jsme již mluvili o úžasných stavitelích první školy: Gisele, Jeanovi, Davidovi a Gerhardovi. Za zmínku stojí Trevor Steele, známý spisovatel, nejzručnější dojič krav.

V těch dobách i jen cesta z Brasília do Bona Espero byla hrdinským činem. Že?

Tak výstižně se může mluvit o dobrodružství Němky Elizabeth Rittersbachové. V Brasília ji nikdo nečekal, protože její telegram o příchodu dorazil o dva týdny později po jejím příchodu. Na letišti se snažila najmout taxík, ale žádný taxikář nevěděl kudy jet do Alto Paraiso. Naštěstí měla sebou mapu s označenou cestou až do Bona Espero. Nakonec jeden taxikář souhlasil, že ji odveze za 200 dolarů. Od rána do pozdního večera jeli hroznou neasfaltovanou cestou plnou děr přes několik provizorních mostů. V hluboké tmě museli zastavit u řeky Buriti, kde nebyl most. Elisabeth nám vyprávěla, že se tam s taxikářem objali a oba začali plakat. Pak si usušili slzy a dodali si odvalu a přešli spolu řeku pěšky. Auto se zavazadly zůstalo na druhém břehu a dvojice po šesti kilometrech uviděla svítící okno „pionýrského domu“. Dveře otevřela americká dobrovolnice Martha. Když viděla ve tmě neznámé lidi, myslela, že jsou to Brazilci. Nemluvila portugalsky a stále energicky opakovala: *Ursula, Guiseppe, Ursula, Guiseppe!* a ukazovala pořád směrem k „bílému domu“.

Elizabeth nemluvila esperantem?

Obě ženy jím mluvily velmi dobře, ale jedna pro únavu, druhá ze strachu, si myslely, že v pustině o půlnoci se s cizími lidmi esperantem nemluví. Ta nešťastná dvojice přešla řeku Mulungú po mostě, který v té době již naštěstí stál a posledními silami se doplazili k „bílému domu“.

A zde skončila jejich kalvárie ve vašem obětí.

Ne byla to ironie osudu. Ten den jsem já a Guiseppe byli v Brasília, v nemocnici kvůli mé zlomené noze. Kdyby ten nešťastný telegram přišel včas, mohli bychom Elizabeth vyzvednout na letišti a následující den ji dovézt do Bona Espero. V „bílém domě“ byl náš syn Dario, tenkrát šestnáctiletý. Rychle připravil lůžka pro oba nečekané hosty. Elizabeth nabyla po strastiplné cestě brzy opět rovnováhu, protože se jí naskytl zajímavý úkol. Kráva, která porodila tele hned po porodu zemřela po uštknutí hadem. Nová dobrovolnice se začala snažit telátku nahradit matku. Krmila telátko mlékem z láhve, starala se o něj, dokonce ho měla nějaký čas ve zvláštní místnosti v domě. Bylo to

⁵⁸ Bohužel při velkém požáru v roce 2010 byl plot zničen a současně probíhá jeho oprava a kůly jsou nahrazovány betonovými sloupky.

nejšťastnější telátko v historii Bona Espero a možná že i v celém světě, které rozumělo esperantsky a čile reagovalo, když slyšelo své jméno: *Bovido!*⁵⁹

Má Bona Espero vypracovaný nějaký program na získávání dobrovolníků?

My nejsme průmyslový podnik, ale malý výchovný institut, který má rodinný charakter. Neděláme nábor pracovníků, počítáme s dobrou vůlí esperantistů. Když dobrovolníci přicházejí, nejsou podrobováni nějaké disciplíně, ale stávají se členy rodiny a v takovém duchu je vedeno jejich dobrovolnictví. Kdo opravdu chce, najde si užitečnou práci. Právě odjeli manželé Astrid a Erik Mortensonovi. Přišli jen na tři dny, jejich hlavním cílem byly prázdniny v Rio de Janeiro. Ale právě přijel z Brasília kamion s nábytkem a různým vybavením, také s počítači, které Bona Espero věnoval náš syn Dario. K celému nákladu ještě přidal kola, většinou poškozená, které majitelé odložili ve sklepech v domě, kde máme byt. Když Erik uviděl kola, rozhodl se je opravit. Odvolal telefonicky rezervaci hotelu v Copacabaně a během dvou týdnů opravil jedenáct kol. Dnes jsou kola velkou atrakcí pro naše děti.

Nyní zde tráví velikonoční prázdniny předseda německé „Subtena Societo de Bona Espero“, Otto Nelken se svou manželkou Uschi. Často je vidím, jak pracují.

I přesto, že jejich dobrovolnictví je hlavně v Německu, kde se snaží získat peníze pro naše děti. Stejně tak nám pomáhá i bývalá předsedkyně Heti Fischerová, která přišla s celou rodinou v roce 1994. Jejím manžel Rudolf, pokladník spolku, postavil během měsíce zídku kolem sportovního hřiště. Zakladatelka „Societo“, Margaret Brandenburgová navštívila Bona Espero v roce 1979 a během čtyř týdnů pilně pracovala v kuchyni. Také nyní tam potřebujeme dobrovolníky, zejména o víkendu, kdy zaměstnaná kuchařka má právo na odpočinek. Když není dobrovolník, vařím já s učitelkami, které toho mají víc než dost.

Když jsem si prohlížel knihu hostů, zastavil jsem se u zápisu Anety Ubikové a rozhodl jsem se, že její zápis použiji na nadpis této kapitoly. Kdo, nebo co je „guto malgranda“?

Aneta Ubiková byla Polka, žijící v Německu se svou rodinou, která tam přišla v osmdesátých letech. V roce 2004 jako devatenáctiletá studentka strávila v Bona Espero šest měsíců, a její příspěvek přinesl výsledky, o kterých by se dalo dlouho mluvit. Aneta se nikdy neptala co se má dělat, protože byla vždy tam, kde byly potřeba ruce: v kuchyni, na zahradě, v domech, tu zametala, tu učila děti, hrála sis nimi...

Tedy, vytrvale, kapku po kapce...“konstante frapante“

Vyučování esperanta brala Aneta jako svou misi a dělala to dobře a s radostí. Její esperanto bylo obdivuhodné, znělo přirozeně, nádherně. Televizní výroba filmů „União Planetária“ ji pozvalo k rozhovoru, ve kterém se zmínili o umělém Zamehofově jazyku. Řekla: *Já nerozumím o čem to mluvíte. Esperanto je pro mne nejpřirozenější jazyk na světě, protože jím mluvím celý život se svým otcem.* Aneta je příkladem vzácného fenoménu – rodinné trojjazyčnosti. Doma mluví esperantem s otcem, polsky s matkou, a německy se svou sestrou, které byl rok, když přišli do Německa; jejím „přirozeným“ jazykem je němčina. Její trojjazyčnost jí posloužila jako propedeutika, Aneta se snadno učí jazyky, umí jich desítku a pomýšlí na kariéru diplomatky.

⁵⁹ Bovido - tele

V roce 1996 jsem navštívil Bona Espero, které vedl v té době při vaší nepřítomnosti mladý Polák Marian Łuczwo. Vyprávěl mi, že když byl čtrnáctiletým chlapcem, viděl v polské televizi můj film „Angulo de Bona Espero“ a rozhodl se naučit esperanto a navštívit Bona Espero.

Také on byl úžasný dobrovolník, pracovitý a odpovědný. S plnou důvěrou jsme mu předali starost o Bona Espero na celý měsíc. Byl to diplomovaný esperantista, studoval esperanto na univerzitě v Budapešti, a s úspěchem také učil matematiku. Jednou, když přišla státní školní inspektorka, nechtěla uvěřit, že pomocí esperanta se může vyučovat matematika a pak se ještě podivila, že dobře rozumí Mariově výkladu. Maria navštívila jeho korejská přítelkyně a pak spolu odjeli. Nedávno jsem se dověděla, že se stali manželi a mají prodejnu v Budapešti.

V osmdesátých letech mnoho Poláků hledalo práci v zahraničí. Dostalo Bona Espero nějaké konkrétní žádosti?

Jeden esperantista se dotazoval, jak dlouho se musí v Bona Espero pracovat, aby si vydělal na auto. Přišla také jiná nabídka od muže, který se rozvedl a stal se invalidní pro páteční obtíže. Dostával důchod a byl zcela volný. Napsal: Jsem připraven vyučovat esperanto v Bona Espero. Na podobné nabídky jsme připraveni zdvořile poděkovat, protože učit esperanto jako náplň pro dobrovolníka nestačí. Kromě toho po zkušenostech z minula dáváme přednost dobrovolníkům, kteří přichází v páru. Takovým typickým párem byl Krysztof Magdziak a Agnieszka Drelichová z Toruně v Polsku. Nejdříve se podrobně vyptali na Bona Espero, potom jeli do Francie na sběr vína, aby si vydělali peníze na letenky. Strávili v Bona Espero šest měsíců v roce 1999 a zanechali zde na sebe pěknou vzpomínku.

Čím to bylo?

Kromě své pracovitosti, veselosti a optimismu polská dvojice překvapila svou fantazií. Uspořádala hry, ve kterých děti a dospělí plnili svoje role. Jednou přeměnili jídelnu na hvězdičkovou restauraci. Děti ve dvojicích si připravily pro sebe slušivé oblečení. Již jsem vypravovala, že v balících z Evropy přicházely někdy luxusní oděvy, kravaty, plesové šaty, zcela nevyužitelné v Bona Espero, ale ani v regionu pro místní obyvatele. Kristoforo a Agnesa vyzdobili jídelnu na „luxusní restauraci“ a nakreslili překrásné jídelní lístky. Mnoho chodů byly v podstatě různé pizzy, ale nesly jména vybraných lahůdek. Čtyři dívky se vyškolily na servírky. Takové „lukulské hody“ se nejen líbily dětem, ale také posílily jejich pocit důstojnosti a „číšnice“ cítily, že plní důležitou odbornou práci. Následující den zase obsluhovali jiní „profesionálové“. Můžete si představit, jak to děti bavilo.

A profesionální kuchaři někdy byli v Bona Espero jako dobrovolníci?

Měli jsme vždy problémy s najímáním vhodných lidí do kuchyně. V roce 1975 jsme se rozhodli přijmout kuchařku z daleké Goiãnie, ale ona si stanovila podmínku, abychom nejdříve zaplatili její dluhy a dali dopředu zálohu. Najali jsme proto jinou ženu, která sebou přivedla šest svých dětí a zaměstnala je v kuchyni jako své pomocníky. Kuchyně se stala jídelnou pro bezedné žaludky její rodiny na účet Bona Espero. Jen si představte, jak asi vypadala kuchyně kde bylo sedm kuchařů. Kvůli zdravotnickým důvodům jsme rodinu propustili. Ale jednou se naskytla příležitost přijmout opravdového profesionála. Byl to Ettore Agnelli, kuchař z elegantního hotelu na britském ostrově Jersey, synovec Guiseppovy švagrové, nabídl se jako dobrovolník. Samozřejmě jsme ho srdečně přijali, ačkoliv ho Guiseppe sotva znal. Přišel s Marion, kterou představil jako svou manželku. V Bona Espero začala „bešámelová éra“. Jedli jsme lahůdky; takové jaké jsem jedla, když jsem pracovala jako tlumočnice a stolovala s prezidenty, ministry a milionáři.

Vaše vyprávění ve mně vyvolává chuť. Proč už ten kuchař tady není?

Jako obvykle, na vině je žena. Marion plakávala, trpěla steskem po svém manželovi, kterým jak se ukázalo nebyl Ettore, ... ale jeho soused. Ital lákal sousedku na společné štěstí v Jižní Americe. ... Jak skončilo toto nešťastné dobrodružství ani nechci vědět. Nejdříve jsme museli doplnit katastroficky vyjednou rezervu našich zásob.

„O úspěších v Bona Espero říkají vše dětské usměvavé tváře“ – poznamenal Patrick Etienne, dobrovolník z Francie.

To byl sympatický čtyřicátník, který obětoval Bona Esperu své prázdniny. V roce 2003 zde pracoval celý měsíc v zahradě a ještě přistavěl k našemu domu zastřešení pro auto.

„V Bona Esperu jsem zjistil, že ananasy nerostou na stromech, a naučil jsem se odpovědnosti“. To napsal 11. prosince 2001 Tobias Spelz.

Tento mladý Němec si vybral za téma své abiturientské práce esperanto, ačkoliv o něm nic nevěděl. Naučil se jazyk přes internet, kde také našel informaci o Bona Espero. Napsal nám žádost o dobrovolnictví. V Brasilia byl přijat jiným našim dobrovolníkem, který byl prvním člověkem, který ho oslovil v mezinárodním jazyku. Tobias nikdy nezahálel, uměl si sám najít práci. Hodně si hrál s dětmi a po tříměsíčním pobytu v esperantu velmi pokročil. Za rok se opakoval podobný případ. Devatenáctiletá Němka Marit Bohrová přišla jako dobrovolnice, aby posoudila „myšlenku a realizaci“. Jako abiturientské téma si vybrala náš domov Bona Espero. Ve své osmistránkové práci použila zprávy německého „Subtena Societo“. Byla to velmi užitečná a nadšená dobrovolnice a stále s námi udržuje vztahy. „Subtena Societo“ nás informovalo, že o vánocích 2007 přišlo na jeho konto 1.000 eur od Maritiny učitelky. Suma byla vybrána v její škole. Právě jsme dostali dopis o její svatbě, stala se paní Kirscherovou. Mimochodem, její otec Wolfgang Bohr, byl zvolen do výboru Německého esperantského svazu.

Riccardo Pinori byl také mladík? 1.8.2002 napsal: „...nejzajímavější a láskyplné zkušenosti v mém životě.“

Byl mladý v sedmdesátých letech, když Guiseppa vyučoval esperanto na univerzitě v Turíně. Po třiceti letech zde prožíval Riccardo druhé mládí a novou lásku. V roce 2004, jako profesionální elektrotechnik, ve velké míře zmodernizoval elektroinstalaci v Bona Espero a zanechal výborné výsledky své péle a vy to můžete obdivovat každý večer. Jsou to lampy podél cest v areálu Bona Espero a vytváří to krásný park. V noci je možno se pohybovat a vyhnout se hadům, kteří vylézají při stmívání ze svých úkrytů a hledají kořist.

A tyto lampy ozářily novou Italovu lásku?

Opravdu! Jmenovala se Giovanna. Byla to Riccardova kolegyně v telefonním podniku v Římě a kvůli němu se naučila esperanto. Přijela na poslední měsíc Riccardova pobytu a zamilovala si také Bona Espero. V roce 2005 nás Riccardo a Giovanna překvapili originálním přáním, chtěli se vzít v Bona Espero. Navrhli jsme jim spojit svatbu s otevřením našeho nového velkého domu. Opatřili si dokumenty potřebné pro sňatek v zahraničí. Sňatek se musel odehrát za přítomnosti italského konzula. Zhatil to byrokratický přístup, vlastně konzulova lenost. Jeho pověření v Brazílii mělo končit a sňatek stále oddaloval tak dlouho, až již ho nebylo možno uskutečnit. Ale snoubencům se podařilo v den odletu uskutečnit sňatek v Římě a vrátit se jako novomanželé do Bona Espero.

A to již pořádání svatby nebylo aktuální...

Přes tyto obtíže svatební slavnost proběhla, jen bez podpisování dokumentů. Na svatbě bylo skoro sto hostů: bonesperáni, dobrovolníci a brazilští esperantisté. Generální ředitel Bona Espero, Ulisses Riedel vedl obřad, obstaral orchestr, salon nového domu byl krásně vyzdobený. Nevěsta měla elegantní šaty, ale ne bílé. Všechny děti byly bíle oblečeny a velké přání neslo nápis: *At' Vaše společná cesta do Alto Paraíso je dobrým začátkem Vašeho rajského společného života!* Svatba italského páru a zahájení v našem nejmodernějším domě mělo symbolickou hodnotu. Výborně se předvedla nová kuchyně, podávaly se lahůdky hodné význačné události.

Originálně přispěl Němec Michael Cwik. 20.srpna 2002 zaznamenal v knize hostů zeměpisnou polohu Bona Espero. Leží na jižní šířce 14°08',143 a západní délce 47°37',080 ve výšce 1.212 m, ve vzdálenosti 8.747 km od Bruselu, 9.042 od Berlína a 8.712 od Říma.

Michael Cwik, dlouholetý pracovník v úřadu Evropské unie v Bruselu, je znám tím, že se rád zúčastňuje esperantských kongresů a přilétá tam vlastním letadlem. Jako zkušený pilot určuje svou aktuální polohu na každém místě na zeměkouli. S Michaelem hodně spolupracujeme v rotariánském prostředí. Hodně nám pomohl v Evropě, kde v rotariánských klubech prováděl peněžní sbírku na nákup automobilu, který nyní používá péče o mládež v Alto Paraíso.

Mám pravdu, že Bona Espeo přitahuje mimořádné lidi?

Taková byla beze sporu Němka Karoline. Její otec, Christoph Wyneken, známý dirigent, přijel pořádat několik koncertů v opeře hlavního města. Německý kulturní atašé, Peter Platte ho přivedl do Bona Espero. Hudebník pravděpodobně vyprávěl své dceři s velikým nadšením o škole na statku, takže ona, když skončila studium, napsala nám, že hodlá přijet jako dobrovolnice. Přirozeně jsme ji pozvali, ale upozornili, že jazykem v naší instituci je esperanto. Karoline se tři měsíce učila jazyk a v roce 1999 přijela s...violoncellem. Studovala také hudbu a jejím hlavním nástrojem byl kontrabas.

Hudebníci si většinou šetří prsty a vyhýbají se tělesné práci.

Přesto ale Karoline ochotně pracovala v kuchyni, hodně si hrála s dětmi, ale hlavní její náplní byla hudba. Ta dlouhá, hubená dívka hrající na svůj rozměrný nástroj v pustině, za sebou Monto Baleno, byla fascinujícím obrazem. Ráda cvičila uprostřed savany, ale také hrála dětem, které před tím ve svém životě nikdy neviděly tak veliký hudební nástroj.

V knize hostů jsem našel její zápis: “Bona Espero je moje rodina.“ A jiný zápis ze 17.ledna 2002 pochází od jiného umělce, podepsaný jako „Bardo sen Barbo“.

To je známý esperantský zpěvák, Georgo Handzlik. Byl zde se svou dcerou a manželkou Margaretou. Nikdo si tenkrát nepomyslil, že bude brzy zvolená poslankyně do Evropského parlamentu. Georgo nám nechal svůj proslavený hit *Mi volas danki vin, sinjoro Ludoviko*⁶⁰, který naše děti rády zpívají. Ještě o trochu dříve byl u nás jako dobrovolník celý rok esperantista, kytarista, Cassius Desconsi, který přišel z Pato Branco ve státě Paraná. Hrál také na klavír a uměl děti zabavit různými věcmi. Generální ředitel Bona Espero, Ulisses Riedel ocenil jeho talent a zaměstnal ho ve svém filmovém podniku.

Podle mne nejzajímavější formu uměleckého dobrovolnictví praktikovala rodina Nardotových.

Již v roce 1995 otec Adelmo, první violoncelista operního orchestru v Brasílii, jeho manželka Vania a jejich dospívající děti Jean a Lys připravili esperantský hudební pořad a odjeli s ním na Světový

⁶⁰ „Chceme vám poděkovat, pane Ludvíku“

esperantský kongres do Tampere. Zde měli úspěch. Otec ale brzy přišel o život při dopravní nehodě, ale Lys a Jean pokračovali ve svých studiích hudby a zpěvu. Nyní jsou oba profesí operními zpěváky. Jean má přízvisko: „brazilský Pavarotti“ a je mu skutečně podobný. Přesto, že jsou velmi zaměstnaní, sourozenci se svou matkou často navštěvují Bona Espero a koncertují pro děti na vysoké virtuosní úrovni. A děti si to užívají.

Právě jsem slyšel hymnu Bona Esera. Čí je to dílo?

Od argentinského dobrovolníka Alejandra Cossavelly, význačné osoby hudebního hnutí v Esperantii. Napsal text a složil hudbu bez záměru vytvořit hymnu, Píseň se však dětem velmi líbila a rádi ji zpívají. Toto je refrén:

En Bona Espero ni loĝas

Pace kaj en harmoni´.

Tiun trezoron ni havas

Kaj emas donaci al Vi.

Alejandro přišel poprvé do Bona Espero v roce 2002 a hodně se zabýval dětmi, hlavně je učil esperanto zábavně a zpíváním. V roce 2006 se vrátil a zůstal dva měsíce. Ke svému programu si přidal nový úkol. Každé ráno čtyři hodiny vykonával těžkou fyzickou práci. Kopal jámy pro sázení banánovníků. Celkem jich bylo zasázeno čtyřicet. Očekáváme, že sklídíme 600 kg banánů ročně.

Který umělec ozdobil stěny domů v Bona Espero? Nenašel jsem o tom nic v knize hostů.

Ne všichni dobrovolníci se zapisují, buď zapomenou, nebo mají odpor k psaní. Katalánc Arnau Torras dával přednost štětcí před propiskou. V roce 2002 strávil v Bona Espero měsíc a ozdobil všechny zdi. Namaloval v portugalštině a v esperantu názvy domů a čísla pokojů. Měl svůj individuální styl, komponoval všechny figury, písmena, číslice a symboly jako květy. Když se díváte na naše pestré kvetoucí zdi, těžko uvěříte, že Alejandro je kreslíř ilustrací komiksové esperantské revue „Kancerkliniko“.

Arnauovy květiny mě inspirovaly klasifikovat dobrovolníky následovně: nezapomenutelné květy – jejichž práce slouží Bona Esperu; dočasné květy – ti kteří ozvláštní život v domově; chryzantemy – kteří způsobují...krize.

Chryzantémy. Tak můžeme eufemisticky nazvat skupinu, která v roce 1983 zorganizovala „puč“, zavřela školu, vyhnala děti a skoro zničila Bona Espero.

Tenkrát našťěstí krizi vyřešila nefungující čerpadlo na vodu. Kdo byl další „chryzantémou“?

Zdůrazňuji, že se absolutně nejedná o známou zasloužilou japonskou esperantistku, ale určitě o Italku *Gildu*. V roce 1986 jsem se seznámila na Světovém kongresu v Pekingu s advokátkou středního věku. Projevila zájem vyučovat v Bona Espero šití, ale po několik let o ní nebylo nic slyšet. Až v srpnu 1992 poslala dopis a oznamovala svůj úmysl splnit slib v blížícím se listopadu. Protože jsem si pamatovala, že je vášnivou kuřačkou, jemně jsem ji upozornila, že by to mohlo být na závadu našim výchovným principům. V odpovědi se o tom ani nezminila, zřejmě to byla pro ni banalita, a oznámila svůj příjezd na 25. listopad v noci na letiště v Brasílii, a žádala, abychom ji tam čekali. Také nás v dopise

informovala o svém plánu navštívit čtyři další města v Brazílii, protože má zlevněnou letenku zakoupenou v Evropě.

Proč se rozhodla přijet na konci školního roku?

Upozornila jsem ji na to a doporučila jí, aby nejdříve cestovala po Brazílii se svou zlevněnou letenkou a přijela k nám až se děti zase vrátí do školy. Přesto telefonicky potvrdila svůj příjezd a skutečně se objevila v Bona Espero. V domově bylo jen několik chlapců, kteří si raději hráli s míčem, než by se učili šit. *Gilda* neměla co na práci. Ráno si zvykla chodit do kuchyně v průhledném neglizé a přitahovala zájem našich hochů. Pila kávu a volně předváděla krásu svých padesáti let a také kouřila jako lokomotiva, což bylo také středem zájmu našich chlapců. Abychom vyhověli jejím lidským právům na kouření a ochránili děti před zhoubným zvykem, navrhli jsme jí, aby se přestěhovala do volného domku po Otto Sandkühlerovi. *Gilda* se urazila, protože aby mohla kouřit, musí si nejdříve vypít kávu a to ji opravňuje chodit ráno do kuchyně. Uplynuly dva měsíce, kdy plně uplatňovala své právo ráno navštěvovat kuchyň a využívat právo na kouření. Koncem ledna, právě když začal školní rok a její plán na výuku šití by se mohl realizovat, se rozhodla pro turistické cesty a požádala, abychom ji odvezli do Brasília.

Na letišti?

Ne, *Gilda* chtěla nejdříve navštívit hlavní město a přitom navázala kontakty s esperantisty, mezi jinými se seznámila s Rosou a pak i s Dr. Marciou a ještě s několika z jejich kolektivu. Pak opět společně napadli Bona Espero. Italka jako profesionální právnička vyhledala dokumenty a pomocí komplotu vyrobila dokumentů ještě asi dvacet. Ty pak poslala 15.května 1993 Michaele Lipariové, tehdejší sekretářce UEA (Světová esperantská asociace). V nich byl Guisepe mimo jiného obviněn, že udal sympatizanty italské komunistické strany vedení FIATU a *vyvolal jejich propuštění; načez ho propuštění pronásledovali a Bona Espero bylo pro něj tedy dobrým únikem.*

Zdá se, že jste diametrálně změnili svou politickou koncepci. Zprvu vás obviňovali pro rozšiřování komunistické agitace!

Tenkrát vládla v Brazílii vojenská diktatura, která bojovala proti komunismu, zatím co v devadesátých letech vládly demokratické struktury a levicové politické přesvědčení se stalo módní, tedy persekuce komunistů se hodila víc pro veřejné zostuzování. Když *Gilda* nenašla nikoho v UEA, kdo by jí věřil, začala útočit v našich rodných zemích. Podařilo se jí přesvědčit tehdejšího předsedu Italské esperantské federace k podpisu dopisu pro Německý esperantský svaz s požadavkem, aby věc byla zařazena na program jednání v obou organizacích. Když se Němci dotazovali Itala na uvedený dopis, tvrdil, že dopis podepsal, ale...nečetl ho, věřil advokátce.

Utrpěl komplot fiasko?

Jen v Evropě. V Brazílii *Gildini* přátelé přijeli do Alto Paraíso, aby zde hledali spojence, *Gilda* je totiž přesvědčila, že mnoho obyvatel je připraveno svědčit proti nám u soudu. Jejich snahy byly stejně neúspěšné jako v Itálii a v Německu. Záležitost skončila v srpnu 1994 překvapujícím dopisem od *Rosy Gildě*: *Dokumenty, které jste vypracovala jsou absolutně nedůležité, zcela bez hodnoty: kopie osobních dopisů, články z bulletinů za posledních deset let... Věřit, že bych poslala takovou zprávu a takové „dokumenty“ našemu prezidentovi, státním ministrům, gubernátorovi, komoře brazilských advokátů apod. by bylo pod mou inteligenci.* Následovala návštěva tehdejších vedoucích německého „Subtena Societo“, Hedwig a Rudolfa Fischerových, kteří pak ve svém interview pro „Brazila Heroldo“

prohlásili: *Nu, cítili jsme potřebu prošetřit věc na místě a můžeme shrnout, že nyní můžeme jasně prohlásit, že obvinění jsou zcela neodůvodněná.*

Povídejme si o něčem veselejším. Dobrovolník Vitalij napsal do knihy hostů: „V Bona Espero jsem prožil 22 dnů a nocí v mém životě, kdy jsem byl šťasten.“

Když mám povídat o Vitalijovi, musím začít Sonjou, dobře vychovanou a krásnou dívkou z Rio de Janeiro. Pro svou krásu a vzdělanost zůstávala svobodná, ačkoliv již byla čtyřicetiletá. Přála si mít vlastní dítě, to v Bona Espero nebylo proveditelné. Naštěstí přímo z Ruska přijel Vitalij. Jeho objevení lze počítat mezi zázraky, které se někdy objevují v Bona Espero. Vitalij byl inženýr z podniku atomových ponorek v Murmansk. Jednoho dne poznal, že už nemusí pracovat pro sovětské impérium, protože... přestalo existovat. Bývalý sověť bez práce se přihlásil jako dobrovolník do Bona Espero. Neptali jsme se, zda ho sem láká láska k brazilským sirotkům, nebo nenávisť k ruským mrazům; poslali jsme mu pozvání, abychom mu umožnili získat brazilské vízum. Vitalij telefonoval z Moskvy, kde se snažil získat vízum a kde brazilské velvyslanectví jeho žádost vyřídilo negativně.

A stal se zázrak?

Ano. Náhodou navštívil Bona Espero můj přítel, vysoký funkcionář ministerstva zahraničních věcí. Když se dověděl o problému, faxoval do Moskvy a Vitalij hned mohl nejen do vysněné slunné země, ale přímo do náruče krásné Sonji. Ve volných chvílích se mu podařilo kompletně zařídit elektrickou instalaci a vůbec se nebál i různých jiných prací. Jednou navštívil ruskou ambasádu v Brasílii a to pak způsobilo invazi ruských diplomatů do Bona Espero. Bylo jich tolik, že to vyvolalo dojem o kolapsu impéria. Přinesli mnoho jídla a nespočetný počet lahví vodky „Stoličnaja“, který do kapky vypili.

Nebyla to slavnost u příležitosti zasnoubení Vitalije a Sonji?

Ne, s nimi se stalo něco nepochopitelného. Koncem roku 1997 se Vitalij vrátil do Ruska a po nějaký čas korespondoval s Bona Espero, ale pak umrl, možná dostal důležité místo v Moskvě. Sonja zapomněla na rozčarování, když v únoru 1998 přijel z Uruguaye Fernando. Bojoval proti diktatuře v Uruguayi v městské gerrile „Tupamaros“, ale nakonec utekl do Švédska. Tam byl zaměstnán v masném průmyslu a pracoval ve velkých mrazárnách v teplotách pod nulou. Když vycházel ven, bývala tam teplota ještě nižší. Po dvou letech prohlásil: *Raději se postavím diktatuře v Uruguayi, než mrazu ve Švédsku.* Naštěstí se v té době již válečníci stáhli do kasáren a Fernando se vrátil bez problémů do své vlasti.

Jak se dověděl o Bona Espero?

Guiseppe a já jsme jednou navštívili Montevideo a seznámili jsme se s Fernandem v prostředí místních esperantistů. On už o Bona Espero slyšel a rozhodl se pro dobrovolnictví. Fernando se ukázal velmi užitečný při malování domů v Bona Espero a v Alto Paraíso a Sonja mu pomáhala. Ruku v ruce se procházeli, ale o děti neměli zájem. V roce 1999 se rozhodli jet do Rio de Janeiro, aby tam spolu žili.

S datem 2.1.1987 je zápis: „Člověk musí mít odvahu odpovědět: jaru květinou, poli zrnem, pravdě pravdou, lásce láskou a smrti životem.“ Tohle ponaučení zanechal Amilton Jorge Reis el Cuiabá. Kdo to byl?

Ačkoliv od té doby už uplynulo 20 let, dobře si pamatuji toho inteligentního mladíka ze státu Mato Grosso. Přivedl skupinu esperantistů, kteří nezůstali dlouho. U takových krátkých návštěv se nedá určit zda příchozí jsou hosté nebo dobrovolníci. Nyní se stává častěji než dříve, že esperantisté,

obzvláště mladí, považují Bona Espero za bezplatný turistický podnik. Vždyť je to ideální místo, kde se mluví esperantem! Schopnost mluvit esperantem je jakoby legitimace, opravňující k bezplatné turistice. *Zasluhují si to, protože jsem esperantista*. Nikdy neodmítneme pohostinství esperantistům, kteří nás na své cestě navštíví. I my jsme členy „Pasparta servo“⁶¹. Přesto vzniká problém, když se esperantista přihlásí jako dobrovolník a po svém příjezdu se chová jako host nebo turista.

Například?

V říjnu 1996 přijela Belgičanka Oliva van Eeghem ne jako dobrovolnice, ale jako prý budoucí odpovědná osoba za Bona Espero. Jako pedagožka byla vítaná. Ale hned po příjezdu prohlásila: *Děti mi už stačily, nechci je ani vidět!* Přes svoji nechuť k dětem občas souhlasila vyučovat esperanto, ale jiné práce ji vůbec nezajímaly. Volky nevolky si Oliva užívala nicnedělání. To jsme si mysleli, ale ukázalo se, že ona sama se pokládá za ...uvězněnou.

Jak se to ukázalo?

V listopadu 1996 organizovalo Bona Espero seminář o informatice. Semináře se zúčastnilo dvacet aktivistů z „Brazila Esperanto-Ligo“. Oliva se bavila se všemi, naříkala na svůj nesvobodný stav v Bona Espero a získala pozvání do různých koutů Brazílie. Když jsme se to dověděli, ochotně jsme jí otevřeli dveře „vězení“ a tak několik měsíců si užívala pohostinnost brazilských esperantistů. Jiným příkladem je Ruska, která oznámila svůj příjezd v roce 2006 a přání být dobrovolnicí 3 měsíce. Dostala peníze na letenku od „Germana Esperanta Fondaĵo“ a kapesné od dánských esperantistů. Bona Espero se velmi snažilo zajistit jí vízum a plně se za ni zaručilo. Po příjezdu dobře pracovala v dívčím domě. Také dlouhé hodiny vyseděla u počítače, psala články do moskevských novin a využila každou příležitost jet do Alto Paraíso, aby se spojila na internetu a telefonovala do zahraničí. Sotva po jednom měsíci ohlásila své rozhodnutí odejít z Bona Espero a cestovat s esperantským itinerářem.

To je ukázka, jak je možno využít dobrosrdečnost esperantistů k cestování.

Mohla bych citovat mnoho případů, které dokládají, že dobrovolníci ne vždy chápou cíle Bona Espero a někdy si představují „školu na statku“ podle svých přání. Mladý Dán, Mathias, přišel v roce 2005 praktikovat veganství, jinými slovy: život se jen ovocem v přesvědčení, že ovoce bude v krátkém čase hlavním jídlem lidstva. Bona Espero se mu zdálo tím nejlepším místem pro jeho dietu. Ale přišel v nevhodnou dobu, kdy byla zralá jen papája a pomeranče. Jídelníček omezený jen na dva chody musel vegan kompenzovat kvantitou. Brzy ovoce chybělo pro děti, které jen žárlivě pozorovaly jak dobrovolník loupe papáju za papájou. Bona Espero možná jedinkrát ve své historii podala obraz podivného ráje bez ovoce. Dán-vegan se musel přestěhovat do Brasília, kde ho dál hostili esperantisté. Tento případ a ještě několik jiných vytvořil mráček nad Bona Espero. Esperantští hosté mají právo věřit, že pomáhají nebo dokonce podporují naši instituci, protože hostující dobrovolníci jsou v jistém směru integrovaný element Bona Espero. Ale nejnepochopitelnější byla nechuť některých dobrovolníků k dětem. Když přišli na statek-školu, divili se, že jsou zde děti.

Asi by dali přednost bezdětné škole. To je teoreticky obhajitelné jako bezalkoholová visky.

⁶¹ Pasparta servo je seznam esperantistů, kteří jsou ochotni ubytovat, provázet, diskutovat s esperantisty po předchozí dohodě za určitých podmínek. Seznam je stále obnovován. Podmínkou je schopnost mluvit esperantem.

Nejsem si jistá, zda vaše porovnání je správné na vzdělávacím poli, ale v určitém smyslu máte pravdu. Dobrovolníci tohoto typu by se rádi uzavřeli do „věže ze slonové kosti“ – teoretizovali by o lásce, bratrství, přátelství v rohu u stolu zcela lhostejní k dětem, které je obklopují.

Určitě tak neseděl Claudete Polozzo z Pato Branco, který v knize hostů k datu 1.10.1999 napsal: „Nestačí mluvit o lásce, je nutno ji dávat. To jsem viděl v Bona Espero.“

Takové je mínění velké většiny dobrovolníků, kteří se starali o děti s otevřeným srdcem. Třeba Gabriela Soldanová z Mnichova. Jako význačná grafička s velkým týmem připravovala Světovou výstavu v Hannoveru v Německu. Začátkem roku 2001 přišla do Bona Espero nabýt psychickou a fyzickou rovnováhu po vysilující práci. Byla věrnou přítelkyní naší školy, bonesperáni, kteří přicestovali do Německa u ní vždy našli domov. Základním problémem Bona Espero nejsou vždy peníze, ale lidé, přesněji řečeno – dobrovolníci. Bez jejich pomoci bychom se nedočkali čtyřicetiletého výročí. I když několik dobrovolníků vyvolalo vážné krize, při celkové bilanci je jich celkem malý počet. Ti dobří jsou u nás vždy vřele vítáni.

Volontuloj venu kaj agu! AGU kiel: „Ada-senlaca instruistino, Guiseppe-kreiva inĝeniero kaj Ursula-entreprena homo.“⁶² Tento zápis jsem našel v knize hostů 7.9.2006. Podepsali ho Maiumi a Victor Sadler.

16. Esperanto parolata⁶³ (Zde se hovoří esperantsky)

Úplná samostatnost našeho jazyka s jeho duchem se stále upevňuje (...) jakoby všichni esperantisté v celém světě bydleli společně na malém kousku země.

L.L.Zamenhof⁶⁴

**V zápisech Bona Espero za rok 2006 se objevila jako dárcce padesáti eur „nizozemská dívka“.
Kdo to je?**

Guissepe: Teprve nedávno jsem se dověděl, že se jmenuje Pieternel a je jí 13 let, bydlí ve městě Eindhoven. Dříve posílala peníze anonymně, byla sotva devítiletá, když začala pomáhat dětem v Bona Espero. Celá věc začala následovně: v roce 2002 nás navštívili nizozemští přátelé Ru a Katrin Bossongovi. Katrin zveřejňovala své dojmy v místních novinách v Nizozemsku. Článek četla i Pieternel a spontánně uspořádala sbírku mezi spolužáky a vybrala 30 eur. Odesla je Bossongovým. Následujícího roku se svými spolužáky vyrobila hračky na propagaci Bona Espero a prodávala hračky na ulici. Minulého roku Pieternel poslala oněch 50 eur. Vydělala si je na sběru jahod.

Setkali jste se s tou dívkou?

⁶² Dobrovolníci přijďte a pracujte! Jako Ada – neúnavná učitelka, Guisepe - tvořivý inženýr a Ursula – podnikavý člověk. Agu! – Konej činy!

⁶³ Zde se domluvíte esperantem (paroli – mluvit)

⁶⁴ Proslov při slavnostním zahájení Prvního ruského esperantského kongresu 4.5.1910.

Ještě ne. Její matka nám poslala mail: *Pieter nel studuje kromě nizozemštiny angličtinu, němčinu, francouzštinu a latinu. Je velmi zaneprázděná, proto ji chci uchránit od přetížení. Ale nepochybuji, že Pieter nel bude brzy mluvit esperantem, protože se vytrvale zajímá o Bona Espero a přeje si ho navštívit.*

Myslím, že neexistuje nic nudnějšího, než bilance, finanční zprávy, rozpočty a všechny další dokumenty, které obsahují číslice. Ale ani toto téma nemůžeme ignorovat.

Domníváte se, že jen milionáři mají rádi číslice? Mě jako inženýrovi se líbí. Pracoval jsem ve FIATu v oddělení zemědělských traktorů a byl jsem odpovědný za kalkulaci. Celý traktor s jeho třemi tisíci díly jsem viděl nejdříve ve formě číslic. Vůbec pro mne čísla nebyla nudná. Také v bilanci a v rozpočtu Bona Espero se za počty skrývají pro mne krásné obrazy. Vyjadřují solidaritu a dobrou vůli lidí, kteří pokládají Bona Espero za společensky užitečnou práci.

Chování nizozemské dívky je dojemné.

Ursula: Podobně nás dojalo mnoho jiných lidí. Tady 6.000 euro v bilanci dorazilo v lednu 2006 jako anonymní dar. Nedávno jsme se dověděli, že dávkyní byla právě zemřelá paní Sija van Wijagaardenová, úřednice UEA v Rotterdamu. Již dříve dlouhý čas anonymně přispívala každý rok pěti sty eury do našeho konta u UEA. Několikrát se na esperantských kongresech zvědavě vyptávala na Bona Espero. Zdvořile jsem odpovídala, ale nepoděkovala jsem, nevěděla jsem o její štedrosti pro naše děti. Teď už o ní víme, že často zůstávala po své úřednické práci večer v „Centra Officejo“⁶⁵ a uklízela tam. Pravděpodobně tak vydělávala peníze, které pak posílala do Bona Espero.

Guiseppe: Díky těmto anonymním dárcům víc než před dvaceti lety se mohlo Bona Espero pyšnit svou lednicí, první v celém kraji.

Ale tenkrát zde nebyla elektrická energie.

Němečtí manželé, esperantisté, jejichž jméno neznáme, u příležitosti 25 výročí své svatby vybrali peníze místo dáreků a koupili pro Bona Espero lednici na plyn. Již dříve jsme používali plyn na svícení.

Ursula: Podobně to udělala Daniela a Aldo Grassiniovi, naši italscí přátelé z Ancony. V roce 2003 při své stříbrné svatbě požádali svých třicet svatebních hostů, aby nenosili dárky, ale přispěli penězi do kasičky pro Bona Espero. Tím způsobem se shromáždilo víc než deset tisíc eur, které stačily na zakoupení nových aut a počítače.

Guiseppe: Ve finanční zprávě o našem kontě u UEA se pravidelně každý měsíc objevovala částka 17 nizozemských guldenů a 20 centimů. Později jsme se dověděli, že to byl honorář, který dostávala paní Rie van der Kooj z nemocnice, kde se zúčastňovala biochemického experimentu. V bilanci za rok 2006 se opakují jména z předešlých let: Gertrude Novak z USA, manželé Pinori a Mina Vitulanovi z Itálie, esperantské skupiny z různých míst ve Francii, Itálii, Dánsku a dalších zemích.

Ursula: Mnoho jmen dárců nemůže být zahrnuto v bilanci, protože do konta německého „Subtena Societo“ se platí část daní a to je podle zákona důvěrné. Ale daňové tajemství se netýká všech. Bernd Schönberner z Meschede, známý kouzelník Don Espero, předává do Bona Espero celý honorář za svá představení. Je místopředseda spolku a současně největší přispívatel do spolkové pokladny.

⁶⁵ Centra Officejo – ústředí Světové esperantské organizace v Rotterdamu, Nieuwe Binnenweg 176.

To nepřekvapuje. Don Espero umí pomocí svého stroje vyrábět dolary z novinového papíru.

Guiseppe: Vlastně také předseda spolku, Otto Nelken a jeho manželka Uschi zasluhují titul kouzelník. V poslední roční bilanci je zapsáno 18.000 eur, které vybrali a stejná suma je v rozpočtu i pro rok 2007. Manželé Nelkenovi vedou výborně spolek již devět let. A také píše mnoho článků o Bona Espero do německých novin, hlavně do „Wesfälische Rundschau“ a „Westfalenpost“.

Jak je organizován spolek „Subtena Societo de Bona Espero“?

Je to nezisková společenská organizace, která má aktuálně 60 členů, pravidelně platících příspěvků. Jiná kategorie přispívatelů je jejich 160 „přátel“, jejichž příspěvky nejsou pravidelné. Jsou tam také „kolektivní“ členové – vedení měst Warstein a Meschede, různé instituce, škola Marienschulle v Mechede a odborná škola, kde Don Espero učí. Ale většina přispívatelů jsou esperantisté a mezi nimi naši bývalí dobrovolníci jako třeba Olaf z Berlína.

Ursula: Několik členů si vypracovalo vlastní systém sbírek. Mia Boehmerová z Krefeldu se specializovala na sbírku peněz při jezdeckých závodech, Gitti a Frank Helfrichovi z Warsteinu organizovali každý rok návštěvy ve svém domě: slavnost u kamen a slavnost růží. Pozvaní hosté byli požádáni, aby nenosili dárky, ale přispěli do kasičky. Takto shromážděnou sumu, kolem tisíce euro, předávali manželé do „Subtena Societo“ pro Bona Espero. Bohužel Frank minulý rok zemřel. Gitti žádala pozvané smuteční hosty, aby nekupovali květiny, ale darovali peníze pro Bona Espero. Sešlo se 1.600 euro. Vdova bude asi pokračovat v organizování slavností na památku svého manžela.

Jak tyto šlechetné činy se odráží v aktuální bilanci?

Guiseppe: Jak už bylo řečeno, v roce 2006 „Subtena Societo“ přispělo 18.000 eury, to je přibližně 47 tisíc reálů. Jestliže by se přidalo 31 tisíc reálů od dalších esperantistů z celého světa, včetně brazilských, plus 10 tisíc rezervy z minulého roku, dostáváme se na 88 tisíc reálů, zatím co celková suna příjmů v roce 2006 byla 112 tisíc. Jistě nyní chápete, jak vysoký je příspěvek esperantistů pro fungování Bona Espero.

Kolik přispívá brazilský stát?

Ursula: Bona Espero dostává bezplatně elektrickou energii v hodnotě 5.360 reálů, to je 2.000 eur ročně. Současná vláda posílá subvenci přibližně čtvrt reálu denně na jedno dítě. Za to lze koupit jednu housku. Trochu víc nám pomáhá rada města v Alto Paraíso. V roce 2006 jsme dostali 50 pytlů rýže. Německý spolek má proto pro nás základní důležitost.

Prosím, vzpomeňte, za jakých podmínek bylo založeno „Subtena Societo de Bona Espero“.

Guiseppe: V pionýrském období se v Bona Espero nevedlo účetnictví, bilance, ani se nepsaly finanční zprávy. Již jsem vyprávěl, že v roce 1974 tehdejší generální ředitel odpověděl, když jsem se zeptal na finanční záležitosti: *Bratře, my jsme rodina!* Já sám jsem začal zapisovat příjmy a výdaje – a výdaje z mých vlastních peněz, které jsem si přivezl z Evropy. Až později jsem se dokázal orientovat podle náhodně nalezených dokladů, že Bona Espero nebylo v zoufalé finanční situaci. Podle smlouvy s ministerstvem spravedlnosti přicházely finanční prostředky na každého mladého delikventa. Potom, když Arthur Vellozo zrušil smlouvu, situace se zhoršila, přesto tehdejší ředitel byl schopen sehnat peníze a služby od státních orgánů, hlavně z ministerstva zemědělství. Tedy, principiálně peníze nechyběly, ale nebylo s nimi hospodařeno. Když pak definitivně skončilo pionýrské období, my, jako cizinci jsme neměli možnost a ani jsme nechtěli jít stejnou cestou a podávat žádosti u brazilských státních úřadů.

Kromě toho bylo zapotřebí značně větších částek na realizaci investičních plánů.

Ursula: Proto jsme začali hledat pomoc v zahraničí a přineslo nám to prostředky na výstavbu nové školy, opravy mostů, rekonstrukce domů. Naší aktivistkou v Německu byla Margaret Brandenburgová. Uskutečnila svůj nápad: založit organizaci, která na právním základě mohla veřejně provádět sbírky a využít německý daňový systém. Tak byl v roce 1981 založen „Subtena Societo de Bona Espero“ v Münsteru. Spolek se pak hned stal naším nejdůležitějším podporovatelem. Skoro všechny peníze Bona Espero investovalo do stavebních projektů.

Za jaké peníze byly placeny každodenní provozní výdaje?

Giuseppe: Tenkrát byly potraviny lacinější, my sami jsme něco vypěstovali, a také jsme dostávali skromnou státní subvenci. Bohužel, ta se stále ztenčovala a v roce 1994 definitivně skončila. Kromě toho také ubývala naše soběstačnost, protože začaly problémy s tzv. „vykořisťováním žáků“ a jen my dva jsme zůstali na práci na poli. Vedení Bona Espero muselo změnit svou finanční politiku a muselo využívat peníze německého spolku na každodenní provoz. Další investiční plány se mohly realizovat jen pomocí zázraků, které v případě „velkého domu“ se skutečně udály.

Bona Esperu také pomohla neesperantská skupina ze Sárska.

Ta spolupráce trvala s úspěchem pět let a skončila v roce 1991. Právě tehdy bylo vedení Bona Espero předvoláno k soudci v Alto Paraíso. Ten prohlásil: *Jestliže ve vaší škole je osoba, která užívá narkotika, musí ihned odejít, protože to představuje nebezpečí pro děti.* Podezření se mohlo týkat německého dobrovolníka, ale my jsme neměli žádný důkaz. Život sám ale přinesl vysvětlení, protože dotyčný použil vysokou dávku a tak se prokázalo, že je závislý.

Stal se ten případ veřejným skandálem?

Ne, nejsme si jisti, zda soudce předvolal nás, protože již dříve k němu dorazilo udání o našem dobrovolníkovi, nebo jen učinil varovné prohlášení, protože v té době Alto Paraíso lákalo hippies, mezi kterými bývali závislí a některým se i podařilo získat místo učitele ve městě. Vedení Bona Espero nemohlo závislého v domově tolerovat a žádali jsme ho, aby odešel. Rozhodnutí bylo předáno vedoucímu skupiny, Hansovi. Jeho odpověď nás šokovala, žádal totiž jeho setrvání pod výhružkou okamžitého přerušení prací.

Bona Espero ustoupilo?

Ursula: Rozhodnutí jsme nezměnili. Hans několikrát naléhal, ale vždy dostal negativní odpověď. Nakonec nás varoval: *Ještě nás budete na kolenou prosit, abychom pokračovali v práci.* To byla vážná lekce. Na úrovni principů se kompromisy nedělají. Bona Espero nezměnilo svůj názor, i když sárská skupina začala výhružky plnit a v kamionu odvezla darované stroje, nářadí a materiál.

Kiu manĝon donas, tiu ordonas.⁶⁶

Lidé, kteří dávají, často si uzurpují právo poroučet a někdy i morálně deptají. S takovými problémy jsme museli bojovat častěji. Případ se sárskou skupinou byl obzvlášť složitý. Přes naši neústupnost, dál pokračovali ve sbírkách pod pláštěm Bona Espero, ale peníze si ponechali. Rozhodli se investovat do odborné přípravy mládeže, která by pak mohla kompetentně rozvíjet Bona Espero.

⁶⁶ Esperantské přísloví – česky přibližně: Koho chleba jíz, toho píseň zpívej.

Nápad sám o sobě byl dobrý, ale jeho realizace ne, protože vybrali tři chlapce, ze kterých jen jeden měl vztah k Bona Esperu, dva ostatní byli synové místních boháčů. „Odbornou přípravou“ byly vlastně veselé prázdniny chlapců v Německu za peníze vybrané pro Bona Espera. Protestovali jsme proti takové spolupráci, rezignovali jsme na další pomoc a zakázali jsme další sbírky naším jménem.

Hans pravděpodobně věřil, že Bona Espero bez jejich pomoci přestane existovat.

Před nějakým časem se neočekávaně tady objevil a zvědavě si prohlédl každý kout. Nijak jsme mu nebránili. Odjel a zdál se nespokojený, jeho předpoklady se nepotvrdily.

Já jsem se osobně přesvědčil, že Bona Espero garantuje opravdovou volnost pod podmínkou, že člověk má...auto.

Máte pravdu. Bez vozidla není život v Bona Espero představitelný. Když se jen podíváte na domy, nábytek, opravdu na všechny věci, uvědomte si, že bez vlastního vozidla není možno sem něco dopravit. Neměli bychom kontakty s civilizovaným světem, neměli bychom jak uskutečnit nákupy, jak by se děti, dobrovolníci, hosté dostávali do Bona Espero, když bychom neměli auto? Pionýři objevili toto místo díky svému džípu. Po dobu našeho třicetiletého dobrovolnictví jsme měli celkem devět aut. Německé „Subtena Societo“ koupilo tři menší autobusy Volkswagen; dánský esperantista Toren Kehlet – džíp Ford-rural; italská rodina Grassini automobil Volkswagen Polo; rodina Grattapaglia – dva Fiaty a jeden autobus Volkswagen; učitelka Adarci Ferreirová de Sousa – Volkswagen Gol. Současně má Bona Espero čtyři auta.

Prosím ještě inventuru nemovitostí.

Dokumentovaný pozemek Bona Espero má 943 hektarů, 11 domů, infrastrukturu: cesty, mosty, jezero, vodovod, elektrickou instalaci, zelinářskou zahradu, v sadu asi 700 stromů. Celková hodnota je asi dva miliony eur.

Slova o „esperantském kousku země“, která jsou citována na začátku této kapitoly, byla vyslovena Ludvíkem Zamenhofem fiktivně; on uvažoval o roli esperantských kongresů při vývoji mezinárodního jazyka. Dá se uvažovat, že Bona Espero je tím „esperantským kouskem země“?

Guissepe: Esperantisté byli zakladatelé instituce, získali podle zákona zdejší tisícihektarový prostor, postavili všechny domy za peníze jiných esperantistů, a již desítky let garantují její fungování. V šedesátých letech byl důležitý příspěvek od státu, ale postupně se snižoval a již v osmdesátých letech začal kolísat mezi 3-10 % v roční bilanci. Příspěvek německého „Subtena Societo“ v roce 1984 dosáhl 40% a později nikdy neklesl. V roce 2006 spolek přispěl 46% do příjmu. Dohromady od svého vzniku dosáhla suma přibližně 200.000 eur podle současné hodnoty. Příspěvky od ostatních esperantistů a přátel esperanta dosáhly 32 %. Z toho je jasné, že Bona Espero existuje jen díky esperantskému hnutí, které zajišťuje chod osmdesáti procenty. Během třiceti posledních let příjmy od různých státních instancí nikdy nepřekročily 15% a často poklesly až na 3%. „Esperantio“ má tedy právo považovat Bona Espero za své vlastnictví.

Esperantie tedy v žádném případě není utopii.

Bezpochyby. Bona Espero uskutečnilo kolektivní sen esperantistů mít „svůj kousek země“. A tím je možno také vysvětlit tu obrovskou solidaritu esperantského hnutí, zhodnocenou v předchozím odstavci v číslech a procentech, namáhavou práci dobrovolníků, morální podporu všech přátel Bona Espero.

Hnutí už zažilo víc iniciativ tohoto druhu, jako například Primošteno v Jugoslávii, Písanica v Bulharsku, Poprad na Slovensku. Všechny se však ukázaly jako efemérní.

Ursula: Padesátileté výročí Bona Espero a jeho trvalý rozvoj dokazuje pevnost naší instituce. Kromě toho, všechna místa, která jste zmiňoval a také ty další jako je zámek Gresillon ve Francii nebo Chaud-de-Fond ve Švýcarsku byly vybudovány pro esperantisty jako hosty, zatím co Bona Espero je místo trvale obývané, esperantisté zde nejsou opečovávanými hosty, ale sami realizují služby pro dobro dětí, které potřebují pomoc.

Doopravdy je ale vaše pomoc jen kapkou v moři.

Ale moře se přece skládá z kapek.

Se gut´ al guto aliĝas, maro fariĝas.⁶⁷

Nezřídka nám říkali: *Jsou miliony bezprizorných dětí. Co znamená, když se staráte o dvacet dětí?* Naše počty jsou jednoduché: *Těch dvacet dětí – z oněch miliónů – už není nešťastnými a mají konkrétní příležitost stát se občany se svými plnými právy.* A pak těchto dvacet se nutně znásobí za několik desetiletí a bude zde víc než čtyřicet lidí, kterým Bona Espero pomohlo vymanit se z osudného kruhu analfabetismu a bídy.

V mých žurnalistických zkušenostech z Latinské Ameriky jsou hrůzné obrazy například z Ecuadoru , Peru, Nicaragui, Salvadoru. Viděl jsem lhostejnost vyšších vrstev společnosti ke svým chudým spoluobčanům, zejména k osudu bezprizorných dětí.

I zde nám lidé dávají pocítit své mínění, že naše práce je bezvýznamná. Zdá se, že zde vládne taková filozofie: *Nechte člověka, aby si sám vytvořil svůj život.* Jednou jsem šla se skupinou našich dětí do města Vitoria ve státě Spirito Santo na národní esperantský kongres. Tam jedna paní, místo aby dětem nabídla bonbony, vyzvíдалa: *Bije vás Ursula a Guiseppe?* Malá Gilmar, kterou do Bona Espero přinesli z chatrče ze slámy, jí rezolutně odpověděla: *Paní, vy si myslíte, že by teta se strýčkem nás bili a přivedli by nás na kongres?* Nebo jiná scéna v autobuse na kongresový výlet, kam cestovali naše děti mluvící esperantem s jinými esperantisty. Černovlasá holčička Ursula šla uličkou, ale musila se v rozpacích zastavit, protože jedna paní dala nohy do uličky. Ta paní přísným tonem v esperantu jí nařídila: *Když chceš projít, musíš nejdřív mě požádat o dovolení. V esperantu!* Holčička, která esperantem mluvila plyně, se tak zarazila, že ze sebe nedokázala vypravit slovo.

Jak si můžete vysvětlit takové chování esperantistů k dětským esperantistům?

Guiseppe: Všechny podobné incidenty se týkají osob, které nikdy Bona Esperu nepomohly. Zdá se, že se snaží hrát roli „ochránců dětí“, aby tak nějak vysvětlili svou netečnost. Ostatně typ těchto lidí nemá ani chuť navštívit Bona Espero.

Nevědět, nevidět, to zajistí psychický komfort.

Esperantisté této kategorie považují vyučování dětí jazyku za zbytečné, hlavně těch, které přichází z analfabetického prostředí. Často jsme slyšeli, že by bylo užitečné, kdybychom učili esperanto na univerzitě. Pravděpodobně je toto hledisko správné, ale my jsme neopustili Evropu, abychom učili

⁶⁷ Z „Proverbaro Esperanta“ – (Kniha přísloví). Přibližně: kapka ke kapce a moře se vytvoří.

jazyk na univerzitě v Brasílii, mohli jsme přece učit v Turíně, kde jsme skutečně učili patnáct let. Esperanto v Bona Espero je přirozený následek faktu, že je esperantskou institucí.

Kolik esperantistů Bona Espero vychovalo?

Nikdo přesně neví jaké výsledky mají kurzy esperanta, ačkoliv jejich úkolem je „produkovat“ esperantisty. Nechci se z odpovědi vykrucovat, ale musíme si zaprvé říci, že Bona Espero není továrna na esperantisty, ale humanitní organizace, kde esperantisté slouží při výchově a výuce dětí, které by jinak neměly přístup ke vzdělání. Esperanto zde není cílem, ale prostředkem, který esperantisté aplikují hlavně svou dobrovolnou prací a tak esperanto uvádějí do života ne jako studijní předmět, ale jako rodinný jazyk. A nyní konkrétní odpověď na vaši otázku. Během našeho dobrovolnictví třiceti tří let prošlo Bona Esperem 400 dětí. Všechny se učily esperanto, třebaže ne všechny se ho naučily plynně, vzhledem ke svým schopnostem a délce pobytu.

Vzpomeňme také osoby, které se staly esperantisty díky Bona Esperu, jako třeba Němka Karoline Wynekenová.

Ursula: Ale také německý kouzelník Don Espero, mladík Marian Łuczywo, mladí Němci Tobiáš a Vasili Pennyovi z Nizozemka, matka Pieternel atd.

V Bona Espero bych mohl litovat, že je zde málo příležitostí učit se portugalsky. Pořád mluvím esperantem.

Můžete jet do Alto Paraíso, tam můžete mluvit portugalsky.

Jen pod podmínkou, že nebudu mít na sobě zelenou hvězdu, nebo tričko, to žluté s nápisem „Esperanto-Urbo Herzberg“, nebo to bílé s nápisem „Nekredeble, Esperanto vivas!“⁶⁸ Kvůli druhému nápisu mě oslovil muž středního věku.

To je zajímavé, kdo to byl?

Představil se jako bývalý žák Bona Espero, Longuinho. Spolu jsme strávili dvě hodiny, byli jsme pak čtyři, protože jsme šli na pivo do hotelu „Gardeno de Edeno“⁶⁹, kde majiteli jsou Lucia a Eduardo a také mluví esperantem.

Pro obyvatele Alto Paraíso je esperanto první cizí jazyk, protože jím mluví esperantisté ze zahraničí, kteří město navštěvují.

Jindy mě zase Giuseppe vezl do nejelegantnějšího hotelu v Alto Paraíso „Camelot“, který řídí esperantistka Amanda Fereirová. Pak jsme šli do papírnickví okopírovat několik dokumentů a na dveřích jsem viděl nápis „Esperanto parolata“.

Prodejnou vybudoval Sergio Campos. Před deseti lety se přistěhoval do Alto Paraíso po své účasti na esperantském semináři v Bona Espero. V městečku se také dobře domluvíte s učitelkami Andreou a Eny, se sociální pracovnicí Rosamirou, s ošetřovatelkou v nemocnici a určitě s několika jinými bývalými žáky Bona Espero. Mnoho našich bývalých žáků odešlo daleko do nejrůznějších koutů

⁶⁸ Německé město Herzberg přijalo před několika málo lety přídomek „město esperanta“. Druhý nápis sděluje: „Je to neuvěřitelné, esperanto žije!“

⁶⁹ Ĝardeno - zahrada

Brazílie, jako třeba Adeli a Adélia, učitelky, do sousedního města São João d'Aliança, Gilson a Tatina do Formosy, Maria do Cavalcante a ještě jiní, a jinam.

Je esperanto v Bona Espero povinným předmětem?

Nikdy a nikomu jsme nenutili, aby se esperanto učil. Jak jsem již řekla, od začátku považujeme Bona Espero za rodinný podnik a snažíme se jednat s našimi dětmi jako s našimi syny. Pro Guida a Daria je esperanto rodným jazykem a tedy ho nemohou považovat za něco povinného. Je to normální. Jazykem bonesperánů se esperanto stalo podobně. Když jsme sem přišli, neuměli jsme portugalsky. Mluvili jsme tedy na děti esperantem a profitovali z toho, že je mimořádně podobné portugalštině. Chyběli učitelé, a my jsme chtěli, aby škola fungovala. Snažili jsme se o to vlastními silami. Guiseppe začal vyučovat matematiku esperantem a já jsem učila portugalštinu, kterou jsem neuměla. No, jen si představte, sama jsem se jazyk učila a také vyučovala.

Kuriózní věc!

Docházelo ke směšným situacím. Naši první žáci byli mladí delikventi. Často některý chlapec něco řekl, ostatní se smáli a já se smála s nimi, ačkoliv jsem nevěděla o co jde. Později jsem poznala, že ... chtěl urazit a sprostě mluvil. Ale potřeba je nejlepší učitel, brzy jsme se portugalsky naučili. Esperanto ale zůstalo domácím jazykem, zejména když začali chodit dobrovolníci. Nebylo nutno nijak zasahovat, aby se začalo vyučovat, prostě tady esperanto bylo a všichni se ho učili tím, že bylo používáno. Celkem brzy vzniklo pravidlo, které platí doteď: Čím více kvalitních dobrovolníků je tady, tím více dětí mluví esperantem. Žádná hranice pro výuku esperanta jako regulérního předmětu neexistovala, když přišli kompetentní dobrovolníci jako již zmiňovaný Marian Łuczywo z Polska, Aneta Ubik z Německa, Salme Tiili z Finska, Alejandro Cossavella z Argentiny a další, ale vždycky jich bylo moc málo.

Proč pedagožky Ada, Maria, Ildete nevyučují esperanto? Mluví jím velmi dobře.

V první řadě musejí splnit své základní výukové povinnosti. Nevšimnul jste si, jak jsou unavené na konci dne? Je to velmi namáhavé naučit děti, které se v jedenácti letech začínají učit rozlišovat písmena! A ta práce nikdy nekončí. Není to jediná příčina, že se esperanto nevyučuje jako povinný předmět. Bona Espero je mimořádný příklad soukromé vzdělávací instituce, nad kterou nevládne žádná náboženská, nebo jiná ideologická organizace. Často se stává, že takové instituce se snaží rozšířit počet svých adeptů. Nelišili bychom se, pokud by naší prioritou bylo, jak vy říkáte, produkovat esperantisty. Podle mého svědomí takový cíl by byla kamufláž. Podle statutu je prioritou Bona Espero dát příležitost dětem nacházejících se v rizikovém životním prostředí. Při svém pobytu se zde setkají s esperantem a naučí se ho více nebo méně dobře. Jak ho dítě později využije, to bude zcela podle jeho vůle. V každém případě je esperanto druhým oficiálním jazykem instituce a často je používáno ve vnitřních i vnějších vztazích.

Předpokládám správně, že přílišné zdůrazňování esperanta ve školním programu by mohlo působit nepříznivě?

Skoro deset let jsme zde žili v diktátorském režimu a také jsme čelili nepřátelům ve vlastních řadách, kteří proti nám neváhali použít politické zbraně. Naštěstí nyní můžeme řešit dilema, zda vyučovat esperanto povinně, nebo nepovinně, jen jako otázku výukové metody. Podle mého mínění, povinným vyučováním by se esperanto kvalifikovalo jako další učební předmět, zatím co naše děti ho považují za jazyk rodiny a ve styku se zahraničními „rodinnými příslušníky“ Bona Espero.

Máte pravdu. Jsem rád, když Nelson, Simon, Elmario, přicházejí ke mně na terasu a „nutí“ mě mluvit esperantem, místo abych je, já sám, ve třídě nutil učít se esperantu. Děti v Bona Espero jsou vlastně rodilí esperantisté.

Ano, chovají se k esperantu jako k rodnému jazyku. Mohu ze zkušenosti říci, že rodilí esperantisté nemají onen „sanktan fajron“⁷⁰ rozšiřovat mezinárodní jazyk, necítí jako misi realizovat „finvenkismo“⁷¹, ale považují esperanto za přirozený fakt.

Znám rodilé esperantisty, kteří plyně hovoří, ale neznají dobře gramatiku.

Guissepe: V Bona Espero se formují esperantisté, ale ne nutně „movadanoj“.⁷² Má to své vlastní příčiny, které se týkají všeobecně brazilských esperantistů. Podívejte se, kdyby se Zamenhof narodil v Brazílii, nevytvořil by esperanto, protože zde nejsou podmínky jako Bialystoku. Když byste chtěl projít Evropu od Jekatěrinburgu na Urale až do Lisabonu, projdete několika desítkami států a najdete ještě více jazyků.

Jen malé Polsko hraničí se šesti zeměmi, kde se mluví jiným jazykem.

Zatím co v Brazílii, velké jako celá Evropa stačí jen portugálština. Kdybyste jel čtyři tisíce kilometrů z Rio Branco al Recife a stejně daleko z Porto Alegre al Macapá při ústí Amazonky, všude se domluvíte portugalsky. Brazílie sousedí se zeměmi, kde se mluví španělsky, a španělštině Brazilci rozumí. Tedy praktické užití esperanta zde není naléhavé.

Bohužel tuto výhodnou jazykovou situaci způsobila před stoletími koloniální politika a zničila stovky, možná i tisíc domorodých jazyků. Ale přesto je počet brazilských esperantistů relativně vysoký. Proč?

Ursula: Jsou to idealisté, ponejvíce intelektuálové, chápou myšlenku esperanta pro celosvětové porozumění. Důležitý je také fakt, že brazilští esperantisté jsou částečně také spiritisté,⁷³ kteří jsou příznivci mezinárodního jazyka. V Brazílii nejen že je nesnadné získávat nové adepty pro esperanto praktickými argumenty, ale i praktikovat ho mezi dobrými esperantisty je složité. Hlavní překážkou jsou velké vzdálenosti, které omezují přímé kontakty mezi lidmi a také účast na esperantských akcích. Nejčastěji se jedná o izolované kluby, které existují jen v několika velkých městech.

Z takového idealistického a intelektuálního přístupu k esperantu od Brazilců možná pramení poněkud kritické hodnocení práce v Bona Espero.

⁷⁰ sankta – svatý, fajron – oheň. Přibližně: plamenný zápal

⁷¹ Finvenkismo: Fino- konec, venki – vítězit, ismus – ideologie.

Esperantský výraz pro plné vítězství esperanta

⁷² Movadano: movado – hnutí, ano – příslušník, člen,

esperantský výraz pro aktivního esperantistu.

⁷³ Jedná se o náboženské filozofické hnutí, populární v Brazílii, pocházející z roku 1857, které je založeno na doktríně francouzského filozofa Allana Kardece (Hippolyte Léon Denizard Rivail, 1804-1869). K rozšíření v Brazílii přispěl začátkem dvacátého století český imigrant Vladimír Lorenz, význačný polyglot a esperantista.

Několik osob tvrdí, že vyučovat esperanto děti z analfabetického prostředí, nemá význam, protože pak, když opustí domov, nestanou se aktivními esperantisty. Ale to nečiní ani mnoho jiných lidí, kteří dokončí kurz esperanta. Mohla bych říci: *Když mladý bonesperán odchází, Bona Espero se to již nedotýká, je to problém esperantského hnutí*. Je faktem, že naši žáci po odchodu stoupají ve společenské pyramidě a hledají si svou pozici. A právě na to jsme hrdí. Nebylo by pro nás potěšující vidět mladé, kteří plynule mluví esperantem jak na ulici žebrají. Ostatně ta tvrzení, že se bývalí bonesperáni nehlásí do hnutí, není zcela pravdivé. Například Clarimundo Barbosa a Adão Santos, kteří bydlí v hlavním městě jsou aktivní v „Brasília Esperanto-Asocio“. Clarimundo navštívil mnoho zemí, kde má své esperantské přátele. Stejně aktivní je učitelka v Bona Espero Ada Fereirová. Ildete Barbosaová právě teď vyučuje esperanto v Japonsku.

Dnes po snídani jsem navštívil zahradníka Orlanda v zelinářské zahradě. Měl radost, že zelenina dobře roste, díky mírnému dešti. Bavili jsme se esperantem. Alespoň s deseti dětmi se snadno dorozumím. S vámi oběma mluvím esperantem, s učiteli, a s dalšími hosty. Právě přišla dobrovolnice Uschi a Otto Nelkenovi z Německa, před nedávnem to byla Astrid a Eric Mortensenovi z Dánska, mezitím se objevili Enivaldo Silva, Paulo Nascente a jeho manželka Angela. Já se zde opravdu cítím na esperantské půdě.

Guiseppe: Všiměte si, že zde nemáme „kongresovou Esperantii“, kde se používá esperanto jen při slavnostních projevech nebo na kritizování výboru UEA, u nás se jedná o témata každodenního života a také se používá jiná slovní zásoba.

Máte pravdu, abych mohl mluvit s Orlandem, musel jsem se naučit slova jako záhon, krumpáč, motyčka, kompost, hnůj, hlávkový salát, dýně, lilek atd. a vůbec mi nepřišlo, abych se zeptal kolik esperantistů se schází na klubových večerech v jeho městě.

Ursula: Bona Espero má všechny podmínky pro esperantský klub: velké sály, moderně multimediálně vybavené, jsou zde hudební nástroje včetně velmi kvalitního klavíru. Máme velkou a dobře uspořádanou knihovnu s třemi tisíci knihami, mimo jiné i sérii „Ludovikito“. Uvažuji o speciálních schůzkách esperantistů, kteří by zde četli knihy, vyměňovali si názory, diskutovali. Jen si představte, jak by si zde zlepšili svou schopnost ovládnout jazyk. V Bona Espero se vždy konaly semináře a jiné akce. Nyní díky „novému domu“ se podmínky ještě zlepšily pro takové akce. Je zde sedmdesát lůžek, ale můžou se zde konat i daleko větší akce, protože v Alto Paraíso jsou dobré hotely a najdete zde štítky napsané „Esperanto parolata“.

Bona Espero má ještě něco, co určitě nevládní žádný jiný esperantský klub: ideální podmínky pro rekreaci v krásné krajině s mírným klimatem, krystalově čistým vzduchem a vodou.

Dosud přicházeli jen dobrovolníci na práci, ale v Bona Espero je také místo pro esperantisty, kteří nemusí pracovat. Jsou vítáni i na několika měsíční pobyt. Důležité je jen, aby pozitivně ovlivňovali mezinárodní étos a samozřejmě tolerovali děti. Mladí bonesperáni mají rádi hosty. Často se i divím, jak ti malí rádi konverzují se staršími lidmi, považují je za své dědečky a babičky.

Jestliže tito hosté nepřispívají prací, jak nahradí výdaje svého pobytu?

Oni mohou za pobyt zaplatit. Ceny jsou tu nízké. Pochopitelně si musí být vědomi, že se musí sami obstarat.

Starší lidé často onemocní...

Před příchodem si každý dobrovolník, bez ohledu na věk, musí obstarat zdravotní pojištění. My ale máme optimistický názor na zdraví. Představte si, že Guiseppe a já jsme byli nemocní jen jednou během 33 let, vlastně se jednalo o latentní nemoc, kterou jsme si přivezli z Evropy. Naše děti vůbec nebyly nemocné, jen jeden dobrovolník měl zde úraz. Byla to dobrovolnice, spadla ze střechy.

Používali jste služeb „curandeiros“?

Tak se v Brazílii říká léčitelům, kteří někdy zdánlivě konají zázraky. Já jsem sama viděla, když léčitel ženě odhalil břicho, rozřízl, ponořil do břicha ruce, vytrhl velký nádor a tlustou nití otvor zašil. Žena celou dobu stála, nenaříkala pro bolest, nedostala žádnou injekci. Ale je znám i jiný případ. Jednou „curandeiro“ operoval ženě hrdlo, neúmyslně jí prořízl artérii a žena zemřela. Nyní jsou šarlatáni na ústupu, protože zdravotní služba je lepší. V Alto Paraíso je zcela moderní nemocnice.

Naštěstí jsem nepotřeboval léčitele, ani nemocnici, protože během půlročního pobytu jsem se cítil výborně. Bezpochyby je to čistým přírodním prostředím a jednoduchým, ale pravidelným stravováním. Brzy odjedu, ale už teď pocít'uji chuť se sem vrátit.

Guiseppe: Nebyl byste jediný, který se sem opakovaně vrací. I několik zklamaných později změnilo svůj názor a vrátilo se. Je dlouhý seznam esperantistů, kteří chtějí přijet, ale nemají čas nebo prostředky na cestu. Čekáme také na všechny ty, kterým nestačí večery v jejich klubech nebo osamocené praktikování esperanta.

Bona Espero není o mnoho menší než republika San Marino. Jako unikátní esperantský fenomén má i atributy státu: vlastní pozemek, jazyk a lid.

Ursula: Rozhodujícím prvkem je lid. Další rozvoj Bona Espera bude záležet na počtu a kvalitě lidí, kteří přichází a obdělávají tento kousek esperantské země, kde se mezinárodním jazykem přirozeně mluví.

Ne jen při kongresovém týdnu, ale každý den.

17. Naše děti

Vize bez realizace je jen snění

Práce bez vize je ztráta času

Realizování vize změní svět

Nação do Arco-Íris

***Feličan Paskon!*⁷⁴ *Ne forgesu akuzativon!*⁷⁵ Papoušek opakuje Guiseppova slova a bonesperáni začínají slavnostní snídani u bohatě prostřeného stolu. Na Velikonoční neděli 2007 se sál v „centrálním domě“ změnil na elegantní restauraci.**

Ursulo, jsou Velikonoce v Bona Esperu tradicí regionu?

Zdejší region nemá tradice. Nemohly vzniknout v divoké krajině, kde žije málo lidí, izolovaných jeden od druhého. Naopak v Bona Esperu, kde se žije v pospolitosti, vznikly vlastní obyčeje, převážně importované zahraničními esperantisty. Před několika dny jste hovořil o polském zvyku, kdy o Velikonočním pondělí dává jeden druhému kousek vařeného vejce a současně přeje vše dobré. Ada spontánně rozkrojila vejce na kousky a rozdala je, aby si je všichni společně předávali a blahopřáli si. A nový zvyknul na světě!

Před snídaní děti hledaly vejce ukrytá v zahradě. Byla jste to vy, kdo zavedl tento zvyk?

Tento zvyk je v Brazílii populární. A jako by vznikl speciálně pro Bona Espero. V hledání samotném se skrývá naděje, v naší rozlehlé zahradě děti jen nesnadně najdou ukrytá vejce, někdy to trvá celou hodinu; dospělí mohou zatím klidně připravit slavnostní snídani a dokončit ozdobu sálu, který zůstává do posledního okamžiku zavřený.

Vánoce začala a Velikonoce končí naše kniha. Mohou si čtenáři myslet, že jsou děti v Bona Esperu vedeny na základě křesťanské doktríny?

Naším vlastním rodinným náboženstvím je katolictví. Střední školu jsem navštěvovala u katolických jeptišek. Ale v mé vlastní rodině jsem se setkala s problémy, jejichž zdrojem byla náboženská různost. Můj otec trpěl faktem, že se zamiloval do protestantky a oženil se proti vůli rodičů. Naučila jsem se respektovat každé náboženství a pokusila jsem se aplikovat tento princip na svých vlastních dětech a také na všech bonesperánech. Nenutíme jim toto, nebo jiné náboženství, ani ateismus.

Ale Brazílie je největší katolická země na světě.

Možná je to pravda v celostátní dimenzi, ale ne v této části Brazílie. V Alto Paraíso žije pět tisíc osob a vyznávají deset různých náboženství, vlastně všechna patří k tzv. evangelickým vyznáním; katolické náboženství tam vůbec není ve většině. Pravděpodobně, kdybych neměla osobní zkušenosti, vybrala bych si cestu ekumenismu v nejširším smyslu slova. Na Velký pátek, děti které chtěly, se posadily do kruhu a po modlitbě „Otče náš“ meditovaly. Tomu říkám „poslouchat ticho“. Tuto tradici založila před naším příchodem Neuza Esteves Araújo.

Uvědomělá meditace se zdá inspirujícím zážitkem.

Úspěšně zakořenilo také několik jiných zvyků, včetně vánočních a velikonočních obřadů. Pokládáme je za kulturní prvky. Z náboženství čerpáme základy etiky. Základní ideje jako je dobro, láska, štěstí musejí být vysvětleny zvláště dětem, které přišly z demoralizovaného prostředí. Před několika dny jsem viděla plačící *Naiaru*. Vysvětlila mi své neštěstí: *Tady mě nikdo nemá rád*. Během těch 33 let jsem prožila neuvěřitelné věci a přesto se stále přihodí občas šokující překvapení. Musela jsem

⁷⁴ Šťastné Velikonoce!

⁷⁵ Nezapomeňte na akuzativ!

s *Naiarou* pohovořit, abych pochopila příčinu jejího pláče. Ta jedenáctiletá dívka, dříve než přišla do Bona Espero, byla sexuálně zneužívána. Ukázalo se, že to pokládala za lásku. Ano, tak ji ublížili.

O Vánocích zůstalo v Bona Espero jen osm dětí, nyní o Velikonocích o hodně víc.

Guisepe: O vánocích začaly dlouhé letní prázdniny, proto většina dětí odjela ke svým příbuzným. Velikonoční prázdniny trvají jen čtyři dny, nechtěli jsme poslat domů žáky, kteří bydlí daleko, jako např. *Elena*, která bydlí v chatrči ztracené kdesi v horách. Celkem zde zůstalo dvacet dva dětí. Část raději tráví prázdniny v Bona Espero, než aby jely domů, kde se často cítí jako bezprizorné.

Zatím co zde jsou „našimi dětmi“.

Čí opravdu jsou, nevíme, protože neznáme jejich rodiče a oni většinou neprojevují zájem o své potomky. Naopak my, z vlastní iniciativy se staráme o matku *Nelsona* a *Elia*. Jejich matka strávila v Bona Espero poslední Vánoce, kdy již byla odsouzená k trestu na 23 let do vězení v Alto Paraíso. Životní podmínky ve vězení jsou hrozné. Té nešťastné ženě jsme tam dopravili matraci, lůžkoviny a oblečení a přinášíme jí čas od času trochu jídla. Tragicky nařká na nespravedlnost, je pořád přesvědčená o své nevině, protože „nic neudělala“. Její synové, osmiletý *Nelson* a desetiletý *Elio* jsou fakticky „našimi dětmi“.

***Nelson* mi jednou vyprávěl o svém špatném otci. Nikdy dříve jsem neslyšel tak hrůzné vyprávění v esperantu.**

Všimla jsem si, jak velmi dobře pokročil v esperantu *Elmario* a *Simon*. Jen těžko je možno si představit, že oba přišli do Bona Espero před půl rokem, a až tady se seznámili s písmeny a začali psát současně v portugalštině a v esperantu. Ti jsou také „našimi dětmi“, stejně jako právě přišlí *Delson* a *Paulo*.

Kolik dětí mělo příležitost se tady učit?

Jak jsem již říkala, během těch 33 let to bylo něco přes 400. Velkou většinou to byly děti vesničanů. Ačkoliv vyvozovat něco z fiktivního počtu by mohlo být zavádějící, ale dá se předpokládat, že bez Bona Espero by se mnoha z nich nepodařilo vymanit se z kruhu sociálního vyloučení. Myslím děti z ulice, ty nenajdete v Alto Paraíso právě proto, že zde již dlouho existuje Bona Espero.

Ale když jste přišli sem do Brazílie pomáhat brazilským dětem, riskovali jste, že ztratíte svoje vlastní syny.

Toho jsme si byli vědomi a hodně nás to zarmoutilo hned po našem přestěhování. Ale nakonec jsme konstatovali, že v risku je také zárodek příležitosti. *Dario* a *Guido* byli tenkrát dvanáct- a patnáct- letí. V radikálně změněném prostředí se již necítili dětmi. V plné důvěře jsme jim ponechali volnost. To prakticky znamenalo, že dosavadní rodičovskou péčí musela nahradit jejich vlastní odpovědnost. Synové studovali v Brasílii, my jsme bydleli v Bona Espero a snažili jsme se, aby se synové nikdy necítili opuštěni. Každý večer jsme s nimi mluvili. *Vellozo* byl vášnivý radioamatér a jeho pomocí jsme měli most v éteru. Ano, problémy nechyběly, ale konečný výsledek byl dobrý. *Guido* je specialista na finanční otázky na italském velvyslanectví v Brasílii. Všechny ekonomické záležitosti procházejí jeho úřadem. *Dario* si vybral vědeckou kariéru, je světově známým genetikem. Často mě překvapuje telefonáty z různých koutů planety, kam ho zvou přednášet na univerzity. Také vlastní laboratoř na genetické výzkumy.

Bylo mi potěšením být hostem u obou rodin vašich synů a měl jsem tam dojem, že jsem navštívil babylon.

Ten babylon naší rodiny začal v roce 1957, když jsem přišla do Turínu jako Guiseppova manželka. My oba jsme mluvili esperantem a to zůstalo naším rodinným jazykem i po narození Guida a Daria. Já jsem se ale musela naučit italsky, italština mi ale nestačila ve styku s Guiseppovými příbuznými. Ti mluvili piemontským dialektem, který je zcela zvláštním jazykem. Pro němčinu nebyla příležitost. Často se nám stávalo, že se v našem bytě mluvilo současně třemi jazyky. Po přestěhování do Brazílie se přidala ještě portugalština. Když navštívíme Guidovu rodinu, je hlavním jazykem italština, protože jejich hospodyně Fabrizia je Italka. U Daria je důležitější portugalština, protože Dariova manželka Tania je Brazilka. Naše čtyři vnoučata, Fabio, Mauro, Rafael a Renata, mluví hlavně portugalsky. Kromě toho všichni mluví anglicky a italsky. Když přijde ze zahraničí esperantista, jako jste vy, zazní esperanto. Dario a Guido jím mluví plyně. Protože žijí v takovém babylonu už tolik let, jsem stále víc hlouběji přesvědčenou esperantskou adeptkou.

Ačkoliv jste riskovali budoucnost vašich synů, oni v životě uspěli. Vaším cílem byla budoucnost brazilských dětí. Stál výsledek za tu námahu?

To je těžká otázka. Bylo by možno na ni odpovědět pomocí nějaké variace na teorii relativity. Cítili jsme často nezáměr k naší práci ze strany jiných lidí. Celý výsledek naší pilné práce je jen oněch 400 lidských bytostí, zatím co v bídě v Brazílii trpí padesát milionů lidí. Naše práce je tou „kapkou v moři“. Často to říkají naši kritici a mluví o revolučním řešení celého problému, ale nepřipravují ani revoluci, ani nepřidávají svou kapku.

Čtyři sta osob je velká kapka. Představte nám několik těch „kapiček“.

Guiseppe: V roce 2006 přijely dvě osoby na motocyklu. Hezká dívka, která řídila, se představila: *Já jsem Betania*. Až pak jsem si vzpomněl na hroznou scénu, když jsem evakuoval rodinu José la Mola ze zatopené chaty. Vybavil se mi obraz matky se sedmi dětmi, všichni mokří, plačící hladem. Matka rezignovaně držela u prázdného prsu miminko, šestiměsíční Betanii. Nyní je to šťastná žena, s dobrým postavením.

Ursula: Jednou jsem musela obstarat dokumenty na justici v Cavalcante. Tam mě oslovil mladý muž: *Dobrý den, teto! Já jsem Max*. Pamatovala jsem si ho jako učenlivého chlapce. Hrdě mi vypravoval o svých studiích, díky nim se stal úředníkem na místním soudu. Jednou ve Formose jsme byli v restauraci s naším hostem a mluvili jsme esperantem. Přišel číšník a také nás pozdravil mezinárodním jazykem. Byl to náš bývalý žák Gilmar. V Cavalcante jsme potkali naši bývalou žačku Fatimu, která je vedoucí benzínové stanice. Blízko našeho bytu v Brasília pracuje v benzínové stanici Sergio, také náš bývalý žák, tenkrát pěkný uličník, který nás hodně zarmucoval, ale nakonec využil svou příležitost. V São João de Aliança jsem potkala učitelky Adeli a Adeli. Je mnoho mladých, kteří se začali učit v Bona Esperu a pak se jim podařilo dokončit střední školu a nyní mají dobré zaměstnání jako Rafael, Josecicero, Jilma, Leandro, Silvia, Josefina... Aline a Alice studují zemědělství, Tania zootechniku, Ivany má diplom z matematiky, Clarimundo z účetnictví, Ada z historie, Maria a Edith z pedagogiky, Bruno se stane brzy advokátem. Mohu ve výčtu pokračovat, ve velké většině pochází tato mládež z analfabetických rodin.

Část vašich bývalých žáků mělo kriminální zkušenosti. Nevrátili se po odchodu z Bona Espero na zločineckou dráhu?

Papudo, který odjel do Brasílie, se přidal do pouliční loupeživé bandy a nyní si odpykává trest ve vězení a při tom to byl talentovaný chlapec a měl příležitost zaujmout ve společnosti důstojné místo. Já ale neznám další takový případ, ačkoliv podobné děti tady nebyly vzácností; také jsme jim nikdy neodmítli podporu. Často se stávalo, že byli chyceni při krádeži, ke které je dohnal hlad. I teď tady máme mladého zloděje. Je to dobrý hoch, nezdá se, že by měl sklony ke krádežím, nemusí se bát hladu; Jídelní zvonek čtyřikrát denně svolává děti do jídelny. V Bona Esperu mnoho dětí pochopí, že učením je možno získat řemeslo, profesi, která jim zajistí důstojný, lepší život. Brazílie je velká země velkých možností. Mnoho lidí je nezaměstnaných ne proto, že by bylo málo práce, ale pro nedostatečnou odbornou připravenost. Žádný bývalý bonesperán není bez práce.

Nyní jsme mluvili o bývalých žácích z třiatřicetiletého období Grattapagliových. Máte nějaké kontakty s bonesperány z dřívějšího, pionýrského období?

Guiseppe: Zřídka. Jedná se o lidi, kteří jsou pravděpodobně již dědečky. Několik z nich navštívilo Bona Espero a divili se, jak se změnilo. Například Cristovão Carvalho, majitel deseti taxíků v hlavním městě. Slyšeli jsme o nějakém Hamiltonovi, který byl zabit v potyčce s policií. Obzvláště zajímavý je případ Olympia de Araújo. V sedmdesátých letech zastavil u „bílého domu“ červený automobil Volkswagen, ze kterého vystoupil elegantně ustrojený mulat s hezkou blondýnkou. Představil se jako bývalý žák a my jsme ho radostně přijali. V přátelském rozhovoru nám host vyprávěl, že tenkrát utekl z Bona Espero v roce 1968 a řekl svým spolužákům: *Vrátím se sem, ale jen v červeném autě s blondýnkou.*

Olimpio výborně splnil svůj slib!

Ale po neuvěřitelných dobrodružstvích. Když utekl, potuloval se po Goiâni. Pak se nechal najmout, pod slibem vysoké mzdy, na práce v pralesích Amazonie. Se skupinou mladých lidí byl transportován letadlem na sever. „Eldorado“ ale byla skupina baráků ohrazená ostnatým drátem a „vysoká mzda“ bylo bídné jídlo za otrocké kácení stromů pod kontrolou ozbrojených hlídačů. Prchnout nebylo jak a ani kam se pak obrátit. Olimpio měl však zkušenosti s útekem z Bona Espero a ještě před tím z vězení. Při letu k Amazonii z nudy pozoroval slunce. Na základě toho pozorování si Olimpio určil směr pravděpodobného útěku přes savanu. Přemluvil ke společnému útěku několik svých kamarádů. V noci šli pěšky a ve dne se skrývali. Jedli ovoce a pili vodu, kterou našli. Podařilo se jim vyjít z džungle a pokračovali savanou. Již nebyli pronásledováni, pokládali je za mrtvé. Jejich odysea trvala 45 dní a ne všichni přežili. Olimpio udal na policii nezákonné poměry v pracovním táboře a pomohl policii tábor najít. Moderní otroci byli osvobozeni. Tento případ je všeobecně známý, policie ho zveřejnila jako svůj velký úspěch. Tenkrát jsme nevěděli, že hlavní hrdina byl bývalý bonesperán.

Ačkoliv v případě tohoto senzačního případu nebylo Bona Espero zmiňováno, já jsem našel mnoho důkazů dosti častého zájmu hromadných sdělovacích prostředků o esperantské škole na statku.

Ursula: Bona Espero jako pouhý dětský domov, nebo jako pouhý esperantský podnik by zajisté nebyl tak přitažlivý. Zdá se, že atraktivita pro novináře spočívá v několika aspektech. Zaprvé to je již mysteriosní jméno místa: Alto Paraíso; zadruhé Bona Espero plní důležitou sociální službu, vychovává a vzdělává děti, které by jinak zůstaly analfabety nebo se možná staly kriminálními živly; a zatřetí funguje pomocí dobrovolnické práce idealistů; začtvrté, používá mezinárodní jazyk, který není všeobecně známý; zapáté je skutečnou mezinárodní komunitou, která se skládá ze stále přicházejících esperantistů z celého světa.

Zdá se, že formulujete these pro novinový článek nebo nastiňujete scénář pro nový film o Bona Espero. Opravdu, díky těmto aspektům se Bona Espero jeví jako nejčastější téma mých esperantských příspěvků pro Polskou televizi.

Giuseppe: Také okolnosti, nezávislé na nás, způsobily speciální zájem novinářů. V osmdesátých a devadesátých letech prodělalo Alto Paraíso velký vzestup, protože zde vznikl ekologický turismus. Národní park Veadeiros, přírodní rezervace Centrální brazilské náhorní plošiny, láká stále více turistů. A také Alto Paraíso se stalo magnetem pro ezoteristy, mystické skupiny, které se usídlily v okolí a očekávají zde „Novou éru“. Skončilo druhé tisíciletí a různí mystici to považují za konec světa. Kromě toho náš region je dlouho považován za možné místo k přistávání mimozemšťanů.

Kde přistanou hosté z vesmíru?

Ano, právě to je to, co přitahuje množství senzacechtivých novinářů. Často neúmyslně zavadí pozornost na Bona Espero, na Národní park. Několikrát jsme profitovali z této vlny zájmu a stali se oblíbeným tématem televizních zpravodajů z neznámějších kanálů. Žurnalisté se ponořili do tématu a vyrobili informace o našem institutu a o esperantu samém.

Vedle hlavního vchodu do Bona Espero stojí obelisk s pěticípou hvězdou a s nápisem: „At' mír vládne světu.“ Jak vznikla „Hvězda Bona Espero“?

Ursula: To je jeden ze stovek tisíc obelisků, postavených z iniciativy japonské císařské rodiny na nejrůznějších místech ve světě. Nápis jsou asi ve stech jazycích. Mají upomínat lidstvo na tragedii v Hirošimě a Nagasaki. Bona Espero se přidalo k této iniciativě v roce 1993. Náš obelisk má nápis v esperantu a portugalštině. A právě před tímto obeliskem pracovníci největšího televizního kanálu v Brazílii „Rede Globo“ začali svou prezentaci následujícími slovy: *Obyčejně si myslíme, že esperantisté jsou intelektuálové, kteří se scházejí v knihovnách, aby probírali jazykové problémy. Ale tady v Bona Espero esperantisté pracují na řešení důležitých sociálních problémů lidstva.*

Dotkli se základní myšlenky Bona Espero.

Giuseppe: Mnohokrát novináři, když poprvé ve své praxi zpracovávali esperantské téma, nás překvapili trefným pochopením naší myšlenky. Za zmínku stojí článek v populární týdenní revue „Manchete“. Hlavní deník v Goiânni „O Popular“ v roce 1995 uveřejnil článek: „Škola jménem Naděje“. V listopadu 1996 v časopise pro ženy „Mais Vida“ zveřejnili třístránkový rozhovor s Ursulou. V září 2000 překvapila esperantisty v Brazílii dvoustránková prezentace esperanta a Bona Espero v prestižních novinách hlavního města „Correio Brasiliense“, se společnou fotografií a bombastickým titulkem: „Učte se s nimi“.

Během mého krátkého pobytu navštívilo Bona Espero mnoho významných osob z hlavního města, které neměly nic společného s esperantem.

Ursula: Naše kontakty s neesperantským prostředím jsou hlavně důsledkem publikování v tisku a televizi, ale také často přicházejí návštěvníci regionu ze zvědavosti, aby se dověděli něco o esperantu. Objevují se docela neznámí lidé a odjíždějí s dobrými dojmy a také se vracejí. Zmiňoval jste admirála. On je komodorem velícím námořnictvu Centrální Brazílie. Politici, spisovatelé, umělci rádi navštěvují Bona Espero ...

Jak začala vaše spolupráce s „Rotary International“?

Rotariánský klub existuje v Alto Paraíso již deset let a investuje finanční prostředky amerického rotariánského fondu na sociální projekty, mezi jinými pro děti a seniory. „Rotary International“ se rozhodl v rámci sociální spolupráce s Rotariánským klubem v Alto Paraíso a argentinskou rotariánskou oblastí subvencovat v roce 2001 vzdělávací instituci Bona Espero, zakoupil nová lůžka, skříně, stoly. My oba jsme byli pozváni do klubu a věděli jsme již, že v rotariánském hnutí existuje skupina, která používá esperanto ve vnitřním styku. Navázali jsme kontakt s těmito zajímavými přáteli a pravidelně se s nimi setkáváme na esperantských kongresech a rotariánských konferencích. V posledních osmi letech jsme měli příležitosti napomáhat k rozšiřování esperanta při návštěvách rotariánských klubů v různých zemích světa. Na konferencích Rotary International se zúčastňuje průměrně tři tisíce rotariánů. Naše esperantská skupina má každý rok na těchto konferencích svůj stánek, kde jsou výborné podmínky jak informovat veřejnost, která v praxi naráží na problémy s komunikací. Každý rok se hlásí do esperantské skupiny více rotariánů.

Skupina jen informuje o esperantu, nebo vyvíjí konkrétní aktivitu?

Rotary International vydává každoročně sto milionů dolarů na promírové a humanitární projekty. Světový výbor vede členy k vytváření partnerských vztahů mezi různými kluby, aby byly realizovány společné projekty a vzájemné návštěvy. Nám „esperotariániům“ se podařilo vytvořit spolupráci mezi australskými a brazilskými kluby za pomoci esperanta. Podobně jako se to stalo mezi Belgičany, Francouzi, Brity a Brazilci. Bona Espero navštívili rotariáni z Belgie, Nizozemska, Itálie, Kanady a USA. Názorně viděli jak esperanto prakticky funguje. Se stejným cílem spolupracujeme s „Mondcivitana Registrolibro“ v Paříži, kde jsem byla zvolena v roce 1998 jako delegátka „Kongresu národů“. Zde jedním z oficiálních jazyků bylo esperanto.

Moto pro tuto kapitolu jsem převzal z luxusně vázané knihy, ve které jsou dvě stránky věnovány Bona Esperu. Jak se to stalo?

V roce 2001 brazilská federace a státní vlády přijaly záštitu na vydání této bohatě ilustrované monografie o našem regionu. Titul je možné přeložit doslova jako: „Kolébka vod nového tisíciletí“ a dotýká se zeměpisného faktu, protože v regionu pramení řada řek, které se vlévají do Amazonky. V knize je Bona Espero prezentováno jako průkopnická skupina, idealisticky orientovaná ve smyslu esperanta. Text popisuje aktivity instituce jako: *konkrétní vzorový projekt života podle starých hodnot v moderní době*.⁷⁶ V knize, stejně jako na oficiálních mapách regionu, Bona Espero figuruje jako zeměpisné označení.

„Aby zůstalo na mapě Brazílie“ je nadpis článku o Bona Esperu, který vyšel svého času v časopise „Esperanto“. Už si nepamatuji o co se jednalo.

Guiseppe: Článek vyšel v červnu 1995 z iniciativy tehdejšího výboru „Subtena Societo“ a uvádí oprávněné úmysly garantovat pokračování činnosti v Bona Esperu kompetentním vedením po odchodu Ursuly a mne. Autoři bohužel se s námi neporadili. A tak nás překvapilo množství otázek z celého světa o budoucnosti institutu. V článku zcela jednoduše žádali, aby osoby, které jsou připraveny pracovat a převzít plnou odpovědnost za brazilskou instituci, se přihlásili německé „Subtena Societo“. Výsledkem bylo, že přišla do Bona Espero jedna kandidátka, doporučená spolkem, která projevila svou nechuť zabývat se dětmi a přála si odpočívat po své dlouholeté práci učitelky.

Co vy sami si myslíte o budoucnosti Bona Esperu?

⁷⁶ Miguel von Behr, Berço das Aguas do Novo Milênio, Editora UnB, IBAMA, Brasília 2001, str. 67.

Ursula: Výměna vedení v Bona Espero je přirozeně determinovaná, ale neměla by proběhnout revolučními metodami. Po pionýrské generaci, která se skládala ze šesti průkopníků, nastoupila generace druhá. K té druhé patřili kromě mne a Ursuly brazilští spolupracovníci, mezi nimi Enivaldo Silva, který byl 25 let generálním ředitelem, a již dříve zmiňovaný Mário Garófalo a Lia Milhomemová. Ta byla úřednicí federálního vrchního soudu. Esperanto se naučila v roce 1981 a hodně se podílela na organizaci 66.Světového kongresu v Brazílii. Následujícího roku byla zvolena účetním revizorem v Bona Espero, a představte si, že dodnes bez přerušení tuto funkci plní. Již mnoho let obstarává kurzy esperanta v sídle Národní spiritistické federace v Brazílii. V roce 2003 převzal funkci generálního ředitele Ulisses Riedel, známý advokát a ředitel televizního kanálu TV-SUPREN. V současném vedení, třetí generace jsou aktivními bývalí žáci Ada Ferreiraová a Clarimundo Barbosa. Každodenně zde pracuje pět bývalých žáků jako dobrovolníci, kromě dvou státem placených učitelek. V současné době tým osmi dospělých se stará o chod v Bona Espero: výchova, vyučování a stravování pro kolem třiceti dětí.

Mluvili jste o příspěvcích a návštěvách Brazilců, neesperantistů. A esperantisté? Brazilské hnutí je známé svými koryfeji jako je třeba Geraldo Maltos...

Guiseppe: Myslím si, že tento známý poeta a mnoho jiných osobností je velmi zaměstnaných, nemají čas, aby navštívili Bona Espero. Ale jak jsme již řekli, před více než třiceti lety po jednom semináři v Brasília, přijela k nám skupina význačných brazilských esperantistů, mezi nimi Sylla Chaves, ale pak už neprojevíli další zájem.

Ursula: V roce 1981 po 66.Světovém kongresu v Brasília přijel do Bona Espero autobus se skutečnou elitou esperantského hnutí, včetně úplného vedení UEA. Význačný básník William Auld zaznamenala návštěvu následující básní:

En Bona Espero

Kolibro paŭzas antaŭ magnolio.

Balenomont´ serenias super ĉio.

Venteto freŝa tra l´ folioj blovas.

Cent metrojn for de univers´ senmovas.

Akveroj el ŝprucil´ arĝentas dance,

Dum en hamak´ mi lulas min balance.

Kaj jen altrotas mulo laŭ la pado:

Alvenas lakto por la kuirado.

Ĉi tie regas paco kaj trankvilo:

La infanetoj ridas kun facile,

Ĉar el la hejmgemastroj am´ radias,

Sub verda flago orfoj familias.

Aĥ, for la ungojn, stultaj mondregantoj,

Vi kvazaŭdiaj kvazaŭhomgigantoj,

Kun via politiko katastrofa!

Nanigas vin ĉi loko zamenhofa!

Navštěvuji bývalí účastníci kurzů Bona Espero?

Guiseppe: Brzy se sem vrátil Victor Sadler a žil zde s přestávkami dva roky a Humphrey Tonkin, rektor americké univerzity v Hartfordu a předseda Světové esperantské asociace nás znovu navštívil v roce 1996. Přijel se svou manželkou Jane a dvěma syny na Vánoce s cílem si zde odpočinout a užít si krásné přírody, tak krásně popsané Williamem Auldem. Ale po celý čas vytrvale lilo. Příroda jakoby chtěla předsedovi demonstrovat naši bídnou situaci. Komplikovaná se ukázala i cesta na letiště v Brasílii. Na cestě se náš malý autobus porouchal uprostřed pustiny. V lijáku jsme se snažili uvést motor do chodu, ale poruchu jsme nezjistili. Projíždějící známý nás vzal do vleku svého náklad'áku do nejbližšího města, ale ani tam se mechanikovi nepodařilo poruchu najít a opravit. Všech nás šest se zavazadly muselo pokračovat do Brasílii linkovým autobusem.

A vaše auto?

Potom jsme auto vlekli z místa na místo, ale žádný mechanik nebyl schopen najít příčinu poruchy. Nakonec se ukázalo, že katalyzátor, místo aby vypouštěl kouř ven, vhněl ho dovnitř motoru a zcela ho zničil.

Ursula: Obzvláště nás překvapila návštěva Dr. Ludvíka Zaleski-Zamenhofa, vnuka iniciátora mezinárodního jazyka. Bona Esperu, ve spolupráci s Brazílskou esperantskou ligou, se podařilo dopravit ho do Brasílii na zajímavou událost. 14.dubna 2000 se tam konala slavnostní schůze Federálního shromáždění na počest Ludvíka Zamenhofa. Schůze byla řádně vedená a protokolárně zapisována, měla otevřený charakter, účastnila se jí veřejnost včetně mnoha esperantistů, kteří přijeli z různých koutů Brazílie. Byla použita portugalská, ale pro Dr. Ludvíka Zaleski-Zamenhofa byla učiněna výjimka, mluvil esperantem. Neočekávaně se také dostavil polský velvyslanec Zdzislaw Zakrzewski a ve svém vystoupení mluvil esperantem, ačkoliv sám mluví plynule portugalsky. To bylo krásné gesto na počest Ludvíka Zamenhofa a jeho vnuka.

Jaký zájem se skrývá za touto, pravděpodobně bezprecedentní, politickou událostí?

Guiseppe: Myslím, že poslanec Renato Rainha, který inicioval parlamentní schůzi, si přál vzdát čest ne jen iniciátorovi mezinárodního jazyka esperanto, ale také získat hlasy esperantistů pro blížící se volby. Ale přesto před volbami byl povýšen na místo policejního ředitele v Brasílii a tak již nemohl kandidovat na poslance.

Ursula: Při příležitosti této schůze strávil také jeden týden v Bona Esperu Dr.Zaleski-Zamenhof. O této návštěvě hezky vypráví: *Prožil jsem v Bona Esperu „Velký týden“, který byl pro mne plný příjemných dojmů. Byl jsem pozván do Brazílie jako „vnuk“ ale děti v Bona Espero se se mnou mazlily jako s dědečkem. Bylo to pro mne daleko příjemnější. Mnoho z těch dětí svého dědečka nikdy nepoznalo. Několik z nich jich určitě našlo ve mně. Pocítil jsem opravdové štěstí ve své dvojroli vnuka a dědečka. Obklopen veselými, snědými dětmi jsem vystoupil na kopec a otevřelo se před námi*

nádherné panoráma. Modré nebe, věčná zeleň, nekonečná savana, malebný horizont a v tomto úžasném rámci – busta mého dědy na vysokém podstavci. Měl jsem dojem, že se usmívá, když mu děti přinesly polní kvítí, které cestou natrhaly. Život v mém dětství mě přesvědčil, že ráj neexistuje od doby, kdy Adam s Evou byly z něj vyhnáni. Ale Ursula a Guiseppa ho vytvořili zde, v Bona Esperu. Nakonec děti začaly nadšeně zpívat: „Mi volas danki vin, sinjoro Ludoviko...“⁷⁷

Jestliže ráj skončil po odchodu Adama a Evy, zda také „esperantský ráj“ zmizí po odchodu Ursuly a Guiseppa?

Guiseppa: Bona Espero má silnou materiální základnu, jasnou strukturu a odpovědný personál. Když odejdeme, bude dál fungovat. Každý rok odcházíme alespoň na jeden měsíc a nezamykáme dveře. Bona Espero nikdy nezamyká své dveře. Bona Espero se nikdy neuzavře, protože vždycky tady budou „naše děti“, které nemají jiný domov. Ale až skutečně odejdeme, chtěli bychom přirozeně vědět, kdo bude hrát dál naši roli.

Ursula: Budou schopni se zařadit mezi současný personál a dobře spolupracovat s ním? Nedivte se nám, během uplynulých tří desítek let jsme sem vložili velice mnoho energie, zaujetí a lásky, abychom všechno vybudovali a dali do chodu. My víme: „*To co se staví léta, může se během dne zřítit*“. My nechceme, aby se to stalo.

Může Bona Espero existovat bez esperanta?

Guiseppa: Ano, to se stává, když chybí dobrovolníci, nebo hosté mluvící esperantem. Ale my víme, že brzy zase přijdou a mezinárodní jazyk bude slyšet. Základní podmínkou existence Bona Espero jsou esperantisté, protože ti jednak uvádí do života esperanto a jednak finančně dotují. Naše instituce v současné struktuře a aktuálními cíli a úkoly je nepředstavitelná bez účasti esperantistů. Ale pochopte, že Bona Espero má velký materiální potenciál, který by mohl být různými způsoby uzpůsoben s cílem otevřít zcela nové perspektivy pro sebe i pro esperanto.

Má vcelku význam zabývat se esperantem?

Ursula: Tuto otázku slyším často. Mnoho esperantistů si vytrvale klade tuto otázku. Často se i vrací jako téma k diskusím při esperantských setkáních. Řeknu vám upřímně, že tuto otázku jsme si s Guiseppem nikdy nepoložili. Prostě jsme esperanto využívali celých padesát let svého manželského života. Esperanto je pro nás již dávno spojeno s Bona Espero a zcela chybí čas na otázku: *Stojí to zato?* Podívejte, sluníčko vychází, to znamená, že je čas připravit snídani.

Pro naše děti.

18. Pět set sazenic

Když myslíte na rok dopředu, zasejte zrní

Když přemýšlíte na deset let dopředu, zasázejte stromy

Když myslíte na sto let dopředu, vychovávejte lidi.

⁷⁷ Známa píseň Georgo Hadzlika: „Chceme ti poděkovat pane Ludvíku...“

Mangaboj, baruoj, aratikumoj...tato slova byste marně hledali i v „Nova Plena Ilustrita Vortaro“⁷⁸. Jedná se o ovoce neznámé v Evropě, ale v Bona Espero se bude sklízet, až stromy právě zasazené dospějí. Ale už teď je třeba jim navrhnout esperantské názvy. Vhodnou příležitost nabízí „Zamenhof-festo“.⁷⁹

15.prosince 2007 v Bona Espero započali sázení stromů v rámci celosvětové kampaně OSN: vysázet miliardu stromů na podporu zdravého životního prostředí a proti znečišťování atmosféry dioxiny. Děti přišly ve školních uniformách a zazpívaly hymnu Bona Espera a začaly sázet první stromky a slavnostně je zalévaly.

Vrátil jsem se do Bona Espero začátkem prosince 2007, abych dokončil knihu společně s manželi Grattapagliovými, aby se kniha mohla připravit k vydání. Co se událo za dobu sedmi měsíců kdy jsem tady nebyl? V květnu Ursula a Guiseppe oslavili zlatou svatbu. Slavili v Brasília v domě syna Guida. Sešel se desetičlenný rodinný klan a dvojnásobný počet „esperantské rodiny“, hlavně bývalí žáci. Slavnost se opakovala v Bona Esperu za účasti 70ti hostů. Současně to byla generální zkouška na blížící se padesátileté výročí založení Bona Espera. Slavnost se neuskutečnila k přesnému datu 25.července, protože by se jí nemohly zúčastnit všechny děti a proto proběhla již 1.července.

Přijelo 200 osob, které pohodlně pojala „Guiseppova pyramida“. Nad hlavním vchodem je nápis „Centro Bona Espero“ a emblém stoletého výročí esperanta. Souběh obou výročí je překvapivý. Autorem emblému je Hilton Santana Ferreira, přítel Bona Espero z města Salvadoro. Litoval jsem, že jsem tady nebyl, ale Bernd Schönberger, alia Don Espero, místopředseda německého „Subtena Societo“ tady byl a napsal o tom zápis:

Na slavnost bylo všechno perfektně připraveno. Několik hostů ze zahraničí (Daniela z Itálie) a bývalí žáci pomáhali s konečnými pracemi. Ozdobili velkou halu v kulturním centru balónky. Manželka jednoho z bývalých žáků celý den šila zlaté ubrusy, v kuchyni se pilně pracovalo. Bývalý žák strážil dětem vlasy, jiný stavěl židle a stoly. Postupně přicházeli hosté na slavnost, přijel autobus z Brasília, jiný s hosty z Alto Paraíso (mezi nimi manželský pár, který pamatoval začátek „školy na statku“) a sousedé. Obdivovali změny, vzpomínali se slzami dojetí. Hala se brzy naplnila. Děti nabízely na podnosech smažené bramborové pečivo a chutné šťávy.

V oficiální části Guiseppe ohodnotil nejzasloužilejší bývalé žáky, Ursula posadila korunku na hlavu Adarci (Ada). Já jako reprezentant podporující organizace jsem pochvalně ocenil neúnavnou práci Ursuly a Guiseppa, také Adarci, a slíbil, že naše organizace bude instituci podporovat i v budoucnosti. Adarci zahájila uměleckou část tancem dětí, který s nimi nacvičila. Igor recitoval báseň v esperantu, kterou přeložili tři jeho spolužáci do portugalštiny. Tota všechno filmoval.

K obědu byl servírován bramborový salát, (pochopitelně) fazole s rýží, paprika s klobásou, salát s bílým zelím a mnoho ovoce. Vše mistrně zorganizováno! Hudebníci, známí z televize nás potěšili operními áriemi a písněmi z muzikálů a jako přídavek zpívali společně s Ursulou a Guiseppem sbor z Verdiho díla. Koláč a zmrzlina zakončily krásnou výroční slavnost.

⁷⁸ PIV – Esperantský encyklopedický slovník

⁷⁹ Slavnost na počest Ludvíka Zamenhofa se slaví 15.12., kdy se Ludvík Zamenhof narodil (1859).

Den před velkou slavností jsem jako Don Espero uspořádal malou kouzelnickou prezentaci pro děti. Ptali se mě na moje triky stejně jako děti v Německu: „Prosíme Bernde, řekněte nám jak děláte brazilské peníze z papíru! Nebo – jak vykouzlíte tolik bonbonů? Děti se uklidnily, až když jsem jim několik triků vysvětlil.

Citoval jsem zprávu Dona Espera v dobré víře, že podává pravdivou zprávu, nikoliv iluzi. Na každý pád je jeho zdroj důvěryhodný, protože zpráva vyšla v oběžníku, který vydává „Subtena Societo“. Jubilejní oběžník číslo 68 vyšel v redakci předsedy spolku Otto Nelkena. První dojem: Jaký rozdíl proti „komuniké“, které se objevilo při stříbrném jubileu Bona Espero!⁸⁰ Oběžník obsahuje několik detailů z hostiny, které přidala ve své zprávě Ursula. Zdůraznila přítomnost Inês Nunes de Andrade, jedné ze šestice zakladatelů Bona Espera, která ve své slavnostní řeči vyslovila svou radost z faktu, že její „dítě“ dosáhlo padesáti let, ačkoliv bylo několikrát odsouzeno k odchodu na věky. Ursula píše dále:

Giuseppe a já jsme dlouho přemýšleli jaký dárek dát Bona Esperu k jeho výročí. Podle mne by byl potřeba plavecký bazén, protože plavání v jezeře je příliš nebezpečné kvůli anakondě. Finance nám to zatím nikdy nedovolily. Proto jsme koupili bazén a „trochu jsme ubrali z dědictví pro naše syny“. Jako první ho vyzkoušeli Bernd Schönberner a jeho manželka Petra společně s Danielou Grassiniovou, která, třebaže nevidomá, skočila do bazénu jako první.

Modrý obdélník, sedm metrů dlouhý a tři metry široký, dobře zapadá do zeleného trávníku a je nápadným prvkem ve „škole na statku“. Bazén svými 21 čtverečnými metry je hluboký 1,3 metrů a je ideálním místem pro děti na koupání. Zdá se, že tetička se strýčkem, když se rozhodli investovat několik tisíc euro, se opět řídili svým vlastním altruismem: dali dárek dětem, ale současně si tím uchránili své srdce proti stresu, který jim pokaždé způsobovalo koupání dětí v jezeře. Jezero je v průměru hluboké 5 metrů a je nebezpečné pro každého necvičeného plavce. Ale v oběžníku se zdůrazňuje nebezpečí výskytu anakondy.

Koho chtějí strašit anakondou? Jasně! Jen mne! Jako jedinou potenciální kořist hrozného plazu, si plavu v jezeře a setkávám se tam jen s malými rybkami. Když skáču do vody z můstku, rybky nepanikaří kvůli „neidentickému plovoucímu objektu“, ale hromadně mě obklopují a jedna po druhé se dotýkají mé kůže. Když nenajdou nic k jídlu, vracejí se k břehu jako dobře vychované děti, které vědí, že plavat daleko od břehu je nebezpečné... mohly by se utopit. Přemýšlím: Čím je živena fáma o virtuální anakondě? Blízko jezera nejsou domácí zvířata. Občas byli viděni vlci, ale ti by jistě nebyli tak hloupí, aby se stali kořistí nebezpečného hada. Proč se anakonda dosud nerozhodla okusit lidské maso, ačkoli jí dávám často příležitost? Ostatně po celou historii Bona Espero se skutečná anakonda objevila na scéně jen jednou před 32 lety a tragicky skončila v kurníku.

Při tomto rozjímání jsem dospěl k důležitému závěru: Bona Espero existuje už dost dlouho, a má právo na svou historii a také na své legendy. Anakonda je taková bonesperánská Loch Ness. Možná proto dobrovolníci a hosté, které potkávám v Bona Esperu jen zřídka se chodí se mnou vykoupat do jezera. Ano! *La vero estas nenio, la verŝajno ĉio*⁸¹. Musím ale přiznat, že „zdání pravdy“ se uhnízdlilo i

⁸⁰ Viz kapitolu 10. Dobro v pekle

⁸¹ Berthold Brecht „Trigroša romano“ Editon Lipsko 177, str. 193 – přibližně: Pravda není nic, zdání pravdy má větší váhu.

v mém podvědomí. Když skákám do vody, někdy se modlím, aby legenda o anakondě zůstala jen legendou. Ale přesto plavu!

V oběžníku Otty Nelkena je popisována událost, která se stala hned po mém odjezdu v dubnu 2007. *Velmi nás vyděsil noční „útěk“ dvou nejstarších dívek (14 a 15 let), které se nám zdály velmi příjemné, ochotné a pozorné. Zanechaly dojemný děkovný dopis pro Adu, ale bez vysvětlení proč odešly. Protože již měly nějaké zkušenosti s muži, předpokládalo se, že daly přednost „snadnějšímu životu“ (jak si samy představovaly) před dobrým vzděláním a pravidelným každodenním životem. Dívky dojížděly do soukromé školy v Alto Paraíso a školu platilo Bona Espero. Jak si vysvětlit jejich útěk? Problém není výchova, ale převýchova dětí, které přichází z prostředí bez morálky – komentuje případ Ursula – neznají principy sociálního soužití, jejich školou byla ulice, mají svou vlastní představu o svobodě a neochotně se podrobují jakékoliv formě disciplíny a pořádku. Děti utíkají velmi zřídka, obvykle utíkají ty, jejichž předchozí zkušenosti ovlivnily jejich psychiku a chybí jim ještě nějaký čas ke změně. Ale i když utečou, odnášejí si alespoň něco o dobru, spolupráci, odpovědnosti a étosu rodinného života. Už jen proto se může říci, že jejich pobyt v Bona Esperu byl užitečný.* "

Víc mě zarmoutilo, že chyběl *Simon*, se kterým bylo možno mluvit esperantem. Odjel domů na prázdniny a už se nevrátil. Pravděpodobně ho jeho otec zapráhl znovu do práce na výrobě dřevěného uhlí. To jsme si mysleli, ale právě telefonovala nějaká neznámá paní. Vedle ní byl *Simon*, který pak vyprávěl tetičce Ursule, že navštívil vesnici své matky a byl najat do servisní opravy aut v Campos Belos, 200 km od Bona Espero. V městečku bydlí paní, která telefonovala a její rodina se rozhodla přijmout chlapce do rodiny a zajistit mu další vzdělání. *Simon* neměl žádné dokumenty a proto prosil, aby mu je poslali na novou adresu.

Také jsem zde nenašel *Nelsona*, mého osmiletého šachového partnera, se kterým jsem se bavil v esperantu. Tento talentovaný chlapec byl šťastně adoptován a odjel do nové rodiny. Zůstal tu ale jeho jedenáctiletý bratr *Elio*. Rodiče, kteří by chtěli adoptovat dítě si jen zřídka vezmou chlapce jeho věku. *Elio* zde zůstal sám, jeho starší bratr byl přeložen do jiného výchovného ústavu a jeho čtyři sestry byly adoptovány do různých rodin. Jeho rodiče si odpykávají trest dlouhý 23 let. *Elio* vyrůstal jako „nemilované dítě“; jeho matka dávala přednost druhým dvěma synům. Matka nyní tráví svůj trest ve věznici v Alto Paraíso v nedobrych podmínkách, sama mezi 40 muži. Bona Espero jí poskytuje různé nezbytné věci. Čas od času Ursula zařídí povolení k návštěvě syna ve věznici. Nastává paradoxní situace: ze sedmi jejich dětí jí zůstal jen „nemilovaný“, *Elio*.

Jednou jsem doprovázel Ursulu a *Elia* na návštěvu u matky a viděl slzavou scénu setkání matky se synem přes vězeňskou mříž. Dona Maria stále pláče a nařiká na nespravedlivé odsouzení, protože ona „nic neudělala“. Jen si vzpomeňme, že nezakročila, když její opilý manžel znásilnil svou devítiletou dceru. Ve vězení oslovil Ursulu policista. Představil se jako její bývalý žák Veri. Hned začal veselý přátelský rozhovor. Policista ho zakončil slovy: *Tetičko Ursulo, díky vám a Bona Esperu jsem tady jako zaměstnanec a ne jako vězeň.*

Onklino, onklo (tetičko, strýčku), tak jsou oslovováni Ursula a Guisepe. V Alto Paraíso jsem opakovaně slyšel: *Bom dia, tia Ursula! Saluton, onklo Guisepe!* Pokaždé pak došlo k rozhovoru. Před nedávnem strávila v Bona Espero nějaký čas bývalá žákyně, nyní učitelka Andreia Almeida se svým batoletem. V její rodině došlo k úrazu a sem přišla, aby znovu našla svou rovnováhu pod Monto Baleno. Pracovala zde v kuchyni. Často přicházejí zahraniční hosté bez určitého motivu, jen poklábsit, vyměnit si informace, rozdělit se se starostmi nebo úspěchy. Odpoledne, kdy byl čas na kávu, přijela v pěkném automobilu, hezká žena středního věku z Brasílie. Edith Sobrinha Oliveira přijela, aby sdělila, že když byla ve Francii, našla ve velkém supermarketu „své“ zavařeně džemy.

Edith vyprávěla o svých plánech ve státě Piauí. V tom chudém regionu, který je v rovníkové oblasti, roste velké množství ovoce a bobulí zcela neznámých v Evropě. Lidé je konsumují jen v období zralosti a tak většina shnije. Edith cestuje po regionu a u správních orgánů nabízí kurzy zavařování. Učí přesně podle receptů, které se naučila v Bona Espero. Také zařizuje export exotické marmelády do Evropy. Je jasné, že za vyučování je jen symbolická odměna, kterou přijímá, protože bezplatná práce zde není přijímána kladně. Dobré společenské postavení jí zajišťuje manžel. Je agronomem a mnoho let pracuje pro německý stát v rámci programu na pomoc třetímu světu. Nyní již dostává pensi z Německa a kromě toho ještě se zabývá výrobou medu. Edith by mohla nezávisle na svém manželovi pracovat jako diplomovaná učitelka Waldorfské pedagogiky. Ale ona náleží tomu druhu lidí – skupině odchovanců Bona Esperem – kteří tím, že pomáhají chudým chtějí nahradit svůj morální dluh Bona Esperu.

Edith mi řekla, že se začala v Bona Espero učit v roce 1979. Já jsem se však neodvážil zeptat, jakým způsobem se sem dostala. Přivezli ji na koni? Ursula si pamatuje jinou scénu: Žena, k smrti unavená se třemi vyčerpanými dětmi přišla pěšky ze 27 km vzdáleného São Jorge. Matka děti střídavě nesla. Prosila: *Paní, prosím, přijměte ty děti!* Ukázalo se, že ji manžel opustil a sama musela živit sedm dětí při práci v dole na krystaly. V té době ještě neexistoval Národní park a ve vesnici byly doly. Děti měly ruce poraněné, pravděpodobně matce pomáhaly. V trojici těch dětí byla i čtyřletá Edith. Bona Espero ji a její dva bratry přijalo. Holčička se projevila jako dar z nebes. Nikdy s ní nebyly problémy, podivuhodně se dobře učila a rychle začala mluvit esperantem. Edith jako by byla Adiným dvojčetem. Obě pak s dalšími dětmi jezdily na esperantské kongresy a byly tam milou atrakcí. Po letech Edith se a její bratři přestěhovali do Brasílie, ale každý rok přijíždějí za Ursulou a Guiseppem jako za rodiči.

Návštěvy v Bona Espero jsou časté. Mnozí návštěvníci by si zasloužili zvláštní sepsání jejich osudů, možná místo této knihy bych měl napsat scénář pro brazilskou telenovelu. Také Ursula a Guiseppe jsou zvaní jako hosté a z návštěv přináší novinky. Co přinesli od Orlanda Paulina? Tento městský radní se učil v pokračovací škole v Alto Paraíso, založené z iniciativy Ursuly a Guiseppa. Nyní organizoval slavnost u příležitosti složení diplomu svého syna Bruna – prvního advokáta v historii městečka. Bruno začal svou skvělou kariéru také v Bona Espero.

Koho jsem ještě nenašel při své druhé návštěvě? Chyběla Ildete Barbosa. V březnu 2007 se s ní všichni bonesperáni, včetně mne, loučili a přáli šťastnou cestu. Ildete je dítě Bona Espera, první rodilá esperantistka, narodila se zde a žila do svých dvaceti let. Třebaže nikdy nebyla v zahraničí, své dobývání světa začala odvázně. Vybrala zemi nejdál od své domoviny. Odjela do Japonska, k protinožcům. Byla hostem japonské kulturně-náboženské organizace Oomoto, která ji pozvala přednášet jako učitelku esperanta. V Bona Espero sledovali její práci na internetu a také si představovali jak tam chodí hlavou dolů. Ildete tam byla půl roku. Návštěva Japonska jí poskytla kromě zkušeností také chuť zařídit si samostatně život ve městě, ale Bona Espero zůstalo pro ni rodným místem. Na osamostatnění měla právo a rozhodnutí učinila v pravou chvíli. To si myslí Ursula a vyjadřuje naději, že se tak nebude muset ospravedlňovat některým esperantistům, kteří stále říkají: *Proč jste dovolili, aby taková úžasná a dobrá esperantistka odešla?* Takové výčitky jsme slyšeli při odchudujících odchovanců, pravděpodobně proto, že mladí, kteří se naučili esperanto v Bona Espero, jsou mnohými pokládáni za majetek Bona Espero.

Bona Espero žije podle přírodních zákonů a ty nedovolují se zastavit. Lůžko, které opustí dítě, hned zabere jiný šťastlivec z několika kandidátů. Není proto žádným překvapením, že jsem se setkal s neznámými tvářemi. Třeba bratři *Francisco a Gabriel* – sedmiletý a osmiletý. Oba velmi zdvořilí. *Francisco* se stále na mě obrací s esperantem a snaží se mi vyjádřit své myšlenky. Ursula je s oběma spokojená, říká že jsou podobní Totovi. Abych nezapomněl, Tota neboli Clarimundo, je pýchou Bona

Espero. Bratři představují „banální“ případ. Jejich matka se šesti dětmi je obětí alkoholismu. Pracovník péče o děti při předávání dětí prohlásil: *V opilosti matka provádí hrozné věci.*

Jiný „banální“ případ se týká osmileté *Mariany*. V pěti letech ji dědeček používal jako sexuální hračku. Zde se lidé stávají prarodiči často již ve čtyřiceti letech. Otec dívky byl policista a dědu udal. Deviant byl odsouzen na šest let. Ale když uplynula polovina trestu, byl propuštěn s tím, že se k vnučce smí přiblížit jen na 150 metrů. Místní prokurátor, pravděpodobně aby se vyhnul trvalého poměrování zda ještě 151 nebo 149, rozhodl se najít pro holčičku bezpečné místo. *Mariana* se rychle v Bona Esperu zabydlela, ale často nás překvapuje svým chováním. Dostala komplet pěti kalhotek a po měsíci už žádné neměla. Ukázalo se, že špinavé prádlo si neprala, ale jednoduše jedno po druhém zahodila v savaně. To není výjimečný případ v Bona Esperu a podobné případy nám dávají možnost generalizovat: část chudých ráda pokládá přijímání dárek jako své právo a jedná s dárce jako se svým dlužníkem, který musí dávat stále dál.

Nedávno *Mariana* navrhla dvěma děvčatům tajný výlet z Bona Esperu. Ale v rozhodný okamžik se stáhla a nechala jít samotné desetiletou *Vitorii a Cleidianu*. Brzy se přišlo na to, že dvě dívky chybí. Učitelka Ada nastartovala hned svoje auto, ale dívky nestihla. V tom okamžiku se věc stala vážnou. Dívkám hrozilo nebezpečí a následky by neslo Bona Esperu. Bylo nutno postupovat podle zákonných předpisů: nejdříve informovat Radu dětské péče v Alto Paraíso. V Brazílii existuje zákon, který přesně popisuje postup v takových případech. Na každém správním úřadě je rada, skládající se z úředníků volených na tři roky. Jejich úkolem je dohled na situaci ohrožených dětí, přijímat hlášení o citlivých záležitostech, které se děti týkají a sdělovat fakta prokurátorovi, například může úředník vyvolat proces proti otci, nebo proti matce a dát návrh na zrušení rodičovství. V takových případech pak úředník hledá pro dítě příznivější umístění k jeho vývinu.

Často se stává že dítě žije v bídě nebo není o ně jinak postaráno a z rozhodnutí prokurátora hledá pak úředník péče o dítě řešení ve správním okrsku, v našem regionu tedy v Bona Esperu. Úředník má také právo kontrolovat „své děti“ ve výchovných ústavech. Ale podle mých několikaměsíčních zkušeností je velmi nesnadné najít jakékoliv nedostatky právě v Bona Esperu. Úředníci ale potřebují potvrzení své užitečnosti a nečekaně přijíždějí a zkoumají, zda mají děti dostatečné množství šamponu a zubní pasty. Takové kontroly jsou, mírně eufemisticky řečeno, kuriózní, protože úředníci vydávají peníze na benzín, místo aby koupili nějaký šampon. Kromě toho se naprosto nezabývají jakým způsobem jsou tyto věci zaplacené.

Útěk dvou dívek bylo třeba okamžitě nahlásit na tuto instanci. Guiseppe sdělil telefonicky věc nejspíše dosažitelné úřednici a dostal upřímnou odpověď, že nemá jediný reál na kredit do mobilu a ani neví kam odjel jiný úředník úředním autem. Ona, jako tisíce jejich kolegů v celé Brazílii, dostává minimální mzdu 500 reálů, to se rovná asi 200 eurům. Když Guiseppe splnil formality pro péči o dítě, informoval policii, ale skutečné hledání zůstalo na Bona Esperu. A na jeho přátelích. Takovou je Ady, paní, která se přestěhovala ze São Paula do Alto Paraíso. Je zajímavým případem bohaté osoby, která žije střídavě, přepych ji nezajímá. Jejím koníčkem jsou dobrá auta a už mnoho let slouží pro Bona Esperu jako rychlá doprava. Guseppe ji zavolal a požádal, aby jela přímo do Bona Esperu a hledala dvě děvčátka.

Zatím v Bona Esperu usoudili, že uprchlice šly asi k vodopádu, tam přešly most přes Mulungú a jdou asfaltovou cestou do Alto Paraíso. Ada ještě znovu nastartovala auto a za deset minut se vrátila i s holkami. Všichni bonesperáni vítali uprchlice a Ursula si zhluboka vydechla. Dívky vypadaly nápadně. Nastrojily se do letních blůziček, ale v tomto slunném letním období se obloha často rychle zatáhne těžkými olověnými mraky a spustí se tuny vody. Oblečení svědčilo o jejich myšlení. Měly

v úmyslu jít do Cavalcante a dojít tam pěšky. Nevěděly, že město je vzdálené 110 km. Ukázalo se také hned, že dobrodružství iniciovala *Mariana* a tak se trojice musela solidárně přiznat. *Mariana* litovala co způsobila a omlouvala se, ale zdůrazňovala, že ona sama neutekla. *Cleidiane*, která přišla do domova jen před měsícem vysvětlovala, že *Vitoria* je její kamarádka a ona nechtěla, aby šla sama. A dodala, že doma potřebují, aby se vrátila, protože se musí starat o svou tříletou sestřičku, tři bratry a otce, který měl úraz na noze a může chodit jen se dvěma holemi. Maminka od rodiny utekla. Proto se *Cleidiana* ve svých deseti letech cítí za rodinu odpovědná, protože rodina nemůže zůstat...bez ženy.

A *Vitoria*? Její případ je také komplikovaný. Koncem ledna začal nový školní rok. Žáci se postupně vraceli po prázdninách, které trvaly od Vánoc. Třináct dětí zůstalo v domově, mezi nimi i *Vitoria*, protože její matka nemá prostředky, aby ji přijala. Ví se, že tato rodina žije bez otce v extrémní bídě v chatrči na udusané hlině. *Vitoria* již žila na ulici a z hladu kradla. Před několika dny přivezl úředník z Cavalcante *Biu a Elenu*. S ním přijela i *Vitoriina* matka. Došlo k dojemné scéně. Matka dceru objímala a plakala. Myslil jsem si, že pláče, protože vidí dceru pěkně oblečenou, čistou, dobře živenou, zatím co ostatní její děti žijí v bídě. Dívka také plakala a v pláči pokračovala, i když matka odjela. *Vitoria* se ospravedlňovala za svůj útěk: *Chtěla jsem znova vidět maminku*. Co dělat. Ignorovat incident? Poslat dívky tam, odkud přišly, potrestat je? Jak? Vlastně se nic nemůže rozhodnout bez úředníka péče o dítě, který se musí dostavit. Kdy? Ursula poznamenala: *Lidé mi často mi říkají: Vy jste měščí lidé, nenudíte se v téhle pustině?*

Měl bych popsat jiný případ, často drastičtější než je třeba příběh *Bii, Reginalda, Michaela*? Nebo vyšetřit trochu místa pro osmiletou *Julii*, která brzy přibude? Teď jen vím, že má duševně nemocnou matku a „stará“ se o ni babička, která miluje alkohol. Ta osmiletá holčička byla znásilněná, když doprovázela svou babičku z hospody. Dívka si odvázně stěžovala, třebaže tím ohrožovala svůj život. Do Bona Espera bude tajně dopravena z místa vzdáleného 200 km. Jsem si jistý, že se jí nikdo zde nebude na cokoli vyptávat, ale nejdříve se budou věnovat jejím vlasům.

V oběžníku, který jsem citoval na začátku této kapitoly, je patrný velký rozdíl, který se udál v Bona Esere v perspektivě let. Vidím zde novinky jen po několika měsících mé nepřítomnosti. Třeba elektrický kráječ v kuchyni. Divil jsem se, že moderně vybavená kuchyň nedisponuje takovým nástrojem, když se denně musí nakrájet tolik chleba. S překvapením jsem zjistil, že se kráječ v Brazílii těžko sežene, protože se všeobecně neví tolik chleba jako v Evropě a kromě toho se chleba prodává již nakrájený. Takový přístroj měl esperantista v Brasílii, Josias Barbosa a ochotně ho věnoval Bona Esperu, protože bydlí sám a vlastně ho nepotřebuje. Obdivuhodný byl také dar z Itálie – kávovar, ale nejvíce mě nadchl – hřeben. Tím se vyřešil vážný problém, který se pravidelně vrací s každým novým žákem. Dívka, která brzy dorazí podstoupí proceduru, kterou jsem několikrát pozoroval. Pravděpodobně bude mít dlouhé vlasy podle celosvětové módy. Přesvědčí ji, a hned zkrátí vlasy na polovinu.

Ursula se stala odbornicí na tuto profesi. Zatím co stříhá, vlasy padají vši, několik se jich zachytí na její ruce a na zástěru, proto musí občas přerušit stříhání a oklepat hmyz. Bylo by jednoduché vyřešit problém vyholením hlavy, ale v Bona Esperu to nedělají. Zkrácení vlasů však řeší problém jen zpola. Dříve celý proces trval deset dní. Vlasy se často vyčesávaly a myly směsí alkoholu a místních rostlin, až se vši a hnidy ztratily. Nový speciální hřeben umožňuje radikální zrychlení, protože vyčeše i hnidy. Samozřejmě je to jen jeden způsob ochrany zdraví v Bona Esperu.

Počet žáků, kteří přicházejí každodenně zvenčí se náhle zvýšil na devět. Právě přišel mladý soused a přivedl své dvě děti do první třídy. Událost je zapsaná jako symbol padesátiletého výročí Bona Espera. Nové děti jsou vnoučata Dony Adilia, první žáčky Bona Espera. Jejich otec, Santana, se tady také učil

a mluví plyně esperantem. A právě jazyková stránka esperantského výchovného institutu obzvlášť zaujala novinářku Daniellu Borgesovou, která minulý rok s fotografem Rodrigo Nunesem shromáždila během několika dní materiál o Bona Esperu pro prestižní měsíčník „Lingea Portuguesa“. Já jako cizinec, který jsem se bavil s dětmi jen pomocí esperanta a byl jsem pro novinářku zajímavým objektem. Daniela se divila, že malí bonesperáni mluví esperantsky, ačkoliv se mezinárodní jazyk vůbec neučili. O tomto zajímavém faktu, mezi jiným, napsala ve svém výborném článku „Viver em esperanto“ na šesti stránkách ve svém měsíčníku.

Bona Espero stále žije dynamickými změnami ve všech dimensích. Posledně jsem bydlel v pokoji č.1 v domě pro hosty. Při návratu jsem zamířil hned tam. Omyl! Dům pro hosty se změnil na dům pro žáky. Změna byla logická, protože funkci hlavního centra převzal nový velký dům. Ten výborně slouží pro výroční slavnosti, ale je také opravdovým fórem bonesperánské společnosti, kde se konají nejdůležitější události každodenního života. Vedle západní strany Kulturního centra je stará škola, která byla zadaptována na bydlení. V pokoji č.1 bydlí Ursula a Guisepe. Sekretariát s č.3 byl změněn na byt a právě tuto místnost jsem nyní používal na mé dobrovolnické psaní. Když jsme se manželkou Erikou ubytovali v právě dokončeném bytě, báli jsme přílišného oslunění velkým oknem na jižní straně. Och, naše evropská hlediska! Zde slunce na jižní straně nesvítí do oken, ale svítí vertikálně. Jednou jsem vyšel do „mé“ zahrady vpoledne a zjistil jsem hrůzný fakt. V Bona Espero mi ukradli... můj stín. Ani kousíček jsem ho neviděl u svých nohou. Ztratit svůj stín, je jako konstatovat: *Král je nahý!* Člověk nemusí být Kopernik, aby vysvětlil fenomén ztráty stínu. Slunce, které prochází obrátkou Kozoroha směrem k rovníku, září na zenitu nad Bona Espero a vpoledne všechny předměty ve vertikální poloze žádný stín nevrhají. Odpoledne sluneční paprsky se pokouší nahlédnout do našeho pokoje přes skleněné dveře, ale nedaří se jim to, protože jim brání zahrada.

Ano, „moje zahrada“! *Belecon vian mi admiras, vidas ĝin kaj priskribas* (Obdivuji tvou krásu, dívám se a píšu o ní...) ⁸² Ale ne, to by byl příliš veliký úkol pro spisovatele dobrovolníka! Kdybych byl členem esperantského PEN-klubu nebo kandidátem na Nobelovu cenu, pak snad bych měl odvahu vykreslit slovy ten rajský kout. Takže jen jednoduše popíši, že v „mé“ zahradě zrají (odprava doleva): mandarínky, papaje, avokáda, gujavy, manga, citrony, pomeranče, banány, ananasy, anakardie. Můj pokoj má čelní dveře a druhé, skleněné dveře, kterými přímo vstupuji do zahrady. Ale odtud nemohu pozorovat západ slunce, který v době deštivého období vytváří fascinující obraz, hru barev v oblacích, a tvoří mysteriosní postavy. Abych mohl obdivovat toto umění přírody, rád vystupuji k Zamenhofovu monumentu, odkud se rozprostírá majestátní panoráma Monto Baleno (Hora Velryba). Jistě je mistr šťasten na tomto místě! Během svého života nemohl obdivovat krásy přírody v době plné hádek mezi reformisty, idisty, ve schizmatu atd. Zde ze svého podstavce v Bona Espero se zdá, že říká: *Ho, mia kor' nun batu jam trankvile.* ⁸³ (Mé srdce, nyní již bij klidně.)

Slunce již opustilo jeviště a brzy zazáří hvězdy celou svou silou, ačkoliv jsou vzdáleny tisíce světelných roků. V Bona Espero jsou hvězdy blíž o 1.200 metrů k Zemi než ve Varšavě. Tisíc metrů a tisíc světelných let jsou poněkud porovnatelné míry, protože se tady hvězdy zdají větší. Zdá se, že by se daly hvězdy rukou sundat z nebe. Mezi hvězdami nad jižní polokouli se majestátně zvedá Jižní kříž,

⁸² Citát z knihy Adama Mickiewicze „Sinjoro Tadeo“ v překladu do esperanta A.Grabowskim, vydavatelství Polonia, Varšava 1955, str.1.

⁸³ Z básně nadiktované 27.9.1943 duchem Vladimíru Lorenzovi v knize: „Voĉoj de Poetoj el la Spirita Mondo“ (Hlasy básníků z duchovního světa), vydané Livrerria, Editora de Federação E.Brasileira, Rio de Janeiro 1944, str. 68.

který mi připomíná papírového draka z mého dětství. Čisté, bezmračné nebe nebývá často v deštivé sezoně. A horizont se náhle prosvětlí blesky. Rychle se loučím s Mistrem a spěchám domů. Stačilo několik minut a liják stříká jako sto tisíc hasičských stříkaček, ale blesky a hromy nepřestávají mezi nebem a zemí a také ty mezi mraky. Tak světlou noc jsem nezažil ani na pláži Copacabana při vítání třetího tisíciletí. Po půl hodině znovu zazářily hvězdy. V šest hodin ráno se hvězdy ještě třepotají, ale už nejsou stejné. Právě vyšla Jitřenka a Merkur svítí nad Zamenhofovou hlavou a pozvolna se ztrácí v ranních červánkách. Východ Slunce čekám po zvyku z pionýrských dob, když se věřilo, že rozjímání při východu slunce zajistí úspěšný den. Pak mířím k jezeru a zmateně se zastavuji. Třicet metrů přede mnou se zastavil zrzavý vlk. Víím, že útočí jen v nebezpečí, stojím tedy a on také. Cítíme asi oba stejné rozpaky. Čtyřnohý zrzek se rozhoduje první a uvolňuje cestu bílému dvounožci. Po koupání se vracím na zahradu zacvičit a poslouchat koncert „mého“ zahradního orchestru: kosové jako houslisté, pomáhají jiným ptákům a kukačka má sólo. V osm hodin usedá na vršek gujavy dva papoušci a začíná hlasitá konverzace, podobající se parlamentní debatě nebo manželské hádce. *Kolibřík paúzas antaũ magnolio.*⁸⁴

Málo chybělo, aby „moje“ zahrada přestala existovat. V září 2007 obklopil Bona Espero veliký požár. V Národním parku bojovalo proti pekelnému živlu mnoho hasičských jednotek. Bonesperánům se povedlo zachránit. Opravdový zázrak – pomyslel jsem si, když jsem se podíval na savanu hned po mém návratu začátkem prosince. Savana byla holá, ale stačily první deště, které se letos zpozdily a savana se rychle zazelenala. Podivně vypadaly černé kmeny, ze kterých pučely pupeny nebo se rozvíjely zelené lístky. Guiseppe mi vysvětlil, že pro savanu je dobře, že odhořela vysoká suchá tráva, která svou vysokou vrstvou bránila v růstu jiným rostlinám. Savana se popelem pohnojila. Příroda, neobtěžovaná lidmi, vlastní neuvěřitelnou odolnost a je schopna zázračného vzkříšení, jako Fénix, ale ne jen jednou za sto let, ale mnohem častěji.

Jak už bylo řečeno, Bona Espero je tak esperantské, kolik je tam esperantistů. Nyní je zde šest trvale žijících esperantistů, jako hosté jsou zde manželé Gerberovi z USA, brzy přibudou manželé Grassinioví z Itálie. Již dříve tady byli Wera a Detlev Blankeovi z Německa a moje manželka Erika, kromě nich ještě dobrovolník z Francie, Jonathan Charbert. Wera a Detlev ničili mé chyby v rukopisu této knihy a obohatili floru v Bona Espero ořešákovými sazenicemi, které přivezli ze své zahrady v Berlíně. Jonathan za šest týdnů vykopal šedesát jam a zasadil do nich stromky. Cestu dvacetiletému Francouzovi financoval „Spolek přátel Bona Espero“, založený francouzským párem z Bretaně: Jacqueline Ahierovou a Michelem Krassikem. Jonathan přijel právě, když se začaly sázet stromky v rámci zmiňované akce OSN. Myšlenka o sázení stromků pronikla do Bona Espero právě z Francie, ale prostřednictvím Itala Michela Basso, stavebního inženýra, žijícího v Lotrinsku. Napsal do Bona Espero a ptal se, zda je možno zakoupit půdu. Přišla odpověď: *Bona Espero neprodává svou půdu, ale ochotně ji poskytne několik hektarů k uvedenému projektu.*

Esperantista přijal návrh a přes internet začal hledat sponzory s vkladem 12 euro. Bona Espero nečekalo, až sbírka úspěšně proběhne a začalo jednat. Vždyť esperantská škola na statku spolupracuje se zemědělskou fakultou univerzity v Goiânni. Studenti fakulty realizovali svou praxi v savaně pod dohledem Prof. Magdy Matteuci, která nabídla pomoc při vysazování ovocných stromů, místo navržených eukalyptů, které ohrožují ekologický systém savany. Z Goiânie přišlo čtyři sta stromků. Dalších sto sazenic pomerančů, mandarinek a citronů bylo dokoupeno. Stromky se musí zasázet v sezoně dešťů, zpoždění znamená ztrátu celého roku. Vykopat jámy v kamenité půdě není snadné, je

⁸⁴ Z básně Williama Aulda „En Bona Espero“, publikované v Beletra Revue „Fonto“, číslo 14/1981, str. 4.

nutno jámy vyhnojit, dodat minerály a pak teprve je možno stromky zasadit. Děti takovou těžkou práci nemohou dělat, vykonávali ji dělníci, kterým vydatně pomáhal francouzský dobrovolník Jonathan. Do dnešního dne bylo zasázeno 514 stromků a ty čekají na své patrony.

Jednou jsem také pracoval jako skutečný dobrovolník a zasadil jsem mangabujon. Vybral jsem tento druh, protože brzo rodí. Doufejme že ano!...když stromky nezničí mravenci nebo nanduové, neodnese je liják, neuschnou v době sucha nebo je nepozře oheň...

Banánovníky rodí za dva roky, moje mangabo za pět, ale jiné ovocné stromy až po deseti i více letech. Nestačí jen zasadit stromy, je třeba se o ně starat několik let, jako o děti, obětavě a s nadějí...Právě tak, jak to dělá Bona Espero.

Roman Dobrzyński

Bona Espero, 29.2.2008.

19. A teď, Josefe!

Tímto způsobem se vyjadřují Brazilci, když chtějí vyslovit závěr. My, Ursula a Giuseppe (vlastně také Josef) máme štěstí, že můžeme oslavit padesáté výročí.

Nyní je čas sklízet ze stromu vzdělávání ovoce, ze stromu, který potřeboval čas, aby ovoce dozrálo. Tím ovocem jsou mladí lidé s odpovědností a svědomím, že našli své místo ve společnosti; jsou to dívky, které přišly do Bona Espero, aby byly ochráněny, nakrmeny a vzdělány a které nyní samy vychovávají děti; jsou to bývalí žáci a žákyně, nyní již ženatí a vdaní a jejich děti už nikdy nebudou opuštěné, protože jejich rodiče byli vychováni v Bona Espero, pro dobro této země, pro její budoucnost a další generaci.

Podle některých teoretiků jsou tyto plody málo významné, jen kapkou v moři. Taková mínění ve mne probouzejí vzpomínku na starou legendu o kolibříku, který viděl velký požár lesa a vši svou silou létal, a nosil kapky vody k hašení. Ostatní zvířata v lese utíkala pryč a dokonce kolibříka kritizovala za nesmyslnou námahu malého ptáčka. A kolibřík odpověděl: „Plním svou povinnost. Kdybyste i vy to dělali, brzy by byl oheň uhašený!“

Moderní verze této legendy může také znít takto: Na začátku třetího tisíciletí Modrá planeta, třetí ve Sluneční soustavě byla v plamenech. Korupce, nemorálnost, sobectví, konzumismus a války, často pseudo náboženské, spotřebovaly prostředky pro život lidí. Pozadu zůstaly nové generace, topí se v drogách, jsou obětmi parazitů, reklam, zdůrazňují se banality a ušlechtilé příklady jsou ignorovány. Ano, zde je ta paralela v Centrální náhorní plošině v Brazílii, kde u hory Monto Baleno zázračně bylo zachování kolibří hnízdo.

ooo

Pro další padesátiletí potřebuje Bona Espero nové kolibříky podle tohoto desatera.:

1. Milovat přírodu ve všech jejích formách, hlavně děti;
2. Mít vlastní finanční nezávislou rezervu, k vyhnutí se frustrace klášterního života;
3. Mít emocionální vyrovnanost a raději přijít s kolibříkem opačného pohlaví;
4. Nemít zlozvyky jako je kouření, alkohol, drogy, lenost, závist, pomlouvačnost atd;
5. Ovládat prakticky několik oborů, jako je například vyučování, dětská psychologie, hospodářství, zemědělství, elektromechanika, hydraulika, zedničina, vaření, atd, atd;
6. Přesto že jste odborníci, je třeba dělat vše co je potřeba...a za nic!

7. Nedoufat a vůbec nevěřit vládě, protože v regionech s malým počtem voličů jsou všechny vlády pofidérní;
8. Nenaříkat, že pracovní den má 24 hodin, týden sedm dní a za to jen šek z banky „Pámbu zaplat“.
9. Být esperantistou, to nutně znamená plyně mluvit esperantem (naučíte se ho za 3 měsíce), ale také mít ekumenický názor na svět;
10. Trvale být dobrým příkladem!

Jestliže se najde několik kolibříků, kteří přečetli tuto knihu a cítí se osloveni, napište nám:

Bona Espero, Caixa Postal 37, Alto Paraíso de Goiás, 73.770-000 Brazílie
bonaespero@terra.com.br

Ursula a Guiseppa Grattapaglia

20. Slovo autora knihy *Romana Dobrzyńského*

V roce 1984 mne Polská televize poslala do Brazílie, abych natočil dokumentární filmy o této obrovské zemi. Mezi jinými jsem navštívil hlavní město Brasília, odkud je relativně blízko do esperantské instituce Bona Espero (=Dobrá Naděje). Ukázalo se to natolik zajímavé, že ze tří denní návštěvy vzešel zcela neplánovaný film "*Koutek Dobré Naděje*". Byl několikrát promítán na největším polském televizním kanálu a velmi účinně tak propagoval **esperanto**, ačkoli téma filmu vůbec nebyl **mezinárodní jazyk**. Poté jsem se snažil aplikovat v mé žurnalistické práci tuto metodu jak prezentovat **esperanto**, ale nikdy jsem nenašel lepší motiv, než **Bona Espero**. Není překvapivé, že jsem se opakovaně vracel do brazilské školy na statku na pobyt alespoň na několik dní.

Ale v prosinci 2006 jsem zde byl v jiné roli – jako dobrovolník na pět měsíců a po roce jsem se vrátil na další tři měsíce. V obou případech místo krumpáče nebo motyky, se kterými obvykle pracují dobrovolníci, měl jsem počítač, abych napsal knihu o Bona Espero, k jeho zlatému jubileu. Výročí jsou většinou spojována s vavříny, chválami a gratulacemi, ale já nemám s tím žádné zkušenosti, lichotky neumím, ani jako dobrovolník. Ale postupně, jak jsem se do tématu ponořoval, musel jsem konstatovat, že materiál dokumentuje skutečný život a rozšiřuje se během psaní daleko více než mé předešlé „nedobrovolnické“ knihy. Proto titul „**Bona Espero**“ je nutno doplnit o podtitulek „**Myšlenka a realita**“.

Je to moje druhá kniha o esperantu. Ta první „**La Zamenhofa strato**“, napsaná jako rozhovor s Dr. Ludvíkem C. Zaliski-Zamenhofem, mě překvapila příznivým přijetím a následnými překlady do dalších jazyků. Přesvědčilo mě to o tom, že forma rozhovoru poskytuje spisovateli mnoho výhod. Dovoluje mi otázkami volně řídit vyprávění, měnit témata jako šachový koník skákat od faktu k faktu a vtípně obohatit text.

Stejná technika byla použita při psaní této knihy. Text stojí na rozhovoru s Ursulou a Guiseppem Grattapagliovými, kteří nepřetržitě pracují jako dobrovolníci po dobu dvou třetin padesátileté doby trvání Bona Espero. Nikdo toho neví víc než oni o této světově unikátní esperantské instituci. Ale protože se chci cítit jakodůvěryhodný autor, snažil jsem se nepřehlédnout určité události a konsultoval jsem věci s osobami, které něco vědí o Bona Esperu. Kromě toho jsem přečetl stohy článků a pozorně studoval dokumenty. v archívu Bona Espero.

V knize je vše pečlivě dokumentováno, přesto se mohou vyskytnout pochybnosti, protože kniha dává slovo jen jedné straně, to jsou manželé Grattapaglioovi, zatímco autor klade otázky a podobá se automatu, který natáčí jejich odpovědi. Ale doopravdy kniha nezaznamenává doslovný rozhovor, je napsána na základě těchto rozhovorů. Z toho vyplývají důležité důsledky. Je to autor, který zodpovídá za text, protože to je on, který rozhoduje zda určitá fakta a názory zveřejnit či ne. Vlastně bych mohl ze sebraného materiálu napsat daleko tlustší knihu, ale já nemám trpělivost vědce, ale povahu novináře. Zasluhovalo by to monografii nebo historické pojednání, to ponechám odborníkům. Mě samotného Bona Espero fascinuje jako jedinečný fenomén, v jehož středu se nachází esperanto, ne sice jako cíl, ale prostředek pro společensky užitečnou práci.

Mezinárodní jazyk při plnění své funkce zasahuje do lidských vztahů. Tuto pravdu jsem se snažil zobrazit ve své knize s pocitem plné zodpovědnosti a nevyhýbal jsem se konfliktním situacím, kterých chtíc nechtíc se účastnili i mí dotazovaní, i když byli cílem pomluv. Kniha by mohla být nástrojem

„snadné pomsty“. Ale Ursula a Guiseppe se ukázali jako odpouštějící. Žádali mě, abych nezveřejňoval jména některých osob, které se snažily pošpinit jejich reputaci. Jedná se o věci, které de jure již vyšuměly a ztratily význam a týkají se osob, které se během času mohly i úplně změnit. Kromě toho v souladu se zákonem (*N°8.069, z 13.7.1990*) bylo nutno změnit všechna jména dětí, žijících v té době v Bona Espero a také dospělých bývalých žáků. Části z nich se mi podařilo zeptat a ti bez váhání souhlasili, aby se jejich jména v knize objevila. Všechna změněná jména jsou vytištěna kurzívou.

I když v nejlepší víře může člověk zakopnout, protože chybovat je lidské. Snažil jsem se chybám vyhnout a požádal jsem několik mých přátel, aby si rukopis přečetli. Byli ochotni a nejen upozornili na několik omylů, ale přidali i zajímavé rady. Jsem povinován díky Dr.Ludvíku C.Zaleski-Zamenhofovi (z Francie), který obohatil knihu svým sdělením; Dr.Victorovi Adlerovi (z Nizozemska), který dva roky pracoval v Bona Espero jako dobrovolník a knihu ohodnotil jako důvěryhodnou; ing.Enivaldovi Alves Silvovi (z Brazílie), dlouholetému generálnímu řediteli Bna Espero a zasloužilému brazilskému dobrovolníku Sirio Silvovi. Děkuji Dr.Detlevovi Blanketu a jeho manželce Were (z Německa) za jazykové a jiné rady; manželům Otto a Uschi Nelkenovým, kteří mi objasnili základní význam „Subtena Societo Bona Espero“ v Německu.

Knih jako rozhovor s konkrétními osobami musela být autorizována. Hlasitě a několikrát jsme s manželi Grattpagliovými četli rukopis. Fakta byla ověřována nebo obohacována podrobnostmi; nedopatření byla odstraňována a některá vyjádření získala ostřejší, nebo mírnější tón. My tři, mluvčí tří rozdílných jazyků, jsme se snažili každý ze svého jazykového náhledu upravit text pro mezinárodní přesnost.

Kromě toho jsem se snažil, aby obsah knihy byl co nejvíce pochopitelný mezinárodně, aby se přenesl přes evropocentrické dimenze. Tento požadavek jsem si uvědomil již při spolupráci s překladateli knihy „Zamenhofova ulice“ do japonštiny, kde bylo nutno doplnit mnoho glos a poznámek. Každá kapitola také začíná motem a v textu se nachází mnoho citátů. Čerpal jsem je, skoro všechny, z esperantských knih, které jsem četl v Bona Esperu. Tím jsem chtěl vyjádřit můj obdiv a oslavit literaturu v mezinárodním jazyce pro její vysoký intelektuální a umělecký potenciál, který obsahuje. Během osmi měsíců jsem měl příležitost poznat instituci zevnitř a objevit její různé formy. Bona Espero je autentický společenský fenomén! Je to „kousek Esperantie“! Obzvlášť je zajímavé, jak v přítomnosti dobrovolníků se mění každodenní rutina a kde teoretizování o „finvenkismu nebo raumismu“ ztrácí svůj smysl. Fascinovalo mě, když jsem pozoroval jak esperanto funguje přirozeně jako most mezi lidmi a jejich kulturami.

Stal jsem se skutečným „bonesperánem“, ale byl jsem zde jako host a měl dobré podmínky pro svou práci. Byl jsem ušetřen plnění typických dobrovolnických úkolů. Hostitelé, kteří byli zaměstnáni každodenními povinnostmi, trpělivě odpovídali na mé nekonečné otázky, často otravné a tolerovali moje rozmazy.

Konec korunuje dílo. Současně i končí má role spisovatele, je třeba ještě projít se ctí před očima čtenářů. Silně věřím, že moje dobrovolnická práce přinese dobré ovoce pro Bona Espero - poklad esperantského hnutí.

Roman Dobrzyński.

21. Slovo vnuka tvůrce mezinárodního jazyka *Ludvíka C. Zaleski-Zamenhofa*

Zamenhofův asteroid obíhá na nebi, mezi Marsem a Jupiterem. Zdalipak tam našel ráj? Máme právo o tom pochybovat, protože ráj, Vysoký Ráj (Alta Paradizo), se nalézá na Zemi! Hledačům ráje mohou prozradit adresu: nalézá se v Brazílii, na náhorní plošině provincie *Goiás*, na okraji grandiózního národního parku, bohatý na dojemné vodopády a tajuplné lesy u hlučících bystřin. Jen jablň biblického ráje tady není k nalezení. Místo toho, k překvapení, zde nalézáme pomník **Zamenhofa** (poznámka: doktor Zamenhof, první jeho kniha podepsána **doktoro Esperanto**).

Drží patronát nad **Bona Espero** (=Dobrá Naděje). Co jiného bychom měli očekávat od **Doktora Esperanto**(=doufající, ten který má naději)? Vždyť tam se hovoří jeho jazykem každý den a v autentických podmínkách lidského života. **Esperantisté** z různých zemí pracují jako ochotníci pro brazilské děti, které slepý osud uvrhl do sociálně riskantní situace, a tak jim pomáhají nalézt důstojné

místo v životě. Cesta k tomuto cíli je nesnadná. Jak nesnadná, to se můžete sami přesvědčit, když si přečtete tuto fascinující knihu.

Když jsem navštívil Brazílii během symbolického roku 2000, našel jsem **Dobrou Naději** jako reálný "*rodinný kruh*", o kterém snil **Ludvík Zamenhof**. Položil jsem květiny před jeho pomník jako jeho vnuk, ale obklopen veselými dětmi, a současně jsem se cítil jako jejich "*dědeček*" a cítil jsem potřebu děkovat za to všechno *Ursule* a *Giuseppemu Grattapagliovým*. Oba věnovali velkodušně dětskému domovu **Bona Espero** více než třicet let svého života. Jsem hrdý na to, že jsem jejich přítelem. A že toto dílo *Romana Dobrzyńského*, který je také mým přítelem, se stává životním pomníkem, který je ctí.

Ludoviko C. Zaleski-Zamenhof